

QUO VADIS?

Történeti regény Nero császár korából

Irta

SIENKIEWICZ HENRIK

Fordította

SZEKRÉNYI LAJOS

r. k. lelkész,

a Szent-István-Társulat Tudom. és Irod. Osztályának r. tagja

Budapest

A FORDÍTÓ KIADÁSA

1901.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

ELSŐ KÖTET.

ELSŐ KÖNYV.

ELSŐ FEJEZET.

Petronius csak déltájban ébredt föl, de azért mégis, mint rendesen, nagyon bágyadtnak érzé magát. Az előtte való nap Nero lakomáján vett részt, mely késő éjjelig tartott. Egy idő óta folyton-folyvást egészségére panaszkodott és azt állította, hogy reggel mindig szinte megbénulva ébred föl és képtelen gondolatait összeszedni. De a megszokott reggeli fürdő és testének gyakorlott rabszolgáktól való megnyomkodása sohasem téveszté el hatását, ellustult vérének keringését mindig fokozta, sőt úgy megélénkítette, fölvidámította és megerősítette, hogy mintegy ujjászületve jött ki belőle. Akkor aztán ujfent szellem és vidámság ragyogott szeméből; megifjultnak, étellel teljesnek, külső megjelenésében tökéletesnek látszott. A nyilvános fürdőkbe ritkán szokott menni. «Szigetein» saját fürdői voltak, melyeket a híres Severus Ceter megnagyobbított, átépített és oly rendkívüli ízléssel szerelt föl, hogy maga Nero is a császári fürdők fölé helyezte, habár ezek sokkal tágasabbak és jóval díszesebbek voltak.

Ama lakoma után későn kelt föl és a fürdőbe ment. Most két erős fürdőszolga hófehér egiptomi bisszuszszal takart cipruszfa «ágyon» kihozta és jóillatu olajjal megnedvesített kezével szépformájú testét kenegetni kezdte, ő pedig behunyt szemmel várakozott, míg a laconicum¹ melege és közöknek melegsége reá is hatott és bágyadtságát tovaűzte. Csak jó idő múlva nyitotta ki szemét, és a hallgatást megszakítva, az időjárás felől kérdezősködött s aztán megtudakolta, vajjon Idomen ékszerész elküldé-e megtekintés végett az ígért gemmákat és ime kitünt, hogy az idő szép, gyöngye szellő fuj az albai hegység felől, de az ékszerész a gemmákat nem hozta el. Petronius ismét behunyta szemét és megparancsolta, hogy a tepidariumba² vigyék őt. Ekkor a kárpit megmozdult; a nomenclator³ azt jelenté, hogy az ifju Marcus Vinicius, ki éppen most tért vissza Kis-Ázsiából, látogatást akar nála tenni.

Petronius azt parancsolta, hogy a vendéget vezessék a tepidariumba, ahová tüstént odaviteté magát. Vinicius legidősebb nénjének fia volt, ki évekkel előbb Marcus Viniciushoz ment férjhez, a ki Tiberius alatt a consulares közé tartozott. A fiatal Vinicius, Corbulo alatt a párthusok ellen harcolt, de most, a hadjárat befejeztével, visszatért a városba.

- Légy üdvöz, Petronius - kiáltá a fiatal ember, rugalmas léptekkel a tepidariumba menve - az istenek teljesítsék minden óhajtásodat, de kivált Asklepios⁴ és Kypris,⁵ mert az ő közös oltalmuk alatt nem lehet semmi bajod.

- Légy üdvözölve Rómában és lelj édes nyugalmat a háboru után - viszonzá Petronius, kezét a lepedőből kinyujtva, mely lágy ráncokban takarta őt. - Mi hír Örményország felől? Eljutottál Bithyniába is ázsiai tartózkodásod alatt?

Petronius egy ideig helytartó volt Bithyniában. Hivatalát kiváló erélyességgel és igazságosan viselte. Jelleme a legellentmondóbb tulajdonságokból volt alkotva és mivel általában elpuhult és érzékies embernek tartották, örömet gondolt azokra az időkre, hiszen arról tehettek bizonyosságot, hogy körültekintő és tevékeny is tudott lenni, ha kedve tartotta.

¹ Izzasztó kemence.

² Meleg fürdő-szoba.

³ Rabszolga, aki a látogatók nevét tartozik bejelenteni.

⁴ Az orvostudomány istene.

⁵ Aphrodite neve.

- Ugy esett, hogy Heracleába is eljutottam - beszélt Vinicius. - Corbulo oda küldött azzal a parancscsal, hogy segédc csapatokat vonjak össze.

- Ah, Heraclea! Ott egy kolchisi leányt ismertem. Valamennyi elvált asszonyunkat odaadnám érte, még Poppaeát sem véve ki! De ezek régi históriák! Inkább halljuk tehát, mi ujság történt Parthiában!

- A hadi reménységek nem kecsegtetők. Ha Corbulo nem volna, teljes vereségre kellene készen lennünk.

- Corbulo! Bacchusra! Valóságos hadi isten! Igazi Mars! hatalmas hadvezér és egyuttal tüzes, igazságos és ostoba. Én már azért is nagyon ragaszkodom hozzá, mert Nero tart tőle.

- Corbulo nem ostoba ember.

- Igazad lehet, de hiszen az teljesen mindegy. Az ostobaság, mint Pyrrhon mondja, semmiben se rosszabb, mint a bölcsesség és semmiben se különbözik tőle.

Vinicius most a háborúról kezdett beszélni, de mikor Petronius behunyta szemét, Marcus fáradt, kissé lesoványodott arcára pillantva, megváltoztatta a beszéd tárgyát és aggodalommal Petronius egészsége felől tudakozódott.

Egészség! Nem. Nem jól érezte magát. Vinicius, persze éppen Asklepios és Kypris oltalmába ajánlotta őt. De ő, Petronius, nem hitt Asklepiosban.

Itt Petronius elnevette magát, de aztán folytatá:

- Két évvel ezelőtt három pár eleven rigót és egy ezüst serleget küldtem neki Epidaurusba. De tudod-e, miért? Nos, azt gondoltam: akár használ, akár nem használ, de semmi esetre sem árt. Habár az emberek a földön az isteneknek még folyvást mutatnak be áldozatokat, mégis azt hiszem, hogy mindnyájan úgy gondolkoznak mint én. Mindnyájan! Kivéve talán az öszvér-hajcsárokat, kik a Porta Capenánál az utasokhoz beszegődnek. De nálam Asklepioson kívül az asklepiadokról⁶ is szó van. Mert idő folytán nem fejlődhetik-e ki valami baj nálam? Már mindenféle gyógyító módot megpróbáltak rajtam. Természetesen tudtam, hogy csalók, de ismét azt gondoltam magamban: mit árthat az nekem? A világ csaláson alapszik és az élet hiu csalódás, csalódás a lélekben való hit is. És ami Kyprist illeti, akinek ajánlottál, az ő oltalmát mindjárt arról ismertem meg, hogy jobb lábam szárában soha nem érzek szaggatást. De különben jó istennő! Korábban vagy később, azt hiszem, te is fehér galambokat fogsz áldozni oltárán.

- Ugy van! - viszonzá Vinicius. - A párthusok nyilai ugyan nem értek el, de eltalált Ámor nyila... egész váratlanul, a város kapuitól néhány stádiumnyira.

- A charisok fehér térdeire, ezt egyszer részletesen kell elmondanod! - kiáltá Petronius.

- Egyenest azért jöttem, hogy tanácsot kérjek tőled! - jelenté ki Marcus.

Ebben a pillanatban az epilátorok⁷ léptek be, kik Petronius körül forgolódtak, míg Marcus leveté tunikáját és egy langyos vízzel telt kádba lépett. Petronius fölszólította, hogy fürödjék meg.

⁶ Orvosok.

⁷ Szőrtépők, kik a szőrt a karról és kézről eltávolítják.

Vinicius elégtelenen mosolyogva bukott le a kádban. Eközben igen sok meleg vizet fecskendett ki a mozaik-padlóra, mely Herát abban a pillanatban ábrázolta, amint az álmod arra kéri, hogy Zeust elszenderítse. Petronius a művész csodálkozó szemével nézett az ifjura.

Mikor aztán Vinicius is az epilátorok rendelkezésére állott, egy lector lépett be, akin egy bronz tok lógott papirusz-tekerccsel.

- Meg akarod-e hallgatni? - kérde Petronius.

- Szívesen, ha a te munkádról van szó! - viszonzá Marcus - különben jobb szeretnék veled beszélgetni. Jelenleg a költők minden utcasarkon úgy fogják el hallgatóikat.

- Ugy van. Az ember sem a bazilikák, sem a thermák, sem a könyvtárak, sem a könyvesboltok előtt nem mehet el anélkül, hogy egy majom módjára hadonászó költőbe ne botoljék. Mikor Agrippa a Keletről hozzánk jött, ördögöseknek tartotta őket. De ezt éppen most a kor hozza magával. Ha a császár verseket ír, mindenkinek az ő példáját kell követnie. Csak jobb verseket nem szabad írni senkinek, mint a császáré és ezért aggódom kissé Lucanus miatt... De én csak prózát írok, azzal pedig se magamat, se mászt nem kínozok.

- Hallottad-e már Rufinus történetét?

- Nem.

- Akkor jöjj velem a frigidariumba,⁸ ahol majd lehűtjük magunkat. Ott elmondom neked.

A frigidariumba mentek. Ennek a közepén szökőkút volt, mely halvány rózsaszinben játszott és ibolyaillatot árasztott maga körül. Ott fülkében heveredtek le, melyek selyemmel voltak kipárnázva, hogy lehüljenek. Rövid ideig hallgattak. Vinicius elmélázva nézett egy nimfát csókoló bronz faunra.

- Ennek igaza van! - mondá aztán egy idő múlva.

- Némi tekintetben. De hiszen te ezen kívül szereted a háborút is, melyet én nem szeretek, mert a sátorokban letörik a köröm a kézről és elveszti rózsás színét. Egyébiránt mindenkinek megvan a maga kedvtelése. A rótszakállu⁹ szereti az éneket, kivált a magáét és az öreg Skaurus az ő korinthusi vázáját, melynek éjjel ágyánál kell állania s melyet csókokkal halmoz el, mikor aludni nem bír. Már majdnem az egész szélét lecsókolta. Mondd csak, te is írsz verseket?

- Nem. Még soha se csináltam egy egész hexametert.

- Játsszol-e a lanton vagy énekelsz-e?

- Nem.

- Akkor talán mint kocsihajtó tűnsz ki?

- Annak idején részt vettem Antiochiában a kocsiversenyeken, de eredménytelenül.

- Akkor nyugodt vagyok miattad. Melyik párthoz tartozol a hippodromban?

- A zöldhöz.

- Akkor teljesen meg vagyok nyugtatva, mert tudom ugyan, hogy tekintélyes vagyondod van, de nem vagy oly gazdag, mint Pallas vagy Seneca. Látod, minálunk nagyon is jó, ha valaki verseket ír, a lant mellett énekel, szaval és a cirkusz versenyeiben résztvesz, de még jobb és

⁸ Hideg fürdő.

⁹ Nero csúfneve.

mindenekelőtt veszélytelenebb, ha az ember nem ír verseket, nem pengeti a lantot, nem énekel és nem vesz részt a cirkusz versenyjátékaiban. De akkor jár az ember legjobban, ha mindazt kellően meg tudja bámulni, amit a rótszakállu tesz. De te szép vagy és így mindig annak a veszélynek vagy kitéve, hogy Poppaea beléd szeret. De nem - arra a szerelmi dolgokban már tulságosan tapasztalt. Tudod, hogy az a balga Otho a bolondulásig szereti őt... Sőhajtozva bolyong Hispánia sziklás hegységei közt és annyira hűtlen lett korábbi szokásaihoz, oly kevés gonddal ápolja most személyét, hogy naponta három óra elegendő hajdiszének. Ki gondolta volna ezt valaha és kivált Otho felől?

- Én értem őt - válaszolá Vinicius - de az ő helyében másképp tettem volna.

- Fejezd ki magad érthetően!

- Az ottani hegyi lakókból hű légiókat képeztem volna. Derék harcosok azok az iberiek.

- Vinicius, Vinicius! Ugy rémlik előttem, hogy arra nem lettél volna képes. És tudod-e, miért? Lásd, az ember az ilyen dolgokat megteszi, de nem beszél róla, még a legnagyobb óvatossággal sem. Ami engem illet, én a te helyedben kinevetném Poppaeát és a rótszakállut. Azonkívül epigrammokat is írnék, de egyuttal intő például venném Rufinust és nem olvasnám föl senki fiának sem.

- Hiszen annak a történetét akartad elbeszélni.

- Majd meghallod az unctoriumban.¹⁰

De az unctoriumban Vinicius figyelme egészen másra irányult: a rabszolga nőkre, kik szolgálatra készen vártak mindkettőjükre.

- A felhőt tornyosító Zeusra! - kiáltá Marcus Vinicius - milyen szemén-szedett szép női rabszolgáid vannak.

- Inkább adok a válogatott, mint a nagy csapatra. Rómában egész «familiám»¹¹ nem éri el a négyszáz fejet és nem kétlem, hogy másoknak, mint szerencsefiaknak, nagyobb létszámra van szükségük személyes szolgálatuk végett.

- A rótszakállúnak magának sincsenek szebb női rabszolgái - jegyzé meg Vinicius.

- Egyébiránt tudod, hogy több napot Aulus Plautius mezei lakában töltöttem, mikor a város közelében kezemet kifecamítottam? Ugy történt, hogy Plautius éppen balesetem pillanatában azon az úton kocsizott. Láttá, mily nagyon szenvedtem és maga mellé vett. Rabszolgájának, Merion orvosnak segítségével ismét csakhamar meggyógyultam. Hiszen éppen erről akartam veled beszélni.

- Miért? Utoljára még beleszerettél Pomponiába? Ez esetben sajnálnálak; már nem fiatal és erényes! Gonoszabb egyesülést el se tudok képzelni. Brr!

- Pomponiába - nem! - jelenté ki Vinicius.

- Hát kibe?

- Csak magam is tudnám bizonyosan, kibe! De még azt se tudom tüzetesen, mi a neve: Ligia-e vagy Callina. A házban Ligiának hívják, mivel a ligiaiak népéből származik, de azonkívül a barbár Callina nevet is viseli. Csodálatos egy ház az a Plautius háza. Milyen élet uralkodik

¹⁰ Kenőszoba.

¹¹ Rabszolgák, kik a házban laknak.

benne és mégis olyan béke, mint a subiacumi ligetekben. Több napon át nem is sejtettem, milyen isteni lényt rejt falai közt, míg egyszeriben meg nem láttam azt a lányt, mikor napvirradta előtt a kerti szökőkút medencéjében megmosdott. Ugy tetszett, hogy napfelkelével, a hajnalpirhoz hasonlóan, fénynyé fog feloszlani. Ez idő után még kétszer láttam őt és azóta nem tudom többé, mi a nyugalom, nem tölt be semmi más vágy; akár mit nyujthatna is a város, nem ingerel többé. Nem kívánok sem asszonyt, sem aranyat, nem óhajtok se korinthusi ércet, se borostyánkővet vagy gyöngyházat, egyedül csak Ligia után sóvárgok. Hidd el, Petronius, éjjelnappal utánna vágyakozom.

- Ha női rabszolga, hát vedd meg!

- Nem rabszolga.

- Hát akkor micsoda? Plautius szabadosa?

- Hogyan lehetne szabados, ha nem volt rabszolga?

- Hát ugyan micsoda?

- Nem tudom: egy királynak, vagy inkább egy ligiai hadvezérnek a leánya. Claudius császár alatt mint kezes Rómában maradt és Pomponia Graecina gyermekéül fogadta. És ebben a házban, hol - az úrtól kezdve a tyukól baromfiáig - minden erényes, ah, épp oly erényes hajadonná nőtt, mint maga Graecina és oly széppé, hogy még Poppaea is úgy tűnnék föl mellette, mint egy őszi füge a Hesperidák almája mellett.

- Nos és tovább?

- Ismétlem, hogy attól a pillanattól fogva, mikor a szökőkútnál a reggeli fény ragyogásától körülvéve megpillantottam, menthetetlenül örületes szerelemre gyuladtam.

- Tehát szép, mint egy hydriád?¹²

- Ne tréfálg, Petronius és ha a nyíltság csal, melylyel szenvedélyes szerelmemről beszélek, hidd el, hogy a csillogó ruhák gyakran mély sebeket takarnak. Még egy vallomást kell tennem. Ázsiából való hazatérésem után egész éjszaka Mopsus templomában maradtam, hogy álmomban a jövőbe láthassak. És lásd, maga Mopsus jelent meg álmomban és tudtomra adta, hogy életem nagy változáson megy keresztül és pedig egyedül a szerelem által.

- De mondd meg legalább, mit akarsz voltaképpen!

- Ligiát akarom. Ezekkel a karjaimmal, melyek most csak az ürességbe kapkodnak, meg akarom őt ölelni és keblemre vonni. Házamban akarom a forrón szeretett nőt birni, most és mindig, míg fejem olyan fehér nem lesz, mint télen a Soracte csúcsa.

- Ha nem rabszolga, mégis Plautius familiájához tartozik és mivel elhagyatott árva, alumnának¹³ kell őt tekinteni. Plautius tehát átengedhetné neked, ha akarná.

- Rosszul ismered Pomponia Graecinát Egyébiránt mind a kettő úgy ragaszkodik ahhoz a leányhoz, mintha édes gyermekök volna.

- Ismerem Pomponiát! valóságos ciprusz. Ha nem volna Aulus hitvese, beszélgethetnék sirató asszonynak. A sötét stólat le nem tette Julia halála óta és egyáltalán olyan, mintha már életében az asphodelossal¹⁴ beültetett réten járna. Azonkívül ő «univira» s így valóságos főnixsz

¹² Forrás-nimfa.

¹³ Gyámolt.

¹⁴ Alvilági rét, az elhunytak lelkének tartózkodó helye.

négyszer-ötször elvált asszonyaink között... De!... Ah, hallottad-e már, hogy Felső-Egiptomban állítólag egy fönikszt támadt, oly esemény, mely tényleg csak minden ötszázadik esztendőben egyszer fordul elő?

- Petronius! Petronius! Máskor beszéljünk a föniksztől.

- Halld tehát, mit akarok mondani, Marcusom. Ismerem Aulus Plautiust; és meg vagyok győződve, hogy bizonyos gyöngédséggel viseltetik irántam, habár életmódomat kárhóznak tartja. Bizonyítva többre becsül, mint a többit valamennyit, mert soha se váltam árulkodóvá, mint például Domitius Afer, Tigellinus és Aenobarbusnak¹⁵ egész csapat barátja. Éppen nem akarom a stoikust játszani, de nagyon gyakran felkelté visszatetszésemet Nerónak nem egy cselekvésmódja, melyre Seneca és Burrus szemet hunytak. Ha tehát azt hiszed, hogy hasznodra lehetek Plautiusnál, csak szólj - szolgálatodra állok.

- Ugy hiszem, lehetséges lenne. Befolyásod van reá és találékonyságod kifogyhatatlan. Ha mindent megfontolnál és beszélnél Plautiusszal...

- Ugyan túlságos jó véleményben vagy befolyásom, éleselműségem felől; de ha súlyt vetsz reá, édes-örömet beszélek Plautiusszal, mihelyt övével a városba költözött.

- Már két nappal ezelőtt mindnyájan visszatértek.

- Akkor most menjünk a trikliniumba, ahol a reggeli vár reánk s aztán újra megerősödve, Plautiushoz vitetjük magunkat.

- Mindig szerettelek! - kiáltá hévvel Vinicius, - de most legjobban szeretném szobrodat - oly szépen, mint ez itt - lareseim közé állítani és neki áldozatot bemutatni.

Igy szólván, a szobrok felé fordult, melyek az illatszerektől áradó szobában az egyik fal hosszában álltak és kezével Petronius szobrára mutatott, mely őt mint Hermest ábrázolta, kezében az aranyozott varázspálcával.

- Helios fényességére, - tévé aztán hozzá - ha az isteni Alexander hozzád hasonló volt, nem lehet Helénán csodálkozni.

E fölkiáltásban épp annyi őszinteség volt, mint hízélgés, mert Petronius szépségre nézve még Viniciust is fölülmulta, jóllehet öregebb és kevésbé athléta termetű volt nálánál. A római nők tehát nemcsak Petronius finom szellemét, ügyességét és ízlését csodálták, a melyért «arbiter elegantiarum»¹⁶ nevet kapott, hanem megjelenésének előkelőségét is. Mély csodálattal fejezett ki most ama kőszobai leányok arca is, akik éppen tőgájának ráncait igazgatták. Kivált egyikök, a kit Eunice-nek hívtak, alázattal és elragadtatással telve nézett szemébe, hiszen titokban szerette őt. Petronius karját ifjú vendégének nyaka köré fonva, a trikliniumba vezette őt.

Eunice az unctoriumban maradt. Fogta a borostyánkővel és elefántcsonttal kirakott széket, amelyen éppen Petronius ült és óvatosan szobra elé tolt.

A nap sugárzó fénye előzőnlé az unctoriumot és szivárványszíneket vetett a márványra, melylyel a falak ki voltak rakva.

Eunice a székre állt - és mikor urának szobrával szemközt volt, hirtelen nyaka köré fonta karjait, sűrű arany haját hátra vetette, a fehér márványhoz simult és szenvedélyesen megcsókolta Petronius képét.

¹⁵ Rótszakállu. Nero mellékeve.

¹⁶ A fényűzés bírása.

MÁSODIK FEJEZET.

A falatozás után, melyet ugyan első reggelinek hívtak, melyhez azonban a két társ oly időben ült le, mikor a közönséges halandó már a déli prandiumot is rég elfelejtette, Petronius azt indítványozta, hogy kissé pihenjenek le. Nézete szerint még nagyon korán volt arra, hogy látogatásokat tegyenek. Vannak ugyan emberek, mondá, kik ismerőseiket napfelkeltekor látogatják s ezt ennek folytán ősrégi római szokásnak tartják. De ő, Petronius, ezt barbárságnak tartja. Ő a délutáni órákat véli a legalkalmasabbnak arra, hogy látogatásokat tegyenek, de akkor is várni kell addig, míg a nap Zeus templomának oldalára ér a Kapitoliumon és rézsutosan áll a Fórumon. Őszkor még meleg szokott lenni Rómában, azért minden embernek tanácsos étkezés után aludni. Hiszen olyan jól esik a szökőkutak csobogását hallgatni az atriumban, és a kötelességszerű ezer lépés után a félig behuzott, bíbor velarium által előidézett, vöröses világításban szép lassacskán elszenderülni.

Vinicius helyeselte Petronius szavait s így föl és alá lépdeltek, miközben könnyedén megbeszélték a Palatinuson és a városban előfordult eseményeket s egy kissé elbölcselekdedek az élet viszonyai felől. Petronius aztán a cubiculumba ment, de nem sokáig aludt. Már fél óra múlva ismét megjelent, verbena-olajat hozatott és megkent vele kezét és halántékát.

- Nem hiszed, - jegyzé meg - mennyire fölélnéki és frissíti ez az embert. Így, most kész vagyok.

A gyaloghintó már rég az ajtó előtt állt; beszálltak tehát és megparancsolták, hogy a Vicus Patriciusba, Aulus házához vigyék.

Petronius insulája a Palatinus déli lejtőjén feküdt, nem messze az úgynevezett Carinaetól.¹⁷ A legrövidebb út tehát a Fórum alján vitt volna oda, de mivel Petronius egyúttal Idomen ékszerészhez is be akart szólni, azt parancsolta, hogy a Vicus Apollinison és a Fórumon át, a Vicus Sceleratus felé vigyék, amelynek sarkán a legkülönfélébb tabernák¹⁸ voltak.

Óriás szerencsének a gyaloghintót fölemelték és elindultak. Elöl két rabszolga szaladt, kik pedisequi nevet viseltek. Petronius, aki verbena-olajtól illatos kezét folyton orra elé tartotta, egy ideig hallgatásba mélyedt és valamin gondolkozni látszott. Végre így szólt:

- Éppen eszembe jut, hogy erdei nimfád, ha nem rabszolga, elhagyhatná Plautius házát és a tiedbe költözhetnék. Természetesen el kellene őt halmoznod szerelmi bizonyítékokkal, kincsekkel, mint én bálványozott Chrysotemisemet, akivel egyébiránt, köztünk legyen mondva, legalább is úgy jóllaktam, mint ő velem.

Marcus a fejét rázta.

- Nem akarod belátni? - kérde Petronius. - A legrosszabb esetben a császár lenne támogatód. Mert meg lehetsz győződve, hogy rótszakállunk, befolyásom következtében, pártodra állana.

- Nem ismered Ligiát! - veté ellen Vinicius.

- Engedd meg azt a kérdést, vajjon másképp ismered-e őt, mint látásból? Beszéltél-e már vele valamikor, megvallottad-e neki szerelmedet?

¹⁷ A gazdagok lakóhelye.

¹⁸ Elárúsító helyek.

- Először a szökőkútnál láttam és aztán még csak kétszer találkoztam vele. Ne feledd, hogy Aulus mezei lakában való tartózkodásom alatt a vendégeknek szánt melléképületben laktam és kifecakított kezem miatt nem vehettem részt a közös étkezéseken. Csak a távozásom előtti este találtam Ligiát az étkezésnél, - de különben egy szót se válthattam vele. Aulusra kellett hallgatnom, aki Britanniában kivívott győzelméről beszélt, aztán a kis emberek pusztulásáról Itáliában, amelyet Licinius Stolo iparkodott meggátolni. Kétlem, vajjon Aulus egyáltalán tud-e valami másról beszélni. Nyilván te se kerülheted ki azt, legföljebb, ha jobbnak látod korunk elpuhultságáról való beszédét hallgatni. Ketreceiben fécének vannak, de nem eszik őket, mert abból a nézetből indulnak ki, hogy minden megevett fécén a római hatalom végét siettethetné. Aztán még egyszer láttam Ligiát a cisternánál a kertben; frissen kitépett sást tartott kezében, melynek bugáját vízbe mártotta, hogy a köröskörül nőtt iris virágokat megpermetezze. Nézz térdeimre. Herakles pajzsára mondom, nem remegtek, mikor a párthusok üvöltő csapata manipulusakra¹⁹ rohant, de annál a cisternánál reszkettek. Zavarodottan, mint egy gyermek, aki még a bullát²⁰ nyakában hordja, csak szememmel rimádkodtam irgalomért. Sokáig egy szót se bírt ajkam kiejteni.

Petronius szinte irigységgel nézett Viniciusra.

- Te szerencsés ember! - kiáltá. - Bármennyi rosszat rejt is magában a világ és az élet, egy mégis örökké szép marad bennök: az ifjúság! És nem szólítottad meg őt? - kérde aztán rövid szünet mulva.

- Ó igen! Nyugalomra törekedtem és mikor ismét erőt vettem magamon, beszéltem vele. Elmondtam neki, hogy Ázsiából tértem vissza és a városhoz egészen közel kifecakítottam kezemet. Nagy fájdalmakat kellett kiállanom, de mivel most közeledik az a pillanat, melyben ezt a vendégszerető házat el kell hagynom, tudatára jöttem annak, hogy kíváncsibbnak tartom, itt szenvedni, mint másutt élvezni, - betegen itt maradni, mint másutt meggyógyulni. Ő szintén zavarral, lesütött fejjel hallgatta szavaimat, miközben a sással a sáfránysárga homokba rajzolgatott. Hirtelen fölpillantott, aztán pedig újfent az általa húzott vonásokra nézett, mire szemét reám szögezte, mintha kérdezni akarna valamit - s egyszerre csak elfutott, mint egy hamadryad, mely egy bárdolatlan faun elől menekül.

- Bizonyynal szép szeme van?

- Oly mély, mint a tenger, és én beléje mélyedtem, mint a tengerbe. Hidd el, az Archipelagus nem oly kék. Néhány perc mulva a kis Plautius jött hozzám és kérdezni akart valamit. De nem értettem meg, miről volt szó.

- Ó Athéne! - kiáltá most Petronius, - vedd le ennek a fiúnak a szeméről a köteléket, melyet Eros tett rá, mert még szétfűzza fejét a Venus-templom oszlopain. Ő te tavaszi bimbó az élet fáján, - tevé aztán hozzá, Vinicius felé fordulva - te első zöld hajtás a szőlőhegyen! Inkább Gelocius házába kellene téged vitetnem, mint Plautiushoz, ahol az életben járatlan gyermekek iskolája van.

- Mit akarsz tulajdonképpen?

- Mondd csak, hát mit rajzolt a homokba? Talán Amor nevét, vagy egy nyilától átlőtt szívet? Hogyan lehet ilyen jeleket figyelmen kívül hagyni!

¹⁹ Csatarendbe állított csapat.

²⁰ Lapos, arany tok, melyet a gyermekek nyakukban viseltek.

- Régebben viselem a tógát, mintsem gondolod! - viszonzá Vinicius. - Mielőtt a kis Aulus hozzám jött, gondosan megvizsgáltam a jelet, hiszen tudom, hogy úgy a görög, mint a római leányok gyakran a homokba rajzolják vallomásukat, amelyet nem mernek kimondani... De találd ki, mit rajzolt!

- Ha más valamit, mint amit gyanítottam, nem találom ki.

- Halat.²¹

- Mit mondasz?

- Azt mondom: halat. Talán azt akarta ez jelenteni, hogy ereiben még hideg vér folyik? Nem tudom! De te, aki engem tavaszi bimbónak nevezte az élet fáján, bizonynyal jobban tudod ezt a jelet megmagyarázni.

- Carissime! Az ilyen dolgok felől Pliniust kell megkérdezned. Ő ért a halakhoz.

Itt félbe kellett hagynia és kénytelenek voltak a további beszélgetésről lemondani. Az élénk utcákon, amelyeken át most vitték őket, az emberi láрма minden beszélgetést elnyomott volna. A Vicus Apollinisnál a Fórum Romanum felé fordultak, hol szép napokon napnyugta előtt tömérdek henyélő ember szokott összegyűlni. Most az oszlopcsarnokokban jártak-keltek, hogy újdonságokat beszéljenek és halljanak, szemügyre vették a gyaloghintókat, melyeket kiváló személyiségekkel átvittek és végre az aranyművesek és könyvárusok boltjait nézegették, bekandikáltak az üzletekbe, melyekben pénzt váltottak, a selyem tárházakba, a bronckereskedésekbe, szóval: valamennyi boltba, melyekből nagyon sok volt ama házakban, melyek a Kapitólium átellenében levő vásár egy részét körülvették. A Fórum egyik fele, mely mindjárt az erőd kiugró sziklája alatt feküdt, már árnyékba borult, míg a templomnak magasabban álló oszlopai aranyos és kékes ragyogásban csillogtak. Az alacsonyabban álló oszlopok hosszú árnyékukat a márványkockákra vetették, úgy, hogy ennek következtében annyi oszlop látszott, hogy a szem eltévedt köztük, mint valami útvesztőben. Azonkívül úgy tetszett, mintha mindezek az épületek és oszlopok szorosan egymáshoz simulnának, mintha az utóbbiak egymásra tornyosulnának, jobbra és balra szaladnának, fölfelé igyekeznének, vagy az erőd falához simulnának, egyik a másikhoz, minden arány nélkül, nagyobbak és kisebbek, vastagabbak és vékonyabbak, aranyozott és fehér hornyolással, az architrávok alatt föltetsző akanthusz virágokkal, az ioni módon fölcsavart csigákkal és az egyszerű, dóri, négyszögletes befejező lappal. És amaz útvesztő fölött ragyogtak a színes triglyphek, a tympanonból a domborművű istenszobrok tűntek elő, az aranyozott homlokfalakból a quadrigák úgy látszottak, mintha ki akarnának ugrani a levegőbe, abba a kékes párázatba, mely a helyen uralkodó szentély fölött nyugodtan lebegett. Az emberáradat a vásár közepe és legvégső széle felé özönlött: a tömeg Julius Caesar bazilikájának ívei alatt sétált, a tömeg ama lépcsőkön üldögélt, melyek Kastor és Pollux szobraihoz vittek, a tömeg Vesta temploma körül ödögött, mint a sokszínű pillangók és ganajturó bogarak, annak nagy, márvány tűzhelye körül. Fölről, a «Jovi optimo, maximo» szentelt templom széles lépcsőin új emberáradat jött. A rostrán²² különféle jó szónokok beszéltek. Itt-ott az árusok kiáltásai hallatszottak, amint gyümölcsöt, fügelével kevert bort vagy vizet árultak, a kikiáltók felhívásai, akik csodadoktorokat magasztaltak, jósokéi, kik azt ígérték, hogy rejtett kincseket fedeznek föl és álmofejtőkéi. A néptömeg olykor-olykor egy gyaloghintónak adott helyet, melyben gyöngéd női arcok, vagy senátorok és patriciusok fejei

²¹ A hal (görögül ἰχθύς) az akkori keresztények szimbolikus ismertető jele volt. A görög szó egyes betűi a görög szavak kezdőbetűit képezik: Jézus Krisztus, Isten Fia, Megváltó.

²² Szószékek.

voltak láthatók merev, szinte élettelennek látszó arcvonásokkal. A különböző nyelveken beszélő néptömeg aztán hangosan mondta meg azok neveit és kiméletlenül gúnyolódó vagy magasztaló beszédeket toldott hozzájuk.

A számos csoportok közt időnkint katona-csapatok vagy vigiliák törtek át, amelyek kötelesek voltak az utcai rendet föntartani. A görög nyelv köröskörül épp oly gyakran hallható volt, mint a latin.

Vinicius, aki hosszú távollét után csak most tért ismét vissza a városba, érdeklődéssel nézte az emberek sürgését-forgását és a Fórum Romanumot, mely a világon uralkodott, de melyet egyúttal oly sok, idegen népfajú ember özönlött el, hogy Petronius, társának gondolatait ki-találva, fölkiáltott:

- A quirisek fészke, quirisek nélkül.

A benszülött elem valóban csaknem teljesen eltűnt ebben a tömegben, amelyben minden fajta és nemzet képviselve volt. Láthatók voltak itt aethiopok, láthatók voltak itt óriási szőkehajú férfiak a távoli északról, brittek, gallok és germánok, láthatók voltak Serica lakosai fölhasított, ferdén álló szemekkel, az Euphráttól és Industól való emberek téglavörös szakállal, szirusok az Orontes partjairól, fekete, szelid pillantású szemekkel, az arab sivatagnak csontvázként lesóványodott lakói, horpadt mellű zsidók, egiptomiak, örökösen egykedvű mosolygásukkal, numidiaiak és afrikaiak, görögök Hellasból, kik a rómaiakhoz hasonlóan a város fölött uralkodtak, de akik tudásukkal, művészetükkel, értelmükkel és furfangjukkal szereztek meg ezt a hatalmat, görögök a szigetekről és Kis-Ázsiából, Egiptomból, Itáliából és a narbonnei Galliából. Az átluggatott fülű rabszolgák nagy csapattal mellett nem hiányoztak szabadon bocsátott, hévizáló emberek sem, akiket a császár tartott, élvezett, igen, még ruházott is.

Nem hiányoztak a Serapis kufárai és papjai se, pálmagalyakkal kezökben, Isis papjai, akinek oltárán több áldozatot mutattak be, mint a kapitóliumi Zeus szentélyében - nem hiányoztak Kybele papjai, kik arany kalászcsonmót hordtak kezökben, a vándorló istenek papjai, keleti táncosok, fejükön rikító színű mitrával, amuletkereskedők, kigyószelídítők és chaldeai mágusok, végül minden foglalkozás nélküli emberek, akik a Tiber innenső partján levő magtáraknál minden héten jelentkeztek, a cirkuszokban a sorsjegyekért megverekedtek, az éjjeleket a Tiber túlsó partján fekvő városrésznek minden pillanatban bedőléssel fenyegető házaiban töltötték, a derüs és melegebb napokat pedig a kryptoporticusokban, a Subura²³ piszkos lacikonyháiban, a Milvius-hídnál, vagy a gazdagok insulái előtt, ahonnan hébe-hóba a rabszolgák asztaláról a maradékokat nekik hajigálták.

Petroniust a tömeg jól ismerte. Vinicius fülében folyton ez a kiáltás csengett «Hic est» - ez ő. Petroniust nagyon szerették bőkezűsége miatt és népszerűsége egy idő óta még inkább fokozódott. Ugyanis azt beszéltek felőle, hogy a császár előtt rosszalta azt a halálos ítéletet, melyet Pedanius Secundus praefektus egész «familiájára», tehát összes rabszolgáira, nem- és korkülönbség nélkül kimondottak, mert egyikök a kétségbeesés pillanatában a zsarnokot megölte. Petronius ugyan nyíltan kijelentette, hogy a dolog reá nézve teljesen mindegy, ő a császárral szemben csak magán uton, mint «arbiter elegantiarum» nyilatkozott, mivel esztétikai érzéke fölháborodik az ilyen barbár mészárlás ellen, mely talán méltó a scythákhoz, de nem a rómaiakhoz. Azonban a vérfürdő miatt fölháborodott nép ettől az időtől fogva mégis szeretettel csüngött Petroniuson.

²³ Völgymélyedés Rómában, hol egy utca volt sok élelmiszeres bolttal.

De ő maga éppen nem volt nagyra vele. Nagyon is jól emlékezetébe volt vésve, hogy ugyanez a nép Britannicust is szerette, akit Nero parancsára megmérgezték, hogy ugyanez a nép Agrippinához is ragaszkodott, akit Nero meggyilkoltatott, Octaviához, akit Pandatarián²⁴ megfojtottak, miután előbb a meleg fürdőben ütőereit fölvták, Rubellus Plautushoz, akinek minden új nap meghozhatta a halálos ítéletet. A nép szeretetét tulajdonképp rossz jelnek kellett tartani és a kételkedő Petronius egyúttal babonás volt. Azonkívül a népet kettős minőségében megvetette: mint arisztokrata és mint esztétikailag érző ember. Ezek az atyafiak, akik ruhájuk bő melledzőjében pörkölt babot hordtak magukkal, amelynek szaga megérezett rajtok, ezek az emberek, akik az utcasarkokon és peristylekben való morajlást következtében folyvást rekedtek és izzadságtól csepegők voltak, az ő szemében nem érdemelték meg, hogy embereknek nevezzék őket. Azért anélkül, hogy a tetszés kiáltásaival, vagy az itt-ott kézzel feléje dobott csókokkal törődnék, elbeszélte Marcusnak Pedanius történetét, miközben nem felejtette el, hogy az utcai csöcselék ingatagságáról ne gúnyolódjék, mely egyik nap lázadással fenyegetett, másik nap meg ujjongott Nerónak, mikor Jupiter Stator templomához hajtatott. Aztán megparancsolta, hogy álljanak meg Avirinus könyvkereskedése előtt, kiszállt és egy csinos kéziratot vásárolt, melyet átadott Viniciusnak.

- Ajándék számodra - mondá.

- Köszönöm - viszonzá Vinicius. Aztán egy pillantást vetett a címre és kérdőleg jegyzé meg:

- Satiricon? Valami új: ugyan kitől?

- Tőlem. De mivel semmi kedvem sincs arra, hogy Rufinus nyomdokaiba lépjek, akinek történetét el akartam neked mondani, kérlek, el ne árulj. Egy lélek se tud róla.

- De hiszen azt mondtad, nem írsz verseket - veté közbe Vinicius, a kéziratban lapozgatva. - Itt pedig úgy találom, hogy gyakran versek vannak szöve a prózába.

- Ha olvasod, fordítsd figyelmedet mindenekelőtt Trimalchion lakomájára.²⁵ Ami pedig a verseket illeti, undorodom minden verstől, mióta Nero eposzt írt. Lásd, ha Vitellius meg akar könnyebbülni, elefántcsont dobverőt használ, melyet torkába dug, mások meg erre a célra olajba vagy főtt kakukfűbe mártott flamingó tollat használnak, én ellenben csak Nero költői alkotásait olvasom és a hatás rögtöni. Akkor aztán, ha nem is tiszta lelkiismerettel, de legalább tisztult gyomorral dicsérhetem őket.

Eközben Idomen ékszerész boltja elé értek, ahol Petronius megállást parancsolt. Miután a gemmák ügyét elintézte, azt a parancsot adta, hogy a legrövidebb úton Aulus házába vigyék őket.

- Útközben - mondá Viniciusnak - elmondom neked Rufinus történetét, annak példájául, mire visz a szerzők önhittsége.

De még mielőtt hozzá foghatott volna, befordultak a Vicus Patriciusba és csakhamar ott voltak Aulus Plautius háza előtt. Egy fiatal, erős «janitor» kinyitá nekik az ostiumba vezető ajtót, mely fölött kalitka függött. Az abba csukott szarka kiáltozva, ezzel a szóval üdvözölte őket: «Salve!»

Míg a második előcsarnokból, a tulajdonképpeni ostiumból az atriumba mentek, Vinicius azt kérde:

²⁴ Büntető sziget a tyrrheni tengerben.

²⁵ Petronius szatiráinak ezt a részét 1650-ben ismét megtalálták és a legbecsesebb forrásokhoz tartozik a római életre vonatkozó ismereteinkre nézve.

- Észrevetted-e, hogy a kapus itt nem visel láncokat?

- Különös ház! - viszonzá Petronius halkan. - Bizonyynal tudod, hogy Pomponia Graecinát azzal gyanúsítják, miképp egy tévtannak követője, mely keletről származik és bizonyos Krisztus tiszteletén alapszik. E gyanúsítás szerzője minden bizonyynal Crispinella, mert ő nagyon haragszik Pomponiára. És tudod-e miért? Nem tudja neki megbocsátani, hogy egész életén át egy férfival elégedett meg. Univira!... Könnyebb volna jelenleg Rómában egy tál noricum gombát kapni. Sőt házkutatást is tartottak nála...

- Igazad van, különös ház ez. Később majd elmondom, mi mindent láttam és hallottam.

Eközben az atriumba értek. A reá ügyelő rabszolga, az atriensis, elküldte a nomenclatort, hogy a vendégeket bejelentse, míg a többi szolgák székeket és zsámolyokat állítottak oda számukra. Petronius, aki azt hitte, hogy ebben a szigorú házban hiábavaló búskomorság uralkodik és az egészen elütő valamennyi mástól, bizonyos ámulattal, sőt a csalódás érzetével nézett körül, mert az atrium egyáltalán derűs benyomást keltett. A magasból, a tető nyílásán keresztül, ragyogó fénysugarak hatoltak be, melyek a szökőkútban ezer sziporkára törtek. Ez a szökőkút egy négyszögletes medence közepén volt, mely rossz időben a tetőnyíláson behatoló eső befogadására szolgált és azért impluvium nevet viselt. Kökörcsinek és liliomok vették körül teljesen. Úgy látszott, hogy a házban különösen a liliom iránt nagy előszeretettel viseltettek, mert nagy csapatban álltak együtt, fehér és tűzszínű és zafirkék iriszek, melyeknek gyöngéd szirmai a permetező víztől mintegy megezüstözve látszottak.

A liliomtartókat borító nyirkos moha és a levéllyalábok közt gyermekeket és vízi madarakat ábrázoló bronz öntvények voltak. Az egyik sarokban, szintén bronzból egy szarvastehén állt, mely a nedvességtől rozsdás zöldes fejét a víz felé hajtotta, mintha inni akarna. Az atrium padozata mozaikból volt; a falak részint vörös márvánnyal kirakva, részint festett fák, halak, madarak és griffekkel díszítve, színpompájukkal gyönyörködtették a szemet. A mellékhelyiségekbe nyíló ajtók betétjei részint békateknőből, részint elefántcsontból voltak; a falakon, az ajtók között Aulus őseinek szobrai álltak. Mindenfelé igazi jólét mutatkozott, mely minden fényűzéstől menten, öntudatos előkelőséget árult el.

Jóllehet Petronius háza pompásabban és művésziesebben volt berendezve, még sem talált itt semmit, ami izlését sértette volna - és erre vonatkozólag éppen megjegyzést akart tenni Viniciusnak, mikor a velarius a kárpitot félre tolta, mely az atriomot a tablinumtól²⁶ elválasztotta és a ház belsejéből Aulus Plautius siető léptekkel közeledett.

Aulus már nem messze állott az élet alkonyától; ezüstös dér ült már fején, de még nagyon jó erőben és friss volt és kissé rövid arca a sasra emlékeztető arcéllel erővel teljes jellemre mutatott. De most csodálkozás, sőt félreismerhetetlen nyugtalanság tükröződött rajta Nero barátjának, társának és bizalmasának e váratlan látogatása miatt.

Petronius sokkal nagyobb világfi és sokkal élesebb elméjű volt, hogysem ezt észre ne vette volna. A szokásos üdvözlési formák váltása után tehát a mindig rendelkezésre álló ékesszólással és elfogulatlansággal jelenté ki, hogy kötelességének tartotta megköszönni azt a gondoskodást, melyben nénjének fia részesült. Látogatásának egyedüli és egyetlen oka tehát ez, melyre egyébiránt Aulusszal való régi ismeretsége folytán is följogosítottnak érezte magát.

Aulus a maga részéről arról biztosította őt, hogy Petronius kedves vendég és ami a hálát illeti, ő maga is arra van kötelezve, habár Petronius ennek az okát alig találhatja ki.

²⁶ A háziúr dolgozó szobája.

Petronius valóban nem találta ki, Aulus mit gondolt. Dióbarna szemét a mennyezet felé irányozva, hasztalan tűnődött azon, minő szolgálatoakat tett ő Aulusnak vagy más valakinek. Csak azt tudta, hogy most szivességet akart tenni Viniciusnak. Akarata ellenére talán megtörténhetett ilyesmi, de csak akarata ellenére.

- Te életét mentetted meg Vespasiánnak, akit nagyon becsülök és szeretek, mikor oly szerencsétlen volt, hogy a császár verseinek fölolvassáskor elaludt - mondá Aulus.

- Szerencse volt reá nézve, mert így nem hallotta őket - viszonzá Petronius. - De nem akarom tagadni, hogy a dolog szerencsétlenül végződhetett volna reája nézve. A rótszakáll minden áron egy centuriót akart hozzá küldeni azzal a barátságos meghagyással, hogy vágja föl ereit.

- De te kinevetted őt, Petronius.

- Úgy van, vagyis inkább azt mondtam neki, ha Orpheus az ő énekével elaltatta a vadállatokat, az ő diadala nem csekélyebb, ha sikerült neki Vespasiánt elaltatni. Hiszen Aenobarbust szabad korholni, föltéve, hogy a korholást hizelgésnek is lehet fölfogni. A mi kegyelmes Augusta Poppaeánk kitünően ért ehhez.

- Sajnos, most gonosz időket élünk - felelé Aulus. - Nekem két előfogam hiányzik, melyeket egykor egy britt kéztől dobott kő ütött ki, minek folytán beszéd közben sziszegek, de azért mégis életem legboldogabb idejének tetszik az, melyet Britanniában töltöttem.

Petronius attól tartva, hogy a vén hadvezér csatáiról kezd majd beszélni, gyorsan megváltoztatta a beszéd tárgyát. A környéken, Praenestében - mondá - földművesek egy döglött farkast találtak két fejjel és a tegnapelőtti vihar alkalmával a villám egy sarokoszlopot megsértett, ami az előrehaladott évszakot tekintve, hallatlan esemény. És bizonyos Kolla, akitől ez az értesítés származott, egyúttal hozzátette, hogy a szentély papja e miatt a városnak pusztulását, vagy legalább a nagy épületnek romlását jövendölte, oly szerencsétlenség, melyet csak a legnagyobb áldozatokkal lehet elhárítani.

Plautius nem válaszolt és ez az óvatosság kissé sértette Petroniust, mert habár semmi érzékkel se bírt a jó és rossz közötti különbség iránt, még se volt besúgó és egész nyíltan lehetett vele beszélni, anélkül, hogy az ember veszélynek tette volna ki magát. Erre ismét megváltoztatta a beszéd tárgyát és dicsőítő beszédbe fogott Plautius háza és amaz izlés felől, mely mindenütt megnyilatkozott.

- Régi fészek - viszonzá Plautius - és én mit se változtattam meg benne attól az időtől fogva, hogy örökség útján reám szállt.

Miután az atrium és tablinum közötti kárpitot visszatolták, az egész ház nyitva volt, úgy hogy a tekintet a tablinumon és az abba nyíló peristylon és a mögötte levő oekusnak nevezett termen át a kertig csaponghatott, mely a távolban, mint sötét keretben levő világos kép láthatóvá lőn. Vidám gyermekkacagás hallatszott onnét egész az atriumig.

- Ó hadvezér! - kiáltá Petronius - engedd meg, hogy ezt a vidám nevetést a közelben hallhassuk, hiszen oly ritkaság manapság.

- Szivesen - viszonzá Plautius fölemelkedve. - Kis Aulusom és Ligia labdázással mulatnak. Egyébiránt ami a nevetést illeti, Petronius, azt hiszem, egész életed nevetés közt telik el.

- Az élet nevetésre méltó, azért nevetek - felelé Petronius. - De ez a kacagás egészen másként hangzik.

- Egyébiránt Petronius - tevé hozzá Vinicius - éjjel-nappal nevet.

Igy csevegve, átmentek a házon és a kertbe értek, hol Ligia és a kis Aulus a labdákkal játszottak, melyeket «spheristáknak» nevezett, külön erre a célra szolgáló rabszolgák vettek föl a földről és ismét odaadtak a játékosoknak.

Petronius gyors, futó pillantást vetett Ligiaira, míg a kis Aulus Viniciushoz futott, hogy őt üdvözölje. Ez pedig menet közben fejet hajtott a szép leány előtt, aki, labdával kezében, kissé fölbomlott hajjal, még egészen elfulladva és kipirulva állt ott.

A repkénynyel, folyondárral és venyigével beárnyékolt kerti trikliniumban ült Pomponia Graecina és a férfiak üdvözölni mentek őt. Jóllehet Petronius különben soha se mutatkozott Plautius házában, mégis ismerőse volt, mert már gyakran találkozott vele Antistiánál, Rubellius Plautus leányánál, Seneca házában és Pollionánál. Nem tagadhatta meg tehát csodálatát csendes, szomorú arcától, alakjának, mozdulatainak és beszédmódjának előkelőségétől. Pomponia annyira zavarba hozta őt a nőkről táplált nézetei tekintetében, hogy a minden ízében romlott ember, akihez önhittsége nézve egész Rómában senki se volt fogható, nemcsak bizonyos tiszteletet érzett iránta, hanem vele szemben szokott biztosságát is elveszté némileg. És mikor most megköszönte neki a Vinicius iránt tanúsított gondoskodást, önkénytelenül «domina» megszólítással illette őt, ami soha se jutott eszébe, ha például Calviával, Crispinillával és a nagy világ más hölgyeivel találkozott.

Az üdvözlés és a köszönetnyilvánítások után azonnal sajnálatát kezdé kifejezni a fölött, hogy Pomponia sehol se mutatkozik, hogy őt sem a cirkuszban, sem az amphitheatrumban nem látni, mire ő, kezét férjeébe téve, nyugodtan válaszolá:

- Mindketten öregsünk és legöröместebb csöndes lakásunkban maradunk.

Petronius kifogást akart tenni, de Aulus Plautius a nála saajtságos sziszegő hangon hozzátette:

- És mi mindig idegeneknek érezzük magunkat az emberek között, kik még római isteneinknek is görög neveket adnak.

- Hiszen egy idő óta az istenek nevét csak szónoki formaként használják - viszonzá Petronius hanyagul - és mivel a szónoklatban a görögök voltak tanítóink, nekem például könnyebb Herát mondani, mint Júnót.

E szavak után Pomponiára irányzá szemét, mintha ezzel azt akarná jelezni, hogy az ő jelenlétében más istenségre nem is gondolhat és aztán azt akarta megcáfolni, amit korára nézve mondott:

- Az emberek ugyan gyorsan öregszenek, de kivált azok, kik egészen más életet élnek, azonkívül vannak arcok, melyeket Saturnus elfeledni látszik.

Petronius e szavakat komolyan mondotta, mert habár Pomponia Graecina már túl volt az élet delén, arcának színe rendkívül friss maradt és kis fejével és gyöngéd vonásaival, sötét ruhája, komoly, kimért tartása dacára néha úgy festett, mint egy egészen fiatal asszony.

Eközben a kis Aulus Viniciushoz közeledett, akivel már előbb nagy barátságot kötött és labdázni hívta őt. A fiú után Ligia is a trikliniumba jött. A repkényindák és az arcára vetődő fénysugarak alatt a leány most még szebbnek tünt föl Petronius előtt, mint első tekintetre, valóban nimfához hasonlónak tünt föl neki. De mivel eddigelé még nem beszélt vele, most fölemelkedett, fejet hajtott előtte és a szokásos üdvözlés helyett azokat a szavakat kezdé mondani, melyekkel Odysseus Nausikaát üdvözölte:

«Lánykám, esdeklek, mi vagy? istenség-e vagy ember?
Ha pedig oly lény vagy, valamint a többi halandó,
Ugy háromszor boldog atyád és édes anyád, mint
Háromszor testvéreid is...»

Még Pomponiának is tetszett a világfi elmés beszélgetése. Ami Ligiát illeti, zavartan, elpirulva figyelt és nem merte szemét fölemelni. De szája szöglete lassankint megrándult, pajkos mosoly mutatkozott ajkain, arcán a leányos szemérem észrevehetőleg azzal az óhajással küzdött, hogy feleletet adjon - és nyilván ez az óhajás diadalmaskodott, mert szemét hirtelen Petroniusra vetette és gyorsan, szinte egy szuszra, mintha betanult leckét mondana föl, Nausikaa szavaival válaszolva:

«Nem látszol idegen se csekélynek, ám se botornak.»

Aztán megfordult és elrebbentett kis madárként kifutott. Most Petroniuson volt a csodálkozás sora - hiszen nem várta, hogy Homér verseit olyan leány szájából hallja, akinek barbár származásáról Vinicius értesítette őt. Kérdő pillantást vetett Pomponiára, de az nem adhatott neki felvilágosítást, mivel éppen mosolyogva, férjének büszkeségtől átszellemült arcára nézett.

De ő nem tudta ezt a büszkeséget elpalástolni. Először is Ligiát úgy szerette, mint tulajdon gyermekét, azután meg, habár ó-római előítéleteinél fogva gyakran mennydörgött a görög erkölcsök és azok elterjedése ellen, azért mégis minden finom műveltség csúcspontjának tartotta azt. Ő maga soha se sajátíthatta el ezt a műveltséget, ami titokban bántotta őt. Azért most annál jobban örült neki, hogy az ügyes világfi és költő, aki bizonynyal nagyon is hajlandó volt az ő házat barbárnak tekinteni, Homér költői nyelvén kapott feleletet.

- Görög nevelőnk van a házban, aki fiunkat oktatja és a leány jelen van a leckeórákon - mondá Aulus, Petroniushoz fordulva. - Még igazi barázdabillegető, de nagyon kedves barázdabillegető, és nekem és feleségemnek a szívéhez nőtt.

Petronius most a repkény- és folyondár-indákon át a kertre irányza tekintetét és megfigyelte a játékosokat. Vinicius leveté a tógát és csak a tunikába öltözve, a labdát a vele szemközt álló Ligiának dobta, aki magasra nyújtott karral iparkodott azt megkapni. A leány eleinte nem tett nagy hatást Petroniusra. Nagyon vékony dongájának tetszett neki. De már abban a pillanatban, mikor a trikliniumban figyelmesen megnézte, a hajnalhoz hasonlító magában és mint műértő, később nagyon is észrevette megjelenésének rendkívüliségét. Mindent észrevett és mindent tudott méltatni. A kedvesen gyöngéd, rózsás arcot, a friss, szép alakú ajkak, a mennyei, mélységes kék szemet, az alabastrom fehérségű homlokot, a haj dús voltát, melynek fűrtjei borostyánként vagy korinthusi ércként ragyogtak, a karcsu nyakat, az «istenileg» leereszkedő vállakat és az ifjúság első virágjában levő egész hajlékony, karcsu alakot. Főlébredt benne a művész és a szépnek tisztelője, azt gondolta magában, hogy e leány szobrának a «tavasz» lenne egyedül méltó elnevezése. Hirtelen Chrysotemisére gondolt és keserű nevetésre fakadt. Viniciusnak igaza van, gondolá és Chrysotemisem öreg... olyan öreg, mint Trója!

Aztán ismét Pomponia Graecinához fordult és a kert felé mutatva, mondá:

- Most már értem, domina, hogy házatokat ezzel a kettővel többre becsülsz a cirkusznál és a Palatinuson való tivornyáknál.

- Ugy is van - felelé Pomponia, szemét a kis Aulusra és Ligiára irányozva.

A fiatalok eközben játékokat bevégeztek és a kertnek homokkal behintett útján föl- és alá járkáltak egymással, miközben három fehér szoborként váltak ki a mirtuszok és cipruszok sötét

háttéréből. Ligia a kis Aulust kézen fogva vezette. Mikor már egy darabig sétáltak, a kert közepén, a piscina²⁷ közelében egy padra ültek. De a kis Aulus csakhamar elhagyta őket, hogy a halakat, melyek a tiszta vízben uszdogáltak, fölriaszsza és Vinicius folytatá beszédét, melyet séta közben kezdett.

- Igen - mondá mély és most kissé reszkető hangján - alig vettem le a toga praetextát,²⁸ mikor az ázsiai légiókhoz osztottak be. Nem ismertem sem a várost, sem az életet, sem a szerelmet. Anakreontól és Horáctól egyet-mást tudok könyv nélkül, de soha se tudnám magamat versekben kifejezni, mint Petronius, mikor a csodálat megbénítja érzékeimet és nem találhatom meg saját szavaimat. Mint gyermek Musonius iskolájába jártam, aki gyakran azt mondá nekünk: a boldogság azon alapszik, hogy azt akarjuk, amit az istenek akarnak - és így csak a mi akaratunktól függ, hogy boldogok legyünk. De én azt hiszem, hogy még más nagyobb és végtelen boldogság van, mely nem a mi akaratunktól függ, mert csupán a szerelem nyújthatja nekünk. Maguk az istenek is keresik ezt a boldogságot és ó Ligia, én is, ki csak most ismertem meg a szerelmet, vágyódom ama boldogság után, melyet egyedül az képes nyújtani...

Elhallgatott és egy ideig nem lehetett mást hallani, mint a víz halk csobogását, melybe a kis Aulus köveket dobott, hogy a halakat fölriaszsza. Egy idő múlva Vinicius újfent beszélni kezdett és hangja most még halkabban és lágyabban csengett:

- Csak hallottál Titusról, Vespasian fiáról? Róla beszélnek, hogy alig nőtt ki a gyermekkorból, oly szenvedélyesen beleszeretett Berenicébe, hogy a vágy majdnem megölte. Ó Ligia, én is képes volnék ilyen szerelemre... Gazdagság, hírnév, hatalom, mindez csak üres szó, csak káprázat! A gazdag mindig talál egy gazdagabbat, a hirnevesre egy idegennek nagyobb hirneve vet árnyékot, a hatalmast hatalmasabb győzi le... De maga a császár, sőt valamely isten is érezhet-e nagyobb gyönyört vagy lehet-e boldogabb, mint egy közönséges halandó, mikor a hű, hön óhajtott nő keblén pihen vagy ha kedvesének ajkait csókolja? A szerelem az istenekhez hasonlókká tesz bennünket, ó Ligia!

És a leány bizonyos nyugtalansággal, csodálkozással figyelt, olyanformán, mintha egy görög flóta vagy citera hangjára figyelt volna. Ugy tetszett, mintha Vinicius valami különös dallamot énekelne, mely fülének hizeleg, vérét pezsgésbe hozza, és egyúttal szívét tehetetlen félelemmel és megfoghatatlan örömmel tölti el... És úgy tetszett neki, mintha a férfi olyasmit mondana, amit már előbb érzett, de amiről nem tudott magának számot adni. Érezte, hogy a férfi valamit fölébresztett benne, ami eddig szunnyadott és hogy ebben a pillanatban egy zavaros álmokép mindig világosabb és vonzóbb alakot vett föl.

A nap eközben a Tiber felé vette útját és már lenn, a Janiculus lejtőjénél állott. A mozdulatlan cipruszokra vörös fénnyel esett, az egész levegő azzal látszott eltelni. Ligia Viniciusra emelé kék, mintegy álomból ébredő szemét és az esti fényben, mikor az ifjú, szemében benső kérelemmel, lehajolt hozzája, hirtelen szebbnek tűnt föl neki, mint valamennyi más ember és mint az összes görög és római istenek, akiknek szobrai a templomok homlokfalain láttak. Az ifjú pedig könnyedén átfogta kezének csuklóját és kérde:

- Nem találod ki, Ligia, miért mondom ezt neked?...

- Nem - suttogá oly halkán, hogy Vinicius alig értette meg őt.

²⁷ Tó.

²⁸ A gyermekeknek bíborcsíkkal szegélyezett tógája.

De ő nem hitt neki és kezét egyre erősebben szorítva, szenvedélyétől elragadva, a kedves leányt talán hevesen dobogó keblére vonta és hozzá még tüzeesebb szavakat intézett volna, ha a mirtuszszal szegélyezett gyalogösvényen az öreg Aulus nem lett volna látható, aki, miközben odalépett, azt kiáltá nekik:

- A nap leáldozik, óvakodjatok az esteli levegőtől. Libitinával nem lehet tréfázni.
- Pedig - viszonzá Vinicius - nem éreztem a hűvösséget, habár a tógát letettem.
- Most már alig látszik a korong fele a halom mögött - jegyzé meg az öreg hős.
- Szeretném, ha Szicilia kellemes éghajlatával birnánk; a nép ott este összegyűlik a piactereken, hogy a leáldozó Phoebust karénekekkel ünnepelje.

És egészen megfélekedzvéen arról, hogy éppen ő maga óvta őket Libitinától, Sziciliáról kezdett beszélni, hol gazdasági birtokai feküdtek, melyek nagyon szívéhez voltak növe. Már gyakran támadt az a gondolata, mondá, hogy teljesen Sziciliába költözik és ott szemlélődő nyugalomban fejezi be életét. Elég volt már neki a téli dérből, mert már feje is fehér. A fákon ugyan még megvan a levél, még kék ég mosolyog a város fölött, de mikor a szőlővenyige sárgul, mikor hó esik az albai hegyeken, mikor az istenek heves viharokkal látogatják a Campaniát, akkor talán egész háznépével csendes mezei lakába költözik.

- Valóban az a terved, hogy Rómát elhagyod, Plautius? - kérde Vinicius hirtelen nyugtalanítva.
- Már réges-régen az a kívánságom - felelé Aulus - mert ott nyugodtabb és veszélytelenebb.

És újfönt magasztalni kezdé gyümölcsöseit, nyájait, a zöldben elrejtett házat, a kakukfűvel és fodormentával benőtt halmokat, melyek közt méhrajok zümmögtek.

Vinicius nem ügyelt a bukolikus²⁹ énekre, nem ügyelt semmire, csak arra, hogy Ligiát elragadhatják tőle s mintegy segílyt keresőleg Petroniusra nézett.

Ez pedig, Pomponia mellett ülve, a leáldozó napnak képében, a kertben, a tónál álló fiatal alakokban gyönyörködött. A háttérül szolgáló sötét mirtuszbokroknál a fehér ruhák úgy ragyogtak az esti fényben, mint a merő arany. Az esti ég biborvörös, violaszínben égett, sőt végül úgy csillogott, mint az opál. A cipruszok fekete, árnyékszerű körvonalai még élesebben kiváltak, mint napvilággal és az embereken, bokrokon, az egész kerten békés esti hangulat áradt szét.

Petronius tüstént megérezte az itt uralkodó békét és fürkészőleg szemügyre vette a ház lakóit. Előtte idegen kifejezés volt Pomponiának, az öreg Aulusnak, a fiúnak és Ligiának vonásain, olyan kifejezés, melyet soha se vett észre azoknak arcán, akik őt minden áldott nap, vagy inkább minden éjjel környékezték. Milyen békés, vidám életet látszottak ezek az emberek itt élni. És bizonyos csodálkozással vallotta meg magában, hogy bizonynyal kell valami életmódnak lennie, melynek szépségével, melynek bájával ő soha sem ismerkedett meg, ő, aki pedig váltig szépség után, báj után törekedett. E gondolatnak szavakat kölcsönözve, Pomponiához fordult és mondá: - Azt forgatom elmémbe, milyen különböző a ti világotok attól, amelyen Nero uralkodik.

Pomponia pedig tekintetét az esti égre emelve, egyszerűen azt válaszolá:

- Nem Nero uralkodik a világon, hanem Isten.

²⁹ Pásztori.

Rövid hallgatás következett. A triklinium felé vezető úton az öreg hadvezérnek, Viniciusnak, Ligiának és a kis Aulusnak lépte hallatszottak, de mielőtt ezek közelükbe értek, azt kérde Petronius:

- Tehát hiszel az istenekben, Pomponia?
- Hiszek Istenben, aki egyetlen, igazságos és mindenható - felelé Aulus Plautius felesége.

HARMADIK FEJEZET.

Hisz az Istenben, aki egyetlen, mindenható és igazságos - ismétlé Petronius, mikor újra egyedül volt Viniciusszal a gyaloghintóban. - De ha az ő Istene mindenható, akkor az élet és halál fölött uralkodik és ha igazságos, akkor a kellő időben küldi a halált. De akkor miért visel gyászt Pomponia még Juliáért? Hiszen az ő Istenét kárhoztatja csak ezzel a gyászszal. Erről a következtetésről kell egyszer rőtszakállúnkkal, ezzel a majommal, beszélnem, mert azt hiszem, a vitatkozásban Sokratesszel mérkőzhetem. Vele és Plautiusszal valami másról akartam beszélni. Az egiptomi Izisz szent testére! Ha egyenest megmondtam volna nekik, miért jöttünk, az ő erényes fölháborodása oly hangosan nyilvánult volna, mint egy ércpaizs, amelyre buzogánnyal ütnek. De nem mertem! Elhiheted, Vinicius, hogy nem mertem. A pávák nagyon szép madarak, de kiáltozásuk nagyon átható. Félek az ilyen kiáltozástól. Egyébiránt helyeselnem kell választásodat. A megtestesült rózsaujjú Eos. És tudod-e, mire emlékeztetett? A tavaszra, de nem a mi itáliai tavaszunkra, ahol alig itt-ott díszlik az almafa virágaival s ahol az olajfaligetek megtartják szürke színöket, hanem arra a tavaszra, melyet valamikor Svájcban láttam, a fiatal, friss, virágzó kikeletre. A halvány Selénére, nem csodálkozom rajtad, Marcus, hogy egy Dianát szeretsz és hogy Aulus és Pomponia készek széttépni téged, mint egykor a kutyák Akteont széttépték.

Vinicius egy darabig hallgatott, anélkül, hogy fejét fölemelné, de aztán szenvedélytől reszkető hangon kezdett beszélni:

- Ha eddig vágyakoztam utánna, most még jobban epedek érte. Mikor kezét megfogtam, szinte tűz járt át. Szeretném Aulust és Pomponiát megölni, a szeretett leányt elrabolni és karjaimon házamba vinni. Ma éjjel le se hunyom a szememet. Megkorbácsoltatom egyik rabszolgámat, hogy halljam jajgatását.

- Csillapulj le - mondá Petronius - hiszen olyan kívánságaid vannak, mint egy suburai ácsnak.

- Nekem mindegy. Birnom kell őt. Tanácsot kértem tőled, de ha nem tudsz adni, magamnak kell magamon segítenem. Aulus leányának tekinti Ligiát, hogyan tarthatnám tehát én rabszolgának? Ha nincs más mód, fonja be házam ajtófélfáját, kenje meg farkas zsírral és üljön, mint feleségem tűzhelyemnél.

- Csillapodjál le, a konzulok eszelős ivadéka! Nem azért vonsozjuk kötélén a barbárokat diadalszekereink mögött, hogy aztán leányaikat feleségül vegyük. Óvakodjál a legvégsőtől. Alkalmazd először minden egyenes, tisztességes eszközt és engedj időt a megfontolásra magadnak és nekem. Chrysotemis előttem is úgy tűnt föl egykor, mint Jupiter leánya és azért még se vettem feleségül, épp úgy, mint Nero se vette nőül Actét, habár Attalos király leánya volt. Csillapodjál le... Gondold meg, hogy ha miattad el akarja hagyni Aulust és Pomponiát, azoknak nincs joguk, őt visszatartani. Tudod-e, hogy nemcsak te gyuladtál szerelemre, mert Eros benne is lángot gyújtott. Láttam és nekem hinned kell. Térj magadhoz türelemmel. Mindenre van szer, de ma már nagyon sokat törtem a fejemet és az is fáraszt. De biztosítalak, hogy holnap is lesz gondom szerelmedre és Petronius nem volna Petronius, ha valami útmódot nem találna.

Ismét mind a ketten hallgattak és csak egy idő múlva mondá Vinicius már kissé nyugodtabban:

- Köszönöm és Fortuna legyen kegyes irántad.

- Csak légy türelemmel!

- Hová akarod vitetni magadat?

- Chrysotemishez...

- Boldognak kell téged mondanom, hogy a magadénak mondod azt az asszonyt, akit szeretsz!

- Jöjj hozzá velem. Ha elbűvölni iparkodik téged és borba mártott ujjaival betűket ír az asztalra, tudd meg, hogy nem vagyok féltékeny.

És mind a ketten Chrysotemishez vitették magukat. Az előcsarnokban Petronius Vinicius karjára tette kezét és mondá:

- Hallod, úgy tetszik, kitaláltam egy szert.

- Jutalmazzon meg érette valamennyi isten!...

- És csalhatatlannak is tartom. Tudod-e, mi az, Marcus?

- Hallak, Athéném.

- Nos, már néhány nap múlva Demeter búzájából eszik az isteni Ligia, a te födeled alatt.

- Te nagyobb vagy, mint Caesar - kiáltá Vinicius lelkesedéssel.

NEGYEDIK FEJEZET.

Petronius valóban beváltotta ígérését. A Chrysotemisnél tett látogatás után való nap ugyan szakadatlanul aludt, de este felé a Palatinusra vitette magát és bizalmasan beszélt Neróval. Ennek következtében harmadnap a praetoriánus testőrség egy szakaszának élén egy centurio jelent meg Plautius háza előtt.

Bizonytalan, rettentő idők voltak ezek. Az ilyenféle küldöttek gyakran a halál hirmondói voltak. Azért, mikor a centurio a kalapáccsal Aulus ajtaján kopogtatott és az atrium öre hirül adta, hogy zsoldosok vannak az előcsarnokban, az egész házban nagy ijedelem támadt. Az öreg katona csakhamar övétől körülvéve látta magát, mert senki se kételkedett rajta, hogy kivált őt fenyegeti veszély. Pomponia a nyaka köré fonta karjait, egészen hozzá simult és kékes ajkai, érthetetlen szavakat mormolva, gyorsan mozogtak. Ligia, akinek arca halálsáppadt volt, csókokkal borítá kezét, a kis Aulus apjának tógájába csimpeszkedett; a folyosókból, a cselédségnek szánt felsőbb emeletekből, a cseléd- és fürdőszobákból, az alsóbb helyiségekből, szóval az egész házból férfi és női rabszolgák csapatai özönlöttek oda. Ezek a kiáltások voltak hallhatók: Heu! Heu! me miserum! az asszonyok hangos zokogásra fakadtak, némelyek körmüket arcukba vájták, mások eltakarták fejüket.

Csak az öreg katona maradt nyugodt, ki megszokta, hogy a halál szemébe nézzen és kissé rövid arca a sasorral olyannak látszott, mintha kőből volna kivésve. Miután megparancsolta, hogy a jajgatásnak vége legyen és a cselédségnek meghagyta, hogy oszoljon szét, mondá:

- Engedj, Pomponia, ha végem valóban közel van, lesz még időnk a búcsúvételre.

És szeliden félre tolta őt, de neje így szólt:

- Ó Aulus, adja Isten, hogy sorsod az enyém is legyen.

Aztán térdre rogyott és azzal a bensőséggel imádkozott, mely egyedül csak egy szeretett lényért való lelki aggodalomból származhatik.

Aulus az atriumba lépett, hol a centurio várt reá. Az öreg Cajus Hasta volt, a britt háborúban egykori alantasa és bajtársa.

- Légy üdvözölve, hadvezérem - mondá. - A császár parancsát és üdvözleteit hozom neked, itt vannak a táblácskák és a jelek, hogy az ő nevében jövök.

- Köszönöm a császár üdvözleteit és engedelmeskedni fogok parancsának - viszonzá Plautius. - Légy üdvöz, Hasta és mondd, minő megbízást hozol?

- Aulus Plautius - kezdé Hasta - a császárnak tudomására jutott, hogy a ligiai király leánya házában tartózkodik, akit ez a király még az isteni Claudius életében a rómaiaknak adott kezesül és biztosítékul arra nézve, hogy a birodalom határait a ligiaiak soha se fogják megsérteni. Az isteni Nero hálás irántad, hadvezérem, mivel oly sok esztendőn át vendégszeretetet gyakoroltál vele, de nem akarja, hogy továbbat is terhedre legyen, azonkívül abban a nézetben van, hogy a leány, mint kezes, a császár és a senátus oltalma alá tartozik s azért azt parancsolja neked, hogy szolgátsd kezembe őt.

Aulus sokkal jobb katona, sokkal edzettebb harcos volt, hogysem ily parancscsal szemben a sajnálkozás fölkiáltását, egy hasztalan szót vagy panaszt engedett volna meg. De a harag és fájdalom hirtelen mély ráncokat barázdált homlokára. A britanniai légiók valamikor reszkettek ez összeráncolt szemöldököktől és Hasta arcán még ebben a pillanatban is hirtelen rémület mutatkozott, de a parancscsal szemben Aulus Plautius egészen tehetetlennek érezte magát. Egy

ideig a táblácskákra és az írásjelekre nézett, aztán az öreg centurióra emelte szemét és nyugodt hangon mondá:

- Várj itt az atriumban, Hasta, míg a kezest átadhatom neked.

E szavak után a ház másik végébe, az oekusnak nevezett terembe ment, hol Pomponia Graecina, Ligia és a kis Aulus félelemmel és nyugtalansággal telten várták őt.

- Egyikünket se fenyeget halál, se távoli szigetekre való számkivetés - mondá - de azért a császár küldötte mégis szerencsétlenség hírmondója. Rólad van szó, Ligia.

- Ligiáról? - kiáltá Pomponia álmélkodva.

- Úgy van - felelé Aulus és a leányhoz fordulva mondá: - Ligia, te házukban nőttél föl, mint tulajdon gyermekünk és mind a ketten, Pomponia és én, úgy szeretünk, mint leányunkat. De tudod, hogy nem vagy leányunk. Mint kezest adott néped Rómának és a császárt illeti meg a fölötted való oltalom. Ő most elvesz házukból.

Az öreg katona nyugodtan, de különös, szokatlan hangon beszélt. Ligia kerekre nyílt szemekkel hallgatta őt, mintha nem értené, miről van szó. Pomponia arcát halásáppadtság borítá, a folyosóról az oekusba nyíló ajtóknál ismét föltűntek a rabszolgák rémült arcai.

- A császár akarátának engedelmeskedni kell - mondá Aulus.

- Aulus! - kiáltá Pomponia a leányt karjával átölelve, mintha védelmezni akarná - reá nézve jobb volna a halál!

De Ligia szorosan Pomponia keblére simult és mindig csak ezt a szót ismétlé:

- Anyám! anyám! - mert a zokogástól nem tudott egyebet mondani.

Aulus arcán ismét fájdalom és harag mutatkozott.

- Ha egyedül állanék a világon - mondá komor hangon - nem adnám oda élve és rokonaim még ma áldozatokat mutathatnának be «Jovi liberatori» érettem. De nincs jogom téged és fiunkat romlásba dönteni. Ő talán még jobb időket érhet. Még ma a császárhoz megyek és megkérem őt, vonja vissza a parancsot. Azt persze nem tudom, vajjon maga elé bocsát-e. Most pedig élj boldogul, Ligia! És tudd meg, Pomponia és én mindig áldottuk azt a napol, amelyen helyet foglaltál tűzhelyünknel.

E szavaknál kezét a leány fejére tette és habár igyekezett nyugalmát megőrizni, hangjában mégis kitört az atyának mély fájdalma, mikor Ligia könnyektől homályos szemét reá emelte s kezét ajkához szorította.

- Isten veled, örömünk, szemünk fénye - mondá Aulus.

Aztán gyorsan visszatért az atriumba, hogy a rómaihoz és hadvezérhez méltatlan elérzékenyülés erőt ne vegyen rajta.

Pomponia Ligiát a hálósobába vezette és megnyugtató, vigasztaló, bátorítói igyekezett őt és amit mondott, nagyon különösen hangzott ebben a házban, ahol még állt a lararium³⁰ és a tűzhely, melyen Aulus Plautius az ősi szokáshoz híven, a házi isteneknek áldozott.

- A megpróbáltatás ideje elérkezett - mondá. Virginius egykor tulajdon leányának keblét átdöfte, hogy Appius kezéből megszabadítsa és még régebbi időben Lucretia halállal mosta le gyalázatát. - A császár háza a véteknek, a gyalázatnak, a bünténynek barlangja - folytatá. - De

³⁰ A laroknak, a házi isteneknek szentelt oltár.

mi, Ligia, tudjuk, miért nincs jogunk kezét emelni magunk ellen! Igen! Tisztább, magasztosabb tanítás az, melyhez mi ragaszkodunk, de az is megadja nekünk azt a jogot, hogy magunkat a szégyen és gyalázat ellen megvédelmezzük, még akkor is, ha kínzással és halállal kellene lakolnunk e védelemért. Ami tisztán kerül ki abból a bűnbarlangból, annak érdeme annál nagyobb. A föld siralom völgye, de az élet szerencséjére csak egyetlenegy pillanatig tart és föl-támadás van a sírból, egy más világ, ahol többé nem Nero, hanem az örök irgalom uralkodik, hol a fájdalom helyett örök öröm honol, hol nincsenek könnyek, hanem csak örök gyönyörűség.

Aztán Pomponia magáról kezdett beszélni: Igen! a békét meg lehetett találni, de szívében mégis sebet ejtett valami. Mert Aulusának szemét még sötétség borította, a fény forrása még nem áradt reá. Az sem állott szabadságában, hogy fiát az igaz tanításban nevelje.

Mivel tehát azt gondolta, hogy talán életének végéig így marad és hogy talán eljön reá nézve ama válás pillanata, mely sokkal hosszabb és rettenetesebb, mint az ideiglenes, amelyről most panaszkodtak mind a ketten - el nem tudta képzelni, hogy férje és gyermeke nélkül élni tudna, hogy még a mennyországban is boldognak érezhetné magát.

És már sok éjjel forró könnyeket hullatott, sok éjjel buzgó imádságban töltött és Istenhez irgalomért és kegyelemért fohászkodott. De mégis mindent Istenre akart bízni, ő reá akart építeni. És most, mikor új csapás érte őt, mikor a zsarnok parancsa leányát akarta tőle el-rabolni, akit Aulus szemefényének nevezett, hite még se rendült meg, mert arra épített, hogy van egy hatalom, mely még nagyobb, mint Neróé, van irgalom, mely erősebb volt, mint az ő dühe.

És Pomponia a fiatal leány fejcskékjét még gyöngédebben szorította keblére, de Ligia lábaihoz rogyott és szemét Pomponia ruhájának ráncsaival eltakarva, hosszú ideig hallgatásba merült. Mikor végre ismét fölemelkedett, arcán már több volt kifejezve a nyugalomnál.

- Nehezemre esik, anyám, hogy tőled és atyámtól és testvéremtől távozom, de tudom, hogy minden ellenállás hasztalan volna és romlást hozna mindnyájatokra. De megfogadom, hogy a császári palotában megemlékezem szavaidról.

Karját még egyszer Pomponia nyaka köré fonta és mikor mind a ketten ismét visszatértek az oekusba, búcsút vett a kis Plautiustól, az öreg görögtől, tanítójától, a ruhafelügyelő asszonytól, aki gyermekkorában dajkálta őt és az összes rabszolgáktól.

Ezek egyike, egy magas, vállas ligiai, akit a házban Ursusnak hívtak és aki annak idején más szolgálkkal Ligióval és ennek anyjával a római táborba jött, először az ifjú leány lábaihoz borult, azután pedig Pomponia előtt is térdet hajtott és kiáltá:

- Ó domina! engedd meg, hogy úrnőmet elkísérjem és neki szolgálhassak és a császári palotában fölötte örködhessenem.

- Te nem a mi szolgánk vagy, hanem Ligiaé, - viszonzá Pomponia Graecina. - De megengedik-e neked a bemenetelt? És hogyan vélsz reá vigyázni?

- Azt nem tudom, domina, csak azt az egyet tudom, hogy a vas úgy eltörik kezemben, mint a fa...

Mikor Aulus Plautius, aki ebben a pillanatban visszatért, megtudta, miről van szó, nem állott ellent a ligiai kérésének, igen, még ki is jelentette, hogy jogukban sincs őt visszatartani. Ha Ligiót, mint kezest, akit a császár visszakövetel, kiszolgáltatják, kötelesek kíséretét is vele küldeni, mely aztán vele együtt szintén a császár oltalma alá helyezkedik. Itt Pomponiának

megsúgta, hogy ezen ürügy alatt annyi rabszolgát adhat a fiatal leánynyal, amennyit célszerűnek tart, mert a centurio nem tagadhatja meg azok átvételét.

Ligiára nézve ebben némi vigasz volt és Pomponia örült, hogy egy csomó válogatott szolgát szabad neki vele küldenie. Azért Ursust, valamint Ligia öreg ruhafelügyelőjét, két, a fodrászatban jártas cyprusi leányt és két germán fürdő-cselédet rendelt ki kíséretül. Pomponia választása kizárólag az új vallás követőire esett és mivel Ursus is több év óta ehhez a valláshoz tartozott, e szolgák hűségére számíthatott s egyúttal azzal a gondolattal vigasztalhatta magát, hogy a császár házában is elvetődik az új tanítás vetőmagja.

Néhány sorral még Acténak, Nero szabadosának oltalmába ajánlá Ligiát. Pomponia ugyan soha se látta őt az új vallás követőinek gyülekezeteiben, de mégis azt hallotta ezektől, hogy Acte nem tagad meg tőlük semmi szolgálatot és buzgóan olvasgatja tarsosi Pálnak a leveleit. Azt is tudta, hogy a fiatal szabados csendes gyászban tölti napjait, egészen elütő volt a Nero házában levő többi asszonyoktól és általában a palota jó szellemének tartották.

Hasta megígérte, hogy a levelet átadja Acténak. Mivel magától értetődőnek tartotta, hogy egy királyleánynak tulajdon kísérettel kell birnia, legcsekélyebb nehézséget sem támasztott arra nézve, hogy a cselédek magával vigye a palotába, sőt csodálkozott is csekély számukon, de kérte, hogy siessenek, mert különben attól kell tartania, hogy a császári parancsok teljesítésében késedelmességről vádolhatják őt.

A válasz órája elérkezett. Pomponia és Ligia szemei ismét könnyekkel teltek meg, Aulus még egyszer a leány fejére tette kezét és a kis Aulus jajkiáltásaitól kísérve, aki, hogy nénjét oltalmazza, kis öklével fenyegette a centuriót, a zsoldosok a császár házába vezették Ligiát.

Az öreg katona megparancsolta, hogy gyaloghintóját tartsák készen, aztán Pomponiával bezárkózott az oekus mellett levő pinakothekába és így szólt hozzá:

- Hallgass meg, Pomponia. A császárhoz megyek, habár azt hiszem, hasztalan lesz és Senecához is, jóllehet, semmi befolyása sincs többé Neróra. Ami magát a császárt illeti, talán egész életében soha se hallott a ligiai népről; ha tehát Ligiának, mint kezesnek kiszolgáltatását követelte, ezt azért tette, mivel valaki rábeszélte és könnyű kitalálni, ki az.

Pomponia hirtelen reá nézett.

- Petronius?

- Igen.

Rövid szünet következett, aztán az öreg hadvezér így folytatá:

- Ez a következménye annak, hogy e becstelen, lelkiismeretlen emberek egyikét küszöbünkön áteresztettük. Legyen átkozott az óra, melyben Vinicius házukba lépett. Ő vezette hozzánk Petroniust. Jaj Ligiának!

Haragjában, tehetetlen dühében és gyámleánya iránti aggodalmában még erősebben szíszegett beszéd közben, mint rendesen. Jó ideig küzdött magával és csak összeszorított öklei árulták el a súlyos, belső küzdelmet.

- Eddig tiszteltem az isteneket, - mondá - de most már szinte azt hiszem, hogy nincsenek is fölöttünk istenek, azon az egyen, azon az istentelen szörnyetegen kívül, mely Nerónak nevezi magát.

- Aulus! - kiáltá Pomponia. - Nero csak egy marék por Istenhez képest.

Aulus izgatottan járkált ide s tova a pinakothekában. Eddigi élete gazdag volt nagy tettekben, de soha sem ismerkedett meg nagy szerencsétlenséggel s így nem is volt hozzá szokva. Sokkal

bensőbbben szerette Ligiát, mintsem maga is tudta és most nem tudott megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy elvesztette őt. Azonkívül megalázva érzé magát. A kezét, mely reá súlyosodott, megvetette, de azért nagyon is jól érezte, hogy hatalmasabb volt, mint az övé.

Mikor végre sikerült haragját elfojtania, mely gondolatmenetét megzavarta, mondá:

- Nem hiszem, hogy Petronius a császárnak szánta őt, mivel bajosan akarja Poppaeát ellenségévé tenni. Tehát a leányt vagy magának, vagy Viniciusnak vitte el... Még ma tisztába kell ezzel jönnöm!

Erre csakhamar a Palatinusra vitette magát gyaloghintójában. Pomponia pedig a kis Aulushoz ment, akinek könnyei néniéért még mindig hullottak és folytonos fenyegetésekre fakadt a császár ellen.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Aulus jól sejtette, nem eresztették be a császári palotába. Tudtára adták, hogy a császár az énekekben gyakorolja magát a lantverő Terpnosszal és egyáltalán csak azokat szokta fogadni, akiket ő maga hivatott. Más szavakkal, Aulus jövőre se tegyen kísérletet, hogy lássa őt.

Seneca ellenben ugyan lázban szenvedett, de azért mégis az őt megillető tisztelettel fogadta az öreg hadvezért. De mikor hallotta, miről van szó, keserű nevetésre fakadt és mondá:

- Én csak egy szolgálatot tehetek néked, nemes Plautius, amennyiben soha se mutatom a császárnak, hogy szívem részt vesz a te fájdalomdban, vagy hogy örömet segítenék rajtad. Mert e tekintetben a császár legkisebb gyanúja visszatartaná őt attól, hogy Ligiát neked visszaadja, ha csak abból az okból is, hogy velem gúnyt űzzön.

Arról is lebeszélte, hogy Tigellinushoz, Vatiniushoz vagy Vitelliushoz forduljon. Meglehet, mondá, hogy pénzzel el lehetne valamit náluk érnie, talán örömet is találnának abban, hogy Petronius ellen cselekszenek, akinek befolyását aláásni igyekeztek. De sokkal inkább föl lehet tenni, hogy elárulnák a császárnak, hogy Plautius mennyire ragaszkodik a fiatal leányhoz és akkor Nero soha többé meg nem engedné, hogy Ligiát ismét szabadon bocsássa.

Az öreg bölcs tulajdonképp maga ellen irányzott maró gúnynyal folytatá:

- Sok éven át nem hallattál magadról semmit, Plautius és a császár nem kedveli azokat, akik hallgatásba merülnek! Miért nem nyilvánítád elragadtatásodat szépségétől, erényétől, énekétől, szavallatától, kocsihajtó művészetétől és verseitől? Miért nem tetszett előtted dicséretre-méltónak Britannicus halála, miért nem tartottál dicsőítő beszédeket az anyagyilkos tiszteletére, miért nem fejezted ki szerencsekívánataidat Octavia megfojtásakor? Nálad hiányzik az óvatosság, Aulus, amelylyel mi, kik szerencsések vagyunk az udvarnál élni, a kellő mértékben birunk.

Igy szólván, fogta a poharat, melyet övéen hordott, vizet merített az impluvium szökőkútjából és megnedvesíté vele égő torkát.

- Ah, Nerónak hálás szive van, - vevé föl újra a szót - ő szeret téged, mert Rómának szolgáltál és annak nevét a világ határaiig ismeretessé tetted és szeret engem, mivel ifjúságának tanítója voltam. Azért, látod, meg is vagyok győződve, hogy ebben a vízben nincs méreg. Így nyugodtan megiszom. A házamban levő borról nem ítélnének oly biztosan, de vizet veszély nélkül ihatasz, ha szomjas vagy. A vízvezeték az albai hegyekből hozza ide s aki azt meg akarná mérgezni, minden kútat megmérgezne Rómában. Amint látod, az ember még ebben a világban is gondtalanul élhet és nyugodt öregsége lehet. Én természetesen beteg vagyok, de lelkem sokkal betegebb, mint a testem.

Ez igaz volt. Senecában hiányzott a lelki erő, amelylyel például Cornulus vagy Thrasea birt, azért élete gonosz tettek láncolatából állott. Ő jól érezte ezt, el is gondolta magában, hogy kitioni Zeno tanítása követőjének más életmódot kellene követnie és ez okból még többet szenvedett, mint a haláltól való félelemtől.

- Nemes Annaeus, - szakítá most félbe Aulus Senecának keserű beszédeit - tudom, miképp jutalmazza meg a császár azt a gondoskodást, melyet fiatal éveiben iránta tanúsítottál, de mindenek előtt Petronius az oka, hogy gyermekünket elrabolták. Jelölj meg valami módot, hogyan hathatok reá, mondd meg, minő befolyások iránt fogékony és használd föl vele szemben minden ékesszólásodat, amelyre irántam való régi barátságod föllelkesíthet.

- Petronius és én, - felelé Seneca - mi ketten egészen ellenkező táborba tartozunk. Nem tudok semmit, ami reája hathatna és befolyásolni éppenséggel nem lehet. Meglehet, hogy minden

romlottsága dacára még többet ér, mint mindazok a gazemberek, kik most Nero környezetét képezik. De mégis hiábavaló időpazarlás volna, ha őt arról iparkodnánk meggyőzni, hogy rossz tettet követett el. Petronius rég elvesztette azt a képességet, hogy a jót a rossztól megkülönböztesse. Fejtsd ki előtte, mily rút volt viselkedése, akkor majd szégyenli magát. Mihelyt találkozom vele, megmondom neki: «Cselekvésed módjáról ítélve szabadosnak kell lenned!» Ha ez nem használ, akkor nincs többé segítség.

- Ezért is köszönet, - biztosítja őt a hadvezér.

Most Viniciushoz vitette magát, aki éppen vivógyakorlatot tartott. Mikor Aulus látta, mily nyugalommal adta át magát a fiatal ember vivógyakorlatainak, miután a Ligia elleni merényletet végrehajtották, erőt vett rajta a harag. A leghevesebb szemrehányásokra és gyalázkodásokra fakadt. De mikor Vinicius megtudta, mi történt Ligiával, úgy elsápadt, hogy még Aulus se gyanúsíthatta többé az eseményben való részességről. Kövér verejtékcseppek lepték el a fiatal ember homlokát; a vér, mely első pillanatban szívére tódult, forró hullámokban borította el egész arcát, szeme villámokat szórt, zavaros kérdések tolultak ajkára, a féltékenység és düh szélviharként rendíték meg egész valóját. Úgy tetszett neki, mintha Ligiát örökre elvesztette volna, miután a császári palota küszöbét átlépte. De mikor Aulus Petroniusnak nevét említé, azonnal az a gyanú ébredt a fiatal katonában, hogy Petronius játékot űzött vele, Ligiát vagy ajándéku adta a császárnak, hogy annak kegyét újra megnyerje, vagy magának akarja őt megtartani. Hogy valaki Ligiát láthatná, anélkül, hogy magának ne kívánná őt, az nem fért Vinicius fejébe.

A családjában öröklött hirtelen haragtól elragadtatva, úgy tombolt, mint egy szilaj ló és elvesztette minden higgadtságát.

- Hadvezérem, - hebegé - térj vissza házádba és várj ott reám... Tudd meg, ha Petronius az édes apám volna is, mégis megbosszulnám rajta Ligia gyalázatát... Térj haza és várj reám. Se Petronius, sem a császár nem fogják birni őt.

Aztán összeszorított öklét a ruhákba burkolt viaszalakok felé rázva, melyek az atriumban voltak, e szavakra fakadt:

- E halotti álarcokra! Inkább megölöm őt és magamat.

E szavaknál kiegyenesedett, még egyszer odakiáltá Aulusnak:

- Várj reám - örülként kirohant az atriumból és az utcán kiméletlenül utat törve, Petroniushoz sietett.

Aulus ellenben kissé bátrabban tért haza, hiszen azt hitte, hogy Vinicius visszaviszi hozzá Ligiát, ha Petronius a Ligia elleni eljárásra azért birta reá a császárt, hogy őt később Viniciusnak kiszolgáltassa. Nem csekély vigaszt nyújtott neki az a gondolat is, hogy Ligia, még ha meg nem mentik is, mégis meg lesz bosszulva és a halál a szégyentől megóvjá őt. Erősen hitt Vinicius ígéreteinek. Ismerte a vakmerőséget, ismerte a hirtelen haragot, mely ennek az egész nemzetségnek öröksége volt. Ő maga, jóllehet édes atyjaként szerette Ligiát, inkább megölte volna őt, mintsem a császárnak átengedje és ha nem fia, a család utolsó sarja iránti tekintetből történt volna, egy pillanatig sem ingadozik a cselekvésben. Aulus katona volt, a stoikusokról alig tudott valamit; mégis hozzájuk hasonlított érzületében, eszméiben - azért a halál jobbnak és kívánatosabbnak látszott neki, mint a gyalázat.

Aulus gyorsan haza tért. Bizalma ugyan megnyugtatólag hatott Pomponiára, de mégis mind a ketten lázasan várták a hirt Viniciustól. Mihelyt az atriumban egy rabszolga léptei hallatszottak, azt remélték, hogy Vinicius lesz az, aki visszahozza nekik a szeretett gyermeket és lelkök mélyéből áldották már most mind a kettőt. De az idő mult és nem érkezett semmi izenet. Csak este felé hallatszottak kalapácsütések a kapun.

Erre mindjárt egy rabszolga lépett be, Aulusnak szóló levéllel. Kissé reszkető kézzel kapott utánna az öreg katona, habár némileg mindig nagyra volt önuralmával és oly gyorsan olvasta azt, mintha egész házának jóléte attól függene. Hirtelen mintha árnyék vonult volna át arcán.

- Olvasd, - mondá Pomponiához fordulva.

Ez fogta a levelet és a következőt olvasá: «Marcus Vinicius üdvözetét küldi Aulus Plautiusnak. Ami történt, a császár kívánságára történt, amelyhez alkalmazkodnotok kell, mint mi is alkalmazkodunk, én és Petronius.»

Aztán mély, félelmes csend állt be.

HATODIK FEJEZET.

Petronius otthon volt. Az ajtónálló nem merte Viniciust visszatartani, mikor ez szélvész gyanánt berontott az atriumba, s onnét a könyvtárba rohant, miután tudomására jutott, hogy a háziúr ott tartózkodik. Petroniust írás közben találta. Teketória nélkül kikapta kezéből a nádat, ketté törte, a darabokat földre dobta, ujjait szinte belevájta Petronius karjába, fenyegetőleg szemébe nézett és durva, rekedt hangon kérdé:

- Mit tettél vele? Hol van?

Ekkor valami ámulatot keltő dolog történt. Az elkényeztetett, elpuhult Petronius egy másodperc alatt kiszabadította magát a fiatal athléta markából, mind a két kezét az övébe fogta és mintegy vaskapocscsal összeszorítva, mondá:

- Csak reggel vagyok erőtlen, de este ismét visszanyerem a korábbi rugalmasságot. Próbálj meg kiszabadulni. Úgy látszik, takács tanított téged a testgyakorlatra és kovács az illedelemre.

Petronius arcán a harag legcsekélyebb nyoma se mutatkozott, csak szemében látszott a bátorság és erély kifejezése, mely azonban villámgyorsan ismét eltűnt. Mikor végre Vinicius kezeit elereszté, ez megalázva, megszegyenítve, de dühtől lángolva állott előtte és kiáltá:

- Kezed acél, de ha elárultál, a pokol valamennyi istenére esküszöm, kést döfök torkodba, még ha Nero termeiben kell is megtörténnie.

- Beszéljünk meg mindent nyugodtan - viszonzá Petronius. - Amint látod, az acél erősebb, mint a vas, azért ha egyik karodból két kart csinálhatnának is, nincs szükségem arra, hogy tőled féljek. De durva magaviseleted fáj és ha az emberek hálátlansága még álmétkodásra bírhatna, csodálkoznám hálátlanságodon.

- Hol van Ligia?

- A császárnál.

- Petronius!

- Iparkodjál nyugodtabb lenni és ülj le. Két kérést terjesztettem a császár elé, amelyeknek teljesítéseért kezeskedett; először: hozassa Ligiát Aulus házából magához; másodsor: aztán adja át neked. Nos, nincs-e tógád ráncsaiban kés eldugva? Csak szúrj le! De talán mégis tanácsosabb lesz várni vele, mert akkor börtönbe kellene téged vetni s Ligia eközben unatkoznék házában.

Rövid hallgatás állt be. Vinicius álmétkodó pillantással nézett Petroniusra s aztán mondá:

- Bocsáss meg. Szeretem őt és a szerelem megfosztott minden megfontolástól.

- Bámulj meg, Marcus! Két nap előtt így szóltam a császárnak: Vinicius, néném fia, beleszeretett egy nagyon vékony dongájú leányba, aki Aulusnál nevelkedett föl, igen, olyan halálosan beleszeretett, hogy házat sóhajtozásával valóságos gőzfürdővé változtatta. Se te, császár, - mondtam - sem én, akik tudjuk, mi az igazi szépség, nem adnánk ezer sestertiust érte, de Vinicius mindig olyan balga volt, mint egy háromláb és most teljesen elbutult.

- Petronius!

- Szinte azt kell hinnem, hogy igazat beszéltem, mert úgy látszik, nem fogod fel, miképp szavaimmal Ligiát akartam megvédelmezni. Belebeszéltem a rötszakállba, hogy egy esztétikusnál, mint ő, lehetetlen ilyen leánynak szépség gyanánt szerepelnie és így Nero, aki eddigelé

nem mer valamit más szemmel nézni, mint én, nem is fogja őt szépnek találni. Ha pedig nem találja szépnek, nem is fogja őt megkivánni. Így a leány biztosságban van felőle és mégis hatalmunkban marad. Továbbá így Poppaea hamarabb föl fogja fődözni Ligia testi bájait, mint Nero és oly gyorsan iparkodik a palotából eltávolítani, amint csak lehet. Azonkívül úgy melleleg azt is mondtam a rőt szakállnak: «Vedd el Ligiát Aulustól és add Viniciusnak! Ahhoz jogod van, mert ő kezes és ha ezt teszed, súlyos bántalmat okozol Aulusnak.» Ezt belátta. Miért is ne látta volna be, mikor alkalmat nyújtottam neki arra, hogy tisztességes embereket megkeserítsen. Így tehát formyszerűleg téged neveznek ki a kezes őrzőjévé és ama ligiai kincset neked fogják átadni. A császár, hogy a látszatot megőrizze, Ligiát néhány napig a palotában tartja s azután házába küldi, te szerencsés!

- Igazat beszélsz-e? Nem fenyegeti őt semmi veszély a császár palotájában?

- Ha a palota Ligia állandó lakása lenne, Poppaea Locustával³¹ beszélne felőle, de mivel csak néhány napig marad, nem fenyegeti őt semmi veszély. A császár palotájában tízezer ember él. Lehet, hogy Nero nem is látja őt. Azonkívül mindent elhisz az én szavamra. Éppen most volt nálam egy centurio azzal a jelentéssel, hogy a leányt már a palotába vitték és Acte gondjaira bízták. Jó teremtés ez az Acte, azért parancsoltam meg, hogy hozzá vigyék őt. Úgy látszik, Pomponia Graecina ugyanabban a nézetben van, mert ő írt Actenak. Holnap lakoma van Nerónál. Ligia mellett eszközöltem ki helyet számodra.

- Bocsásd meg elhamarkodottságomat, Cajus - kiáltá Vinicius. - Azt hittem, hogy magad vagy a császár számára hoztad őt el Aulus házából.

- Az elhamarkodást megbocsáthatom, de sokkal nehezebbre esik elfelednem pórias viselkedésedet, durva beszédedet, melylyel a morajjátékosokat juttatád eszembe. Ezt nem szeretem, Marcus, és ettől óvakodnod kell.

E szavaknál oly merész és hideg kifejezéssel szögezte diószinű szemét Viniciusra, hogy ez még jobban kijött sodrából.

- Egyedül én vagyok a hibás - jelenté ki végre az ifjú. - Te jó és nemes vagy és köszönetet mondok neked teljes szivemből. Engedd meg, hogy még csak egy kérdést intézzek hozzád. Miért nem hoztad Ligiát azonnal házába?

- Mert a császár meg akarja a látszatot őrizni. Erről sokat tereferélnek majd Rómában és mivel Ligiát, mint kezeset a magunk számára követeltük, a császár palotájában kell maradnia, ameddig róla beszélnek. Később aztán egész csöndben hozzád küldik s azzal a dolognak vége. A rőt szakáll gyáva kutya, mert habár tudja, hogy korlátlan hatalommal bír, minden alkalommal arra ügyel, hogy a látszatot megőrizze. De nézetem szerint most ismét elég nyugodt vagy arra, hogy velem kissé elbölcselkedjél. Látod, már nagyon gyakran fölmerült bennem az a gondolat, miért iparkodnak a gonoszak még akkor is, ha a császár hatalmával és erőszakosságával birnak, akit pedig nem érhet semmi büntetés, mindig azt a látszatot kelteni, mintha az igazság, az erény és az igazságosság előttük szentek volnának? Miért mindez a fáradság? Nézetem szerint egy kis ázsiai király talán meggyilkoltathatja testvérét, anyját és feleségét, de egy római császárhoz az ilyen tettek méltatlanok. És ha én egyszer véletlenül ilyen cselekedetre ragadtatnám el magamat, nem írnék leveleket a senátushoz... Nero pedig leveleket ír - Nero igyekszik a látszatot megőrizni, mert Nero gyáva. Tiberius persze nem volt gyáva, de azért mégis igyekezett minden lépést igazolni, amelyet tett. Mi ennek az oka? Mily csodálatos, sajátságos hódolat az erény előtt, melyet a bűn mutat be! És tudod-e, mit gondolok? Nos, hogy ez abból

³¹ Hirhedt méregkeverő nő.

az okból történik, mivel a bűn rút, az erény pedig szép. Ergo, a valóban esztétikailag érző ember egyúttal erényes ember is. Ergo, én erényes ember vagyok. Még ma egy kis bort kell áldoznom Protagoras, Prodikos és Gorgias maneseinek. Most magad is meggyőződhetél, hogy az álbölcselkedők is hasznunkra lehetnek. És most figyelj arra, amit tovább beszélek. Ligiát elvitettem Aulustól, hogy neked adjam. Jó! Lysippos azonban csodálatos csoportot alkotott volna kettőtök után, mivel mind a ketten szépek vagytok; tehát az én eljárásom is szép és mihelyt szép, nem lehet rút. Nézz rám tehát, Marcus, mert Petroniusban a megtestesült erény ül előtted! Ha Aristides még élne, kötelessége volna hozzám jönni és az erényről szóló előadásomért száz minát fizetni.

De Vinicius, akit a való élet jobban érdekelt, mint az erényről szóló előadás, csak azt jegyzé meg:

- Holnap viszontlátom Ligiát és aztán házamban marad nálam, mindig, örökre, holtig.
 - Bizonyosan, te boldog leszel Ligiával, de nekem Aulus a nyakamon lesz. Valamennyi alvilági isten bosszúját felhívja ellenem. És ha a bestia legalább előbb megtanulná, hogyan kell helyesen szavalni! De majd olyan beszédekert gondol ki, amelyeneket korábbi ajtónállóim klienseimnek tartott, amiért vidékre, az ergastulumba küldtem.
 - Aulus nálam volt és megigérttem, hogy hirt adok neki Ligiáról.
 - Írd meg neki, hogy az «isteni» császár akarata a legfőbb törvény. Egyébiránt kész vagyok a rótszakállnál Plautius részére a holnapi lakomára meghívót kérni; akkor megláthat téged Ligia oldalán a trikliniumban.
 - Ne tedd - viszonzá Vinicius - mégis sajnálom mind a kettőt, különösen Pomponiát.
- És leült, hogy megírja azt a levelet, mely az öreg katonát az utolsó reménytől is megfosztotta.

HETEDIK FEJEZET

Acte, Nerónak korábbi kedvese előtt egykor Róma leghatalmasabbjai fejet hajtottak. De ő akkoriban soha se foglalkozott a közügyekkel és mindig csak akkor érvényesíté befolyását a fiatal uralkodóra, ha kegyelmet akart kérni valaki számára. Szeliden és alázatosan működött és nagyon soknak háláját szerezte meg anélkül, hogy csak egyet is ellenségévé tett volna. Még Octavia se volt képes őt gyűlölni, igen, még irigyei is egész veszélytelennek tartották Actét. Tudták, hogy még mindig csöndes, fájó szerelemmel viseltetett Nero iránt, oly szerelemmel, mely nem a reménységből, hanem az akkori időkre való emlékezetből táplálkozott, mivel Nero nemcsak ifjabb és odaadóbb, hanem jobb is volt. Tudták azt is, hogy ő ezeket az emlékeket lelke legmélyén őrizte, ha már nem remélt többé semmit és így békében hagyták őt, igen, sőt teljesen veszélytelen lénynek tartották, aki többé soha se fog Nero közelébe férközni. Sőt Poppaea csak csendesesen működő cselédet látott benne, aki egészen veszélytelennek látszott neki; így meg se kísérelte, hogy Acte eltávolítását a palotából kieszközölje.

De mivel a császár szerette őt és harag nélkül, csaknem barátságosan hagyta el, iránta még mindig bizonyos kiméletet tanúsítottak. Mióta Nero szabadon bocsátotta őt, a palotában saját cubiculumában lakott és néhány embert rendelt ki személyes szolgálatára. De mivel annak idején Pallas és Narcissus, jöllehet Claudius szabadosai voltak, nemcsak Claudius lakomáin vettek részt, hanem mint hatalmas minisztereknek, díszhelyeket jelöltek ki nekik, néha Actét is meghívták az asztalhoz. Ez részben azért is történt, mivel bájos megjelenése bármely ünnepségnek díszére vált. Egyébiránt a császár már jó rég óta nem volt tekintettel vendégeinek megválogatására. Asztalánál mindig a legkülönbözőbb állású, a legkülönbözőbb foglalkozású emberek találkoztak. Voltak ott senátorok, de kivált olyanok, kik eltűrték, hogy belőlük olykor bolondot csináljanak, voltak ott patriciusok, vének és ifjak, kik élvezetre, eszem-izsomra és örömmünnepekre vágyakoztak. Láthatók voltak magas méltóságok viselői és papok, igen, az utóbbiak mindig nagyon is készek voltak arra, hogy telt poharak mellett tulajdon isteneiket kigúnyolják. Emellett a legnagyobb csöcselék feszelt, mely énekesekből, mímelőkből, zenészekből, táncosokból és táncosnőkből, költőkből állt, kiknek verseik szavalása közben azon járt az eszök, hány sestertiust hoz nekik Nero költeményeinek dicsérete; éhes bölcselekből, kiknek sóvár szemei mintegy megigézve szegződtek a fölhordott ételekre. Ezekhez járultak még híres kocsihajtók, szemfényvesztők, varázslók, mesemondók, tréfálkozók és végre mindenféle képzelhető kalandor, kik részint az emberek balgasága folytán, részint mivel éppen divatban voltak, futólagos tekintélynek örvendtek. Ezek közül sokan hosszú hajat viseltek, hogy kilyukasztott fülöket, a rabszolgaság jelét, eltakarják.

A hiresebb vendégek azonnal helyet foglaltak az: asztalnál, a kisebb rangúak pedig az étkezés alatt mulattatásul szolgáltak és feszülten várakoztak arra a pillanatra, amelyben a cselédség engedelmével az étel- és italmaradékokra rohanhattak. Az ilyenfajta vendégek közé tartoztak Tigellinus, Vatinius, Vitellius és mindezeknek gyakran előbb tisztességes ruhákról kellett gondoskodniuk, hogy a császár palotájában megjelenhessenek. De Nero éppen az ilyen társaság iránt nagy előszeretettel viseltetett, hiszen az ilyenek közt egészen a maga szabadjára mulathatott. Az udvarnál uralkodó fényűzés mindent megaranyozott az ő csillogó fényével. Előkelők és közrendűek, híres nemzetségek ivadékai és az utcáról fölszedett koldus népség, nagy művészek és nyomoruságos, elzüllött tehetségek tolongtak a palotába, hogy szemőket a buja, az emberi képzeletet szinte meghaladó pompán legeltessék és megnyerjék annak kegyét, aki egy szóval, egy pillantással rangot és gazdagságot adhatott.

Ilyen lakomán kellett most részt vennie Ligiának is. A félelem, bizonytalanság és megdöbbenés érzete támadt benne, ami a gyors átmenetnél nagyon is természetes, ama kívánság mellett,

hogy ellenálljon. Rettegett a császártól, félt az emberektől, a lármás sürgésforgás a palotában kábítólag hatott reá, félt a lakomától, hiszen már hallotta Aulustól, Pomponia Graecinától és azok barátaitól, mily gyalázatosságokat követtek el ilyenkor. Nagy fiatalsága dacára sem volt tapasztalatlan, mert abban a korban még a gyermeki fülekbe is elhatott az általános romlottság hire. Azért jól tudta, hogy a palotában romlás fenyegeti, kivált mivel Pomponia Graecina a bucsúzáskor figyelmeztető szavakat mondott neki.

És a fiatal leány, érintetlen lévén a romlottságtól és telve lévén a nevelő anyjától beleoltott magasztos tanítással, azt a fogadást tette, hogy védekezni fog az őt fenyegető veszélyek ellen, megfogadta anyjának, magának és az isteni Mesternek, akiben nemcsak hitt, hanem akit tanításának szentsége, halálának keserősége, föltámadásának dicsősége miatt gyermeki szívével szeretett.

Mivel biztos volt arról, hogy tetteiért most már sem Aulust, se Pomponia Graecinát felelőssé nem tehetik, azon gondolkozott, ne álljon-e ellent és ne maradjon-e távol a lakomától. Egyfelől félelem és aggodalom támadt föl hatalmasan lelkében, másfelől az a vágy gerjedt benne, hogy állhatatosnak mutakozzék a szenvedésben, bátran viseljen el kint és halált. Így parancsolta az isteni Mester; ő maga adta erre a példát. Hiszen Pomponia is azt mondta neki, hogy az ő követői közt a legbuzgóbbak vágytak az ilyen megpróbáltatásra s imádság által igyekeztek azt elérni. És Ligiát néha szintén hasonló vágy fogta el, mikor még Aulus házában tartózkodott. Aztán fölizgatott képzelete mindenféle látomást varázsolt eléje és mint vértanút látta magát, fehéren, mint a hó, kezén és lábán sebekkel, természetfölötti szépségben ragyogva, amint fényes angyalok a kék égboltozat felé fölviszik. Ebben a rajongásban volt ugyan valami gyermeki, de egyúttal bizonyos öntetszelgés is, melyet Pomponia nagyon gyakran kárhoztatott benne. De most, mikor a császár akaratának való ellenszegülés folytán kegyetlen büntetések fenyegették őt és mikor látomásainak, melyekben vértanúként szemlélte magát, meg kellett volna valósulniuk, mindeme szép álmokképek dacára, minden öntetszelgése mellett, mégis félelemmel vegyes kíváncsiság ébredt benne az iránt, ugyan minő büntetéseket gondolnak ki számára, minő kínokat szabnak ki reá.

Igy a legellentétesebb érzelmek támadtak a fiatal leány gyermeki lelkében, de mikor minderről Acte előtt beszélt, ez oly rémült pillantással nézett reá, mintha valami lázbeteget látna maga előtt; hogy valaki a császár akaratának ellenszegüljön, hogy haragját azonnal fölingerelhesse, képzelhetetlennek látszott előtte. Erre csak egy gyermek mer vállalkozni, mondá Acte, aki nem tudja, mit tesz. Ligiát nem lehet többé kezesnek tekinteni, hanem népétől elhagyott leánynak. A császárnak úgy tetszett, hogy őt Aulus házából elhozassa és a császár fog továbbat is fölöle intézkedni. Mostantól fogva az ő akarata alatt áll, amely mindenható az egész földön.

- Higyj szavaimnak - folytatá Acte - én is olvastam tarsosi Pál leveleit, tudom én is, hogy a föld fölött egy Isten van és egy Isten Fia, aki halottaiból föltámadott, de a földön csak a császár uralkodik. Ezt gondold meg, Ligia. Tudom azt is, hogy vallásod tanítása megtiltja neked, hogy azon az ösvényen haladj, amelyen én haladtam és hogy nektek, mint a stoikusoknak, akikről Epictetos beszélt nekem, a halált kell választanotok, ha halál és gyalázat közt kell választanotok. De ki kezeskedik neked, hogy ment maradsz a gyalázattól, ha a halálba mégysz? Ligia, Ligia, ne ingereld a császárt. A döntő pillanatban, mikor csak a halál és gyalázat közötti választás marad számodra, cselekedjél úgy, amint hited parancsolja, de szabad akaratból ne kívánd a romlást és kicsinyes okból ne keserítsd el a földi és azonkívül végtelenül kegyetlen istent.

Acte, a legmélyebb részvétől elragadtatva, melegen és sürgetőleg beszélt és mivel rövidlító volt, édes arcocskája Ligia arcához közeledett, hogy lássa, vajjon szavai hatással voltak-e reá.

Ligia pedig gyermeki bizalommal telve, Acte nyaka köré fonta karját és mondá:

- Mily jó vagy te, Acte!

Acte, kit Ligia odaadó bizalma végtelenül meghatott, keblére vonta a fiatal teremtet, de aztán szeliden kibontakozott karjai közül és viszonzá:

- A boldogság és öröm elhagytak, de jóindulattal vagyok az emberek iránt. És ő se volt rossz indulatú - tévé hozzá, a szobában gyorsan föl és alá járkálva, mintegy magával beszélgetve. - Nem, akkoriban azt hitte, hogy ő jó és jó akart lenni. Én ezt legjobban tudom. Ah, minden csak később jött - mikor nem volt többé képes a szerelemre... A többiek tették azzá, ami most - a többiek - és Poppaea!

Könnyek boríták arcát és Ligia egy ideig fürkészőleg nézett reá kék szemével.

- Siratod őt, Acte? - kérdé végre.

- Siratom - viszonzá a görög nő halkán, miközben reménytelen fájdalomában kezét ökölbe szorította.

- Szereted-e még őt, Acte? - folytatá ismét Ligia rövid szünet mulva.

- Szeretem - viszonzá Acte habozás nélkül - mert őt senki se szereti kívülem.

Hosszabb hallgatás következett. Acte, ki csak ritkán veszté el egyensúlyát, a szomorú emlékektől megzavart nyugalmat minden erejének megfeszítésével ismét visszaszerezte és szelid hangon újra Ligiahoz fordult.

- Beszéljünk rólad, Ligia - mondá. - Örültség volna, ha a császárral akarnál dacolni. De nyugodjál meg. Én ismerős vagyok a viszonyokkal és azt hiszem, hogy Nero részéről nem fenyeget veszély. Nem! Nero parancsolta ugyan, hogy a lakomán részt kell vened, de eddigelé még nem óhajtott látni, soha se kérdezősködött felőled, látod tehát, hogy nem törődik veled. Talán csak azért követelte kiszolgáltatásodat, hogy Aulust és Pomponiát keserítse. Az utóbbi, mint tudod, írt nekem és mivel Petronius szintén írt és téged oltalmamba ajánlott, ez bizonynyal kölcsönös megegyezéssel történt. Talán az ő kérésükre is tette. És ha így van, ha Petronius Pomponia kérésére pártodat fogja, akkor semmi veszély se fenyeget. Ki tudja, nem beszél-e rá Nerót, hogy küldjön vissza Aulushoz! Vajjon Nero túlságosan szereti-e Petroniust, nem tudom bizonyosan, de arról biztos vagyok, hogy ritkán mer ellene cselekedni.

- Ah, Acte - viszonzá erre Ligia - Petronius kevéssel előbb ott volt nálunk, mint sem elvittek és anyám erősen hiszi, hogy ő beszélte rá Nerót erre az eljárásra.

- Az baj volna - jegyzé meg Acte. - De Petronius - tévé hozzá rövid gondolkodás után - Neróval szemben talán csak megemlíte valamelyik vacsora alkalmával, hogy Aulusnál egy ligiai leányt látott és Nero, aki mindig féltékenyen őrzi hatalmát, csak azért kívánta kiszolgáltatásodat, mivel minden kezes a császárt illeti meg. De sem Aulust, se Pomponiát nem szereti... Nem, el nem tudom képzelni, hogy Petronius ily eszközhöz nyult volna, ha téged Aulustól el akart rabolni... Nem tudom, vajjon Petronius jobb-e, mint mindazoknak egyike, akik most a császárt környékezik, de egész bizonyosan másforma. De talán ismersz rajta kívül még más valakit, aki hajlandó volna érdekedben szót emelni. Nem láttál senkit Aulusnál, aki közel áll a császárhoz?

- Vespasiánt és Titust gyakran láttam.

- Azokat nem szereti a császár.

- És Senecát?

- Ha Seneca valamit tanácsol, Nero mindig az ellenkezőt teszi.
- Viniciusszal is megismerkedtem - folytatá Ligia tovább, miközben sötét pír futá el gyöngéd arcát.
- Erről nem tudok semmit.
- Petronius rokona és csak nem rég tért vissza Armeniából.
- Azt hiszed, hogy Nero kedveli őt?
- Viniciust mindenkinek kell szeretnie.
- És szót emelne érdekedben?
- Minden bizonynyal.

Acte megindultan mosolygott és mondá:

- A mai lakomán bizonyosan találkozol vele. Ezen mégis csak részt kell venned, mert először nincs más választásod - ah, csak olyan gyerek nem láthatja ezt be, mint te - és másodszor bizonynyal alkalmad nyílik arra, hogy Petroniust és Viniciust pártfogásra kérd föl. E kettő befolyásának nyilván sikerülni fog, hogy Aulus házába való visszatérésedet kieszközölje. És ha mind a ketten itt volnának, ők is egészen úgy beszélnének hozzád, mint én: vészthozó, örületes dolog volna, ha te itt ellenállást akarnál megkísérteni. A császár ugyan talán észre se venné távollétedet, de ha megtörténnék és azt gondolná, hogy te dacolni mertél akaratával, nem volna méltóság többé számodra. Jer, Ligia. Hallod-e a lármát a palotában? A nap már leáldozóban van és a vendégek csakhamar megérkeznek.

- Igazad van, Acte - viszonzá - követem tanácsodat.

Mi minden működött közre ennél az elhatározásnál, a vágy, hogy Petroniusszal és Viniciusszal találkozzék, a női kíváncsiság, hogy megtudja, miképp folyik le ily ünnepség, az érdeklődés, hogy a császárt, a híres Poppaeát, a többi szépeket és mindazt a hallatlan pompát láthassa, amelyről Rómában csodadolgokat beszéltek - erről Ligia nem adott számot önmagának. Megelégedett azzal, hogy egyetértett Actéval. Mennie kellett, mert a titkos kísértésen kívül ezt javasolta a szükségesség is.

Acte azután Ligiát saját unctoriumába vezette, hogy megkenje és kifesse őt. Habár a császár házában nem volt hűja a rabszolgáknak és Acténak elég nagy számban álltak rendelkezésére személyes kiszolgálása végett, mégis ő maga öltöztette föl a fiatal leányt, akinek szépsége és ártatlansága megvette szívét. Eközben világosan kiderült, mily nagy mértékben élt a fiatal görög nőben, búskomorsága dacára és habár tarsosi Pálnak leveleit ismerte, a korábbi hellenisztikus szellem, melynek a szépség volt a legfőbb a világon. Nem fojthatta el az ámulat fölkiáltását e telt és egyúttal karcsú alak láttára, mely gyöngédségében gyöngyből és rózsából látszott alkotva.

- Ligia! - kiáltá végre - hiszen te százszor szebb vagy, mint Poppaea. És milyen szép hajad van. Nem hintek rá aranyport, mert már természetből fogva úgy fénylik, mint az arany. Talán csak nagyon kevéssé, csak nagyon könnyedén iparkodom a csillogást elősegíteni, mintha napsugár frissítette volna föl. Milyen csodálatos országnak kell lennie Ligiának, ha ott ilyen lányok születnek.

- Nem emlékszem már hazámra - viszonzá Ligia - de Ursus beszélte nekem, hogy nálunk csak erdők, erdők, erdők vannak.

- De virágok nyílnak azokban az erdőkben - jegyzé meg Acte, miközben kezét egy verbena-olajos csészébe mártotta és azzal Ligia haját behintette.

Miután ezt a munkát elvégezte rajta, a fiatal leányt megkente illatos arábiai olajjal s aztán ujjatlan, lágy, aranyszínű tunikába öltöztette, melyre hófehér peplosnak kellett jönnie. De mivel előbb Ligia haját kellett rendbe hozni, időközben synthesist, egy bő ruhát vetett reá, karosszékre ültette s egyidőre a női rabszolgák kezére bízta, hogy a hajdíszt némi távolságból ellenőrizze. Két másik női rabszolga egyidejűleg fehér, bíborvörös himzésű cipőt húzott Ligia lábára, melyet alabastrom bokájánál aranyos szalagokkal, keresztben erősítettek meg. Mikor végre a hajdíszt be volt végezve, peplonját művészies, lágy ráncokba rakták s Acte gyöngy-zsinórt tett nyakára, megparancsolta a női rabszolgáknak, hogy most őt is öltöztessék föl s eközben szemét le nem véve róla, elragadtatással nézte a fiatal ligiai nőt.

Acte gyorsan föl volt ékesítve és mikor az első gyaloghintók a főkapunál megjelentek, egy félreeső kryptoportikusba mentek, ahonnan a főkaput, a belső karzatokat és a numidiai márványoszlopokkal körülvevő udvart láthatták.

Lassankint mindig több ember lépdelt át a kapuboltozaton, mely fölött Lysias fölséges quadrigája Apollóval és Dianával a levegőbe ugorni látszott. Ligia szinte elkábult ettől a látványtól, amelyről Aulus szerény háza fogalmát se nyújthatott neki. Kevéssel naplemente előtt volt és az utolsó sugarak a sárga numidiai márványoszlopokra estek, melyek e fénytől csakhamar majd aranyként ragyogtak, majd rózsaszínben csillogtak. A danaidák és más istenek és hősök fehér szobraival ékes oszlopcsarnokokon át az emberek raja özönlött - férfiak és nők, akik művésziesen rendezett, lágy ráncokban a földig érő tógákban, peplosokban és stólákban, melyeken még az utolsó napsugarak reszkettek, sétáló szobrokhoz hasonlítottak. Egy óriási Herkules, akinek feje még fényesen volt megvilágítva, de melle már az oszlopoktól vetett árnyékba merült, nézett le a magasságból e sürgés-forgásra. Acte megmutatta Ligiának a szenátorokat széles prémű tógában, színes tunikával és cipőiken félholddal, a lovagokat, híres művészeket, római nőket, részint római, részint görög divat szerint öltözve, részint fantasztikus keleti díszben, hajukat toronyszerűleg vagy gúlaalakulag feltűzve vagy az istennők szobrainak mintájára a fej hátsó részén, mélyen megerősítve és virágokkal ékesítve. Acte e férfiak és nők közül számosat névszerint tudott megnevezni és e nevek kimondásánál nagyon gyakran oly borzasztó eseményeket beszélt el, hogy Ligiát félelem, ámulat és megdöbbenés fogta el. Csodálatos világ volt ez neki, amelynek szépségén szeme ugyan nem gyönyörködhetett eléggé, melynek ellenmondását azonban gyermeki elméje nem tudta megoldani. Milyen mély béke ereszkedett az esti pirban ragyogó égről e mozdulatlan oszlopsorokra, melyek mindig mélyebb árnyékba merültek és ezekre a szobrokhoz hasonlító emberekre; úgy tetszett, mintha ezek a magas márványcarnokok csak szelid, gondtalan, boldog félisteneket rejtegetnének, holott Acte halk hangja egyik borzasztó titkot tárta föl a másik után, mely a palotához és ezekhez az emberekhez fűződött. Tőlük nem messze volt a kryptoportikus, amelynek oszlopain és padozatán még láthatók voltak azok a vérnyomok, melyekkel Caligula a fehér márványpadlót beszenyezte, mikor Cassius Gaereas törétől elesett; itt gyilkolták meg Caligula feleségét, ott, a kövön loccsantották szét gyermekét; ama szárny alatt volt a földalatti börtön, melyben az ifjabb Drusus éhségében kezét rága meg, ott mérgezték meg az öregebb Drusust, ama helyen pusztult el halálos félelmében Gemellus, itt esett össze görcsökben Claudius, ott Germanicus, mindeme falak hallották már a haldoklók jajgatását és hörgését és mindezeknek az embereknek, kik tógákban, színes tunikákban, virágokkal és ékszerekkel díszítve a lakomához siettek, már a legközelebbi nap meghozhatta a halálos ítéletet. Nem egy mosolygás alá igyekezett rejteni félelmét, a nyugtalanságot, bizonytalanságot amiatt, hogy miképp fog alakulni a következő nap; vad, forró láz, sóvár irigység emészté talán éppen most e látszólag oly gondtalan, koszorúkkal ékesített félistenek szívét. Ligia azonban attól, amit hallott, oly izgalomba jött, hogy alig volt képes Acte szavait fölfogni; míg tehát e világ pompája ellenállhatatlanul magához vonzá tekintetét, szíve aggodalmasan vonaglott s végtelen, kimondhatatlan vágy fogta el a

szeretett Pomponia Graecina után és Aulus békés háza után, ahol a szeretet és nem a bűn uralkodott.

A Vicus Apollinisből eközben ismét új vendégek özönlöttek be. A kapu mögött a kliensek lármája és kiabálása hallatszott, akik patrónusaikat kísérték, az udvart és az oszlopcsarnokokat rengeteg sok császári férfi és női rabszolga árasztotta el, továbbá kis fiúk és praetoriánus zsoldosok, akiknek föladata a palota őrzése volt. Itt-ott a fehér és sötét arcok közt egy numidiainak fekete arca bukkant föl, aki lengő tollas sisakkal és fülében nagy aranykarikával járkált. Néhány rabszolga lantot és citerát vitt, mások ezüst, arany és réz kézilámpákat vagy a késő ős dacára mesterségesen tenyésztett virágokat. Egyre hangosabban vegyült a beszélők lármája a szökőkút csobogása közé, amelynek sugara, a leáldozó nap fényétől rózsaszínben csillogva, a magasból a márványra zuhant és azon mintegy panaszos hangok közt széthullott.

Acte már jó régen abbahagyta a beszédet, de Ligia most folyton körülnézett, mintha a tömegben valakit keresne. És ime, hirtelen sötét pír borítá arcát. Az egyik oszlopcsarnokból Vinicius és Petronius lépett elő és bő tógáikban és nyugodt szépségükben dicső istenekhez hasonlóan lépkedtek a nagy triklinium felé. Ez ismerős, baráti arcok láttára mindezen idegen emberek között, kivált pedig Vinicius láttára úgy tetszett Ligianak, mintha súlyos teher esnék le szívéről. Egyszerre kevésbbé érzé magát egyedül, igen, még a Pomponia és Aulus háza utáni mérhetetlen vágy is mindinkább enyhült, mely még néhány perccel előbb egész valóját megrendítette. A vágy, hogy Viniciust lássa és vele beszéljen, minden más hangot elfojtott benne. Hiába idézte vissza emlékezetébe mindazt a rosszat, amit a császár palotája felől hallott, hasztalan gondolt Acte szavaira és Pomponia intelmeire, teljes erővel zúdult rá az a bizonyosság, hogy a lakomán nemcsak kell, hanem akar is résztvenni. Arra a gondolatra, hogy ismét hallhatja azt a lágy, kellemes hangot, mely forró szerelemről, istenihez hasonló boldogságról beszélt neki, mely ének gyanánt hangzott fülében, valódi kéj fogta el.

De ez a kéjes érzet már a legközelebbi pillanatban szertelen ijedtséget okozott neki. Szabad-e a tiszta tanításhoz, amelyben nevelkedett, szabad-e Pomponiához, szabad-e önmagához hűtlenné válnia? Nem, nemcsak a kényszernek kellett engednie, hanem vágyakozott is elmenni. Méltatlannak, bűnösnek, romlottnak érezte magát és olyan kétségbeesés fogta el, hogy közel volt a siráshoz. Ha egyedül lett volna, okvetetlenül térdre hull, mellét veri és kiáltja: «Én vétkem, én vétkem!» Ekkor Acte megragadta kezét és a belső szobákon át a nagy trikliniumba vezette, ahol a lakomának kellett lennie. Ligia szeme előtt minden elsötétült, üttöre lüktetett, szíve úgy dobogott, hogy majd megrepedt és nehezen lélegzet után kapkodott. Mintegy álomban látta az asztalokon és falakon az égő lámpák ezreit, mintegy álomban hallotta a kiáltásokat, melyekkel a császárt üdvözölték, mintegy ködfátyolon keresztül pillantá meg magát a császárt. A lármától megzavarodva, a pompától és fénytől elvakítva, az illatszerektől elkábulva, majdnem elveszté eszméletét és alig tudta többé Actét megkülönböztetni, aki, miután a fiatal leányt az asztalnál helyéhez vezette, melléje ült.

De egy idő múlva másik oldalán egy halk, jól ismert hang ezt mondá:

- Légy üdvözölve, te legkedvesebb a föld összes szüzei közt, te legszebb az égboltozat összes csillagai közt! Légy üdvözölve, isteni Callina.

Ligia, aki ismét kissé több erőt vett magán, meglepődve fölpillantott: mellette Vinicius feküdt.

Tóga nélkül volt, mert a szokás és kényelem azt kívánta, hogy a tógát a lakománál letegyék. Igy csak skárlátvörös, ezüstpálmákkal himzett, ujjatlan tunikát viselt. Csupasz, minden szőrtől gondosan megtisztított karjai, melyeket könyöke fölött keleti szokás szerint két széles, arany karperec díszített, simák voltak ugyan, de nagyon izmosak, egy katona igazi karjai, kardra és pajzsra teremtvé. Fejét rózsakoszorú ékesíté. Orra fölött összenőtt szemöldökeivel, csodálatos

szemével és sötét arcszínével az ifjúság és erő megtestesülésének kellett tartani és Ligiára, ki első zavarát most leküzdötte, olyan hatalmat gyakorolt szépsége, hogy alig tudta ezt a választ elrebegni:

- Légy üdvözölve, Marcus!

Ő pedig így szólt:

- Boldognak kell mondanom szememet, mely téged láthat; boldognak fülemet, mely hangodat hallhatja; hangodat, mely kedvesebb a flótánál és a gitárpengésnél. Ha el kellene határoznom, ki pihenjen mellettem a lakománál, te-e, ó Ligia, vagy Venus, téged választanálak, ó isteni!

E szavaknál szemét folyton az ifjú leányon legetteté és oly boldogságtól ragyogóan nézett reá, mintha nem tudna betelni látásával.

- Tudtam, hogy a császár házában talállak - folytatá ismét rövid hallgatás után - és mégis alig tudtam fölfogni ezt a boldogságot, annyira megrendíté látásod egész valómat.

Ligia közben újfent teljesen eszméletre tért. A császári palotában és ebben a népsokaságban Viniciusban látta az egyetlen, hozzá közelálló lényt és így kikérdezte őt minden felől, ami előtte fölfoghatatlannak látszott és ami borzalommal és rettegéssel töltötte el. Honnét tudta ő, hogy itt, Nero palotájában találja őt és miért hozták őt ide? Miért választotta őt el a császár Pomponiától? Azok házába vágyakozott visszatérni, mert itt aggódott és félt. Csak az a remény tartja benne az életet, hogy Petronius és ő közbenjárnak érte Nerónál, mert különben aggodalmában és bánatában el kellene pusztulnia.

Vinicius elmondá neki, miképp először Aulustól tudta meg, hogy őt a császári palotába hozták. Ennek oka teljesen ismeretlen előtte. Nero egy embernek sem ad számot elhatározásai és parancsai felől. De csak legyen nyugodt, hiszen ő, Vinicius, közelében van és közelében marad. Inkább elvesztené szeme világát, mintsem ne lássa őt többé, inkább elvesztené életét, mintsem elhagyja őt. Ő lelkének fényessége és úgy fogja őt őrizni, mint a tulajdon lelkét. Házában, mint az ő istenségének oltárt akar neki emelni, áldozva aloét és myrrhát, tavaszi kökört és almavirágot fog reá hinteni és mivel Nero házában nyugtalankodik, esküt tesz reá; hogy nem kell többé sokáig itt maradnia.

Jóllehet szavai tulajdonképp csak kifogások voltak, mégis melegen és meggyőzőleg hangzottak, mivel igazi, benső érzelemből fakadtak. Mély szánalom tölté el Viniciust, a leány szavai lelkéig hatottak és mikor köszönetet mondott neki, mikor biztosítá őt, hogy Pomponia örökké jóakarója marad jóságáért, ő maga pedig egész életén át lekötöztettné érzi magát iránta, erőt vett rajta a megindulás és képtelennek tartá magát arra, hogy kérelme ellen cselekedjék. Szíve egyre lágyabbra lön hangolva iránta. Mikor tehát az ünnepi lakoma mindig zajosabb lett, közelebb igyekezett hozzá és barátságos, édes, a szív legmélyéből fakadó szavakat suttogott neki, melyek zeneként hangzottak fülében és elámították szívét.

És ő elámíttatá magát. Ez idegen emberek közepette mindig több hitelt adott szavainak, egyre szeretetreméltóbbnak tetszett neki, hódolata mindig bizalomkeltőbbnek látszott előtte. Vinicius megnyugtatón iparkodott őt, megígérte neki, hogy kiszabadítja a palotából, el nem hagyja őt, életét adja érte. Ugyan már Aulus házában is beszélt a szerelemtől, melyet adni, a boldogságról, melyet nyújtani képes, de most tartózkodás nélkül megmondta neki, hogy őt szereti, hogy ő a legkedvesebb és legdrágább neki a világon. Ligia először hallott ily szavakat egy férfi szájából és míg figyelt, úgy tűnt föl neki, mintha álomból ébredne, mintha oly boldogság lenne osztályrésze, mely mérhetetlen gyönyört, de egyúttal mérhetetlen fájdalmat rejt magában. Arca égett, szíve hevesen dobogott, félig nyílt szája bámulatot és csodálkozást fejezett ki. Ijedtség fogta el amiatt, hogy ilyen dolgokat hallgatott és még sem ejtett volna el belőle egy szót sem a

világon semmiért. Majd lesüté szemét, majd ragyogó pillantással, de egyúttal félénken és kérdőleg nézett Viniciusra, mintha azt akarná mondani: «Beszélj tovább!»

De az ő közelléte is egyre jobban hatott Viniciusra. Halálsáppadtság borítá arcát, szíve láthatólag dobogott a skarlátvörös tunika alatt, lélegzete elakadt, a szavak csak nehezen hagyták el ajkait. Első ízben érezte magát ily közel a kedveshez. Gondolatai összezavarodni készültek. Végre megragadta a leány karját csuklója fölött, amint azt egyszer már Aulus házában tette és reszkető ajakkal suttogá:

- Szeretlek Callina... istennőm!

- Eressz el, Marcus - kérte Ligia.

Ő azonban magához igyekezett őt vonni és szenvedélyes hangon csengett:

- Istennőm! Szeress!

De ebben a pillanatban Acte figyelmeztető hangja volt hallható:

- Vigyázzatok, a császár reátok néz.

Vinicius hirtelen haragra gerjedt, úgy a császár, mint Acte iránt. Az utóbbinak figyelmeztető szavai egyszeriben megtörték a varázst. Még egy jóbarát hangja is fölingerelte volna ebben a pillanatban a fiatal ember haragját, Acteről pedig azt is föltette, hogy Ligiával való beszélgetésében akarja őt megzavarni. Fejét hevesen hátra vetve és Ligia vállán keresztül haragosan a fiatal szabadosra pillantva, dühösen mondá tehát:

- Elmultak azok az idők, Acte, mikor te a lakomáknál a császár mellett pihentél és most a vakság fenyeget, amint mindnyájan tudják - tehát alig lehetséges, hogy látod őt.

- Látom őt, elhiheted - mondá Acte szomorúan. - Ő olyan rövidlátó, mint én és smaragdján át szemlél benneteket.

Mindent, amit Nero tett, még azok is a legnagyobb éberséggel figyelték meg, akik legközelebb állottak hozzá. Vinicius a legnagyobb mértékben nyugtalanná lett, de iparkodott magán uralkodni és szemét óvatosan a császárra irányozta. Ligia, ki zavarában a lakoma elején a császárt csak mintegy ködfátyolon át látta, most szintén felé fordítá kíváncsi, de egyúttal rémült szemét.

Acte igazat beszélt. Nero egészen az asztal fölé hajolva, szünetlenül Ligiára és Viniciusra nézett, miközben egyik szemét behunyta és a másik elé a kerekre csiszolt smaragdot tartotta, melyet mindig használt, ha valamit tüzetesen akart látni. Egy pillanatban tekintete Ligiával találkozott és a fiatal leány szíve megborzadva, görcsösen összehúzódott. Mikor még gyermekéveiben Aulus birtokain időzött Sziciliában, egy öreg egiptomi női rabszolga gyakran beszélt neki óriási sárkányokról, melyek a hegyek barlangjaiban laknak és most úgy rémlett neki, mintha ilyen szörnyeteg iszonyatos szeme nyugodott volna rajta. Önkénytelenül, mint egy ijedt gyermek, Vinicius keze után kapott, miközben a legellenmondóbb gondolatok cikáztak át agyán. Tehát ez volt ő? Ez volt a borzasztó, a mindenható? Még soha se látta őt eddig és más képet alkotott magának föléle. Rettentő arc lebegett előtte, kegyetlen, merev vonásokkal és mit pillantott meg most? Egy bikanyakon ülő, rendkívül nagy fejet, mely inkább nevetségesen, mint borzasztóan hatott, mert messziről gyermekfejhez hasonlított. A közönséges halandóknak eltiltott, amethisztszinű tunika kékes világot vetett a széles, túlságos rövid arcra. A sötét haját az Othótól fölkapott divat szerint négy fürtbe fonva viselte. Szakállát kevéssel előbb Jupiternek áldozta föl, amiért egész Róma hálaköszönetét fejezte ki neki, habár titokban azt suttogták, hogy ez csak azért történt, mivel szakálla vörösleni kezdett, mint a család minden férfitagjánál. A szemek fölött hatalmasan kidomboruló homlokokon ugyan valami olympikus volt és az erélyesen összehúzott szemöldökök a korlátlan hatalom öntudatára mutattak, de az arc alsó

része, a félistenhez méltó homlok ellenére mégis majomra emlékeztetett és egy iszákosnak és komédiásnak arcához hasonlított, mert a teljes fiatalság dacára kövér és egyúttal mégis kiélt vonások a szenvedélyes, mindig változó érzéki vágyak bélyegét viselték magukon. Ez arc baljóslatunak, de egyúttal visszataszítónak és undort gerjesztőnek látszott Ligia előtt.

Mikor néhány perc múlva a smaragdot letette, Ligia láthatta kidülledt, kék szemeit, melyek a fényzőn sugárzó ragyogásában folyton-folyvást pislogtak és olyan üveges, üres kifejezéssel birtak, mint egy halottnak a szemei.

- Ez az a kezes, aki Vinicius szerelmét fölgerjeszté? - kérde most a császár, Petroniushoz fordulva.

- Ő az, - viszonzá Petronius.

- Melyik népből származik?

- A ligiaiak népéből.

- Vinicius szépnek tartja őt?

- Burkold egy olajfa korhadt törzsét egy asszony peplonába és Vinicius szépnek fogja találni. De te, páratlan szakértő, már leolvasom arcodról az ítéletet felőle. Ne fáraszd magad, hogy kimondd. Helyesen ítélsz, a leány túlságos sovány és nyomoruságos, igazi mákfej a túlságos vékony száron! Ugyan már sokat tanultam tőled, de olyan biztos látással, mint neked van, még nem bírok... Hiszen alig lehetséges egy lakoma alatt, melynél mindnyájan fekszenek, az egész termetről ítéletet mondani, de azért mégis azonnal fogadni mernék Tullius Senecióval az ő kedvesébe, hogy te már azt gondoltad magadban: a leánynak túlságos keskeny csípője van.

- Túlságos keskeny csípője, - ismétlé Nero pislogva.

Alig észrevehető mosoly játszott Petronius ajkain. Tullius Senecio ellenben, aki eddigelé Vestinussal társalgott, vagyis inkább az álmokban való hite miatt kigúnyolta őt, anélkül, hogy tudná, miről volt szó, Petroniushoz fordult és kijelenté:

- Tévedsz! Én a császárral tartok.

- Annál jobb, - viszonzá Petronius. - Éppen azt készültem kifejtetni, hogy még mindig van egy parányi eszed, de a császár azt vélte, hogy tökéletes számár vagy.

- Habet! - kiáltá Nero nevetve - és hüvelykujjával a föld felé mutatott, mint a cirkuszban, mikor a legyőzött gladiátornak nem szabad többé kegyelmet remélnie.

De Vestius, még mindig abból a föltevésből kiindulva, hogy az álmokról beszélnek, kiáltá:

- Mégis hiszek az álmokban és kevéssel ezelőtt Seneca is azt mondta nekem, ő is hisz bennök. Úgy is van, - magyarázá Vestinus. - Hogy vannak emberek, akik az istenekben nem hisznek, azt még értem, de azt föl nem foghatom, hogy nem lehet az álmokban hinni.

- És hogy állunk a jósokkal? - kérde Nero. - Nekem azt jövendölték egyszer, hogy Róma megszűnik létezni, az egész Kelet fölötti uralom pedig enyém lesz.

- Jövendölések és álmok szoros viszonyban állanak egymással, - jegyzé meg Vestinus. - Egy prokonzul, aki nagyon hitetlen volt, egykor egy rabszolgát küldött lepecsételt levéllel Mopsus templomába; a rabszolgának szigorúan meg volt tiltva, hogy a levelet ki ne nyissa, hiszen a prokonzul arról akart meggyőződni, vajjon az isten a lepecsételt levélben foglalt kérdésre tud-e feleletet adni. A rabszolga egy éjjel valami jelentős álom vártában a templomban aludt és mikor haza érkezett, így szólt: Egy ifjú jelent meg álomban, aki fényes volt, mint a nap és csak e

szavakat mondá: «Egy feketét». A prokonzul elsáppadt, mikor ezt hallotta és vendégeihez fordult, akik hozzá hasonlóan hitetlenek voltak. Tudjátok-e, mi volt a levélben? - kérdé.

Itt Vestinus elhallgatott, fogta a boros ivócsészét és jó hosszú kortytyal frissíté föl magát.

- Nos, mondd hát meg, mi volt a levélben? - sürgeté Senecio.

- A levélben ez a kérdés volt: «Minő bikát áldozzak, fehérét-e vagy feketét?»

A figyelmet, melyet ez az elbeszélés felköltött, hirtelen elterelte Vitellius, aki már félig ittasan jött a lakomához és most egyszerre és minden ok nélkül örült nevetésre fakadt.

- Ugyan miért nevet ez a haspók? - kérdé Nero.

- Az ember csak nevetése által különbözik a baromtól, - jegyzé meg Petronius - és egyéb bizonyítéka nincs arra nézve, hogy ő nem disznó.

Erre Vitellius egyszerre abbahagyta a nevetést és olyan csodálkozva nézett a jelenlevőkre, mintha azelőtt soha se látta volna őket.

- Apám lovaggyűrűje leesett az ujjamról, - mondá, vánkosokhoz hasonló kezeit a magasba tartva.

- Az apjáié, aki varga volt, - tévé hozzá Nero.

Az ünnepi lakoma vigassága egyre jobban fokozódott. Egy csapat rabszolga mindig új fogásokat hordott föl; nagy, vázához hasonló tartókból, melyek hóval voltak megtöltve és repkényindákkal koszorúzva, újra meg újra apró edényeket húztak ki a legkülönfélébb bor-fajokkal. Mértéktelenül sokat ittak. Időnkint rózsák hullottak le a mennyezetről az asztalokra és a vendégekre.

Petronius most arra kérte Nerót, hogy az ünnepséget énekével dicsőítse meg, mielőtt mindenki teljesen leitta magát. Ezt a kérést mindenfelől támogatták, de Nero vonakodott. Nemcsak elfogultsága tiltja, hogy a közkiváнатnak engedjen, mondá, hanem még más ok is. Az öntudatosság természetesen mindig hiányzik nála és csak az istenek birnak arról sejtelemmel, mily önlegyőzésbe kerül minden föllépése. Csupán azért nem vonul vissza teljesen, mert belátja, hogy valamit kell tennie a művészetért, mert hangját, ezt az isteni adományt, amelylyel Apolló boldogítja őt, nem szabad parlagon hevertetnie. Sőt birodalmával szemben erre kötelezve érzi magát. De most tényleg rekedt. Már az éjjel ólomsúlyokat rakott mellére, de az se használt, úgy, hogy azzal a gondolattal foglalkozik, miképp Antiumba utazik s ott a tengeri levegőt élvezi.

De most Lucanus a művészet és az emberiség nevében kérte őt, hogy engedjen. Hiszen köztudomású, miképp az isteni költő és énekes új himnuszt alkotott Venushoz, amelyhez képest Lucretius himnusza úgy hangzik, mint az esztendő kölyökfarkas nyöszörgése. Csak énekével avatja ezt az ünnepséget igazi ünneppé. Egy jó uralkodónak nem szabad alattvalóit ilyen örömtől megfosztani.

- Ne légy kegyetlen, császár! - fejezé be Lucanus beszédét.

- Ne légy kegyetlen, császár! - ismétlék mindnyájan, kik a közelben ültek.

Ekkor Nero szétterpeszté kezeit, annak jeléül, hogy engednie kell és minden szem felé fordult és mindenkinek arcán mély hála volt kifejezve. De megparancsolta, hogy mindenekelőtt Poppaeát értesítsék szándékáról. Gyöngélkedése miatt ugyanis távoltage magát a lakomától, így beszélt Nero a jelenlevőknek, de mivel semmi orvosság nem szerezhet neki olyan könnyebbséget, mint az ő éneke, fájna neki, ha ezt az alkalmat elmulasztaná.

Poppaea meg is jelent haladéktalanul, mert bár teljesen uralkodott Nerón, tudta, milyen veszélyes őt ingerelni, mihelyt hiúsága mint énekesnek, kocsihajtónak, vagy költőnek forgott szóban. Mikor belépett, oly szép volt, mint egy istennő. Neróhoz hasonlóan ő is amethisztzínű ruhákat viselt, csodálatos, egykor Masinissától elrabolt gyöngysor ékesíté nyakát és arany hajával, szelid pillantásával még teljesen leányosan festett, a már kétszer elvált asszony.

Mindnyájan ujjongással fogadták és evvel a névvel üdvözölték: «isteni Augusta». Ligia még soha világ-életében nem látott ilyen szépséget és alig tudott saját szemének hinni.

De nagyon is jól tudta, hogy Poppaea Sabina a világon a legelvetemültebb nők egyike volt. Pomponia beszélt neki, hogy Poppaea volt az, aki a császárt az anyagyilkosságra, feleségének megöletésére birta. És mi minden jutott fülébe Aulus házában a vendégektől és cselédektől Poppaea felől! A városban fölállított szobraikat éjjel összezúzták, a reá vonatkozó föliratok, melyek szerzőinek a legsúlyosabb büntetéseket kellett elviselniök, a város falain újra meg újra megjelentek. És e hirhedt nő látásánál, akiben Krisztus követői minden gonosznak és bűnnek megtestesülését szemlélték, mégis úgy tetszett neki, hogy az angyalok, a mennyei seregek se festhetnek másképp. Mintegy odaszögezve maradtak Ligia szemei e csodás jelenségen és önkénytelenül szaladt ki ajakán e kérdés:

- Ah, Marcus, lehetséges-e ez?

De az ifjú, aki már kissé kapatos volt és türelmetlenkedett amiatt, hogy oly sok minden elterelte a leány figyelmet ő róla, azt felelé:

- Igen, szép, de te százszor szebb vagy. Te nem tudod, milyen szép vagy, mert különben beleszeretnél magadba, mint Narcissus. Nem, te nem ismered magadat, ocelle mi! Ne nézz többé reá, fordítsd reám szemedet, ocelle mi!

E szavaknál közelebb fordult hozzá, Ligia pedig Acte felé visszahúzódott. Azonban ebben a pillanatban csendet parancsoltak, mivel a császár fölemelkedett. Diodor énekes a deltának nevezett lantfélét nyújtá oda neki, míg Terpnos, akinek a császár énekét játékaival kellett kísérnie, «nablium»-nak nevezett hangszerével közelgett felé. Nero az asztalra támasztá lantját és szemeit fölfelé emelte. Hangtalan csend uralkodott a trikliniumban, csak a mennyezetről lehulló rózsák nesze volt olykor-olykor hallható.

A császár most énekelni kezdett, vagyis inkább a két lant kíséretéhez előadta énekhez hasonló, rithmikus módon, Venushoz írt himnuszát. Sem a hang, bár kissé fátyolozottan hangzott, sem a versek nem voltak rosszak, úgy, hogy a szegény Ligiát ismét lelkiismeretfurdalás gyötörte, mert a himnusz, jóllehet a tisztátalan, pogány Venus volt benne ünnepe, rendkívül szépnek tetszett neki és maga Nero, fején borostyánkoshajával és fölfelé irányzott tekintetével most fenségesebbnek és kevésbé rettentőnek és visszataszítóknak látszott, mint a lakoma kezdetén.

Alig fejezte be az énekét, a vendégek viharos tetszésnyilvánításban törtek ki. «Ó, mily isteni hang!» Ez a kiáltás hangzott körös-körül. Néhány nő fölnyújtá kezét és elragadtatása jeléül, még az ének befejezése után is ebben a helyzetben tartotta; mások könnyel telt szemöket törölgették kezökkel; az egész csarnokban olyan zsongás uralkodott, mint a méhkasban. Poppaea pedig lehajtá aranyhajú fejét és Nero kezét ajakához vonta. Aztán ezt a kezet hallgatóan az övében tartotta, míg Pythagoras, ez a fiatal világszép görög, akivel később a már akkor félig örült Nero házasságra lépett, mely alkalommal magát menyasszonyi fátyollal ékesíttette és az összes, szokott szertartásokat elvégeztette, letérdelt a császár előtt.

Nero eközben fürkészőleg Petroniusra nézett, akinek dicséretére legtöbbet adott s az utóbbi így szólt:

- Ha a zenéről kell beszélnem, csak egyet mondhatok: Orpheusnak ebben a pillanatban oly sárgának kell lennie az irigységtől, mint az itt jelenlevő Lucanus és ha a versekről kell beszélnem, csak sajnálhatom, hogy nem rosszabbak, mert akkor megfelelőbb szavakat találhatnék dicséretökre.

Lucanus nem haragudott e féltékenységre való célzás miatt, sőt ellenkezőleg, hálával telten pillantott Petroniusra, adta a rosszkedvűt és duzzogva mondá:

- Átkozott sors, mely arra szemelt ki, hogy ilyen költő kortársaként éljek. Talán mégis hódítottam volna magamnak egy helyecskét az emberek emlékezetében és a Parnasszuson, így azonban olyan lámpácskához hasonlítok, mely a ragyogó nap mellett mindig csak pislog.

Petronius, akinek bámulatraméltó emlékezőtehetsége volt, ismételte a himnusz egyes részeit, egyes versszakaszokat idézett és dicsérte a szép kifejezésmódot. Lucanus tartózkodás nélkül hozzájárult e szavakhoz, de mégis úgy tett, mintha a költemény varázsa folytán elfeledte volna saját féltékenységet. Nero arcán végtelen gyönyör és az a mérhetetlen hiúság tükröződött, mely többé nem az örültséggel határos, hanem már maga az örültség. Most ő maga mutatott azokra a versekre, melyek a legszebbeknek látszottak neki, igen, utoljára annyira ment, hogy Lucanust vigasztalta és azt mondá neki, ne csüggedjen, hiszen senki se bír erején felül emelkedni és a Jupiternek adott tisztelet nem zárja ki a többi istenek tiszteletét.

Aztán fölemelkedett, hogy Poppaeát elkísérje, aki valóban nagyon rosszul érezte magát s azért nem kívánt tovább maradni. A vendégeknek Nero megparancsolta, hogy újra foglalják el helyöket, mivel, mint kijelenté, ismét visszatér. Rövid idő múlva csakugyan vissza is jött, hogy újfent tömjéneztesen magának és gyönyörködjék amaz előadásokon, melyeket az ünnepség dicsőbbé tételére ő, Petronius és Tigellinus készített elő.

Mindenek előtt még más költeményeket olvastak föl, vagy párbeszédeket mondtak, melyek borzasztóságának kellett nyilván a hiányzó élcet pótolnia. Aztán Paris, a híres mimelő lépett föl, aki Ionak, Inachus leányának kalandjait adta elő. A vendégek és kivált az ilyen előadásokhoz nem szokott Ligia azt hitték, hogy csodadolgokat vagy varázslatokat látnak maguk előtt. Paris, kezeinek és lábainak mozdulataival oly kifejezővé tudta tenni táncát s olyan előadást nyújtott, aminőt az ember alig tartott volna lehetségesnek. És mikor befejezésül korybantok rohantak be és a citera, flóta, cimbalom és a kisdob hangjai mellett vad kiáltások közt szíriai leányokkal bacchusi táncot lejtettek, Ligia azt képzelte, hogy szinte izzó tűz emészti őt és a mennykő csapott ebbe a csarnokba, hogy a tetőnek az ünnepség résztvevőire le kell szakadnia.

De a tetőzetre erősített arany hálóból csak rózsák hullottak alá és a már félig ittas Vinicius így szólt Ligiához:

- Láttalak Aulus házában a szökőkútnál és szívemet szenvedélyes szerelem ragadta meg irántad. Borulj a keblemre és hunyd be a szemedet.

Ligia ütőerei hevesen lüktettek, aggódó érzés fogta el, mintha tátongó örvény nyílnék meg előtte, amelybe Vinicius dönti, Vinicius, akitől menekülést remélt, aki oly jónak, oly bizalmat keltőnek tünt föl előtte. Mily fájdalmat okozott ez neki! Újra kimondhatatlan aggodalom fogta el tőle, ettől az ünnepségtől, saját magától. Mi volt ez? Nem hallott-e valami hangot, Pomponia hangját, mely így esdeklett:

- Ligia mentsd meg magad!

Milyen gyöngének érzé magát! Néhány másodpercig attól tartott, hogy elájul. De tudta azt is, hogy senkinek se volt szabad - császári kegyvesztés terhe alatt - az asztaltól távoznia, míg a császár föl nem állt és ha nem lett volna is úgy, hiányzott nála az erre szükséges erő.

De a lakoma még koránt sem ért véget. Rabszolgák mindig új étkeket hordtak föl és a serlegeket fáradhatatlanul borral töltötték meg. A patkó-alakban fölállított asztal előtt pedig most két athléta jelent meg, hogy a vendégek előtt birkózást mutasson be.

A küzdelem azonnal megkezdődött. A birkózók izmos, olajtól fénylő alakjai oly szorosan kapaszkodtak egymásba, hogy egy testet látszottak képezni; tagjaik ropogtak a vas ölelkezés alatt, az összeszorított állkapcsokból baljóslatú csikorgás hallatszott. Néha a sáfránnyal behintett padlón gyors, tompa lábdobbanás hallatszott aztán a birkózók ismét csendesen és mozdulatlanul álltak, úgy, hogy a nézőknek úgy tetszett, mintha kőből faragott csoport volna előttük. Elragadtatással nézték a rómaiak a háta, lábszárai és karok mértéken túl megerősített izmainak játékát. De a küzdelem nem sokáig tartott, mert Krotont, a gladiátoriskola mesterét és elüljáróját nem hiába tartották a legerősebb embernek az egész birodalomban. Ellenfelének lélegzete egyre gyorsabb lett és végre hörgésbe ment át, arca szederjes színű lett, vér ömlött ki száján és mintegy élettelenül rogyott a földre.

A birkózás vége viharos tetszést idézett elő, Kroton pedig ellenfelének hátára tette lábát, erőből duzzadó karjait mellén keresztbe fonta és diadalmas pillantásokkal nézett körül a teremben.

Most állatokat utánzó emberek léptek föl, aztán szemfényvesztők és bohócok jöttek. De ezekre már alig ügyeltek, mivel a bor már elhomályosítja a nézők szemét. A lakoma lassankint féktelen ivássá, igazi tivornyává fajult. A szíriai leányok, akik a bacchusi táncban közreműködtek, a vendégek közé keveredtek. A zene a citerák, lantok, örmény cimbalmok, egiptomi sistrumok, trombiták és kürtök vad, durva hangkeverékévé változott, de mivel a lakomázók közül számosan társalogni óhajtottak, azt kiabálták a zenészeknek, hogy távozzanak. A levegő egyre tikkasztóbb, egyre nyomasztóbb lett, hiszen terhes volt a virágok illatával, az olajok szagával, melyekkel a lakoma alatt gyönyörű fiúk a vendégek lábait kenték, hiszen tele volt sáfrányillattal, a sok ember kigőzölgésével. A lámpák lobogó fénye homályosabb és homályosabb lett, ferdén voltak a koszorúk a tivornyázók fején, akiknek fakó arcán kövér izzadságcsöppek peregtek le.

Vitellius az asztal alá esett. Vestinus az ittasoknál sajátságos makacssággal már vagy tizedszer ismételte Mopsus válaszát a prokonzul bepecsételt levelére, Tullius ellenben, aki folyton az isteneket gúnyolta, vontatott, csuklástól megszakított hangon jelenté ki:

- Igen, ha Xenophanes sphaerosa kerek, akkor, gondold meg jól, az ilyen istent hordó gyanánt lábbal lehet magad előtt gurigálni.

Ezek a szavak nagy fölháborodást idéztek elő Domitius Afernél, az ismert gonosztevőnél és besugónál. Bizonyynyal fölháborodása következtében önté le egész tunikáját falernumival, mert mint tüzeskedve mondá: az ő hite az istenekben soha sem ingott meg. Hiszen vannak emberek, akik azt állítják, hogy Róma elpusztul, igen, sokan abban a nézetben voltak, hogy már tönkre van téve. De ha így állna a dolog, mi volna az oka? Bizonyosan az ifjúság hitetlensége, mert vallás nélkül nincs erény. Megfeledkeztek a korábbi, egyszerű erkölcsökről és senki se gondolja meg, hogy epikureusok nem képesek a barbároknak ellenállni. De ő hiába beszél! Nagy fájdalmában, hogy ilyen korban kell élnie, nem tud más módot a rajta rágódó bánat elfojtására, mint hogy magát az élvezet karjaiba veti.

- Ki mondja, hogy Róma elpusztul! - kiáltá Memnius Regulus konzul, kopasz fejét a ferdén álló koszorúval hátraszegve. - Mily balgaság!... Én, a konzul, jobban tudom. Videant consules!... Harminc légió védi ami pax romanánkat!

Itt mindkét öklét halántékára szorította és az egész termen át kiáltotta: - Harminc légió! Harminc légió!... Britanniától a párthusok határáig! - tévé hozzá kissé halkabban, kezével

homlokára ütve. Erre az asztal alá gurult, ahol a flamingó-nyelveket, a meleg és hideg gombát, a mézes sáskát, halat, húst, szóval: mindent, amit megevett és megivott, kiadott.

De a légiók száma, melyek a római birodalom békéjét őrizték, koránt se nyugtatta meg Domitiust.

- Nem, nem! - kiáltá, - Rómának el kell pusztulnia. Az istenekben való hit oda, a szigorú erkölcsökre nem adnak többé semmit! Ó mennyire sajnálom ezt! Mert az élet mégis szép, mert a császár kegyesnek mutatkozik és a bor jó. Ah, mennyire sajnálom ezt! Mit használ nekem a jövő élet! - zokogá. - Milyen igaza volt Achillesnek. Sokkal kívánatosabb itt a nap alatt szolgának lenni, mint uralkodónak a chimerikus mezőkön! És egyáltalán még kérdés, vannak-e istenek, habár a hitetlenség okozza az ifjúság romlottságát.

Lucanus az előtte álló vázáról borostyángallyat vett és ezzel ékesíté magát, miközben a legmélyebb meggyőződés hangján folyton ismétlé:

- Nem vagyok ember, faun vagyok.

Petronius még teljesen józan volt. De Nero, aki kezdetben «isteni hangja» iránti tekintetből csak keveset ivott, végre serleget serlegre ürített és tökéletesen berugott. Hiában igyekezett költeményéből néhány versszakaszt előadni - és pedig ezúttal görög nyelven - elfelejtett mindent, úgy, hogy anélkül, hogy tudná, Anakreon egyik dalát kezdé énekelni. Eközben Pythagorasnak, Diodorusnak és Terpnosnak kellett kísérniök, de mivel nem tudtak ütemet tartani, ismét abbahagyták. Nero, mint a szépnek szakértője és csodálója, most egyszerre igazi elragadtatásra gerjedt Pythagoras szépsége iránt, akinek kezét elragadtatásában szünet nélkül csókolgatta. Ilyen csodálatos kezet pedig már látott egyszer... Ugyan kinek volt ilyen keze?

Eltűnődve kapott izzadt homlokához, és egyszeriben borzalom ült ki arcán.

- Anyámnak, Agrippának volt ilyen keze. Azt mondják, hogy holdas éjjeken a tengeren sétál Bajae és Puteoli mellett - suttogá, komor látomásoktól észrevehetőleg lenyügözve. - Szakadatlanul sétál és sétál, mintha valamit keresne. És ha egy sajkához ér, csak egy pillantást vet bele és tovább sétál. De a halásznak, akire pillantása esett, meg kell hálnia.

- Vonzó tárgy! - jegyzé meg Petronius.

- Az istenekben nem hiszek, de a szellemekben igen, - veté közbe Vestinus titokzatosan, nyakát daruként kinyújtva.

De Nero nem ügyelt a beszélők egyikére sem és folytatá:

- Hiszen megünnepeltem a lemuriákat! Nem, nem akarom látni őt! Már öt esztendő mult el azóta. El kellett, el kellett őt ítélnem; nem küldött-e gyilkosokat utánnam? Ha meg nem előztem volna őt, ma nem halljátok hangomat!

- Köszönet neked, császár, Róma nevében és az egész világ nevében! - kiáltá Domitius Afer.

- Bort! Bort! Üssétek, üssétek a tympanumot!

Ujfent vad láрма keletkezett.

Még csak kevés ideig tartott és aztán a császár is teljesen berugott és mindnyájan lerészegedtek. Vinicius nem kevésbé volt ittas, mint a többiek. Mély sáppadtság borítá megbarnult arcát, mikor bizonytalan vonásait a legnagyobb erőlködéssel igyekeztén rendbe szedni, hangos, parancsoló hangon mondá Ligiának:

- Mostantól fogva enyém vagy! A császár azért követelt ki Aulustól, hogy nekem ajándékozzon, értesz-e engem?

Meg akarta Ligiát fogni, de Acte védte őt s a leány maga is erejének utolsó maradványával védekezett. De hasztalan igyekezett őt mindkét kezével távol tartani magától, hasztalanul esedezett neki szívfájdalomtól és félelemtől reszkető hangon, hogy ne bántsa őt, legyen irgalmas iránta.

Mit használt Ligiának, hogy ellent mondott és elfordult, hogy kezéből kiszabaduljon? Fölemelkedett és mindkét karjával átölelte őt.

De ugyanabban a pillanatban karjait oly könnyűséggel lefejté valaki a leány nyakáról, mintha egy gyermek karjai volnának, őt pedig úgy félre tolt, amint egy kis száraz gallyat, vagy hervadt levélkét félre tesznek. Mi történt? Vinicius megdörzsölte álmélkodó szemét, fölnézett és a ligiai Ursusnak óriás alakját látta állani maga előtt, aki Aulus házából ismerős volt előtte.

A ligiai ugyan nyugodtan állt ott, de kék szemével olyan különösen nézett Viniciusra, hogy a vér elhült a fiatal rómainak ereiben, aztán karjára vette a királyi gyermeket és egyenletes, nyugodt léptekkel elhagyta a trikliniumot.

Acte haladéktalanul követte őt.

Vinicius egy másodpercre mintegy megkövülve ült ott, aztán fölugrott, a kijárat felé szaladt és szakadatlanul kiáltozta:

- Ligia, Ligia!

De a csalódás, a megdöbbenés, a düh és a bor végre érvényesíté hatását. Ide s tova tántorogva, megbotolva, megkapta egy rabszolga karját és pislogó szemmel kérde:

- Mi történt?

Az pedig merev, kifejezéstelen mosolylyal egy teli serleget nyújtott neki.

- Igyál! - mondá.

Vinicius ivott és a földre rogyott.

A vendégek legnagyobb része már az asztalok alatt hevert; néhányan tántorgó léptekkel átmentek a trikliniumon, mások vánkosokon az asztaloknál fekvő aludtak és hortyogtak. És mindezekre a részeg konzulokra és senátorokra, ittas lovagokra, költőkre és bölcselőkre, az ittas táncosnőkre és patricius nőkre, e koszorúkkal ékesített, tobzódó és mégis már elerőtlenedett tömegre, erre az egész hatalmas és mégis már a pusztulásnak szánt világra a mennyezet arany hálójából rózsák hullottak le rózsára.

Künn pedig már derengeni kezdett a nap.

NYOLCADIK FEJEZET.

Ursust senki se tartóztatta föl, egy ember se kérdezte, mit csinál. A vendégek, akik még nem hevertek az asztal alatt, már jó régen elhagyták helyöket s így, mikor a cselédség az óriást karján az ünnepségen résztvevő egyik nővel megpillantotta, rabszolgának tartotta őt, aki eszmélettel többé nem bíró úrnőjét elvitte. Hogy Acte követte őket, teljesen kizárt minden gyanakvást.

Igy akadálytalanul kijutottak a trikliniumból a mellette levő helyiségekbe s innét az oszlopos folyosóra, mely Acte lakásához vezetett.

Ligiát oly bágyadság fogta el, hogy holtként feküdt Ursus karjaiban. Csak mikor a friss, tiszta reggeli levegő körülengte őt, nyitá ki szemét. Lassankint világosabb és világosabb lett. Miután az oszlopos folyosón áthaladtak, egy oldalvást eső portikusba fordultak, mely nem az udvarba, hanem a palota kertjeire nyílt, melyekben a piniák és cipruszok csúcsai már a regghajnal első sugaraiban fürödtek. A császári palotának ebben a részében egy lélek se volt, a zene hangjai, az ünnepi tivornya lármája csak kivehetetlenül hallatszottak idáig és Ligia olyasmit érezett, mintha a pokolból Isten szép világába vitték volna. Tehát mégis volt más valami, mint az a borzasztó triklinium, volt menny, hajnalpír, volt fény és béke. A fiatal leány hirtelen sirva fakadt és a ligiainak karjaiba simulva, zokogva kiáltá:

- Vigy haza, Ursus, haza Aulushoz és Pomponiához.

- Akkor hát menjünk! - felelé Ursus.

Eközben az Acte lakásához tartozó kis atriumba értek. Itt Ursus az izgatott leányt a szökőkút közelében egy márványpadra ereszté, és Acte azon igyekezett, hogy megnyugtassa és meggyőzze őt, hogy itt semmi veszély se fenyegeti, mivel az ittas vendégek bizonyosan estig alszanak. De Ligia nem akart semmit se hallani. Mindkét kezét halántékához szorította és mint egy gyermek, újfent azt ismételte mindig:

- Vigy haza, Ursus; vigy haza.

Ursus erre ismét késznek nyilatkozott. Majd csak kijut vele mondá, habár a kapuknál praetoriánusok állanak. Az őrség nem tartóztatja föl a távozókat. A kapuk előtt számtalan gyaloghintó van, mert a vendégek csapatostól indultak haza felé. Azért senki se fog velök törődni. Ha az emberek közé elegyedtek, egyenest haza térhetnek. És azonkívül mit kell neki valakit kérdezni? Amit neki királyi gyermeke parancsol, azt kell tennie. Hiszen azért van itt.

És Ligia ismétlé:

- Igen, Ursus, vigy haza; menjünk.

Acte kifejté minden ékesszólását, hogy kettőjüket szándékukról lebeszélje. Arról meg van győződve, jegyzé meg, hogy a palotából akadálytalanul kijutnának, mert senki se tartja vissza őket. De nincs megengedve, hogy valaki a Császár palotájából kiszökjék és aki ezt teszi, a fölséget sérti meg. Hiszen elmehetnek, de már este egy centurio fog megjelenni egy zsoldos csapat élén Aulus házában, hogy neki és feleségének megvigye a halálos ítéletet. Magát Ligiát okvetetlenül visszahurcolják a császári palotába és akkor menthetetlenül veszve van. Aulus és Pomponia halála meg van pecsételve, ha födelük alatt oltalmat nyújtanak neki.

Ligia csüggedten ereszté le kezét. Ah, hiszen nem volt menekvés! Csak Aulus és Pomponia pusztulása és a saját romlása közt választhatott. Csak csoda mentheti meg őt a fenyegető veszélytől. Csoda és Isten hatalma.

- Acte - kérdé kétségbeesve - nem hallottad-e, amint Vinicius azt mondá, hogy a császár neki ajándékozott engem és még este előtt elküldi rabszolgáit és házába vitet?

- Hallottam szavait - viszonzá Acte, mire kezével csillapító mozdulatot téve, hallgatásba merült. Ligia kétségbeesését ő nem értette meg, hiszen ő maga is Nero kedvese volt. Azért egyéb nemes gerjedelmei dacára nem volt képes ily viszony gyalázatát érezni. Mint korábbi női rabszolga, hozzá volt szokva a rabsághoz és azonkívül szerette Nerót. Ha ő most ismét visszatérne hozzá, feléje nyujtaná kezét, mint a boldogság felé. Világos volt előtte, hogy Ligiának a fiatal és szép Vinicius kedvesévé kell lennie, ha az előtte oly drágákat, ha magát nem akarja romlásba dönteni. Mit használ tehát minden vonakodás?

- A császár palotájában - folytatá újfent rövid szünet mulva - épp úgy veszélyeztetve volnál, mint Viniciusnál.

De Ligia kezébe rejté arcát, melyet sötét szégyenpír borított és hevesen kiáltá:

- Nem maradok sem itt, se Vinicius házába nem megyek. Nem! Soha!

- Hát Viniciust annyira gyűlölöd? - kérdé Acte, e szenvedélyes kitörésen elbámulva.

De mikor Ligia minden válasz helyett ismét sirásra fakadt, Acte keblére vonta és vigasztalni igyekezett őt. Ursus pedig nehezen lélegzett és ökölbe szorítá hatalmas kezét, mert ő, aki egy kutya hűségével szerette királyi gyermekét, alig birta elviselni annak könnyeit. Ha ez a még félvad ligiai szive első gerjedelmére hallgatott volna, visszarohan az ünnepi terembe, hogy Viniciust, sőt szükség esetén magát a császárt is megfojtsa. De attól tartott, hogy ez által csak veszélyeztetné úrnőjét és nem is tudta igazán, vajjon az ilyen, bár reá nézve oly nagyon egyszerű tettet, a keresztre feszített Báránkya követőjének szabad-e magára vállálnia.

Azonban Acte, ki még mindig Ligia megnyugtatóján fáradozott, ismét kérdé:

- Hát annyira gyűlölöd őt?

- Nem - viszonzá Ligia - nem szabad őt gyűlölöm, mert keresztény vagyok.

- Azt tudom, Ligia. Tarsosi Pál leveleiből azt is tudom, hogy a halált többre kell becsülni a bűnnél. De mondd meg, vajjon tanításod megengedi-e, hogy másokat megölj?

- Nem!

- Akkor mint szabad a császár bosszúját Aulus házára földézned?

Mély csönd következett. Feneketlen mélység látszott megnyílni Ligia előtt.

- Kérdelek - ragadá meg a szót aztán újra a fiatal szabados - mivel sajnállak, mivel részvétellel viseltetem a jó Pomponia, Aulus és az ő fiuk iránt. Már rég idő óta élek itt a palotában és nagyon jól tudom, mit jelent a császár haragja. Nem, neked nem áll szabadságodban, hogy innét menekülj. Csak egy út marad nyitva számodra: esedezzel Viniciusnak, hogy vigyen vissza Pomponiához.

De Ligia térdre hullott, hogy más valakihez esedezzek. Ursus azonnal mellé térdelt és így imádkoztak együtt Nero palotájában, a kelő nap első sugaránál.

Előbb még soha se hallott Acte ilyen imádságot és nem tudta szemét levenni Ligiáról, aki, arcélla felé fordulva, fölemelt kézzel, ég felé irányzott tekintettel térden állt és onnan látszott várni menekülést. A reggeli fény hajára, fehér peplosára esett, visszatükröződött szeme bogarában és így, fénytől körülözönölve, maga is fényalaknak látszott. E halvány arcból, e nyitott ajkából, e fölemelt kezekből, ebből az égre irányzott pillantásból földöntúli lelkesedés szólt. A legnagyobb bámulattal tölté el őt ez az imádság itt, a gonosztett és gyalázat házában. Még egy

pillanattal ezelőtt erősen meg volt róla győződve, hogy nem lehet menekvés és most az a hit támadt benne, hogy valami rendkívüli fog történni, a leány oly hatalmas segítségre talál majd, hogy az ellen maga a császár se bír küzdeni. Az égből bizonynyal angyalsereg száll le Ligia védelmére, vagy a nap kilöveli sugarait és magához föl húzza őt. Acte már annyi csodáról hallott, mely állítólag a keresztények közt történt és most, miután jelen volt Ligia imádságán, nem kételkedett többé e csodák igazságában.

Jó idő múlva Ligia reménytől sugárzó arccal emelkedett föl, Ursus szintén fölállt és a padra támaszkodva, úrnője szavaira várakozott.

De annak a szeme könnybe lábadt és nagy csepp gördült le arcán.

- Isten áldja meg Aulust és Pomponiát - mondá - nem szabad őket szerencsétlenségbe döntennem és így nem szabad őket többé viszontlátnom.

Aztán Ursushoz fordult és azt mondá neki, hogy most már senkije sincs a világon, csak ő, tehát neki kell mostantól fogva atyjának és oltalmazójának lennie. Mivel sem Aulus házában nem kereshet menedéket, mivel különben a császár bosszúját idézi föl e házra, sem a császári palotában vagy Vinicius házában nem maradhat, vigye őt ki Ursus a palotából, a városból és keressen számára valahol rejtekhelyet, ahol se Vinicius, sem az ő szolgálói nem találhatnak reá. Ő kész mindenhová követni őt; ha kell, átmegy vele a tengeren, hegyeken, a barbárokhoz, oda, ahol nem hallani többé római szót és ahová többé nem ér Nero hatalma. Reá, Ursusra bízva megmentését, mert hiszen most ő egyedüli menedéke.

A ligiai tüstént késznek mutatkozott és az engedelmisség jeléül átölelte úrnőjének lábait. De Acte arcán, ki csodát remélt, észrevehető csalódás látszott. Hol maradt amaz imádság hatása? A császár palotájából való távozást a felség elleni bűnténynek tekintették, melyet mindig megtoroltak és ha sikerülne is Ligianak elrejtőzni, a császár bosszúja mégis utolérné övéit. Ha már minden áron meg akar szökni, vélekedék Acte, akkor távozzék Vinicius házából és a császár, aki soha se szeret mások ügyeibe avatkozni, bizonynyal bajosan támogatja Viniciust az üldözésben és szökése semmi esetre se lesz bűntény, mely a főség ellen van intézve.

De Ligia más tervet eszelt ki. Sem Aulus, se Pomponia ne tudják meg, hol van, mondá. Azonban nem Vinicius házából, nem, az oda való menetel alkalmával fogja a menekülést megvalósítani. Hiszen az utóbbi, borközi állapotában, elárulta neki, hogy másnap, este felé, rabszolgáival elviteti őt. Kétségtelenül igazat beszélt, amit soha se tett volna, ha józan. Valószínűleg ő maga, vagy Petroniusszal együtt a lakoma előtt Nerónál volt és tőle azt a biztosítást nyerte, hogy másnap a leányt kiszolgáltatják neki. És ha Vinicius azt első nap elfelejti is, elviteti őt másnap. De Ursus megmenti őt. Majd eljön és kiveszi őt a gyaloghintóból, amint a trikliniumból kivitte és aztán együtt neki mennek a nagy világnak. Hiszen senki se bír Ursusnak ellenállni, még az a hatalmas bajvívó sem, aki a trikliniumban győzött. De mivel Vinicius talán nagyszámú rabszolgát küld, menjen Ursus Linus püspökhöz, hogy attól tanácsot és segítséget kérjen. A püspök, aki bizonynyal szálnalmat érez iránta és nem akarja őt Vinicius kezére bízni, minden esetre megparancsolja a keresztényeknek, hogy Ursusnak segédkezet nyújtsanak.

Felbuzdulásában kipirultak Ligia orcái és csaknem derült mosoly vonult át ábrázatán, mert keblében újfent bátorság és bizalom ébredt és nem kételkedett többé megmentésében. Hirtelen ösztönzéstől indítva, Acte nyakába borult, remek száját Acte arcára nyomta és azt sugá neki:

- Nem, Acte, nem árulsz el bennünket!

- Anyám árnyékára - viszonzá a szabados - nem árullak el benneteket! Csak kérd Istenedet, hogy sikerüljön Ursusnak megszabadításod.

Az óriási ligiainak kék gyermekszemei boldogságtól ragyogtak. Neki nem jutott eszébe semmi menekvés, akárhogy törte is szegény fejét, de ilyen vakmerőségre bátorkodott vállalkozni. Kijelenté, hogy akár nappal, akár éjjel, bármikor kész úrnőjeért síkra szállani. Azonnal elmegy a püspökhöz, mert a püspök az égről olvassa le, mi szükséges és mi nem szükséges. Keresztényeket pedig ő maga is elegendő számban össze tud szedni, hiszen nem keveset ismer a rab-szolgák, a gladiátorok és a szabadosok közt, úgy a Suburában, mint a hidakon túl. Ezret, igen, kétezret is képes összehívni. És úrnőjét kivágni, erre képesnek tartja magát és abban is bízik, hogy kivezeti őt a városból és vele a nagy világba menni, az van még csak igazán kedvére. A világ végére is elmegy vele, ha meg kell lenni, elviszi oda, ha kívánja, ahonnét jött, ahol egy ember se tud Rómáról semmit.

És merően maga elé nézve, mintha valami réges-régen elfelejtett dolog jutna ismét az eszébe, hozzá tette:

- Az erdőkbe megyek vele! Hej! Milyen erdők vannak ott. Erdők, semmi más, mint erdők!

De újra összeszedte magát és erélyesen kijelenté, hogy azonnal megy a püspökhöz, de estére mintegy száz szövetségessel lesbe áll a gyaloghintóra. Megszabadítja királyi gyermekét, akár rabszolgák, akár praetoriánusok kísérik őt. De senkinek se tanácsolja, hogy ökle ügyébe kerüljön, még a vasfegyverzet se védi meg őt. Mintha a vas olyan erős volna! Csak istenigazában vágjon reá az ember, a fej nem sokáig bírja ki alatta.

- Ursus! - kiáltá most Ligia, ujját figyelmeztetőleg fölemelve, mély és mégis gyermeki komolysággal - Ursus, ne öl.

A ligiai a legnagyobb zavarban dörzsölte nyakát hatalmas jobbával. Mitévő legyen, dörmögé, hiszen csak meg kell mentenie szőke királyi gyermekét! Hiszen ő maga, az ő úrnője, egyetlen védőjének nevezte őt. Majd igyekszik, amennyire csak lehet, magát féken tartani, de ha akarata ellenére elragadja őt az indulat, mi lesz akkor? Az már szent, hogy meg kell őt mentenie. És ha valami bünt követ el, majd bűnbánatot tart és az ártatlan Báránkához addig esedezik bocsánatért, míg a keresztre feszített Báránka megkönyörül rajta, a bűnösön... Csak azt kívánja, bár keze kevésbé súlyos volna, mert Isten mentsen, hogy a Báránkát megszomorítsa.

- Most megyek a szent püspökhöz - végzé szavait, mélyen a föld felé hajolva, hogy meghatottságát elrejtse.

Acte pedig átölelte Ligia nyakát és sirásra fakadt. Ismét föltámadt benne az a sejtelem, hogy van egy világ, mely minden fájdalom ellenére nagyobb boldogságot képes nyújtani, mint a császári palota az ő bőségével, pompájával, még egyszer föltárult előtte a kapu, mely az üdvösségre vezet, de egyúttal érezte, nem méltó arra, hogy a küszöböt átlépje.

KILENCEDIK FEJEZET.

Mikor Ligia a mindenek fölött szeretett Pomponia Graecinára gondolt, mikor Aulus egész házára gondolt, akkor bizonynyal mély fájdalom lopódzott szívébe, de nemcsak a kétségbeesés tünt el belőle, nem, még gyönyört is érzett, hogy vallásának tanításáért föláldoz jólétet és kényelmet és bizonytalan, kóbor életet vállal magára. Ebben egy kissé talán a gyermeki kíváncsiság is közreműködött, hogy miképp alakul élete messze országokban, vad állatok között és a barbároknál, de az a meleg és mély meggyőződés, hogy cselekvésében az «isteni Mester» parancsai szerint jár el és hogy «Ő» fog ezentúl fölötte örködni, mint egy jó, engedelmes gyermek fölött, mindent legyőzött. És akkor mi baj érheti őt? Az ő nevében akarja a reá mért szenvedést elviselni és ha hirtelen halála volna elvégezve, Ő fogja őt magához hívni és Pomponia halála után örökre egyesül majd vele. Mily gyakran búslakodott már Aulus házában amiatt, hogy ő a keresztény, mit se tehetett a keresztre feszítettért, akiről Ursus mindig olyan meghatottsággal beszélt. De most elérkezett reá nézve az a pillanat és szinte örömtől sugározva önté ki lelkét Acte előtt, mintha valami nagy szerencse érte volna őt. De ez nem volt képes az ilyen gerjedelmet megérteni. Mily okból akar Ligia az élet minden kelleméről lemondani, - kérdé - a várost és a kerteket, a templomokat és oszlopcsarnokokat és mindazt elhagyni, ami előtte szép és drága volt, elhagyni a napfényes országot és a hozzá közelálló embereket? Mily okból? Csak azért, hogy egy fiatal rómainak a szerelme ellen védekezzék. Nem, ezt Acte nem tudta fölfogni. Ugyan homályosan érezte, hogy Ligia cselekvése módja jogosult, hogy megfoghatatlan, végtelen boldogság integet felé, de tökéletesen megérteni már azért se birta, mivel tudta, mily veszélylyel, mily kalanddal száll szembe a fiatal leány, mely esetleg halált hozhat reá. Acte aggódó természetű volt és aggodalommal telve gondolt arra, mit hoz az este. Arra nem birta magát elhatározni, hogy aggodalmait Ligiával közölje és így fiatal vendégét arra iparkodott rábeszélni, habár időközben nappal lett és a nap fényesen az atriumba sütött, hogy az álmatlanul eltöltött éjszaka után a szükséges nyugalomra térjenek. Ligia éppenséggel nem ellenezte az indítványt és mind a ketten a nagyon tágas, pompás cubiculumba mentek. Ott egymás mellett lefeküdtek, de Acte fáradtsága ellenére se tudott elaludni.

Gondolatai mindinkább összezavarodtak. Majd azt hitte, hogy megtalálta az útvesztőből a kivezető utat, majd mindig mélyebbre jutott bele és ha egyszer megragadni iparkodott a csalogató fénysugarat, annyira elvakítá őt, hogy semmit sem ismerhetett meg világosan. És mégis ösztönszerűleg kitalálta, mily végtelen boldogságot adhatna neki ez a fény, oly mérhetetlen boldogságot, amelyhez képest minden másnak el kell halványulnia, amelyhez képest még az is semmisnek tünt volna fel, ha a császár Poppaeat elhagyja és ő hozzá, Actéhoz fordul. Egyszerre az a gondolata támadt, hogy ez a császár, akit ő szeretett és akit önkénytelenül félistennek tekintett, épp oly sajnálatraméltó, mint minden rabszolga és hogy az ő palotája a numidiai márványoszlopokkal annyit ér, mint egy kőrakás. A legellentétesebb érzelmek uralkodván rajta, amelyekről nem tudott számot adni, nyugalomra, alvásra vágyakozott, de az álom kerülte őt.

Abban a föltevésben, hogy Ligia, ki oly nagy veszélyekkel, oly bizonytalan jövővel száll szembe, szintén nem bir aludni, Acte hozzá fordult, hogy vele az estére tervezett menekülésről beszéljen.

De Ligia nyugodtan aludt. A félhomályos cubiculumba a függöny hasadékaán át egy fénysugár esett, amelyben ezernyi aranyporszem nyüzsgött. E fénysugár világánál láthatta Acte, hogy Ligia, egyenletesen lélegezve, félig nyitott szájjal feküdt, és finom fejecskéje meztelen karján nyugodott.

- Mily nyugodtan alszik! - gondola Acte. - Igen, aludhat, ő még gyermek.

Reánézett a tiszta homlokra, a szépen ivelt szemöldökre, a sötét pillákra, a félig nyílt ajkakra, megfigyelte a fiatal leány egyenletes lélegzését és újfent azt gondolta:

- Mégis mennyire különbözik tőlem.

És Ligia úgy tűnt föl neki, mint valami csoda, mint felsőbb, az istenektől megáldott lény, aki szebb, mint valamennyi virág Nero kertjeiben, mint valamennyi szobor palotájában. De a görög nő szívében nem támadt irigység; nem, a fiatal leányt fenyegető veszélyek gondolatára a legmélyebb részvét fogta el. Csaknem anyai érzés vett erőt rajta. Most már nemcsak Ligia csodálatos szépségétől érzett vonzódást hozzá, hanem szíve is fölszólt a szende teremtség mellett és ez érzelemnek kifejezést adva, ajkát annak aranyos hajára nyomta.

De Ligia nyugodtan tovább aludt, épp úgy, mintha otthon, Pomponia Graecina oltalma alatt volna. És sokáig aludt. Már elmúlt a dél, mikor kinyitá kék szemét és csodálkozva szétnézett a cubiculumban.

Észrevehetőleg csodálkozott azon, hogy nem Aulus házában van.

- Ah, te vagy, Acte - mondá végre, a félhomályban a görög nőt megismerve.

- Igen, Ligia.

- Már este van?

- Nem, gyermek, de már dél elmúlt.

- És Ursus? Még nem jött vissza?

- Hiszen Ursus nem szándékozott visszatérni, hanem csak este akar a keresztényekkel a gyaloghintóra lesbe állni.

- Az igaz.

Most elhagyták együtt a cubiculumot és a fürdőbe mentek. Miután Acte a fiatal ligiai nőt megfüröszttette, a reggelihez és aztán a palota kertjeibe kísérte őt, amelyekben most semmi veszedelmes találkozás nem fenyegette, mivel a császár és annak legközelebbi környezete még pihent. Ligia először látta életében e fölséges kertet, telve cipruszokkal, piniákkal, tölgyekkel, olajfákkal és mirtuszokkal. Számtalan szobor csillogott ki közülök, fényesen ragyogtak a tavak nyugodt vizeitükre, a rózsabokrok, melyeket a szökőkutak sugarai öntöztek, teljes virágzásban voltak, a bűvös barlangok bejáratait repkény és folyondár futották be, ezüstszerű hattyúk uszáltak a vizen, a szobrok és fák közt Afrika sivatagjaiból szelid gazellák jártak körül és sokszerű madarak az ismert világ részek mindenikéből.

A kertek majdnem egészen üresek voltak, csak itt-ott dolgoztak rabszolgák ásóikkal és halk hangon dudolgattak, míg mások, örvendő a rövid pihenésnek, a tavak szélén vagy a tölgyek árnyékában üldögéltek, melyeknek ágaira és leveleire a nap imbolygó fényt vetett, mások pedig a rózsákat és halványlila sáfrányvirágokat locsolták. Acte Ligiával meglehetősen sokáig járkált körül, hogy a kert minden csodáját megmutassa neki és a benső nyugtalanság ellenére, mely Ligiát eltölté, mégis nagyon gyermek volt arra, hogy a legnagyobb érdeklődést és elragadtatást, a legteljesebb csodálkozást ne mutassa és ne gondolja, hogy a császárnak, ha jó ember volna, ilyen palotában, ilyen kertek közepett, mégis nagyon boldognak kellene lennie.

Elfáradván, végre egy padra ereszkedtek le, mely egy sűrű cipruszbozót között állt és arról beszéltek, ami leginkább nyomta szívüket, az estére tervezett szökésről. Acte sokkal jobban aggódott a szökés sikerültén, mint maga Ligia, igen, a vállalkozás néha örületesnek, vakmerőnek tűnt föl előtte és szíve részvétől duzzadt az ő oltalmára bízott fiatal teremtség iránt. Újra

meg újra meghányta-vetette azt a gondolatot, vajjon nem volna-e százszor tanácsosabb az a kísérlet, hogy Viniciust szándékának megváltoztatására bírják, s azért most azt tudakolta, mióta ismeri őt Ligia és nem gondolja-e, hogy kéréseitől talán meglágyulva, visszaviszi őt Pomponiához.

De a kérdezett szomorúan rázta fejecskéjét.

- Nem - mondá. - Aulus házában Vinicius természetesen más volt, ott jónak és megbízhatónak látszott, de a tegnapi lakoma óta félek tőle és jobb szeretnék a ligiaiakhoz menni.

- De mikor nálatok, Aulus házában időzött, mégis kedves volt neked? - kérde tovább Acte.

- Igen - viszonzá Ligia, fejét lehajtva.

- De te nem voltál rabszolga, mint én - vevé föl rövid tünődés után ismét a szót. - Vinicius feleségül vehetne téged. Te kezes és a ligiai király leánya vagy. Aulus és Pomponia úgy szeretnek, mint tulajdon gyermeköket; azonnal készek volnának gyermekökül fogadni, arról bizonyos vagyok. Miért ne venne téged nőül Vinicius, Ligia?

Ez azonban halkán és még szomorúbban viszonzá, mint előbb:

- Jobb szeretnék a ligiaiakhoz szökni.

- Ligia - kezdé újra Acte - akarod-e, hogy tüstént Viniciushoz menjek, fölkeltessem, ha alszik és elmondjak neki mindent, amit éppen most mondtam neked? Igen, kedves gyermekem, elmegyek és így szólok hozzá: Vinicius, ő királyleány és a híres Aulusnak drága gyermeke. Ha szereted őt, vidd vissza Aulushoz és Pomponiához és aztán vidd őt, mint feleséget saját házába.

De a fiatal leány ismét azt felelte, még pedig oly halkán, hogy Acte alig érté meg szavait, miközben nagy könnyek peregtek végig arcán:

- A ligiaiakhoz szököm.

A további beszélgetést közelgő lépések zaja szakította meg és még mielőtt Acténak ideje lett volna arra, hogy meggyőződjék, ki jó, Poppaea Sabina lőn néhány női rabszolga kíséretében a pad előtt látható. Kettő közülök structollakkal legyezte az úrnőt, melyek arany pálcákra voltak erősítve s egyúttal az őszi napnak még mindig égető sugarai ellen védték őt, míg előtte egy ébenfa feketeségű aethiopiai nő gyermeket vitt a karján, aki aranyrojtal gazdagon szegélyezett bíborba volt burkolva. Acte és Ligia hirtelen fölemelkedtek, habár úgy vélekedtek, hogy Poppaea elmegy a pad előtt anélkül, hogy velök törődne, de ő megállt és mondá:

- Acte, a kis csengetyűk, melyeket a babára varrtál, rosszul voltak odaerősítve; a gyermek egyet leszakított róla és a szájába dugta; csak az volt a szerencse, hogy Lilith még jókor észrevette.

- Bocsáss meg, isteni! - felelé Acte, karját mellén keresztbetéve és fejét meghajtva.

- Ki ez a női rabszolga? - kérde most Poppaea, Ligiára nézve.

- Ez nem rabszolga, isteni Augusta, hanem Pomponia Graecina gyámoltja és a ligiai király leánya, aki őt annak idejében a rómaiaknak kezesül adta.

- És látogatóba jött hozzád?

- Nem, Augusta; két nap óta a palotában lakik.

- Tehát tegnap este részt vett a lakomában?

- Részt vett benne, Augusta.

- Kinek a parancsára?

- A császár parancsára...

Most Poppaea ismét fürkésző tekintettel nézett Ligiára, aki lehajtott fővel, sugárzó szemét kíváncsisággal telve majd reá emelve, majd ismét lesütve állt előtte.

Hirtelen mély ránc mutatkozott az Augusta szemöldökei közt. Saját szépségét féltve és hatalma fölött féltékenységgel telten őrködve, folytonos aggodalomban élt amiatt, hogy egy szerencsés női vetélytárs egy napon romlásba döntheti őt, mint ő maga Octaviát a romlásba döntötte. Azért a palotában minden új, csinos arc felkelté gyanuját és miután Ligia termetét beható vizsgálat alá vette s miután arcának egyetlen vonása se került ki figyelmét, hevesen megdöbbsent.

- Igazi nimfa - gondola magában. - Venus szülte őt. - És hirtelen fájdalmas gondolat támadt benne. Ami eddigelé valamely szépség láttára még sohase jutott eszébe, azt most világosan érezte: megöregedett! Sértett hiúság, félelem és rémület gyötörte Poppaeát. - Talán - gondolta aztán - Nero még nem is látta a leányt, vagy még nem tudta méltatni szépségét, mivel smaragd-ján keresztül szemlélte őt. De mi lenne, ha a természetnek e csodaművét nappal, teljes napfényben látná, mi lenne akkor? És ő azonkívül nem rabszolga, ő, habár atyja barbárokön uralkodott, mégis csak király leánya. Halhatatlan istenek, milyen szép! Olyan szép, mint én és hozzá fiatalabb!

És a ránc az Augusta szemöldökei közt mélyebb lett és szeme az aranyos szempillák alatt hideg kifejezést öltött. Most egyenest Ligiához fordulva, látszólag nyugodtan kérde:

- Beszéltél-e a császárral?

- Nem, Augusta.

- Miért szeretsz inkább itt lenni, mint Aulus házában?

- Nem szeretek inkább, úrnőm. Petronius rábeszélte a császárt, hogy vegyen el Pomponiától és akaratom ellenére vagyok itt, ó úrnőm!

- Tehát szeretnél visszatérni Pomponiához?

Poppaea az utolsó kérdést oly szelid, lágy hangon mondta, hogy Ligia szívében új reménység támadt.

- Ó úrnő! - kiáltá azért a fiatal leány, kezét kérőleg fölemelve - végy kegyesen pártfogásodba. A császár megígérte, hogy mint rabszolgát Viniciusnak szolgáltat ki, légy tehát közbenjáróm küldj vissza enyémhez!

- Hogyan, Petronius beszélte rá a császárt, hogy Aulus házából elhozzon és téged Viniciusnak ajándékozzon?

- Úgy van, úrnő. Vinicius még este felé el akarja küldeni érettem rabszolgáit, de te jó vagy és megkönyörülsz rajtam.

Igy szólván, meghajtá magát és Poppaea ruhájának szegélyét megragadva, dobogó szívvel várakozott feleletére.

Poppaea azonban gonosz mosolylyal nézett a fiatal leányra és kiáltá:

- Légy meggyőződve, hogy még ma Vinicius rabszolgája leszel.

És szép; vésztojósló álmok kép gyanánt eltűnt. Ligia és Acte fülébe még csak a gyermek elhaló sirása hallatszott, ki hirtelen nyugtalanná vált. Ligia szemében is könnyek fakadtak, de mindjárt reá megragadta Acte kezét és mondá:

- Jer, Acte, menjünk. Csak fölülről jöhet számomra segítség!

Most visszatértek az atriumba s ott időztek még akkor is, mikor a nap vége felé közelgett. De mindkettőnek arcát halálsáppadtság borítá, mikor a beálló sötétségben a rabszolgák a soklángú lámpákat odahozták. Beszélgetésük minden pillanatban megakadt és újra meg újra hallgatóztak, vajjon nem közeledik-e valaki. Ligia ugyan biztosítá Actét, hogy bár nagyon neheze esik tőle elmenni, mégis azt kívánja már Ursus kedvéért is, akinek a sötétben kell reá várnia, hogy minden még a legközelebbi órákban eldőljön, de hangos, gyors lélegzete nagyon is elárulta belső izgatottságát. Acte lázas sietséggel annyi ékszert szedett össze, amennyit csak lehetett, azokat Ligia peplonának egyik csücskébe kötötte és arra kérte őt, hogy ezt az adományt és a szokásnak ezt az eszközét ne utasítsa vissza.

A félelem mindig súlyosabban nehezedett mindkettőjükre és a rekkenő csöndben mindenféle neszt véltek hallani, majd úgy hangzott előttük, mint suttogás a függöny mögött, majd egy gyermek nyöszörgését, majd a kutyák vonítását vélték hallani.

A bejáratot elzáró kárpit hirtelen nesztelenül megmozdult és egy sötét, himlőhelyes arcú nagy ember lépett az atriumba, mint valami kísértet. Ligia, Aulus házából, azonnal megismerte Atacinust, Vinicius szabadosát.

Acte ijedten fölkiáltott, Atacinus pedig mélyen meghajolt és mondá:

- Marcus Vinicius üdvözlét küldi, ó isteni Ligia és ünnepiesen fölkoszorúzott házában vár téged.

Halvány, reszkető ajakkal felelé Ligia:

- Megyek!

Aztán bucsúzásul Acte nyaka köré fonta karját.

TIZEDIK FEJEZET.

Vinicius háza tényleg ünnepiesen föl volt koszorúzva. Repkény- és mirtusz-füzérek diszíték az ajtókat és a falakat, az oszlopok szőlőindával voltak körülfonva. Az atrium, amelynek tetőnyílása alatt az éjjeli hűvösség ellen bíborszínű gyapjútakaró volt kifeszítve, nappali világosságban sugárzott. Minden képzelhető edények, fák és állatok alakját mutató nyolc- és tizenkétágú lámpatartók égtek és a szobroktól tartott és jóillatú olajokkal megtöltött, alabastromból, márványból és aranyozott korinthusi rézből való lámpák jótékony világosságot árasztottak szét. Ugyan nem voltak hasonlíthatók az Apolló templomából való híres lámpatartóhoz, melyet Nero használt, de bevégzett kivitelükkel mégis jelentékeny mesterek kezére vallottak. A lángok túlságos erős fényét alexandriai üveggel vagy piros, kék, sárga és violaszínű, átlátszó indiai szövettel iparkodtak enyhíteni, mi az atriumban a legtarkább színjátékot idézte elő. Az egész, fényesen megvilágított házat, melyben férfi és női rabszolgák nyüzsögtek, nárdusz-illat tölté be, melyhez Vinicius a Keleten való tartózkodása alatt szokott és melyet megszeretett. A trikliniumban négy személyre terített asztal állott, mert a lakomán Viniciuson és Ligián kívül még Petroniusnak és Chrysotemisnek is részt kellett volna venniük.

Vinicius mindenben engedelmeskedett Petronius szavainak, aki azt tanácsolta neki, hogy Ligiát ne maga hozza el, hanem a császártól nyert fölhatalmazással Atacinust küldje hozzá és őt magát a házban a legnagyobb előzékenységgel, sőt a legnagyobb tiszteletnyilvánítással fogadja.

- Tegnap ittas voltál - mondá most Petronius Viniciusnak. - Jól megfigyeltelek. Úgy viselked magad iránta, mint egy kőfaragó az albai hegyekből. Ne légy oly féktelen, gondold meg, hogy a nemes bort lassan kell inni.

De Vinicius szíve hevesen dobogott a tarka, szíriai papi ruha alatt, melyet Ligia fogadására öltött magára.

- Most már el kellett hagyniok a palotát - mondá mintegy magával beszélgetve.

- Bizonyára! - viszonzá Petronius. - De időközben talán tyanai Apollonius jövődöléseiről beszéljek vagy elmondjam Rufinus történetét, amely szándék - már nem tudom, minő okból - nem akart sikerülni.

De mit törődött Vinicius tyanai Apolló jövődöléseivel vagy Rufinus történetével? Az ő gondolatai Ligiánál vesztegeltek és habár azt gondolta, hogy sokkal illendőbb őt itt, a házában fogadni, mintsem fogdmeg szerepében a palotába menni, mégis megbánta néha, hogy nem maga ment el, hiszen akkor őt mégis korábban látta és a sötétben az ő oldala mellett a gyaloghintóban ülhetett volna.

Időközben rabszolgák háromlábú, kosfejekkel diszített bronz medencéket hoztak, melyek izzó szénnel voltak megtöltve s melyekbe mirtuszgallyacskákat és nárduszsálakat dobáltak.

- Most nyilván a Carinaeba fordultak - kezdé Vinicius újra, mintegy eszméletlenül mosolyogva magában.

- Ő nem állja ki! - kiáltá Chrysotemis. - Bizonyynal eléjük siet és aztán bizonyosan eltéveszti őket.

- Itt várom őt; egész nyugodt vagyok! - állítá Vinicius, míg reszkető orrcimpái és szinte pihegő lélegzete az ellenkezőről tanúskodtak.

- Nincs ebben egy sestertius ára bölcsekedő sem - veté közbe Petronius vállat vonva - és soha, de soha nem fog sikerülni, hogy ebből a marsfiból embert faragjak.

- Most a Carinaeban vannak - jegyzé meg most Vinicius anélkül, hogy Petronius szavaira ügyelne.

A menet tényleg éppen a Carinaeba fordult. A «lampadani», a fáklyát vivő rabszolgák a gyaloghintó előtt lépdeltek, a «pedisequi» a gyaloghintó két oldalán mentek, míg Atacinus, a menetre ügyelve, hátul ment.

De csak lassan haladtak előre, mivel a teljesen megvilágítatlan városban az utat a fáklyák ellenére is nehezen lehetett megtalálni. Az utcák a palota közelében szinte ki voltak halva s alig bukkant föl itt-ott egy emberi lény a lámpával; de minél tovább távoztak tőle, annál élénkebb lett körülöttük. Csaknem minden keresztutcácskából emberek közeledtek hármásával, négyesével, mindannyian fáklya nélkül, sötét köpönyegekbe burkolva. Néhányan a rabszolgák közé elegyedtek és így a menethez csatlakoztak; mások, nagyobb csoportba verődve, a menettel szembe jöttek, mások ismét részeket gyanánt ide-oda tántorogtak. Néha-néha annyira megnehezítették a menet haladását, hogy a fáklyavivőknek több ízben azt kellett kiabálniuk:

- Helyet a nemes Marcus Vinicius tribúnnak!

Ligia a félretolt függönyök mögött észrevette mindezeket az apró, titokzatos csoportokat és reszketett a fölindulástól. Félelem és remény küzdött benne.

- Ez ő, Ursus a keresztényekkel! - suttogá reszkető ajakkal. - A döntés közeleg. Ó Krisztus, légy velem, ó Krisztus, ments ki a szűkségből!

De végre Atacinus, ki eleintén nem törődött az utcák szokatlan élénkségével, szintén nyugtalanná vált. Mi készül itt? A fáklyavivőknek folyvást kiáltozniuk kellett: «Helyet a nemes tribún gyaloghintójának!» Mindenfelől beburkolt alakok tolongtak a gyaloghintó körül, úgy, hogy végre Atacinus megparancsolta a rabszolgáknak, miképp botokkal verjék szét őket.

Hirtelen harsány kiáltás hallatszott; egy másodperc alatt minden fáklya kialudt. Heves zenebona, zavaros küzdelem támadt a gyaloghintó körül.

Atacinus most egyszeriben mindent megértett: ez nem volt egyéb támadásnál.

E gondolatra elhült a vér ereiben. Mindenki tudta, hogy a császár egy csapat augusztínussal kedvtelésből gyakran véghezvitt ilyen támadásokat a Subúrában és más városrészekben, igen, még azt is beszélték, hogy az ilyen kalandok alkalmával nem ritkán daganatokat és kék foltokat is szerez, habár mindenki, aki ellenállott, még ha senátor lett volna is, elkészülhetett a halálra. A vigilia háza, melynek kötelessége volt éjjel a város nyugalma fölött őröködni, a közelben volt ugyan, de ilyen esetekben az örök nagyon gyakran vakoknak és siketeknek tették magukat. A zenebona a gyaloghintó körül mindig hevesebb lön, az emberek egymással birkóztak, földre rántották, lábbal taposták egymást. Villámgyorsan az a gondolat ötlött Atacinus fejébe, hogy mindenekelőtt Ligiát és magát helyezze biztonságba, a többieket pedig bízsa sorsukra. Azért gyorsan kirántotta Ligiát a gyaloghintóból, karjára vette és a sötétben igyekezett elmenekülni vele.

De Ligia hangosan kiáltá:

- Ursus, Ursus!

A leány fehérbe volt öltözve s így könnyen fölismerhették őt. Atacinus szabad kezével gyorsan reá akarta borítani köpönyegét, mikor valami hirtelenül vaskapocs gyanánt nyakon ragadta őt és egy óriási, zúzó tömeg kő gyanánt fejére zuhant.

Tüstént lerogyott, mint a Jupiter oltára előtt bárdal leütött ökö.

Igen sok rabszolga a földön hevert, ismét mások megmenekültek, amennyiben a vak sötétségben a falkiugrások mögött eltűntek. Csak a zűrzavarban összeűzött gyaloghintó maradt a helyszínen.

Ursus Ligiát a Subura felé vitte, kísérői követték őt, de útközben minden irányban elszéledtek.

Eközben Vinicius háza előtt összegyülekeztek rabszolgái, hogy tanácskozzanak. Nem mertek belépni. Rövid tanácskozás után visszatértek arra a helyre, ahol a csetepaté történt. Néhány holttestet találtak, köztük volt Atacinus. Ő még mozgott, de görcsös rángatózás után kinyújtzkodott és aztán többé nem mozdult.

Fölemelték őt és visszatértek vele, azonban a kapu előtt újfent megálltak. Tudtára kellett adni uroknak, mi történt.

- Gulo tegye meg - suttogá néhány hang - az ő arcán épp úgy folyik a vér, mint a miénken; és urunk szereti őt. Gulóra nézve veszélytelenebb, mint másra nézve.

A germán Guló, egy öreg rabszolga, aki egykor Viniciust dajkálta s anyja, Petronius néne hagyta rá örököül, mondá:

- Én akarom tudtára adni. De menjünk be mindnyájan. Ne töltse ki haragját egyedül rajtam.

Vinicius türelmetlensége közben a legfőbb fokra hágott, Petronius és Chrysotemis kinevették őt, míg ő gyors léptekkel járkált az atriumban, miközben szakadatlanul ismétlé:

- Már itt kellene lenniök! Már itt kellene lenniök!

El akart sietni, a gyaloghintó elé akart menni, de a többiek visszatartották.

Ekkor az előcsarnokban hirtelen léptek hallatszottak és a rabszolgák egész csapata berontott az atriumba. Aztán rögtön megálltak, fölemelték kezöket és nyöszörögve kiálták:

- Ah! Ah!

Vinicius hozzájuk ugrott.

- Hol van Ligia? - kiáltá rémítő, egészen elváltozott hangon.

- Ah! Ah!

Ekkor Guló vérrel borított arcával előlépett és gyorsan, panaszos hangon mondá:

- Ime, vérünk, uram! Védjük magunkat! Lásd vérünket! Lásd vérünket!

Többet nem tehetett hozzá, mert Vinicius fölkapott egy bronc gyertyatartót és egy csapással szétzúzta a rabszolga koponyáját, aztán mindkét kezével megragadta saját fejét, haját tépte és rekedt hangon ismétlé:

- Me miserum! Me miserum!

Arca szederjes lőn, szeme kidülledt üregéből, szája tajtékot túrt.

- Vesszőt! - ordítá végre oly hangon, mely többé nem volt emberi.

- Uram! Ah! Irgalmazz!... - nyögék a rabszolgák.

Petronius, az undor kifejezésével arcán, fölkel.

- Jer, Chrysotemis! - mondá. - Ha kedved van nyers húst látni, kinyittatok egy mészárszéket a Carinaeaban.

Ezzel elhagyta az atriumot és a repkénynyel koszorúzott, díszlakomára feldíszített házban most kora reggelig hallható volt a vesszők suhogása és a rabszolgák panaszos hangja.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Ez éjjel Vinicius nem feküdt le aludni. Egy idő múlva, hogy Petronius távozott s a megfenyített rabszolgák panaszkiáltásai se fájdalmát, se dühét nem bírták lecsillapítani, más csapat szolgát hívott magához s élükön még késő éjjel elsietett, hogy Ligiát keresse. Átkutatta az esquilinusi városnegyedét, aztán a Suburát, a Vicus Sceleratust és valamennyi szomszédos utcát. Aztán megkerülte a Kapitóliumot, átment Faldicius hídján a szigetre s a város egy részét a Tiberen túl is bebarangolta. De hasztalan és céltalan volt ez üldözés, mert magának se volt reménye arra, hogy Ligiát megtalálja és főleg azért kereste őt, hogy a rettentő éjszakát valami módon eltöltse. Csak pitymallatkor tért vissza, mikor a zöldségárúsok öszvérei és szekerei már a városban mutatkoztak és a pékek kinyitották boltjaikat.

Haza érkezvén, megparancsolta, hogy Gulo tetemét, melyhez eddigelé senki se mert nyúlni, az útból elvigyék. A rabszolgákat, akiktől Ligiát elrabolták, falura, az ergastulumba³² küldte, oly büntetés, mely a halálnál is csaknem rettentőbb volt. Végre az atriumban egy nyugvó ágyra veté magát és gondolkozni kezdett azon, miképp találhatná meg Ligiát és hogyan keríthetné hatalmába.

Azzal a gondolattal, hogy lemondjon róla, őt elveszítse és többé soha ne lássa, nem tudott megbarátkozni, már ez a pusztá gondolat is csaknem megörjítette őt. A fiatal katona makacs természete először talált ellenállásra, egy másik, hajthatatlan akaratra és meg nem foghatta, hogy valaki egyenest kívánsága ellen mer cselekedni. Inkább szerette volna Vinicius az egész várost romokban látni, mintsem szándékától eltérjen.

De egyelőre képtelen volt sorsával kibékülni, mert még soha világéletében nem érzett olyan vágyat, mint most Ligia után. Ugy tetszett neki, hogy nélküle nem élhet. Ő maga se tudta, miképp fogja eltölteni a legközelebbi napokat, s a reájuk következő napokat. Néha valóságos düh fogta el iránta s aztán közel volt az örülethez. Birnia kellett őt, hacsak azért is, hogy verje, hogy hajánál fogva a cubiculumba vonszolja őt s dühét kitöltse rajta. Aztán ismét legyőzhetetlen vágy fogta el hangja, alakja, szeme után és érezte, hogy láttára lábaihoz omlott volna. Kiabált utánna, ujjait rágtá, kétségbeesetten mindkét kezét fejére szorította. Minden áron azon igyekezett, hogy nyugodtan megfontolja, hogyan találhatja meg őt, de nem sikerült. Ezerféle terv fordult meg agyában, egyik vakmerőbb, mint a másik. Végre villámgyorsan az a gondolat cikázott át agyán, hogy senki más nem keríté őt hatalmába, mint Aulus és hogy Aulusnak minden esetre tudnia kell, hol van elrejtőzködve.

Fölugrott, hogy Aulus házába menjen. Ha a leányt nem adták át neki, ha fenyegetései mit sem használtak, akkor el akart menni a császárhoz, hogy az öreg hadvezért engedetlenségről vádolja és halálos ítéletet mondasson ki reája, de előbb kicsikarja belőle azt a vallomást, hol van Ligia. Sőt még akkor is bosszút akart állani, ha önkényt kiadják a leányt neki. Ugyan házukba fogadták és ápolták őt, de az keveset, vagy semmit se tett. Ez az egy jogtalanság fölszabadítá őt minden kötelességtől irántuk. Bosszúszomjában már gyönyörködött képzeletben Pomponia Graecina kétségbeesésén, mikor a centurio átadja az öreg Aulusnak a halálos ítéletet. Hogy azt kieszközli, arról csaknem bizonyos volt. Petronius ebben bizonyynyal segítségére lesz. Azonkívül a császár barátaitól, az augustiánusoktól nem tagadott meg semmit, hacsak személyes okok nem bírták őt reá.

Hirtelen elhült a vér ereiben, mikor egy borzasztó gondolat merült föl előtte.

³² A rabszolgák börtöne.

Hogyan, hátha a császár magának akarná a leányt?

Mindenki tudta, hogy Nero gyakran éjjeli támadásokban keresett szórakozást. Sőt Petronius is részt vett ebben az időtöltésben. Főcéljuk ezzel az volt, hogy nőket fogjanak el s egy katonaköponyegen addig hajigálják föl, míg el nem ájultak. Nero a lakomán látta őt; és Vinicius egy pillanatig se kételkedett azon, hogy Ligia a császár előtt a legszebb nőnek tűnt föl, akit valaha látott. Hogyan is lehetett volna másképp! Ugyan már Nero házában volt a Palatinuson és nyíltan visszatarthatta volna őt, de mint Petronius helyesen jegyezte meg, a császár sokkal gyávább volt, hogy büntényt nyíltan kövessen el és mindig ügyelt arra, hogy a látszatot megőrizze. Ezúttal a Poppaeától való félelem is okot adhatott reá. A fiatal katonának most az a gondolata támadt, hogy Aulus bajosan mert volna egy leányt erőszakkal elrabolni, akit Nero neki engedett át. Ki merte volna azt valaha? Talán csak az az óriási, kékszemű ligiai, aki elég vakmerően a trikliniumba tolakodott, hogy őt az ünnepségről karján elvigye? De hol rejtőzködött ő Ligiával, hová vihette őt? Nem! Egy rabszolga képtelen volt arra. Következésképp senki más nem tette azt, mint a császár.

E gondolatnál minden elsötétült Vinicius szeme előtt és nagy verejtékcseppek ültek homlokára. Ez esetben Ligia reá nézve örökre elveszett. Minden mástól elragadhatta volna őt, de a császártól nem!

Most nagyobb joggal kiálthatott föl, mint elébb: «Vae misero mihi!»

Csak most tudta meg, mennyire szerette őt. Mint a vízbefulónak emlékezetében egész élete villámgyorsan átvonul, úgy állt most Ligia Vinicius lelki szeme előtt. Maga előtt látta őt, hallotta minden egyes szavát. Látta őt a szökőkútnál, Aulus házában és az ünnepségen. Közelében vélte őt, beszívta hajának illatát, csókjainak kését, melyeket friss, eddigelé még érintetlen ajkaira nyomott. Most százszorta szebbnek, kíváncsabbnak tűnt föl előtte, mint valaha; valamennyi halandó és valamennyi isten közt ő volt az egyedüli kiválasztott. És ha meggondolta, hogy a kedves, akin szívének minden idegével csüngött, aki életéhez szükséges volt, most Neróé legyen, oly rettentő fizikai fájdalom fogta el, hogy fejét az atrium falán szeretne volna szétzúzni. Az örüléshez közel érezte magát, érezte, hogy meg kell örülnie, ha nem marad meg számára az a remény, hogy megbosszulja magát. Ez a gondolat némi könnyebbülést szerzett neki.

- Én leszek a te Cassius Chaerea! - mondá magában Nerónak. Egy idő múlva az impluviumot környékező virágtartókból földet vett ki és iszonyatos esküt tett Erebosra, Hekatéra és lareseire, hogy bosszút fog állani.

Ez valóban megvigasztalta őt. Legalább volt valami, amiért éljen, amivel éjjel-nappal foglalkozhatott. Miután arról a gondolatról, hogy Aulushoz megy, letett, megrendelte gyaloghintóját és a Palatinusra vitette magát. Útközben elgondolta, ha a császár nem fogadja őt, vagy ha fegyvert keresnek nála, ez annak a bizonyítéka, hogy a császár Ligiát hatalmába kerítette. Egyébiránt fegyvert nem hordott magánál. Habár általában nem volt többé képes egészen tisztán gondolkodni, mégis, mint minden ember, akit egy eszme foglal el, bizonyos hidegvérűséget őrizett meg bosszúja tekintetében. Hiszen attól tartott, hogy meghiúsíthatják azt. Mindenekelőtt Actével óhajtott beszélni, mert azt hitte, hogy tőle megtudja az igazat. Néha az a reménysugár cikázott át rajta, hogy talán találkozik Ligiával és erre a gondolatra valósággal reszketett. Egyedül Acte képes mindent megmagyarázni, kivált vele kell beszélnie.

Ettől a meggyőződéstől áthatva, megparancsolta a rabszolgáknak, hogy gyorsítsák meg lépteiket. Az egész úton pedig majd Ligiára, majd bosszújára gondolt. Hallotta, hogy Pacht, egiptomi istennőnek papjai oly hatalommal bírnak, hogy bárkire betegséget hozhatnak s elhatározta, hogy ezt a mesterséget eltanulja tőlük. A Keleten azt is mondták neki, hogy a

zsidók átkozódásokkal az ellenség egész testén fekélyeket idézhetnek elő. Rabszolgái közt volt néhány zsidó is, azért megfogadta, hogy visszatérése után addig vereti őket, míg a titkot el nem árulják neki. De a legnagyobb örömmel gondolt rövid, római kardjára, mely valódi véráradatot volt képes létrehozni, hasonlóan azokhoz, melyek Gajus Caligula meggyilkoltatásánál kilöveltek és melyek a Porticus oszlopain kitörölhetetlen foltokat hagytak hátra. Most kész lett volna egész Rómát kiirtani és ha bosszúálló istenek megfogadták volna, hogy a lakosságnak ki kell halnia és rajta és Ligián kívül senkinek se szabad életben maradnia, örömmel jelentette volna ki beleegyezését.

A kapuivezet elé érven, némileg újra magához tért és a praetoriánus őrség láttára az a gondolata támadt, hogy ha a legcsekélyebb nehézséget okozzák neki, akkor Ligia a császár akaratából a palotában van.

De az első centurio barátságosan mosolygott reá és néhány lépéssel előre jöven, mondá:

- Légy üdvöz, nemes tribún! Ha a császárnál akarod tiszteletedet nyilvánítani, rossz pillanatot választottál és nem tudom, vajjon láthatod-e őt?

- Mi történt?

- Az isteni kis Augusta tegnap hirtelen megbetegedett, a császár és Augusta Poppaea nála vannak az orvosokkal, akiket az egész városból összehívtak.

Ez fontos esemény volt. Mikor a császárnak ez a leánya született, csaknem megőrült elragadtatásában, extra humanum gaudiummal³³ vette föl.

Nero, aki semmiben se tudott mértéket tartani, határtalanul szerette ezt a gyermeket; és Poppaeának már azért is annál drágább volt, mivel megerősíté helyzetét és korlátlan befolyást szerzett neki.

A kis Augusta egészségétől és életétől az egész császári birodalom sorsa függhetett, de Vinicius annyira el volt foglalva magával, saját ügyével és szerelmével, hogy alig figyelt arra, amit a centurio mondott és csak azt jegyzé meg:

- Szeretnék Actével beszélni!

Ezzel a palotába lépett.

De Acte is a gyermek körül foglalatzkodott és sokáig kellett reá várnia. Csak dél felé jött meg, fáradt, halvány arccal, mely Vinicius láttára még halványabb lett.

- Acte - kiáltá Vinicius, kezét megragadva és őt az atrium közepére húzva - hol van Ligia?

- Éppen ezt akartam tőled kérdezni - felelé Acte, szemrehányólag nézván reá.

És habár föltette magában, hogy nyugodt marad, ismét halántékára szorítá mindkét kezét és fájdalomtól és haragtól eltorzult arccal mondá:

- Oda van! Hozzám jöttekor elrabolták őt.

De kis vártatva ismét megemberelte magát és arcával Actéhez közeledve, fogai közt sziszegé:

- Acte, ha életed kedves, ha nem akarsz szerencsétlenséget okozni, amelyet még elképzelni sem tudsz, mondd meg az igazat. A császár rabolta-e el őt?

- A császár tegnap nem távozott a palotából.

³³ «Emberfölötti örömmel.» Egy római írónak szavai.

- Anyád árnyékára, az összes istenekre, nincs Ligia a palotában?

- Anyám árnyékára, Marcus, nincs a palotában és nem a császár az, aki elrabolta őt. A kis Augusta tegnap óta beteg és Nero még nem távozott bölcsőjétől.

Vinicius föllélegzett. Ami előtte legborzasztóbbnak tetszett, tehát nem bizonyult igaznak.

- Akkor - mondá, egy vánkosra leülve és kezét ökölbe szorítva - Aulus keríté hatalmába! Jaj neki!

- Aulus Plautius ma reggel itt volt. Nem beszélhetett velem, mivel éppen a gyermekkel voltam elfoglalva, de Epaphroditusnál és a császár más szolgáinál kérdezősködött Ligia felől és kijelenté, hogy ismét eljön és beszél velem.

- Ezzel csak a látszatot akarta magáról elhárítani. Ha nem tudta volna, mi történt Ligiával, hozzám jött volna, hogy nálam keresse őt.

- Egy táblácskán néhány szót hagyott hátra számomra, amelyekből kiveheted, hogy ő jól tudván, kinek kívánságára követelte ki a császár tőle Ligiát, most azt várta, hogy őt hozzád küldik s ma reggel házában volt, ahol megtudta, mi történt.

E szavakkal a cubiculumba ment és tüstént azzal a táblácskával tért vissza, melyet Aulus hagyott hátra neki. Vinicius elolvasta a rövid közleményt s aztán hallgatásba merült.

Acte azonban, úgy látszott, olvasott Vinicius komor arcából, mert azt mondá:

- Nem, Marcus, csak az történt, amit maga Ligia óhajtott.

Vinicius nem talált azonnal választ. Ő azért jött, mondá rövid szünet múlva, hogy vele beszéljen, mert azt hitte, megtudhat tőle valamit, de voltaképpen a császárhoz készült és azért jött ide, mert az nem fogadta őt. Ligia szökésével ellenszegült a császár akaratának, azért meg akarja kérni őt, hogy adjon ki parancsot, miképp az egész városban és az egész országban keressék őt, még ha e célból az összes légiókat kellene is fölhasználni s a császári birodalomban az összes házakat sorjában ki kellene kutatni. Petronius támogatni fogja kérelmét és a kutatást már a mai nappal megkezdik.

Erre Acte viszonzá:

- Vigyázz, hogy örökre el ne veszítsd, ha a császár keresteti őt.

Vinicius összeráncolta homlokát.

- Mit jelent ez? - kérdé.

- Hallgass meg, Marcus! Tegnap a kertben voltam Ligiával és Poppaeával s a kis Augustával találkoztunk, akit Lilith, a szerencsen asszony vitt. Este a gyermek megbetegedett és Lilith most azt állítja, hogy megrontották azt s az idegen nő, aki a kertben találkozott vele, rontotta meg. Ha a gyermek újra egészséges lesz, senki se gondol többé reá, de ellenkező esetben Poppaea lesz az első, aki Ligiát a rontásról vádolja s aztán nincs többé mentség számára, ha megtalálják őt.

Rövid hallgatás következett, aztán Vinicius mondá:

- Talán megrontotta a gyermeket, mert engemet is megbabonázott.

- Lilith váltig ismétli, hogy a gyermek azonnal sírni kezdett, mihelyt mellettünk elvitte. És az igaz. Sírni kezdett. Bizonyosan már beteg volt, mikor a kertbe hozták. Marcus, keresd Ligiát, ahol csak akarod, de a császárral ne beszélj róla, amíg a gyermek meg nem gyógyult, hogy

Poppaea bosszúját ne ingereld föl ellene. Ligia szemei már elég könnyet hullattak miattad, az istenek oltalmazzák most az ő fejét.

- Szereted-e őt, Acte? - kérde Vinicius komor hangon.

A szabados nő szemében könnyek csillogtak.

- Igen, megszerettem őt.

- De neked nem fizetett gyűlöléssel, mint nekem.

Acte egy pillanatig habozva nézett reá, mintha ki akarná találni, vajjon őszintén beszél-e, aztán mondá:

- Ó te elvakult, balga ember! Ő szeret téged!

Vinicius e szavakra mintegy őrzöngve ugrott föl.

- Az nem igaz! Hiszen gyűlöl engem! - mondá. - És hogyan is tudhatná ezt Acte - folytatá. - Ligiát csak egy napig ismerte és az vallomást tett volna neki? És miféle szerelem az, ha Ligia többre becsüli azt, hogy szégyentől és szegénységtől körülvéve, szerte bolyongjon, ha a bizonytalan sorsot, sőt a nyomorúságban való halált többre becsüli, mint a fölkoszorúzott, ünnepiesen díszített házat, melyben a kedves várakozott reá? Reá nézve jobb, ha nem hallgat az ilyen beszédekre, mert csaknem megőrjítenék. Nem mondott volna le erről a leányról a császári palota minden kincseért sem és ő megszökött előle. Miféle szerelem az, mely a gyönyörtől visszaretten és csak fájdalmakat okoz, ki tudná ezt megérteni? Ki tudná ezt fölfogni? Ha nem élne benne a remény, hogy még megtalálja őt, kardjába dőlné. Aulus házában olyan pillanatokat élt át, hogy azt hitte, a boldogság közel van hozzá, de most tudja, hogy Ligia már akkor gyűlölte őt, hogy még gyűlöli és szívében ezzel a gyűlölettel fog meghalni.

De Acte, aki rendszerint oly félnék és szelid volt, most fölháborodással telve kérde, ugyan mi módon iparkodott Ligiát megnyerni. Ahelyett, hogy tisztelettel meghajolt volna Aulus és Pomponia előtt, a gyermeket családsággal elvette szüleitől. Nyilván elfeledte, ki az az Aulus, ki az a Pomponia Graecina, akiknél Ligia felnövekedett. Talán hiányzik nála a kellő értelem, hogy fölfogja, miképp ezek más nők, mint Nigidia vagy Calvia Crispinilla, mint Poppaea és mindazok, akiket a császár házában talál. Vajjon nem értette-e meg az első, Ligiára vetett pillantáskor, hogy ő szűz leány, aki többre becsüli a halált a gyaláznál? Ugyan honnét tudja, mily istenekben hisz s vajjon nem tisztábbakat, jobbakat tisztel-e, mint a Venus, vagy Isis, akiket a féktelen római nők tiszteltek? Ligia nem tett neki vallomást, de azt mondta, hogy tőle, Viniciustól várja megmentését, s reméli, miképp a császártól engedélyt eszközöl ki számára, hogy haza térhessen s azt hiszi, Vinicius visszavezeti őt Pomponia karjaiba. És míg Ligia erről beszélt, úgy elpirult, mint egy leány, aki szerelemmel és teljes bizalommal viseltetik kedvese iránt Ligia szíve érette dobog, de ő megrémítette és megsértette őt és most csak kerestesse bátran a császár zsoldosaival, de tudja meg, hogy Ligia veszte elkerülhetetlen, ha meghal Poppaea gyermeke.

Vinicius fájdalma és haragja lassankint nagy megindulásnak adott helyet. Az az értesítés, hogy Ligia szerette őt, mélyen lelkébe hatott. Eszébe jutott, mily égő arccal és ragyogó szemmel figyelt szavaira Aulus kertjében. Úgy tetszett neki, hogy Ligia már akkor szerette őt és e gondolatra a boldogság érzete fogta el, mely százszorta nagyobb volt, mint az, amelyre eddigelé vágyakozott. Azt gondolta magában, hogy lassankint kiküzdhetné volna, mivel Ligia szerette őt s aztán körülfonja ajtófélfáját s bekeni farkas-zsírral, s mint felesége leereszkedik a birkabőrre tűzhelye mellett. Az ő szájából hallja ez ünnepies szókat: «Ahol te Gajus vagy, ott én Gaja vagyok» és ő örökre az övé lett volna. Miért nem kívánta őt feleségnek? Hiszen kezdetben az volt a szándéka. Most elvesztette őt, talán nem találja meg többé és ha megtalálná is, meglehet,

hogy vesztére lenne. De még akkor is, ha meg lehetne menteni, se Ligia, sem Aulus, se Pomponia nem mutatnának iránta hajlandóságot.

Ismét szertelen harag vett rajta erőt, de ezúttal nem Aulus, Pomponia vagy Ligia ellen irányult, hanem Petronius ellen. Egyedül őt érhetette minden vád. Ha ő nincs, most nem kellene Ligiának szanaszét bolyongania - gondola Vinicius - jegyesem volna és semmiféle veszély nem fenyegetné drága fejét. De most már megtörtént és az igaztalanságot többé soha nem lehet jóvá tenni.

Már nagyon késő! Úgy tetszett, mintha hirtelen örvény nyílnék meg lába előtt. Nem tudta, mihez fogjon, hová forduljon. Már nagyon késő! Acte ismétlé ezeket a szavakat és idegen szájban úgy hangzottak előtte, mint valami halálos ítélet. És most csak azt az egyet fogta föl, hogy Ligiát újra meg kell találnia, ha ő maga nem akar tönkre menni.

A tógát gépiesen magára vetve, éppen távozóban volt, anélkül, hogy Actétől bucsút venne, mikor a csarnok és az atrium közti kárpitot félre tolták és Vinicius a gyászoló Pomponia Graecinát látta maga előtt.

Nyilván ő is hallott Ligia eltűnéséről és abban a véleményben, hogy neki könnyebb lesz Actével beszélnie, mint Aulusnak, most ide jött, hogy hirt halljon felőle.

Mihelyt Viniciust megpillantotta, felé fordítá gyöngéd, halvány arcát és mondá:

- Bocsássa meg neked Isten azt az igazságtalanságot, amit nekünk és Ligiának okoztál.

Vinicius lehorgasztott fővel ott állt, szerencsétlenségének és bűnének tudatában, anélkül, hogy megértené, melyik Isten bocsásson meg és bocsáthat meg neki, sem azt, miért beszélt Pomponia bocsánatról, mikor nekik inkább a bosszúra kell gondolniuk.

Csodálkozva és tanácstalanul, zavaros gondolatokkal és gondokkal telve távozott.

Az udvaron és az oszlopos folyosókon izgatott emberek csoportjai állottak. A palota rabszolgái közt lovagok és senátorok voltak láthatók, kik azért jöttek, hogy a kis Augusta állapota felől tudakozódjanak és legalább Nero rabszolgái előtt fejezzék ki részvétüket. Az «isteninek» megbetegedéséről szóló hír nyilván gyorsan elterjedt, mert mindig új alakok merültek föl a kapubejáratnál és az árkádokban egész embertömeg volt látható. Néhány újonnan jött, akik látták, hogy Vinicius a palotából jött, megállították őt, hogy tőle valami újat halljanak, de ő tovább lépdelt anélkül, hogy kérdéseikre felelne, míg Petronius, aki szintén tudakozódni akart, csaknem neki ment és visszatartotta őt.

Vinicius Petronius láttára bizonyynyal dühbe jön és még a császári palotában is valami törvénytelen cselekvésre ragadtatja magát, ha nem távozik oly töredelmes és nyomott hangulatban Actétől, hogy még veleszületett hirtelen haragja se gerjedt föl. Félre tolt Petroniust és tovább akart menni, de az csaknem erővel visszatartotta őt.

- Hogy van az isteni gyermek? - kérdé.

De ez az erőszak újfent fölingerlé Viniciust és dühe végre kitört.

- Nyelje el az alvilág azt a gyermeket ezzel az egész házzal együtt - viszonzá fogcsikorgatva.

- Hallgass, boldogtalan! - mondá Petronius és miután óvatosan körülnézett, hirtelen hozzátette:

- Ha Ligiáról akarsz valamit hallani, jőjj velem. Nem, itt nem mondok semmit! Jőjj velem, a gyaloghintóban akarom veled közölni gyanításaimat.

És karját a fiatal ember vállára téve, gyorsan kivezette a palotából.

Főleg ez volt Petronius szándéka, mert semmi hírt se tudott. De mivel olyan ember volt, aki mindig talált utat és módot arra, hogy valamely dolgot kivigyen és mivel az előbbi este

nyilvánított fölháborodása ellenére is nagy részvéttel viseltetett Vinicius iránt, mert különben is némi felelősséget érzett amiatt, ami történt, már intézkedéseket tett és mikor a gyaloghintóban ültek, mondá:

- Megparancsoltam rabszolgáimnak, hogy minden kapunál őrt álljanak, miután tüzetes leírást adtam nekik a leányról és arról az óriásról, aki az ünnepségről őt elvitte, mert kétséget se szenved, hogy senki más nem rabolta el, mint ő. És most hallgass ide. Talán Aulus és Pomponia valamelyik birtokukon akarják őt elrejteni és ez esetben megtudjuk, mely irányban vitték el. Ha pedig egy kapunál se látják őt, ez annak a bizonyítéka, hogy még a városban van és még ma hozzáfoghatunk a kutatásokhoz.

- Aulus és Pomponia nem tudják, hol van Ligia - viszonzá Vinicius.

- Bizonyos vagy felőle?

- Beszéltem Pomponiával. Ő is keresi gyámleányát.

- Tegnap nem hagyhatta el többé a várost, mivel a kapuk éjjel zárva vannak. Két-két emberem körüljár minden kaput. Az egyiknek Ligiát és az óriást kell követnie, a másiknak azonnal vissza kell fordulnia s nekem hirt adnia. Ha a városban van, megtaláljuk őt, mert azt a ligiait teremtéről könnyű megismerni. Szerencsésnek vallhatod magad, hogy nem a császár rabolta el őt és biztosíthatlak, hogy az az eset nem forog fönn, mivel a Palatinuson nincs előttem titok.

De Vinicius nem türtőztethette többé magát és harag nélkül, de fájdalommal telve, reszkető hangon elbeszélte Petroniusnak, amit Actétól hallott és minő új veszély fenyegeti a kedvest, oly iszonyú veszély, hogy Ligiát, mihelyt megtalálják, gondosan el kell rejteni Poppaea elől. Aztán keserű szemrehányásokat tett Petroniusnak tanácsa miatt. Nélküle minden egész másként történt volna, mondá. Ligia még Aulus házában volna, ő, Vinicius, minden nap láthatná őt és most boldogabbnak érezné magát, mint maga a császár. És minél tovább beszélt, annál jobban elragadta őt meghiúsultsága, úgy, hogy végre a fájdalom és düh könnyei hullottak szeméből. Petronius pedig, akinek sejtelve se volt a fiatal ember forró szerelméről és izzó szenvedélyéről, mikor a kétségbeesésnek eme könnyeit látta, ámulattal telve gondola magában:

- Ó hatalmas cyprusi Venus, egyedül te uralkodol isteneken és embereken.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Mikor mind a ketten Petronius házához érkeztek, az atrium őre tudokra adta, hogy a város kapuihoz küldött rabszolgák közül még egy se tért vissza. Ő, az «atriensis», élelmi szereket küldött nekik és megkorbácsoltatás fenyegetésével még egyszer lelkökre kötötte, hogy mindenkire gondosan vigyázzanak, akik a várost el akarták hagyni.

- Látod - mondá Petronius - hogy még kétségtelenül a városban vannak és ebben az esetben bizonyosan megtaláljuk őt. De te is parancsold meg embereidnek, hogy a kapuknál őrt álljanak, főleg azoknak, akiket egyszer már Ligiáért küldtél, mert azok könnyen megismerik őt.

- Megparancsoltam, hogy az ergastulumba küldjék őket - viszonzá Vinicius - de a parancsot tüstént visszavonom, hadd menjenek a kapukhoz.

És miután egy viaszszal bevont tábláskára néhány szót írt, átadta Petroniusnak, aki azt legott Vinicius házába küldte. Aztán beléptek a belső oszlopcsarnokba, hol egy márványpadra leültek.

Az aranyhajú Eunice és Iras bronz számolyt toltak lábaik alá és miután egy asztalt vittek oda, csodálatos, szűknyakú korsókból, melyeket a Caecinák nemzetsége Volaterraéből honosított meg, bort töltöttek az ivócsészékbe.

- Ismerte-e embereid közül valamelyik azt a ligiai óriást? - kérdé Petronius.

- Atacinus és Gulo ismerték őt, de Atacinus a tegnapi csetepaténál elesett és Gulót magam ütöttem agyon.

- Kár érte - mondá Petronius. - Ő nemcsak téged, hanem még engem is karján hordozott.

- Sőt szabadon akartam őt bocsátani - felelé Vinicius - de hagyjuk ezt. Beszéljünk Ligiáról. Hiszen Róma tenger, amelyben az ember menthetetlenül elmerülhet.

- És éppen a tengerben lehet gyöngyöt halászni. Természetesen ma még nem találjuk meg őt és holnap se, de okvetetlenül megtaláljuk. Éppen most hánytad szememre, hogy rossz tanácsot adtam neked, de a tanács magában véve jó volt és hogy a dolog előre nem látott fordulatot vesz, azt senki se tudhatta. Aztán magad hallottad Aulustól, hogy egész családjával Sziciliába szándékozik költözni. Ebben az esetben a leány messze távozott volna tőled.

- Követtem volna őket - viszonzá Vinicius - és akkor semmi esetre se forogna veszélyben. De ha most meghal a gyermek, Poppaea azt hiszi, hogy annak Ligia az oka és ezt a véleményt elhitei a császárral is.

- Ugy van. Ez engemet is nyugtalanít. De a kis kölönc talán ismét egészséges lesz. De ha meghal, valami módon majd csak tudunk magunkon segíteni.

Itt Petronius egy pillanatig elgondolkozott s aztán hozzátette:

- Poppaea a zsidók vallását követi és hisz a rossz szellemekben. A császár is babonás. Ha most azt a hirt terjesztjük, hogy Ligiát gonosz szellemek ragadták el, ez a hír hitelre talál, mivel sem Aulus Plautiusnál, sem a császár kezében nincs és tényleg titokzatos módon tűnt el. A ligiai egyedül nem vihette volna ezt véghez, segítségének kellett lennie és egy rabszolga hogyan gyűjthetett össze egy nap lefolyása alatt annyi embert maga körül?

- A rabszolgák egész Rómában kölcsönösen támogatják egymást - jegyzé meg Vinicius.

- Akkor nem egynek életével kell ezért lakolnia. Igen! Kölcsönösen segítik egymást, de nem akkor, ha ez által egy más rabszolga forog veszélyben és ebben az esetben ismeretes volt, hogy

embereid felelősséggel tartoztak, hogy büntetés fenyegeti őket, ha megbizatusuk meghiusul. Mihelyt tehát rossz szellemekről beszélsz, rabszolgáid tüstént azt állítják, hogy saját szemökkel láttak ilyen szellemeket, mert ez által veled szemben igazoltaknak tartják magukat. Tégy próbát, kérdezz meg egyet, vajjon nem látta-e, miképp vitték Ligiát a levegőben és ő Zeus aegisére³⁴ haladéktalanul megesküszik, hogy tanuja volt annak.

Vinicius, aki szintén babonás volt, hirtelen félelemmel és nyugtalansággal telve nézett Petroniusra.

- Ha Ursusnak nem voltak emberek segítségére és ő nem vihette őt el egyedül, akkor ki vitte el őt?

Petronius nevetni kezdett.

- Látod-e - mondá, - ők bizonyosan hisznek benne, ha már félig te is hiszel. Ilyen a mi világunk, mely az isteneket gúnyolja! Tehát hinni fognak benne, nem keresik őt, és mi aközben elhelyezzük őt a te villádban vagy az enyémben, a várostól távol.

- De ki támogathatta őt?

- Hitsorsosai, - felelé Petronius.

- Kik azok? És milyen istenséget tisztel hát ő? Ezt jobban kellene nekem tudnom, mint neked.

- Rómában majdnem minden asszony más istenséget tisztel. És kétséget se szenved, hogy Pomponia a leányt azon istenségben való hitben nevelte, akit ő maga imád; de hogy melyiket imádja, nem tudom. De az bizonyos, hogy ez a nő isteneinknek egy templomban se mutat be áldozatot soha. Sőt már arról vádolták őt, hogy keresztény, de az lehetetlen. E gyanútól a házkutatás megtisztította őt. A keresztényekről azt beszélik, hogy nemcsak számárfejet tisztelnek, hanem az emberi nemnek is ellenségei, és hogy a leggyalázatosabb büntetettek is megengedik. Azért Pomponia nem lehet keresztény, mert erénye ismeretes, és az emberi nem ellensége másként bánnék rabszolgáival, mint ő.

- Egy házban se bánnak olyan jól velök, mint Aulusnál, - jegyzé meg Vinicius.

- Látod-e! Pomponia egyszer olyan Istenről beszélt, akinek mindenhatónak és irgalmasnak kell lennie. Hogy mit csinált a többivel, az az ő dolga, de az ő Logosa, nézetem szerint, nem lehet nagyon hatalmas, vagyis inkább nagyon gyöngye Istennek kell lennie, ha nincsenek más követői, mint Pomponia és Ligi és talán még Ursus. Még több követőjének is kell lennie, s ezek nyújtottak segítséget Ligiának.

- Ez a vallás azt parancsolja, hogy az ellenségnek meg kell bocsátani, - mondá Vinicius. - Pomponia azt mondta nekem, mikor Acténál találkoztam vele: «Bocsássa meg neked az Isten azt az igazságtalanságot, amit nekünk és Ligiának okoztál!»

- Az ő Istenök nyilván nagyon barátságos kurátor. Ha! ha! Bocsásson meg neked, és a bocsánat jeléül adja vissza neked a leányt.

- Holnap hekatombét mutatok be neki. Nem ehetek, nem alhatok, a frissítő fürdő nem enyhít. Sötét cacernát³⁵ veszek magamra és szanaszét járok a városban. Talán megtalálom őt valami álöltözetben. Beteg vagyok, nagyon beteg!

³⁴ Pajzs.

³⁵ Cacerna, a tóga megóvására szolgáló köpönyeg a rómaiaknál.

Petronius bizonyos számalommal nézett reá. A fiatal ember szeme be volt esve és lázasan csillogott, gondozatlan szakálla sötét csík gyanánt festett erős állán, haja össze volt kúsálva, és valóban, súlyos beteghez hasonlított. Iras és az aranyhajú Eunice szintén részvétellel néztek reá, de ő nem is látszott őket észrevenni, s egyáltalán mind a ketten, ő és Petronius, épp oly kevés figyelemre méltatták a női rabszolgákat, mint az ablakuknál játszó kutyákkal nem törődtek volna.

- Hiszen a láz elsorvaszt, - mondá Petronius.

- Úgy van!

- Nos hallgass reám. Nem tudom, az orvos mit rendelne neked, de tudom, mit tennék a te helyedben. Talán elvesztették női rabszolgáid reád nézve az ujság ingerét, - kezdé újra egy idő múlva (itt majd Irasra, majd Eunicére nézett és végre az utóbbit karon fogta), - de nézd ezt a charist! Neked ajándékozom, vedd magadhoz.

Mikor az aranyhajú Eunice ezt meghallotta, olyan sáppadt lett, mint a halál, és rémülten Viniciusra pillantva, lélegzetét visszafojtva látszott feleletére várni.

De Vinicius hirtelen fölugrott és kezét halántékára szorítva, kiáltá, mint az olyan ember, akit egyetlen egy beteges gondolat emészt és semmi másról nem akar hallani:

- Nem! Nem! Micsoda ő nekem! Micsodák mások! Köszönöm, de nem kell, Ligiát akarom keresni az egész városban. Adj parancsot, hogy hozzanak egy galliai cacernát csuklyával. Átmegyek a Tiberen túlra. Csak legalább Ursust találhatnám meg!

E szavakkal gyorsan távozott, - és Petronius, aki látta, hogy Vinicius képtelen sokáig egy helyen maradni, nem is kísérelte meg őt visszatartani. A női rabszolgához fordulva, mondá:

- Eunice, most megkened magad és felöltözől, és aztán Vinicius házába mégysz.

De a leány térdre esett előtte és összetett kézzel kérte, hogy ne küldje el őt. Nem megy Viniciushoz, mondá. Inkább fát hord itt, az ő házában, a hypocaustumba, mintsem Viniciuséban az első cselédleány legyen. Nem akar! Nem bir! és csengett, hogy könnyörüljön rajta.

Félelemtől és izgalomtól reszkette emelé hozzá kezét, míg Petronius álmélkodva hallgatta. Egy női rabszolga, aki ellene mer szegülni egy parancs végrehajtásának, aki azt mondta: «Nem akarok és nem birok!» oly valami hallatlan volt Rómában, hogy eleinte alig hitt Petronius füleinek. Összeráncolta homlokát, de sokkal finomabb természet volt, hogysem kegyetlen legyen. Az ő rabszolgáinak, kivált ami mulatságaikat illette, több volt megengedve, mint másoknak, de azon föltétel alatt, hogy kötelességeiket példásan teljesítik, és uroknak parancsát, mint istenit tisztelik. De ha ezt a kötelességet elmulasztották, nem kimélték őket a büntetésektől se, melyeknek a szokás szerint alá voltak vetve. Mivel azonkívül semmi ellenmondást nem tűrt, miután a térdelőt egy ideig szemügyre vette, mondá:

- Hívd be Teiresiast és jer vele ide vissza.

Eunice reszkette, könnyel szemében fölemelkedett, és néhány pillanat múlva visszatért az atrium őrével, a krétai Teiresiasszal.

- Vidd el Eunicét, - mondá neki Petronius, - és adj neki huszonöt vesszőütést.

Miután ezt mondta, a könyvtárba ment, és egy vöröses márványasztalnál helyet foglalván, «Trimalchion lakomáján» kezdett dolgozni.

De Ligia szökése és a kis Augusta betegsége annyira igénybe vette gondolatait, hogy nem sokáig dolgozhatott. Kivált a gyermek betegsége jelentős esemény volt. Petronius azt gondolta, ha a császár hiszi, hogy Ligia a kis Augustát megrontotta, ezért őt is felelőssé tehetik,

mert a leányt az ő ötletéből hozták a palotába. Egyébiránt arra számított, hogy a császárral való első beszélgetéskor képes lesz valami módon az ily föltevésnek egész képtelenségét kimutatni, és kissé számított bizonyos vonzalomra is, melyet Poppaea iránta érzett s amelyet ugyan gondosan iparkodott elpalástolni, de nem oly gondosan, hogy ő már réges-régen észre ne vette volna. Egy idő múlva vállat vont saját aggodalmára; elhatározta, hogy a trikliniumba megy és falatozik, s később még egyszer a palotába; aztán a Mars-mezőre s végre Chryso-temishez akarta magát vitetni.

A trikliniumba menet, a cselédség számára kijelölt folyosó bejáratánál hirtelen Eunice karcsú termetét pillantotta meg, aki a többi rabszolgák közt, a falhoz támaszkodva álldogált, és mivel nem gondolt többé arra, hogy megmaradt annál a parancsnál, miképp megverjék őt, ismét haragosan összeráncolta homlokát és szemével Teiresiast kereste. Mivel nem találta a cselédség közt, Eunicéhez fordult:

- Megkaptad-e büntetésedet?

A leány ismét lábaihoz veté magát, ajakát tógájának szegélyéhez nyomta és mondá:

- Ó igen, uram, megkaptam a büntetést! Ó igen, uram!

Valami örömhöz és hálához hasonló csengett ki hangjából. Nyilván azt gondolta, hogy a megvesszőzéssel abban maradt a házból való számkivetése és most itt szabad maradnia. Petronius, aki kitalálta azt, csodálkozott a rabszolga szenvedélyes ellenállásán, de sokkal jobb emberismerő volt, hogy sem azt ne gondolja, miképp egyedül csak a szerelem hozhat létre ilyen ellenkezést.

- Nyilván szeretőd van itt a házban? - kérdé.

A leány reá emelte kék, könnyben úszó szemét, és alig hallható hangon viszonzá:

- Igen, uram!

És e szemmel, hátravetett arany hajával, a félelemtől és reménytől váltakozó vonásokkal olyan szép volt, miközben esdőleg nézett reá, hogy Petronius, ki mint bölcselő a szerelem hatalmát hirdette és mint esztétikus a szépségnek hódolt, bizonyos részvétet érzett iránta.

Egy pillanatig a még lábainál fekvő Eunicére nézett, aztán hallgatagon a trikliniumba ment.

Miután étkezett és ivott, a palotába vitette magát, ahol késő éjjelig maradt.

Visszaérkezése után megparancsolta, hogy hívják be Teiresiast.

- Megvesszőzték Eunicét? - kérdé.

- Igen, uram!

- Nem adtam neked még más parancsot is reá vonatkozólag?

- Nem, uram! - felelé az atriensis meghökkenve. - Szabad-e még Eunicéről valamit mondani, uram?

- Parancsolom, hogy mondj meg mindent, amit tudsz.

- Az egész «familia» annak a leánynak a szökéséről beszél, akinek a nemes Vinicius házába kellett volna jutnia. Mikor ma elmentél, Eunice azt mondta nekem, ő ismer egy embert, aki képes azt a leányt megtalálni.

- Ah! - kiáltá Petronius, - miféle ember az?

- Nem ismerem őt, uram; de azt gondoltam, hogy ezt tudatnom kell veled.

- Jó! Az az ember holnap reggel itt várjon a tribúnra, akit nevemben fölszólítasz, hogy reggel látogasson meg.

Az atriensis meghajtá magát és távozott.

Petroniusnak önkénytelenül Eunicére kellett gondolnia. Anélkül, hogy tudná, miért, eszébe jutott most, miközben a cubiculumba ment, hogy Chrysotemisének szeme szögletében apró ráncocskákat fedezett föl. Azt is elgondolta, hogy szépségét Rómában kelletén túl ünneplik, és Fonteius Capiton, aki Euniceért három clazomenaei fiút kínált, nagyon olcsón akarta őt megvenni.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Másnap reggel alig öltözött föl egészen Petronius az unctoriumban, mikor a Teiresiasztól meghívott Vinicius megjelent. A fiatal ember tudta, hogy a kapuktól új hír még nem érkezett, és ez az értesítés nem nyugtatta meg őt, habár ez annak a bizonyosságául szolgálhatott volna, hogy Ligia még a városban volt. Most még nyomottabb kedélyállapotban volt, mert most azt kezdte hinni, hogy Ursus a leányt mindjárt az elrablás után kivitte a városból, tehát sokkal korábban, mintsem Petronius rabszolgái a kapuk őrizetére kiküldettek. Ezeket ugyan őszkor, mikor a napok rövidebbek lettek, mindig jókor bezárták, de ki is nyitották mindenkinek, akik távozni akartak, s ezeknek száma mindig jelentékeny volt.

Azonkívül a város falaiból vezető egyéb ösvények is voltak, melyeket a rabszolgák, kik meg akartak szökni, ismertek. Vinicius embereit a provinciákba vezető összes utakra, az összes őrségekhez küldte azzal az izenettel, hogy egy rabszolga-pár megugrott, s Ursusnak és Ligiának tüzetes leírását, valamint elfogatásuk esetére a jutalom ígérését is kihirdettette. Egyébiránt kétséges volt, - vajjon ennek az üldözésnek lesz-e eredménye, és még akkor is, ha a rabszolgákat utól érnék, kérdéses volt, vajjon a város hatósága jogosultnak tartja-e magát arra, hogy a szökevényeket csupán Vinicius követelésére, a praetor jóváhagyása nélkül, letartóztassa. De nem volt idő arra, hogy ezt a jóváhagyást kieszközölje. Maga Vinicius, rabszolgának öltözve, az egész előző napon a város minden zugában Ligiát kutatta, anélkül, hogy legcsekélyebb nyomára talált volna. Találkozott Aulus szolgálival, akik szintén valakit keresni látszóttak, és ez csak megerősíté ama nézetét, hogy nem Aulus volt az, aki őt elrabolta, és hogy az öreg hadvezér se tudja, mi történt vele.

Mikor tehát Teiresias közölte vele, hogy egy rabszolgáról hallott, aki kötelezi magát a fiatal leány fölhalálására, haladéktalanul Petroniushoz sietett és gyors üdvözlés után azt kérdezte, mint áll a dolog azzal az emberrel.

- Azonnal meglátjuk őt, - viszonzá Petronius. - Ő Eunice ismerőse, aki mindjárt bejön, hogy tógám ráncait rendbe szedje és tüzetes értesítést hozzon felőle.

- Ugyanaz, akit tegnap nekem akartál ajándékozni?

- Ugyanaz, akit tegnap visszautasítottál, amiért egyébiránt hálás vagyok irántad, mert ő a legjobb «vestiplica» az egész városban.

Alig mondta ki szavait, mikor a «vestiplica» belépett. A tógát egy értékes, elefántcsonttal kirakott székről levette és kiterítette, hogy Petronius vállára vesse. Csöndes vidámság volt kifejezve a rabszolgaleány arcán, és szemei örömtől sugároztak.

Miután a tógát reá adta, ráncokba szedte azt, miközben néha lehajolt, hogy lehúzza. Petronius reá pillantott és nagyon szépnek tűnt föl neki.

- Eunice, - mondá - eljött az az ember, akiről tegnap Teiresiasszal beszélteél?

- Igen, uram!

- Hogy hívják?

- Chilon Chilonidesnek, uram!

- Miféle?

- Orvos, bölcs és jóvendőmondó, aki az emberek sorsát fejtegeti és a jövőt előre megmondhatja.

- Jövendöltettél-e már vele magadnak?

Eunice arcát sötét pír borítá el, sőt fülét és nyakát is elfutotta.

- Igen, uram!

- Mit jósolt neked?

- Fájdalmat és boldogságot.

- A fájdalmat már tegnap érezted Teiresias kezétől, most tehát a boldogságnak kell következnie, Eunice.

- Már itt van, uram!

- Hogy érted?

Halkan viszonzá:

- Hiszen szabad volt itt maradnom, uram!

Petronius aranyhajú fejcskéjére tette kezét:

- Ma jól raktad a ráncokat és meg vagyok veled elégedve, Eunice.

A boldogság andalító érzete mutatkozott szemében.

Petronius és Vinicius az atriumba mentek, ahol Chilon Chilonides várakozott reájuk és mély meghajlással üdvözlé őket. Mikor most Petroniusnak eszébe jutott az a gyanakodása, hogy ez az ember talán Eunicének a szeretője, önkénytelenül elmosolyodott. Hogy ezt az embert, aki előtte állt, valaki szeresse, képzelhetetlen volt. A furcsa alak tisztátalanul festett és nevetséges benyomást keltett. Chilon még nem volt öreg, mert gondozatlan szakállában, vad sörényében alig volt egy szürke haj látható. Beesett mellü, kerek hátú volt, úgy hogy első pillanatra púposnak látszott; a magas vállakból aránytalanul nagy fej emelkedett ki. A majomszerű arc leskelődő kifejezéssel birt. Sárgás bőrét vörös foltok tarkították, a nagyon vörös orr a palack túlságosan gyakori használatáról tett bizonyosságot. Hanyag öltözetéből, mely sötét, kecskeszőrből szőtt tunikából és ugyanazon kelméjű, rongyos köpenyegből állott, valódi vagy színlelt szegénységre lehetett következtetni. Petronius, akinek ez ember láttára tüstént Homér Thersitese jutott eszébe, csak egy kézmozdulattal viszonzá meghajtását, miközben mondá:

- Légy üdvözölve, isteni Thersites. Mit csinálnak sebeid, melyeket Ulysses ütött rajtad Trójánál és hogyan érzi magát az elysiumi mezőkön?

- Nemes uram, - viszonzá Chilon Chilonides - Ulysses, a holtak legbölcsebbje, üdvözteit küldi Petroniusnak, az élők legbölcsebbjének azzal a kérelemmel, hogy sebeimet új köpönyeggel fődje be.

- Hekate Triformisra! - kiáltá Petronius - ez a válasz új köpönyeget érdemel.

De Vinicius most türelmetlenül szavukba vágott és kérdé:

- Tudod-e pontosan, micsoda föladatot akarsz magadra vállalni?

- Ha két nemes ház «famiáliája» semmi másról nem beszél és ha fél Róma utánnok beszél az újságot, valóban nem nehéz kitalálni, miről van szó, - felelé Chilon. - Tegnap éjjel elraboltak egy fiatal, Aulus Plautius házában fölnevelt leányt, akit Ligiának neveznek, de tulajdonképp Callinának hívnak. Rabszolgáid, ó uram, éppen a császári palotából «insuládba» szándékoztak őt kísérni és én most arra vállalkozom, hogy ezt a leányt ismét megtalálom. Talán sikerül is, nemes tribún, fölfedeznem, hová menekült és hol rejtőzködik, ha a várost elhagyta, ami azonban nagyon valószínűtlen.

- Jó, - mondá Vinicius, akinek megtetszett ez a szabatos felelet, - de miféle eszközöket akarsz alkalmazni?

Chilon ravaszul mosolygott.

- Az eszközök nálad vannak, uram, nálam csak az ész van.

Most Petronius is mosolygott, mert rendkívül meg volt elégedve Chilonnal.

- Ez az ember megtalálhatja a leányt, - gondolá.

Vinicius ellenben összehúzta szemöldökét és mondá:

- Nyomorult, ha a nyereség kedvéért megcsalsz, agyonüttetek.

- Én bölcselő vagyok, uram és egy bölcselő soha se lehet nyereségvágyó, kivált mikor olyan jutalomról van szó, aminőt nagylelkűleg kilátásba helyezel.

- Ah, te bölcselkedő vagy? - jegyzé meg most Petronius. - Hiszen Eunice azt mondta, hogy te orvos és jövőmondó vagy. Honnét ismered Eunicét?

- Fölkeresett, hogy tanácsot kérjen tőlem, mert hirnevem elhatott fülébe.

- Micsoda tanácsot kért tőled?

- Szerelmére keresett orvoslást, mely nem talál viszonzásra.

- És te meggyógyítottad őt?

- Még többet tettem, uram. Egy amulettet kapott tőlem, mely viszonzszerelmet biztosít neki. Paphrosban, Cypros szigetén van egy templom, melyben Venus övét őrzik. Ebből az övből két fonalacskaát adtam neki egy mandulahéjba zárva.

- És ezért bizonynyal jól megfizettetted magadat?

- A viszonzserelemért soha se lehet eleget fizetni és mivel jobb kezemen két ujj hiányzik, egy kis pénzt akarok összekuporgatni, hogy egy rabszolgát, egy írnot szerezhessek, aki följegyezze gondolataimat és tanításaimat az utóvilág számára.

- Melyik iskolához tartozol, te isteni bölcs?

- Cynicus vagyok, uram, mert rongyos köpönyegem van; stoikus vagyok, mivel a szegénységet türelmesen elviselem; peripathetikus vagyok, mivel gyaloghintó híján gyalog megyek egyik korcsmából a másikba és útközben azokkal közlöm tanításaimat, akik fizetés fejében egy teli kancsót ígérnek.

- A teli kancsónál nagy szónokká válsz?

- Heraklit mondá: minden folyik és csak nem akarod tagadni, hogy a bor folyadék?

- Ő azt is hirdette, hogy a tűz istenség, tehát orrod pirossága szintén istenség?

- És az isteni apolloniai Diogenes azt hirdette, hogy a levegő minden jelenségnek az alapoka. Minél melegebb a levegő, annál pompásabb lényeket hoz létre és a legmelegebb levegő a bölcsök szellemét hozza létre. De mivel őszkor hűvös van, az igazi bölcsnek borral kell fölmelegíteni szellemét és beszédét. És azt se tagadhatod, hogy egy capuai vagy telesiai rossz itallal teli kancsó is jótékony melegséggel tölti el a nyomorult emberi testnek csontállványát.

- Chilon Chilonides, hol van hazád?

- A Pontos Euxeinosnál. Messambriából származom.

- Chilon, te nagy vagy!

- És félreismert! - tette hozzá a bölcs mélabúsan.

Eközben Vinicius egyre türelmetlenebb lett. Most, mikor új reménysugár intett felé, azt kívánta, hogy Chilon haladéktalanul munkához is lásson; az egész beszélgetés csak idővesztésnek tünt föl neki s azért komolyan haragudott Petroniusra.

- Mikor fogsz kutatásaidhoz? - mondá, a göröghöz fordulva.

- Már hozzáfogtam, - felelé Chilon. - És mivel már egyszer itt vagyok, mivel jóakarató kérdésekre felelek, bizonynyal a leányt is keresnem kell. Csak légy bizalommal, nemes tribún és tudd meg, ha cipődről elvesztenéd a szíjat, képes volnék a szíjat megtalálni, vagy azt, aki az utcán fölvette.

- Alkalmaztak-e már hasonló szolgálatokra? - kérdé Petronius.

A görög reá irányzá tekintetét.

- Jelenleg nagyon kevésre becsülik az erényt és a bölcseséget, úgy, hogy egy bölcselőnek más eszközökre is kell gondolnia, hogy életét tengethesse.

- Miféle eszközöket alkalmazol?

- Mindent ki akarok kutatni, hogy új hírrel szolgáljak azoknak, akik azt kívánnak.

- És akik azért fizetnek?

- Ó uram, egy irnokot kell vennem, különben bölcseségem elenyészik velem.

- Ha még az se sikerült, hogy egy köpönyegre valót megtakaríts, nem igen nagy lehet a kereseted.

- A szerénység tiltja, hogy azt viseljek. És gondold meg, ó uram, hogy jelenleg nincsenek többé olyan jötevők, mint régente, akiknek épp oly kellemes foglalkozás volt az érdemet pénzzel elárasztani, mint egy puteolii osztrigát lenyelni. Az én érdmemem nem csekély, de az emberek hálája csekély. Ha egy értékes rabszolga megszökött, ki találja meg ismét, mint apám egyetlen fia? Ha a falakon fölíratokat találnak az isteni Poppaeára, ki jelenti föl a tetteseket? Ki fürkészi ki a könyvkereskedésekben a császárra szóló verseket? Ki tudja besúgni, mit beszélnek a szenátorok és lovagok házaiban? Ki hordja ki a leveleket, melyeket nem akarnak a rabszolgákra bízni, ki hall meg minden újdonságot, melyet a borbélyok ajtóit előtt tárgyalnak, ki felé fordul a rabszolgák bizalma, ki nyer betekintést minden házba, az atriumtól a kertig? Ki ismer minden utcát és közt, minden buvóhelyet? Ki tudja, miről van szó a fürdőkhöz, a cirkuszban, a vásárokon, a vívó-iskolákban, a rabszolgakereskedők színjeiben, sőt az arénában is?

- Az istenekre! Legyen elég, nemes bölcs! - kiáltá Petronius. - Hiszen valósággal megfulladunk érdemeidben, erényeidben, bölcseségedben és ékesszólásodban. Legyen elég! Tudni akartuk, ki vagy és most tudjuk!

Vinicius ellenben nagyon meg volt elégedve, mert azt gondolta, ez az ember, mint valami nyomra vezetett vadászkutya, addig nem nyugszik, míg a rejtekhelyet ki nem puhatolja.

- Jó, - mondá. - Szükséged van-e különös útmutatásokra?

- Fegyverekre van szükségem.

- Minőkre? - kérdé Vinicius álmélkodva.

A görög odatartá egyik kezét, míg a másikkal úgy tett, mintha pénzt olvasna.

- Ilyenek most az idők, uram, - mondá sóhajtván.

- Tehát te az a számár akarsz lenni, amely a várat teli erszények segítségével iparkodik meghódítani?

- Én csak szegény bölcselő vagyok, - felelé Chilon nagy alázatosan, - nektek pedig elég aranytok van.

Vinicius egy erszényt hajított neki, melyet a görög elkapott a levegőben, habár kezén két ujj hiányzott.

Aztán büszkén fölemelte fejét és mondá:

- Uram, én többet tudok, mintsem hinnéd. Nem jöttem ide üres kézzel. Tudom, hogy nem Aulus raboltatta el a leányt, mert már beszéltem cselédjeivel. Tudom, hogy nincs a Palatinuson, ahol mindnyájan a beteg kis Augustával vannak elfoglalva és talán azt is ki tudom találni, miért veszitek igénybe az én segítségemet, hogy a leány után kutattassatok, ahelyett, hogy a császár őreit és katonáit vennétek igénybe. Azt is tudom, hogy egy szolga segített neki a szökésnél, aki ugyanabból az országból származik, mint ő. De ő a többi rabszolgáknál nem találhatott segítségre, mert azok, akik mindig összetartanak, éppen azért nem tettek volna semmit a tied ellen. Csak az ő hitsorsosai nyújthattak neki segítséget...

- Hallod-e, Vinicius, - szakítá félbe itt Petronius a görögöt, - nem ugyanazt mondtam-e neked szóról-szóra?

- Mily megtiszteltetés reám nézve, - mondá Chilon. - A leány, - tevé hozzá, újfent Viniciushoz fordulva, - kétségtelenül ugyanazt az istenséget imádja, akit az összes római nők legerényesebbje, az igazi matrona stolata, Pomponia. Azt is hallottam, hogy Pomponia fölött házi törvényszéket tartottak, de nem tudhattam meg szolgálától, miféle Istent imád és hogyan hívják annak követőit. Ha azt tudnám, közéjük keveredném és legbuzgóbb imádójának mutatnám magamat, hogy bizalmát megnyerjem. De te, uram, aki, mint szintén tudom, néhány napot a nemes Aulusnál töltöttél, talán fölvilágosítást adhatnál nekem.

- Nem, azt nem adhatok, - viszonzá Vinicius.

- Ti különféle kérdéseket intéztetek hozzám, nemes urak és én valamennyire feleltem; engedjétek most meg, hogy én is egy kérdést tegyek. Nem láttál-e nemes tribún, abban a házban semmi szobrot, semmi áldozatot, semmi különös jelet, nem vettél észre semmi amuletet Pomponián, vagy isteni Ligiádon? Nem vetted észre, hogy kölcsönösen jeleket csináltak, melyeket csak ők maguk értettek meg?

- Jeleket? Várj! Igen! Egyszer láttam, amint Ligia halat rajzolt a homokba.

- Halat? Ah, ó! Egyszer vagy többször tette-e azt?

- Csak egyszer.

- És bizonyos vagy-e, uram, hogy ő éppen... halat rajzolt? Ó!...

- Igen, - viszonzá Vinicius, akinek kíváncsisága föl volt izgatva. - Hát tudod, mit jelent az?

- Hogyne tudnám! - kiáltott föl Chilon.

És annak jeléül, hogy el akar bucsúzni, meghajtá magát és hozzátette:

- Árasszon el Fortuna mind a kettőtöket hasonlóképpen minden ajándékával, drága uraim!

- Adass magadnak egy köpönyeget valamelyik rabszolgámtól, - mondá Petronius, mikor a görög távozni készült.

- Köszöni Ulysses Thersites nevében, - viszonzá a görög; még egyszer meghajtá magát és eltűnt.

- Mit gondolsz erről a nemes bölcsről? - kérde Petronius.

- Azt hiszem, megtalálja Ligiát, - felelé Vinicius örvendő - de azt is hiszem, ha a gazembereknek egész birodalmuk volna, ő lenne ebben a birodalomban a legméltóbb király.

- Bizonyosan. Még közelebbi ismeretségbe kell jutnom ezzel a stoikussal, de egyelőre parancsot akarok adni, hogy az atriumot füstöljék ki, melynek levegőjét megfertőztette.

Eközben Chilon, új köpönyegébe burkolva, tenyerével földobta a ráncok alatt a Viniciustól kapott erszényt és egyforma örömet érzett csengésén, mint súlyán.

Lassan előre haladva, néha körülnézett, vajjon Petronius házából nem leskelődnek-e utánna, átment a Livia Porticusán és a Clivus Virbius sarkára érven, a Subura felé fordult.

- Most Sporushoz - mondá magában - hogy Fortunának egy csöppet szenteljek. Amit sokáig kerestem, végre megtaláltam. Ő fiatal, tüzes, adakozó, mint a bányák Cyprosan és kész volna vagyonának felét odaadni ezért a ligiai kendericéért. Igen, éppen ilyenek hijjával voltam már régtől fogva. De óvatosnak kell lennem vele szemben, homlokának összeráncolása semmi jót nem jelent. Ah! a fiatal farkascskák uralkodnak mai napság a világon!... Ettől a Petroniustól kevésbbé félnék. Istenek! tehát egy halat rajzolt neked a homokba? Ha tudom, mit jelent az, fulladjak meg egy kis darab kecsketúrótól. De meg fogom tudni. Mivel a halak vízben élnek és a kutatásokat vízben sokkal nehezebb eszközölni, mint szárazföldön, ezért a halért külön is fizessen. Még egy ilyen erszényt és a koldus-életet abban hagyhatnám és rabszolgát vehetnék magamnak. De mit szólnál hozzá, Chilon, ha azt tanácsolnám neked, hogy ne férfi, hanem női rabszolgát végy?... Igen, igen, Chilon, Chilon fia... Te elvesztéd apádat és anyádat!... Te árva vagy, végy tehát vigasztalásul legalább egy női rabszolgát. Ah, az élet olyan nehéz! Elmultak azok az idők, mikor egy obulusért annyi babot adtak szalonnával, amennyi az ember két kezébe fért, vagy egy darab vérrel töltött kecskebelet, amely olyan hosszú volt, mint egy tizenkét esztendő fiú bele!... De már ide értem volna ehhez a tolvajhoz, Sporushoz. A korcsmában könnyű lesz valamit megtudnom.

E szavakkal belépett a korcsmába és egy korsó «bikavért» rendelt. Mikor a korcsmáros bizalmatlan pillantását észrevette, kivett egy aranyat az erszényből és miközben az asztalra tette, mondá:

- Sporus, ma pitymalattól fogva délig Senecával dolgoztam, és ezt barátom adta emiatt útra-valónak.

Sporus kerek szemei csodálkozó kifejezést öltöttek és a bor már a legközelebbi pillanatban Chilon előtt állott. Ez pedig belemarta ujját, egy hal körvonalait rajzolta az asztalra és kérde:

- Tudod-e, mit jelent ez?

- Hal? Hát a hal hal.

- Te nagyon együgyű vagy, jóllehet oly sok vizet keversz a borodba, hogy egy halat lehetne benne találni. Ez egy jelvény, mely a bölcselők nyelvén «Fortuna mosolygását» jelenti. Ha meg tudtad volna magyarázni, talán nagy szerencse lett volna osztályrészed. Azt mondom neked, tartsd tiszteletben a bölcséletet, mert különben még korcsmát változtatok, amire meghitt barátom, Petronius, már régóta rábeszélne igyekszik.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

A legközelebbi napokban Chilon nem mutatkozott. Vinicius tehát saját szakállára kereste Ligiát, mert amióta Acte elárulta neki, hogy szereti őt, még százszorta jobban rajta volt, mint azelőtt, hogy a fiatal leányt kinyomozza. Azonkívül a császárt nem akarta segítségért kérni és nem is tehetette, mivel még mindig nagy félelemben és gondban volt a kis Augusta meggyógyulása miatt.

De sem a templomokban bemutatott áldozatok, sem az imádságok és fogadalmak, sem az orvosok művészete, sem a varázsszerek, melyekhez végre folyamodtak, nem nyújthattak segítséget. Nyolc nap mulva meghalt a gyermek. Az udvar és vele egész Róma gyászolt és a császár, aki a gyermek születésekor örületes örömet nyilvánított, most örültként viselte magát halála fölötti fájdalmában. Bezárkózott, két napon át semmi táplálékot nem vett magához és nem fogadott senkit, habár a palota senátoroktól és augusiánusoktól nyüzsgött, akik gyászuakat és részvétüket akarták nyilvánítani. A senátus rendkívüli gyűlésre jött össze, amelyen a holt gyermeket istennővé emelték. De ez még nem volt elég, hanem azt is elhatározták, hogy ennek az istennőnek templomot emelnek és külön papot alkalmaznak. Más szent helyeken is áldozatokat mutattak be a holt gyermek tiszteletére, igen, drága ércből szobrokat is öntöttek róla. Temetése nagyszerű ünnepséggé alakult, melyen a nép a császár szertelen fájdalomkitöréseit bámulhatta, vele sirhatott, kezét adományokért nyújthatta, melyen azonban mindenekelőtt alkalma nyílt arra, hogy a szokatlan látványos pompán gyönyörködjék.

Ez a haláleset Petroniust nagyon nyugtalanította. Egész Róma tudta, hogy Poppaea rontásnak tulajdonította. Vele együtt nemcsak az orvosok állították ezt, akik ily módon a legjobban tudták igazolni orvosszereik hatástalanságát, hanem a papok is, akiknek áldozatai eredményteleneknek bizonyultak, a saját életükért reszkető jövőmondók és az egész nép. Ligia szökése most nagy könnyebbséget szerzett Petroniusnak, mert ő sem Aulusnak, se Pomponiának nem kívánt rosszat és magának meg Viniciusnak csak jót kívánt. Mikor tehát a cipruszt, melyet a Palatinus előtt a gyász jeléül fölállítottak, eltávolították, elment a senátorok és augusiánusok számára rendezett fogadtatásra, hogy meggyőződjenek, mennyiben ad hitelt Nero a rontásról szóló kósza híreknek és hogy szükség esetén megfontolja, miképp lehetne akkor következményeit meggátolni. Mivel Petronius a császárt jól ismerte, előre föltette, hogy Nero, ha nem hisz is a varázslásban, mégis úgy fog tenni, mintha hinne benne; egyrészt azért, hogy még nagyobb fájdalmat színlelhessen, másrészt mivel valakin bosszút kíván állani és hogy elejét vegye annak a föltevésnek, miképp az istenek bűnei miatt akarták megbüntetni. Petronius vélekedése szerint a császár nem szerette igazán és mélyen gyermekét, hanem felszínesen, bolond módon, de azért még se kételkedett rajta, hogy szertelen fájdalomkitörések tanujának kell lennie. És nem csalódott. Merev arkifejezéssel, szemét mozdulatlanul egy pontra szögezve figyelt Nero a senátorok és lovagok vigasztaló szavaira és világosan látható volt, hogy ha tényleg szenvedett is, mégis mindig arra gondolt, hogy fájdalmával hatást gyakoroljon a jelenlevőkre. E célból úgy viselkedett, mint Niobe és atyai fájdalmát úgy fejezte ki, mint egy komédiás a színpadon. De nem állta ki sokáig, hogy a néma, merev fájdalom fitogtatásával megelégedjen. Néha-néha egy-egy mozdulatot tett, mintha hamut akarna hinteni fejére, hébehóba tompán felnyögött és mikor Petroniust megpillantotta, fölugrott és tragikus hangon kiáltá, úgy hogy mindnyájan hallhatták:

- Eheu!... Te is oka vagy halálának! A te tanácsodra jött e falak közé a rossz szellem, aki egy pillantással kiölte mellében az életet... Jaj nekem! Jobb lett volna, ha szemem nem látná többé Helios fényét. Jaj nekem! Eheu! Eheu!...

És hangját még jobban emelve, kétségbeesett kiáltásokat hallatott. Ekkor Petronius elhatározta, hogy mindent kockára tesz. Gyorsan eltökélve, kinyújtá kezét, megkapta a selyemkendőt, melyet Nero mindig nyakán szokott hordani, lerántotta és a császár ajakára szorította.

- Uram! - mondá aztán komolyan és ünnepiesen - tedd tönkre Rómát, tedd tönkre az egész világot fájdalomadban, csak őrizd meg hangodat számunkra!

Ámulat fogott el minden jelenlevőt, Nero roppantul meglepődött, csak Petronius őrzé meg nyugalmát, hiszen nagyon tudatában volt cselekvése módjának; azonkívül arra is épített, hogy Terpnosnak és Diodoresnek szigorú parancs volt adva, hogy a császár száját azonnal érintsék meg, ha túlságosan hangos beszéddel vagy kiáltással hangjának csengését veszélyeztetné.

- Ó császár! - folytatá tehát Petronius hasonló, ünnepies komolysággal - mérhetetlen veszteséget szenvedtünk, maradjon tehát meg ez az édes vigasztalás nekünk.

Nero arca sajátságosan rángatózott, aztán könnyek hullottak szeméből, karjával átölelte Petronius nyakát, fejét mellére hajtotta és zokogva kiáltá:

- Egyedül te gondoltál arra valamennyi közül, egyedül te, Petronius, egyedül te!

Tigellinus elsápadt az irigységtől, Petronius pedig mondá:

- Menj Antiumba! ott pillantá meg a gyermek a napvilágot, ott lettél ennek a gyönyörnek részese, ott fogsz találni vigaszt is. Hadd frissítse föl a tengeri levegő isteni torkodat, hadd szívja be melled a sós frissiséget! Mi, a te híveid, mindenüvé követünk és ha fájdalomadat barátságunkkal enyhíteni igyekszünk, enyhítsd meg te a mienket énekeddel.

- Igen! - viszonzá Nero panaszos hangon - himnuszt fogok költeni és megzenésítem, mely az ő emlékét dicsőítse.

- Aztán melegebb napot keresel Bajaeban!

- És aztán - feledést Görögországban!

- Az ének és költészet honában!

A borus, tompa hangulat lassankint eltűnt, mint gyakran a felhők eltűnnek, melyek a napot eltakarják és megindult a beszélgetés, melyben ugyan még fölhangzott a szomorúság, de amelyben már terveket kovácsoltak a jövőre, utazásokról, művészi előadásokról és azokról az intézkedésekről társalogtak, melyeket Tiridates örmény királynak kilátásba helyezett látogatására kell megtenni. Tigellinus ugyan ismételten megpróbálta, hogy a beszédet a végzetes rontásokra terelje, de Petronius, aki megnyerte a játékot, azonnal fölvette vele a küzdelmet.

- Tigellinus - veté közbe - hiszed-e, hogy az isteneket rontásokkal veszélyeztetni lehet?

- A császár maga is beszélt róla! - felelé az udvari ember.

- A fájdalom beszélt itt és nem a császár; de te ugyan mit gondolsz felőle?

- Az istenek sokkal hatalmasabbak, hogysem rontások meggyőznék őket.

- Ezzel tagadod a császárnak, a császári családnak istenségét.

- Peractum est! - dörögé a közelben álló Epirus Marcellus, azt a fölkiáltást ismételve, melyet a nép használt, mikor a gladiátor az arénában a halálos döfést kapta.

Tigellinus elfojtá bosszúságát. Közte és Petronius közt már régtől fogva vetélkedés állott fönn a császár kegyéért és míg Tigellinus előnyben volt a tekintetben, hogy Nero az ő jelenlétében kevésbé, vagyis inkább éppen nem volt feszélyezve, Petronius még minden mérkőzés alkalmával diadalmaskodott Tigellinus fölött.

Most is így történt. Tigellinus hallgatásba merült és csak azon igyekezett, hogy emlékezetébe vesse ama lovagok és senátorok nevét, akik a terem háttérébe visszavonuló Petroniust tüstént és bizonynyal abban a föltevésben vették körül, hogy az eset után határozottan őt kell a császár első kegyeltjének tekinteni.

Miután Petronius a palotát elhagyta, Viniciushoz ment, elbeszélte neki a Neróval és Tigellinusszal történeteket és kijelenté:

- A veszélyt nemcsak Aulus Plautiusról és Pomponiáról, hanem kettőnkéről és Ligiáról is elhárítottam. A nyomozások arról a részről már azért is elmaradnak, mivel a rőt szakállú majmot rábeszéltem, hogy Antiumba és onnan Nápolyba vagy Bajaeba menjen. És ő megy, mert eddig még nem mert Rómában nyilvánosan föllépni a színházban, de tudom, régóta terveli, hogy ezt Nápolyban megtegye. Már Görögországról is álmodozik, ahol minden ismert városban énekelni akar és aztán a koszorúkkal, melyeket a «görögöcskék» adnak neki, diadallal akar Rómába vonulni. Időközben nyugodtan kereshetjük Ligiát és biztosságba helyezhetjük. De hogyan állunk? Nemes bölcselőnk még nem volt itt mostanáig?

- A te nemes bölcselőd csaló. Nem! nem mutatkozott többé és nem is fog többé mutatkozni.

- Akkor én jobb véleményben vagyok, ha nem is becsületessége, de esze felől. Egyszer már eret vágott erszényeden és bizonyosan újra eljön, hogy azt még egyszer megpróbálja.

- Vigyázzon magára, hogy vért ne csapoltassak belőle.

- Ne tedd azt; légy türelemmel iránta, míg meg nem győződte róla, hogy gazember. Ne adj neki több pénzt, hanem ígérj neki nagy jutalmat, ha biztos híreket hoz neked. És nem szándékozol többé magad kutatni őt?

- Ellenkezőleg! Két szabadosom, Nymphidius és Demas élén hatvan ember keresi őt. Szabadságot ígértem azoknak a rabszolgáknak, akik megtalálják őt. Minden úton, mely Rómából kivezet, embereim járkálnak, hogy a szállókban a ligiairól és a leányról hírt szerezzenek. Én magam éjjel-nappal bejárom a várost, véletlen találkozást remélve.

- Mihelyt valami bizonyosat tudsz, add tudtomra. Nekem Antiumba kell mennem.

- Biztos lehetsz felőle.

- És ha egy napon reggel fölébredsz és megvallod, ez a leány nem érdemes arra, hogy úgy bánkódjál miatta, te is jöjj Antiumba. Ott nem vagyunk multság híján.

Vinicius gyors léptekkel járkált föl és alá. Petronius egy darabig figyelmesen nézte őt, aztán fölkiáltott:

- Ugyan valld meg egyszer őszintén, de nem mint egy hóbortos, aki valamit beképzelt és magát folytonosan ösztökéli, hanem mint értelmes ember, aki bízik barátjában, valld meg, vajjon még mindig annyira érdekel Ligi?

Vinicius megállt és kis ideig olyan pillantással nézett Petroniusra, mintha azelőtt soha se látta volna őt, aztán ismét föl és alá kezdett járni. Kétségtelen volt, hogy a harag kitörését akarta magában leküzdeni. De végre, bizonynyal saját tehetetlensége, a fájdalom, izgalom és a legyőzhetetlen vágy érzetében könnyek gyűltek szemébe, melyek világosabban beszéltek Petroniusnak, mint a legékesebb szavak tették volna.

Azért rövid gondolkodás után így szólt:

- Nem Atlas hordja vállain a világot, nem, a nők végzik ezt a tisztet és egyik-másik nagyon gyakran megelégszik azzal, hogy a labdajátékos szerepét vállalja magára.

- Ebben igazad van! - hagyá helyben Vinicius.

Éppen bucsút akartak venni egymástól, mikor egy rabszolga azt a jelentést hozta, hogy Chilon Chilonides az előcsarnokban várakozik és kihallgatást kér.

Vinicius megparancsolta, hogy tüstént ereszszerk be őt, Petronius ellenben kiáltá:

- Ah! nem megmondtam-e! Herkulesre, őrizd meg nyugalmadat, mert különben te leszel kénytelen neki engedelmeskedni és nem ő neked.

- Üdvözlés és tisztelet a nemes katonai tribúnnak és neked, ó uram! - kezdé Chilon belépve. - Legyen szerencsétek hasonlatos hírnevetekhez, hírnevetek pedig terjedjen el az egész világon, Herkules oszlopaitól az Arsakida birodalom határáig!

- Légy üdvöz, te erényes és bölcs törvényhozó! - viszonzá Petronius.

Vinicius azonban erőltetett nyugalommal kérdé:

- Mit hozol?

- Első ízben reményt költöttem benned, ó uram, de ma bizonyosságot hozok neked, hogy a leány megkerül.

- Ez annyit tesz, hogy még nincs megtalálva?

- Úgy van, ó uram! De már megtudtam, mit jelent az a jel, melyet Ligia a homokba rajzolt, azt is tudom, kik azok az emberek, akik segítségére jöttek és ismerem azt az Istent, akinek követői közt keresnünk kell.

Vinicius izgatottan föl akart székéről ugrani, de Petronius csillapítólag vállára tette a kezét, Chilonhoz fordult és mondá:

- Beszélj tovább!

- Teljesen biztos vagy-e, ó uram, hogy a leány halat rajzolt a homokba?

- Biztos! - fakadt ki Vinicius.

- Akkor ő keresztény és a keresztények segítették elő szökését.

Percig tartó hallgatás következett.

- Hallod-e, Chilon - ragadta meg végre a szót újra Petronius - rokonom a leány megtalálásaért jelentékeny pénzösszeget tűzött ki neked, de egyúttal jó csomó ütleget, ha megcsalnád őt. Az első esetben nemcsak egy, de három irnokot is vehetsz magadnak, a második esetben a hét bölcsnek a bölcselkedése se lesz elég arra a saját bölcseségeddel együtt, hogy elég gyógyító írt szerezzen neked.

- A leány keresztény, ó uram - állítá a görög.

- Tanakodjál csak magadban, Chilon. Te nem vagy ostoba ember! Jól tudjuk, hogy Tunia Silana Calvia Crispinillával együtt azt a vádat emelte Pomponia Graecina ellen, hogy ő a keresztény babona követője, de azt is tudjuk, hogy a házi törvényszék ettől a gyanútól fölmentette. Ismét gyanúsítani akarod-e őt? Meg akarsz-e győzni bennünket arról, hogy Pomponia és vele együtt Ligia az emberi nem ellenségei közé tartoznak, a forrás- és kútmérgezők, a számarfej tisztelői, oly emberek közé, akik meggyilkolják gyermekeiket és a legundokabb kicsapongásoknak hódolnak? Gondolj meg mindent jól, ó Chilon, hogy az a tétel, melyet előttünk hirdetsz, ne hangozzék vissza ellentétel gyanánt hátadon.

Chilon azonban annak jelül, hogy őt semmi hiba ne érje, kiterjeszté karját és mondá:

- Ó uram, ejtsd ki görögül a következő szavakat: Jézus Krisztus, Isten fia, Megváltó.³⁶

- Jó, megtettem. De most mit jelentsen ez?

- Most képezz minden egyes szó kezdőbetűjéből egyetlen egy szót.

- Hal!³⁷ - kiáltá Petronius álmélkodva.

- Nos, ez az oka, miért «hal» a keresztények jelszava - magyarázá most Chilon nagy büszkén.

Mély hallgatás következett. A görögnek okoskodása oly meggyőző volt, hogy mind a két barát nem győzhette le álmélkodását.

- Vinicius, nem tévedsz? - kérde Petronius egy idő múlva - Ligia valóban halat rajzolt a homokba?

- Az alvilág összes isteneire, még megbolondul az ember! - kiáltá a fiatal ember hevesen. - Ha madarat rajzolt volna, azt mondom, madarat!

- És így ő keresztény! - ismétlé a görög.

- És ez azt jelenti - veté közbe Petronius - hogy Pomponia és Ligia a kútakat megmérgezik, az utcáról fölszedett gyermekeket megölik s ők maguk zabolátlan életet élnek. Ostobaság! Vinicius, te hosszabb ideig voltál az ő házában, én csak rövid ideig tartózkodtam náluk, de azért mégis ismerem Aulust és Pomponiát, sőt Ligiát is elég jól ismerem arra, hogy azt állítsam, miképp ez ostobaság, ez rágalmazás. Ha a hal valóban a keresztények jelvénye, oly föltevés, melyet tagadni bajosan lehet és ha azok a nők keresztények, akkor, Proserpinára, a kereszténység egészen más valami, mint aminek mi tartjuk.

- Te úgy beszélsz, mint Sokrates, ó uram! - jegyzé meg Chilon. - Ugyan ki vizsgálta meg a kereszténységet, ki kutatta ki tanítását? Mikor én, már három esztendeje, Nápolyból ide vándoroltam Rómába - ó miért nem maradtam ott! - egy Glaucus nevű ember, egy orvos csatlakozott hozzám, akiről mindenki azt mondta, hogy keresztény; de azért csakhamar meggyőződtem, mily jó, erényes ember volt az.

- Talán ettől az erényes embertől tudtad meg, mit jelent a hal?

- Ó nem, uram! Nagy szerencsétlenség ért bennünket! Egy szállóba menet valaki kést döfött a jó, derék öregbe, nejét és gyermekét rabszolgakereskedők hurcolták el és én ezt a két ujjamat vesztettem el védelmezésükkor. De mivel, mint mondták, a keresztények közt folytonosan csodák történnek, még nem adom föl a reményt, hogy még kinőnek.

- Mit jelent ez? Talán te is keresztény vagy?

- Tegnap óta, uram, tegnap óta. A hal jelvénye kereszténynyé tett. Mégis mily nagy erő rejlik a jelvényben! Néhány nap alatt én leszek a legbuzgóbb a buzgók között, úgy, hogy beavatnak titkaikba és ha be vagyok avatva, megtudom hamarosan, hol van a leány elrejtőzve. Az én kereszténységem akkor talán több hasznot hoz, mint bölcselkedésem. Két egyenlő korú és egyenlő súlyú fiatal tehenet fogadtam föl Merkurnak áldozatul, melyeknek azonfelül a szarvaikat is megaranyoztatom, ha a leány megtalálására segítséget nyújtana.

- Jelenlegi kereszténységed és korábbi bölcselkedésed tehát nem gátoltak abban, hogy Merkurban higgy?

³⁶ Lásd a 21. jegyzetet.

³⁷ Lásd a 21. jegyzetet.

- Én mindig abban hiszek, ami éppen hasznot hajt! Ez az én bölcseletem és ebben Merkurnak különös kedvét kell lelnie. De hogy milyen bizalmatlan isten ez, azt magatok is tudjátok, legnemesebb uraim! Szerencsétlenségre nem hisz még a legszeplőtelenebb bölcselő ígéreteinek sem és a két fiatal tehenet bizonyosan már előre szeretné megkapni. De mily rengeteg kiadás ez! Nem mindenki Seneca és ilyen összeget nem bírok előteremteni. De ha a nemes Vinicius hajlandó volna arra, ha adni akarna valamit ama jutalom részlete fejében, melyet nekem ígért...

- Egy obulust se, Chilon! - kiáltá Petronius - egy obulust se! Minden reményeidet meghaladja majd Vinicius bőkezűsége, ha Ligiát megtalálta, vagy rejtékhelyét nekünk megmondta. Egyelőre azonban éppen Merkurnak kell a két fiatal tehenre való kilátással megelégednie, habár nagyon értem, igen, okosságát ismerem föl abban, ha nem igen bízik benned.

- Hallgassatok meg, legnemesebb urak! Fontos fölfedezést tettem! Ugyan még nem találtam meg eddig a szökevényt, de most már ismerem az utat, amelyen keresnem kell őt. Ti szabadosokat és rabszolgákat küldtetek szanaszét az egész városban, az egész tartományban; vajjon megtalálta-e csak egy is a leány valami nyomát? Nem! Egyedül én tettem azt. Rabszolgáitok közt bizonynyal nagyobb számú keresztény van, mintsem ti álmodnátok, mert ez a babona már nagyon el van terjedve és így sokkal inkább föltehető, hogy nem segítség, hanem árulás lesz osztályrészetek. Azért nem is jó, hogy itt nálatok látnak engem és neked, legnemesebb Petronius, hallgatást kell parancsolnod Eunicének; az is tanácsos lesz, ha te, ó nemes Vinicius, azt a hírt terjeszted, hogy olyan kenőcsöt adtam el neked, mely minden lovat, melynek patáit azzal bekenik, csalahatatlannul győzelemhez juttat a cirkuszbán. Egyedül akarom őt keresni és meg is találom a szökevényeket. Nektek pedig bizalommal kell viseltetnetek irántam, mert tudjátok meg, minél több bért adtok ki előre, annál nagyobb lesz az ösztönzés reám nézve. Nem lelkesít-e mindig a remény, a bizonyosság, hogy még többet kapok, hogy az ígért jutalom el nem marad? Ah, persze, mint bölcselő megvetem a pénzt, habár se Seneca, se Musonius vagy Cornutus nem veté meg! Pedig azok közül egyik se vesztette el ujjait egy idegen védelmében, úgy, hogy képesek írni és nevöket az utókorra hátrahagyni. De eltekintve a rabszolgától, akit vásárolni akarok és eltekintve Merkurtól, akinek a fiatal teheneket ígértem - és tudjátok, milyen drága lett minden marha - kutatásaim igen jelentékeny kiadásokat okoznak. Hallgassatok csak meg türelemmel, ti nemes urak! Lássátok, már több nap óta sebesek lábaim, annyit nyargalok. Minden korcsmában voltam, hogy az emberekkel beszéljek, minden péknél, minden mészárosnál, az olajbogyó-árusoknál, a halászoknál, minden utcában, minden közben megfordultam. Behatoltam a megugrott rabszolgák buvó helyeibe, mintegy százast elvesztettem a morajjátékban, voltam a mosó- és szárító szobákban és a lacikonyhákban, beszóltam az öszvérhajcsároknál és a szobrászoknál, fölkerestem azokat az embereket, kik fájdalmas betegségeket gyógyítanak és fogat húznak, megszólítani a száraz fügeárusokat, elmentem a temetkező helyekre is. És tudjátok-e, nemes urak, miért? Mindenütt egy hal vonalait rajzoltam, fürkészőleg néztem az emberek szeme közé és figyeltem, ugyan mit szólnak ahhoz a jelhez. Sokáig nem fedezhettem föl semmit; végre egy szökőkútnál öreg rabszolgára akadtam, aki a vedrekkel vizet mert és sirdogált. Hozzá közeledvén, megkérdeztem tőle könnyeinek okát és elbeszélte - a szökőkút szélén leültünk - egész életén át megtakarított minden sestertiust, hogy kedves fiát kiváltsa. De mi történt! Ura, bizonyos Pansa, a pénzt ugyan mindjárt elfogadta, de a fiút még se bocsátá szabadon. 'És ezért sirok, folytatá az öreg, mert bár mindig azt ismétlem, legyen meg Isten akarata, de én szegény bűnös, nem vagyok képes könnyeimet visszatartani.' Erre mintegy sejtelemtől hajtva, ujjamat a vízbe mártottam és egy hal vonalait rajzoltam s ő azonnal fölkiáltott: 'Az én reménységem is Krisztus.' Én pedig kértem: 'Megismertél erről a jelről?' És ő viszonzá: 'Úgy van; béke legyen veled!' Most malmára hajtám a vizet és a becsületes, derék öreg elárult mindent. Ura, az a Pansa, mint elbeszélte, maga is a nagy Pansa szabadosa volt és a Tiberen köveket szállít Rómába, melyeket aztán rabszolgáknak és fogadott

embereknek éjjel a tutajokról az építőhelyekre kell szállítaniok, hogy nappal az utcai közlekedésben semmi fönnakadás ne történjék. A munkások közt számos keresztény van s az ő fia is, de mivel az ilyen foglalkozás fölülmúlja erejét, meg akarta szabadságát vásárolni. És most Pansa a pénzt a rabszolgával együtt megtartotta. E szavaknál az öreg ujjfent sírni kezdett és én könnyeimet az övéi közé hullattam. Ez nem is esett nehezemre, mivel először jó szívem van és másodszor nagyon fájt a lábam. Ekkor nagyon panaszkodtam neki amiatt, hogy mivel csak imént jöttem Nápolyból, még nem ismerek egy atyafit sem és azért nem is tudom, hol gyülekeznek össze a közös imádságra. Természetesen roppant csodálkozott, hogy a nápolyi keresztények nem adtak leveleket a római atyafiakhoz, de azt állítottam, hogy útközben mind ellopták tőlem. Erre fölszólított, hogy jöjjenek éjjel a folyóhoz, ott majd megismertet az atyafiakkal és azok majd elkísérnek imaházukba és a keresztény községek élén álló vénekhez. Ennek aztán annyira megörültem, hogy neki adtam a fia megvásárlásához szükséges összeget abban a reményben, hogy a nemes Vinicius kétszeresen fogja azt visszatéríteni és...

- Chilon - szakítá őt itt félbe Petronius - elbeszélésedben úgy úszik a hazugság az igazságon, mint az olaj a vizen. Fontos híreket hoztál, azt nem tagadom, igen, még azt is hiszem, hogy a Ligia föltalálására vezető úton nagy lépést tettünk előre. De ne ékesítsd tetteidet mindenféle hazugsággal! És mondd meg, hogy hívják azt az öreget, akitől megtudtad, hogy a keresztények a hal jeléről ismerik meg egymást?

- Euriciusnak, uram! Ah, mily szegény, szerencsétlen öreg! Mennyire meghatott. Hiszen arra a Glaucus orvosra emlékeztetett, akinek támadói ellen segítséget nyújtottam.

- Hogy megismerkedtél vele és hogy ezt az ismeretséget hasznodra tudod fordítani, azt édesörömet elhiszem, de pénzt nem adtál neki soha, még egy ast sem adtál neki, arról bizonyos vagyok! Semmit, éppen semmit nem adtál neki!

- De a vödröket segítettem neki fölhúzni és a legmélyebb részvéttel beszéltem fiáról! Igen, uram, mi kerülhetné el egy Petronius éles elméjét! Igaz, tulajdonképp nem adtam pénzt neki, azaz adtam neki pénzt, de csak lélekben, gondolatban és ennek ki kellett volna őt elégítenie, ha igazi bölcselő... Már azért is adtam neki, mivel azt kötelességnek, nagyon hasznosnak tartottam. Gondold csak meg, ó uram, mennyire megnyertem ezzel a tettel az összes keresztények szívét, mennyire megnyertem bizalmukat.

- Az igaz ugyan - ragadta meg most a szót Petronius - ezt már mind réges-régen meg kellett volna tenned.

- Hiszen egyenest azért jöttem ide, hogy azt megtehessem.

- Fizetess hát ki neki ötezer sestertiust - fordult most Petronius Viniciushoz - de csak lélekben, gondolatban.

De Vinicius mondá:

- Egy fiút adok veled, aki a szükséges összeget átadja. Te pedig azt mondod Euriciusnak, a fiú a te rabszolgád és annak a szeme láttára fizeted ki az öregnek a pénzt. Te magad szintén ugyanolyan összeget kapsz, mert jó hírt kaptam tőled. Még ma este eljöhetsz a fiúért és a pénzért.

- Császár vagy, igazi császár! - kiáltá Chilon. - Engedd meg, ó uram, hogy munkámat neked ajánljam és azt is engedd meg, hogy ma este csupán pénzem miatt jöjjenek. Euricius ugyanis azt mondta, hogy minden tutajról lerakodtak, az újak pedig csak néhány nap múlva érkeznek meg Ostiából. Béke legyen veletek! Ez a keresztények bucsúüdvözlése... Most egy női rabszolgát veszek magamnak, vagyis azt akartam mondani, egy rabszolgát. A halakat horoggal fogják és a keresztényeket hallal! Pax vobiscum! pax! pax! pax!

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Petronius Viniciushoz:

«Egy meghitt rabszolga által Antiumból küldöm neked ezt a levelet, és remélem, hogy haladéknélkül ugyanazon küldött által hírt adsz nekem, ha már kezded sokkal jobban hozzá van szokva, hogy kardot és láncát forgasson, mint tollat. Te jó nyomon voltál, mikor elhagytalak, és telve bizalommal; azért fölteszem, hogy az óhajtott Ligiát már megtaláltad vagy még meg fogod találni, mielőtt a hideg téli viharok a Soracte tetejéről Campania fölött fújnak. Ó Viniciusom, legyen a cyprosi dicső istennő tanító mestered, te pedig légy ama ligiai hajnalpírnak tanítója, aki a szerelem világító sugarától fut. Emlékezzél mindig arra, amit most mondok. A legdrágább márvány csak akkor kapja meg értékét, ha a szobrász keze remekművé változtatta. Légy te ily szobrász, Carissime! A szerelemmel egyedül még nem megyünk sokra, érteni kell szeretni, és érteni kell a szerelmet megtanítani. Nagyon gyakran jutok arra a gondolatra, mikor életünk semmisége, bizonytalansága és egyhangúsága fölött eltűnődöm, hogy te a jobbik részt választottad, és háború és szerelem, nem a császár udvara egyes-egyedül az, amiért az ember érdemesnek tartsa születni és élni.

A háborúban szerencsés voltál, légy az a szerelemben is, és ha tudni akarod, mi történik a császár udvarában, néha-néha értesítést küldök neked. Itt ülünk Antiumban és gyakoroljuk mennyei hangunkat, még mindig bizonyos gyűlöletet táplálunk Róma iránt, és télre Bajaebe szándékozunk menni, hogy Nápolyban nyilvánosan föllépünk, melynek lakói, mint görögök, jobban tudnak becsülni bennünket, mint az a farkasivadék, mely a Tiber partjain lakik. Bajae-ból, Pompejiből, Puteoliból, Cumaeból, Stabiaeből fognak az emberek odasietni, tetszésben és koszorúban nem lesz hiányunk, és mindez ösztönzésül fog szolgálni a tervezett achajai utazásra.

És a kis Augusta! Őt még mindig nem feledtük el, ő még mindig siratjuk. Olyan csodálatos és magunktól szerzett és megzenésített himnuszokat énekelünk, hogy a szirének irigységükben Amphitrite legmélyebb üregeibe rejtőznek. De a delfinek hallgatnák énekeinket, ha a tenger zúgása nem gátolná meg benne őket. Ah, fájdalmunk még mindig nincs megenyhülve, azért mindenféle alakban föltárjuk a világ előtt, melyek a szobrászművészet rendelkezésére állanak, és aztán gondosan ügyelünk arra, vajjon szépek vagyunk-e fájdalmunkban és vajjon az emberek tudják-e ezt a szépséget méltatni. Ah, kedvesem, mint valami bolond, mint egy komédiás fogunk egykor meg is halni.

Minden augustiánus és minden augustiánus nő itt van, nem számítva az ötszáz kanca szamarat, amelyeknek tejében Poppaea fürdik, és azonkívül még tízezer szolgál. Néha vígan vagyunk. Calvia Crispinilla nagyon öregszik; azt mondják, engedelmet kért Poppaeától, hogy mindjárt utánna fürdőt vehessen. Torquatus Silanus, azt mondom neked, nem is sejti, mi vár reá. Többé nem mint ember, nem, mint árnyék jár-kelel - halála bizonyos. És tudod-e, mi bünt követett el? Ő az isteni Augustus dédunokája. Számára nincs mentség. Ez a mi világunk.

Amint tudod, Tiridatest ide vártuk, de időközben sértő levél érkezett Vologesestől. Mivel Örményországot legyőzte, azt követeli, hogy az országot Tiridates helyett adják neki, mert azt írja, ha nem engedik át neki, még se mond le róla. Merő gúny! Ennek következtében a háborút elhatároztuk. Corbulo éppen olyan felhatalmazást kap, mint annak idején a nagy Pompejusnak a tengeri rablók elleni háborúban adtak. Nero egy pillanatig habozott; nyilván félti azt a hírnevet, melyet Corbulo győzelem esetén szerez magának. Azt is fontolóra vettük, vajjon ne bízzuk-e a főparancsnokságot a mi Aulusunkra, de Poppaea fölszólalt ellene, hiszen az erényes Pomponia kézzelfoghatólag szálka a szemében.

Vatinius valóban kiváló gladiátori küzdelmet jelentett be, mely Beneventumban folyik le. Ebből láthatod, mire vihetik napjainkban a vargák a közmondás ellenére: ne sutor ultra crepidam.³⁸ Vitellius vargák utóda, de Vatinius egy vargának az édes fia. Lehetséges, hogy már maga is húzogatta egyszer a szurkos fonalat. Tegnap Aloturus színész csodálatosan adta elő Oedipust. Mivel ő zsidó, megkérdeztem, vajjon a keresztényeknek és zsidóknak ugyanazon vallásuk van-e. Ő pedig azt felelte, hogy a zsidók tanítása öröktől való, a keresztények azonban új, csak kevéssel ezelőtt Judaeában keletkezett szekta. Ott Tiberius korában egy embert feszítettek meg, aki mindennap nagyobb számú követőkre talált, és a keresztények ezt tisztelik, mint Istenőket. Amint látszik, ezek a keresztények sem a mi isteneinket, se másokéit el nem ismerik. Nem értem, micsoda kárt okozhatna az nekik.

Tigellinus most nyíltan ellenségem gyanánt lépett föl. Eddigelé ugyan nem árthatott nekem, de abban jóval fölülmul, hogy az életet roppant nagyra becsüli, és hogy nagyobb gazember nálamnál. E két tulajdonság folytán nagyon hamar a rötszakállhoz férközik, korábban vagy későbben kitünően megértik egymást, és akkor elérkezett az én óráim is. Hogy mikor jön el, nem tudom, de hogy el kell érkeznie, arról bizonyos vagyok, de mi közöm hozzá? Legjobb, ha az ember időközben mulat. Az élet magában ugyanis nem volna rossz, ha a rötszakáll nem jönne tekintetbe. Az ő befolyásának köszönhető, hogy az emberek néha megundorodnak önmaguktól. Nagyon könnyen lehet a kegyéért folytatott küzdelmet a cirkuszi versenyfutással, a versenyjátékokkal és a versenybirkozással összehasonlítani, mert minden győzelem az önszeretnek hízeleg, és gyakran igyekeztem cselekvésemet magam előtt ily módon igazolni. De mindig gyakrabban jut most eszembe Chilon, és azt találom, hogy nem vagyok sokkal jobb nálánál. Ha nem használhat többé neked, küldd ide hozzám, hogy épületes beszédje gyönyörködtessen. Add át üdvözetemet isteni keresztény leányodnak, vagy inkább kérd meg őt nevemben, hogy haltermészetét vetkezze le. Adj hírt, milyen sorod van, adj hírt szerelmedről, tudj szeretni, taníts szeretni és élj boldogul».

M. C. Vinicius Petroniusához.

«Ligia még mindig nincs házamban! Ha nem éltetne a remény, hogy hamarosan megtalálom őt, nem kapnál választ, mert aki az életet gyűlöli, annak nincs kedve az írásra. Hogy megbizonyosodjam, vajjon Chilon nem csal-e meg, mikor az Euriciusnak szánt pénzért eljött, magamra vettem a katonaköponyegemet és észrevétlenül követtem őt és a fiút, akit mellé adtam. Mikor a tetthelyre érkeztünk, egy kapuboltozat oszlopa mögé rejtőzve, megfigyeltem őt és meggyőződtem, hogy Euricius nem költött alak. A távolban, a folyónál számos férfi fáklyavilágnál azzal foglalkozott, hogy hatalmas tutajokról köveket rakott ki és a partra hordott. Láttam, amint Chilon az emberekhez közeledett és egy öreggel kezdett beszélni, aki aztán lábaihoz borult. Mások, örömkialtásokra fakadva, azonnal kört képeztek körülöttük. Erre a fiú szemem láttára átadta Euriciusnak erszényemet, aki azt megfogva, fölemelt kézzel imádkozni kezdett, míg egy másik, nyilván a fia, mellette letérdelt. Chilon még néhány szót mondott, melyeket nem érthettem meg, megáldotta úgy a két térdeplőt mint a többieket, és a levegőben a kereszt alakjában jelet csinált, melyet ők nyilván tisztelnek, mivel most mindnyájan térdet hajtottak. Kedvem támadt közéjük lépni és nekik még három ilyen erszényt ígérni, ha Ligiát kiszolgáltatják, de attól tartottam, hogy meghiusítom Chilon fáradozásait, és néhány pillanatnyi habozás után haza felé tartottam.

Elutazásod után legfőlebb tizenkét nappal történt mindez. Azóta Chilon már számtalanszor volt nálam, és ő maga azt állítja, hogy nagy tekintélyt szerzett a keresztényeknél. Ligiát csak azért

³⁸ Varga, ne tovább a kaptánál.

nem találta még meg, mivel a keresztények roppant sokasága mellett a község nem minden tagja ismeri egymást Rómában, és nem tudnak meg mindent, ami a község kebelében történik. Azonkívül a keresztények szűkszavúak és óvatosak; de ő bizonynyal behatol titkaikba, ha egyszer véneikkel, kiket presbytereknek hívnak, összeköttetésbe lépett. Néhánynyal már megismerkedett közülök és fürkészni kezdte őket, de csak nagyon óvatosan láthat a munkához, hogy gyanút ne keltsen és elhamarkodással az egész dolgot el ne rontsa. És én belátom, hogy igaza van, és türelemmel várok, bár mily nehezemre esik is.

Egyébiránt kitudta, hogy ők részint elhagyatott házakban a város kapuin kívül, részint az arénákban gyűlnek össze közös imádságra. Ott mutatják be tiszteletüket Krisztus iránt, ott énekelnek neki énekeket és ott ülik meg ünnepeiket. Ilyen imádkozó hely állítólag nagyon sok van. Chilon azt hiszi, Ligia szándékosan egész másokat keres föl, mint Pomponia, hogy ez vád vagy vizsgálat esetén bátran azt állíthassa, hogy nem tudja, hol rejtőzik Ligia. Valószínűleg a presbyterek adták neki ezt a tanácsot. De ha egyszer Chilon e helyeket kikémlelte, akkor vele megyek, és ha az istenek Ligiát szemem elé vezetik, Jupiterre esküszöm neked, többé nem menekül kezem közül.

Ezek az imádkozó helyek nem mennek ki az eszemből. Chilon nem akarja, hogy őt elkísérjem. Retteg tőle, de én nem bírok tovább nyugodt maradni. Ó hidd el, minden álöltözetben azonnal megmerném őt, még ha mélyen le volna fátyolozva is. Ők ugyan éjjel gyülekeznek össze, de Ligiát megismerném sötét éjszaka is, mert bármikor és bárhol legyen, fölismerném hangjáról, minden mozdulatáról. Álöltözetet veszek föl, mindenkit megfigyelek, aki bemegy és kijő. Mivel mindig eszemben van, azonnal föl is fogom ismerni. Már holnap el akarom Chilont kísélni. Fegyveresen megyek a helyszínére. Különböző rabszolgáim visszatértek a tartományokból, anélkül, hogy valamit végeztek volna. De Ligia kétségtelenül még a városban van, sőt talán tőlünk nem messzire. Azon ürügy alatt, hogy bérbe akarom venni azokat, már különféle házakat megtekintettem. Mennyivel jobb dolga lesz neki nálam, mikor most bizonyosan úgy él, mint egy hangyabolyban, szegény emberek között. Semmi se lenne sok nekem, ő miatta. Azt irod, én a jobbik részt választottam; lásd, bánatot és szívfájdalmat választottam magamnak. Mindenekelőtt a városban levő házakat akarjuk fölkeresni, és csak azután fordulunk a kapun kívül fekvőkhöz. Az élet elviselhetetlen volna, ha minden reggel ismét új remény nem köszöntene be. Azt mondod, érteni kell szeretni. Ligiával tudtam szerelemről beszélni! Most az epekedés sorvaszt, és minden dolgom abban áll, hogy Chilonra várok. Házamban nem lelem nyugtomat. Élj, boldogul!»

TIZENHATODIK FEJEZET.

Chilon hosszabb ideig nem mutatkozott, úgy, hogy Vinicius nem tudta, mit gondoljon felőle. Hasztalanul ismételte szakadatlanul, mily óvatosan kell a nyomozásokhoz látni, hogy határozott és kívánt célhoz vezessenek. Úgy forró vére, mint erőszakos természete felzúdult az ész szava ellen. Hogy tétlenségre legyen kárhoztatva és összekötött kézzel kelljen várnia, oly kevésbé felelt meg egész lényének, hogy semmiképp se tudott vele megbarátkozni. Habár sötét rabszolga-köponyegbe burkolva, a város utcáin ödöngött, mit használt az? Hiszen ezzel csak saját tétlenségét akarta elpalástolni, és ebben nem találhatott megnyugvást. Szabadosai, tapasztalt emberek, akiknek meghagyta, hogy saját szakállukra eszközöljenek kutatásokat, sokkal alkalmatlanabbnak bizonyultak Chilonnál. Ligia iránti minden szerelme mellett most még a játékos makacssága is hatalmába kerítette, aki minden körülmény közt meg akarja nyerni játékát. Vinicius mindig ilyen volt. Kora ifjúságától fogva mindig azzal az állhatatossággal tudta kivinni akarát, mely nem ismer semmi korlátot, mely semmit se tud magától megtagadni. A katonai fegyelem ugyan egy ideig féken tartotta önfejűségét, de egyúttal azt a meggyőződést kelté benne, hogy minden parancsnak, melyet alattasainak kiadott, azonnal teljesülnie kell, és mindehhez járult még hosszabb tartózkodása a Keleten, hajlékony, rabszolgai engedelmességhez szokott emberek között. Nem csoda, ha mindig jobban és jobban megerősödött benne az a hit, hogy nincs határa ennek: «Én akarom!» Most nemcsak súlyos sebeket kapott hiúsága, hanem valami érthetetlen volt reá nézve Ligia makrancosságában, ellenállásában és szökésében, rejtvény volt ez előtte, melynek megoldását hasztalan igyekezett megtalálni. Belseje azt mondta, hogy Acte igazat beszélt és ő nem közönyös Ligiára nézve. De akkor miért választotta a szükséggel és ügygyel-bajjal teli vándorló életet az ő pompás házában való tartózkodás helyett, miért vonult el gyöngéd szerelmi bizonyosságai elől? Ezekre a kérdésekre nem birt feleletet találni, csak határozatlan, homályos érzet támadt benne, hogy az ő és Ligia érzése között, ama világ közt, melyben ő és Petronius élt, és Ligia és Pomponia Graecina világa közt különbség, a megegyezés hiánya áll fönn, oly mélyen, mint egy tátongó ür, melyet se kitölteni, sem áthidalni nem lehet. Nem volt szabad többé kételkednie, Ligia reá nézve elveszett! Hogyan őrizhette meg erre a gondolatra a belső és külső egyensúlyt, amelyet, Petronius véleménye szerint, mindenkinek kötelessége elérnie? Voltak pillanatok, melyekben ő maga se tudta, vajjon Ligiát szereti vagy gyűlöli-e, csak egyet tudott, inkább azt kívánja, hogy a föld nyelje el őt, mintsem elveszett maradjon reá nézve, mintsem ne mondhasa őt magáénak. Képzőtehetsége néha oly élénken szeme elé varázsolta őt, mintha előtte állana; emlékezett minden szóra, melyet Ligiának mondott, melyet tőle hallott.

De ismét jöttek pillanatok, melyekben féktelen düh fogta el, melyekben halálsáppadt, haragtól eltorzult arccal színezte ki, miképp akarja Ligiát megalázni és megkínozni, ha megtalálja őt. Nemcsak birnia kell, nem, de lábaival fogja tapodni őt, ezt a rabszolga leányt és érezte, hogy mégis ő lenne rabszolgája, ha ezért az árért ismét láthatná őt. Néha lélekben már örült a csíkoknak, melyeket a korbács a fiatal leány rózsás testére fog rajzolni, de egyúttal tudta, hogy végre a megbüntetettnek lábához kell omolnia és e csíkokat meg kell csókolnia. És nem ritkán az a gondolat fordult meg fejében, mily gyönyörűséget okozna neki, ha megölhetné őt.

Az emésztő gond, a nyugtalanság, a folytonos lelki küzdelem idővel nemcsak a fiatal harcos egészségét rongálta meg, hanem szépségének is ártott. Mint parancsoló mindig kiméletlenebb és igazságtalanabb lett. Mivel ok nélkül a legkegyetlenebb büntetéseket szabta ki rabszolgáira, sőt szabadosaira is, ezek csak reszketve és gyűlölettel telve közeledtek hozzá. Vinicius nagyon jól érezte ezt, nagyon fájdalmasan tapasztalta egyre növekvő elhagyatottságát és ezért irgalmatlan bosszút állott. Csak Chilonnal szemben igyekezett magán uralkodni, mert folytonos

aggodalomban volt amiatt, hogy a görög abban hagyja nyomozásait, az utóbbi pedig jól ki tudta használni előnyét és mindig követelőbb lett. Ahányszor csak jött, eleinte mindig arról biztosítá Viniciust, hogy az ügyet gyorsan nyélbe fogja ütni, most pedig mindig újabb nehézségekre hivatkozott és habár amellet maradt, hogy az eredmény kétségtelen, kijelenté, miképp a dolog egészen várakozása ellenére, sokáig fog húzódni.

Végre több, Viniciustól aggodalmas várakozással eltöltött nap mulva Chilon ismét megjelent, de olyan mogorva arcot mutatott, hogy a fiatal katona elsápadt láttára és felé rohanva, alig hebeghette ki e szavakat:

- Nincs a keresztények közt?

- De igen, ó uram, - viszonzá Chilon, - de köztük találtam Glaucust, az orvost is.

- Kiről beszélsz, ki az a Glaucus?

- Nem emlékszel többé arra az aggastyánra, ó uram, akivel Nápolyból Rómába vándoroltam és akinek védelmezésekor két ujjamat elvesztettem, oly vesztesség, mely képtelenné tesz arra, hogy tollat vegyek kezembe. Feleségét és gyermekét elrabolták, őt magát a rablók késsel megszúrták. Haldokolva kellett őt Minturnae mellett egy szállóban hagynom és sokáig, sokáig sirattam őt! De jaj, jaj, meg kellett győződnöm, hogy ő még él, hogy a római keresztény községhez tartozik.

Vinicius, aki mindebből nem birt kiokosodni, csak azt gondolta, hogy az a Glaucus bizonynyal Ligia megtalálásának útjában áll, azért nagy nehezen leküzdé kitörő haragját és kiáltá:

- Ha te védted őt, hálásnak kellene irántad lennie és segítséget kellene nyújtania.

- Ah, nemes tribún! Még maguk az istenek se mindig hálásak, hát még az emberek. Bizony, hálásnak kellene lennie! De ő szerencsétlenségre gyöngye elméjü öreg - gond és nélkülözés tették azzá - és így nemcsak nem hálás irántam, hanem, mint hitsorsosaitól hallom, engem vádol, hogy én vagyok ama rablótámadásnak és így szerencsétlenségének szerzője. Ez a jutalom két ujjamért.

- Egészen meg vagyok győződve, te gazember, hogy úgy van, amint mondja! - kiáltá Vinicius.

- Akkor te többet tudsz, mint ő, ó uram! - felelé Chilon méltósággal. - Ő csak föltételezi a dolgot. De azért mégis fölhívja majd ellenem a keresztényeket, hogy kegyetlen bosszút álljanak rajtam, vagyis, épp oly bizonyosan megtenné s azok segítenének neki, ha nevemet tudná. De ő nem tudja és amit még nagyobb szerencsének lehet nevezni, nem is vett észre az imaházban, amelyben találkoztunk. De én tüstént megismertem őt és legjobban szerettem volna nyakába borulni. De bölcseségem és az a szokás, hogy előbb minden lépésemet megfontoljam, visszatartott. De alig léptem ki az imaházból, tudakozódást szereztem felőle és azoktól, akik őt ismerik, azt hallottam, hogy ő az az ember, akit társa a Nápolyból Rómába való vándorlás közben elárult. Ily módon jutott fülembe, mit beszél felőlem.

- Mi közöm nekem mindehhez? Beszélj el, mit láttál az imaházban.

- Te persze nem törődsz vele, ó uram, de én nagyon is, hiszen a saját bőrömet viszem így a vásárra. És mivel szívesen fekszik, hogy tanításom túléljen, örömet lemondok az ígért jutalomról, hogy a hitvány mammonért ne kelljen életemet kockára tennem. Mert mint igazi bölcselő arra törekszem, hogy az isteni igazságot kutassam, amihez semmi szükségem sincs a gazdagságra.

Ekkor Vinicius olyan arccal lépett hozzá, mely semmi jót se jövendőlt és félig fojtott hangon mondá:

- Hát ki mondja neked, hogy Glaucus kezétől hamarabb elér a halál, mint az enyémtől? Honnét tudod, te kutya, vajjon nem földeltetlek-e el most mindjárt, itt a kertemben?

Chilon, ki gyáva volt, megrémülten nézett Viniciusra és rögtön tudta, hogy egy vigyázatlan szó tönkre teheti őt.

- Én keresem őt, ó uram! - kiáltá tehát nagy sietve, - és légy bizonyos, hogy megtalálom.

Rövid hallgatás következett. Semmi se hallatszott, csupán Vinicius gyorsan lihegő lélegzete és a rabszolgáknak messziről hangzó éneke, akik a kertben dolgoztak.

De alig vette észre a görög, hogy a fiatal patricius nyugodtabb lett, újra kezdé:

- A halál közel járt hozzám, de olyan nyugalommal néztem szemébe, mint Sokrates. Ah uram, mily hamisan értetted szavaimat. Hiszen nem vonakodom még tovább keresni a leányt, csak be akartam bizonyítani, mily veszélyekkel van ez összekötve reám nézve. Jó idővel ezelőtt kételkedtél azon, vajjon csakugyan van-e Euricius a világon és jóllehet saját szemeddel meggyőződted róla, hogy apám fia csak igazat beszélt, most ismét fölteszed, hogy Glaucus alakját én költöttem. Ah, uram, mennyire kívánom, bár valóban így volna, hogy mint előbb, veszélytelenül keveredhetném a keresztények közé. Még azt a szegény öreg női rabszolgát is odaadnám érte, akit három nap előtt azért vettem, hogy rólam, nyomorék emberről, öregségemben gondoskodják. De Glaucus él, ó uram, és ha egyszer szeme elé kerültem, akkor nem látsz viszont, uram. De ez esetben ki találná meg számodra a leányt?

Itt egy darabig hallgatott, letörle könnyeit és folytatá:

- De mivel Glaucus él, hogyan nyomozhatom őt? Minden lépésnél találkozhatik velem és ha találkozik, el vagyok veszve és minden keresésem meg van hiúsítva.

- Mire célzol? - kérde Vinicius. - Mit akarsz elérni szavaiddal és mihez szándékozol fogni?

- Aristoteles arra tanít bennünket, ó uram, hogy a kicsinyes dolgokat a nagy céloknak föl kell áldoznunk, és Priamos király gyakran hangsúlyozta, hogy a magas kor súlyos teher. Az öregség és szerencsétlenség terhe nagyon súlyosan nyomja már Glaucust régóta és azért valódi jótétemény volna reá nézve a halál. Mert Seneca nézete szerint mi más a halál, mint megszabadulás?

- Tartsd meg bolondos beszédeidet Petronius számára. Engem hagyj békében és mondd meg nyíltan, mit akarsz.

- Ha az erény bolondság, akkor az istenek hagyjanak meg egész életemen át bolondnak. Ó uram, Glaucust el akarom tenni láb alól, mert amíg ő lélegzik, létem veszélyeztetve van és így vállalkozásom is kérdéses.

- Akkor bérelj föl embereket, akik megölik őt. Mindnyájukat megfizetem.

- Azok elveszik pénzedet, uram és később elárulják a titkot. Most ugyanannyi csaló van Rómában, mint homokszem az arénában, de ha egy becsületes ember hasznára akarja fordítani rosszaságukat, olyan drágán kell megfizetnie, hogy el se tudod képzelni. Nem, nem, legnemesebb tribún! Tegyük föl azt az esetet, hogy az örség tetten érné a gyilkosokat! Ezek nem árulnák-e el rögtön annak a nevét, aki fölbérelte őket és nem lenne-e belőle veszedelem reád nézve? Engem ellenben nem jelenthetnek föl, mert elhallgatom előttük nevemet. Igaztalan vagy, ha nem bízol bennem, mert gondold meg, hogy egészen eltekintve becsületességetemtől, még két dologról van szó: saját bőrömről és arról a jutalomról, melyet nekem ígértél.

- Mennyire van szükséged ezért?

- Legalább ezer sestertiusra! Fontold meg, uram, igyekeznem kell becsületes gazembereket keresnem, embereket, akik a megkapott foglalo után nem mondanak búcsút a kapufélfának. A jó munkát jól meg kell fizetni! Azért nekem is adhatsz újra valamit, hogy mindazt a könnyet fölszárítsam, melyet fájdalommban Glaucusért fogok hullatni. Az isteneket hívom tanúbizonysággul, mennyire szeretem őt: ha ma ezer sestertiust kapok, lelke legfőlebb két nap lefolyása alatt a Hadesben van és csak ott jut annak tudatára, ha ugyan a lelkek egyáltalán megőrzik az emlékező és gondolkodó tehetséget, hogy mily végtelenül szerettem őt. Még ma kiválogatom az alkalmas embereket és tudtokra adom, hogy holnap estétől kezdve Glaucus életének minden további napjáért száz sestertiusszal kevesebbet fizetek. Azonkívül van még egy tervem, melynek sikerében oly erősen bízom, mint a szikla.

Vinicius még egyszer megígérte neki a kért összeget, de megtiltotta neki, hogy Glaucust tovább is emlegesse. Szeretne újat hallani, mondá és tudni, hol volt időközben Chilon, mit látott és nyomozott ki. De nem sok újat lehetett megtudni. Még két más imaházban volt, jelenté ki Chilon; ott minden jelenlevőt, de kivált az összes nőket tüzetesen szemügyre vette anélkül, hogy egyet is fölfedezhetett volna, aki Ligiához hasonlít. Egyébiránt a keresztények most már magukénak tekintik és tisztelik őt, mióta Euricius fiának szabadságát megvásárolta, mint olyan embert, aki Krisztus ösvényén jár. Tőlük tudta meg azt is, hogy egyik nagy törvényhozójukat, bizonyos Pált Tarsosból, a zsidók vádlására Rómában tartják őrizet alatt; azon igyekszik, hogy ezzel megismerkedjék. De a legjobban mégis egy más hír örvendezteté meg. Ugyanis azt mondták neki, hogy az egész felekezet legfőbb papja, Krisztus korábbi tanítványa, akire az egész világ keresztényei fölött való uralmat reá ruházta, legközelebb Rómába érkezik. Nincsen természetesebb annál, hogy őt az összes keresztények színről-színre akarják látni és tanításait hallani. E célból nagy gyülekezések lesznek, amelyeken ő, Chilon is részt akar venni és amelyekre Viniciust is magával viheti, mivel könnyű lesz ily néptömeg közt rejtve maradni. Kétséget se szenved, hogy ott meg kell Ligiát találniok. Mihelyt egyszer Glaucus el lesz téve láb alól, ezzel nem is lenne valami nagy veszély összekötve. Néha ugyan a keresztények is megpróbálják a bosszúállást, de általában békeszerető emberek.

Chilon most azt is elbeszélte Viniciusnak, hogy bámulatára soha se látta, miképp a keresztények kicsapongásokat követnének el, a forrásokat és kútakat megmérgeznék, az emberi nem ellenségei volnának, szamarat tisztelnének, vagy gyermekek húsát ennék. Nem, ilyesmit soha se látott. Bizonyynal olyanok is találhatók köztük, akik Glaucust pénzért eltennék láb alól, de tanításuk, amennyire tudja, nem ösztönöz bosszúra, sőt ellenkezőleg békét parancsol, bocsánatot parancsol.

Vinicius pedig megemlékezett arról, amit neki Pomponia Graecina Acténál mondott; így bizonyos örömmel hallgatta Chilon szavait. Habár Ligia iránti érzelve néha gyűlölettel volt határos, az a gondolat, hogy a tanítás, melyet ő és Pomponia követ, egyáltalán nem gyakorol reá káros, vagy romboló hatást, mégis nagy könnyebbiséget okozott neki. De ezt az örömet bizonyos homályos, aggasztó érzés részben ismét megzavarta. Hogyan, hátha éppen Krisztusnak eme reá nézve fölfoghatatlan, áthatolhatatlan homályba burkolt tisztelete képezi az áthidalhatatlan ürt közte és Ligia között? Igen, úgy van! És ez az új tanítás nemcsak haragját kelté föl, hanem aggasztó félelemmel is töltötte őt el.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Chilonra nézve tényleg nagy jelentőséggel bírt, hogy a már idős, de azért még mindig erős Glaucust eltegye láb alól. Az, amit Chilon Viniciusnak elbeszél, csak részben nyugodott igazságon. Ugyan találkozott annak idején az orvossal, de nem nyújtott neki segédelmet, hanem inkább elárulta, rablóknak eladta, megrabolta őt családjától, vagyonától és aztán rútul sorsára bízta. Az emlékezés erre az eseményre mostanáig éppen nem bántotta őt, mert nem a szállóban, nem, de sík mezőn, Minturnae közelében taszítá el magától irgalom nélkül a halállal vivódó embert. Csak egy nem jutott akkor eszébe - Glaucus ismét meggyógyulhat és visszatérhet Rómába. Mennyire megrémült tehát, mikor őt az imaházban észrevette! Az első pillanatban arra gondolt, hogy Ligia minden nyomozását abban hagyja. De másrészt rettegett Vinicius haragjától. Csak az volt a választása, hogy magát kitegye Glaucus haragjának, vagy egy hatalmas patricius üldözésének és bosszújának, akinek bizonynyal tüstént egy még hatalmasabb, Petronius sietne segítségére. Ezt fontolóra véve, Chilon nem sokáig habozott, mert annak az elvnek hódolt, hogy jobb, ha az embernek kisebb, mint nagyobb ellensége van. Azért, bár gyávaságból visszarettent a gyilkosságtól, mégis arra tökélt el magát, hogy Glaucusnak bérelt gyilkosoktól pusztulnia kell.

Reá nézve most még csak az arravaló emberek kiválasztásáról volt szó és itt azon gondolattól vezérelteté magát, melynek Viniciusszal szemben kifejezést adott. Mivel az éjszakákat legnagyobb részt korcsmákban töltötte, hajléktalan, minden becsületből kivetkőzött emberek között, nem eshetett nehezére olyan embereket találni, akik készeknek nyilatkoztak bármily tetterre, de még könnyebben bukkanhatott köztük olyanokra, akik hajlandóknak ígérkeztek a föladatra, mivel aranyat éreztek, akik azonban a megkapott foglaló után az egész kilátásba helyezett összeget iparkodtak volna tőle kicsikarni azzal a fenyegetéssel, hogy őt az őrség kezébe szolgáltatják. De Chilon már hosszabb idő óta bizonyos undort érezett e csöcselék iránt, ez elzüllött és egyúttal utálatos alakok iránt, akik a Suburában és a Tiberen túl fekvő, hirhedt házakban tartózkodtak. Mivel pedig minden embert a saját értéke szerint becsült föl s a keresztényeket és azok tanításait nagyon is kevésbé ismerte, erősen meg volt győződve, hogy köztük is talál kész eszközökre és mivel őket kevésbé csalóknak tartotta, mint a többieket, elhatározta, hogy hozzájuk fordul, de a dolgot mégis akképp tünteti föl, hogy ne pénzért, hanem vallási buzgóságból vállalkozzanak a kivitelre.

E célból este felé Euriciushoz ment, aki, mint tudta, egész lelkével csügg rajta és bizonynyal kész volt bármely segélynyújtásra. Természetől fogva óvatos levén, Chilon bölcsen tartózkodott igazi szándékainak föltárásától, hiszen ezzel megingatta volna azt a hitet, melyet az öreg az ő erényességébe, jámborságába helyezett. Reá nézve csak arról volt szó, hogy készséges emberekre találjon; ezeknek aztán oly módon akarta föltüntetni a dolgot, hogy azok már önmaguk miatt örökös hallgatásra legyenek kötelezve.

Euricius, miután fia szabadságát megvásárolták, a Circus Maximus közelében levő számtalan boltok egyikét kibérelte, melyekben olajbogyót, datolyát, süteményeket és mézzel édesített vizet árultak a cirkusz látogatói számára. Chilon őt és fiát otthon találta, amint a bolt rendezésével foglalatostkodtak, mind a kettőt Krisztus nevében üdvözölte és azonnal előhozta a dolgot, amely miatt jött. Mivel olyan nagy szolgálatot tett nekik - mondá - bizonynyal hálájukra számíthat. Két-három erős, bátor embert keres, hogy elhárítsa a veszélyt, mely nemcsak őt magát, hanem az összes keresztényeket is fenyegeti. Természetesen ő csaknem egészen pénztelen, mivel pénzének legnagyobb részét nekik adta, de azért mégis késznek nyilatkozik, hogy az embereket a véghezviendő szolgálatért megfizeti oly föltétel alatt, hogy bíznak benne és parancsait híven végrehajtják.

Euricius és fia, Quartus alázatos készséggel figyeltek jótevőjük szavaira és azonnal biztossították őt, hogy ők maguk is készek mindent megtenni, amit tőlük kíván; hiszen olyan szent ember, mint ő, nem bírhatja őket olyan tettekre, melyek nincsenek összhangzásban Krisztus tanításaival.

Chilon lelkes szavakban fejezte ki örömét készségük fölött és szemét ég felé emelve, úgy tett, mintha imádkoznék, de a valóságban csak azt fontolgatta, mitévő legyen. Ha a neki tett ajánlatot elfogadja, csaknem ezer sestertiust megtakaríthat. De már néhány perc múlva elhatározta, hogy elutasítja azt. Euricius nemcsak az öregségtől, hanem a gondtól és betegségtől is megtört ember volt, Quartus pedig csak tizenhat esztendő volt, Chilonnak azonban mindenek előtt erős, tapasztalt emberekre volt szüksége és ami az ezer sestertiust illette, hála az általa kiesztelt tervnek, azt remélte, hogy annak nagy részét minden esetre megtakaríthatja. De elhatározását egész határozottan tudtul kellett adnia, mielőtt az apát és fiát elutasította. Végre így szólt Quartus:

- Ismerem Demas péket, ó uram, akinek kézi malmainál rabszolgák és napszámosok foglalkoznak. E napszámosok egyike olyan erős, hogy nem csak két, de négy mást pótolhatna és magam is láttam, hogy olyan köveket emelt föl, melyeket előbb négy ember nem birt helyökből kimozdítani.

- Ha az illető istenfélő ember, olyan ember, aki képes magát atyafiaiért fölládozni, megismerkedem vele - jegyzé meg Chilon.

- Ő keresztény, uram - viszonzá Quartus - csaknem mindnyájan keresztények, kik Demasnál dolgoznak. Vannak nappali és éjjeli munkások és az, akiről beszéltem, az éjjeli munkásokhoz tartozik. Ha most odamegyünk, bizonynyal a vacsoránál találjuk. Nyíltan beszélhetsz vele. Demas háza az emporiumnál van.

Chilon azonnal késznek nyilatkozott az elmenetelre. Az aventini halom tövében levő emporium nem nagy távolságra volt a Circus Maximustól. Tehát anélkül, hogy a halmot meg kellett volna kerülni, a folyó mentén a Porticus Aemilián át rövidebb úton lehetett odaérni.

- Öreg vagyok - kezdé Chilon, mikor az oszlopcsarnokban lépdeltek - és azért néha cserben hagy emlékező tehetségem. Így tudom ugyan, hogy Krisztusunkat egyik tanítványa elárulta, de ennek az árulónak a nevére nem tudok többé emlékezni.

- Judásnak hívták, uram és fölakasztá magát - viszonzá Quartus, titokban csodálkozván rajta, mikép felejlhetette el ezt a nevet.

- Ah igen, Judásnak! - veté közbe Chilon.

Hallgatva mentek tovább és csakhamar elérték az emporiumot. De mivel már be volt zárva, elmentek mellette és a magtárakat, melyekben a nép közt gabonát osztottak ki, megkerülvén jobbra, a házak felé fordultak, melyek a Via Ostiensis hosszában a Mons Testaciusig és a Forum Pistoriumig húzódtak, ott egy faépület előtt megálltak, melyből kézi malmok zöreje hallatszott. Quartus belépett, míg Chilon künn maradt, mivel egyrészt nem akarta, hogy sok ember lássa, másrészt mivel folytonos félelemben élt, hogy Glaucus orvossal találkozik.

- Mégis nagyon kíváncsi vagyok erre a molnárlegényként szolgáló Herkulesre - dörmögé, a fényesen ragyogó holdat szemlélve; - ha csaló és okos fő, nem kevésbe fog kerülni, de ha erényes keresztény és igazi fajankó, akkor pénz nélkül is elérek nála mindent, amit akarok.

Chilon nem sokáig csügghetett elmélkedéseiben. Quartus csakhamar egy ember kíséretében tért vissza, aki csak egy «exomis» nevű tunikát viselt, minek folytán jobb válla és jobb melle teljesen födetlen volt. Ezt az exomist főleg munkások viselték ruha gyanánt, mivel különös

szabásánál fogva a mozdulatok szabadságát semmikép sem akadályozta. Mikor Chilon az új jövevényt, egy igazi óriást, megpillantotta, megkönnyebbülten lélegzett föl, mert ilyen vállakat, ilyen mellkast még soha életében nem látott.

- Ez az a testvér, uram, akivel beszélni óhajtasz - kezdé Quartus.

- Krisztus békéje legyen veled - mondá Chilon. - Te pedig, Quartus, világosítsd föl ezt a testvért arra nézve, vajjon hihet-e nekem és bízhat-e bennem és aztán térj vissza Isten nevében tiszteletreméltó atyádhoz, akinek nem szabad nagyon sokáig egyedül maradnia.

- Ez egy szent ember, aki minden vagyonát és pénzét föláldozta, hogy a rabszolgaságtól megszabadítson - kezdé Quartus - igen, hogy engem megszabadítson, jóllehet nem is ismert engem. A mi Urunk és Üdvözítőnk adjon neki érte mennyei jutalmat.

Miután a munkás e szavakat hallotta, lehajolt és megcsókolta Chilon kezét.

- Hogy hívnak, atyámfia? - kérdé erre tőle a görög.

- A szent keresztségben Urbán nevet kaptam, atyám.

- Urbán atyámfia, van-e időd arra, hogy velem valamit nyugodtan megbeszélj?

- Munkánk éjfélkor kezdődik, most pedig csak vacsoránkat készítik.

- Akkor elég időnk van. Kövess a folyóhoz és halljad ott, amit mondani szeretnék.

Együtt mentek a folyóhoz. Ott a köves part szélén leültek. A mély csendet köröskörül csak a kézi malmok messziről hangzó kattogása és a folyó csobogása szakította meg. Csak most vette Chilon szemügyre a munkás arcát fürkésző tekintettel és arra az eredményre jutott, hogy az jó, becsületes lélekre vall, habár szemében néha fenyegető, de egyúttal szomorú kifejezés nyilvánult, mely csaknem minden, Rómában letelepült barbárral közös volt.

- Ez az igazi - gondolta magában. - Ez egy jólelkű, együgyű ember, aki kedvemért, jutalomra való igény nélkül megöli Glaucust.

- Urbán - kérdé aztán - szereted-e Krisztust?

- Teljes szivemből szeretem - felelé a munkás.

- És atyádfiát és testvéreidet és mindazokat, kik neked Krisztus igéjét hirdették és téged a benne való hitre tanítottak?

- Azokat is szeretem, uram!

- Akkor béke legyen veled!

- És veled, atyám!

Ismét csend következett - csak a távolból hallatszott ismét a kézi malmok kattogása és a mélyben a folyó zúgott.

Chilon a fényes holdvilágra nézett és halk, fojtott hangon az Üdvözítő haláláról kezdett beszélni. Szavait nem intézte egyenest Urbánhoz, nem, úgy tetszett, mintha azt a halált maga elé akarná újra képzelni, vagy mintha az alvó városra valami titkot akarna bízni.

Ebben valami megható, elragadó volt. A munkás sírt és Chilon is panaszkodott azon, hogy a Megváltó halálának órájában nem lépett föl senki, aki őt, ha nem is a keresztfeszítéstől, de legalább a katonák és zsidók csúfolódásától megvédte volna s ekkor a barbár fájdalomában és elfojtott dühében ökölbe szorítá óriás kezét. A halál órájának megemlézése meghatotta őt, de

mikor a sokaságra gondolt, mely a keresztrefeszített Báránykát csúfolta, minden fölháborodott benne és vad bosszúszomj tölté el őt.

- Urbán - kérdé most Chilon hirtelen - tudod-e, ki volt Judás?

- Tudom, tudom. De ő fölakasztá magát! - kiáltá a munkás oly hangon, amelyből világosan kitetszett az a sajnálkozás, hogy az áruló maga vetett véget életének s így megszabadult kezei közül.

- És ha nem akasztotta volna föl magát - folytatá Chilon - nem volna-e minden keresztény, aki vele a szárazföldön vagy tengeren találkozna, arra kötelezve, hogy bosszút álljon rajta a Megváltó gyötrelmeiért, kiontott véreért, haláláért?

- Ki mulasztaná el ezt a bosszút, atyám?

- Béke legyen veled, a Bárányka hívő szolgája. Igen, meg kell bocsátanunk a bántalmakat, melyekkel minket illetnek, de kinek van joga arra, hogy a Megváltó gyalázásait bosszúlatlan hagyja? De amint a kígyó újra kígyót nemz, mint a rossz újra rosszat, mint az árulás ismét árulást szül, úgy származott Judás szelleméből egy másik áruló és amint az a Megváltót a zsidóknak és a római zsoldosoknak kiszolgáltatta, úgy akarja az, aki köztünk él, az ő juhocskaikat a farkasoknak kiszolgáltatni. Azért, ha senki sem előzi meg az árulást, ha senki se tiporja szét kellő időben a kígyó fejét, akkor mindnyájan biztos pusztulásnak megyünk eléje és velünk együtt a Bárányka tisztelete is veszendőbe megy.

A munkás a legnagyobb mértékben nyugtalanítva, a görögre nézett, ez azonban köpönyegével elfödte arcát és több ízben ismétlé oly hangon, mintha a föld alól jönne:

- Jaj nektek, az igaz Isten tisztelőinek! Jaj nektek, keresztény férfiak és nők!

És ismét hallgatás állt be s ismét nem volt más hallható, mint a kézi malmok kattogása, a molnárlegények tompán csengő éneke és a folyónak szelid hullámverése.

- Atyám - kérdé végre a munkás - miféle áruló az?

Chilon lehajtá fejét és kijelenté, hogy mindjárt megmondja, miféle áruló az. Judás fia, olyan sarjadék, mely ádáz méregből hajtott ki, oly ember, aki kereszténynek adja ki magát és az imaházakat csak oly célból keresi föl, hogy az atyafiakat a császárnál amiatt bevádolja, hogy a császárt nem akarják Isten gyanánt elismerni, hogy a kútakat megmérgezik, gyermekeket gyilkolnak és a várost úgy el akarják pusztítani, hogy kő kövön nem marad. Már néhány nap mulva azt a parancsot adják a praetorianusoknak, hogy az öregeket, az asszonyokat és gyermekeket elfogják és a vesztőhelyre kísérik, amint Pedanius Secundus rabszolgáit halálra kísérték. Mindezt a második Judás okozta. De mivel egy ember se vállalkozott az első Judás megbüntetésére, senki nem állt bosszút rajta, senki se védte Krisztust a leggyötrelmesebb órákban, hol található az, aki most széttiporja a kígyó fejét, mielőtt a császár meghallaná sziszegését, aki elpusztítaná azt, aki az atyafiakat, aki Krisztus tanítását a pusztulástól megtaltalmazná?

Ekkor Urbán, aki eddig csaknem mozdulatlanul ült helyén, fölugrott és kiáltá:

- Én megteszem, atyám!

Chilon most szintén fölemelkedett, tekintetét a munkás arcára irányzá, akinek vonásai a fényes holdvilágnál jól kivehetők voltak, kitérte karját és kezét fejére tette.

- Menj a keresztényekhez - mondá aztán ünnepies hangon - menj az imaházakba és tudakozódjál az atyafiaknál Glaucus orvos felől és ha megmutatják őt, öld meg Krisztus nevében.

- Glaucus! - ismétlé a munkás, hogy a nevet nyilván emlékezetébe vesse.

- Ismered-e őt?

- Nem, nem ismerem őt. Hiszen sok ezer keresztény van Rómában, úgy hogy nem mindnyájan ismerik egymást. De holnap éjjel minden testvér és nővér összegyűl az Ostrianumban, mivel a nagy apostol megérkezett, aki ott bennünket Krisztus tanításában fog részesíteni. Akkor az atyafiak megmutathatják nekem Glaucust is.

- Az Ostrianumban? - kérde Chilon. - Hiszen az a város falain kívül van! A testvérek és nővérek - éjjel? A városon kívül, az Ostrianumban?

- Igen, atyám; ott van a mi temetkező helyünk, a Via Salaria és a Via Nomentana közt. Eszerint te nem tudtad, hogy a nagy apostol tanítását fogja hirdetni?

- Két nap óta nem voltam otthon; azért nem kaptam meg levelét. Hogy az Ostrianum hol van, azért nem tudhattam, mert kevéssel előbb érkeztem ide és pedig Korinthusból, hol egy keresztény község előjárója voltam... De ha minden úgy van, amint mondod és ha Krisztus a tette lelkésít, menj éjjel az Ostrianumba, fiam, keresd föl Glaucust az atyafiak közt és üsd agyon a városba haza menet. Bűneid ezért meg lesznek bocsátva. És most béke legyen veled...

- Atyám...

- Hallak, a Bárányka szolgája.

A munkás arcán bizonyos zavar mutatkozott. Nem is nagyon régen, mondá, agyonütött egy embert, sőt talán kettőt is. Pedig a keresztény vallás tiltja az emberölést. Nem saját védelme végett ütötte agyon azt a kettőt; de ilyen esetben is tilos az emberölés. Nem is nyernivágyásból ütötte őket agyon. Krisztus mentsen tőle! Maga a püspök adott atyafiakat az ő segítségére, de határozottan azt mondta neki, hogy tilos az emberölés. Akarata ellenére ütötte agyon azt a kettőt, mert bizonynyal büntetésül roppant erővel van megáldva... De most súlyosan vezekel érte... a többiek énekelnek az őrlésnél, ő pedig mindig szomorúsággal telve bűneire, a megbántásra gondol, melylyel a Báránykát illeti... Folytonosan imádkozik, számtalan könnyet hullat! Mindig, de mindig bocsánatért esedezik a Báránykához és mégis érzi, hogy még többet kell vezekelnie... Most azonban azt ígérte, hogy egy árulót öl meg - és az helyes! Hiszen csak azt az igaztalanságot lehet megbocsátani, melyet az ember maga szenved! Azért agyonüti Glaucust még akkor is, ha ennek a testvérek és nővérek szeme láttára, az Ostrianumban kellene történnie. De Glaucust mindenek előtt a testvérek közt a véneknek, a püspöknek vagy az apostolnak kell elítélnie. Mert micsoda nagy dolog az, valakit megölni? És egy árulót agyonütni oly nagy élvezetet szerez neki, mint egy farkast vagy medvét elejteni. De mi lesz, ha Glaucust ártatlanul vonnák felelősségre? Szabad-e neki, Urbánnak, lelkiismeretét új gyilkossággal, új bűnnel és a Bárányka új megbántásával terhelni?

- Arra nincs időnk, fiam, hogy ilyen ítéletet bevárjunk - veté közbe Chilon. - Hidd el, hogy az áruló vagy az Ostrianumból egyenest a császárhoz megy Antiumba, vagy egy bizonyos patricius házában fog elrejtőzni, akinek szolgálatában áll. Én azonban egy ismertető jelet akarok neked adni és ha azt Glaucus halála után megmutatod a püspöknek és a nagy apostolnak, mind a ketten áldást adnak tetteredre.

Igy szólván, egy kis pénzt vett elő, övében kést keresett s miután megtalálta, a pénzre a kereszt jelét karcolta és a munkásnak átadta.

- Nesze, ez az ítélet, de egyúttal az ismertetőjel számodra - mondá aztán. - Ha ezt megmutatod a püspöknek, megbocsátja a gyilkosságot, melyet úgy sem örömet követsz el.

A munkás önkénytelenül kinyújtá kezét a pénz után, habár a már elkövetett gyilkosság gondolatára a rémület érzése járta át.

- Atyám - hebegé aztán csaknem esdeklő hangon - lelkedre veszed-e ezt a tettet és magad hallottad-e, hogy Glaucus az atyafiakat elárulni szándékozik?

Chilon belátta, hogy bizonyítékokat kell fölhoznia, neveket kell említenie, ha az óriás szívében kétséget nem akar ébreszteni és azonnal szerencsés gondolata támadt.

- Halld, Urbán - kezdé - én ugyan Korinthusban lakom, de Kos a hazám és itt Rómában egy Eunice nevű leányt oktatok a keresztény tanításra. Ő, aki hazámból származik, mint «vestiplica» szolgál bizonyos Petroniusnak, a császár barátjának házában. Ebben a házban hallottam nemcsak Glaucus azon szándékáról, hogy az összes keresztényeket elárulja, hanem azt is megtudtam, hogy a császár másik besugójának, Viniciusnak megígérte, hogy a keresztények közt kikutat bizonyos leányt...

Itt a görög elhallgatott és álmélkodva nézett Urbánra, akinek szemei rögtön úgy szikráztak, mint egy ragadozó állat szemei s akinek arca vad, fenyegető kifejezést öltött.

- Mi lelt, Urbán? - kérde rövid hallgatás után, telve félelemmel.

- Semmi, atyám, holnap megölöm Glaucust!...

A görög tünődve nézett maga elé; de aztán mindjárt karon ragadta Urbánt s úgy igyekezett őt fordítani, hogy az óriás férfi vonásait a holdfény élesen megvilágítsa s fürkészőleg szemlélte őt. Nyilván azt fontolgatta, vajjon tovább kutasson s a dolognak nyitjára jusson-e, vagy nem tanácsosabb-e ezúttal megelégednie azzal, amit már tudott vagy kitalált.

Végre győzött a veleszületett óvatosság. Többször mélyen föllélegzett, kezét ismét a munkás fejére tette és ünnepies, sürgető hangon kérde:

- Tehát a szent keresztségben kaptad az Urbán nevet?

- Úgy van, atyám.

- Nos, béke legyen veled, Urbán.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

Petronius Viniciushoz:

«Úgy látszik, bajod van, Carissime, Venus nyilván földulta lelkedet és nemcsak eszedtől és értelmedtől fosztott meg, hanem attól a képességtől is, hogy a szerelmen kívül más valamire gondolj. Néha olvasd el azt, amit levelemre válaszolsz s akkor elismered, hogy minden iránt egykedvű lettél, amit nem Ligiának hívnak, hogy gondolataid csak vele foglalkoznak, mindig hozzá térnek vissza és körülötte csapongnak, mint az ölyv a kiszemelt áldozat körül kereng. Polluxra! Kövess el mindent, hogy gyorsabban megtaláld őt, mert különben az a részed, melyet a tűz még nem égetett hamuvá, az egiptomi szfinkszszé változhatik, melyről azt mondják, hogy a sáppadt Isis iránt való szerelemből minden iránt érzéketlen és egykedvű lett és csak az éjszaka után eped, hogy köszemével kedvesét nézze.

Járd be álruhában a várost, keresd föl bölcseiddel a keresztény imaházakat. Minden ajánlatos, ami reményt ébreszt és ami az időt öli. De irántam való barátságból végy figyelembe egyet: az az Ursus, Ligia rabszolgája, állítólag roppant erős ember, fogadd meg azért Crotont, hogy benneteket, téged és a bölcselet, bolyongásaitokban kísérjen. Ez tanácsos és bölcs dolog lesz. Mert bár a keresztények, akikhez Pomponia Graecina és Ligia tartoznak, nem látszanak olyan gonosztevőknek, mint róluk állítják, mégis megmutatták Ligia elrablásakor, hogy nem lehet velök tréfálni, mihelyt nyájuknak juhocskájáról van szó. Ismerlek és tudom, mily kevésbé bírsz magadon uralkodni. Ha Ligiát megpillantod, azonnal meg akarod őt ragadni. De Chilonides ebben segítségére lehet-e? Croton azonban lehetségessé teszi, még akkor is, ha tíz olyan ember oltalmazná a leányt, mint Ursus. Ne használd ki magadat Chilontól túlságosan és mutakozzál bőkezűnek Croton iránt. Ez a legjobb tanács, melyet adhatok.

A kis Augustáról és a rontásokról, melyek állítólag halálát okozták, itt nem beszélnek többé. Hébe-hóba még Poppaea megemlíti nevét, de a császár szellemét egészen más valami veszi igénybe. Már több nap óta Nápolyban, vagyis inkább Bajaeba vagyunk. Ha még egyáltalán képes vagy gondolkodni, hallanod kellett itteni tartózkodásunkról, mert egész Rómában nem beszélnek másról. Először egyenest Bajaeba mentünk, ahol kezdetben az anyánkra való emlékezés és a lelkiismeret szava gyötört bennünket. De most Ahenobarbus ismét más álláspontra jutott. Az anyagyilkosság a legjobb anyagot szolgáltatja verseihez és oly jelenetek előadására lelkesíti őt, melyek tragikomikusan hatnak. Azelőtt csupán azért tett szemrehányásokat magának, mivel gyáva; de most, miután meggyőződött, hogy sem a föld nem inog lába alatt, se valamelyik isten nem áll bosszút rajta, abban tetszeleg, hogy környezetét a reá mért sorssal igyekszik meghatni. Éjjel gyakran fölugrik, színészként pózol, de rossz színészként, aki Orestes szerepét játssza, görög verseket szaval s eközben bennünket figyel, vajjon bámuljuk-e őt. És természetesen bámuljuk őt és ahelyett, hogy azt mondanánk neki: «Feküdj le, te bolond», mi is tragikus hangot pengetünk és a nagy színészt megvédjük a furiák ellen. Kastorra! Már hallanod kellett, hogy Nápolyban nyilvánosan föllépett. Mivel minden útonállót fölhajtottak reá Nápolyból és a körülfekvő helységekből, képzelheted, milyen illatos volt az aréna a fokhagymától és az izzadságtól. De hála az isteneknek, én nem az első sorokban ültem az augustiánusok között, hanem Ahenobarbusnál a színpal mögött tartózkodtam. De el tudod-e képzelni, hogy félt? És tényleg félt! Megragadta kezemet és hevesen dobogó szívére tette. Lélegzete rövid volt, igen, abban a pillanatban, mikor ki kellett lépnie, olyan sáppadt lett, mint a pergamen és kövér izzadságsöppek ültek homlokára. De azonnal látta, hogy minden sorban praetoriánusok ülnek, botokkal fölfegyverkezve s arra készen, hogy a lelkesedést lángra gyujtsák, mihelyt szükség lesz reá. De nem volt rá szükség. Igazán, egy sereg majom Karthago környékéről nem üvöltöhetett volna úgy, mint az a csöcselék üvöltött. Azt mondom, a fokhagymaszag fölhatott egész

a színpadra, Nero pedig hajlongott, kezét szívére tette, kezével csókokat hányt és úgy sírt, mint egy gyerek. Aztán ittasként hozzánk rohant, akik a színfalak mögött vártunk reá és kiáltá: «Micsoda valamennyi diadal az enyémhez képest!» A csőcselék tovább üvöltött és tapsolt tenyerével, jól tudván, hogy a császár kegynyilvánításait, ajándékokat, lakomákat, sorsjegyeket és bolondságainak további látványosságait tapsolja ki magának. Nem csodáltam lármájukat, mert ehhez hasonlót még senki se látott soha. Ő pedig váltig ismétlé: «Igen, ezek görögök, igen, ezek görögök.» Nekem úgy tetszett, hogy ettől az estétől fogva még fokozódott a rómaiak elleni gyűlölete. De azért mégis külön hirmondóknak kellett Rómába sietniök, hogy ott a diadalt közhirré tegyék és most a legközelebbi napokban a senátus köszönetét várjuk. A császár első föllépése után csakhamar különös esemény történt. A színház hirtelen összeomlott, de csak akkor, hogy minden ember távozott belőle. Ott voltam a szerencsétlenség színhelyén és meggyőződtem, hogy egyetlen egy halottat se húztak ki a romok közül. Sokan a görögök közül ebben az istenek haragját látják a császári méltóság lealacsonyítása miatt, Nero ellenben ez esetben csak az istenek kegyét látja, akik énekét és mindazokat, akik reá figyeltek, különös oltalomban részesítették. Ennek következtében minden templomban nagy hálaáldozatokat mutatnak be s ennek következtében a császár még nagyobb kedvet érez arra, hogy Achájába utazzék. Csak azon aggódik, mint velem néhány nap előtt bizalmasan közlé, hogy mit szól hozzá a római nép s vajjon nem lázad-e föl részint iránta való szeretetből, részint félelemből amiatt, hogy a császár hosszabb távolléte folytán úgy a gabona kiosztásától, mint a látványosságoktól elesik.

De hogy a vargák pompáját is szemügyre vegyük, melyet Vatinius fog kifejteni, egyúttal elmegyünk Beneventumba is és onnét Helene isteni testvéreinek oltalma alatt, Görögországba.

Ami engem illet, arra a meggyőződésre jutottam, hogy mindenki bolonddá lesz, ha bolondok közt él, igen, hogy a legörületesebb vállalkozások is bizonyos varázst gyakorolnak reá. Tehát most Görögország és az odavaló utazás ezer hintón Citrumból, Bacchus diadalmenetéhez hasonlóan, nimfák és bacchansok közt, zöld mirtusz-gallyakkal, szőlő és folyondár füzérekkel ékesítve s ezekhez járulnak a tigrisektől húzott kocsik, virágok, thyrsusbotok, evoékiáltások, zene, költészet és a tetszést nyilvánító Hellas. Ez mind nagyon szép lehet, de mi még további tervekkel is foglalkozunk. Imperiumot akarunk magunknak alapítani, ama mesés keleti birodalmakhoz hasonlóan, imperiumot, telve napfénynyel és pálmákkal, telve költészettel, úgy, hogy az álmok valóságra válnak s az élet a gyönyör mezejévé válik. Azonkívül Rómát el akarjuk feledni s valamely helynek akarjuk a főszűlyt a világuralomban megadni Görögország, Ázsia és Egiptom között, nem mint emberek akarunk tovább élni, hanem mint istenek. A köznapi élettől elfordulunk, arany gályákon, sötét, bíborvörös vitorlával hajózzuk át az Archipelagust, Apollót, Osirist és Baált akarjuk személyünkben egyesíteni, a hajnalpirhoz hasonlóan akarunk pompázni, a naphoz hasonlóan ragyogni, a holdhoz hasonlóan ezüstös fényt terjeszteni, dalolni, álmodozni... Képzelheted, hogy én, akinek még van egy sestertius ára eszem s egy as ára ítélőtehetségem, szintén elragadtatom magamat e hóbortosságoktól s azért ragadtatom el magamat, mivel, bár kivihetetlenek, mégis hatalmasok és rendkívüliek... Nem kell-e az ilyen mesés birodalomnak minden időben és hosszú idők múlva az emberek előtt szép álom gyanánt föltűnnie? Ha Venus néha nem venné föl egy Ligiának, vagy oly rabszolga leánynak alakját, mint Eunice, ha a művészet nem szépítené meg, akkor sivár és üres volna az élet és nagyon is gyakran a majom torzképét mutatná. De a rőt szakáll már azért se valószínűsíthatja meg terveit, mert a Keleten, mert a meseszerű, költészettel teli birodalomban nem volna hely az árulás, az alávalóság és gyilkosság számára, mert ő a költő színe alatt nyomorult komédiást, ostoba kocsist, felszínes zsarnokot rejteget magában. Időközben halálos ítéleteket mondunk ki oly emberekre, akik bármi módon haragunkat vonták magukra. A szegény Torquatus Silvanus már csak árnyék. Néhány nap előtt föl vágta ereit. Secanius és Sicinius aggodalommal telve

fogadják el a konzuli méltóságot és az öreg Thrasea, aki becsületes mer maradni, biztos halál felé siet. Tigellinus eddigelé még nem vitte annyira, hogy parancs érkezett volna hozzám, ereim fölmetszésére. Még mindig szükséges vagyok nemcsak mint *elegantiae arbiter*, hanem mint finom ízlésű ember is, akinek tanácsa nélkül az utazás Achájába alig jöhetne létre. De az bizonyos, korábban vagy későbben az lesz a végem és tudod-e, mit tartok e tekintetben legfontosabbnak? Hogy a rótszakáll meg ne kapja murrha csészémet,³⁹ melyet már láttál és megcsodáltál. Ha halálom órájában mellettem időzöl, neked adom, ha pedig távol vagy tőlem, összezúzom. De mi minden van még előttem? A beneventumi vargák, az olympiai Görögország és a fátum, mely észrevétlenül és előreláthatatlanul közeleg és mindenkinek pályáját kijelöli. Maradj egészséges és béreld föl Crotont, mert különben másodszor szalasztod el Ligiát. Én pedig bárhol legyek, küldd hozzám Chilonidest, mihelyt többé nem lehet hasznodra. Talán második Vatiniust csinállok belőle, talán annyira viszi, hogy a konzulok és senátorok még reszketnek előtte, mint most e dratvás lovag előtt reszketnek. Akkor valóban érdemes lenne életben maradni, hogy azt lássam. Add tudtomra, mihelyt Ligiát megtaláltad, hogy itt Venus templomában érettetek egy pár hattyút és egy pár galambot áldozhassak föl. Ne borítsa felhő egedet és ha elborítaná, legyen illata és színe olyan, mint a rózsáé. Maradj egészséges és élj boldogul!»

³⁹ A porcellánhoz hasonló anyagból.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET.

Alig olvasta végig Vinicius a levelet, mikor Chilon halkan és bejelentés nélkül bejött a könyvtár ajtaján, mivel a szolgálknak meg volt parancsolva, hogy őt a nap és éj bármely órájában beereszszék.

- Legyen irántad dicső elődödnék, Aeneásnak isteni anyja oly kegyes, - kiáltá - ó uram, mint Mária isteni fia irántam kegyes volt.

- Mit jelent ez? - kérde Vinicius az asztaltól fölugorva, amelynél ült.

Chilon fölnézett és mondá:

- Euréka!

A fiatal patricius olyan izgalomban volt, hogy sokáig egy szót se tudott szólni.

- Láttad őt? - kérde végre.

- Ursust láttam, uram és beszéltem vele.

- Tudod, hol rejtőzik Ligia?

- Nem, uram. Más valaki, mint én, a ligiainak hiúságból tudtára adta volna, hogy kitalálta, ki van előtte, más valaki, mint én, bizonynyal fölkelte volna az óriásnak bizalmatlanságát s ezzel a fiatal leány tartózkodó helyének azonnali megváltoztatását idézi elő. Én pedig, ó uram, mindebből nem tettem semmit. Elég azt tudnom, hogy Ursus az emporium közelében egy molnárnál dolgozik, akit, mint szabadosodat, Demasnak hívnak. Ez elég nekem azért, mivel most rabszolgáid közül bármelyik bizalmasod utánna mehet reggel és kifürkészheti tartózkodása helyét. De egyet már most határozottan mondhatok, ó uram. Mivel Ursus itt van Rómában, az isteni Ligia se hagyta el a várost, továbbá azt a hírt hozom, hogy ma éjjel csaknem bizonyosan az Ostrianumban lesz...

- Az Ostrianumban? Hol van az? - szakítá félbe a görögöt Vinicius oly módon, mintha tüstént a megjelölt helyre szándékoznék sietni.

- Az egy régi hypogeum⁴⁰ a Via Salaria és a Via Nomentana közt. A keresztények ama pontifex maximusa, akiről már beszéltem, ó uram s akit nyilván csak későbbre vártak, már most megérkezett és ma éjjel ama temetkező helyen hirdeti a szent tanítást és keresztséget szolgáltat ki. Tanításukat titokban tartják, mert bár semmi rendelet nincs kiadva ellene, mégis résen kell lenniök, mivel a nép fenekedik reájuk. Maga Ursus biztosított, hogy ma éjjel egy lélek se fog hiányozni az Ostrianumban, mert az összes keresztények látni és hallani akarják azt, aki Krisztus első tanítványa volt, akit az ő küldöttének tekintenek; mivel náluk férfiak és nők számára egyszerre hirdetik a tanítást, talán csak Pomponia fog hiányozni, aki alig tudna számot adni Aulusnak, a régi istenek követőjének arról, miért hagyja el éjszakai időben a házat: de Ligia, ó uram, aki Ursusnak és a község véneinek oltalma alatt áll, kétségtelenül ott lesz a többi nőekkel együtt.

Vinicius, ki eddigelé folytonos izgalomban élt, akit tulajdonképp csak a remény tartott fönn, hogy Ligiát talán mégis megtalálja, most, mikor ennek a reménynek hirtelen meg kellett valósulnia, olyan bágyadságot érzett, mint az oly ember érez az utazás végén, aki a célt elérte

⁴⁰ Föld alatti hely vagy boltozat.

s erejét mértéken túl megfeszítette. A görög azonnal észrevette ezt és elhatározta, hogy hasznára fordítja.

- A kapukat ugyan embereid őrzik, uram - kezdé - és ezt a keresztényeknek tudniuk kell. De nekik éppen nincs szükségök a kapukra. Talán szüksége van a Tibernek kapura? És habár a folyótól azok az utak jó messzire vannak, miért rettenne vissza az ember a kerülőtől, hogy a nagy apostolt láthassa? Bizonyynal ezerféle utat ismernek, melyek a falakon kívül visznek, igen, tudom, hogy ismernek ilyeneket. Az Ostrianumban megtalálod Ligiát, ó uram és ha nem lenne ott, amit nem hiszek, meglátod Ursust, aki azt ígérte, hogy megöli Glaucust. Ő maga mondta, hogy ott lesz és megöli őt. Akkor aztán vagy követed Ursust, amint haza megy s így kitudod Ligia lakóhelyét, vagy elfogadod mint gyilkost embereiddel és ha egyszer hatalmadban van, vallomásra is bírod őt, hogy hol rejtőzik Ligia. Mennyire kifárasztom magamat miattad, ó uram! Más azt mondta volna neked, hogy tíz füles korsót kellett Ursusszal innia, hogy a titkot kicsalja tőle; más talán azt mondta volna, hogy ezer, in scripto duodecim sestertiust vesztett el nála, vagy kétezer sestertiusért kellett a hirt megvásárolnia... Azt is tudom, hogy mindent kétszeresen térítenél meg nekem, de látod, életemben egyszer... azaz azt akartam mondani, mint életemben mindig becsületesnek mutatom magamat, mert meg vagyok győződve, hogy nagylelkűséged, mint a nemes Petronius is biztosított, legmerészebb várakozásaimat is felülmúlja.

Viniciust azonban, ki mint katona, nem volt szokva a hosszú megfontoláshoz, hanem a cselekvéshez, elragadta heves természete és mondá:

- Bökezüségem meg fog felelni várakozásaidnak, de előbb az Ostrianumba kell engem kísérned.

- Én, az Ostrianumba? - kérdé Chilon, akinek legkisebb óhajta se volt oda menni. - Megigérted ugyan, nemes tribún, hogy Ligiát megkeresem, de arra nem köteleztem magamat, hogy el is fogom számodra... Gondold csak meg, uram, mi lenne a sorsom, ha az a ligiai medve meggyőződnék arról, miután Glaucust már darabokra tépte, hogy a széttépéssel elhirtelenkedte a dolgot. Nem tenne-e engemet, bár alaptalanul, felelőssé az elkövetett gyilkosságért? Hidd el, mennél nagyobb valaki, mint bölcselő, annál nehezebb egy egyszerű ember ostoba kérdéseire megfelelni. Mit mondanék neki, ha azt kérdezné, miért rágalmaztam Glaucust? De ha fölteszed, hogy megcsalhatnálak, ezt az ajánlatot teszem neked: csak akkor fizess ki; ha megjelöltem azt a házat, amelyben Ligia lakik. Most csak egy részét add annak, amit nagylelkűségemben neked szántál, hogy ha valami baleset érne téged, - amitől az istenek mentsenek - ne kelljen összes munkámnak minden kárpótlása nélkül hátra maradnom.

Vinicius egy márvány alapon álló arcához⁴¹ ment, kivett egy erszényt és Chilonnak hajította.

- Ezek scrupulák⁴² - mondá - mihelyt Ligia házamban lesz, hasonló összeget kapsz in aureis!⁴³

- Te második Jupiter vagy! - kiáltá Chilon.

Vinicius összehúzta homlokát és türelmetlenül jegyzé meg:

- Ételt és italt itt kapsz, aztán lepihenhetsz. Ne próbáld meg a házat elhagyni és ha az éj beáll, az Ostrianumba kísérsz.

⁴¹ Pénzes láda.

⁴² Apró,

⁴³ ... nagyobb aranypénzek.

A görögnek arcán először félelem és határozatlanság tükröződött, de úgy látszott, lassankint nyugodtabb lett és mondá:

- Ki állhatna neked ellent, ó uram! Vedd e szavaimat jó előjel gyanánt, amint a mi nagy hősünk is annak vette Ammon templomában. Azt mondom, ezek a «scrupulumok» (itt az erszényre mutatott) mind legyőzték az enyémekeket, egészen eltekintve társaságotól, mely kéjes boldogságot jelent reám nézve, mely...

De nem beszélhette ki magát. Vinicius türelmetlenül félbeszakítá őt és Ursusszal való beszélgetését tudakolta ki tőle. Ennek folytán a fiatal katona bizonyossá lett, hogy vagy kikutatja Ligia menedékhelyét, vagy elfoghatja őt, mikor az Ostrianumból haza megy. És ez a gondolat vad örömmel töltötte el. Most, mikor csaknem bizonyos volt, hogy Ligiát megtalálja, egyszerűen eltűnt minden harag és gyűlölet ellene, minden vád alól fölmentette őt. Egész kedves bájoságában látta őt maga előtt állani s úgy tetszett neki, mintha azt, akiért oly forrón eped, hosszú távollét után ismét fogadhatja, igen, kedve támadt arra, hogy rabszolgáit összehívja és házát velök koszorúkkal díszíttesse. Még Ursus ellen se volt már oly nagyon feldühödve, szóval: késznek érezte magát arra, hogy mindent megbocsát mindenkinek. Míg eddig Chilon iránt, a tett szolgálatok dacára, csaknem legyőzhetetlen ellenszenvet érzett, most mulattató, rendkívüli embert látott benne. Napfényes öröm látszott háza fölött lebegni, szeme ragyogott, arca sugárzott. Ujra fiatalnak érezte magát, érezte az életnek kiejét. Eddigi izgatottsága alatt soha se jutott annyira annak tudatára, mennyire szerette Ligiát, csak most tárult föl egész tisztán előtte, most, mikor szabad volt remélnie, hogy nem sokára magáénak nevezheti őt. Mint a melegítő nap tavasszal fölébreszti a földet, úgy ébresztett föl benne az örömdetes reménykedés végtelen vágyat, de nem vad, szenvedélyes, nem, benső, gyöngéd epekedést. És egyúttal mindent legyőző erőt érzett magában s azt az erős meggyőződést táplálta, hogy sem az egész világ keresztényei, sem a császár nem lennének képesek Ligiát tőle újra elrabolni, ha megtalálja őt.

A fiatal patricius vidám önbizalmától fölbátorítva, Chilon ismét szabad folyást engedett beszéd-áradatának és mindenféle tanácsokban tetszelgett magának. Nézete szerint, mondá, még nem szabad az egészet nyert ügynek tekinteni és a legnagyobb óvatosságot kell szem előtt tartani, mert különben még az egész vállalkozás hajótörést szenvedhet. Vinicius ne próbálja meg Ligiát az Ostrianumban elfogni. Csak nagy csuklyákban szabad odamerészkedniök, melyek arcukat elfödik és csak egy sötét sarokból vehetik szemügyre a jelenlevőket. Ha Ligiát csakugyan ott találják, legtanácsosabb lenne messziről követni őt, a házat, amelyben lakik, megjegyezni, hogy azt napvirradtakor körülvétsék és őt világos nappal elvinni. Mivel Ligia kezes és így a császárhoz tartozik, ezzel nem vétnek a törvény ellen. De ha a leány nincs az Ostrianumban, akkor Ursus után kell menniök s az eredmény ugyanaz lesz. Nagy csapat emberrel egyáltalán lehetetlen megjelenni a temetkező helyen; azonnal magukra vonnák a figyelmet és készek lehetnének arra, hogy a keresztények minden világot kioltanak, mint ezt a támadások alkalmával rendszeren tenni szokták, a sötétségben elszélednek, vagy csak előttük ismeretes helyeket keresnek föl. Természetesen szükséges lesz fölfegyverkezni, igen, talán még jobb lenne két megbízható, erős embert vinni magukkal, hogy bármily esetben azok segítségére számíthassanak.

Vinicius mindenben egyetértett vele és mivel megemlékezett Petronius tanácsáról is, megparancsolta rabszolgáinak, hogy Crotont hozzák el. Chilon, ki Rómában minden embert ismert, látható meglepődéssel hallotta az athléta nevét, akinek emberfölötti erejét az arénában már gyakran csodálta és most azonnal késznek nyilatkozott arra, hogy elmegy az Ostrianumba. Úgy tetszett neki, hogy Croton segítségével sokkal könnyebb lesz az aranyakkal teli erszényt kiérdemelni!

Megkönnyebbült szívvel ült le az étkezéshez, amelyhez egy idő múlva az atrium öre hívta és evés közben elbeszélte a rabszolgáknak, hogy uroknak csodás hatású kenőcsöt tud szerezni. Ha azzal a legrosszabb ló patáit bekenik, a futtatásnál valamennyi más fölött diadalt arat. Egy keresztény tanította meg e kenőcs készítésére, mert a keresztények vénei a varázsmesterségekben és csodás tettekben még ügyesebbek, mint a thessaliaiak, habár Thessalia varázslói miatt nagy hírnévre tett szert. A keresztények nagy bizalommal viseltetnek iránta, - hogy miért bíznak benne oly nagyon, azt mindenki tudja, aki a hal jelvényét értelmezni tudja. Így szólván, élesen megfigyelte a rabszolgák arcát, abban a reménységben, hogy egy keresztényt fődözhet föl köztük s ezt tudtára adhatja Viniciusnak. De bár ebben a reményében csalódott, mégis bámulatos étvágyat fejtett ki az evésben és ivásban, mértéken túl dicsérte a szakácsot és biztosította, hogy nagyon szeretné őt Viniciustól megvásárolni. Az Ostrianumba este való menetel gondolata ugyan kissé lelohasztotta jó kedvét, de ismét azzal vigasztalta magát, hogy elgondolta, miképp csak álruhában, sötétben és két férfi társaságában megy oda, akiknek egyikét ereje miatt egész Róma istenítette, a másika pedig patricius volt és mint katona előkelő hivatalt viselt. - Ha Viniciust fölfedeznék is - gondolta magában - még se mernek reá kezdet emelni és velem szemben bölcsen és óvatosan fognak eljárni, mihelyt orromnak hegyét megpillantják.

Erre emlékezetébe idézte a munkással folytatott beszélgetést és az eredmény nagy meglegésére szolgált. Az a munkás senki más nem volt, mint Ursus, arról nem lehetett kétség. Mennyit beszéltek már annak rendkívüli erejéről, nemcsak Vinicius, hanem azok az emberek is, akik Ligiát a császári palotából elhozták. Lehetett-e tehát csodálni, hogy Quartus a ligiait ajánlotta neki, mikor meghallotta, hogy jótevőjének néhány megbízható, erős emberre van szüksége? És a munkásnak vad fölháborodása Vinicius és Ligia említésekor, nem éppen oly hangos bizonyíték-e, mint a célzás a lelkiismeret ama furdalásaira, melyek a munkást az elkövetett gyilkosság miatt gyötörték? Atacinust pedig Ursus ölte meg. Ehhez járult még az is, hogy a leírás, melyet Vinicius a ligiairól adott, teljesen Ursusra illett, csak az Urbán név támaszthatott talán valami kétséget, melyet azonban ismét eloszlatott az a tény, hogy a keresztények a keresztségben gyakran új nevet kaptak.

- Ha Ursus Glaucust megöli, - gondolá a görög tovább - ez nagyon kíváncsi, ha pedig nem öli meg, azt bizonyítja, mily nehezen bírhatók a keresztények gyilkosságra. Mily élénken is ecseteltem ezt a Glaucust, akit második Judásnak, az összes keresztények árulójának tüntettem föl! Még a kő is megindult volna tőle és csallhatatlanul zúzó erővel Glaucus fejére zuhan és mégis kérdés, vajjon ez a ligiai medve megérezte-e vele körmeit! Habozott, nem tudta magát elhatározni, lelkiismeretének gyötrelmeiről beszélt. Egyébiránt mihelyt ennek a kéjvágó vad himgalambnak számára fölkutattam ama gerlice fészket, én ártatlanságomban mosom a kezemet és visszatérek Nápolyba. Az ilyen kézmosás a keresztényeknél szintén szokásos és ha az embernek dolga van velök, legjobban boldogul, ha példájukat követi. Milyen jók is ezek a keresztények és ah, mennyi rosszat fognak reájuk. Ó istenek, hol itt az igazságosság! Én azért szeretem ezt a tanítást, mert tiltja az emberölést. De ha tiltja a gyilkosságot, bizonynyal tiltja a lopást, csalást, hamis tanúságtételt is. Azért nem mondhatnám, hogy parancsaikat könnyű megtartani. Tehát nemcsak azt parancsolja, hogy becsületesen haljunk meg, mint a stoikusok tanítása teszi, hanem azt is, hogy becsületesen éljünk. Ha gazdag volnék, ha olyan házam és oly sok rabszolgám volna, mint ennek a Viniciusnak, keresztény maradnék, ameddig éppen tetszenék. Mert a gazdag nem engedhet-e meg magának mindent, még az erényt is? Igen, úgy van. Ez a gazdagoknak való tanítás, csak azt nem értem akkor, miért van köztük annyi szegény! Miféle haszon háramlik reájuk ebből a tanításból és miért engednek oly hatalmat az erénynek maguk fölött? Alkalmasabb időben egyszer mégis csak gondolkoznom kell ezen. Egyelőre hála neked, ó Hermes, hogy ezt az ostoba borzot megtaláltattad velem. De ha ezt csak a két,

esztendő fiatal, aranyozott szarvú tehén miatt tetted, akkor nem értelek. Szégyen reád, te argosölő! Az olyan bölcs isten, mint te, az ő nagy bölcsességében nem is látta előre, hogy nem kap semmit. Hálaomat mutatom be neked áldozatul és ha többre becsülnéd, hogy hálám helyett két darab marhát kapj, te volnál a harmadik marha és legfőlebb juhásznak, nem pedig istennek tarthatnálak. Egyáltalán vigyázz magadra, mert különben mint bölcselő bebizonyítom az embereknek, hogy nem is létezel. És mi lesz ennek a következménye? Többé nem mutatnak be neked áldozatokat. Mindenek előtt tanácsos, hogy a bölcselőkkel tarts.

Eme, Hermeshez intézett beszéd után Chilon végig nyújtózott egy nyugvó-padon, köpönyegét feje alá tette és mikor a rabszolga a tálakat elhordta, mélyen elaludt. Csak arra a jelentésre költötték föl, hogy Croton megérkezett. Gyorsan az atriumba ment, hol nagy meglepetéssel szemlélte a lanistának és korábbi gladiátornak hatalmas termetét, aki óriási testével az egész helyet kitölteni látszott. Croton már Viniciusszal alkudozott a jutalom nagyságára nézve, melyet kapnia kellett.

- Herkulesre, uram, jó, hogy ma küldtél értem - mondá éppen - mert holnap Beneventumba indulok, ahová a nemes Vatinius meghívott. Ott bizonyos Syphaxszal, a legerősebb négerrel kell mérkőznöm, aki valaha Afrikában született. Most képzelj el, ó uram, mint ropognak karjaim közt annak a gerinccsontjai, mint zúzom össze állkapcsát ökleimmel.

- Polluxra, úgy lesz - viszonzá Vinicius - egy pillanatig se kételkedem rajta.

- Te kitünően megállod helyedet, - ragadá meg most Chilon a szót. - Igen, állkapcsát összezúzni, kitünő ötlet, olyan ötlet, mely egészen méltó hozzád. Kész vagyok azonnal fogadni veled, hogy összezúzod állkapcsát. Egyelőre azonban kend meg testedet faolajjal és övezd föl jól magadat, Herkulesem, mert tudd meg, hogy igazi Cacusszal lesz dolgod. A leány öréne, aki iránt a nemes Vinicius oly nagyon érdeklődik, rendkívüli ereje van.

Chilon csak azért mondta ezt, hogy Croton becsvágyát fölkeltsé, de Vinicius megjegyzé:

- Az igaz. Én ugyan még soha se láttam őt, de mint mondták, képes egy bikát szarvainál fogva megragadni és oda vinni, ahova akarja.

- Ó! ó! - kiáltá Chilon, akinek Ursus ilyen erejéről sejtelve se volt.

De Croton megvetőleg nevetett.

- Vállalkozom arra, nemes uram - mondá - hogy ezzel a kézzel bárkit, akit megjelölsz, elviszek, mialatt a másikkal hét olyan ligiai ellen védekezem, és a leányt házadba viszem, még ha Róma összes keresztényei reám rohannak is, mint valami calabriai farkasra. Az impluviumban megkorbácsoltatom magam, ha nem tartom meg szavamat.

- Ne engedd meg neki, ó uram! - kiáltá Chilon. - Kövekkel dobálnak majd bennünket, és akkor mit használ minden ereje? Sokkal tanácsosabb a leányt mostani menedékhelyén elfogni; miért akarod magadat vagy őt pusztulásnak adni, ó uram?

- Úgy legyen, Croton, - mondá Vinicius.

- Elfogadom pénzedet, engedelmeskedem akaratodnak! Gondold csak meg, ó uram, hogy holnap Beneventumba kell mennem.

- Ötszáz rabszolga vár parancsaimra! - felelé Vinicius.

Erre intett mindkettőnek, hogy távozzanak, a könyvtárba ment és ezt írta Petroniusnak:

«Chilon megtalálta Ligiát. Ma este vele és Crotonnal az Ostrianumba megyek és elfogom ott, vagy holnap lakásán. Az istenek adjanak meg neked minden boldogságot. Maradj egészséges, Carissime. A gyönyörtől nem írhatok tovább.»

A nádat félre téve, gyors léptekkel járt föl és alá, mert minden öröm ellenére, mely lelkét eltölté, mégis lázas nyugtalanság emészté őt. Mindig azt gondolta, hogy Ligia másnap nála, az ő házában lesz.

Chilon belépése megzavarta ez elmélkedésében.

- Uram! - kezdé a görög - hallod-e, mi jutott eszembe? A keresztényeknek bizonyosan vannak bizonyos ismertető jelek, határozott «tesseráik», amelyek nélkül az Ostrianumba senkit nem eresztenek. Tudom, hogy az imaházakba való belépésnél is mindenkinek ilyen tesserával kell magát igazolnia, és az öreg Euricius erről egyet-mást közölt velem. Engedd meg tehát, ó uram, hogy az öreghez menjek, hogy tőle minden szükségest megtudjak.

- Bizonyosan, nemes bölcs - viszonzá Vinicius vidám hangon. - Ugy beszélsz, mint egy óvatos ember, amiért nagy dicséret illet; menj tehát Euriciushoz vagy ahová csak tetszik, de biztosítékul ide, az asztalra teszed azt az erszényt, amelyet tőlem kaptál.

Chilon, aki mindig csak kedvetlenül vált meg a pénztől, nagyon bosszús arcot vágott erre a parancsra, de mégis engedelmeskedett és aztán útnak indult. A Carinaetől a cirkuszig, amelynek közelében Euricius kis boltja feküdt, nem nagyon messzire volt s így a görög a délutáni órák folyamán visszatért.

- Most tudom a jeleket, uram - mondá Viniciusnak - és jó, hogy tudom őket, mert különben nem eresztettek volna oda bennünket. Az út felől is behatóan kérdezősködtem. Euricius azt hiszi, hogy barátaim meghagyásából mentem hozzá, mert én azt mondtam neki, az én koromban nem vállalkozhatom olyan messze útra. De a legközelebbi napokban mégis találkozom a nagy apostollal, aki tanításának főalapelveit előttem ismételni fogja.

- Hogyan, nem akarsz az Ostrianumba menni? Menned kell! - kiáltá Vinicius.

- Tudom, hogy nem marad más hátra számomra! De csak csuklyával befödve megyek, és azt tanácsolom, hogy te is ugyanazt tedd, mert különben a legközelebbi időben bizonyynyal madár-ijesztőként szolgálunk.

Mikor az alkonyat beállt, megtették a szükséges intézkedéseket. Nagy csuklyájú, gall köpönyegbe burkolózva, kezökben kis lámpával, útnak indultak. Vinicius magát és társait rövid pengéjű késekkel fegyverezte föl, Chilon parókát viselt, melyet Euriciushoz menet tudott szerezni, és így fölkészülve, gyorsan előre haladtak, hogy még kapuzárás előtt a Porta Nomentanához érjenek.

HUSZADIK FEJEZET.

A Vicus Patriciuson át, a Viminalis mellett mentek a korábbi Porta Viminalisig, mely ama tér közelében feküdt, amelyen később Diocletian a pompás fürdőket építtette. Aztán elmentek Servius Tullius kőfal maradványai mellett, és csaknem egészen sivár helyeken haladván át, a Via Nomentanára értek. Itt jobbra, a Via Salaria felé tartva, csakhamar homokgödrökkel borított dombok közt voltak, igen, néha sírokra bukkantak. Most teljés sötétség uralkodott, és mivel a hold még nem jött föl, bajosan találták volna meg az utat, ha, mint Chilon föltette, maguk a keresztények nem mutatják meg nekik. Mert jobbuk és baljuk felől és előttük sötét alakok haladtak. Mindnyájan a homokbányák felé látszottak óvatosan lépdelni. Néhányan közülök lámpákat vittek, melyeknek fényét, amennyire csak lehetett, köpönyegeikkel igyekeztek befödni, mások, kik az utat jobban ismerhették, a sötétben mentek tovább. Viniciusnak a háborúban gyakorlott szeme mégis megkülönböztette a mozdulatokról a fiatalokat a botjaikra támaszkodó öreg emberektől és a hosszú, stólákba burkolt nőktől. A néhány járó-kelő és a városból jövő falusiak ez éjjeli vándorokat nyilván munkásoknak tartották, akik a homokbányákba mennek, vagy valamely temetkező társaság tagjainak, akik éjjel összegyűltek, hogy agapét tartsanak. De minél közelebb jutott a fiatal patricius társaival rendeltetése helyéhez, annál több emberrel találkozott útjában. Néhányan közülök halkan dudolgattak, és ez énekek Vinicius előtt fájdalommal és epedő panaszszal telteknek látszottak. Néha megértett egyes szavakat, néha egész verssorokat, mint például: «Ébredj föl, ki alszol», vagy: «Támadj föl halottaidból», néha a férfiak és nők szájából «Krisztus» neve hangzott felé. De Vinicius csak kevés figyelmet szentelt mind eme szavaknak, mert elméjét mindinkább elfoglalta az a gondolat, hogy Ligia e sötét alakok közt lehet, igen, szíve hevesen kezdett dobogni, mikor a mellette elmenők közül néhányan azt mondták neki: «Béke veled!» vagy «Dicsértessék a Jézus Krisztus!», mert Ligia hangját vélte fölismerni. Csak akkor nem hitt többé szemeinek, mikor föltevésében szüntelenül csalódott, hogy ebben vagy abban az alakban a kedves leányt látja.

Az út lassankint elviselhetetlenül hosszúnak tetszett neki. Habár a környéket nagyon jól ismerte, a mély sötétségben még se tudott eligazodni. Minden pillanatban keskeny átjáróra, falmaradványokra, vagy épületekre bukkantak, melyeknek ottlétére Vinicius nem emlékezett. Végre nemcsak a hold kelt föl a sötét felhők mögül, s terjesztett nagyobb világosságot, mint a lámpák fénye, hanem a távolban hirtelen tűznek vagy fáklyának lángja is láthatóvá lőn. Vinicius azzal a kérdéssel fordult Chilonhoz, vajjon az-e az Ostrianum. A görög, akire az éjjeli vándorlás, a félreeső vidék és a kísérteties alakok aggasztó behatást gyakoroltak, kissé bizonytalan hangon felel:

- Nem tudom, uram, mert még soha se voltam az Ostrianumban. Csak legalább a városhoz közelebb eső helyen dicsérnék Krisztust! - De mivel nagyon szükségét érezte, hogy bátorságát társalgással fokozza, hozzátette: - Úgy jönnek össze, mint a gyilkosok; pedig meg van nekik tiltva az emberölés, hacsak ez a ligiai a leggyalázatosabban nem hazudott.

Az óvatos, titokzatos mód, amelyen Ligia hitsorsosai összegyűlekeztek, hogy a nagy apostol tanításaira figyeljenek, Viniciust is bámulatra készíté, úgy hogy megjegyze: - Mint minden vallásnak, úgy a kereszténységnek is követői vannak köztünk; de a keresztények zsidó felekezet. Miért gyűlnek tehát össze itt, holott a zsidók a Tiberen túl templomaikban fényes nappal mutatnak be áldozatokat?

- Ah uram, a zsidók az ő legelkeseredettebb ellenségeik. Amint hallottam, Nero uralkodása előtt csaknem harcra került a dolog a zsidók és keresztények közt, úgy hogy Claudius császár a sok lázadás miatt kénytelen volt az összes zsidókat kiutasítani. De ez a rendelet újra

megszűnt. A keresztények pedig félnek a zsidóktól és a többi lakosságtól, amely, mint tudod, gyűlöli a keresztényeket, mindenféle bünténnyel vádolja és gyűlölettel üldözi őket.

Most egy ideig hallgatagon mentek tovább, míg Chilon, akinek félelme egyre fokozódott, minél közelebb mentek rendeltetésük helyéhez, újra megragadta a szót.

- Euricius boltjától visszajövet - jegyzé meg - egy borbélytól párkát kölcsönöztem, s azonkívül két babszemet dugtam az orromba. Azért engem nem lehet oly könnyen fölismerni. De ha mégis megismernének, nem ölnek meg. Hiszen ezek nem rossz emberek. Becsületes emberek, akiket szeretek és becsülök.

- Mérsékeld magadat korai dicséreteidben, - viszonzá Vinicius.

Most egy keskeny homokbányába értek, mely mindkét felől mintegy töltésekkel volt szegélyezve, s amely fölött egy helyen vízvezeték boltozata volt, s végén a fényes holdvilágnál repkénnyel befutott kőfal volt látható. Elérték az Ostrianumot.

Vinicius szíve hevesen dobogott.

A kapunál két fossor⁴⁴ kérte a jelszót. Aztán Vinicius és kísérői mindjárt egy tág, mindenfelül falakkal körülvárt helyiségbe léptek, amelyben egyes emlékkövek állottak. A tulajdonképpeni hypogeum vagy kriptá a középén volt; a kriptá földalatti részében voltak a sirok, és bejáratánál egy szökőkút csobogott. Mivel a hypogeumban nyilván csak kevés számú személy foglalhatott helyet, Vinicius tüstént azt gondolta, hogy az apostol az előtornácban, szabad ég alatt fog beszélni, amelyben rövid idő alatt nagy embertömeg gyűlt össze. Ameddig a szem látott, lámpa lámpa mellett lobogott, de sok ember minden világ nélkül jött. Csak kevesen voltak hajadonfővel, a legtöbben pedig, akár a hűvösségtől való félelemből, akár az árulástól való rettegésből, nem tették le csuklyájukat, és a fiatal patricius ijedten gondolt arra, hogy ha így marad, ebben a tolongásban, ennél a gyöngé világításnál bajosan találja meg Ligiát.

Ekkor hirtelen néhány szurokfáklyát gyújtottak meg, és kis rakásba rakták. Nagyobb világosság áradt szét. Az egybegyűlt sokaság egyszerre sajátságos himnuszt kezdett énekelni, először halkán, aztán mindig hangosabban. Vinicius még soha életében nem hallott hasonló dallamot. Ugyanaz a sóvárgás tört ki belőlük, mint azokból az énekekből, melyeket az Ostrianum felé gyaloglók zengtek, de ez az epekedő ének most még sürgetőbben, még hatalmasabban hatott, igen, oly hatalmasan zengett, mintha köröskörül minden, mintha az egész temetkezőhely, a halmok, a mélységek együtt énekelnének. Úgy hangzott, mint kiáltás az éj csöndjébe, mint alázatos könyörgés a szükségből és szorongatásból való menekvésért. Az éneklőknek égre irányított szemei egy dicső alakot látszottak szemlélni, az összetett kezek hozzá látszottak könyörögni, hogy szálljon le a földre. Miután az ének elnémult, olyan várakozással teljes csönd állt be, hogy Vinicius és társai önkénytelenül a csillagokra néztek, mintha ott valami rendkívülinek kellene történnie, mintha valaki csakugyan leszállana hozzájuk. Vinicius már a legkülönbözőbb templomokat látta Kis-Ázsiában, Egiptomban és magában Rómában, a legkülönbözőbb vallásánításokkal ismerkedett meg, a legkülönbözőbb énekeket hallotta, de ilyen ének még soha se csengett fülében, még soha se látott ezelőtt olyan embereket, kik ily bensőséggel esedeztek istenségükhöz, kik nem azért imádkoztak, hogy a szertartásos szokásokat teljesítsék, nem, akik szívök legmélyéből imádkoztak, mint gyermekek, kik atyjuk és anyjuk után sóvárognak. Vaknak kellett volna lennie, aki nem akarta látni, hogy ez az ájtatos sereg Istenét nemcsak tisztelte, hanem teljes lelkéből szerette is. De ahol Vinicius eddigelé megfordult, ehhez hasonlót egy templomban se vett észre. Ha Rómában és Görögországban az

⁴⁴ Sírásó.

isteneket tisztelték, ez vagy félelemből történt, vagy mivel valami segedelmet vártak tőlük. De ki esedezett volna hozzájuk forró, benső ösztönzésből?

Habár Vinicius lelke telve volt a Ligiára vonatkozó gondolatokkal, habár csak azon igyekezett, hogy a fiatal leányt a tömegben fölfedezze, a körülötte történő rendkívüli, csodálatos események most mégis nagy mértékben felkeltették figyelmét. Eközben friss fáklyákat dobáltak a többiekre, melyeknek vörös fénye a helyet megvilágítja és a lámpák fényét elhomályosította. Éppen mikor a fáklyák újra föllobogtak, a hypogeumból egy aggastyán lépett ki, köpönyegének csuklyáját hátravetette, hajadon fővel egy köre lépett, mely az égő fáklyák előtt hevert.

Megjelenésekor mozgás támadt a sokaság közt. Néhányan, kik Vinicius közelében álltak, suttogák:

- Péter! Péter!

Néhányan letérdeltek, mások feléje nyujták kezöket. Aztán mély csönd támadt. Semmi se hallatszott, csak a megszenesedett fadarabocskák lehullása a fáklyákról, csak a kocsik távoli robogása a Via Nomentanán és csak a szél zúgása a néhány pinia közt, melyek az Ostrianum körül nőttek.

Chilon odahajlott Viniciushoz, miközben halkán mondá:

- Ez ő! Ez Krisztus első tanítványa, egy halász!

Az aggastyán fölemelte kezét és a kereszt jelét csinálta a jelenlevők fölött, akik előtte térdre estek. Vinicius és kísérei követték a példát, hogy el ne árulják magukat. A fiatal katona nem tudott azonnal tisztába jönni a reá szakadó benyomásokkal. Mily egyszerűnek és mégis mily rendkívülinek látszott neki ez az elaggott alak, akinek nagy hatása bizonynyal éppen ebből az egyszerűségből fakadt. Nem ékesíté mitra az apostol fejét, nem diszíté tölgykoszorú homlokát, se pálmagallyat nem hordott kezében, sem aranytáblát mellén vagy csillagokkal himzett, fehér ruhát, szóval: egyetlen egy olyan jellel se tűnt ki, melyekkel a keleti, egiptomi és görög papok vagy a római flamenek szoktak pompázni. És Vinicius előtt ismét föltűnt a különbség, melynek tudatára a keresztény himnuszok hallásakor jutott. Mert ez a «halász» úgy látszott, nem volt a szokásos szertartásokban járatos főpap, hanem egyszerű, öreg és roppant tiszteletreméltó aggastyán, aki messze távolból jött, hogy bizonyosságot tegyen olyan tanítás felől, melynek igazsága őt eltöltötte, amelyben hitt, mint az ember hisz minden létezőben, amelyen csüggött, mivel hitt benne. Ez a hit visszatükröződött az apostol vonásain, melyeken a meggyőződés ama kifejezése ült, melyet csak az igazság tud kölcsönözni. Vinicius pedig, aki eddigelé minden iránt kétséget támasztott, aki minden áron ki akarta magát vonni a varázs alól, melyet reá az öreg ember gyakorolt, csaknem lázas feszültséggel várt arra, mit fog a titokzatos «Krisztusnak» ez a tanítványa hirdetni, miféle az a tanítás, amelyhez Ligia és Pomponia Graecina ragaszkodott.

Eközben Péter beszélni kezdett és úgy szólt, mint egy apa, aki inti gyermekeit és tanácsokat ad nekik az életre. Megparancsolta nekik, hogy a fényüzést és az élvezeteket kerüljék, a szegénységet és igazságot szeressék, az erkölcsök tisztaságára ügyeljenek, a jogtalanságot és üldözést békével eltűrjék, a felsőbbségnek és az előjáróknak engedelmesskedjenek, ne kövessenek el árulást, színeskedést és rágalmazást és ügyeljenek arra, hogy ne csupán a testvéreknek és nővéreknek, hanem a pogányoknak is jó példát adjanak. Vinicius, akinek minden barátságos megvilágításban tűnt föl, ami Ligiát közelebb hozhatta hozzá, aki mindent ellenséges szemmel nézett, ami a választófalat közte és a leány közt megnagyobbíthatta, egyrészt meg volt hatva, másrészt bosszankodott e szavakon. Neki nemcsak úgy tetszett, hogy az öregember azzal a parancscsal, hogy az erkölcsök tisztaságára ügyeljenek, kárhóztatja szerelmét Ligia iránt s azt ellenállásra bujtogatja iránta, hanem azt is gondolta, hogy a fiatal leánynak, aki ezen a gyüle-

kezeten jelen van és ezt a tanítást hallja, a szent tanítás ellenségének és semmirevalónak kell őt tartania.

E gondolatra haragos izgalom vett rajta erőt. - Ugyan mi újat hallottam az apostol szájából? - kérde magában. - Új tanítás volna-e ez? Ezt mindenki tudja, egyszer már mindenki hallotta. Hát a cynikusok nem dicsérik-e a szegénységet és az önuralmat, nem helyezte-e Sokrates az erényt mindenek fölé? És aztán a stoikusok: nem dicséri-e bármelyikök, még maga Seneca is, akinek citrusból⁴⁵ ötszáz asztala van, a megtartóztatást, az igazságot, a bántalmak türelmes elviselését, az állhatatosságot a szerencsétlenségben? Nem hasonlít-e mindez a szófiabeszéd a romlott gabonához, mely ugyan jó egéreség lehet, melyet azonban az emberek megvetnek, mivel a hosszú állás folytán megdohosodott?

A fiatal katona haragos izgatottságához pedig most még nagy csalódás is járult, hiszen azt hitte, hogy valami mélységes, fölfoghatatlan titoknak a nyomára jut s olyan szónokot hall, aki szavainak lendületessége által bámulatba ejti őt. De mily egyszerűen, mily hímezetlenül beszélt az apostol! És a sokaság mégis a legnagyobb áhitattal figyelt reá. És az aggastyán tovább beszélt a reá ügyelő seregnek s kényszeríté őket, hogy jók, békések, igazságosak és tiszta erkölcsűek maradjanak és ne törekedjenek gazdagságra, arra tanítá őket, hogy nem csupán a földi életről van szó, nem, hogy a Krisztusban való, halál utáni életre kell gondolniok, az örök életre, amelynek gyönyörét és boldogságát a földön érezni soha se lehet. És most megvallá Vinicius, habár egy pillanattal előbb tagadta, hogy különbség van az apostol tanítása és a cynikusok, stoikusok és más bölcselek tanítása közt, mert míg ezek a jót és az erényt gyakorlati életbölcsestől dicsérik, amaz a halhatatlanság föltételül követelte, de nem a földalatti halhatatlanságért, hanem a túlvilági élet föltételül, mely oly dicső és pompás, mint az istenek léte. Az öreg ember úgy beszélt erről, mint magától értetődő dologról. Nem kell-e tehát az erényt mindennél többre becsülni, nem kell-e az élet minden fáradozomának semmiség gyanánt föltűnni? Mit jelent az, a földi szenvedéseket rövid időre magára vállalni, ha ezért örök boldogság integet? És az apostol az ájtatos gyülekezetnek kijelenté azt is, hogy az erényt és igazságot önmagukért kell szeretni, mert a jó, mely öröktől fogva van és örökké tart, maga az Isten, aki tehát az erényt és jót szereti, Istent is szereti és Isten gyermeke. Vinicius ugyan ezt nem mind értette meg, de már hallotta, hogy Pomponia Graecina is azt mondá Petroniusnak, miképp a keresztények hite szerint Isten egyedüli és mindenható. Most azt hallotta, hogy ez az Isten jó és igazságos, lehetett-e tehát csodálni, ha e demiurgoshoz képest az istenek egész serege, Jupiter, Saturnus, Apollo, Juno, Vesta és Venus kicsinynek, jelentéktelennek és bajt okozónak tűnt föl? De mily csodálkozással hallotta a fiatal patricius az apostol szájából a szavakat, hogy Isten a szeretet, aki tehát embertársait szereti, az isteni parancsot teljesíti. De nem elég csak saját népét szeretni, az Istenember mindenkiért kiontá vérének és a pogányok közt is talált választottakat. Cornelius százados bizonyítja ezt. Nem, nem is elég csak azokat szeretni, akik velünk jót tesznek, mert Krisztus megbocsátott a zsidóknak, habár halálra vitték őt, ő megbocsátott a római zsoldosoknak, habár a keresztre szegezték őt. De a szent tanítás azt is parancsolja, hogy ne csak azoknak bocsássunk meg, akik bennünket bántalmaznak, hanem a rosszért jóval fizessünk. Csak a szeretettel lehet minden rosszat kiirtani. Az apostol szavai Chilonban is a legellenkezőbb érzelmet idézték elő. Egyrészt azt gondolta, hogy Urbán az apostol szavai folytán se ma éjjel, sem a következő éjjelek valamelyikén nem fogja Glaucust megölni, másrészt megnyugtató őt az a gondolat, hogy ezek a szavak megvédik őt Glaucus bosszúja ellen még akkor is, ha szeme elé kerülne és fölismerné őt. Vinicius azonban mindinkább eltért attól a nézettől, hogy az öreg ember nem hirdet új tanítást, igen, álmélkodva kérde:

⁴⁵ Egy jóillatú, afrikai fa, nyilván Thuja orientalis.

- Miféle Isten ez, miféle vallás ez, miféle emberek ezek?

Nem tudott tisztába jönni magával, minden, amit hallott, fölfoghatatlan volt előtte. Mennyire meg kellene változnia, gondolta magában, ha eleget akarna tenni a hirdetett tanításoknak! Máglyát kellene raknia, hogy azon minden gondolatát, szokásait, jellemét, szóval: egész «énjét» elégesse, egészen más életet kellene kezdenie, egészen más eszméknek kellene hódolnia. Örültségnek tűnt föl előtte az a tanítás, mely neki, a rómainak, azt parancsolta, hogy szerezze a párthusokat, szireket, görögöket, egiptomiakat, gallokat és a britteket, bocsásson meg ellenségeinek és a rosszért jóval fizessen nekik és mégis az a határozatlan érzés támadt benne, hogy ez az örületes tanítás nagyobb hatást gyakorol, mint az eddigi bölcséleti rendszerek. De egyúttal úgy tetszett neki, hogy ily tanítást a valóságban nem lehet követni, de éppen ebben a kivihetetlenségben rejlik az isteni. E tanítást természetesen elutasítá magától és mégis érezte, hogy úgy vonzotta őt, mint egy virágos és részegítő illatokkal teli rét, amelyen, mint a lotophagusok országában, mindent elfelejt s a mely után minden más helyen vágyakodott. Valami földöntúlinak, fölfoghatatlannak látszott neki ez a tanítás, míg a való körülötte oly nyomorultnak tetszett, hogy nem is látszott érdemesnek figyelemre méltatni. Milyen benyomást gyakorolt rá ez a tágas, komor hely, igen, ez a temetkező hely úgy tűnt föl előtte, mint örültek gyülekező helye, de egyúttal mint misztikus, rémületgerjesztő hely, mint valami titokzatos tábor, amelyből valami rendkívülinek kell kiindulnia. Mikor elméjében mindazt újra megfontolta, amit az öreg ember az életről, az igazság iránti szeretetről, az erényről, Istenről mondott, úgy tetszett neki, mintha szemét valami szüntelenül vakító, rikító fénysugár előtt be kellene húynia.

Mióta Ligiát Aulus házában látta, először érezte Vinicius, hogy a leány soha se lehet az övé; még akkor se, ha megtalálná őt. Azelőtt soha sem érzett ehhez hasonlót, azelőtt soha se tűnt föl oly tehetetlennek, oly boldogtalannak. És borús hangulata csakhamar heves keserűséggé változott mindezen keresztények iránt, kivált pedig ez öreg ember iránt, e halász iránt, aki eleinte, oly ártalmatlannak tűnt föl előtte, aki a belőle kiáradó, titokzatos hatalomnál fogva könyörtelenül belemarkolt az ő sorsába s azt oly tragikussá tette.

A sírásók mindig új fáklyákat raktak a tűzre. Nem mozgató többé szélroham a piniákat. A láng oly egyenest emelkedett a csillagos ég felé, mint a gyertyaszál, az öreg pedig most a Megváltó haláláról beszélt. Mindnyájan visszafojtották lélekzetöket. Még nagyobb csönd lett, ha ugyan lehetett, mint előbb s azt lehetett volna gondolni, hogy mindenkinek hallhatni meggyorsult szíve dobogását. Ez az öreg ember szemtanú volt és úgy beszélt, mint valaki, aki még minden mozzanatra emlékezik, akinek minden egyes részlet eszébe van. Arról beszélt, miképp tért haza Jánossal a keresztrefeszítés után, miképp töltöttek el két napot és két éjjelt étlenül, álmatlanul, telve fájdalommal, gonddal, félelemmel és kétségbeeséssel. Arcukat tenyerökbe rejtve üldögéltek s az a gondolat gyötörte őket, hogy «Ő» meghalt. Mily súlyosan, mily súlyosan nehezedett rájuk ez a gondolat. A harmadik nap is fölvirradt. De ők, János és ő, még ugyanazon a helyen ültek, vigasztalás nélkül, remény nélkül! Igazi vágy fogta el őket az alvás, a nyugalom után, mert a keresztrefeszítés előtt való éjjel is kerülte őket az álom. De nem jött álom szemökre. - Ekkor - így folytatá - ismét hangos jajveszéklésben törtünk ki. Azonban - a nap még alig jött föl - hirtelen, lélekszakadva, fölbomlott hajjal magdalai Mária rohant hozzánk és kiáltá: «Elvitték az Urat!» Mi pedig, János és én, fölugrottunk és vele a sírhoz siettünk, János, mint ifjabb, előbb érte el azt, de mikor a sírt üresen találta, nem mert bemenni. Csak mikor mind a hárman a bejáratnál álltunk, akkor vett magának bátorságot. A sírban rendbe szedve látta ugyan a gyolcsot, de a testet nem találta. Ekkor nagy félelem szállt meg bennünket, mert azt gondoltuk, hogy Krisztust a papok vitték el és mi ketten, János és én, még nagyobb szomorúsággal tértünk haza. De csakhamar még más tanítványok is csatlakoztak hozzánk. És mindegyikük panaszkodni kezdett és együtt panaszolták el a seregek Urának

szükségüket. Mindnyájan elvesztették életkedvüket, mert az a remény, hogy a Mester megváltja Izraelt, megcsalta őket és nem fogták föl, miért hagyta el az Atya a Fiút. Halálukat kívánták, nem akarták többé látni a napvilágot, oly súlyosan nehezedett rájuk a fájdalom.

Az emlékezés ama rettentő pillanatokra, az öreg embert a legmélyebben megrendíteni látszott. Két nagy, a tűz fényétől láthatóvá lett könny gördült le arcán szürke szakállára. Csaknem kopasz fejét mellére csüggeszté, a szavak csak fáradsággal hangzottak ajkairól.

- Ez az ember igazat beszél és könnyeket hullat miatta - gondola Vinicius, míg az egész hallgatóság a legnagyobb izgalomba jött. Ezek az emberek ugyan hallottak már az Üdvözítőnek vértanuhaláláról és tudták, hogy a szomorúságot öröm követte, de mindezt az apostol szájából hallva, hatalmas benyomást gyakorolt rájuk. Sirtak, zokogtak és kétségbeesve mellüket verték.

Csak lassanként csillapodtak le ismét, mert az az óhaj, hogy még többet halljanak, diadalt aratott az izgalom fölött. Az öreg ember pedig behunyta szemét, mintha a multat lelki szeme előtt el akarná vonultatni és tovább beszélt:

- Mikor a tanítványok ily módon jajveszéltek, magdalai Mária ismét berohant és kiáltá, hogy látta az Urat. A nagy fényözön miatt nem ismerte őt meg azonnal és azt vélte, hogy a kertész. Ekkor ő azt mondá: «Mária». Ő pedig lábaihoz rogyott ezzel a kiáltással: «Rabbuni». És miután megparancsolta neki, hogy a tanítványokhoz menjen, eltűnt. De a tanítványok nem hittek neki, igen, mikor örömeiben sírt, néhányan korholták őt, míg néhányan azt hitték, hogy a fájdalom megzavarta elméjét, mert azt állította, angyalokat látott a sírban. Mikor pedig a tanítványok másodszor oda siettek, a sírt ismét üresen találták. És mikor este lett, Kleofás jött, aki egy másikkal Emmausba ment; gyorsan visszatértek és most azt mondák: «Igaz, az Úr föltámadt». A tanítványok azonban zárt ajtók mögött gyülekeztek össze, a zsidóktól való félelemből. Ő pedig hirtelen ott termett köztük, anélkül, hogy az ajtó nyikorgott volna és mivel féltek, mondá: «Béke veletek!» És én láttam őt, amint mindnyájan látták és ő olyan volt, mint a fény és mint a szívünk boldogsága, mivel hittük, hogy föltámadt - és azt mondtuk, a tenger kiáradhat, a hegyek porrá omolhatnak, de az ő dicsősége örökké tart. És a nyolcadik napon Didymus Tamás sebeibe tette ujjait és kezét oldalába, aztán lábához borult és kiáltá: «Én Uram és én Istenem!» Ő pedig mondá: «Mivel láttál, hiszel. Boldogok, akik nem látnak és mégis hisznek». És mi hallottuk e szavakat és szemünk rája nézett, mivel közöttünk volt.

E szavak hallatára valami különös történt Viniciusszal; elfeledte, hol van, minden ítélő tehetőség, a valóság iránt minden érzés eltűnt belőle, többé nem tudta, mit gondoljon, mit higyen. Egyrészt az öreg ember szavai teljesen valószínűtleneknek tetszettek, másrészt érezte, hogy vaknak kellene lennie, saját eszében kellene kételkednie, ha föltenné, hogy az az ember, aki mondá: «Mindent saját szememmel láttam», hazudott. Az aggastyán minden mozdulatában, könnyeiben, egész megjelenésében, elbeszélésének legkisebb részletében is volt valami, ami minden vádaskodást lehetetlenné tett. Vinicius néha azt hitte, álmodik. De tekintete a figyelő sokaságra esett, a lámpák szaga érezhetővé vált, a fáklyák magasan lobogtak és előtte állt a kövön az öregségtől meghajlott apostol, aki ékes szavakkal beszélt a gyülekezetéhez és bizonyosságot tett szavairól, mert váltig ismételte: «Mindent saját szememmel láttam».

És elbeszélt nekik mindent a mennybemenetelig. Néha szünetet tartott, mert nagyon részletesen beszélt. Úgy látszott, hogy a legkisebb részlet is mélyen bevésődött emlékezetébe. Néha valóságos elragadtatás vett erőt hallgatóin. Hátravetették a csuklyákat, hogy jobban halljanak, hogy az apostol szájáról minden szót leolvashassanak. Úgy tetszett nekik, mintha őket egy emberfölötti erő elragadta és Galileába vitte volna, a tanítványokkal jártak a ligetekben és a víz partján, a temetkezőhely a Tiberiás tengernek tetszett nekik, melynek partján a reggeli párázat-

ban állt Krisztus, mint akkor, midőn János őt a csónakból megpillantva kiáltá: «Az Úr az!» és Péter átúszott a vizen, hogy a kedves lábakat hamarább átölelhessen. Az összes jelenlevők arcán a legnagyobb lelkesedés, önfeledség, boldogság és határtalan odaadás tükröződött, igen, néhányuk közülök a hosszú elbeszélés közben nyilván látomásai voltak. És mikor az apostol a mennybemenetelről beszélt és elmondá, hogyan emelkedett föl az Úr, míg végre a felhők eltakarták az apostolok tekintete elől, mindnyájuk szemei önkénytelenül a legnagyobb várakozással az égre emelkedtek, mintha látni remélnék «Őt» és mintha leszállana hozzájuk a mennyei lakásból, hogy meggyőződjenek, miként őrzi tanítványa a reá bízott juhokat és hogy megáldja a pásztort és a nyáját.

Ebben a pillanatban az egész gyülekezet számára nem létezett se Róma, sem őrült császár, nem léteztek számukra templomok, istenek, pogányok, csak a Krisztusra való gondolat tölté el szívöket és elméjüket, a reá való gondolat, ez uralkodott a szárazföldön és tengeren, a mennyen, az egész világon.

A Via Nomentana távolfekvő házaiban a kakasok kukorikoltak. Az éjjél közel volt. Chilon ebben a pillanatban megrántotta a fiatal patricius köpönyegét és odasúgta neki:

- Uram, ott látom az öregtől nem messze Urbánt és mellette egy leány áll.

Vinicius mintha álomból riadt volna föl, a görögtől megjelölt irányba nézett és megpillantá Ligiát.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET

A fiatal katonában elhült minden csöpp vér, mikor Ligiát megpillantotta. Mindent elfelejtett maga körül, a sokaságot, az apostolt, elfelejtette a csodálkozást mindazon, amit látott, amit hallott - csak őt látta. Végre, annyi fáradozás után, a várakozás, gond és gyötrelem annyi napja után megtalálta őt! Először érezte életében, hogy az öröm is, mint valami vad állat, az ember mellének rohanhat és lélegzetétől megfoszthatja. Ő, ki eddig mindig azt hitte, hogy Fortunának kötelessége minden kívánságát teljesíteni, alig hitt saját szemének és ismételt csalódástól tartott. Ha nincs ez a bizalmatlanság, lobbanékony természete talán valami megfontolatlan lépésre csábította volna őt, de most előbb meg akart győződni, vajjon ez is nem azon csodák egyike-e, melyek elméjét megzavarták, sőt mintegy álomban fogva tartották. De nem, nem volt csalódás - ott állt Ligia, tőle alig néhány lépésnyi távolságra. Teljes megvilágításban állott és gyönyörködhetett látásán. A csuklya lecsúszott fejről és összekúszálta haját. Félig nyitott szájjal, ragyogó szemmel és mintegy átszellemülve figyelt az apostol szavaira. A köznépből való leányhoz hasonlóan sötét, gyapjú-köponyeget viselt, de még soha se tetszett Vinicius előtt szebbnek és belső fölindulása ellenére csodálat fogta el e nemes jelenség iránt, aki ugyan egy női rabszolga ruhájába volt öltözve, de patricius nőhöz hasonlított. Iránta való szerelme mindig szenvedélyesebben lángolt, reá bámult, tisztelte őt és utánna epedett. Mily kéjt szerzett neki látása; úgy érezte magát, mint az eltikkadó, akinek egy ital vizet nyujtanak. Az óriási Ursus mellett Ligia kisebbnek tűnt föl neki, mint egyébkor, sőt csaknem gyermeknek s azt is észrevette, hogy véznább lett. Áttetsző arcszínével olyan hatást tett reá, mint egy gyöngé virág, mint egy teljesen átszellemült lény.

Annyira elmerült Ligia nézésében, annyira megfeledkezett mindenről maga körül, hogy Chilon megrántá köponyegét attól való félelmében, hogy a fiatal katona veszélyt hozhat reájuk magaviseletével. A keresztények eközben énekelni s imádkozni kezdtek, egy pillanat múlva mennydörgésszerűleg fölhangzott: «Maran atha»⁴⁶ s aztán a nagy apostol a szökőkút vizével megkeresztelé azokat, akiket a presbyterek mint a szent keresztség föl vételére előkészülteket hozzá vittek. Viniciusnak úgy tetszett, mintha ez az éjszaka soha véget nem érne. Türelmetlenül várt arra, hogy a fiatal leányt követhesse. Aztán útközben, vagy lakásában akarta Ligiát hatalmába keríteni.

Végre, végre az elsők hazafelé indultak, de Chilon odasúgta Viniciusnak:

- Uram, menjünk a kapu elé. Nem vettük le a csuklyát és megfigyelnek bennünket.

Úgy is volt. Mikor az emberek ledobták a csuklyákat, hogy az apostol szavait jobban megérthessék, Vinicius és kísérői nem követték ezt a példát. Chilon tanácsa azért is nagyon jónak bizonyult, mivel a kapunál állván, minden elmenőt jól szemügyre vehettek. Azonkívül Ursus óriási termetének mindenki előtt azonnal föl kellett tűnnie.

- Bizonyynal a legjobb, ha követjük őket - ragadta meg Chilon újra a szót. - Mihelyt aztán tudjuk, melyik házban laknak, parancsot adsz rabszolgáidnak, ó uram, hogy azt a házat holnap vagy azonnal körül fogják és elrablod a leányt.

- Nem! - kiáltá Vinicius.

- Hát mit szándékozol tenni, ó uram?

⁴⁶ I. Kor. 16, 22.

- Mindjárt utánna bemegyünk a házba és tüstént elrablom. Vállalkozol-e erre a föladatra, Croton?

- Várom parancsaidat - viszonzá a lanista - és rabszolgád legyek, ha ennek a bivalynak, aki a leányt őrzi, el nem töröm a hátgerincét.

Chilon azonban ellenezte ezt a szándékot és az összes istenekre kényszeríté Viniciust, hogy álljon el tőle, hiszen Crotont, mint állítá, csak saját oltalmukra hozták magukkal, nem pedig azért, hogy a leányt elrabolják. Ketten úgy se bírják Ligiát hatalmukba keríteni, a leány könnyen elmenekülhet és más helyen rejtőzhetik el, vagy Rómát is elhagyhatja. És akkor mit csinálnának? Csak a legnagyobb óvatossággal szabad eljárniok és egyáltalán helytelen magukat halálos veszélynek, a vállalkozást pedig valószínű meghiúsulásnak kitenni.

Habár Vinicius csak a legnagyobb önuralom kifejtése árán állott el attól, hogy Ligiát itt, a temetkező hely előtt ragadja karjai közé, mégis belátta, hogy a görögnek igaza van. Bizonyynal elfogadta volna tanácsait is, ha Croton, akit a nagy jutalom kecsegtetett, nem mond ellent.

- Parancsold meg, uram, ennek a vén bakkecskének, hogy hallgasson - kezdé - vagy engedd meg, hogy megéreztessem vele öklömet. Egyszer Buxentumban, ahová Lucius Saturnius egy birokversenyre küldetett, egy szállóban hét részeg gladiátor támadt reám, de egyetlen egy se menekült meg közülök ép bordával. Nem mintha azt szándékoznám, hogy a leányt mindjárt itt, a sokaság közepett raboljam el, mert köveket dobhatnának lábaim elé, de ha akarod, házában elfogom őt és odaviszem arra a helyre, amelyet kijelölsz.

Vinicius megörült e szavaknak és viszonzá:

- Herkulesre, úgy legyen! Ki tudhatja, vajon holnap eddigi menedékhelyén található-e? Ha a keresztények egyszer gyanút fogtak, más, biztos helyre viszik a leányt.

- Ah, ennek a ligiainak óriási ereje van - nyögé Chilon.

- Senki se parancsolja neked, hogy megfogd a kezét, - vágott közbe Croton.

De sokáig kellett a kapuban várniok. A kakasok kukorikolása már a nap virradtát jelzé, mikor Ursus és Ligia elhagyták az Ostrianumot. Utánnok néhány más személy következett, kik közt Chilon a nagy apostolt vélte fölismerni, aki mellett egy jóval kisebb termetű, öreg ember és két, már nem fiatal asszony lépdelt. Egy lámpát vivő fiú mutatta nekik az utat. Ezt a kis csoportot mintegy kétszáz főből álló csapat követte és Vinicius, Chilon meg Croton ezekhez csatlakoztak.

- Látod, uram - jegyzé meg Chilon halkan - leányod hatalmas oltalom alatt áll. A nagy apostol megy vele. Nézz körül, ahol elmegy, ott letérdelnek az emberek.

És tényleg úgy is volt. De Vinicius nem törődött vele. Minden gondolata Ligiáé volt és elméjében tervet gondolt ki üldözésére, melyet a katona pontosságával a legkisebb részletekig kidolgozott. Ugyan érezte, hogy a szándékolt lépés nagyon merész volt, de azt is tudta, hogy a bátor merényletet többnyire kedvező siker koronázza.

Az út végtelen hosszúra nyult. Időnkint tehát újfent eszébe jutott Viniciusnak, minő válaszfal áll közte és Ligia közt ama csodálatos tanítás folytán, melyet a fiatal leány követett. Most mindent megértett, ami történt, most fölfogta, miért történt. Úgy tetszett, mintha hirtelen látóvá lett volna. Nem, gondolá magában, eddig nem ismerte Ligiát. Eddigél olyan lánynak tűnt föl előtte, aki szépségre valamennyit fölülmulta, aki szenvedélyes természetét lángra gyújtotta és most tudta, hogy a szent tanítás, melyen csüggött, egész lényét megneemesíté, úgy, hogy semmi más nőhöz nem volt hasonlítható és az a reménye, hogy izzó szerelmével, a gazdagsággal és pompával befolyást gyakorolhat reá, mindinkább eltűnt. Amit se Petronius,

sem ő eddig föl nem fogott, most egyszerre világossá lőn előtte. Ez az új tanítás olyan érzelmeket támasztott a lélekben, melyeket abban a világban, amelyben élt, nem értettek és bizonyos volt felőle, hogy Ligia soha, de soha nem hagyná a keresztény hit egyetlen-egy parancsát se figyelmen kívül az ő kedvéért, még ha szeretné is őt, mert az ő örömei mily különbözők voltak azoktól az örömeiktől, amelyeknek ő, amelyeknek Petronius, a császár udvara, egész Róma hódolt!

Ez a gondolat égető fájdalmat és mély haragot gerjesztett benne; de egyúttal azt is érezte, mily tehetetlen. Ligia elrablása lehetséges volt, igen, csaknem bizonyosan véghez vihette, de mi lesz aztán? Minden férfiasságával, hatalmával és erejével képtelen volt a keresztény tanítás ellen szembe szállani. Ez a római katonai tribún eddig erősen meg volt róla győződve, hogy a világot legyőző kardja, ökle uralkodik továbbat is. Életében először kellett belátnia, hogy hatalma fölött még valami magasabb is volt, és álmélkodva kérdezte, mi lehet az, de nem talált azonnal fölvilágosító feleletet. Mi minden nem fordult meg fejében. Ismét maga előtt látta a temetkező helyet, az áhitatos gyülekezetet, Ligiát, ki teljes odaadással figyelt az öreg ember szavaira, mikor az istenember szenvedésének történetéről, haláláról és föltámadásáról beszélt, aki azért jött, hogy a világot megváltsa és a Styxen túli üdvösséget hirdesse.

Vinicius egyre kevésbé tudott eligazodni, gondolatai mindinkább összezavarodtak, de Chilon kiragadta mélázásából. Mert a görög áradozó szavakkal kezdett panaszkodni saját sorsáról. Ugyan késznek nyilatkozott arra, mondá, hogy Ligiát kinyomozza. Ezt a föladatot életveszéllyel oldotta meg, Ligiát megtalálta! Hogyan kívánhatnak tehát tőle még többet? Talán arra kötelezte magát, hogy a leányt elrabolja? Ugyan ki kívánhat tőle ilyesmit, tőle, egy nyomoréktól, egy öreg embertől, aki az erényt mindennél többre becsüli, aki bölcs elmélkedéseknek, a tudománynak szentelte magát? Nem terhelné-e őt felelősség, ha a leány elrablásánál valami baj érne olyan előkelő urat, mint Vinicius? Az istenek ugyan örködnék az ő kiválasztottaik fölött, de nem történik-e nagyon gyakran, hogy kockát játszanak, ahelyett, hogy arra vigyáznának, mi történik a földön? Fortuna köztudomás szerint köteléket hord a szemén; hogyan lehetne tehát éjjel reá számítani, ha még nappal se lát valamit? Föltéve, hogy szerencsétlenség történik, föltéve, hogy ez a ligiai medve malomkövet dob Viniciusra, vagy egy hordó bort, vagy ami még rosszabb lenne, egy hordó vizet, kit lehetne ezért felelőssé tenni, ki vesztené el jutalmát? Senki más, mint ő, Chilon. Ő, a szegény bölcs, Viniciushoz csatlakozott, mint egykor Aristoteles macedoniai Sándorhoz. Ha a nemes úr legalább azt az erszényt adná neki, melyet az övébe dugott, mikor a házat elhagyta! Ez mégis csak érne valamit a szükség esetében, és a keresztények befolyásolására. Ah, miért hangzik el egy öreg, tapasztalt ember tanácsa meghallgatatlanul?

Vinicius minden hosszas fontolgatás nélkül kihúzta az erszényt övéből, odaveté Chilonnak és türelmetlenül mondá:

- Nesze, itt van, de most hallgass!

De mikor a görög érezte, mily nagyon nehéz volt az erszény, ismét új életkedvre látszott kapni.

- Minden reménységem azon nyugszik, - kezdé ismét, - hogy Herkules és Theseus még nagyobbyszerűbb dolgokat vittek véghez. És az én derék barátom, Croton, nem második Herkules-e? Téged, nemes uram, nem merlek félistenhez hasonlítani, mivel egész isten vagy, és a jövőben se fogsz egy szegény, hű szolgáról megfélelkezni: nem, időnkint gondod lesz reám, mert mihelyt ismét könyveimbe merültem, többé nem gondolok semmivel, néhány stádiumnyi kerti föld, egy házikó kis portikusszal, oltalmul a nyári hőség ellen, hozzád, istenihez méltó adomány volna. Időközben a távolból csodálni fogom hősi tetteidet, és Zeust kérem, hogy oltalmazzon téged és ha szükséges, olyan zajt okozzon, hogy egész Róma fölébredjen és

segítségedre siessen. Milyen rossz, egyenetlen út! Az olaj a lámpában kiégett, és ha Croton épp oly nemeslelkű volna, mint amily erős, karjain vinne a város kapujáig. Ezzel először meggyőződnék, milyen könnyű lesz neki a leányt elvinni, és másodszor Aeneas gyanánt olyan nagy mértékben lekötelezné az isteneket, hogy egész nyugodtan várhatnám a vállalkozás kimeneteletét.

- Inkább vinnék a karomon egy birkát, mely egy hónappal ezelőtt himlőben hullt el - mondá a lanista - de ha nekem adod az erszényt, melyet a nemes tribún neked hajított, elviszlek a város kapujáig.

- Hulljon le a lábod nagy újja - viszonzá a görög. - Így követed amaz érdemes öreg embernek tanítását, aki a szegénységet és irgalmasságot mint legkiválóbb erényeket magasztalta? Nem parancsolta-e meg határozottan, hogy szeress? Még rossz keresztényt se tudok belőled faragni, és könnyebben áthat a nap a mamertini börtön falain, mint az igazság a te vizilófejed.

- Ne fáradj, - jegyzé meg Croton, akinek ugyan vadállati ereje volt, de nem birt emberi érzéssel, - belőlem soha se faragsz keresztényt. Nincs hozzá kedvem, hogy keresetemet elveszítsam.

- De ha a bölcsletről csak sejtelled volna, tudnád, hogy minden pénz hiábavaló.

- Csak ne hagyj békén a bölcselkedésseddel, olyant lökök a fejemmel a gyomrodra, mely elválasztja, hogy ki a győztes.

- Ugyanazt mondta egy ökör is Aristotelesnek, - veté közbe Chilon.

Már pitymallani kezdett. Szürke világosság látszott a falak maradványain, az út mellett álló fák, az épületek és a szanaszét fekvő síremlékek árnyékszerűleg emelkedtek ki a sötétségből. Az út már nem volt elhagyatott. Zöldségkereskedők, kik árúkkal megrakott szamarakat és öszvéreket vezettek, a nyitott kapukat siettek elérni. A föld fölött, jó időt jelentőleg, könnyű ködfátyol lebegett. E ködben kísértetekhez hasonlítottak a tovamenők. Vinicius le nem vette szemét Ligiáról, akinek karcsú alakja a reggeli szürkületben úgy tetszett, mintha ezüst lebegné körül.

- Ó uram - ragadta meg Chilon újra a szót. - Sértés volna reád nézve, ha föltenném, hogy bőkezűséged valaha véget érhetne, de most, mikor kifizettél, a világ minden kincseért se szeretnék abba a gyanúba keveredni, hogy csupán saját hasznomat tartom szem előtt. Azért még egyszer kérlek, kövesd tanácsomat. Ha az isteni Ligia menedékhelyét kikutattad, küldd el rabszolgáidat és egy gyaloghintót, vétesd körül a házat és raboltasd el a leányt. Ne hallgass Crotonnak, ennek a fölfuvalkodott elefántnak a szavaira, aki csak azért vállalkozik a leány elrablására, hogy pénzes erszényedet úgy kifacsarja, mint egy turós zacskót.

- Egy ökölcspást tartogatok számodra a lapockáid közé, és az annyi tesz, hogy el vagy veszve! - fakadt ki Croton.

- És te egy hordó kephaloniai bort kapsz tőlem, és az annyi tesz, hogy nem lesz semmi bajom, - veté közbe a görög.

Vinicius nem adott feleletet. Időközben a kapuhoz értek, amelynél különös eset kötö le figyelmét. Mikor az apostol a két zsoldos mellett elhaladt, letérdeltek, ő pedig ércsisakjukra tette kezét és aztán mind a kettő fölé keresztet vetett. Azelőtt soha se jutott a fiatal patricius eszébe, hogy a zsoldosok közt is lehetnek keresztények; álmélkodva gondolta magában, hogy valamint a tűz egy égő városban mindinkább elharapózik, úgy terjed ez az új tanítás is mindig tovább, és számtalan ember szívét és lelkét hajtja hatalmába. Ez a fölfedezés Ligia miatt is sok gondot okozott; ezek az örök bizonynyal semmit nem tennének útjába, ha a városból menekülni akarna. Hálát adott az isteneknek, hogy az eddig még nem történt meg.

Tovább és tovább lépkedtek. Az út a falakon kívül egész darabon teljesen beépítetlen volt, de miután ezt is elhagyták, a keresztények csapata mindenféle irányban szétszlott. Viniciusnak és kísérőinek most azon kellett igyekezniük, hogy Ligiát nagyobb távolságból és óvatosan kövessék, hogy gyanút ne keltsenek. Chilon, arról panaszkodván, hogy lába szára fáj, mindinkább hátra maradt, de Vinicius nem sokat gondolt vele, mert nézete szerint a gyáva és megbízhatatlan görög nem lehetett hasznára. Sőt megengedte volna neki, hogy távozzék, de a kíváncsiság még se hagyta az érdemes bölcsét nyugodni, mert távolról követte őket, igen, néha gyorsan közeledett, tanácsokat osztogatott vagy arra célzott, hogy azt az öreg embert, aki az apostolt kísérte, Glaucusnak tartja, habár kisebbnek látszott, mint a hogyan emlékszik reá.

Még jó ideig tartott, mielőtt a Tiberhez értek, és a nap már fenn volt az égen, mikor a keresztények utolsó csapata is eloszlott. Az apostol, egy öreg asszony és a fiú a folyó melletti úton mentek. A másik öreg ember, Ursus és Ligia egy szűk vicusba fordultak és mintegy száz lépést téve, egy házba léptek, melyben olajbogyó- és baromfi kereskedések voltak.

Chilon, ki majdnem mindig ötven lépésnyire tartózkodott Vinicius és Croton mögött, hirtelen, mintha a lába a földbe gyökeret vert volna, megállt, és egy falhoz lapulva, jelt adott nekik, hogy térjenek vissza hozzá.

Mivel Vinicius tanácskozni akart vele, Crotonnal együtt engedett ennek a felhívásnak.

- Eredj - mondá aztán Vinicius a görögnek - és bizonyosodjál meg, vajjon ez a ház nem visz-e még másik utcára.

Habár Chilon panaszkodott fájó lába száraira, mégis oly gyorsan elvágtatott, mintha Merkur szárnyaival birna, és már egy pillanat múlva ismét visszatért.

- Nem - mondá - a háznak csak egy bejárata van. Hallgass meg, uram - folytatá aztán összetett kézzel - kényszerítelek Jupiterre, Apollóra, Vestára, Cybelére, Isisre és Osirisre, Mithrasra, Baálra és a kelet és nyugat összes isteneire, állj el szándékodtól... Hallgass meg...

De hirtelen elhallgatott, mert észrevette, mily izgalomban volt Vinicius, akinek arcát halál-sápadtság borította, míg szeme úgy szikrázott, mint a farkas szemei; hogy ez a fiatal katona a világ minden kincseért sem áll el tervétől, azt egy reá vetett pillantás is mutatta; Croton folytonosan mély lélegzetet vett, mintha herkulesi mellkasát levegővel akarná megtölteni, és a csuklyával eltakart fejét ide s tova mozgatta, mint egy kalitkába zárt medve. De arcán egyébként a nyugtalanságnak semmi nyoma se mutatkozott.

- Előtted megyek! - kiáltá, Viniciushoz fordulva.

- Utánnam jössz! - viszonzá ez, parancsoló hangon.

Aztán a sötét folyosóban mindjárt mind a ketten eltűntek.

Chilon pedig a legközelebbi utcácska sarkáig szaladt, elrejtőzött egy falkiugrás mögött, és ott várta meg a további eseményeket.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET

Vinicius csak akkor ismerte föl tulajdonképpen merényletének egész fontosságát, mikor ebben a folyosóban volt. A nagy, többemeletes épület ama sok ezer ház közé tartozott Rómában, melyeket a haszonbér miatt emeltek és gyakran oly gyorsan és rosszul építettek, hogy csaknem alig mult el év anélkül, hogy közülök több is össze ne omlott volna a lakosok feje fölött. Csak méhkaptárakhoz lehetett őket hasonlítani rendkívüli magasságuk és keskenységük miatt, számtalan szobácskáik és kamrácskáikkal, melyekben a nyomorúságos bérlők zsúfolva laktak. Mivel a városban sok utcának nem volt neve, e házak számozva se voltak. A tulajdonosok rabszolgáikra bízta a házbér behajtását; az utóbbiakat pedig a városi hatóság nem kötelezte arra, hogy a bérlők nevét bejelentsék, s így gyakran maguk se tudták a bérlőket megnevezni. Azért az ilyen házban, amelyben kapus se volt, rendkívül nehéz volt valakit megtalálni.

Vinicius és Croton a hosszú, korridorszerű folyosón át keskeny, mindenfelől beépített udvarocskába értek, mely nyilván az egész háznak atriuma akart lenni, mivel közepén kőmedence volt szökőkúttal. Ebből az udvartól a falakhoz épített részint fa-, részint kőlépcsők vezettek az erkélyekhez, amelyekről az ember a lakásokba jutott. A földszinten is lakások voltak, melyek vagy faajtókkal valának ellátva, vagy toldozott-foldozott, hasadozott gypjú-függönyökkel voltak az udvartól elzárva.

A kora reggeli órában egyetlen emberi lény se mutatkozott az udvarban. Az egész házban az Ostrianumból hazatérteken kívül még minden aludni látszott.

- Mit szándékozol most tenni, uram? - kérde Croton, megállva.

- Itt várakozunk; talán hamarosan jó valaki, - viszonzá Vinicius. - Addig egész nyugodtan viseljük magunkat.

Chilon tanácsa egyszeriben nem látszott többé oly elvetendőnek. Húsz vagy harminc rabszolgával nemcsak a háznak egyetlen kijáratát állhatta volna el, hanem ki is kutathatja, míg most magának kellett Ligia lakását megkeresnie, vagy a házi lakókhoz kellett fordulnia, mi által annak a veszélynek tette ki magát, hogy Ligiát a házban bizonyynal nagy számban lakó keresztények figyelmeztetik. Már azt fontolgatta, vajjon nem jobban cselekszik-e, ha mindenek előtt rabszolgáit rendeli ide, mikor egy függöny mögül egy férfi lépett ki, szitával kezében és a szökőkút felé közeledett.

Ursus volt. A fiatal katona az első pillantásra fölismerte őt.

- Az a ligiai! - sűgá oda Crotonnak.

- Azonnal összetörjem a csontját?

- Várj!

Ursus nem vette észre a kettőt, akik a sötét folyosóba visszahúzódtak, és nyugodtan mosta a főzeléket szitájában. Az Ostrianumban töltött éj után most nyilván eledelt akart készíteni. A bevégzett munka után fogta a vizes szitát, és azzal ismét eltűnt a függöny mögött. Croton és Vinicius abban a föltevésben, hogy mindjárt Ligia lakásába jutnak, utánna mentek. Mily nagy volt tehát csodálkozásuk, mikor látták, hogy ez a függöny az udvartól nem lakást, hanem egy második, sötét folyosót zárt el, amelynek végén egy kis kert lön látható néhány cipruszszal, és néhány mirtusz-bokorral és egy házikóval, mely egy másik kőépület falához volt építve.

Vinicius és Croton legott belátták, hogy e házikónak félreeső volta rendkívül kedvez vállalkozásuknak. Tervük gyorsan kész volt. Először is a ligiaitól akartak megszabadulni, s

aztán Ligiával iparkodnak az utcára érni. Ott aztán könnyű lesz nekik tovább jutni. Hogy valaki ellenáll nekik, alig lehetett föltenni, és még ha megtörténnék is, arra hivatkozhatnak, hogy a leány a császár keze. Legrosszabb esetben Vinicius megismerteti magát az örökkel, és azoknak segítségét veszi igénybe.

Ursus éppen a házikóba akart lépni, mikor a léptek zaja fölkelte figyelmét. Hirtelen megállt; mikor látta, hogy a két férfi követi, a szitát a földre tette és azt kérde mindkettőtől:

- Kit kerestek itt?

- Téged! - viszonzá Vinicius. Aztán gyorsan Crotonhoz fordult és halkán és sürgetőleg mondá:

- Öld meg őt!»

Croton mint egy tigris ugrott Ursusnak. Mielőtt ez föleszmélhetett és ellenségeit fölismerhette, a lanista acélkarjaival átölelte.

Vinicius annyira bízott Croton emberfölötti erejében, hogy nem is tartá szükségesnek a harc végének bevárását. A birkozók mellett a házikó bejárata felé futott, belökte az ajtót és egy komor szobában volt, melyet azonban a tűzhely lobogó lángja kissé megvilágított. A lángok fénye Ligia arcára esett. A tűzhelynél egy öreg ember ült, nyilván az az aggastyán, aki Ligiával és Ursusszal az Ostriumból visszajött.

Mint a villám, úgy rohant most Vinicius Ligiának, körülkapta derekát, és őt magasra emelve, az ajtó felé sietett vele. Ott egyik karjával a leányt magához szorította, a másikkal az aggastyánt, ki útját akarta állni, félre tolta.

A gyors mozdulat folytán a csuklya leesett Vinicius fejéről és mikor Ligia az előtte oly jól ismert s e pillanatban ismét rettentően izgatott vonásokat megpillantotta, ijedtében elhült benne a vér s a szó torkán akadt. Segítségért akart kiáltani, de nem tudott. Hasztalan igyekezett ellenállást kifejteni, az ajtó félfájában megfogózni, újjai lecsúsztak a kövekről. Csak a teljes tehetetlenség érzete volt még benne és közel volt ahhoz, hogy elveszti eszméletét, mikor rémült tekintete egy szinte iszonyatos képre irányult, mely akkor tárult eléjük, mikor Vinicius örületes gyorsasággal a kerten át akart vele rohanni - oly kép, mely magát a háború iszonyatos borzalmaitól megedzett Viniciust is zavarba hozta egy pillanatra.

Ott állt Ursus és egy férfit tartott karján, akinek hátgerince el volt törve, akinek feje élettelenül lelógott, akinek szájából vér folyt. De alig pillantotta meg Viniciust Ligiával, még egyszer a halottnak vérrel borított homlokára ütött, hogy aztán őrvongó vad állatként a fiatal rómaina rohanjon.

- Most jön a halál! - gondola Vinicius.

Mintegy álomban hallá még Ligia kiáltását:

- Meg ne öld őt! - aztán úgy tetszett, mintha villámsugár érne karját és keze eleresztené Ligiát. A föld forogni látszott alatta és minden elsötétült szeme előtt.

Chilon, egy falkiugrás mögé rejtőzve, türelmetlenül várakozott a bekövetkező eseményekre. Kíváncsiság és félelem harcolt benne és egyúttal azt fontolgatta, micsoda haszna lesz abból, ha Vinicius vállalkozását siker koronázza. Urbántól nem tartott többé, mert ő is erősen meg volt győződve, hogy Croton ártalmatlanná tette őt. És ha utcai zavargás támadna, ha a keresztények vagy más emberek a még most ugyan üres utcákon ellenállást fejtenének ki, akkor, mint erősen föltette magában, úgy tesz, mintha a városi hatósághoz tartoznék és beszélni fog a népnek, vagy mint a császári akarat végrehajtója lép föl és legrosszabb esetben az öröket hívja

a fiatal patriciusnak segítségül az utcai csőceselék ellen és ez által újra megnyeri pártfogójának kegyét.

Nézete szerint a fiatal katonai tribún nagyon oktanul cselekedett, de, gondolta magában, ki tudhatta, vajjon Croton támogatásával, nem jut-e céljához és míg a lanista az utat szabadon tartja, nem rabolja-e el a leányt. De az idő utoljára mégis hosszúnak tetszett a görögnek és a csend, mely az általa őrzött ház bejáratánál uralkodott, némileg nyugtalanította őt.

- Ha a kettőnek támadása meghiúsul - gondolá magában - ha nem sikerül a leányt rejtékhelyén megtámadni, akkor a keresztények tüstént más rejtékhelyre viszik őt.

De ez a gondolat semmiképp se nyugtalanította Chilont, sőt ellenkezőleg: képzeletében további nagyszámú sestetüist látott maga előtt, melyet Vinicius most ismét teljesítendő szolgálataiért fizet neki.

- Bármint üssön ki vállalkozásuk - dörmögé magában - majd ki tudom én a javamra zsákmányolni. Istenek, ti istenek, csak azt engedjétek meg...

Hirtelen elhallgatott; úgy rémlett előtte, mintha valaki kilépne a házból. Alig mert lélegzeni és szorosan a falhoz lapulva, a ház bejáratáról le nem vette a szemét: nem, nem volt csalódás. Világosan látta, hogy valaki óvatosan kitekintett a kapun, mindenfelé körülnézett, aztán ismét gyorsan eltűnt.

- Ez Vinicius vagy Croton - gondolá a görög - de ha a leányt kézre kerítették, miért nem kiabál és egyikök miért néz körül előbb az utcán? Elkerülhetetlen, hogy emberekkel találkozzanak, mert mielőtt elérik a Carinaet, a városban az élet fölébred. De mi az! A halhatatlan istenekre... mi az!

Haja égnek meredt a fején. A kapu alatt Ursus állt, a holt lanistával karján, még egyszer fürkészőleg körülnézett s aztán az egészen üres utcán a folyó felé sietett.

Chilon oly szorosan lapult a falhoz, hogy többé alig volt látható.

- Ha meglát, el vagyok veszve! - suttogá.

De Ursus se jobbra, se balra nem nézett és alig tűnt el a legközelebbi utcasarok mögött, mikor Chilon, fogvacogva, de oly gyorsasággal elrohant, melyért a legfiatalabb ember is megirigyelhette volna.

- Iparkodnom kell, hogy szeme elé ne kerüljek - mondá magában. - Mihelyt megpillant, agyonüt. Ments meg, ó Zeus, ments meg, Apolló, ments meg, Hermes, ments meg, te keresztények Istene! Elhagyom Rómát, visszatérek Messambriába, csak mentsetek ki ennek a démonnak a kezéből.

Ez a ligiai, aki Crotont megölte, ebben a pillanatban emberfölötti lénynek tűnt föl előtte! Míg tovább és tovább rohant, az jutott eszébe, vajjon nem isten-e, aki egy barbár alakját ölté magára. Most hitt a világ valamennyi istenében és minden mithoszbán, amelyek fölött közönséges időkben gúnyolódni szokott. Hogyan, kérde magában, hátha Crotont a keresztény Isten ölte meg? És haja ismét égnek állt a fején arra a gondolatra, hogy ilyen hatalommal áll ellenségeskedésben.

Csak akkor nyugodott meg kissé, miután egy jó darab utat a leggyorsabb futással megtett és észrevette, hogy néhány munkás jó vele szemközt. Mivel az elfulladás veszélye fenyegette, egy ház küszöbére leült és köpönyegének csücskével megtörölte izzadságtól csepegő homlokát.

- Öreg vagyok és nyugalomra van szükségem - mondá magában.

Az emberek, akik vele szemközt jöttek, egy kis mellékutcába kanyarodtak. Sehol egy ember nem volt többé látható. Csaknem az egész város mély álomban pihent még. A gazdagoktól

lakott városrészek sokkal korábban megelevenültek, mivel a rabszolgáknak nagyon korán föl kellett kelniök, míg a szabad, foglalkozás nélküli, az állam költségén élősködő lakosság, kivált télen, nagyon későn kelt föl. Chilon jó darabig ülvé maradt a küszöbön, de aztán a csípős hideg följleszté őt és miután meggyőződött, hogy a Viniciustól kapott erszény nem veszett el, most már mérsékeltebb léptekkel a folyó felé fordult.

- Talán szemem elé kerül a holt Croton valamely helyen - dörmögé. - Ó ti istenek, ha ez a ligiai valóban ember, mi mindent tudna egyetlen egy év lefolyása alatt véghez vinni! Egy millió sestertiust kereshetne! Mert ki tudna olyan embernek ellenállani, aki egy Crotont, mint valami kis farkast, megfojtott? Az arénában való minden föllépésért bizonyosan épp annyi aranyat kapna, mint amennyit ő maga nyom. Erre a leányra még jobban vigyáz, mint a Cerberus az alvilágra. De nyelje el ezért a pokol! Nem akarok összegabalyodni vele. Nagyon goromba a csontja. Most mitévő legyek? Bizonyynal valami borzasztó történt! Ha ő egy Crotonnak a csontját összetörte, Vinicius lelke bizonyosan panaszkodva az átkozott házban tévelyeg és az eltakarításra várakozik. Kastorra! Hiszen Vinicius patricius, a császár barátja, Petronius rokona, katonai tribún, Rómában jól ismert ember. Halála nem marad büntetés nélkül... Mi lenne, ha a praetoriánusok táborába, vagy valamelyik őrséghez mennék?

Itt dörmögését abba hagyta, egy ideig elgondolkozott s aztán folytatá:

- Jaj nekem! Ki vezette őt abba a házba? Senki más, mint én... Rabszolgái és szabadosai tudják, hogy nála voltam és néhányan azt is tudják közülrök, mily okból. Mi történik, ha azzal gyanúsítanak, hogy én vezettem őt abba a házba, amelyben halálát lelte? Ha a bíróság előtt bebizonyosodnék is, hogy nem akartam halálát, mégis felelőssé tesznek miattam. - És mivel ő patricius, semmi esetre se kerülök ki a büntetést: mert mit használna, ha Rómát a legnagyobb csöndben elhagynám és a föld valamely félreeső zugába visszavonulnék? Ezzel csak még nagyobb gyanút keltenék.

Bármennyit gondolkozott is, rosszul állt a dolga. Most csak arról volt szó, hogy a legkisebb rosszat válaszsza. Róma természetesen óriási város volt, de Chilon nagyon kicsinek tartotta magára nézve. Bárki más egy őrség fejéhez ment volna s azt, az esetleg őt érő gyanú ellenére is értesíti a történetekről és nyugodtan bevárja a vizsgálatot. De Chilon multja olyan volt, hogy minden közelebbi ismeretség akár a városi praefektussal, akár az őrséggel, komoly zaklatásokat okozhatott volna neki vagy számos föltevést erősíthetett volna meg, melyek már a tisztviselők fejében megfogamzhattak.

Tagadhatatlan volt, hogy a görög esetleges szökésének azt a gondolatot kellett Petroniusban ébresztenie, hogy Viniciust elárulták és az összeesküvők meggyilkolták. Petronius pedig hatalmas ember volt, akinek a rendőrség segítsége az egész császári birodalomban rendelkezésre állott és aki a bűnösöket bizonyynal a világ végén is ki tudta nyomozni. Chilon most azt fontolgatta, vajjon ne menjen-e hozzá s ne tegyen-e neki jelentést az esetről. Igen, gondolá magában, ezt jó lesz megfontolni. Petronius mindig megőrzi nyugodtságát és bizonyosan végig fog hallgatni. Azonkívül mindenbe be van avatva s így őt sokkal könnyebben meggyőzhetem ártatlanságomról, mint a praefektust.

De egy új gondolat gyötörte őt. Hogyan bizonyosodhatnék meg arról, mi történt Viniciusszal? Kétségtelenül ezt kellett először megtudnia, mielőtt Petroniushoz mehetett. Ugyan látta, amint a ligiai a holt Crotonnal a folyóhoz futott, de különben semmiről se tudott. Vinicius épp úgy megsebesülhetett vagy őrizet alatt tarthatták. A keresztények bajosan mertek megölni olyan magas állású embert, a császár barátját, hiszen gondolhatták, hogy azzal általános keresztényüldözést idézhetnek elő. Kétséget se szenvedett, hogy Viniciust csak addig tartják őrizet alatt, míg Ligia számára új menedékhelyet nem találtak.

Chilon ismét új bátorságot merített.

- Ha ez a ligiai szörnyeteg tüstént nem szaggatta darabokra - gondolta magában - akkor még él és ha él, akkor bizonyoságot tesz arról, hogy én nem árultam el őt. De akkor nem is fenyeget többé veszély, sőt új tér nyílik tevékenységem számára; ó Hermes, két fiatal tehénre számíthatsz! Valamelyik szabadossal közölhetem, hol kell keresnie urát; vajjon a praefektushoz megy-e vagy sem, az az ő dolga, reám nézve az a fődolog, hogy nem nekem kell tenni. Ha Petroniushoz megyek, jutalomra számíthatok... Mert először Ligiát kerestem és megtaláltam, most Viniciust fogom keresni, hogy aztán ismét Ligiát kutassam... de mindenek előtt azt kell megtudnom, vajjon Vinicius él-e, vagy megölték őt.

Itt az a gondolat jutott eszébe, vajjon ne menjen-e a legközelebbi éjjel Demas molnárhoz és ne tudakozódjék-e Ursus felől. De erről az eszméről tüstént letett. Mégis a legtanácsosabbnak látszott, hogy Ursusszal többé nem érintkezik. Ursus nyilván csak azért nem ölte meg Glaucust, mert a keresztények vénei, akikkel szándékát közölte, visszatartották tőle. Chilon már az Ursusra való pusztá gondolatnál is egész testében reszketett. De Euriciust elküldhette este felé abba a házba, melyben az esemény lejátszódott!

- Ah - nyögé hirtelen - nekem mindenek előtt frissítő, fürdő és nyugalom kell. Ez az álmatlan éjszaka, a menet az Ostrianumba, a ligiai elől való menekülés borzasztóan kifárasztottak.

Valami mégis vigaszt és örömet szerzett neki minden veszély ellenére. Két nagy erszény aranya volt: az, amelyet Vinicius a házánál adott és az, melyet a fiatal római az Ostrianumba menet hajtott oda neki. Azért elhatározta, hogy mindezen izgalom után jó lakomával frissíti föl magát és arra jobb bort iszik, mint közönségesen.

Mikor tehát a korcsmák végre kinyíltak, olyan vigan lakmározott azok egyikében, hogy a tervezett fürdőről megfeledkezett és még csak az a kívánsága volt, hogy aludjék. Azért ingadozó léptekkel indult lakása felé a Suburába, hol az a női rabszolga várt reá, akit a Viniciustól kapott pénz egy részén vett.

Teketória nélkül veté magát ágyára hálósobájában, mely sötétségre nézve rókaoduhhoz hasonlított és mély álomba merült. Csak este felé ébredt föl, vagyis inkább a női rabszolga ébresztette föl, aki azt jelenté neki, hogy valaki jött és sürgősen beszélni kíván vele.

A mindig éber görög azonnal fölébredt és kíváncsian fölugrott. Csuklyás köpönyegét gyorsan magára kapva és a női rabszolgát félre tolva, óvatosan benézett a szomszéd helyiségbe.

De eliszonyodva hőkölt vissza! A hálószoba ajtaja előtt az óriási ligiai állott.

E látványra hideg borzongás futott rajta végig, szíve verése megállt, képtelen volt csak egy szót is kiejteni.

- Syra! - fordult végre vacogó fogakkal a női rabszolgához - nem vagyok itthon... nem ismerem őt... nem ismerem ezt a jó embert...

- Azt mondtam neki, hogy itthon vagy, de alszol, uram - viszonzá a leány - de azon erősködött, hogy föl kell költenem téged.

- Ó ti istenek! Azt parancsolom neked...

Nem beszélhetett tovább. A türelmetlenné vált Ursus a hálószoba ajtajához közeledett és meghajolva, bedugta fejét rajta.

- Hé, Chilon Chilonides! - kiáltá.

- Pax tecum! pax! pax! - felelé Chilon. - Ó te legjobb keresztény! Igen, Chilon vagyok; de csalódom... nem ismerlek!

- Chilon Chilonides - ismétlé Ursus - urad, Vinicius azt parancsolja, hogy jöjj hozzá velem.

MÁSODIK KÖNYV.

ELSŐ FEJEZET.

Viniciust metsző fájdalom ébresztette föl. Az első pillanatban sem azt nem tudta, hol van, sem hogy mi történt vele. Fejében zúgást érzett és szeme előtt mintha köd lebegett volna. De öntudata lassankint visszatért és a ködön át három férfit vett észre, kik föléje hajoltak. Kettőt fölismert közülök; az egyik Ursus volt, a másik az az öreg, akit félre lökött, mikor Ligiát elvitte. A harmadik, egy ismeretlen, bal karját fogta és könyökétől lapockájáig végig tapogatta. Ezzel oly borzasztó fájdalmat okozott neki, hogy Vinicius, abban a hitben, miképp ez reája mért bosszú, sziszegve mondá:

- Öljetek meg!

De úgy látszott, nem ügyltetek szavaira, mintha nem hallották, vagy közönséges fájdalomkiáltásnak tartották volna. Ursus arca a barbárok szomorú és egyúttal fenyegető arckifejezését mutatta; egy tekercs fehér vásznat tartott kezében, mely hosszú, keskeny darabokra volt szaggatva, az öreg pedig azt mondá az embernek, aki Vinicius karját megtapogatta:

- Glaucus, bizonyos vagy-e, hogy ez a seb a fejen nem veszélyes?

- Igen, érdemes Crispus - felelé Glaucus. - Abban az időben, mikor mint rabszolga a flottánál szolgáltam és később, mikor Nápolyban laktam, sok sebet gyógyítottam és azzal a pénzzel, melyet ez a foglalkozás hozott, a magam és enyéim szabadságát vásároltam meg. Ez a fejseb könnyű. Mikor ez az ember - itt egy pillantást vetett Ursusra - a leányt az ifjútól ismét elragadta és őt a falhoz szorította, nyilván a karjával akart védekezni s ez által ugyan eltörte azt, de magát halálos sebtől őrizte meg és megmenté életét.

- Te már sokakat ápoltál az atyafiak közül és tapasztalt orvos hírében állsz - felelé Crispus. - Azért küldtem Ursust hozzád.

- Ursust, aki útközben megvallotta, hogy tegnap meg akart engem ölni.

- Ezt a szándékot hamarabb megvallá nekem, mint neked, én pedig, aki ismerlek téged és szeretetedet Krisztus iránt, megmagyaráztam neki, hogy nem te vagy az áruló, hanem az az ismeretlen, aki gyilkosságra akarta őt rábeszélni.

- A gonosz lélek volt az, holott én angyalnak tartottam őt - jegyzé meg Ursus sóhajtván.

- Máskor majd elbeszélheted ezt - mondá Glaucus - de most a sebesülthez kell gondolnunk.

E szavaknál Vinicius karját kezdé beigazítani és habár Crispus a sebesülthez arcát vízzel locsolta, néhányszor elájult fájdalmában. De ez által sem a kar helyreállítását, se bezsindelyezését nem érezte, melyet az orvos két, homorúra hajlított deszka közé tett és nagyon gyorsan összekötött, hogy minden mozgást megakadályozzon. A fiatal katona csak akkor ébredt föl újra, mikor Glaucus mesterségét befejezte és Ligiát látta maga mellett. Ott állt ágya mellett és egy vízzel telt vödört tartott kezében, melybe Glaucus hébe-hóba egy szivacsot mártott, melylyel fejét nedvesítgette.

Vinicius reá nézett és nem hitt szemének. Úgy tetszett, álmodik, vagy a láz remek látomást varázsol elé - és csak jó idő múlva volt képes nevét suttozni.

Hangjának csengésére a vödör megreszketett kezében és Vinicius felé fordítá szemét, melyben mély szomorúság fejeződött ki.

- Béke veled! - mondá halkan.

Igy állt a leány előtte, mélyen megindulva, és gond és részvét tükröződött arcán.

Ő pedig úgy nézett reá, mintha képét teljesen magába akarná fogadni és meg akarná őrizni. Reánézett arcára, mely halványabb és soványabb volt, mint azelőtt, hajának gazdag fürtjeire, szegényes, munkásnőnek való ruhájára s oly szakadatlanul nézegette őt, hogy fehér homloka rózsásan elpirult. És Vinicius azt gondolta magában, hogy mindig szeretni fogja őt, de azt is gondolta, hogy halványsága, szegénysége az ő műve, ő üzte ki oly házból, ahol szerették őt, ahol gazdagságban és bőségben élt, ő üzte őt ebbe a nyomorúságos helyiségbe és ő adta reá ezt a rossz, sötét gyapjúruhát.

- Ligia - suttogá - nem engedted meg, hogy megöljenek.

- Adja vissza Isten egészségedet - viszonzá szeliden.

Viniciusra nézve, ki most nagyon is mélyen érezte azt az igaztalanságot, melyet iránta elkövetett és el akart követni, e szavak igazi balzsamként hatottak. Elfeledte, hogy talán a keresztény tanítás szól ki belőle és csak azt érezte, hogy a kedves szólt hozzá és hogy feleletében különös gyöngédség, igen, szinte emberfölötti jóság volt, mely mélyen megrendíté őt. Amint kevéssel előbb a fizikai fájdalom fosztá meg erejétől, úgy most elméjének fölindulása tette őt gyengévé és erőtlenné. Édes bágyadtság fogta el. Úgy tetszett, mintha mélységbe zuhanna, de úgy érezte, hogy jól esett neki és boldognak tartotta magát. És ebben az állapotban azt hitte, hogy egy Istenség örökös fölötte.

Időközben Glaucus a fejsebet kimosta és gyógyító irral kente be. Ursus elvette Ligiától a medencét s a leány fogta az asztalon készen álló ivócsészét, mely vízzel és borral volt megtöltve és odatartá a sebesültnek ajkaihoz. Vinicius mohón ivott, mire nagy könnyebbséget érzett. Mióta a kötést reátették s a kar mozdulatlaná volt téve, a fájdalom csaknem megszűnt.

Vinicius lassankint visszanyerte öntudatát.

- Még egy italt - kéré őt.

Ligia az üres ivócsészével a szomszéd szobába ment, míg Crispus, a Glaucusszal váltott néhány szó után az ágyhoz lépett és mondá:

- Vinicius, Isten nem engedte meg, hogy egy rossz tettet vigy véghez és életben tartott, hogy magadba szállj. Ő, aki előtt az ember csak por, védtelenül kezünkbe adott; de Krisztus, akiben hiszünk, azt parancsolja, hogy ellenségünket is szeressük. Azért kötöttük be sebeidet, azért akarjuk Istent kérni fölgyógyulásodért, de tovább nem öröközhetünk fölötted. Viseld tehát magad nyugodtan és gondolkozzál azon, vajjon illik-e, hogy Ligiát tovább is üldözd, Ligiát, kit már megfosztottál oltalmazóitól és hajlékától és - minket is, kik a rosszért jóval fizetünk neked.

- El akartok hagyni? - kérdé Vinicius.

- El akarjuk hagyni ezt a házat, ahol a városi praefektus üldözésének vagyunk kitéve. Társadat agyonütötték és te, a hatalmasok egyike, megsebesülve fekszel. Ez nem a mi vétünk, de minket érne a büntetés.

- Ne tartsatok üldözéstől - felelé Vinicius. - Én oltalmazlak titeket.

Crispus nem akarta neki mondani, hogy itt nem csupán a praefektusról s annak jogairól van szó, hanem róla is, hogy nem bíznak benne és Ligiát minden további támadástól megóvni óhajtanák.

- Uram - mondá - jobb kezed, sértetlen, itt vannak táblácskák és egy íróvessző; írd szolgálidnak, hogy ma estére gyaloghintót hozzanak és házadba vigyenek, ahol jobban érzed magadat, mint ebben a nyomorúságos környezetben. Mi itt egy szegény özvegnél lakunk, aki rövid idő

mulva fiával hazajön és a fiú elviheti az üzenetet, nekünk pedig más menedékhelyet kell keresnünk.

Vinicius elsáppadt, mivel kitalálta, hogy el akarják őt Ligiától választani s azt gondolta, talán többé soha se látja őt, ha most ismét elveszti. Azt is fölfogta, hogy a legújabb események maguk is válást idézhetnek elő közte és a leány között és hogy új eszközöket kell kigondolnia, ha birni kívánja őt. De ezekről az eszközökről gondolkozni még nem volt lehetséges. Épp oly jól tudta, hogy ezek az emberek nem adhattak hitelt szavainak, hogy bizalmatlanságuk még akkor is jogosult volna, ha megesküdnek, hogy Ligiát visszaviszi Pomponia Graecinához. Hiszen ezt réges-rég megtehetette volna. Ahelyett, hogy Ligiái üldözte, elmehegett volna Pomponiához és esküvel arra kötelezhette magát, hogy lemond minden cselvetésről. Ez esetben Pomponia a leányt kinyomozta és hazavitte volna. Nagyon jól érezte, hogy ilyesféle ígérek nem befolyásolják életének megmentőit, hogy ünnepies esküje se tesz rájuk hatást, annál kevésbbé, mivel nem volt keresztény, mivel ő csak a halhatatlan istenekre esküdhetnék, akikben ő maga se hitt igazán és akiket azok gonosz szellemeknek tartottak.

Örületos vágy fogta el, hogy Ligiával és annak oltalmazóival valami módon kibéküljön, de arra idő kellett. Hiszen reá nézve csak arról volt szó, hogy legalább néhány napig közelében maradjon s őt láthassa. Amint a vízbefulónak egy deszka- vagy eveződarab mentőeszköznek látszik, neki is úgy tetszett, hogy e napok alatt talán képes lesz valamit mondani, ami közelebb hozhatja őket egymáshoz, hogy valamit talán kieszelhet, vagy talán valami kedvező dolog adhatja elő magát.

Azért uralkodni iparkodott magán és mondá:

- Hallgassatok meg, keresztények; tegnap az Ostrianumban voltam veletek és hallottam tanítástokat, de ha soha nem hallottam volna is arról, tetteitek mégis meggyőznének, hogy jó és becsületes emberek vagytok. Mondjátok meg az özvegynek, aki ebben a házban lakik, hogy maradjon benne, maradjatok ti is és engedjétek meg, hogy szintén maradjassak. És ez az ember - tevé hozzá Glaucusra pillantva - aki orvos, vagy legalább ért a seb gyógyításához, nyilatkozzék, vajjon ma elvihetnek-e engem. Beteg vagyok, karomat néhány napig nem szabad megmozdítanom s azért kijelentem, hogy nem mozdulok erről a helyről, hacsak erőszakkal el nem hurcoltok.

Itt elnémult, mert lélegzete csak nehezen szakadt ki összezúzott melléből. De Crispus mondá:

- Uram, senki se fog ellened erőszakot alkalmazni. Csak nekünk kell más menedékhelyet keresnünk.

A fiatal ember, ki oly kevésbé volt szokva az ellenkezéshez, összeráncolta homlokát és mondá:

- Engedjétek előbb levegőhöz jutnom. - Aztán mindjárt újra kezdé. - Croton felől, akit Ursus megfojtott, senki se fog kérdezősködni. Ma Beneventumba kellett volna mennie, ahová Vatinius meghívta. Azért mindnyájan azt gondolják, hogy oda ment. Mikor Crotonnal ebbe a lakásba léptem, senki se látott bennünket, egy görögöt kivéve, aki velünk volt az Ostrianumban. Hogy az hol lakik, meg akarom nektek mondani. Hozzátok őt ide és hallgatást parancsolok neki, mert ő zsoldomban van. Szabadosaimnak levelet akarok küldeni házamba s tudatom velők, hogy én szintén Beneventumba mentem. Ha a görög a praefektusnak már hírt adott, azt fogom neki mondani, hogy Crotont én öltem meg és ő az, aki karomat összezúzta. Atyám és anyám árnyékára, ezt akarom tenni. Azért nyugodtan maradhattok, nem görbül meg a hajatok szála se fejeteken. Hozzátok el hamar a görögöt, akit Chilon Chilonidesnek hívnak.

- Uram - mondá Crispus - Glaucus nem fog elhagyni s az özvegygel együtt ápol téged.

Vinicius ismét összeráncolta homlokát.

- Gondold meg jól, öreg ember, mit mondok neked - viszonzá. - Hálára vagyok irántad kötelezve és te, úgy látszik, jó és becsületes vagy, de nem mondod meg, mit gondolsz bensődben. Te attól tartasz, elhivathatom rabszolgáimat és megparancsolom nekik, hogy Ligiát elvigyék. Talán nem úgy van-e?

- Igen, úgy van! - viszonzá Crispus szigorúan.

- Akkor gondold meg, hogy mindnyájatok előtt beszélek Chilonnal, hogy elöttetek írom haza a levelet, amelyben tudtul adom elutazásomat és hogy később se lesznek más küldöttem, mint ti. Gondold meg ezt és ne ingerelj tovább. - Nagyon föl volt indulva, arca valósággal eltorzult a haragtól. Egy idő múlva izgatottan újra kezdé. - Azt hiszed, eltagadom, hogy azért akarok itt maradni, hogy Ligiát lássam? Hiszen egy bolond is kitalálta volna, ha tagadom. De többé nem kísértem meg őt erőszakkal elvinni. Csak tudd meg, ha ő nem marad itt, letépem a kötést ép kezemmel karomról, sem ételt, sem italt nem veszek magamhoz, halálom pedig szálljon reád és atyádfiaira. Miért ápoltál? Miért nem parancsoltad, hogy öljenek meg?

Bágyadtsága folytán oly nagy volt izgalma, hogy halásáppadtság borítá arcát. De Ligia, ki a szomszéd szobában az egész beszélgetést hallotta és meg volt győződve, hogy Vinicius ki is viszi azt, amit mondott, nagyon megrémült. A halálára való gondolat borzasztó volt előtte. Azelőtt reszketett előtte, most, mikor beteg és gyámoltalan volt, csak részvétet érzett iránta. Szökése óta oly emberek közt élván, kik folytonosan vallásos elmélkedésekbe merültek, kik csak fogadalmakra gondoltak, kiket szent áldozatkészség és határtalan irgalmasság lelkesített, lassankint olyannyira lelkesedett az új tanításért, hogy az hazáját, családját és az egész elveszett boldogságot pótolta és Krisztus ama követőinek egyikévé tette, akik később oly nagy fordulatot idéztek elő az általános világnézetben. Vinicius sokkal jobban egygyé volt fonódva az ő sorsával, mintsem valaha elhagyhatta volna őt. Egész napokon át reája gondolt és kérte Istent, hozza el azt a pillanatot, amelyben a vallás parancsa szerint a rosszért jóval fizethet, az üldözésért irgalmasságot gyakorolhat, amelyben őt meggyőzheti, Krisztusnak megnyerheti és megmentheti. És úgy tetszett neki, az alkalmas pillanat elérkezett, imádsága meghallgatást nyert. Azért lelkesült arccal közeledett Crispushoz és mintha más hang szólna ki belőle, mondá:

- Crispus, hadd maradjon itt és mi nem hagyjuk el őt, míg Krisztus újra vissza nem adta egészségét.

Az öreg presbyter, ki megszokta, hogy mindenben isteni sugallatot lásson, mikor Ligia rajongását látta, azt gondolta, hogy talán valami felsőbb hatalom szól belőle és ijedten meghajtá fejét.

- Legyen úgy, amint mondod - viszonzá.

Crispusnak ez a gyors engedékenysége különös meggyőző hatást gyakorolt Viniciusra. Azt hitte, hogy a keresztények Ligiát Sybilla-félenek vagy papnőnek tartják, akinek engedelmességgel és tisztelettel tartoznak. És ő is önkénytelenül ilyen tiszteletet tanúsított iránta. A szerelemhez, melyet érzett, bizonyos aggályos félelem járult, mi által ez a szerelem túlságos merésznek tűnt föl előtte. De azért még se tudott azzal a gondolattal megbarátkozni, hogy viszonyukban tökéletes változás állt be, hogy többé nem Ligia függ az ő akaratától, hanem ő függ Ligiától, hogy ő betegen, összetörve fekszik, hogy ő nem volt többé támadó, hódító hatalom, hanem mint egy tehetetlen gyermek, teljesen az ő gondoskodására volt bízva. Az ő büszke, makacs természetére nézve ily viszony minden más lényvel szemben megalázkodás lett volna, de ez esetben még sem érezte magát megalázva, sőt mint valami úrnő iránt, hálás volt iránta. Reá nézve mindezek egészen új érzések voltak, melyekről az előző napon még fogalma se volt és melyek őt még ebben a pillanatban is csodálkozásra birták volna, ha képes

erről tüzetesen számot adni magának. De ebben a pillanatban nem gondolkozott arról, miképp történt mindez, a tények elegendők voltak neki és boldognak érezte magát, hogy maradhatott.

Szerette volna iránta háláját és még egy más érzelmet kimutatni, melyet eddig maga is oly kevésbé ismert, hogy nevét se tudta. Alázat volt az! De a korábbi izgalmak miatt oly kimerültnek érzé magát, hogy nem volt képes beszélni és háláját csak egy pillantással birta kifejezni, amelyben elragadtatását nyilvánítja amiatt, hogy nála maradhat, hogy őt holnap, holnapután, talán hosszú, hosszú ideig láthatja.

MÁSODIK FEJEZET.

Viniciust lassankint elfogta az a félelem is, hogy valamely külső hatalom megzavarhatja boldogságát. Lehet, hogy Chilon értesítette a városi praefektust vagy szabadosait eltűnéséről és akkor az örök támadása nagyon valószínű volt. Ugyan az a gondolat cikázott át agyán, hogy Ligiát akkor is hatalmában áll elvitetni, de érezte, hogy ezt nem szabad tennie és képtelen reá. Zsarnok, vakmerő, meglehetősen romlott és engesztelhetetlen volt, ha neki úgy tetszett, de ő nem volt se Tigellinus, se Nero. A katonai életből megőrizte igazságérzetét és a felsőbb hatalmakban való hitét és elég lelkiismeretes volt arra, hogy fölfogja, miképp ily eljárás alávalóság lett volna. Teljes erejének érzetében valamely dührohamában ugyan megtehetett volna ilyesmit, de ebben a pillanatban beteg volt és mélyen meg vala indulva. Reá nézve most csak arról volt szó, hogy el ne válaszsza Ligiától.

Eközben csodálkozással vette észre, hogy ama pillanattól fogva, melyben Ligia pártját fogta, sem a leány, se Crispus nem követeltek tőle ígéretet. Úgy tetszett, mintha valamely földöntúli hatalom oltalmában biznának, mely szükség esetén segítségükre lesz. Vinicius, akinek agyában attól az időtől fogva, mikor az Ostrianumban a szent tanítás hirdetését hallotta az apostoltól, a lehetséges és lehetetlen közötti különbség elmosódott, szintén hajlandó volt arra a föltevésre, hogy az ilyesmi valószínű. De mikor a tényállást kissé józanabbul fontolóra vette, eszébe jutott, amit a görögnek mondott és újfent azt kívánta, hogy Chilont vezessék hozzá.

Crispus beleegyezett és elhatározták, hogy Ursust küldik ki érte. Vinicius, aki az Ostrianumba menetele előtt gyakran küldötte rabszolgáit Chilonhoz, természetesen eredménytelenül, tüzetesen leírta annak lakását Ligia előtt, aztán egy tábláskára néhány szót írt és Crispushoz fordulva, mondá:

- Ezt a tábláskát Ursusnak adom, mert az az ember bizalmatlan és ravasz. Nagyon gyakran azt üzente embereimnek, ha magamhoz hívtam, hogy nincs otthon és ezt mindig megtette, mikor nem voltak jó hírei számomra és haragomtól tartott.

- Ha megtalálom, ide hozom, akár akarja, akár nem - mondá Ursus. Azzal fogta köpönyegét és sietve távozott.

Nem volt könnyű valakit Rómában megtalálni, még akkor se, ha valaki a legpontosabb útmutatásokat kapta is, de Ursusnak, mint erdei embernek, ösztöne, valamint a városra vonatkozó tüzetes ismerete segítségül szolgáltak neki, úgy hogy egy idő múlva Chilon lakása előtt volt.

De nem ismerte föl azonnal, hiszen csak egyszer és az éj sötétjében látta őt. Azonkívül az a magasztos, öntudatos aggastyán, aki őt Glaucus meggyilkolására akarta birni, oly különböző volt ettől a félelemtől összeesett görögtől, hogy senki se tételezhette volna föl, miképp ez a kettő egy és ugyanaz a személy. Mikor Chilon észrevette, hogy Ursus, mint valami idegent szemléli őt, ismét magához tért első rémületéből. A táblácska Vinicius írásával még jobban megnyugtatta, legalább most nem táplálta többé azt a gyanút, hogy szándékosan törbe akarják csalni őt. Azt is gondolta, hogy a keresztények nyilván nem ölték meg Viniciust, mivel nem mertek kezét emelni ily előkelő állású személy ellen.

- Szükség esetén majd megvéd Vinicius - gondolá magában - mert csak nem azért hivat magához, hogy agyon üttessen.

Új bátorságot szerezvén, azt kérde tehát:

- Jó ember, barátom, a nemes Vinicius nem küldött gyaloghintót számomra? Lábaim dagadtak és nem bírok annyira menni.

- Nem - viszonzá Ursus - gyalog megyünk.

- És ha vonakodom?

- Ne tedd, mert jönnöd kell.

- Megyek is, de szabad akaratból. Senki se kényszeríthetne arra, mert szabad ember vagyok s azonkívül a városi praefektusnak jó barátja. Mint világhírű bölcs, nagy hatalommal is rendelkezem és embereket fákká és állatokká változtathatok át. De megyek - megyek! Csak melegebb, csuklyás köpönyeget akarok magamra venni, hogy a rabszolgák ebben a városrészben meg ne ismerjenek, különben folytonosan feltartóztatnának, hogy kezet csókoljanak nekem.

Más köpönyeget vetett magára és a bő csuklyát fejére húzta attól való félelmében, hogy Ursus fölismeri vonásait, mihelyt fényes világosságban látja őt.

- Hová vezetsz? - kérde Ursustól útközben.

- A Tiberen túl fekvő városrészbe.

- Még nem régóta vagyok Rómában és még soha se voltam itt, de bizonyosan itt is vannak emberek, akik érényesek.

De Ursus, aki rendkívül naiv volt és Viniciustól hallotta, hogy a görög vele volt az Ostrianumban és azt is látta, amint Crotonnal a házba lépett, hol Ligia lakott, egy pillanatra megállt és mondá:

- Ne hazudj, öreg, ma Viniciussal az Ostrianumban és kapunknál voltál.

- Ah - viszonzá Chilon - házatok tehát a Tiberen túl van? Még nem régóta vagyok Rómában és így nem tudom, hogy hívják a különböző városrészeket. Egészen helyes, barátom. Kaputoknál álltam és kényszerítém Viniciust, hogy tisztelje az erényt és ne lépjen be. Az Ostrianumban is voltam, és tudod-e miért? Már egy idő óta Vinicius megtérítésén fáradozom és az volt óhajtasom, hogy az apostolok legidősebbjeit hallja. Bár megvilágítaná a szent fény az ő lelkét és a tiedet. Hiszen te keresztény vagy és kívánod, hogy az igazság diadalt arasson a hamisság fölött.

- Igen! - felelé Ursus alázatosan.

Chilont új bátorság szállotta meg.

- Vinicius hatalmas úr - mondá - és a császár barátja. Még nagyon gyakran hallgat a gonosz lélek sugallataira, de ha csak egy haja szála meggörbül a fején, a császár valamennyi keresztényen bosszút áll ezért.

- Felsőbb hatalom örökdi főlöttünk.

- Egész helyes! Egész helyes! De mi a szándékokat Viniciusszal? - kérde Chilon, újfent nyugtalankodva.

- Nem tudom. Krisztus azt parancsolja, hogy irgalmasok legyünk.

- Helyesen feleltél. Gondolj mindig arra, különben a pokolban fogsz sülni, mint a kolbász a serpenyőben.

Ursus sóhajtott, Chilon pedig azt gondolta, hogy ezzel az emberrel, ki haragjában oly rettentő volt, azt tehet, amit akar.

Attól a kívánságtól hajtva, hogy meghallja, mi történt Ligia szándékolt elrablásánál, a szigorú bíró hangján kérde tovább:

- Mit csináltatok Crotonnal? Beszélj és ne titkolj el semmit.

Ursus másodszor sóhajtott:

- Vinicius majd megmondja neked.

- Ez nyilván azt jelenti, hogy késsel leszúrtad vagy doronggal agyonütötted őt.

- Fegyver nélkül voltam.

A görög nem fojthatta el csodálkozását a barbárnak emberfölötti ereje miatt.

- Pluto vigyen!... azaz, azt akartam mondani: Bocsásson meg neked Krisztus!

Egy ideig hallgatagon mentek tovább, aztán Chilon így szólt:

- Nem árullak el, de óvakodjál az öröktől.

- Én Krisztustól félek, nem az öröktől.

- És joggal! Nincs nagyobb bűn a gyilkosságnál. Imádkozni akarok érted, de nem tudom, vajon használ-e valamit imádságom... ha csak fogadalmat nem teszel, hogy többé nem emelsz kezet senkire.

- Nem szándékosan öltem - viszonzá Ursus.

De Chilon, ki főleg saját biztosságára gondolt, nem szünt meg a gyilkosságot kárhoztatni és Ursust minden áron rá akarta beszélni a fogadalomra. Vinicius felől is faggatni kezdé őt, de a ligiai csak immel-ámmal felelt, amennyiben ismételte, hogy magának Viniciusnak szájából fogja meghallani, amit tudnia szükséges. Ily beszélgetések közt tették meg a hosszú utat, mely a görögnek házát a Tiber-külvárostól elválasztotta és végre célnál voltak. Chilon szive ismét hevesen kezdett dobogni. Félelmében úgy tetszett, mintha Ursus baljóslatú pillantásokkal szemlélné őt.

- Ha nem szándékosan üt is agyon, ez vékony vigasztalás részemre - gondolá - és minden esetre jobb szeretném, ha megütné a guta őt és vele együtt minden ligiait. - Tedd meg ezt velök, ó Zeus, ha képes vagy reá.

Mialatt ez elmélkedéseknek adta át magát, köpönyegét szorosabbra vonta maga körül, miközben ismételten kijelenté, hogy a hidegtől fél. Mikor aztán a tornácon és előudvaron keresztül abba a folyosóba értek, mely a kis házikó kertecskéjéhez vezetett, hirtelen megállt és mondá:

- Hadd fujom ki kissé magamat, mert különben nem vagyok képes Viniciusszal beszélni és neki üdvös tanácsokat osztogatni.

Egy darabig még csendesen állott, mert bár azt gondolta, hogy nem fenyegeti semmi veszély, térdei mégis reszkettek arra a gondolatra, hogy azoknál a titokzatos lényeknél van, kiket az Ostrianumban látott.

Ekkor egy himnusz hangjai hallatszottak ki a kis házból.

- Mi ez? - kérde Chilon.

- Te azt mondod, keresztény vagy és azt se tudod, hogy nálunk szokás az Üdvözítő tiszteletére minden étkezés után éneket zengeni? - felelé Ursus. - Miriam és fia valószínűleg visszatértek és talán az apostol is náluk van, mert ő az özvegyet és Crispust minden nap meglátogatja.

- Vezess egyenest Viniciushoz.

- Vinicius ugyanabban a szobában van, mert csak egy nagy szobánk van, a többiek sötét cubiculomok amelyekben csak alszunk. Jer - ott pihenhetsz is.

Beléptek. A kamrában félhomály uralkodott, mivel borús téli este volt és néhány mécs világa nem volt elegendő arra, hogy a sötétséget eloszlassa. Vinicius a beburkolt alakban hamarabb fölismerte Chilonra, mint ez őt. De mikor Viniciust a sarokban ágyán megpillantotta, odarohant hozzá, anélkül, hogy a többiekkel törődnék, mintha azt a meggyőződést táplálná, hogy nála a legnagyobb biztonságban van.

- Ó uram! Miért nem követted tanácsomat? - kiáltá, kezét összetéve.

- Hallgass! - mondá Vinicius - és figyelj reám.

Élesen Chilonra nézett és lassan és sürgetőleg beszélt, mintha azt akarná, hogy minden egyes szavát parancsként fogja föl és örökre Chilon emlékezetébe akarná vésni:

- Croton reám veté magát, hogy megöljön és kiraboljon... érted? Azért leütöttem őt és ezek az emberek bekötözték a sebeket, melyeket a vele való küzdelemben kaptam.

Chilon tüstént azt gondolta, ha Vinicius így beszél, a keresztényekkel egyet kell értenie és ez esetben azt kívánja, hogy föltétlenül higgyenek neki. Ezt a föltevését Vinicius arckifejezése is megerősítette és anélkül, hogy kétséget vagy csodálkozást árulna el, fölnézett és kiáltá:

- Az egy kitanult gazember volt! Hiszen mindig óvtalak tőle, uram; hogy ne higgy neki. Minden tanításom úgy lepattant koponyájáról, mint a falra hányt borsó. Az egész Hadesben sincs elég gyötrelmem számára. Mert aki nem lehet becsületes ember, annak természetesen gazembernek kell lennie. És kinek esik jobban neheze, hogy becsületes emberré váljék, mint egy gazembernek? És jótevőjére, ilyen nagylelkű úrra rohanni!... Ó istenek!

Itt hirtelen eszébe jutott, hogy útközben Ursusszal szemben kereszténynek adta ki magát - és megzavarodva elnémult.

- Ha a «sica» nem lett volna nálam, agyonüt - tévé hozzá Vinicius.

- Áldom azt a pillanatot, amelyben azt tanácsoltam neked, hogy legalább kést vigyél magaddal.

Vinicius fürkésző pillantást vetett a görögre és kérdé:

- Mit csináltál ma?

- Hogyan? Tehát még nem mondtam neked, hogy fogadalmat tettem jólétedért?

- És egyebet semmit?

- Éppen téged akartalak fölkeresni, mikor az a jó ember hozzám jött, hogy engem hozzád vezessen.

- Vedd ezt a táblácskát s azzal menj házamba, ott szabadosom után tudakozódol és átadod neki. Az van rajta, hogy úton vagyok Beneventumba. Mondd meg Demasnak azt is, hogy Petronius sürgős levele folytán már ma reggel óta úton vagyok.

Itt Vinicius egy pillanatig elhallgatott és fürkészőleg pillantott Chilonra, vajjon megérti-e őt, aztán nyomatékosan ismételte:

- Beneventumba utaztam, érted-e?

- Igen, uram! Hiszen a Porta Capenánál ma vettem búcsút tőled... és elutazásod óta annyira vágyódom utánad, hogy ha azt le nem csillapítja nagylelkűséged, halálra búsulom magamat, mint Zethos szerencsétlen felesége⁴⁷ Xylos iránti bánatában.

Habár Vinicius még betegnek érezte magát s jóllehet hozzá volt szokva a görögnek simulékony természetéhez, mégis elmosolyodott. Ő is örült, hogy Chilon oly gyorsan megértette őt s azért azt mondá:

- Tehát még azt is oda írom, hogy szárítsák föl könnyeidet. Adj ide egy mécset.

Chilon, már teljesen megnyugodva, fölemelkedett, a tűzhelyhez közeledett s a párkányról egy égő mécset vett le.

De mikor e mozdulatnál a csuklya leesett fejéről s a világosság éppen arcára esett, Glaucus tüstént fölugrott ülőhelyéről, gyorsan hozzá közeledett és megállt előtte.

- Nem ismered meg, Kéfás? - kérde.

Hangjában oly valami borzasztó volt, hogy a jelenlevőket hideg borzongás járta át.

Chilon a mécset magasra emelte s azonnal tüstént földre ejtette. Aztán összeesett és nyögé:

- Nem én vagyok... Nem én vagyok!... Irgalom!

Glaucus azonban a többiekhez fordult, kik éppen vacsorájukat költötték el és kiáltá:

- Ez az az ember, aki engem és családomat eladta és a romlásba döntötte.

Története ismeretes volt úgy a keresztények, mint Vinicius előtt, aki csupán azért nem tudott semmit orvosának személyiségéről, mivel a bekötözés közben a fájdalom miatt folyton ájulásban volt s a Glaucus nevet nem hallotta. De Ursusra nézve ez a pillanat Glaucus szavaival együtt olyan volt, mint a villámsugár a mély sötétségben. Ő nem ismerte föl Chilont oly gyorsan, de amint egyetlen egy ugrással mellette termett, karját megragadta, visszafordította és kiáltá:

- Ez az, aki azt beszélte, hogy Glaucust meg kell ölnöm.

- Irgalom! - nyögte Chilon. - Adok nektek... uram! - kiáltá, fejét Vinicius felé fordítva, - ments meg. Bízom benned, fogd tehát pártomat... Leveledet... elviszem... Ó uram! Ó uram!

De Vinicius, ki az eseményt egykedvűben nézte, mint a többiek valamennyien, mivel be volt avatva a görögnek ügyeibe s mivel szíve nem ismert szánalmat, mondá:

- Ássátok el őt a kertben! A levelet vigye el más valaki.

E szavak úgy hangzottak Chilon előtt, mint a halálos ítélet. Csontjai ropogtak Ursus iszonyatos kezei alatt s a fájdalom könnyei fakadtak szemében.

- Istenetekre, irgalom! - kiáltá. - Keresztény vagyok!... Pax vobiscum! Keresztény vagyok és ha nem hisztek nekem, kereszteljétek meg még egyszer, kereszteljétek meg még kétszer, még tízszer... Glaucus, ennek tévedésnek kell lennie. Engedjétek meg, hogy csak mondjak valamit! Tegyetek rabszolgává! De ne öljétek meg! Irgalmazzatok!

A fájdalomtól csaknem elfojtott hangja mind gyöngébb lett.

Ekkor Péter apostol fölállt az asztalnál, ahol ült, egy pillanatig megrázta ősz fejét, mely mellére hanyatlott, fölpillantott és míg köröskörül mély csend uralkodott, hangosan mondá:

⁴⁷ Aedon, kit Zeus fülemülévé változtatott.

- Az Üdvözítő eképp szólt hozzánk: Ha atyádfia vétkezik ellened, büntesd meg őt; és ha megbánja azt, bocsáss meg neki. És ha napjában hétszer vétkeznék ellened és hétszer jönne napjában és mondaná: megbántam, bocsáss meg neki!

Köröskörül még nagyobb csönd lett.

Glaucus sokáig állt ott, arcát tenyerével eltakarva s azután leereszté kezét és mondá:

- Kéfás, bocsássa meg Isten azt az igaztalanságot, melyet velem elkövettél, amint Krisztus nevében én is megbocsátok.

És a görögöt Ursus szabadon bocsátva, hozzá tette:

- Bocsásson meg nekem úgy az Üdvözítő, amint én is megbocsátok neked.

Chilon földre rogyott és kezére támaszkodva, fejét folytonosan ide-oda fordította, mint valami hurokban megfogott vadállat, mintha meg akarna bizonyosodni, merről fenyegeti őt a halál. Még nem hitt szemének és fülének és nem mert bocsánatot remélni.

Lassankint visszatért öntudata, de kékes ajkai még reszkettek a rémülettől.

- Menj békében! - mondá az apostol.

Chilon fölállt, de még nem birt beszélni. Önkénytelenül Vinicius ágyához közeledett, mintha még mindig nála keresne oltalmat; mert még nem volt tisztában azzal, hogy a tribún elítélte, habár kihasználta őt és bizonyos tekintetben bűntársa volt, holott éppen azok bocsátottak meg, akik ellen fölhasználtatta magát. Ennek a tudatára később ébredt. Most csak ámulat és hitelenség fejeződött ki arcán. Habár most belátta, hogy megbocsátottak neki, mégis iparkodott fejét minél hamarabb biztosságba helyezni e megfoghatatlan emberek előtt, akiknek jósága csaknem úgy megdöbbené, mint ahogy kegyetlenségek megrémítette volna. Úgy rémlett előtte, hogy ha tovább marad, ismét valami váratlan dolog fog történni, azért, mikor Vinicius mellett állott, tördelt hangokon kiáltá:

- Add a levelet, uram! Add a levelet!

És a táblácskát, melyet Vinicius neki nyújtott, kikapva, először a keresztények s aztán a beteg felé meghajtván magát, a fal mellett elosont és az ajtón kisietett. A kertecskében, hol sötétség környékezte, haja ismét fölborzadt fején, mert meg volt győződve, hogy Ursus kirohan és megöli őt. Elfutott volna, ha lábai meg nem tagadják a szolgálatot s végre csakugyan majdnem leroskadtak alatta, mert tényleg hirtelen Ursus állt előtte. Chilon a földre borult és nyögte:

- Urbán... Krisztus nevében...

Ursus azonban mondá:

- Ne félj; az apostol azt parancsolta, vezesselek a kapuig, hogy el ne tévedj a sötétben és ha nem volna elég erőd, haza kísérlek.

Chilon fölemelte a fejét.

- Mit mondasz? Mit? Nem akarsz megölni?

- Nem! Nem akarlak megölni és ha talán nagyon keményen megmarkoltalak és csontjaidat megsértettem, bocsáss meg.

- Segíts fölkelni, - mondá az aggastyán. - Tehát nem akarsz megölni? Mit? Csak vezess ki az utcára, majd megtalálom aztán utamat egyedül is.

Ursus úgy fölemelte őt, mint a tollat és talpra állította. Aztán a sötét folyosón a második előudvarba vezette, amely a tornácra és az utcára vitt.

A folyosón Chilon ismét azt gondolta: «Most végem van!» Csak akkor tért magához rémületéből, mikor az utcán voltak és mondá:

- Most egyedül mehetek, béke veled! És veled! És veled! Csak hadd fűjjam ki magamat.

Mikor Ursus eltávozott, Chilon mélyen föllélegzett. Megtapogatta testét, mintha meg akarna győződni, hogy még él és sietve előre ment.

De miután néhány száz lépést tett, megállt és azt kérde:

- Tulajdonképp miért nem öltek meg?

És habár már beszélt Euriciusszal a keresztény tanításról, dacára Ursusszal a folyó partján történt beszélgetésének, dacára mindannak, amit az Ostrianumban hallott, nem talált erre a kérdésre feleletet.

HARMADIK FEJEZET

Vinicius sem érté meg helyesen a történeteket és lelke mélyében csaknem épp úgy elcsodálkozott, mint Chilon. Hogy ezek az emberek így módon bántak vele; hogy ők, a helyett, miképp bosszút álljanak rajta, gondosan bekötözték sebeit, egyrészt vallásuk tanításának, de még inkább Ligia befolyásának és egy kissé saját tekintélyének tulajdonította. De a keresztények eljárása Chilonnal szemben fölülmúlta fölfogó tehetségét. És önkénytelenül fölmerült benne a kérdés: Miért nem ölték meg a görögöt? Hiszen büntetlenül megtehették volna. Ursus elássa a kertben, vagy leviszi a Tiberbe, mely a császár által véghez vitt éjjeli büntények ama korszakában oly gyakran vetett ki reggelenként holttesteket, hogy senki se kérdezte, honnét jöttek. Azonkívül a keresztényeknek, Vinicius nézete szerint nemcsak módjuk, hanem joguk is volt arra, hogy Chilont megöljék. De azért az az idő, melyben a fiatal patricius élt, még se volt egészen könyörtelen, az athéneiek oltárt állítottak a részvétnak és sokáig ellenálltak Athénében a gladiatori küzdelmek behozatalának. A legyőzött magában Rómában gyakran kegyelmet talált, például Calicratus, a brittek királya, aki mint Claudius foglya, ettől bőséges ellátást nyert, szabadon és függetlenül élt a városban. De a személyes bántalomért való bosszú úgy Vinicius, mint minden más előtt méltányosnak és jogosultnak tetszett. Nem volt érzéke az iránt, hogy az ilyen bosszúról le lehet mondani; ugyan ő is hallotta az Ostriumban, hogy még az ellenséget is kell szeretni, de ő ezt csupán elméletnek tekintette, mely az életben nem talált alkalmazásra. És most az a gondolat villant meg agyában, hogy a keresztények talán csak azért kimélték meg Chilont, mivel valami szent ünnepet ültek, vagy mivel a hold mostani állása mellett senkit se szabad megölniök. Hiszen hallotta, hogy vannak bizonyos napok, melyeken némely népnek nem szabad háboruhoz fognia. De ez esetben miért nem szolgáltatták át a görögöt az igazságszolgáltatás kezeibe? Miért mondá az apostol, ha valaki hétszer vétkezett, hétszer kell megbocsátani neki? És miért mondá Glaucus Chilonnak: «Bocsásson meg az Isten, amint én megbocsátok neked?» Mindezekre a kérdésekre csak egy felelet volt: Ezek az emberek nem öltek, mert jóságuk oly nagy volt, hogy hozzájuk fogható eddig nem volt a világon, ember-szeretetük oly határtalan, hogy azt parancsolta nekik, feledkezzenek meg magukról, saját bántalmaikról, saját boldogságukról és boldogtalanságukról - és csak másokért éljenek. Hogy ezért mily jutalomban részesülnek, azt Vinicius hallotta ugyan az Ostriumban, de nem fogta föl teljesen. Egyúttal érezte, hogy az oly életnek, mely kötelességünkkel teszi, miképp a mások jóvoltáért mindenről lemondjunk, ami jó és szép volt, gyötrelmesnek kell lennie. Azért ahhoz, amit e pillanatban a keresztényekről gondolt, - és csodálatához némi részvét, sőt bizonyos megvetés járult. Úgy tetszett neki, hogy a keresztények juhok, melyeket a farkasoknak előbb vagy utóbb szét kell tépniök; de a fiatal római képtelen volt oly embereket helyesen megbecsülni, akik nyugodtan megadják magukat sorsuknak. De az az egy mégis mély hatást gyakorolt reá: az a nagy meglepődés, mely Chilon eltávozása után az összes jelenvoltak arcán tükröződött. Az apostol Glaucushoz lépett, kezét fejére tette és mondá:

- Krisztus győzött benned.

Glaucus pedig fölnézett és tekintete oly bizalmat, oly sugárzó örömet fejezett ki, mintha valami nagy, váratlan szerencse érte volna. Vinicius ellenben, ki csak a kielégített bosszún való örömet fogta volna föl, kerekre nyílt, láztól csillogó szemmel nézett reá, mintha egy örültet nézne. Azonkívül belső fölháborodással vette észre, hogy Ligia királyi ajkait annak az embernek a kezére nyomta, aki rabszolgához hasonlított s úgy tetszett neki, hogy az egész világrend fölfordult. Időközben Ursus visszatért és elbeszélte, hogyan kísérte Chilont az utcára és miképp kért tőle az esetleges megsértésért bocsánatot, amiért az apostol őt is megáldotta.

Crispus kijelenté, hogy ez a győzelem napja. Mikor Vinicius erről a győzelemről hallott, többé nem tudta, mit gondoljon. Mivel Ligia azután mindjárt ismét hűsítő italt nyújtott neki, egy pillanatra megfogta kezét és kérde:

- Te is megbocsátottál nekem?

- Mi keresztények vagyunk. Nekünk nincs megengedve, hogy haragot tartsunk szívében.

- Ligia - mondá Vinicius - bárki legyen a te Istened, száz áldozattal akarom megtisztelni, csak azért, mert a tied.

Ő pedig azt válaszolá:

- Teljes szivedből fogod tisztelni, ha megtanultad őt szeretni.

- Csak azért, mert a tied... - ismétlé a fiatal katona gyöngye hangon.

Lehunyta szemét, mivel új gyöngeségi roham jött reá.

Ligia közelebb lépett és följe hajolt, hogy lássa, vajjon alszik-e. Vinicius megérezte közellétét, újra kinyitá szemét és mosolygott; a leány pedig könnyedén szeme héjára tette kezét, mintha szendregésre akarná birni. Kimondhatatlanul jótékony érzés nyilalt át rajta, habár betegesebbnek érezte magát, mint előbb. Az éj beálltával a láz fokozódott. Nem birt elaludni és a leány minden mozdulatát pillantásaival kísérte. Néha félálomfélbe merült, látott és hallott mindent, ami körülötte történt, de a valóság összeolvadt a lázképzetekkel. Úgy tetszett neki, hogy egy pusztán, elhagyott temetkező helyen toronyszerű templomot lát, melyben Ligia papnői tisztet viselt. Szemét le nem vette róla és most a toronytetőn látta őt, lanttal kezében, fénytől egészen körülsugározva, mint azok a papnők, kik éjjelente himnuszokat énekelnek a hold tiszteletére s akiket a Keleten gyakran hallott. Ő maga nagy erőlködéssel mászott föl a csigalépcsőn, hogy elvigye őt, mögötte Chilon mászott, akinek fogai vacogtak félelmében és folytonosan azt kiáltá:

- Ne tedd, uram, mert ő papnő, akiért «ő» bosszút fog állani.

Vinicius ugyan nem tudta, ki az az «ő», de azt gondolta, hogy valami gonosztettet akar követni s ő is nagy félelmet érzett. De mikor az erkélyre ért, mely a toronytetőt körülvette, hirtelen a fehér szakállú apostol állt Ligia mellett és kiáltá:

- Ne nyujtsd ki utánna kezedet, mert ő enyém.

Erre az apostol egy holdsugarakból képződött ösvényre lépett vele, mely az égbe vezetett. Vinicius feléjük emelte kezét és kérte őket, hogy vigyék magukkal.

Itt fölébredt, eszméletre tért és körülnézett. A tűz a magas tűzhelyen csak gyöngén égett, de még fényes világosságot árasztott szét. Mindnyájan a tűzhely mellett ültek, hogy melegedjenek, mivel az éjszaka hűvös és a szoba hideg volt. Vinicius látta lélegzetök lehelletét. Középen ült az apostol, lábainál, egy alacsony zsámolyon Ligia, nem messze onnét Glaucus, Crispus, Miriam és legszívesebben az egyik oldalon Ursus, a másikon Nazarius, Miriam fia, egy szép gyermek hosszú, fekete, vállig leomló hajjal.

Ligia, tekintetét Péterre emelve, az ő szavaira figyelt s mindnyájuk szeme reá volt irányozva, míg ő félhangosan beszélt nekik. Vinicius bizonyos babonás félelemmel szemlélte az apostolt, mely alig volt kisebb mint az, amelyet lázképzetei közben érzett. Az a gondolat támadt agyában, hogy álma közel járt a valósághoz és hogy ez az aggastyán, aki imént messze földről érkezett, Ligiát csakugyan elrabolja és olyan utakra vezeti, melyek idegenek voltak reá nézve. Arról is meg volt győződve, hogy az öreg ember róla beszél, hogy talán tanácsokat ad, miképp lehetne őt Ligiától elválasztani, mivel Vinicius előtt lehetetlennek látszott, hogy valaki más

dolgokról beszéljen. Azért, amennyire lehetett, igyekezett magát összeszedni, hogy az apostol szavait megértse.

De tökéletesen csalódott, mert Péter ismét Krisztusról beszélt.

- Csak ebben a névben élnek - gondolta Vinicius.

Az öreg ember Krisztus elfogatásáról szólt.

- Egy sereg jött és a főpapok szolgálói jöttek, hogy őt elfogják. Mikor az Üdvözítő azt kérdezte tőlük, kit keresnek, feleltek: «A názárethi Jézust». Mikor aztán így szólt hozzájuk: «Én vagyok», földre estek és nem mertek hozzá nyulni. És csak akkor fogták el őt, mikor másodszor megkérdezte őket.

Az apostol elhallgatott és kezét a tűz felé nyújtotta s aztán folytatá:

- Az éjszaka hűvös volt, mint a mai, de szivem lángolt, azért kihúztam kardomat, hogy védjem őt és a főpap szolgájának egyik fülét levágtam. És én jobban védtem volna őt, mint a tulajdon életemet, ha nem azt mondja nekem: «Tedd hüvelyébe kardodat. A kelyhet, melyet atyám adott, ne igyam-e ki?»... Ekkor elfogták és megkötözték őt.

E szavak után Péter a homlokára tette kezét és hallgatott, mintha az emlékezés hatalma ellen akarna küzdeni, mielőtt tovább beszél. De Ursus, aki nem tudta magát türtőztetni, fölugrott s egy fejszével úgy a tűzbe csapott, hogy a szikrák aranyeső módjára pattantak szét, a láng magasra csapott és fölkiálta:

- És akármi történt volna is - én...

Hirtelen elnémult, mert Ligia ajakára tette ujját. Hallhatóan lélegzett és látszott, hogy lelkében vihar támadt és habár mindenkor kész volt az apostol lábait megcsókolni, ezt az egy tettet nem tudta helyeselni. Ha valaki előtte emel kezét az Üdvözítőre, ha ő akkor éjjel nála van, ó, akkor ropogtak volna a zsoldosoknak és a főpapok szolgálóinak a csontjai. Könny fakadt szemében, mert mély fájdalmat és egyúttal lelki meghasonlást érzett, mert egyrészt azt gondolta, hogy ő nemcsak az Üdvözítőt védte volna, hanem más ligiaiakat, pompás fickókat is segítségül hív és másrészt, hogy ily eljárással engedetlenséget tanúsít a Bárányka iránt és meghiusítja a megváltást.

De Péter fölemelé fejét, melyet tenyerébe rejtett és ismét folytatta elbeszélését, Vinicius ellenben újfent lázas félálomba merült. Csak mintegy álomban hallotta az apostol szavait és azok összekeveredtek elméjében azzal, amit a múlt éjjel az Ostrianumban hallott, mikor Péter azt hirdette, miképp jelent meg Krisztus a Tiberiás-tó partján. Úgy tetszett neki, hogy széles sík víz terül el előtte, amelyen lassan egy halász csónak mozog előre. Péter és Ligia ültek ebben a csónakban. Hasztalan iparkodott ő, Vinicius, minden áron a csónakhoz közeledni, a karjában levő fájdalom megakadályozta benne. A vihar a tajtékzó hullámokat szemébe hajtotta, mindig mélyebbre sülyedt, esdő hangon kiáltott menekvésért. Ekkor Ligia az apostol előtt letérdelt, ez pedig megfordítá csónakját, egy evezőt nyújtott neki és a hullámokkal küszködött a csónakba segítette. Itt eszméletlenül rogyott a fenékre.

De aztán mindjárt, úgy tetszett neki, ismét fölemelkedett és mikor körülnézett, nagyszámú embert látott, kik a csónak felé úsztak. A hullámok tajtéka átcsapott fejük fölött. A hullámok néha oly magasra emelkedtek, hogy még csak a kezek voltak láthatók. Péter azonban egymás után megmenté őket és mindnyáját fölvette csónakjába. És a csónak csodálatos módon nagyobb és nagyobb lett. Rövid idő alatt épp oly nagy sokaság gyűlt össze benne, mint az Ostrianumban és még mindig többen és többen úsztak oda. Ő, Vinicius, aggódott e nagy sokaság miatt, mert attól tartott, hogy a csónak elmerülhet, de Ligia megnyugtatta őt, amennyiben a

tulsó parton levő világosságra mutatott, amely felé tartottak. És Vinicius ismét azt hitte, hogy hallja az apostol szavait az Ostrianumban, a Megváltó megjelenéséről a folyó partján és úgy tetszett, mintha a világosság fényében egy alakot pillantana meg, aki a csónakon ülő Péterhez igyekszik közeledni. És minél közelebb jutottak ehhez a jelenséghez, annál jobban elsimultak a hullámok, annál nyugodtabb lett a víztükör, annál fényesebb lőn a világosság. A sokaság most édesen hangzó himnuszokra kezdett, a levegő telve volt nárduszillaattal. A hullámok játékában szivárványszínek képződtek, mintha a tó medrében liliomok és rózsák nőnének. Végre a csónak gerince a földbe ütődött. Ekkor Ligia odalépett hozzá, a szenvedőhöz, kézen fogta és mondá: «Jöjj, én kísérek» és a világossághoz vezette.

Viniciusnak csak lassankint sikerült a félálmod lerázni, mely őt lenyűgözte és magát a valóba beleélni. Kezdetben még mindig azt hitte, hogy a tavon van, a csónakban, a sokaság közepett látta magát, amelyben, anélkül, hogy igazában tudná, miért, Petroniust kereste, s a tűzhely fényesen föllobogó lángja végre teljesen eszméletre hozta. A tűzhely melletti helyek üresek voltak. Az olajfából való apró hasábok alig pislogtak a rózsaszínű hamu alatt, ellenben a nyilván frissen fölrakott piniafa-forgácsok föllobbantak és e lángok fényében a fiatal római Ligiát pillantotta meg, ki ágyától nem messze ült.

Látása mélyen meghatotta. Az előző éjjel az Ostrianumban volt, az egész nap őt ápolta, tehát nagyon fáradtnak kellett lennie. Tényleg mozdulatlanul, lehunyt szemmel ült ott. Vinicius nem tudta kitalálni, vajjon alszik-e, vagy csak gondolatokba van mélyedve. Ránézett finoman rajzolt vonásaira, térdén összekulcsolt kezére és pogány nézetei ellenére, a római és görög műveltség fölötti öntudatos kevélysége ellenére az a gondolat vett rajta erőt, hogy a világon van valami más, reá nézve új dolog is: egy tiszta, szűzi lélek.

Hogy a keresztény tanítás az embereket megnemesíti, még mindig nem akarta bevallani és mégis újra azt gondolta, hogy Ligia csupán hite folytán lett olyan, mint aminő volt. A többiek mind nyugalomra tértek, egyedül ő virrasztott mellette, ő, kit oly súlyosan megbántott. És ezt azért tette, mert a keresztény tanítás parancsolta neki. Maga se volt tisztában azzal, mi történt vele, de érezte, hogy gondolkozása, érzése más lett, hogy elméje mindinkább elidegenedett attól a világtól, amelyben eddig élt.

Le nem vette szemét Ligiáról és mikor a leány szemét kinyitva, észrevette ezt, ágyához közeledett és mondá:

- Én vagyok nálad.

És ő felelé:

- Álomban lelkedet láttam!

NEGYESEDIK FEJEZET.

Mikor Vinicius másnap reggel fölébredt, ugyan nagyon gyöngének, de láztól teljesen mentnek érzé magát. Mivel azt hitte, hogy suttogást hall ágya mellett, gyorsan kinyitá szemét és körülnézett, de Ligia nem volt ágyánál. Csak Ursus állt a tűzhelynél, széttúrta a hamut és a még pislogó szemet összekaparta, melyet oly módon fújt, mintha nem szájával, hanem a kovács fujtatójával tenné azt. Vinicius oly figyelemmel vette szemügyre ezt az embert, aki Croton hátgerincét, mint a nádat eltörte, mely méltó lett volna az aréna állandó látogatójához s az óriásnak cyklopszerű vállait, kinek hatalmas tagjai a nézőt valódi bámulatra ragadják.

- Hála neked, Merkur - gondolta magában - hogy még jobban meg nem éreztem öklét. Polluxra! Ha a többi ligiaiak hozzá hasonlítanak, akkor kemény munkájuk lesz velök a légióknak a Dunánál.

- Hé, rabszolga! - kiáltá aztán mindjárt.

Ursus felé fordult, csaknem barátságosan mosolygott reá és mondá:

- Adjon Isten neked jó napot és jó egészséget; de én szabad ember vagyok és nem rabszolga. Én Callinának szolgállok, mint anyjának szolgáltam, de szabad akaratból. - Miután a szemet még egyszer megfujta és friss fát tett reá, folytatá: - Nálunk nincsenek rabszolgák.

- Hol van Ligia? - kérdé most Vinicius.

- Rövid időre távozott a házból és most az étet készítem számodra, ó uram. Az egész éjjel nálad virrasztott.

- Miért nem váltottad fel őt?

- Ő kívánt virrasztani és nekem engedelmeskednem illik. - Itt elkomorodott pillantása és hozzá tette: - Ha nem engedelmeskedtem volna neki, nem volnál többé életben, uram!

- Sajnálod-e, hogy nem öltél meg?

- Nem, ó uram, mert az Üdvözítő megtiltja nekünk, hogy öljünk.

- És Atacinus? És Croton?

- Nem tehettem másképp! - dörögte Ursus és sajnálkozva nézett bárdolatlan kezeire, amelyek oly pogányul cselekedtek, míg szíve már befogadta a keresztény tanítást. Erre gyorsan fazekat tett a tűzhelyre és elgondolkozó tekintettel a tűzbe nézett.

- Uram - kezdé ismét egy idő múlva - te vagy az oka. Miért nyujtád ki kezedet utánna, az én királyleányom után?

Vinicius büszke elméje fölháborodott. Hogyan merészelte ez a ligiai, ez a barbár, őt ily módon kérdőre vonni? Még soha nem szállt vele szembe egy ember a népből ily módon. Mily különös élményei voltak tegnap óta! De mit tehetett? Gyöngén és betegen feküdt itt, rabszolgái nélkül. Azonkívül már azért is uralkodnia kellett magán, mert azt remélte, hogy Ursustól Ligia felől egyet-mást fog hallani.

Azért teljes erővel leküzdé magát és mindenféle kérdéseket tett a ligiaiaknak Vanniusszal és a suévekkal való háborújára vonatkozólag. Ursus örült, hogy beszélhet, de nem tudott sok újat hozzátenni ahhoz, amit Vinicius annak idején Aulus Plautiustól hallott. Elbeszélte, hogy ő maga egy csatában se volt, mivel a túszoikat Atelius Hister táborába kísérte. Nem sokkal később Ligia anyja meghalt s ekkor a római parancsnok nem tudta, mit csináljon a gyermekkel.

Ő, Ursus, ugyan azt kívánta, hogy a gyermekkel hazájába visszatérjen, de erre az utak a vadállatok és vad törzsek miatt nagyon bizonytalanok voltak. Hirtelen az a hír terjedt el, hogy a ligiaiak küldöttei érkeztek Pomponiushoz, hogy segítséget kínálnak neki a markomannok ellen és Hister őt Ligiával haladéktalanul Pomponiushoz küldötte.

- De képzeld bámulatomat, - folytató Ursus - mikor a gyermekkel Pomponiushoz érkeztem és megtudtam, hogy semmi küldöttek nem érkeztek. Mit tegyek? Pomponius Ligiával a táborban tartott, később aztán magával vitt bennünket Rómába és diadala után Pomponia Graecinához küldé királyi gyermekemet.

Vinicius érdeklődéssel telve figyelt a ligiai szavaira, mert habár nem hallott sok újat, mégis örvendett azon, hogy egy szemtanútól hallja, miképp Ligia királyi származású volt. Mint királyleányt a császár udvarában ugyanazon állás illette meg, mint a legnemesebb nemzetségek leányait és pedig annyival inkább, mivel atyja oly törzsnek a vezére volt, mely még soha sem iparkodott a rómaiakat megtámadni. De mint maga Atelius Hister jelenté, ezek a barbárok veszélyes ellenségekké válhattak, mivel jelentékeny számú harcossal rendelkeztek.

Ursus további elbeszélése mindezt megerősíté.

- Mi az erdőkben élünk - mondá Vinicius kérdéseire felelve - és erdeink oly nagyok, hogy senki se tudja, hol végződnek és hány ember lakik bennök. És ebben a vadonban magas, fából épült várak vannak, melyekben nagy kincseket halmoztak föl, mert amit a sennonok, markomannok, vandálok és quádok zsákmányolásaik közben szereztek, azt mi újra elveszük tőlük. A mi területünkre nem mernek benyomulni, de ha a szél felőlük fúj, fölgyújtják erdeinket. Azonban mi nem félünk se tőlük, sem a római császártól.

- Az istenek a rómaiaknak világuralmat adnak, - veté közbe Vinicius.

- Az istenek gonosz szellemek - mondá Ursus egyszerűen - és világuralom nem létezik. Ahol nincsenek rómaiak, ott nem is uralkodhatnak rómaiak. Mikor Callinát a császár parancsára a palotába vitték - folytató mintegy önmagával beszélve, miközben merev pillantással a tűzbe nézett - attól tartottam, hogy valami baj érheti. Az erdőkbe szándékoztam menni, föl akartam hívni a ligiaiakat királyleányuk védelmére. És a ligiaiak a Duna felé huzódtak volna, mivel a ligiaiak pogányok ugyan, de azért erényes nép. Jó hírt vihettem volna nekik. De Callina talán nemsokára visszatér Pomponia Graecinához s akkor térde hajtok Pomponia előtt és megkérem őt, hogy küldjön hazámba. Mert Krisztus a mi erdeinktől távol született és népem még mit se hallott fölöle... Hátha én határozhattam volna meg az Úr születése helyét? De ha Ő a mi erdeinkben születik, mi nem kínoztuk volna halálra őt. Azt bizonyosan tudom. Gondosan őriztük volna a gyermeket és gondoskodtunk volna róla, hogy hiányt ne szenvedjen vadakban, gombában, hódbőrben és borostyánkőben. Igen, mindent neki adtunk volna, amit a suévektől és markomannoktól elveszünk. Gazdagságban és pompában nőtt volna föl a kised.

Így szólván, a fazekat a levessel Vinicius számára a tűzre tette és aztán hallgatásba merült. Gondolatai nyilván erdős hazájába kalandoztak és csak akkor tért magához, mikor a leves forrni kezdett, egy lapos csészébe tölté azt s gondosan meghűtötte és mondá:

- Glaucus azt hagyta meg neked, uram, hogy ép karodat is nagyon keveset mozgasd; Callina tehát azt parancsolta, hogy én adjam neked a levest.

Ligia parancsolta! Akkor nem volt ellenmondás. Vinicius nem is gondolt arra, hogy ellenkezzék, épp úgy, mintha ő a császár leánya vagy valami istennő lett volna, Ursus pedig oda ült mellé az ágyhoz és a csészét szájához tartotta. És mindezt oly készséggel, kék szemében oly barátságos kifejezéssel tette, hogy Viniciusnak ismét azt kellett gondolnia, ez az a félelemgerjesztő titán, aki az előbbi napon, miután Crotont megölte, darabokra szaggatta volna őt, ha

Ligia nincs. A fiatal patricius először gondolkozott azon életében, ugyan mi mehet végbe ily egyszerű embernek, egy barbárnak és szolgának lelkében.

De Ursus épp oly gyámoltalan, mint gondos ápolónak bizonyult, a csésze csaknem egészen eltűnt herkulesi kezében. Vinicius csak nagy nehezen ihatott belőle. Néhány sikertelen kísérlet után Ursus mindig aggódóbb lett és végre fölkiáltott:

- Ejnye, a bölényt könnyebben el tudnám fogni, mint ezt megtenni.

Viniciusnak önkénytelenül mosolyognia kellett a ligiainak gondján, de annak megjegyzése fölkelté érdeklődését. A cirkuszokban már látta a rettenetes bölényt, melyet az észak vadonjából hoztak, mely ellen a legbátrabb bikaviadorok is szorongással támadtak és amelyet nagyságra és erőre nézve csupán az elefánttal lehetett összehasonlítani.

- Próbáltad-e már egyszer, az ilyen vadállatot szarvainál fogva tartani? - kérde azért álmélkodva.

- Mielőtt a huszadik telet el nem hagytam, nem mertem, - viszonzá Ursus - de aztán gyakran megtettem.

Most újfent megpróbálta a csészét a szenvedőnek odanyújtani és ismét abba kellett hagynia.

- Miriamot vagy Nazariust kell hívnom, - mondá.

De ebben a pillanatban Ligia halvány arcocskája a függöny ráncai közt láthatóvá lőn.

- Azonnal segítségül megyek! - kiáltá.

Már néhány perc múlva kijött a hálósobából, ahol nyilván nyugalomra akart dőlni, mert csak a capitiumot és a mellet teljesen eltakaró, testhez álló tunikát viselte és haja ki volt bontva. Vinicius, akinek szíve a leány láttára hevesen kezdett dobogni, szemrehányásokat tett neki, hogy nem próbál aludni, de ő vidáman azt felelte:

- Éppen le akartam feküdni, most azonban előbb Ursust akarom helyettesíteni.

Az ágy szélére ülve, fogta a csészét és a fiatal katona szomjas ajakához tartotta, aki megalázva, de egyúttal boldognak érzé magát. Kezdetben vak, kiméletlen önzés vezérelte őt, mint egész életében mindenkivel szemben, úgy vele szemben is és csak magára gondolt, de most vele is törődött.

Mivel egy idő múlva eléggé megerősödve érzé magát, a további étket elutasítá magától és habár a leány jelenléte végtelen gyönyört okozott neki, mondá:

- Elég. Térj nyugalomra, istennőm.

- Ne hívj így - kérte Ligia - nem illik ilyen szavakat hallanom.

Mindaz által barátságos mosolylyal pillantott reá, kijelenté, hogy az álom kerüli őt, nem érez fáradságot és addig nem tér nyugalomra, míg Glaucus el nem jön. Hangja zeneként tűnt föl neki, szíve túlradt az elragadtatástól és hálától és hajtotta valami, hogy ezeket az érzelmeket föltárja előtte.

- Ligia - kezdé azért rövid hallgatás után - mily kevésbé ismertelek eddig! De most tudom, hogy hamis úton jártam birhatásodért; azért kérlek, térj vissza Pomponia Graecinához és légy meggyőződve, hogy többé semmit se teszek ellened.

A leány arca hirtelen elkomorodott.

- Végtelen boldog lennék - mondá - ha Pomponia Graecinát messziről láthatnám. De nem térhetek vissza hozzá.

- Miért nem? - kérde Vinicius álmélkodva.

- Mi keresztények mindig tudjuk Actétól, mi történik a Palatinuson. Hát nem hallottad, mi történt mindjárt szökésem után és a császárnak Nápolyba való utazása előtt? Nero magához hívatta Aulust, valamint Pomponiát, arról vádolta őket, hogy szökésemnél segédkeztek és kegyvesztéssel fenyegette őket. Szerencsére Aulus azt válaszolhatta neki: Tudod, uram, hogy még soha hazugság nem volt ajkamon. Azért esküszöm, hogy nem segítettük őt a szökésben és épp oly kevésbé tudjuk, mint te, hogy mi lett belőle! A császár hitelt adott szavainak és később elfeledte a történeteket. De a vének tanácsára soha sem írtam meg anyámnak, hol vagyok, mert így mindenkor bátran esküt tehet arra, hogy mit se tud felőlem. Mindez megfoghatatlannak látszik előtted, ó Vinicius, de tudd meg, nekünk nincs megengedve, hogy hazugságot mondjunk, még ha azzal életünket menthetnénk is meg. És mi megtartjuk hitünk tanításait, amelyhez teljes lelkünkben ragaszkodunk. Pomponiát nem láttam többé, mióta eljöttem tőle. De hébe-hóba mégis hírt kap egyik-másik részről, hogy életben vagyok és nem fenyeget veszély.

Itt a vágy erőt vett rajta, mert szeme könnyel telt meg. De csakhamar újra visszanyerte nyugalma és folytatá:

- Pomponia is vágyódik utánam, azt biztosan tudom. Azonban oly vigaszt nyertünk, melyet sok más nélkülöz.

- Ti Krisztusban találjátok vigasztalástokat - veté közbe Vinicius. - Ezt már régen tudom, de megérteni képtelen vagyok.

- Nézz reánk! Reánk nézve nincsenek válás, fájdalmak, szenvedések; mert örömmel viselünk mindent, ami bennünket ér. Igen, maga a halál, mely reátok nézve az életnek vége, reánk nézve az életnek kezdete... mert a földi boldogságért mennyekben részesülünk, enyészhetetlen, örök boldogságban. Gondold meg azt is, hogy tanításunk azt parancsolja, miképp ellenségeinket szeressük, a hazugságot kerüljük, lelkünket a gyűlöletről megtisztítsuk, hogy az örök életnek részesei lehessünk.

- Mindezt hallottam az Ostriumban és láttam, miképp bántatok velem és Chilonnal. És ha ez eszembe jut, minden álomnak tetszik és úgy rémlik, mintha nem szabadna hinnem fülemnek és szememnek. De felelj egy kérdésre. Boldog vagy-e?

- Igen - felelé Ligia. - Aki Krisztusban hisz, az nem lehet boldogtalan.

Vinicius úgy nézett reá, mintha az, amit mondott, meghaladná esztét.

- Hát nem kívánczol Pomponiához visszatérni?

- Teljes lelkemből kívánom azt, és ha Isten azt akarja, visszatérek hozzá.

- Akkor fogadj szót és térj hozzá vissza; lareseimre esküszöm, mit se teszek ellened.

Ligia rövid tünődés után azt felelé:

- Nem, semmi veszélynek nem tehetem ki azokat, kik nekem oly kedvesek. A császár nem szereti a Plautius nemzetségét. Tudod, hogy a rabszolgák útján minden hír azonnal elterjed Rómában és ha visszatérek Pomponiához, ezt csakhamar az egész város meghallja. Ez a hír gyorsan eljutna Neróhoz is és akkor súlyos büntetés érne Aulust és Pomponiát, engem pedig bizonyosan másodszor kiragadtatna karjaik közül.

- Úgy van, - felelé Vinicius, komor pillantással - az lehetséges lenne. Talán csak azért is, hogy megmutassa, miképp engedelmeskedni tartozol neki, kiadna ilyen parancsot. Bizonyynyal csak azért felejtkezett meg rólad, mivel nem őt, hanem engem ért a veszteség. De ha Aulustól és

Pomponiától elvenne téged, hogy nekem adjon? Bizzál szavamban: habozás nélkül visszaküldenélek tieidhez.

- Vinicius, szeretnéd-e, hogy ismét a Palatinuson volnék? - kérdé Ligia.

Ő pedig fogát csikorgatta és viszonáz:

- Nem, igazad van. Úgy beszéltem, mint egy balga. Nem!

És hirtelen úgy tetszett, mintha mélység nyílnék meg előtte, mélyen és feneketlenül, mint a tenger. Ugyan patricius, katonai tribún, hatalmas ember volt. De mi haszna volt belőle? Nem uralkodott-e rajta és a világon, amelyben élt, egy örültnek akarata, akinek kívánságait gyakran alig lehetett megérteni? Ki mert Nerónak ellenállni? Csak a keresztények mutatták ezt a bátorságot, kik sem a válástól, sem a fájdalomtól nem rettegtek, ők, kik nyugodtan néztek a halál szemébe. Hát fátyol takarta eddig tekintetét? Egyszerre tisztán látta, hogy tele volt szörnyettekekkel az a világ, amelyben élt. Nem, gondolta Vinicius, Ligiát nem vihetné vissza Aulushoz és Pomponiához. Hát nem kellett-e félnie, hogy a szörnyeteg megemlékszik a leányról és érezteti vele haragját, és ha feleségül venné őt, nem kellene-e attól tartania, hogy romlásnak teszi ki magát és mindnyájukat? Hiszen Nerónak csak egy szeszélye elegendő volt arra, hogy mindnyájukat a megsemmisítésnek adja át. Életében először érezte, hogy változásnak kell beállnia, hogy ilyen világban lehetetlen volna állandóan az élet és ami eddig érthetetlen maradt előtte, az most olyan világos lett, mint a nap. Ilyen időben csupán a keresztény tanítás nyújthatott boldogságot.

Egyidejűleg azonban mély fájdalommal érezte, hogy ő maga volt az, aki ily súlyos szenvedést hozott Ligiára és hogy azt kellett gondolnia, miképp nincs menekvés ebből a zűrzavarból. E gondtól egészen lesújtva, így kezdett beszélni:

- Tudod-e, Ligia, hogy te boldogabb vagy, mint én? Ugyan szegénységben, ebben a szűk helyiségben, egyszerű emberek közt élsz, de megvan a hited és Krisztusod. Nekem pedig nincs egyebem, mint te és mikor elvesztettelek, olyan elepedőhöz hasonlítottam, akit nem véd tető, aki nem talál táplálékot. Te drágább vagy nekem, mint az egész világ. Mindenütt kerestelek, mert nélküled nem bírok élni. Került az álom, az ételtől és italtól undorodtam. Csak az a remény tartotta bennem a lelket, hogy még megtalállak. Különben kardomba dőltem volna. De félek a haláltól is, mert a halálban többé nem nézhetnék. Hidd el, igazat beszélek, ha azt mondom, hogy nélküled nem élhetek! Életem még csak egy célnak volt szentelve: Ligia, téged akartalak újra megtalálni. Emlékszel-e még azokra a szavakra, melyeket neked Aulus házában mondtam? Te halat rajzoltál előttem a homokba és én nem tudtam azt a jelet megmagyarázni. Tudod-e még, mint mulattunk a labdázással? Már akkor is mindennél jobban szerettelek és te akkor kitaláltad szerelmemet... De Aulus megzavarta párbeszédünket, Libitinával fenyegetett bennünket. És a bucsúzásnál azt mondá Pomponia Petroniusnak, hogy az ő istenök egyedüli, mindenható és irgalmas, de egyikünknek se jutott eszébe, hogy Krisztus lehet a ti Istenetek. Szeretni akarom Őt, ha nekem ad téged, tisztelni akarom Őt, a rabszolgák, idegenek és koldusok Istenét. Itt ülsz mellettem, de mégis csak reá gondolsz. Gondolj reám is, mert különben gyűlönöm kellene őt. Reám nézve te vagy az egyetlen istenség. Legyen áldva atyád, anyád, legyen áldott az ország, mely téged szült. Szeretném lábaidat átölelni és hozzád imádkozni, szeretnék tisztelni, neked áldozatokat bemutatni s magamat előtted meghajtani - háromszor istennőm!! Te nem tudod, nem tudhatod, mennyire szeretlek.

Igy szólván, kezét halvány homlokára nyomta, és lehunyta szemét. Szenvédélyes természete nem ismert mérsékletet sem a gyűlöletben, sem a szeretetben, és úgy beszélt Ligiának, mint az olyan férfi, aki nem akarja szavait vagy érzelmeit korlátok közt tartani. De amit beszélt, az komoly érzelemből fakadt, az lelke mélyéből jött. Úgy tetszett, mintha mindannak a vágynak,

fájdalomnak, bűnnek, szerelemnek, melyek keblében fölgyülemlettek, ki kellene törnie, mint valami vad, föltartóztathatatlan folyamnak. Szavai istenkáromlásnak látszottak Ligia előtt, de azért érezte, hogy szíve hevesen dobog a tunika alatt. Az ifjú fájdalomra forró részvétet ébresztett lelkében, a tisztelet, melyet iránta mutatott, mód fölött meghatotta őt. Igen, érezte, hogy az ifjú szerette, istenítette őt. Ez a fiatal római most az övé volt, testestől-lelkestől, rabszolgája volt. Mindaz, amit tőle szenvedett, eltűnt emlékezetéből. Ismét maga előtt látta őt, oly szépnek, mint egy pogány isten, ismét hallotta szerelmes szavait, melyeket Aulus házában suttogott neki, melyekkel az ő, még gyermeki lelkét rabjává tette, ismét érezte lángoló lehelletét, mikor a Palatinuson karjai közt tartotta, mielőtt Ursus kiragadta őt öleléséből. És amint most oly tehetetlenül, sáppadt arccal látta ágyán, amint szemét szenvedélyesen esdve reá irányozva tartotta, amint így megsebesítve, ereje dacára erőtlenül, telve alázattal, telve tisztelettel reá pillantva, előtte feküdt, mindannak megtestesülését látta benne, amit valaha álmaiban óhajtott, és lelke hozzá repült, kedvesebb lőn neki, mint előbb, valaha.

Egyszerre megtudta, hogy jöhet egy pillanat, melyben e férfi szerelme behálózza és forgószerű gyanánt magával ragadja őt, és ennél az érzésnél ismét úgy tetszett neki, mintha feneketlen mélység nyílnék meg előtte. Akkor miért maradt távol Aulus házatól? Miért szökött meg, miért rejtőzött el az egész időre ebben a nyomorúságos városrészben? Hát ki volt ez a Vinicius? Egy augustiánus, egy katona, Nero udvari embere! Talán nem vett-e ő is részt az udvar féktelenségeiben, a császár örületes kicsapongásaiban? Ugyan változás látszott rajta végbe menni, de nem mondta-e neki, hogy gyűlölni fogja Krisztust, ha többet gondol Krisztusra, mint reá: szabad-e hát a fiatal római szeretnie? - kérde Ligia magában. Nem követett-e el bűnt az Üdvözítő ellen, az ő szent tanítása ellen, ha Viniciusnak ajándékozta szívét?

Míg Ligia így küzdött magával, bejött Glaucus, hogy a beteget megnézzé, akinek arca az orvos beléptekor villámgyorsan megváltozott. Türelmetlenség és bosszúság tükröződtek vonásain, mert most vége szakadt Ligiával folytatott beszélgetésének, és mikor Glaucus különböző kérdéseket intézett hozzá, csaknem megvető hangon felelt neki. Ugyan mindjárt mérséklé magát, de ez a felelet eléggé megmutatta, mily kevésbé bizonyult valónak Ligia ama föltevése, hogy az Ostrianumban hallott tanítások maradandó hatást gyakorolhattak a fiatal katona féktelen természetére. Csak iránta mutatkozott másnak, de különben még a régebbi, kiméltlen, önző római maradt, akinek farkas lelkülete épp oly képtelenné tette őt arra, hogy a keresztény hit szent tanításai reá hassanak, mint arra hogy háladatosságot tanúsítson.

Fájdalommal telve és szerfölött búslakodva távozott végre Ligia a beteg ágyától. Eddig bizalommal telve, könnytisztaságú szívvel imádkozott az Üdvözítőhöz, de ez a nyugalom most egyszerre oda volt. Úgy tetszett, mintha mérges rovar fészkelte volna be magát a virág kelyhébe, és az eddig érintetlen növényt pusztulás fenyegetné. Még a két, álmatlanul eltöltött éjszakára következő szenderegés sem adott neki enyhületet. Azt álmodta, hogy Nero augustiánusokból, bacchansokból, korybantokból és gladiátorokból álló kíséret élén megjelent az Ostrianumban, és rózsakoszorúkkal diszített kocsijával földre rántotta a keresztények sokaságát. Vinicius pedig reá rohant, karjára vette, hogy vele a quadrigára ugorjék, és keblére szorítva súgá neki: «Jőjj velünk!»

ÖTÖDIK FEJEZET.

Ettől a pillanattól fogva Ligia sokkal ritkábban mutatkozott a közös szobában; és alig közeledett többé Vinicius ágyához. Láta ugyan, hogy a beteg esdő pillantással követte őt, s hogy minden szavára, mint valami kegynyilvánulásra várakozik, hogy szenvedett és még se mert panaszkodni, attól való félelmében, hogy teljesen elfordul tőle; látta ugyan, miképp egyedül ő adhat neki egészséget és boldogságot, és szíve túláradt a szánalomtól. Mindig világosabb lőn előtte, hogy annál kedvesebb lőn neki, minél inkább kerülte őt. Többé nem lelhetette nyugalmát. Néha azt gondolta, kötelessége közelében maradni, mert először az isteni tanítás azt parancsolja, hogy a rosszért jóval fizessünk, és másodszor, rábeszélése által talán ennek az isteni tanításnak részesévé teheti őt. De mindannyiszor megszólalt lelkiismeretének szava, mely arra intette őt, hogy ne tegye ki magát a kísértésnek. Nem a kötelesség, nem, az iránta való szerelem, a varázs, melyet reája gyakorolt, tartották a leányt az ő ágyánál. Így folytonos lelki küzdelemben élt. Úgy látszott, egy háló vette őt körül, és bármennyire iparkodott abból kiszabadulni, mindinkább belebonyolódott annak szemeibe. Hasztalan küzdött ama vallomás ellen is, hogy alig tudta többé nélkülözni Vinicius látását; hogy hangja naponkint kedvesebb volt előtte, hogy minden erejével küzdenie kellett ama vágy ellen, miképp ágyánál időzzön. Öröm tölté el szívét, ha látta, mint ragyog arca az ő közeledtére, és mikor egy napon könnyek nyomait vette észre a beteg arcán, az a gondolata támadt, bizonynyal először életében, hogy csókjaival szeretné azokat fölszárítani. Mindezen nagyon megrémülve, magát megvetve, egész éjszaka sirdogált.

Vinicius ellenben mindenbe oly nyugodtan beletörődött, mintha fogadalmat tett volna, hogy türelmesnek mutassa magát. Ha szeme némely pillanatban még türelmetlenül, szándékosan és haragosan föllángolt, azonnal ismét megfékezte magát és úgy tetszett, hogy esdő pillantásával bocsánatot akar kérni Ligiától. A szerelemnek ez új bizonyítéka végtelenül meghatotta őt. Azért egyrészt nagyon boldognak, másrészt nagyon bűnösnek tartotta magát. A fiatal katona kevélysége Glaucusszal folytatott beszélgetéseiben is sokkal kevésbé tört ki, mint azelőtt. Lassankint arra a nézetre jutott, hogy ez a rabszolga, ez a szegény orvos épp oly ember, mint ő, hogy azzal az idegen asszonnyal, az öreg Miriammal, aki oly odaadással ápolta őt, hogy Crispusszal, akit mindig csak imádkozni látott, emberileg kell bánnia. Ő maga is csodálkozott új gondolkodás módján, és még inkább azon, hogy idővel Ursust nagyon megkedvelte, akivel reggeltől estig társalgott; Ligiáról beszélhetett vele.

Az óriás, aki a maga részéről is bizonyos ragaszkodást tanusított a beteg iránt, és mindenféle szükséges szolgálatot tett neki, tényleg kimeríthetetlennek mutatkozott az elbeszélésben. Vinicius kezdettől fogva fensőbb lényt látott Ligiában, és jóval egész környezete fölé helyezte őt, most azonban egyszerre szemügyre vette ezeket az egyszerű és szegény embereket maga körül, és számos oly vonást fedezett föl bennük, amelyeknek létezését soha sem álmodta volna.

Vinicius csak Nazariust nem szívelhette. Úgy rémlett neki, hogy a fiatal legény szerelemmel meri Ligiára emelni szemét. Sokáig iparkodott ellenszenvét eltitkolni, de mikor egyszer Nazarius két fürjet hozott a fiatal leánynak, melyet a piacon saját keresményéből vett, fölébredt Viniciusban a quirites ivadékanak büszkesége, mely minden bevándorlottat kevesebbre becsült, mint a leghitványabb férget. Ligia köszönő szavainak hallatára arca egészen elsápadt, és mikor Nazarius távozott a szobából, hogy a madaraknak vizet hozzon, így szólt:

- Ligia, hogyan fogadhatsz el tőle ajándékokat? Hát nem tudod, hogy a görögök az ő fájának embereit zsidó kutyáknak hívják?

- Hogy miképp hívják őket a görögök, nem tudom, - felelé - de azt tudom, hogy Nazarius keresztény és atyámfia.

Így szólván, csodálkozással és aggodalommal telve pillantott reá, hiszen már nem volt hozzá szokva, hogy ily módon hallja őt beszélni. Vinicius pedig összeszorítá fogait, hogy el ne veszítse önuralmát és ki ne jelentse, miképp legjobban szeretné az ilyen atyafit megbotoztatni, vagy mint compeditust⁴⁸ szicíliai szőlőibe földásásra küldeni. És magán uralkodva, és haragját elfojtva, egy idő múlva azt mondá Ligának:

- Bocsáss meg Ligia. Te számomra királyleány, és Aulus és Pomponia gyámleánya vagy.

És mikor Nazarius ismét a szobába jött, a fiatal római annyira legyőzte önmagát, hogy kijelenté, mihelyt visszatért villájába, egy pár pávát vagy egy pár flamingót ad neki ajándékba, melyekből igen sok van kertjében.

Ligia nagyon jól tudta, mily küzdelmébe kellett kerülnie, hogy ily győzelmet arasson önmaga fölött, és szíve mindinkább hozzá hajlott. Egyébiránt Nazarius iránti érdeme sokkal csekélyebb volt, mintsem Ligia föltételezte. Vinicius egy pillanatig bosszankodhatott ugyan reá, de állandóan nem lehetett reá féltékeny. A fiatal patricius szemében Miriam fia nem ért többet egy kutyánál, és azonkívül azt gondolta, hogy Nazarius ifjúságánál szerelmének egész öntudatlannak kell lennie, vagy oly szerelemnek, mint a rabszolgáé úrnője iránt. Sokkal nehezebb küzdelmébe került a fiatal tribúnnak, hogy látnia és hallania kell, mennyire tisztelik mindezek az emberek Krisztust, és mily nagyra becsülik szent tanítását. És ehhez járultak még mindenféle kétségek, melyek Viniciust folytonosan kínozták. Oly tanítást, melyhez Ligia ragaszkodott, ő nem vethetett el. Minél jobb lett egészsége, minél élénkebbekké váltak lelkében mindazok az események, melyek akkor éjjel az Ostrianumban történtek, minél inkább tisztába jött saját érzelmeivel és gondolataival, annál jobban csodálta azt a hihetetlen hatalmat, melyet a keresztény tanítás az emberek elméjére gyakorolt. Azt gondolta, ennek a tanításnak valami egészen rendkívülinek kell lennie, valaminek, ami azelőtt soha nem létezett a világon, igen, mindig mélyebb gyökeret vert benne az a meggyőződés, hogy ha ez a tanítás az egész világon elterjedne, ha az emberek szívébe szeretetet és irgalmat oltana, ismét oly kor derülne föl, amelyben nem Jupiter, hanem Saturnus uralkodnék. Krisztus természetfölötti születésén, föltámadásán, csodatettein nem mert többé kételkedni. A szemtanúk, akik erről beszéltek, egyáltalán hitelre méltóknak és minden hazugságtól idegeneknek látszottak előtte. Tehát hogyan tehette volna föl, hogy tudósításaik valótlanságon alapulnak? A római kételkedő megengedte ugyan magának, hogy az isteneket kétségbe vonja, de hitt a csodákban. Viniciusnak úgy tetszett, mintha egy megoldhatatlan rejtvény előtt állana. Mert hogyan lehetne ezt a tanítást a fönnálló viszonyokkal megegyeztetni, parancsait az életben megvalósítani? Hát nem mult-e fölül még minden mást az örültségben? Ma e tanítás szerint ítélnének úgy Rómában, mint az egész földön, csak rossz emberek volnának, pedig a világrendet jónak kellett nevezni. Például ha a császár igazságos és jó volna, ha a tanács nem féktelen kéjelgőkből állana, hanem oly férfiakból, mint Thræsea, mit lehetne jobbat kívánni? Ki akart volna a római hatalom, a római világalom ellen küzdeni, ki akarta volna tagadni, hogy az emberek közt különbségnek kell lennie? De ez a tanítás nem semmisítene-e meg minden rendet, minden uralmat, minden különbséget? És mi lenne akkor Róma hatalmával és uralmával? Lemondjon-e Róma világalomáról, vagy elismerje-e az összes meghódított törzsek egyenjogúságát? Ez oly gondolat volt, amelylyel a fiatal patricius nem tudott megbarátkozni. Azonkívül a keresztény hit ellentétben állott személyes nézeteivel és szokásaival, egész jellemével és életnézetével. El nem

⁴⁸ Oly ember, ki megláncolt lábakkal dolgozik.

tudta gondolni, miképp alakulna élete, ha ezt a vallást kellene elfogadnia. Félt tőle és csodálta azt, de azt elfogadni, attól visszarettent. De mi választá el őt még Ligiától? Semmi más, mint ez a hit; és ha Vinicius ezt meggondolta, lelke tele lőn gyűlölettel a keresztény tanítás iránt.

De azért még se titkolta el, hogy éppen ez a tanítás idézte elő Ligia lényének vonzó voltát és az ékesíté föl mindama tulajdonságokkal, amelyek oly drágává tették őt előtte, mely szerelmén, szenvedélyes vágyakozásán kívül alázatos tiszteletet ébresztett benne iránta. És ez a meggyőződés ismét azt az óhajtást kelté föl benne, bár szerethetné Krisztust. Nem maradhatott egykedvű, szeretnie vagy gyűlölnie kellett őt. Így hánykódott a legellentétebb érzelmek között. Gondolatai összekúsálódtak, ő maga se tudta többé, merre hajoljon. De bármint volt is, meghajtá büszke fejét ez Isten előtt, akit ugyan föl nem fogott, de aki iránt már azért is tiszteletet akart tanusítani, mivel Ligia Istene volt.

Ligia nagyon jól észrevette, mi ment Viniciusban végbe. Láttá, mint küzdött magával, miképp lázadt föl egész természete a szent tanítás ellen, és míg ez egyrésztől fájdalommal tölté el őt, másrészt éppen ez a fájdalom, a Krisztus iránt általa tanusított csendes tisztelet fölötti örömmel egybekapcsolva, még hajlandóbbá tette iránta szívét. Pomponia Graecina és Aulus élénken eszébe jutottak. Pomponiára nézve a bánat és könnyek szakadatlan forrása volt az a gondolat, hogy halála után többé nem maradhat Aulusszal egyesülve. Csak most értette meg Ligia igazában ezt a bánatot, ezt a fájdalmat. Most ő is talált egy lényt, a ki mindenek fölött drága volt neki s őt is fenyegette az örökkévalóságban való válás kedvesétől. Néha ugyan annak az önáltatásnak adta át magát, hogy elméje megnyílik az igaz tanítás számára, de az ily csalódás soha se tartott sokáig. Már sokkal jobban ismerte és értette őt. Vinicius - keresztény! Ez lehetlenségnek látszott előtte. Miképp hozhatott volna létre ő ilyen változást a fiatal rómaiban, ha az értelmes, tiszteletreméltó Pomponia befolyásának mostanáig se sikerült a megfontolt, nyugodt Aulust a keresztény hitnek megnyernie? Erre nem volt felelet, vagy inkább csak ez az egy felelet volt: Ligia nem tehette Viniciust az üdvösség részesévé.

De minél többször elgondolta Ligia, hogy Viniciusra nézve nincs mentség, annál kedvesebbé lőn előtte, annál bensőbben sajnálta őt. Nagyon gyakran érezte azt a forró vágyat, hogy jövőendő életéről beszéljen vele és mikor egy nap ágya mellett ült, ismét arról kezdett beszélni, hogy csupán a keresztény hit nyújthat igazi boldogságot. De Vinicius, ki idővel megerősödött, ép karjára támaszkodott és fejét hirtelen térdére fektette.

- Te vagy a boldogság és az élet! - kiáltá. - És Ligiának úgy tetszett, mintha lélegzete elakadna mellében, mintha elvesztené eszméletét; kéjes rázkódás járta át. Kezét halántékára téve, föl akarta emelni fejét, de eközben oly közel hajolt hozzá, hogy ajkai Vinicius haját érintették és így maradtak egy pillanatig, szerelmükbe elmerülve, mely egymáshoz hajtotta őket.

Végre Ligia összeszedte magát és elsietett. Ütőerei lüktettek, feje szédült. Ez az esemény volt az utolsó csöpp, mely a habzó kelyhet kicsordulásra birta. Vinicius nem sejtette, mily sokba fog neki kerülni a boldogságnak ez a rövid pillanata, Ligia pedig egyszeriben tisztába jött azzal, hogy neki is megmentésre van szüksége. Az ezen estére következő éjszakát teljesen álomtalanul, könnyeket hullatva és imádságban töltötte, habár mindig azt gondolta, hogy nem nyerhet meghallgatást, bűne oly nagy és nem szabad Megváltójára gondolnia. Másnap reggel jókor elhagyta hálósobáját, Crispust a repkénynyel és hervadt folyondárral befutott kerti házikóba hívta, föltárta előtte belsejét és egyúttal arra kényszeríté őt, engedje meg neki, hogy Miriam házából távozhassék, mivel a Vinicius iránti szerelmet nem irthatja ki szívéből.

Crispus, egy öreg, szigorú férfi, ki folytonosan jámbor elragadtatásba volt merülve, nem szegült ellen Ligia tervének, hogy Miriam házat elhagyja, de nem talált megbocsátó szavakat e szerelemre nézve, mely bűnösnek látszott előtte. Szíve fölgerjedt a fölháborodástól arra a

puszta gondolatra is, hogy Ligia földi szerelmet táplál; Ligia, ez a tiszta lilium, akit szökése óta oltalmazott és a hitben megerősített, akihez teljes lelkével ragaszkodott. Hát csalódott abban a föltevésben, hogy Ligia szíve csupán Krisztusé, csak őt akarja dicsérni és magasztalni? Az Üdvözítőnek akarta őt följátni, mint tiszta gyöngyöt, mint drágaságot, saját kezének remekművét; e szándék meggyűlöletévé tehát bánattal és keserűséggel töltötte el.

- Eredj és kérd az Istent, hogy bocsássa meg bűnödöt - jegyzé meg komoran. - Menekülj, mielőtt a gonosz lélek teljesen uralmat nyer fölötted, mielőtt az Üdvözítőt megtagadod. Krisztus érted halt meg a kereszten, hogy vérével váltsa meg lelkedet, te azonban inkább akartad egy férfinak adni szerelmedet, aki kedvesévé akart tenni. Isten csoda által mentett meg az ő kezéből és mégis világi kívánság férközött szívedhez és a sötétség fiát szereted. Kicsoda ő? ellenség és az Antikrisztus szolgája, az ő féltelenségeinek és gyalázatos tetteinek segítő társa. A mélységbe akar téged ragadni, Szodomába akar vezetni, amelyben ő maga él és amelyet Isten lángoló haragjában el fog pusztítani. De én azt mondom neked, jobb lett volna, ha halál ragad el, vagy e ház falai omlanak össze fejed fölött, mielőtt e kígyó fészkelte meg szívedben és mérget beléd csöpögtette.

És buzgalma mindig tovább ragadta őt, mert Ligia vétke nemcsak haragját ingerelte föl hanem utálatot és megvetést gerjesztett benne minden ember, de kivált a nők iránt, akiket maga a keresztény tanítás sem óvott meg Éva gyöngeségeitől. Neki nem volt elég, hogy Ligia tiszta maradt, hogy a szerelem hatalma elől menekülni akart, hogy neki mindent fájdalommal telten és bűnbánólag megvallott. Angyalt akart belőle csinálni és ama magaslatokra akarta kísérni, ahol csak a Krisztus iránti szeretet uralkodott, ő pedig egy augustinusnak ajándékozta szerelmét! Már ez a gondolat rémülettel, csalódással és fölháborodással tölté el szívét. Nem, ezt nem bocsáthatta meg neki. Fenyegető szavak ömlöttek ajkairól, melyek izzó szénként hullottak Ligia szívébe és sovány kezét a megrémült leány feje fölött rázta. Ligia ugyan bűnösnek érzé magát, de vétke eddigelé még nem tűnt föl olyan nagynak előtte. Hiszen, az ő nézete szerint azzal az elhatározásával, hogy elhagyja Miriam házát, már diadalt aratott a kísértés fölött és megvezeklett hibájáért. Crispus azonban a porba rántotta őt és olyan ijesztő képet rajzolt lelki állapotáról, aminőről soha sem álmodott. Erősen meg volt győződve, hogy az öreg presbyter, aki a Palatinusról való megszökése óta atyjának mutatta magát iránta, részvétet fog érezni s vigasztalja, bátorítja és fölemeli őt.

- Türelemmel elviselek minden szenvedést és minden fájdalmat, mert minden Isten rendelése - mondá Crispus tovább. - Te azonban elárultad Üdvözítődet, mivel fertőbe jutottál, melynek gőzei megmérgezték lelkedet. Lelkedet Krisztusnak kellett volna szentelned s az Üdvözítőt kérd: Add, ó uram, kegyelmedet! Te pedig többre becsülted, hogy szívedet a gonosz szolgájának szenteld. Bocsásson meg neked az Isten és legyen irgalmas irántad; mert én, mivel nem tiportad szét a kígyó fejét, én, ki téged kiválasztottnak tartottalak...

Itt hirtelen elhallgatott, mert észrevette, hogy többé nem voltak egyedül.

A hervadt folyondár-indákon és a télen úgy, mint nyáron zöld repkényen keresztül nézve, két férfit pillantott meg, akik közül az egyik Péter apostol volt, a másikat nem tudta azonnal fölismerni, mivel arcát a cilicium, egy durva gypjű-köponyeg, részben eltakarta. Az első pillanatban úgy tetszett Crispusnak, hogy Chilon.

A kettő, Crispus hangos beszédét meghallva, a kerti házba lépett és a köpadra ült. Az apostol társa most hátra veté a köponyegét, úgy hogy kopasz feje, melyet csak két oldalt takart göndör haj, láthatóvá lőn. Crispus figyelmesen szemügyre vette a férfi sovány arcát, a kivörösödött szemhéjakat, a hajlott orrt, e rút és mégis oly átszellemült vonásokat és többé nem kételkedett, hogy tarsosi Pált látta maga előtt.

Ligia pedig térdre esett, kétségbeesve átkarolta Péter apostol lábait, megkínzott fejcskáját köpönyegének ráncaiba rejté és hallgatásba merült.

Péter azonban így szólt:

- Béke veletek!

És mikor a gyermeket lábainál heverni látta, megkérde, mi történt. Crispus most elbeszélte mindent, amit Ligia neki megvallott; beszélt kárhozatos szerelméről, óhajtásáról, hogy Miriam házát elhagyja és a saját bánatáról amiatt, hogy ez a fiatal lélek, akit oly tisztán remélt megtartani, mint egy könnycseppet, földi szerelemre gyúladt egy bűnös férfi iránt. Mivel Vinicius folyton részt vesz a pogány világ minden gonosz tetteiben, minden rossz, Isten bosszuját és büntetését kihívó cselekedetében.

E beszéd közben Ligia még nagyobb bensőséggel ölelte át az apostol lábait. Nála keresett oltalmat, nála remélt részvétet találni.

És miután az apostol Crispust végig hallgatta, lehajolt Ligiahoz és kezét fejére tette; aztán az öreg papra nézett és mondá:

- Crispus, nem hallottad-e, hogy a mi szeretett Mesterünk résztvett a kánai menyegzőn és megáldá a férfi és nő közötti szerelmet?

Crispus leereszté kezét és álmélkodva nézett a beszélőre. Egy szót se tudott ajkán kibocsátani. Rövid hallgatás után ismét azt kérde Péter:

- Crispus, azt hiszed, hogy Jézus, aki magdalai Máriának helyet adott lábainál és aki a bűnösöknek megbocsátott, elfordulna ettől a leánytól, ettől a leánytól, aki olyan tiszta, mint a mező lilioma?

Ligia ugyan még mindig zokogva az apostol lábainál feküdt, de most már tudta, hogy pártolni fogja őt. Péter fölemelte a leánynak könnytől nedves arcát és mondá neki:

- Amíg az, akit szeretsz, nem fogadja el az igaz tanítást, kerüld őt, hogy bűnre ne csábítson. De imádkozzál érte és tudd meg, hogy szerelmed nem bűnös. És mivel saját kívánságod az, hogy a kísértést kerüld, ez érdemül tudatik be neked. Ne sanyargasd magad tovább és töröld le könnyeidet, mert azt mondom neked, az Üdvözítő irgalmas hozzád és meghallgatja imádságodat; boldogság napjai várnak reád a gondok napjai után. - E szavak közben mindkét kezét Ligia fejére tette és égre nézván, megáldá őt. Arca mennyei jóságtól sugárzott.

Crispus alázatosan és bűnbánólag iparkodott mentegőzni.

- Vétkeztem irgalmatlanságommal - mondá - de azt hittem, Ligia szívét ez a földi szerelem elidegeníti Krisztustól.

Péter pedig felelé:

- Én háromszor tagadtam meg őt és ő mégis megbocsátott nekem és azt parancsolta, hogy legeltessem az ő nyáját.

- És én, aggódtam a leány miatt - ragadta meg újra a szót Crispus - mivel Vinicius augusztianus...

- Krisztus már megátalkodottabb sziveken győzedelmeskedett, mint az övé - viszonzá Péter.

Most azonban tarsosi Pál, ki eddigelé hallgatagon viselkedett, szintén a mellére tette kezét és következőképp kezdett szólani:

- Én vagyok az, aki Krisztus követőit üldöztem és a halálba kergettem; én vagyok az, ki István megkövezése alatt azok ruháit őriztem, akik őt megkövezték; én vagyok az, aki a föld minden részén ki akartam irtani az igaz tanítást, ahol emberek laknak és az Úr mégis arra választott ki engem, hogy ezt az igazságot minden országban hirdessem. És én hirdettem azt Judaeában, Görögországban, a szigeteken és ebben az istentelen városban, amelyben kezdetben, mint fogoly, időztem. Most Péter, a legidősebb, ide küldött engem és most ebbe a házba lépek, hogy oktassam azt a kevélyt, hogy hajoljon meg alázattal Krisztus előtt és vetőmagot hintsek arra a sziklás talajra, melyet az Úr termékenynyé fog tenni, hogy bő termést hozzon létre.

És Pál fölemelkedett, Crispus pedig egyszeriben egész más szemmel nézett erre a kis emberre. Reá nézve azzá a világhódító óriássá lett, aki alapjaiban megrázkódtatta a földet és országokat és népeket meghódított akaratának.

HATODIK FEJEZET.

Petronius Viniciushoz: «Légy kegyes, Carissime, és leveleidben ne utánozd sem a lacedaemoniakat, se Julius Caesárt. Ha legalább azt írhatnád, mint ez: veni, vidi, vici!⁴⁹ még érteném ezt a lakonizmust. De leveled nem jelent mást, mint: veni, vidi, fugi;⁵⁰ de mivel az egész vállalkozásnak illeten vége nem egyeztethető össze természetteddel, mivel megváltoztál és mivel rendkívüli dolgok történtek veled, leveled még bővebb magyarázatokra szorul. Nem akartam hinni szememnek, mikor olvastam, hogy az a ligiai oly könnyen kitörölte Crotont az élők sorából, mint egy caledoniai kutya megfojtja a farkast Hibernia völgy-szakadékaiban. Ezt az embert nem lehetne eléggé megfizetni annyi arannyal, mint amennyit ő maga nyom és csak tőle függ, hogy a császár kegyeltje legyen. Mihelyt visszatérek a városba, iparkodom közelebbről megismerkedni a ligiaival, akinek bronz szobrát akarom elkészíttetni. A rótszakáll megpukkad az irigységtől, ha azt mondom neki, hogy a szobor természet után készült. Igazán atletikus alakok egyre ritkábbak lesznek Itáliában és Görögországban; a keletiek egyáltalán nem jönnek tekintetbe és a germánok nagy és magas termetűek ugyan, de izmaikat túlságos sok kövérség borítja és sokkal erősebbeknek látszanak, mint amilyenek valójukban. Vizsgálj meg a ligiait, vajjon nem képez-e kivételt, vagy vajjon több ilyen óriás van-e hazájában.

Ha mi, te vagy én, valamikor abba a helyzetbe jutnánk, hogy nyilvános játékokat rendezünk, nagyon kíváncsi lenné, ha tudnánk, hová kell fordulnunk a legerősebb és legjobb termetű alakok miatt.

De legyenek áldva a kelet és nyugat istenei, hogy élve kerüljél ki az ilyen kezek közül. Nyilván azért kerülöd ki a halált, mivel patricius vagy, mivel egy konzul fia vagy; de mindaz, ami történt, legnagyobb csodálkozásomat költi föl - az a temető, amelyben a keresztények közt időztél, maguk a keresztények, a bánásmód, melyben téged részesítettek, Ligia ismételt szökése, de mindenekelőtt az a bátortalanság és levertség, amelyekről leveled tanuskodik. Világosíts föl, mert sok minden érthetetlen előttem. Ha az igazat akarod megtudni, hallgass meg: Nem értem sem a keresztényeket, se téged, se Ligiát. Ne csodálkozzál rajta, hogy mindenről oly tüzetesen kikérdezlek. Habár tulajdonképp semmivel se törődöm a világon, csak magammal, ez az egész ügy mégis annyira érdekel, mintha magamról volna szó. Írj hamarosan. Ki tudja, mikor látjuk egymást. A tervek, melyek a rótszakáll fejében támadnak, oly változékonyak, mint az őszi szelek. Mivel jelenleg Beneventumban időzünk, az az élénk kívánsága, hogy Görögországba menjen anélkül, miképp előbb Rómába térjen vissza. Tigellinus egyébként azt tanácsolja neki, hogy legalább rövid időre Rómában tartózkodjék, hogy a népet, mely végtelenül vágyódik utánna (multságok és kenyér után vágyakodik), visszatartsa a lázadástól. Így hát nem tudom, mint leszünk. Ha Achaja győzedelmeskedik, lehetséges, hogy azt kívánjuk, nézzük meg Egiptomot. Minden áron kívánnám jöttödet, mert jelenlegi kedélyhangulatodra nézve az utazás és a sokféle szórakozás volna a legjobb orvosság, de talán egyik helyről a másikra kellene utánnunk utaznod. Mit szólna a szicíliai birtokaidon való tartózkodáshoz? Minden esetre üdvösebb volna reád nézve, mint ha Rómában maradnál. Írj kimerítően - és élj boldogul. Ez alkalommal nem csatolok ehhez semmi további kívánságot, mert Polluxra, nem tudom, mit kívánjak neked.»

⁴⁹ Jöttem, láttam, győztem.

⁵⁰ Jöttem, láttam, megszabadtam.

Vinicius eleintén legcsekélyebb kedvet sem érzett arra, hogy erre a levélre válaszoljon. Azt gondolta, nem érdemes, egészen céltalan, közelebbi fölvilágosításokba bocsátkozni. Az élet súlyosan nehezedett reá, elégedetlennek, nyomottnak érezte magát, minden semmisnek és hiúnak látszott előtte. Azonkívül úgy tetszett neki, mintha Petronius semmiképp sem érthetné meg őt, mintha valami történt volna, ami elválasztaná őket egymástól. Nem tudott magával tisztába jönni. Miután a Tiberen túl fekvő házból visszatért a Carinae-ban levő pompás «insulájába», teljesen kimerültnak érezte magát és az első napokban bizonyos kedvet talált jóhatású, szép és vonzó környezetében. De ez a megelégedés csak rövid ideig tartott. Csakhamar egész üresnek tetszett élete. Mindazt, ami az életet eddigelé vonzóvá tette, most alig méltatta többé figyelemre, elvesztett minden érdeket reá nézve és olyasmit érzett, mintha azok a kötelékek, melyek eddig az élethez fűzték őt, el volnának vágva, mintha más emberré vált volna. Arra a gondolatra, hogy Beneventumba és aztán Achajába menjen s ott szilaj, buja életre adja magát, heves undort érzett. «Minek? Mi hasznom lesz belőle?» Ezek voltak az első kérdések, melyek eszébe jutottak. És életében először gondolt kedvetlenséggel a Petroniusszal való találkozásra, tartott az ő csipős gúnyjától, sziporkázó szellemétől, túlfinomult beszédmódjától, azon igyekeztől, hogy minden eszme kifejezésére megfelelő szót találjon.

De lassankint a folytonos magányosság is elviselhetetlenné lőn reá nézve. Mindazok, akikkel különben érintkezni szokott, Nérovval Beneventumban voltak. Így egyedül üldögélt nagy házában, feje telve lévén terhes gondolatokkal, szíve telve oly érzelmekkel, amelyekről ő se tudott számot adni önmagának. Néha valóságos vágy ragadta meg, hogy benső érzelmei felől kibeszélhesse magát, mert azt hitte, ez könnyebbülést és világosságot szerez neki önmaga felől. E reménytől táplálva, néhány napi habozás után elhatározta, hogy válaszol Petroniusnak és habár még tévovázott, vajjon elküldje-e levelét, a következőt írta: «Azt akarod, hogy kimerítően írjak neked és én teljesítem kívánságodat. Vajjon képes leszek-e magamat világosan kifejezni, nem mondhatom meg, mert számos rejtvénynek a megoldását nem találom. Beszéltem már a keresztényeknek való tartózkodásomról s arról a módról, miképp bánnak ellenségeikkel, akikhez kellett számítaniok engem és Chilont is, arról a jóságról, amelylyel ápoltak és végre Ligia eltűnéséről. Nem, kedvesem, te tévedsz; nem azért kíméltek meg engem, mivel konzul fia vagyok, az ilyen tekinteteket ők nem is veszik figyelembe, mert ők megbocsátottak Chilonnak is, habár fölhatalmaztam őket, hogy ássák el őt a kertben. Ezek olyan emberek, aminőket a világ még nem látott és tanításuk eddig még hallatlan volt. Más valamit nem tudok neked mondani; mindenki téved, aki a mi mértékünkkel akarná őket mérni. Hidd el, ha szétzúzott karommal saját házamban feküdtem volna, ha saját embereim, tulajdon családom ápol, nagyobb kényelmem van ugyan, de félannyi gondot se fordítanak reám, mint amennyiben azok részesítettek. Tudd meg azt is, hogy Ligia egészen olyan, mint a többiek. Ha húgom, ha feleségem volna, nem ápolhat vala gyöngédebben. Nem egyszer örömtől dagadt a keblem, mert azt gondoltam, hogy csak a szerelem támaszthat ilyen gyöngédséget. Gyakran olvastam ki szerelmet tekintetéből, ragyogó arcából és hidd el, ez egyszerű emberek között, abban a szegényes helyiségben, mely konyha és lakószoba volt egyszersmind, boldogabbnak éreztem magamat, mint valaha. Nem! Nem voltam közönyös előtte, erről még ma is erősen meg vagyok győződve. És éppen ez a Ligia mégis titokban elhagyta Miriam házáat miattam. Most, fejemet tenyerembe hajtva, naphosszat üldögélek és azt kérdelem, miért tette azt. Megírtam-e már neked, hogy följánlтам neki, miképp visszaviszem őt Aulushoz és Pomponiához? De mit felelt erre? Ez most teljesen lehetetlen, Aulus és Pomponia jelenleg Sziciliában vannak, de ettől eltekintve, a rabszolgák hamar elterjesztenék a városban azt a hírt, hogy ismét visszatért kedves gyámszüleihez s az még a Palatinusig is elterjedne. És hogy aztán mi következne, könnyű elgondolni. Nero másodszor is elszakítaná övétől. Az igaz! Ellenben tudta azt, hogy nem kell tovább félnie üldözésemtől, hogy tőlem távol van minden erőszakos cselekedet, tudta, hogy nélküle nem élhetek tovább, tudta, hogy kész vagyok őt házam fölkoszorúzott ajtaján át

kisérni és neki a szentelt bőrön tűzhelyemnél helyet adni. De azért mégis elmenekült. Miért? Nem fenyegette őt veszély. Ha nem szeret, elutasíthatott volna. A szökése előtti napon egy nevezetes emberrel, bizonyos tarsosi Pállal ismerkedtem meg. Krisztusról és az ő tanításáról szólt nekem és oly szívrehatólag beszélt, hogy azt hittem, szavainak akarata ellenére egész világunkat alapjaiban meg kell rendíteniök. Ugyanez az ember Ligia szökése után újfent fölkeresett és azt mondta: «Amint Isten megnyitja szemedet a világosságnak és leveszi róla a köteléket, amint az enyémről levette, arra a meggyőződésre jutsz, hogy Ligia helyesen cselekedett s akkor talán ismét megtalálod őt!» És most ezeken a szavakon tűnődöm, tűnődöm, mintha a Pythia szájából hallottam volna Delphiben. Néha azt hiszem, hogy értem jelentésüket. Habár a keresztények szeretik embertársaikat, mégis ellenséges indulattal viseltetnek életünk, isteneink és... gonosz tetteink iránt. Így előlem, mint olyan ember elől menekült, aki ehhez a bűnös világhoz tartozik s akivel egy keresztényre nézve kárhozatos életet kellett volna élnie. Te természetesen azt az ellenvetést teszed, hogy tetszésétől függött engemet elutasítani s nem kellett menekülnie. De én azt válaszolom neked: És ha szeret? Ha azért menekült, mivel engem szeret? Erre a gondolatra szeretném rabszolgáimat Róma minden utcáskájába elküldeni azzal a parancscsal, hogy minden házba azt kiáltásuk be: «Térj vissza, ó Ligia!» De én sem értem menekülését. Hiszen nem raboltam volna el Krisztusában való hitét, nem, sőt oltárt állítottam volna neki az atriumban. Miért ellenkezném egy új Isten ellen? Miért ne hinnék benne... én, aki nem igen tiszteltem a régi isteneket? Hogy a keresztények gyűlölik a hazugságot, arról bizonyos vagyok és ők azt mondják, Ő föltámadt halottaiból. Egy ember pedig nem támadhat föl halottaiból. Az a tarsosi Pál, aki ugyan római polgár, de aki mint zsidó ismeri a régi zsidó írásokat, kijelenté, hogy a próféták már évezredekkel előbb hirdették a Megváltó eljövetelét. Ezek ugyan csodálatos dolgok, de nem tapasztalunk-e folytonosan csodálatosat? Hát nem beszélnek-e még mindig tyana Apolloniusról? Pál hite, hogy csak egy Isten van, nem pedig sok isten, nagyon helyesnek látszik. Hiszen hasonló nézetnek hódol nemcsak Seneca, hanem már előtte sokan annak hódoltak. Krisztus azért élt, azért halt meg a kereszten, hogy megváltsa a világot és föltámadt halottaiból. Ez mind bizonyos. Miért ragaszkodjam tehát az ellenkező véleményhez, miért ne állítsak neki oltárt? Micsoda nekem a többi, más isten? Nehéz küzdelem nélkül lemondok róluk, mert mely világos fő hisz még bennök jelenleg? De tudom, hogy mindez nem sokat jelent a keresztények szemében. Nem elég Krisztust tisztelni, hanem tanítása szerint kell élni is és ezzel a tenger partjára vagy állítva s azt parancsolják, hogy menj át rajta. De ha megigérném is, hogy megteszem, nem használna semmit. Nekik üres szavak volnának. Pál ezt nem titkolta el előttem. Tudod, mily forrón szeretem Ligiát, tudod, hogy nincs semmi, amit nem volnék kész megtenni érte. De az ő kívánságára vállamra vehetem-e a Soractét vagy a Vesuvot, kezembe vehetem-e a trasimeni tavat, vagy fekete szememből kéket csinálhatok-e, mint a ligiaiaké? Ha ő ezt kívánná, nem tudnám teljesíteni. Nem vagyok ugyan bölcselő, de nem is vagyok oly balga, mint gyakran föltételezni látszol. Halld tehát, mit mondok neked. Nem tudom, mint képzelik a keresztények az életet. De egyet mégis tudok. Ha tanításuk érvényesül, akkor vége a római hatalomnak, vége Rómának, életünk módjának, akkor ledől a válaszfal a győzők és legyőzöttek között, a gazdagok és szegények között, az urak és rabszolgák között, akkor vége összes intézményeinknek, vége a császárnak, az adott törvényeknek, az egész világrendnek. Krisztus pedig diadalmasan lép föl és irgalom és szelidség uralkodik, melyek eddig nem vertek gyökeret, melyek az emberi természettel, kivált pedig a római ösztönnel ellenkeznek. Hiszen nekem Ligia drágább, mint egész Róma és annak hatalmi állása, a világ tönkre mehetne, ha kedvesemet házamba vezethetném. De itt ez nem jön tekintetbe. Hidd el, a keresztények nem elégszenek meg szavakkal; aki hozzájuk csatlakozik, annak az ő tanításukat mindennél többre kell becsülnie, annak minden mást föl kell adnia. És ez, az istenek a tanúim, meghaladja erőimet. Érted-e, mit akarok ezzel mondani? Van valami természetemben, ami ez ellen a tanítás ellen fellázad és ha ajkaim dicsérnék is, ha követném is

szabványait, szellemem és eszem mégis azt mondanák, hogy minderre csak a Ligia iránti szerelem vitt, hogy ha ő nem volna, a világon mi se lenne tőlem távolabb, mint ama tanítás követése. Csodálatos dolog ez, de halld, úgy tarsosi Pál, mint az öreg csodatevő, aki alacsony származása ellenére a legfőbb köztük, érti ezt. Pétert értem, Krisztus első tanítványát. És tudod-e, mit tesznek? Imádkoznak érettem és az ő kifejezésük szerint: mennyei kegyelmet kérnek számomra. De ez eddigelé nem használt nekem; belső nyugtalanság, még hevesebb vágy emészt Ligia miatt.

Titkos távozásáról már írtam neked. De egy keresztet hagyott hátra számomra, melyet puszpáng gallyakból kötött össze. Fölébredésemkor ott találtam mellettem, ágyamon. Most a larariumban van és valahányszor hozzá közeledem - nem tudok magamnak számot adni erről az érzelemről - olyan tisztelet, olyan félelem fog el, mintha valami istenihez közeledném. A kereszt értékes reám nézve, mivel az ő kezéből származik, de egyúttal gyűlöletemet gerjeszti föl, mivel elválasztólag áll közöttünk. Néha úgy tetszik, mintha varázslatok üznék itt játékokat és hogy a csodatevő Péter még nagyobb, mint Apollonius, mint mindazok, kik előtte voltak és hogy ő, habár azt állítja, miképp egyszerű halász, mindnyájunkat, Ligiát, Pomponiát és engem behálózott varázslatával.

Azt írod, hogy legutóbbi levelemből csüggettség és levertség érzik ki. Ne legyenek-e csüggeteg, mikor ismét elvesztettem őt, ne legyenek-e levert, mikor tökéletes változás történt velem? Teljes komolysággal mondom neked, mi sem ellenkezik oly nagyon természetemmel, mint ez a tanítás és még sem ismerek többé magamra Ligiával való első találkozásom óta. Varázslat-e ez, szerelem-e ez? Circe érintésével átváltoztatta az emberek testét, de nekem a lelkem változott át. És ezt Ligia tette, vagy inkább Ligia ama csodálatos tanítás által, amelyet követ. Mikor a keresztényektől visszatértem házamba, nem vártak engem. Beneventumban gondoltak és azt hitték, hosszabb ideig ott maradok. Így a legnagyobb rendetlenség uralkodott a házban. Egyetlen rabszolgát se találtam józanon, ünnepet ültek a trikliniumban. Hamarább várták volna a halált, mint engem és annak a megjelenése nem idéz elő olyan ijedelmet bennök. Tudod, hogy erős kézzel tartom házam gyeplőjét; és egy szálig térdre borultak előttem, igen, néhányan elvesztették eszméletüket félelmökben és rémületökben. És tudod-e, mit csináltam? Természetesen az első pillanatban vesszőkért és izzó vasakért akartam kiáltani, de aztán mindjárt nagy szégyen fogott el és elhiheted... mély szánalmat éreztem e sajnálatraméltó emberek iránt; vén rabszolgák is vannak köztük, kiket még nagyapám, M. Vinicius hozott Augustus korában a Rajna mellől. Bezárkóztam könyvtáramba és különös gondolatok foglalkoztatták elmémet. Mindaz, amit a keresztényeknél láttam és hallottam, élénken állott lelki szemem előtt. Nem bírok többé úgy bánni a rabszolgákkal, mint ennek előtte, azt gondoltam: ők is emberek. Két napig halálos félelem közt sompolyogtak be, abban a hitben: csak azért késlekedem, hogy a legkegyetlenebb büntetést gondoljam ki, de nem büntettem; nem büntettem meg őket, mivel képtelen voltam reá. Végre harmadnap összehívtam őket és így szóltam hozzájuk: «Megbocsátok nektek; iparkodjatok szolgálatkészségtek által a bünt kiengesztelni!» Könnyekre fakadva rohantak lábaimhoz, zokogva nyujtották felém kezöket és uroknak és atyjuknak neveztek, én pedig - szégyenlem neked megírni - szintén meg voltam hatva.

Úgy tetszett, ebben a pillanatban Ligia édes arcát látom magam előtt és könnyes szemei köszönetet mondanak e tettért. És, ó mily szégyen! az én szemem is könnybe lábadt. Most halljad, amit meg kell vallanom! Nem élhetek nála nélkül, tönkre megyek nélküle; nem érheted föl, mily határtalanul boldogtalannak érzem magamat.

De rabszolgáimra vonatkozólag egy tapasztalat roppantul meglepett. A bocsánat, melyben őket részesítettem, nem teszi őket renyhékké, sem a fegyelmet nem lazítja meg, sőt ellenkezőleg,

hálából nemcsak minden szolgálatra készek, hanem versenyeznek egymással, hogy legkisebb óhajtasomat is kitalálják.

Mindezt a következő okból beszélem el neked. Azon a napon, melyen a keresztényeket elhagytam, kijelentem Pálnak, hogy mihelyt az ő tanítása elterjed, a világ össze fog omlani, mint az abroncsok nélküli hordó, ő pedig azt válaszolá: «A szeretet erősebb kötelék a szigorúságnál». És lásd, e szavak helyességét most belátom. Próbát tettem klienseimen is, kik, mihelyt megtudták visszatérésemet, üdvözlésemre siettek. Tudod, hogy még soha se volt okuk panaszra szűkmarkúságom miatt, de atyám szándékosan roppant kevélyen bánt velök és arra tanított, hogy hasonlóképp bánjak velök. De most, mikor láttam elnyűtt köpönyegeiket, lesóványodott arcvonásaikat, ismét olyan szájalomféle érzés vett rajtam erőt. Megparancsoltam, hozzanak nekik ételt és aztán beszélgettem velök. Néhánytól megkérdeztem a nevét, másoktól feleségök és gyermekeik felől tudakozódtam és ismét könnybe lábadt szemekbe pillantottam és újfent úgy tetszett, Ligia lát mindent, amit cselekszem és magasztal és megdicsér érte... Nem tudom, elmém kezd-e megháborodni vagy a szerelem zavarja-e meg gondolataimat; csak azt az egyet tudom, nem hagy el az az érzés, hogy ő messze távolból néz reám és nem szabad tennem semmit, ami fájhatna neki vagy elbúsíthatná őt. Igen, Cajus, ők megváltoztatták bensőmet. Néha örülök rajta, de néha megrémít az a gondolat, hogy elveszíthetem korábbi férfiasságomat, korábbi erélyemet. Mert akkor képtelen lennék arra, hogy a tanácsban fölszóljak, törvényt üljek, ünnepségekben részt vegyek, sőt képtelen lennék a háborúra is. Itt kétségtelenül varázslatok működnek! Igen, oly nagy mértékben változtam meg, hogy alig találok szavakat annak kiszínezésére. Mikor oly betegen feküdtem, mi minden nem fordult meg elmémben. Azt gondoltam, igen, bámulj csak, hogy soha se szerethetném Ligiát oly nagyon, mint amennyire szeretem, ha olyan volna, mint Nigidia, mint Poppaea, mint Crispinilla, vagy mint a mi többi elvált asszonyaink, ha olyan tisztátalan, olyan irgalmatlan és olyan könnyelmű volna, mint ezek. De mivel éppen azt szeretem benne, ami őt tőlem elválasztja, megérted, mily chaosban vagyok, mily sötétségben élek, mily nehéz lesz a helyes utat megtalálnom. Amennyiben az életet forráshoz lehet hasonlítani, bátran állíthatom, hogy az enyém a fájdalom, a csalódás forrásává lett. Talán meglátom Ligiát még egyszer s ez a remény tart fönn. Néha az a meggyőződés él bennem, hogy bizonyosan viszontlátom őt. Hogy mi lesz belőlem egy év, két év alatt, hogyan láthatnám azt előre? Rómát azonban el nem hagyom. Az augusztínusokkal való együttlét most elviselhetetlen volna reám nézve és fájdalomban és bánatomban az a gondolat nyújt egyetlen vigasztalást, hogy közel vagyok Ligiához, hogy Glaucus orvos, aki megígérte látogatását és tarsosi Pál néha-néha hírt adnak felőle. Nem, el nem hagynám Rómát, ha az Egiptom fölötti uralmat ajánlanák is föl számomra. Végezetül még valamit el kell beszélnem. Megparancsoltam a szobrásznak, hogy Gulónak, akit haragomban agyon ütöttem, kősíremléket készítsen. Későn jutott eszembe, hogy karjain hordozott és ő tanított meg az új felajzására. Nem tudom, miért, de valahányszor reá gondolok, szemrehányásokat teszek magamnak, bánat tölt el. Bizonyynyal elbámulsz mindazon, amit neked mondok, mert magam is álmélgodom rajta. De csak az igazságot írom. Éljen boldogul.»

HETEDIK FEJEZET.

Vinicius erre a levélre nem kapott választ. Petronius nem írt, mivel nyilván föltette, hogy a császár ezen vagy azon a napon elrendeli a Rómába való visszatérést. És tényleg ez a hír el is terjedt a városban és nagy örömet okozott a nép között, mely az előadások és a gabona és olajbogyó kiosztása után vágyakodott, melyekből Ostiában nagy készletet halmoztak föl. Helius, Nero szabadosa, végre csakugyan kihirdette a senátusban a császár visszatértét, de a császár nem sietett vele. Udvari kíséretével a misenumi hegyfoknál hajóra ült, de minden tengerparti városban kikötött, részint, hogy magát kipihenje, részint, hogy a különböző színházakban föllépjen. Minturnaeben, hol nyilvánosan énekelt, csaknem husz napig tartózkodott, igen, még arra is gondolt, hogy újfent Nápolyba megy, hogy ott megvárja a tavaszt, mely minden jel szerint korábban látszott beköszönten, mint egyébkor. Ez egész idő alatt Vinicius magánosan élt házában, Ligiára gondolt és átgondolta azokat az élményeket, melyek reá zúdultak és egészen új eszméket ébresztettek benne. Csak Glaucust látta hébe-hóba, akinek látogatását mindig szívesen vette, mivel Ligiáról beszélhetett vele. Az orvos ugyan nem tudta, hol talált a leány hajlékra, de biztosítá Viniciust, hogy a vének őrizete alatt áll, akik atyaként vigyáznak reá, igen, egyszer még azt is elbeszélte neki, mikor a fiatal rómainak bánata meghatotta őt, hogy Péter megtiltá Crispusnak, hogy Ligiának szemrehányást tegyen szerelme miatt. Mikor ezt Vinicius hallotta, elsáppadt a benső fölindulástól. Akárhányszor elgondolta is, hogy nem lehet közönyös Ligia szemében, mégis mindig bizonytalanság, kétség gyötörte őt. Most hallotta első ízben idegen ajkáról óhajításainak és reményeinek megerősítését és ami még többet nyomott a latban, egy keresztény szájából. Túláradó háladatosságában legjobban szeretett volna tüstént Péterhez sietni és mikor megtudta, hogy az apostol nincs a városban, hanem Róma közelében hirdeti a szent tanítást, kényszeríté Glaucust, hogy őt az illető helyre kísérje, mivel gazdag ajándékot akar a szegény községnek adni. Azt hitte, minden akadály el van az útból hárítva, ha Ligia szereti őt, hiszen minden pillanatban kész volt Krisztus iránt tiszteletét kifejezni. Habár egyúttal kijelenté Glaucusnak, hogy föl akarja venni a szent keresztséget, még sem állt jól neki, hogy ezzel Ligiát azonnal elnyeri, nem, az öreg ember kifejté előtte, hogy csupán meggyőződésből, Krisztus iránti szeretetből, nem pedig más okokból szabad megkeresztelkedni. «Mindenek előtt keresztény elmével kell birnia», így hangzott az orvos nyilatkozata. És habár Vinicius mindenre haragudott, ami útját állta, mégis az a meggyőződés tört benne utat, hogy Glaucus mint keresztény csak azt mondja, amit gondol. Hogy ő maga is mennyire megváltozott, azzal még nem volt tisztában; az előtt minden embert saját természete szerint ítelt meg, most pedig arra a meggyőződésre jutott, hogy más emberek más szemmel néztek, más szívvel éreztek és hogy az igazságosság és a személyes előny nem járt mindig együtt.

Gyakran vágyakozott arra, hogy tarsosi Pállal beszéljen, akinek szavai ugyan megrendíték belsejét, de egyúttal a legnagyobb érdeklődést keltették benne. Mindenféle bizonyítékokat eszelt ki, melyekkel annak tanítását meg akarta támadni, kiszínezte, miképp fog vele szembe szállni. Éppen ezért kívánja őt látni és hallani, mondá magában. Pál azonban Ariciába ment és mivel Glaucus is ritkábban tért be, Vinicius egészen elhagyatva látta magát. Így tehát újra nyugtalanul kezdé bebarangolni a Suburában és a Tiberen túl fekvő utcácskákat, mindig azt remélvén, hogy Ligiát legalább távolról megpillantja. De e barangolásokból mindig csalódva tért vissza. Ennek folytán korábbi természete lassanként ismét fölülkerekedett benne, a hullámhoz hasonlóan, mely újra kicsap a partra, amelytől visszatért. Hirtelen úgy tetszett neki, hogy ő igazi bolond, mivel oly dolgokon búsul, amelyeken már változtatni nem lehet, úgy kell vennie az életet, amint kínálkozik neki. Erőnek erejével el akarta Ligiát feledni, a világ

forгатagába akart rohanni, ifjúságát akarta élvezni. De egy határozatlan érzelm azt mondta neki, ez bizonynyal az utolsó kísérlet, amelyet tesz, hogy felejtést keressen lelki gyötrelmeire és annál kiméletlenebbül vezetetté magát ösztönzéseitől, annál nagyobb erélylyel iparkodott az öröm poharát fenékgig üríteni. Körülötte minden arra ingerelte őt.

A télen csaknem egészen néptelen, kihalt város ismét új életet látszott nyerni arra a hírre, hogy a császár hamarosan megérkezik. Ünnepies fogadtatást akartak készíteni számára. Időközben a tavasz is elközelgett; az Afrikából jövő szél lehelletétől a hó olvadt az albai hegyeken. A kertekben a gyepes helyeken ibolyák nőttek, a fórumok és a Campus Martius mindig emberekkel voltak zsufolva, akik örvendtek a melegítő napsugaraknak. A főúton, a városon kívül, a Via Appián, gazdagon díszített kocsik élénk közlekedése indult meg. Kirándulásokat tettek az albai hegyekbe. Sok fiatal asszony, azon ürügy alatt, hogy Junónak Lanuviumban vagy Dianának Ariciában tiszteletét mutatja be, elhagyta otthonát, hogy a városon kívül társas multságokat, összejöveteleket és kalandokat keressenek. Egy napon Vinicius a pompás kocsik közt Chrysotemist pillantotta meg Petronius fölséges kocsiján. Két molossusi kutya ugrált elől; egy csapat fiatal ember és öreg senátor, kiket hivataluk a városban tartott, vette körül a kocsit. Chrysotemis, aki a négy korinthusi pónit maga hajtotta, köröskörül mindenkit mosolyával boldogított és könnyed ütlegetek osztogatott arany ostorával. De mihelyt Viniciust észrevette, megállítja a lovacskákat, magához hívta őt a kocsiba és aztán házába egy ünnepségre, mely egész éjjel tartott. Itt Vinicius úgy lerészegedett, hogy nem is tért eszméletre, mikor haza vitték őt. De ezt tulajdonképp csak mintegy daczból tette Ligia iránt, pedig végre mégis belátta, hogy többé nem tépheti ki őt szivéből, hogy a reá való gondolat minden cselekedeténél, a jóknál és a rosszaknál, befolyásolja őt, hogy rajta kívül a világon minden közönyösnek tetszik neki. Keserűség, elégedetlenség fogta el őt. Multságaitól megundorodott, szemrehányásokat tett magának azok miatt. Életében először érzé magát bűnösnek, oly tény, amelyen ő maga is csodálkozott, mert az előtt soha, egy pillanatra se támadt az a gondolata, hogy valami, amit ő tesz, helytelen lehet. Végre elvesztett minden életkedvet és oly fásultságba esett, amelyből még a császár megérkeztének hire se tudta őt fölrázni. Semmi se kelté föl érdeklődését és csak akkor szánta rá magát Petronius látogatására, mikor az a meghívóval saját gyaloghintóját küldé érte.

Eleintén szükségzavú volt a barátságos üdvözléssel szemben, amelyben részesült, de hirtelen nem tudott magán tovább uralkodni, a sokáig visszatartott érzelmek utat törtek, a szavak valóságos áradata özönlött szájából. Még egyszer ecsetelte Ligia utáni kutatásainak, a keresztények közötti életének minden részletét, elbeszélte, amit ezeknél látott és hallott, előadott mindent, ami elméjét és szivét meghatotta. Elpanaszlá, hogy chaosban van, többé nem talál se nyugalmat, se békét, elveszté minden önérzetét, minden ítélőtehetségét. Többé semmi nem vonzza őt, semmi nem okoz többé örömet, többé nem tudja, mit tegyen, mit hagyjon abba. Egyfelől kész Krisztust tisztelni és az ő tanításának magasztosságát elismerni, másrészt az a vágy támad benne, hogy ez ellen az Isten ellen kikeljen és tanítását megtámadja. Tisztába jött azzal, hogy Ligiát soha se fogja teljesen birni, őt mindig meg kell osztania Krisztussal. Az életet gyűlöli, többé semmit se nyújt neki. Remény nélkül, valamely cél nélkül, a legnagyobb szorongásban tölt el egyik napot a másik után, hasztalan iparkodik kibontakozást találni ebből a zürzavarból.

Míg Vinicius így beszélt, Petronius le nem vette szemét megváltozott arcáról, kezéről, melyet a fiatal katona kinyujtott, mintha a sötétségben az utat keresné, aztán fölemelkedett, hozzá közeledett és ujjával hajára mutatott.

- Tudod-e - kérdé - hogy halántékon megöszültél?

- Meglehet - felelé Vinicius - nem csodálnám, ha az egész hajam megöszülne.

Hosszabb hallgatás következett. Petronius gyakran elgondolkozott az emberi lélek indulatairól, az életről. De ama világnak, melyhez mind a ketten tartoztak, benső életét általában alig érinték a külső események, akár szerencsésen, akár szerencsétlenül alakultak azok. Valamint a vihar, a földindulás a legnagyobb templomot is megrázkódtatja alapjaiban, a balsors földülhatha egy embernek külső életét, akinek benső élete mégis megőrzé egyszerű, összhangzatos bélyegét, szabad maradt minden külső befolyástól. De Vinicius szavaiból mégis egész más világnézet hangzott ki és Petronius először állt oly rejtvény előtt, melyet eddigelé még senki se tudott megoldani. Jelentőségét ugyan föl tudta fogni, de éles elméje dacára nem találta meg magyarázatát.

- Itt varázslatok működnek - mondá végre.

- Én is azt hiszem - veté közbe Vinicius - nagyon gyakran úgy tetszett, hogy mind a ketten meg vagyunk babonázva.

- Mit szólnál hozzá - mondá Petronius - ha például a Serapis papjaihoz fordulnál? Köztük, mint valamennyi pap közt, kétségtelenül sok csaló van ugyan, de néhányan már csodálatos titkokat derítettek ki közülök.

Petronius habozva, szinte bizonytalan hangon mondá e szavakat, amelyekben ő maga se hitt s amelyek előtte is nevetségeseknek látszottak.

Vinicius végig simítá kezével homlokát.

- Varázslatok! - jegyzé meg elgondolkozva. - Ugyan láttam már varázslókat, akiknek csodálatos, titokzatos erők álltak rendelkezésükre. De csak saját javukra használták azokat, vagy hogy azokkal ellenségeiknek ártsanak. Ezek a keresztények pedig szegénységben élnek, megbocsátanak ellenségeiknek, alázatosságot, erényességet és irgalmasságot parancsolnak; micsoda hasznuk lehetne tehát a varázslatokból, és miért használnák azokat?

Petronius bosszankodván amiatt, hogy erre a kérdésre nem találhatott feleletet, habár azt mégis elpalástolni igyekezett, mondá:

- A keresztények új felekezet. A paphosi ligetek isteni lakójára - tette aztán hozzá rövid szünet mulva - az életöröm szenved mindez alatt. Te csodálod ez emberek jóságát és erényét, én pedig azt mondom, a keresztények nem jó emberek. Ellenségei minden életnek, mint a pusztító betegségek, mint a halál. És már elég ellenséges hatalom van ellene, nincs szükségünk még a keresztényekre is. Számláld csak össze ellenségeink számát: betegségek, a császár, Tigellinus, a császár versei, a vargák, kik a quirisek ivadékai fölött uralkodnak, a szabadosok, kik a senátusban ülnek. Kastorra, már ezek is elegendők nekünk. A keresztények pedig pusztulást okozó, undort gerjesztő felekezet. Nem próbáltad meg magadat szomorúságodból kiragadni, az életet élvezni?

- Próbát tettem! - viszonzá Vinicius.

- Ah, te áruló! - kiáltá most Petronius nevetve. - A rabszolgák gyorsan elterjesztenek minden ujdonságot. Elragadtad tőlem Chrysotemist!

Vinicius megvető kézmozdulatot tett.

- Minden esetre köszönetet mondok neked ezért - vette föl újra a szót Petronius. - Kétféleképp vagyok most neked lekötve - először azért, hogy nem fogadtad el Eunicét és másodszor azért, hogy megszabadítottál Chrysotemistől. És most halld, mit mondok neked. Egy embert látsz magad előtt, ki mindig korán kelt, megfürdött, evett, satirákat írt, prózai irataiba néha verseket szőtt, aki azonban úgy unatkozott, mint a császár, és nagyon gyakran nem tudta, miképp menekülhet a komor gondolatoktól. És megmondjam-e ennek az okát? A távolban

kerestem azt, ami közelemben volt. Azért azt mondom magamnak: «Fenékig akarom izlelni az élet örömeit, mint a legfölségesebb borral teli poharat, mely a földön van és addig akarom üríteni, míg kezem erőtlen, ajkam sáppadt nem lesz. Hogy aztán mi jön, azzal nem törődöm. Ez az én legújabb életfilozófiám.»

- Ez nem újság. Mindig ennek az életbölcseletnek hódoltál.

- De most meg tudom neked okolni és erre az előtt képtelen voltam.

Igy szólván, behívta Eunicét. És ő, az aranyhajú, megjelent fehér ruhába burkolva, többé nem a korábbi rabszolga, nem, de istennő, boldogságban és szerelemben sugározva.

Petronius pedig kitárta karját és kiáltá:

- Jer!

Erre a leány hozzá sietett, mellé ült, karját nyaka köré fonta és fejcskáját mellére támasztotta. Vinicius észrevette, mint borítá el arcukat a rózsás lehelet, mint ragyogott szemök nedvesen. Mily csodálatos módon testesít meg ez a kettő a szerelmet és a boldogságot. Petronius egy lapos csésze felé nyújtá kezét, mely mellettök, egy asztalon volt, egy marék ibolyát vett ki belőle, azt Eunice fejére szórta és mondá:

- Boldog az, akinek a szerelem ily alakban nyilatkoztatja ki magát, mint nekem... Néha úgy tetszik, istenpár vagyunk... Valld meg, vajjon összehasonlíthatod-e ezzel komor keresztényeidet és ha nem érted a különbséget, lépj be közéjük.

Vinicius nehezen lélegzett. Az ibolya-illat, mely az egész helyiséget betölté, csaknem bódítólag hatott. Halálos sáppadtság borítá el a fiatal rómainak arcát arra a gondolatra, hogy Ligiát épp így a magáénak mondhatná és élvezhetné vele az életet, de mégis úgy tetszett neki, hogy az oly istentelen megszenstségtelenítés volna, amelyet a világ összeomlásának kellene követnie. Mindig tisztábban állt előtte, hogy Ligia mindennél kedvesebb neki s az ő szende, tiszta lénye mássá tette őt.

De Petronius most így szólt:

- Eunice, te istennőm, adj parancsot, hogy tálaljanak és tartsák készen a koszorúkat, melyek fejünket díszítsék. Megkináltam a szabadsággal - fordult Viniciushoz, miután Eunice távozott - de tudod-e, mit felelt? Boldogabb vagyok mint rabszolgád, mint ha a császár felesége volnék! És mit sem akart róla hallani. De tudtán kívül mégis szabadnak nyilvánítottam őt. A praetor abban a kedvezményben részesített, hogy nem követelte az ő jelenlétét. Ő maga épp oly kevésbé sejtí azt, mint a hogy nem tudja, hogy halálom esetére ez a ház és minden drágaságom az övé lesz a gemmák kivételével. A szerelem a legtöbb embert megváltoztatja - folytatá fölállva s föl- és alá járkálva - még velem is érezteti hatását. Valamikor mindennél jobban szerettem a verbénák illatát, de mivel Eunice az ibolyát többre becsüli, ezek lettek az én kedvelt virágaim, és mióta a kikelet eljött, csak az ibolyák illatát lélegezzük be.

- A szerelem téged annyiban változtatott meg, hogy most az ibolya-illatot többre becsülöd, mint a verbénák illatát - felelé Vinicius - de nekem a szerelem a lelkemet alakította át és fájdalmaim dacára, a legforróbb vágyakozás ellenére nem kívánhatom, hogy Ligia a többiekhez hasonlítson.

Petronius vállat vont.

- Ha így gondolkozol, nem is szabad panaszkodnod. De én nem tudom ezt semmiképp megérteni.

- Te nagyon is igazat beszélsz! - viszonzá Vinicius lázas izgatottsággal, - mi már nagyon régóta nem értjük többé egymást.

- A Hades nyelné el a keresztényeidet! - kiáltá Petronius rövid hallgatás után. - Kedvetlenséggel töltötték be lelkedet és minden életörömet elraboltak tőled. Azért a Hades nyelné el őket! Tévedés annak a tanításnak jótékony befolyását magasztalni, mert az a tanítás hat jótékonyan, mely az embereknek boldogságot ad és őket a szépségért, szerelemért, hatalomért lelkesíti. De a keresztények előtt mindez semminek se látszik. Igazságosaknak se lehet őket nevezni, mert ha a rosszért jóval fizetnek, mivel fizetnek hát a jóért? Hogyan lehetne olyan embereket becsülni, akik a rosszért és a jóért egyformán fizetnek? És azonkívül, ha az egyiket úgy, mint a másikat egyformán jutalmazták, akkor miért iparkodjanak az emberek jók lenni?

- Azt nem teszik; mert az ő tanításuk szerint mindenki megkapja jutalmát a túlvilági életben, mely örökké tart, örökké megmarad.

- Nem vezet célra, hogy ezen fölinduljunk. A jövő majd megmutatja, vajjon lehet-e látni szem nélkül. Ugyan kicsodák ezek a keresztények? Bárgyuak. Ursus ugyan megfojtotta Crotont, mivel tagjai olyanok, mintha ércből volnának, de a többiek mind egyszerű fajankók és a jövő soha se lehet fajankóké.

- Reájuk nézve az élet a halállal kezdődik.

- Ez éppen olyan, mintha azt mondanák: a nappal csak az éjszakával kezdődik. Meg akarod-e még egyszer próbálni, hogy Ligiát hatalmadba kerítsd?

- Nem; ő jót tett velem és én rosszal jutalmaztam meg őt? Meg is esküdtem neki, hogy nem teszem.

- Tehát a keresztény tanítás követője akarsz lenni?

- Szeretnék ugyan, de természetem fölháborodik ellene.

- Hiszed-e, hogy Ligiát elfelejtheted?

- Nem, nem!

- Akkor utazzál!

A rabszolgák ebben a pillanatban jelentették, hogy tálalva van és a trikliniumba menet Petronius, akinek, úgy látszott, jó gondolata támadt, megjegyzé:

- Te ugyan nagy részét beutaztad a világnak, de csak mint katona, aki egy helyen se maradhat, mivel rendeltetése helyét mindig gyorsan el kell érnie.

Most Eunice mellett a vánkosra ereszkedett és miután egy rabszolga a kökörccsin-koszorút fejére tette, így folytatá:

- Jöjj velünk Cyprusba: de mindenekelőtt a császárt kell fölkeresned. Elég rossz, hogy eddigelé nem voltál nála; Tigellinus ezt bizonyosan hátrányodra tudta kizsákmányolni. Téged ugyan nem gyűlöl személyesen, de nem is tud szeretni, abból az egyetlen okból, mivel néném fia vagy... Mondjuk tehát, hogy beteg voltál. Majd még azt is fontolóra vesszük, mit válaszolhatsz Nerónak, ha esetleg Ligia felől megkérdezne. Legjobb, ha elutasító kézmozdulatot teszel és azt feleled, nálad volt addig, míg nem untatott. Ezt meg fogja érteni. Tedd hozzá, hogy betegség láncolt házadhoz s a lázat még fokozta az a csalódás, hogy nem hallhattad énekét Nápolyban és csak az a reménység segítette elő gyógyulásodat, hogy végre mégis meghallod őt. Ne félj semmi túlzástól. Tigellinus azt hirdeti, hogy nemcsak valami nagyot, hanem valami rendkívülit gondolt ki a császár részére... Attól tartok, hogy lassankint aláássa befolyásomat. És félek indulatos természeted miatt is...

- Tudod-e - mondá Vinicius - hogy vannak emberek, akik nem ismerik a császártól való félelmet és olyan nyugodtan élnek, mintha ő nem is volna a világon?

- Tudom, kiket gondolsz. A keresztényeket.

- Igen. Egyedül ők... De mi is a mi létünk? Nem élünk-e folytonos aggodalomban?

- Hagyj békében a keresztényekkel. Ők nem félnek a császártól, mivel még talán semmit se hallott felőlük és minden esetre mit se tud róluk. Azért annyit törődnek vele, mint a hervadt lombbal. És én azt mondom neked, hogy gyöngélméjük ők és ezt magad is érzed és tanításuk éppen azért nem felel meg természetednek, mivel belátod ennek a tanításnak gyöngeségét. Te más anyagból vagy gyúrva és azért ne nyugtalanítsd magadat és engem miattok. Mi is tudunk élni és meghalni és amit ők tudnak, az még nem ismeretes.

Vinicius e szavakkal legbensejében találva érzé magát és haza érkezvén, magában azt fontolgatta, vajjon a keresztények jósága és irgalma valósággal nem azok szellemi gyengeségének bizonyítéka-e? Úgy tetszett neki, hogy erős, jellemes emberek nem volnának képesek ily módon felejteni és megbocsátani. Az a gondolat villant meg agyában, bizonyynyal ez az oka annak az ellenszenvnek, melyet az ő római elméje ama tanítás iránt érzett.

«Mi is tudunk élni és meghalni», mondá Petronius. És ők? gondola Vinicius. Ők csak megbocsátani tudnak, de nem fogják föl sem az igazi szerelmet, sem az igazi gyűlöletet.

NYOLCADIK FEJEZET.

A császár Rómába visszatérván, rosszkedvű volt visszajövele miatt és újra kedve támadt, hogy Achájába utazzék. Sőt egy rendeletet adott ki, amelyben kijelenté, hogy távolléte nem sokáig tart és ez által a közügyek nem fognak kárt szenvedni. Aztán az augustiánusok társaságában, akik közt volt Vinicius is, fölment a Kapitóliumra, hogy az isteneknek áldozatot mutasson be szerencsés utazásáért. De másnap, mikor Vesta templomát látogatta meg, egy esemény történt, mely minden tervét megváltoztatta. Habár Nero alapjában véve nem hitt az istenekben, néha mégis babonás félelem vett rajta erőt, kivált pedig a titokzatos Vesta oly félelmet gerjesztett benne, hogy az istennő és a szent tűz láttára haja hirtelen égnek állt és mintegy eszméletlenül Vinicius karjaiba rogyott, ki véletlenül háta mögött volt. Azonnal kivitték a szenthelyről és a Palatinusra vitték, ahol legott ismét jobban lett. De ágyát ezen a napon többé el nem hagyta. Azonkívül környezetének nagy ámulatára kijelenté, hogy utazását későbbi időre halasztja, mivel az istenség titokban óva intette őt a sietségtől. Egy óra mulva egész Rómában közhírré tették, hogy a császár, miután látta a polgárok megszorodott arcát, mint egy atya, ki gyermekeit mindenek fölött szereti, föltette magában, hogy náluk marad és megoszt velök bánatot és örömet. A nép, ez elhatározás fölötti örömeiben és egyúttal meg levén győződve, hogy most nem lesz híjja a mulatságnak és gabonaosztogatásnak, csapatonként gyűlt össze a Palatinus kapui előtt, hogy az isteni császárnak hódoljon. Az pedig félbe hagyta a kockajátékot, melylyel az augustiánusokkal mulatott és mondá:

- Valóban szükséges volt az utazást elhalasztani. Egiptom és a Kelet fölötti uralom, a jövődőlés szerint el nem maradhat, tehát Acháját se fogom elveszíteni. Átvágatom a korinthusi földszorost, Egiptomban olyan emlékeket állítok föl, amelyekhez képest a pyamisok gyermekjátékoknak látszanak; egy szfinkszet fogok fölállítani, mely még hétszerte nagyobb lesz annál, mely Memphisnél a sivatagba néz és megparancsolom, hogy arcvonásaimat viselje. A jövődőkorszakokban csak ezekről az emlékekről és rólam beszélnek.

- Költeményeiddel már is olyan emléket emeltél magadnak, mely nem csak hétszer, hanem háromszor hétszer nagyobb, mint a Cheops pyamisa, - viszonzá Petronius.

- És énekeimmel? - kérdé Nero.

- Ah, bár tudnának az emberek olyan szobrot emelni neked, mint Memnoné, hogy éneked a napkeltekor mindig újra megcsendülne. Akkor a tenger mindörökre hajóktól nyüzsgögne, amelyeken az emberseregek a világ három részéből énekeidre figyelnének!

- De ki lenne erre képes? - kérdé Nero.

- De parancsot adhatsz, hogy téged mint quadriga-hajtót bazaltból faragjanak ki.

- Valóban! Megteszem!

- Ezzel boldoggá teszed az emberiséget.

- Egiptomban nőül veszem Lunát, aki most özvegy, akkor aztán tényleg isten leszek.

- És nekünk csillagokat adsz feleségül, mi pedig új constellációt hozunk létre, melyet Nero constellációjának neveznek. Vitelliust házassít össze a Nilussal, hogy vizilónemzetséget nemzzenek. Tigellinusnak ajándékozd oda a sivatagot, akkor majd a sakálok királya lesz.

- És mit szánsz nekem? - kérdé Vatinius.

- Adja reád Apis az áldását! Olyan pompás játékokat rendeztél nekünk Beneventumban, hogy semmi rosszat nem kívánhatok neked. Csinálj egy pár cipőt a szfinksznek, mert talpai bizo-

nyosan meggémberednek az éjjeli harmatban és aztán csinálj lábbeliket mindama kolosszusoknak, melyeknek sorai a szenthelyekhez való bejáratokat képezik; ott mindenki megtalálja a neki való foglalkozást. Például Domitius Afer legyen a kincstartó, mivel becsületességéről ismeretes. Én boldog vagyok, ó császár, ha Egiptomról álmodol és szomorú vagyok amiatt, hogy elhalasztottad utazásodat.

Nero pedig viszonzá:

- Neked halandó szemed van és nem láthattál semmit, mert az istenség láthatatlanná teszi magát, ahányszor akarja. Tudd meg tehát, mikor Vesta templomában voltam, ő maga ott állt mellettem és azt sugta fülembe: «Halaszd el az utazást!» Ez oly váratlanul történt, hogy nagyon megijedtem, habár e félreismerhetetlen oltalomért az isteneknek hálával tartoznám.

- Mindnyájan megijedtünk - mondá Tigellinus - és Rubria, Vesta papnője, elájult.

- Rubria! - ismétlé Nero. - Ugyan mondjátok meg, miért félnék az emberek jobban Vestától, mint a többi istentől? Mit jelent ez? Ma engem is félelem fogott el, habár én vagyok a legfőbb pap. Csak arra emlékszem, hogy hátra tántorodtam és földre estem volna, ha valaki meg nem támaszt. Ki volt az?

- Én! - felelé Vinicius.

- Ah, te haragvó Ares! Miért nem jöttél Beneventumba? Azt mondták, beteg voltál és arcod csakugyan megváltozott. Ej! Azt is hallottam, hogy Croton meg akart ölni. Igaz-e ez?

- Úgy van! És összezúzta karomat, de védtem magamat.

- Összezúzott karoddal?

- Egy barbár, aki erősebb volt Crotonnál, segítségemre jött.

Nero álmélkodva nézett reá.

- Erősebb mint Croton? Te nyilván tréfálsz. Croton volt a legerősebb minden ember közt és most az aethiopai Syphax a legerősebb.

- Én azt mondom neked, császár, amit saját szememmel láttam.

- Hol van ez az erős ember? Nem lett nemoralis rex⁵¹ belőle?

- Nem tudom, császár. Eltűnt szemem elől.

- Azt se tudod, micsoda népből származik?

- Karom össze volt zúzva, így nem puhatolhattam ki.

- Iparkodjál megtalálni számomra.

- Azzal majd én foglalkozom, - jegyzé meg Tigellinus.

De Nero Viniciushoz fordulva folytatá:

- Köszönöm, hogy támogattál. Az esés folytán súlyosan megsérülhettem volna. Azelőtt jó társalgó voltál, de mióta Corbulo alatt katonai szolgálatokat tettél, kissé vad lettél és nagyon ritkán látlak.

Nero egy darabig hallgatott, aztán mondá:

- Hogy van az a leány... akit szerettél és akit Aulustól elvétettem számodra?...

⁵¹ Ariciai Diana templomának elöljárója.

Vinicius zavarba jött, de ebben a pillanatban Petronius segítségére sietett.

- Fogadok, uram, hogy elfeledte őt. Nem látod zavarát? Büntesd meg érte, uram, azzal, hogy nem hívod meg arra az ünnepre, melyet Tigellinus Agrippa thermáinál tiszteletedre akar rendezni.

- Nem, azt nem teszem. Éppen ott nem fog hiányozni a szépségek serege. Ennyi bizalommal vagyok Tigellinus iránt.

- Hogyan hiányoznának a charisok, mikor Ámor jelen van? - felelé Tigellinus.

Nero pedig mondá:

- Elsorvaszt az unalom! Az istennő akarata szerint Rómában maradtam, de ezt az életet nem birom elviselni. Antiumba megyek; itt, ezeken a szűk utcákon, e dülőfélben levő házak közt, e mocskos utcákban megfulladok. A bűz fölhat házamba és kertjeimbe. Ah! bár egy földindulás elpusztítaná Rómát, bár valami haragvó isten egyenlővé tenné a föld színével! Akkor megmutatnám, hogyan kell egy várost építeni, melyet a világ ural és mely az én fővárosom.

- Császár - viszonzá Tigellinus, - te azt mondod: «bár valami haragvó isten elpusztítaná a várost!» Nem úgy van?

- Úgy van. Mit gondolsz?

- Hát te nem vagy isten?

Nero türelmetlen mozdulatot tett kezével, és mondá:

- Most várjuk meg, mit tudsz Agrippa thermáinál. Aztán Antiumba megyek. Ti mindnyájan kicsinyes gondolkozású emberek vagytok, azért nem fogjátok föl, hogy szükségem van rendkívüli dolgokra.

E szavaknál lehunyta szemét, mi által ily módon tudtul adta, hogy nyugalomra van szüksége. Erre az augustiánusok eloszlottak. Petronius Viniciusszal távozott és mondá neki:

- Tehát meg vagy híva, hogy részt végy a mulatságon. A rótszakáll lemondott az utazásról, de bolondabbul fogja magát viselni, mint valaha és a városban is úgy akar önkénykedni, mint a saját házában. Iparkodjál te is e bolondságokban szórakozást és feledést találni. Valamennyi rossz szellemre! Alávetettük az egész világot, tehát jogunk van arra, hogy mulassunk. Te Marcus, pompás, szép ember vagy és részben ennek a körülménynek tulajdonítom azt a vonzalmat, melyet irántad érzek. Az ephesosi Dianára! Csak láthatnád összenőtt szemöldökeidet és arcodat, melyben a quirisek vére fölismerhető. Valamennyien úgy festenek melletted, mint a szabadosok. Igen, úgy van! Ligia már ma ott volna házában, ha nem annak a különös tanításnak a követője. Próbáld meg még egyszer bebizonyítani, hogy a keresztények nem ellenségei az életnek és az emberiségnek. Ők jót tettek veled, tehát hálásnak kell lenned irántuk, de a te helyedben utálnám az ilyen hitet és ott keresném élvezetemet, ahol található. Te pompás ember vagy, ismételten mondom és Róma nyüzsg az élvezetektől.

- Csak azt csodálom, hogy mindez még nem érintett és nem foglalkoztatott téged! - felelé Vinicius.

- Ki mondja ezt neked? Engem már régóta érint és foglalkoztat, de már többé nem vagyok olyan fiatal, mint te. Azonkívül más hajlamaim vannak, amelyek iránt nincs érzéked. Tanulmányaim számos élvezetet nyújtanak, melyeknek te híjjával vagy, szeretem a költészetet, míg téged untat, szeretem serlegeimet, vázáimat, gemmáimat és sok más dolgot, melyekre te nem is fityítesz, nekem fáj a hátgerincem, amit te nem érzesz és végre: megtaláltam Eunicét, míg te semmi hasonlót nem találtál. Én jól érzem magamat mindama mesterművek közt, belőled pedig

soha se tudok esztétikai érzésekkel bíró embert faragni. Tudom, hogy az élettől nem várhatok többet, mint amennyit már nyújtott, te pedig magad se vagy tisztában vele, hogy folytonosan roppant várankozásokat és reményeket táplálsz. Ha most közelednék hozzád a hálál, minden bátorságod, minden szomorúságod mellett bizonyos csodálkozással halnál meg, hogy már el kell hagynod a világot, míg én mint szükségességet azzal az erős meggyőződéssel fogadnám, hogy az egész világon nincs olyan gyümölcs, melyet még nem ízleltem. Ugyan nem sietek, de nem fogom késleltetni a halált és azon igyekszem, hogy mindvégig derült és vidám szívű legyek. Vidám kétkedők is vannak a világon. A stoikusok, nézetem szerint, balgák, de a stoicismus legalább megedzi az embereket, a te kereszténységed pedig csak szomorúságot hoz a világra és úgy hat az életben, mint a felhők a természetben. Ki vitt ennyire, ha nem a keresztények? De oly embereknek, akiknek jelvényök a kereszt, szükségképp így kell cselekedniök. Hallgass reám: a szép Görögországból származott a világ-bölcsesség és mi nagy hatalmat teremtettünk, de mit gondolsz, mit hozhat az a tanítás létre? Ha tudod, világosíts föl erre nézve, mert Polluxra, én nem tudom kitalálni.

Vinicius vállat vont.

- Úgy tetszik, attól tartasz, hogy én is kereszténynek lehetek.

- Attól tartok, hogy magad rontottad el az életedet. Ha nem tudsz görög lenni, legalább légy igazi római. Uralkodjál és élvezz! Bolondságainknak azért van némi értelmök, mivel legbensőbb lényünkől származtak. Azért vetem meg a rötszakállút, mivel olyan görög komédiás. Ha adna rá valamit, hogy igazi római legyen, megadnám neki azt a jogot, hogy bolondságokat vigyen végbe. Igérd meg, ha most otthon egy keresztényt találsz, hogy rómainak mutatod magadat. És ha Glaucus, az orvos az, még nem is fog rajta csodálkozni. A vizontlátásra Agrippa thermáinál.

KILENCEDIK FEJEZET.

A praetoriánusok körülvették az Agrippa tavának partján fekvő ligetet, hogy a nézők roppant nagy tömege ne háborgassa a császárt és vendégeit, mert azt beszéltek, hogy mindaz, ami gazdagság, szellem vagy szépség által tünt ki Rómában, meg fog jelenni ezen az ünnepségen és hogy ehhez fogható még soha se volt a városban. Tigellinus kárpótlást akart nyújtani a császárnak az elhalasztott utazásért, de egyúttal túl akarta szárnyalni mindazokat, kik Nerót valaha ünnepelték és meg akarta mutatni, hogy olyan jól senki se tudta őt szórakoztatni. E céllal szeme előtt, már akkor intézkedéseket tett, mikor a császárral Nápolyban és aztán Beneventumban időzött és parancsokat küldött, hogy a világ legtávolabbi részeiből állatokat, madarakat, ritka halakat és növényeket, valamint drága edényeket és kelméket szerezzenek be, melyeknek az ünnepség ékesítésére kellett szolgálniuk. Egész tartományok jövedelmeinek kellett örült szeszélyek kielégítésére szolgálniuk, de a hatalmas kegyeltnek nem volt szüksége arra, hogy kiméletes legyen. Befolyása napról-napra nőtt. Tigellinus talán nem volt kellemesebb a császárnak, mint mások, de mindig nélkülözhetetlenebb lön reá nézve. Petronius messze fölülmulta Tigellinust formára, szellemre, élcire nézve és értett ahhoz a mesterséghez, hogy a császár előtt minden beszédet érdekessé tegyen, de ebben, szerencsétlenségére, fölülmulta magát a császárt is, mi által fölkelte annak irigységét. Azonkívül nem hagyta magát mindenre, engedelmes eszköz gyanánt fölhasználtatni és a császár félt az ő ítéletétől, ha oly dolgokról volt szó, melyek az ízlés körül forogtak, míg Tigellinusszal szemben soha se kellett magát feszélyeznie. Már maga ez a név «arbiter elegantiarum», melyet Petroniusnak adtak, elkésérté Nerót, mert ki volt méltó rajta kívül annak a viselésére? Tigellinus elég okos volt arra, hogy tisztában legyen azzal, mi hiányzott nála és mivel látta, hogy se Petroniusszal, se Lucanusszal, se másokkal nem versenyezhet, akik származásuk vagy tehetségük, vagy tudományuk által tüntek ki, elhatározta, hogy azokat ügyes szolgálataival, kivált pedig oly pompa kifejtésével szorítja háttérbe, melynek még Nero képzeletére is mély hatást kellett gyakorolnia.

Elrendelte, hogy az ünnepséget egy óriási, aranyozott gerendákból készített tutajon tartsák meg. E tutaj széle a Vörös-tengerből és az Indiai-óceánból való pompás kagylókkal volt ékesítve, melyek mint a gyöngyök, a szivárvány színeiben csillogtak. Oldalain pálmabokrok, lótoszvirág-lugasok és virágzó rózsatők huzódtak. E virágok közt csergő, jó illatokat árasztó szökőkutak rejtőztek, az istenek szobrai és arany vagy ezüst kalitkák pompáztak, melyekben a legkülönfélébb madarak voltak. A középponton rengeteg sátor emelkedett, vagyis inkább, hogy a kilátást el ne takarja, egy sáturnak szíriai bíorból való teteje, mely ezüst oszlopokon nyugodott. Az alatta, a vendégek számára készen álló asztalok napként ragyogtak az alexandriai poharakkal, kristályokkal és edényekkel, melyek szinte felbecsülhetetlen értékűek voltak, melyeket egész Itáliából, Görögországból és Kis-Ázsiából zsákmányoltak. A tutaj, mely a bokrokkal és növényekkel pompás kerttel bíró szigethez hasonlított, arany és bíbor köteleken levő sajkákkal volt összekötve, melyek hal- hattyú- sirály- és flamingó-alakúak valának és melyekben a festett evezők mellett csodaszép természetű és arcvonású férfi és női evezősök ültek, akiknek haja keleti módra mesterséges volt, vagy aranyhálók tartották egybe. Mikor Nero Poppaeával és az augustiánusokkal a tutajra lépett és a bíborsátor alatt helyet foglalt, a sajkák lassan megindultak, az evezők vízbe merültek, az arany kötelek megfeszültek és az egész tutaj az ünnepség összes résztvevőivel elindult és karikákat húzott a vizen. Más sajkák és kisebb tutajok is körülvették azt, amelyeken citerások és hárfás nők ültek s tagjaik az ég és a víz kékjéből, az aranyozott hangszerek csillogásából kiemelkedtek, de egyúttal el is voltak attól árasztva s a legpompásabb virágokhoz hasonlítottak.

Zene és ének csendült meg a tó partján erre a napra épített, a sűrűben elrejtett házakban, a tájék, a ligetek visszhangzottak tőlük és a kürtök és trombiták harsogását a visszhang tovább adta. Maga a császár is meglepődött, akinek egyik oldalán Poppaea, a másikon Pythagoras volt. Tetszett neki az úszó ünnepség, mert valami új volt. Azonkívül olyan válogatott ételeket szolgáltak föl, amelyeket még maga Apicius se gondolt ki és annyiféle bort, hogy Otho, aki mindig nyolcvanféle bort szokott vendégei elé tenni, elbujt volna szégyenletében, ha ez a pazarlás szemébe ötlék. A nőkön kívül csupán az augustiánusok ültek az asztalnál, köztük Vinicius, aki szépségével mindenkit háttérbe szorított. Az előtt termete és arca nagyon is elárulta a katonát, de most a lelki fájdalmak és a testi szenvedések annyira megneumesíték vonásait, mintha egy szobrász művész keze újjáalakította volna őket. Arca színe kevésbé volt megbámulva, de azért megtartotta a numidiai márvány sárgás fényét. Szemei, úgy látszott, nagyobbak lettek és melancholikus kifejezést mutattak. Csak termete őrizte meg korábbi, duzzadó erejét, mely mintegy a páncélra volt teremtvé; a legionista hatalmas nyakán egy görög istennek, vagy egy túlfinomult, büszke és éleselmű patriciusnak feje ült. Mindnyájan a fiatal harcosra néztek, még magát Poppaeát és Rubriát, Vesta papnőjét se véve ki, akit a császár az ünnepségen látni kívánt.

A hegyi hóban hűtött bor hamarosan fölhevíté a vendégek szívét és fejét. A part sűrűjéből mindig több csónak jött elő, sáskák és szárnyas rovarok alakjában. A tó kék tükre olyan volt, mintha valaki virágszirmokkal hintette volna be, vagy mintha pillangók borítanák. A csónokok fölött itt-ott galambok és más madarak röpködtek Indiából és Afrikából, melyek ezüst és arany fonalakra és zsinórokra voltak erősítve. A nap már csaknem bevégezte pályafutását, május eleje volt, de a nap meleg; sőt forró vala, a tó apró hullámokat vert az evezők csapásai alatt, melyek a zene ütemére merültek a vízbe, de a levegőben a legcsekélyebb fuvalom se volt érezhető, a pagony egész mozdulatlanul állt, mintha elmerült volna abba, ami a vizen hallható és látható volt. A tutaj folytonosan körben mozgott és a rajta levő ittas vendégek egyre lármásabbak lettek. Az ünnepség még nem érte el tetőpontját, mikor a kezdetben megtartott sorrend, melyben az asztalnál ültek, fölbomlott. Erre a császár adott példát, amennyiben fölállt és azt parancsolta Viniciusnak, ki Rubria, a Vesta papnője mellett nyugodott, hogy álljon föl. Miután az ő helyét elfoglalta, valamit Rubria fülébe súgott. Vinicius a legközelebbi pillanatban Poppaea mellett volt, aki odatartá neki karját és arra kérte őt, hogy karperecét, mely kikapcsolódott, ismét csukja be. Mivel ezt csak lassan, reszkető kézzel tette meg, a császárné csaknem megszégyenült pillantást vetett reá hosszú szempillája alól és megrázta aranyfürtös fejét, mintha kellemetlen volna neki. A nap most vöröses sugarakat bocsátott ki és lassan leáldozott a pagony lombjai mögött; a vendégek legnagyobb része teljesen ittas volt. A tutaj most közelebb ment a parthoz, hol a bokrok és virágok közt férficsoportok voltak láthatók, melyek faunoknak és satyroknek öltözve, flótát vagy nádsipokat fújtak, vagy dobot vertek. A szürkület leereszkedett, a sátorból az ittasok kiabálása hangzott, akik Luna tiszteletére dicsőítő énekbe fogtak, aztán a ligetet hirtelen ezernyi lámpa világította meg. Nero és az augustiánusok eltűntek a berekben. Mindenkit vad mámor ragadt meg, senki se tudta, hol van a császár, senki se tudta, ki volt senátor, lovag, táncos vagy zenész.

Vinicius ugyan nem volt ittas, mint ama tivornyánál a császár palotájában, amelyben Ligia is részt vett, de ő is elkábult és megittasult mind attól, ami körülötte történt és az általános, lázas kedv végre őt is elragadta. Mikor egy csapat fiatal leányt pillantott meg, kiket Diana vezetett, feléjük sietett, mivel az istennőt közelebről akarta szemügyre venni és szíve hirtelen megdermedt kebelében. Azt hitte, hogy az istennőben, a félholddal fején, Ligiát ismerte föl.

Örületes táncban körülvették s aztán hirtelen, mint egy özcsapat, elfutottak, nyilván azzal a szándékkal, hogy üldözésre csábítsák őt. Ő azonban, dobogó szívvel, pihegve ugyanazon a helyen állva maradt, mintha lába a földbe gyökerezett volna, mivel, habár most látta, hogy a

Diana nem Ligia volt és közelebből nézve nem is hasonlított hozzá, a túlságosan erős benyomás megbénította erejét. Hirtelen vágy, végtelen vágy fogta el Ligia után, minőt még soha életében nem érezett és keblét újra mély, szenvedélyes szerelem tölté el iránta. Még soha se tetszett neki oly drágának, oly tisztának és oly szerelemre méltónak, mint ebben a pagonyban, hol örütség és vad kicsapongás uralkodott. Néhány pillanattal előbb az volt a szándéka, hogy ezt a kelyhet ajkához emeli, közel állt ahhoz, hogy ez a féktelenség őt is magával ragadja, most pedig undor és utálat fogta el. Azt hitte, meg kell fulladnia, keble friss levegőért sóvárgott, szeme az után vágyódott, hogy lássa a csillagokat, melyeket e rettentő liget sűrűsége elrejtett előle és menekülésre határozta el magát. De alig tett néhány lépést előre, mikor hirtelen egy sűrűn lefátyolozott arcú alak állt előtte, kezét vállára tette és miközben forró lehellelte elárasztotta őt, azt súgta neki:

- Szeretlek! Jöjj! Senki se lát bennünket!

Vinicius azt hitte, álomból ébred föl:

- Ki vagy? - kérde.

A nő még jobban hozzá simult és még sürgetőbben mondá:

- Szeretlek! Jöjj!

- Ki vagy? - ismétlé Vinicius.

- Találd ki!

E szavakkal ajkát a fátyolon keresztül az övére nyomta; aztán ismét elfordította tőle arcát.

De csókja ott égett Vinicius ajkán és újfent undorral tölté el őt. Szíve és lelke a távolban járt és az egész világon senki se létezett számára Ligian kívül. Azért eltaszította magától a lefátyolozott alakot és mondá:

- Bárki légy is, én mást szeretek és te nem kellesz!

- Emeld föl a fátyolt! - suttogá, fejét hozzá lehajtva.

Ekkor megzördült a mirtuszlomb és az alak álmokép gyanánt eltűnt, de a távolból még hallatszott különös és baljóslatú kacagása.

Hirtelen Petronius állt Vinicius előtt.

- Mindent láttam és hallottam - mondá.

- Menjünk innét - felelé Vinicius.

És ők a lovas praetoriánusok sorai közt távoztak a ligetből és végre a gyaloghintóknál voltak.

- Elkísérlek! - mondá Petronius.

Mindketten beszálltak. Útközben egy szót se szóltak. Csak mikor Vinicius atriumába értek, mondá Petronius:

- Tudod-e, ki volt az?

- Rubria? - kérde Vinicius, de már az a gondolat is undorral tölté el, hogy Rubria Vesta papnője volt.

- Nem!

- Hát ki volt?

- A Díva Augusta! Szándékosan megzavartalak benneteket, mert ha az Augustát fölismered és visszautasítod, menthetetlenül elvesztél volna, te, Ligia és talán én is.
 - Most elég volt Rómából, a császárból, az ünnepségekből, Tigellinusból és mindnyájatokból - tört ki Vinicius. - Itt megfulladok! Így nem élhetek tovább! Nem lehet!
 - Vinicius, te elvesztetted fejedet.
 - Az egész világon csak azt az egyet szeretem!
 - Mi következik abból?
 - Hogy nem kíváncszom más szerelem után, hogy többé mit sem akarok tudni életetekről, szemérmetlen ünnepségeitekről, hogy utálok undokságtokat.
 - Mi történt veled? Keresztény lettél-e?
- Ekkor a fiatal ember mindkét kezét halántékára szorította és kétségbeesve kiáltá:
- Még nem! Még nem!

TIZEDIK FEJEZET.

Petronius roppant bosszúsan és vállat vonva tért haza. Most már tisztában volt azzal, hogy ő és Vinicius nem értették meg többé egymást, hogy érdekeik teljesen szétváltak. Petronius az előtt a legnagyobb befolyást gyakorolta a fiatal katonára. Mindenben az ő példaképe volt és nagyon gyakran elég volt néhány gúnyos megjegyzés az ő részéről arra, hogy Viniciust valamitől visszatartsa vagy valamire sarkalja. Jelenleg mind ennek vége volt, úgy hogy Petronius nem is alkalmazta régebbi eszközeit, mivel érezte, hogy gúnyja és iróniája az új elvek ellenében hatástalan marad, melyeket a szerelem és a keresztény világgal való érintkezés Vinicius lelkébe plántált. A tapasztalt kétkedő fölfogta, hogy a kulcsot ehhez a szívhez elvesztette. Ez a tudat elégedetlenné tette őt, sőt bizonyos félelemmel tölté el, melyet az elmúlt éjjel eseményei még inkább fokoztak. «Ha az Augusta részéről nem muló szeszély, hanem valódi szenvedély», gondolá Petronius, «akkor két eset közül az egyik bizonyos: vagy nem fejt ki Vinicius ellenállást és akkor valamely véletlen vesztét okozhatja, vagy, ami most hamarabb föltehető, visszautasítja őt és ebben az esetben bizonyosan elvesz, igen, talán én is vele, ha csak azért is, mivel vérrokona vagyok, mivel akkor az Augusta gyűlöletét az egész családra kiterjeszti és befolyását Tigellinus javára érvényesíti... Úgy az egyik, mint a másik módon rossz vége lesz a dolognak.» Petronius nem volt gyáva és nem félt a haláltól, de mivel a halál után többé nem várt semmit, nem is akarta azt földézni. Hosszu megfontolás után végre arra az eredményre jutott, hogy a legjobb és legbiztosabb, Viniciust Rómából eltávolítani és utazásra küldeni. Ah! ha aztán Ligiát vele adhatná, mily örömmel tenné meg azt. Egyébiránt remélte, hogy rábeszélő tehetségével reábirhatja, hogy a leány nélkül is utazni megy. Akkor aztán azt a hírt terjeszti el a Palatinuson, Vinicius megbetegedett, hogy úgy róla, mint magáról elhárítsa a veszélyt. Végre az Augusta nem is tudta, vajjon Vinicius fölismerte-e őt és fölteheti, miképp nem forog fönn ez az eset; úgy hogy önszeretete nem volt megsértve. A jövőben azonban egész másképp fordulhat a dolog és ezt meg kell akadályozni. Petronius mindennek előtt időt akart nyerni, mert azt gondolta magában, mielőtt a császár Achájába utazik, Tigellinus, aki nem értett a művészethez, ismét átengedi az első helyet és elveszti befolyását. Petronius Görögországban bizonyos volt minden vetélytárs fölötti győzelméről.

Időközben elhatározta, hogy Vinicius fölött örködik és az utazásra buzdítja őt. Sőt egy idő múlva az a gondolata támadt, hogy a császártól rendeletet eszközöl ki, mely a keresztényeknek Rómából való kiűzését célozza, mert akkor Ligiának a várost Krisztus többi követőivel együtt el kell hagynia és Vinicius követhetné őt. Akkor nem volna szükséges őt rábeszélni, gondolá Petronius. A dolog magában véve nagyon lehetséges volt. Hiszen nem is olyan régen történt, hogy a zsidók a keresztények elleni gyűlöletből zavarokat támasztottak és Claudius, aki nem tudott különbséget tenni a zsidók és keresztények között, a zsidókat üzette ki. Miért ne utasítaná tehát ki Nero a keresztényeket? Rómában legalább több hely lenne nélkülök. Amaz «úszó ünnepség» után Petronius naponkint látta a császárt úgy a Palatinuson, mint más helyeken. Ilyenféle eszmét neki sugalmazni szintén könnyű volt, mert Nero minden eszme iránt fogékony volt, ha arról vala szó, hogy valakinek ártson vagy valakit elpusztítson. Petronius érett megfontolás után egész tervet dolgozott ki. Saját házában ünnepséget akart rendezni s azon a császárt a rendelet kiadására birni. Sőt azt a nem alaptalan reményt táplálta, hogy Nero a rendelet foganatosítását ő reá fogja bízni. És azt gondolta, hogy akkor Ligiát mindabban a kiméletben fogja részesíteni, mely Vinicius kedvesét megilleti, de azért mind a kettőt Bajaeba küldi, hol átadhatják magukat hajlamuknak és minden boldogságukat a kereszténységben kereshetik, ha nekik úgy tetszik.

Eközben gyakran meglátogatta Viniciust, egyrészt azért, mivel minden önzése ellenére a fiatal emberhez való ragaszkodása mindig újra fölülkerekedett benne és másrészt, mivel rá akarta beszélni az utazásra. Vinicius betegséggel mentegetőzött és soha se mutatkozott a Palatinuson, ahol naponként új terveket gondoltak ki. Egy napon Petronius magának Nerónak a szájából hallotta, hogy három nap alatt bizonyosan Antiumba megy és az előbbi mindjárt másnap reggel Viniciushoz ment, hogy őt erről értesítse. Ez az Antiumba meghívott vendégek jegyzékét mutatta neki, melyet reggel a császár egyik szabadosa nyújtott át.

- A nevem benne van, valamint a tied is! - mondá. - Otthon ugyanezt az írást fogod találni.

- Ha nem volnék a meghívottak közt, ez annyit jelentene, hogy halálom el van határozva, - viszonzá Petronius. - De az achajai utazás előtt ettől még nem kell tartanom. Ott nagyon is szükséges vagyok a császárnak. - Miután a jegyzéket átnézte, hozzátette:- Alig ért az ember Rómába, ismét el kell házat hagynia és tovább, Antiumba hurcolkodnia. De meg kell tennünk. Ez nem csupán meghívás, hanem egyúttal parancs is.

- És ha az ember nem engedelmeskedik?

- Akkor más módon kap fölszólítást, hogy sokkal hosszabb útra induljon... olyan útra, ahonnet többé nem tér vissza. Mily kár, hogy nem követted tanácsomat és nem hagytad el Rómát, ameddig még volt rá idő. Most Antiumba kell menned.

- Most Antiumba kell mennem! Lásd, milyen időkben élünk és mily hitvány rabszolgák vagyunk.

- Ezt csak most fedezted föl?

- Nem, de hiszen azt iparkodtál bebizonyítani, hogy a keresztény tanítás ellenséges lábon áll az étellel, mivel bilincseket rak reánk. De ezek a bilincsek erősebbek lehetnek-e azoknál, amelyeket mi hordozunk? Azt mondtad, Görögország a bölcsesség és szépség hazája és Róma a hatalom székhelye. Nos, hol a mi hatalmunk?

- Ugyan hivasd Chilont magadhoz. Ma nincs kedvem bölcselkedni. Herkulesre! Én nem teremtettem ezeket a viszonyokat és nem is vagyok felelős értük. Beszéljünk Antiumról. Tudd meg, hogy ott téged nagy veszély fenyeget és talán jobb lenne ezzel az Ursusszal megmérkőznöd, aki Crotont megfojtotta, mint Antiumba utaznod és mégis utaznod kell.

De Vinicius gondtalan mozdulatot tett kezével és mondá:

- Veszély! Mindnyáján a halál árnyékában járunk és minden pillanatban egy drága fej tűnik el.

- Fölsoroljam-e mindazokat, akiknek kevés eszök volt és Tiberius, Caligula, Claudius és Nero ellenére nyolcvan vagy kilencven esztendeig éltek? Sőt olyan ember is például szolgáljon neked, mint Domitius Afer. Teljes nyugalomban megvénült, habár egész életében gazember, gonosztevő volt. Talán éppen azért!

- Talán éppen azért! - ismétlé Vinicius. Aztán átnézte a névsort és olvasá: Tigellinus, Vatinius, Sextus, Africanus, Aquilinus, Regulus, Luilius, Nerolinus, Efrus, Marcellus stb. A gazemberek mily társasága, mily csőcselék! És még azt kell mondani, hogy ők kormányozzák a világot!... Nem illenék-e jobban hozzájuk, hogy valami egiptomi vagy szíriai istenséget a tartományokban hurcoljanak, a sistrumot verjék, vagy jóslással vagy tánccal keressék kenyeröket?

- Vagy betanított majmokat, számoló kutyákat, flótát fújó szamarakat mutogassanak - tette hozzá Petronius. - Ez teljesen igaz, de beszéljünk fontosabbról. Iparkodjál összeszedni gondolataidat és figyelj reám - folytatá Petronius. - A Palatinuson azt mondtam, beteg vagy és nem hagyhatod el a házat. Azért neved mégis a jegyzékben van, mi annak a bizonyítéka, hogy

valaki nem ad hitelt állításomnak és ezt szándékosan tette. A császár maga ezzel nem törődik, mert reá nézve te csak katona vagy, akinek nincs fogalma a költészetről és zenéről és akivel legfőlebb a cirkuszi versenyekről beszélhet. Eszerint csak Poppaea révén kerülhetett neved a jegyzékbe.

- A ligetben nem tudtam, hogy ő volt az, aki velem beszélt, de te hallgatóztál, hiszen te hallottad, mikor azt mondtam, hogy mást szeretek.

- És én kényszerítelek valamennyi földalatti istenre, őrizd meg eszednek azt a kis maradékát, melyet a keresztények még meghagytak. Hogyan lehet még ingadozni, mikor a lehető és a bizonyos pusztulás közt kell választani? Hát nem mondtam már neked, hogy menthetetlenül elvesztél volna, ha Poppaea hiúságát megsérted? A Hadesre! Ha gyűlölöd az életet, legjobbnak tartom, ha azonnal fölmetszed ereidet, vagy kardodba dőlsz, mert ha Poppaeát megsérted, a halál, mely neked van szánva, kevésbé könnyű lesz. Valamikor kellemesebb volt veled érintkezni! Tulajdonképp miről van szó téged illetőleg? Károd lesz-e ebből a dologból, vagy megakadályoz-e abban, hogy szeresd Ligiát? Azt se feledd, hogy Poppaea látta őt a Palatinuson és nem lesz nehéz kitalálnia, miért utasítod vissza az oly magas kegynyilvánításokat. Akkor aztán majd meg tudja találni Ligiát, még ha a föld alatt volna is. Nem csak magadat, hanem Ligiát is tönkre teszed - érted-e?

Vinicius mindent nyugodtan meghallgatott, de valami másra látszott gondolni és végre azt mondá:

- Látnom kell őt!

- Kit? Ligiát?

- Igen, Ligiát!

- Tudod-e, hol tartózkodik?

- Nem!

- Most megint régi temetőken és a Tiberen túl kezded őt keresni?

- Azt nem tudom, de látnom kell őt.

- Jó. Habár ő keresztény, talán mégis kiderül, hogy neki több esze van, mint neked és hogy ő nem kívánja veszteted.

Vinicius vállat vont.

- Ő megmentett Ursus kezéből.

- Minden esetre siess, mivel a rótszakáll nem fogja utazását elhalasztani. Halálos ítéleteket Antiumban is lehet hozni.

De Vinicius nem is hallotta azt, amit mondott. Egyetlen egy gondolat foglalkoztatta őt. Ligiával akart beszélni és azon gondolkodott, miképp lehetne annak módját ejteni.

Eközben oly esemény következett be, mely a nehézségeket talán elháríthatta.

A következő nap váratlanul Chilon jött hozzá. Nyomoruságosan és lerongyosodva, arcán az éhség minden jelével, rongyokba burkolva jelent meg Vinicius házában. A szolgák, kik azt a parancsot kapták, hogy a nap vagy éj bármely órájában bebocsássák őt, nem merték elutasítani, úgy, hogy minden teketória nélkül az atriumba tolakodott, Vinicius elé állt és mondá:

- Az istenek adjanak neked halhatatlanságot és osztozzanak veled a világalomban!

Viniciusnak az első pillanatban kedve támadt őt az ajtón kidobatni, de aztán eszébe jutott, a görög talán tud valamit Ligiáról és a kíváncsiság legyőzte az undort.

- Te vagy az? - kérdé. - Mi van veled?

- Rossz dolgom van, ó Zeus fia, - viszonzá Chilon. - Az igazi erény olyan portéka, amely után jelenleg nem kérdezősködik többé senki és a bölcsnek örülnie kell, ha őt napban egyszer birkafejet vásárolhat a mészárosnál, melyet aztán padlásszobájában megrág és könnyekkel öblít le. Ah uram! Amit tőled kaptam, Atractusnak kellett adnom könyvekért és megloptak és teljesen tönkre tettek. A rabszolganő, akinek tanításomat kellett volna leírnia, megszökött tőlem és elvitte annak a maradványát, amit nagylelkűségednek köszönök. Nyomorult ember vagyok, de azt gondoltam magamban, kihez forduljak, ha nem hozzád, ó Serapis, akit szeretek, istenitek és akiért életemet már kockára tettem.

- Miért jössz és mit akarsz? - kérdé Vinicius.

- Segítségért esedezem hozzád, ó Baál, nyomorúságomat, könnyeimet, tiszteletemet hozom neked és egy hírt, melyet irántad való szeretetből tudtam meg. Hiszen emlékszel, uram, nem régebbsen beszéltem neked, hogy az isteni Petronius egyik női rabszolgájának, a paphosi Venus övéből egy szál fonalat átengedtem. Azt mondták nekem, hogy segítettem rajta és te, ó nap fia, aki tudod, mi történik abban a házban, azt is tudod, micsoda ott Eunice. Még van egy másik fonalam. Számodra tartogattam, uram!

Itt Chilon elhallgatott, mivel észrevette, miképp Vinicius arcán harag és bosszúság tükröződik és hogy a kitörést megakadályozza, hirtelen így szólt:

- Tudom, hol lakik az isteni Ligia, meg akarom neked mutatni a házat és az utcácskát.

Vinicius elpalástolta a megindulást, melyet erre a hírré érezett és kérdé:

- Hol van ő?

- Linusnál, a keresztények legidősebb papjánál. Ursus is ott van és ez, mint az előtt, annál a molnárnál foglalatostokodik, aki ugyanazt a nevet viseli, mint dispensatorod, Demas! Ursus éjjel dolgozik, tehát semmit se tehet útatba, ha a házat éjjel bekerítéd. Linus öreg és rajta kívül csak még két öreg nő van a házban.

- Honnét tudod mindezt?

- Emlékszel, uram, hogy a keresztények hatalmában voltam és ők megkíméltek. Glaucus csalódott ugyan abban a föltevésben, hogy én vagyok szerencsétlenségének oka, de hát a szegény ember azt hitte és még most is hiszi. Azonban mégis megkímélt. Azért ne csodáld, ó uram, hogy hála tölti el szívemet. Olyan ember vagyok, aki régebbi, jobb időből származik. Azért azt gondoltam: szabad-e elhanyagolnom barátaimat és jótevőimet? Nem volnék-e kőszívű, ha nem tudakozódnám felőlök, ha nem iparkodnám kifürkészni, mi történik velök, mint szolgál egészségök és hol tartózkodnak? A pessinusi Cybelére! Nem, nem vagyok olyan kőszívű. Egyébiránt eleintén visszatartott az az aggodalom, hogy félremagyarázhatják szándékaimat. De a vonzalom, melyet irántuk éreztem, erősebb volt a félelemnél és az a készség, melylyel minden bántalmat megbocsátanak, bátorságot kölcsönzött. De mindennek előtt mégis reád gondoltam, uram. Utolsó kísérletünk vereséggel végződött és Fortuna fia kibékülhet-e ezzel a gondolattal? Azért most diadalt készítettem elő számodra. Az a ház egész magányosan áll, rabszolgáiddal úgy körülvétehető, hogy még egy egér se menekülhet ki belőle! Ó uram! uram! Egyedül tőled függ, vajjon ezt a nemes királyleányt még ma házában akarod-e birni. De ha arra kerül a dolog, nagylelkűségedben meg fogsz emlékezni arról, hogy apámnak szegény és éhes fia segített erre.

A fiatal embernek fejébe tolult a vére. Még egyszer jött reá a kísértés és egész valóját fölháborította. Ma még minden megváltozhatott. Elég volt, ha Chilon magánál tartja és kiadja a szükséges parancsokat, mielőtt a sötétség beköszöntött. És aztán végnélküli öröm! Mi volt eddig életem? - gondolá Vinicius. - Szenvedések, kielégítetlen kívánságok láncolata. Mindig megoldatlan kérdéseken töprengek. Ily módon mindennek egyszerre vége lesz. Ugyan eszébe jutott, hogy megígérte neki, miképp többé mihez se fog ellene. De hát miféle esküt tett? Az isteneket nem hitta bizonyosságul, mert ezekben többé nem hitt és Krisztusra nem esküdött, mivel még nem hitt benne. Azonkívül Ligiát, ha sértve érzi magát, törvényes feleségévé teheti s így módon az elkövetett igazságtalanságot jóvá teszi. Igen, kötelezve érezte magát erre, mivel életét neki köszönte. Arra a napra gondolt, mikor Crotonnal megtámadta őt menedékhelyén, mikor a ligiai reá emelte öklét, reá gondolt mindarra, ami aztán következett. Ismét látta őt, ágya fölé hajolva, őt, aki rabszolga-ruhába burkolva, mégis oly szép volt, mint egy istennő és oly jószágosan ápolta őt. Szeme önkénytelenül a larariumra és arra a keresztre irányult, melyet Ligia hagyott neki hátra. Mindezt új támadással jutalmazza meg? És hirtelen azt érezte, hogy nem elég neki, ha az ő házában van, nem elég neki, ha erőszakosan karjaiba vonja őt és hogy szerelme még valamivel többet követel... az ő beleegyezését, viszontszeretetét és az ő szívét. Áldott volna az a földél, amely alá Ligia önkényt menne, áldott volna az a pillanat, áldott a nap, áldott közös életük. Akkor az ő és Ligia boldogsága kimeríthetetlen volna, mint az óceán, multhatatlan volna, mint a nap. De, gondolta magában, őt erőszakkal elragadni annyi volna, mint ezt a boldogságot örökre földűlni és a legdrágábbat, egyedül szeretettet beszennyezni és tönkre tenni.

Mar a pusztá gondolatára is borzalom fogta el. Chilonra pillantott, ki szemmel tartotta őt, miközben rongyai alatt vakaródzott; kimondhatatlan undor fogta el őt és kedve támadt egykori cinkostársát széttiporni, mint a hogyan egy hitvány férget, vagy mérges kígyót eltaposnak. A legközelebbi pillanatban tudta, mit kell tennie. De mivel soha se tudott mértéket tartani és mindig kiméletlenül követte ösztönzéseit, Chilonhoz fordult és mondá:

- Nem követem tanácsodat, de hogy mégis megkapd jutalmadat, amelyre jogod van, az ergastulumba visznek és háromszáz vesszőütést kapsz.

Chilon halálsáppadt lett. A hideg határozottság a fiatal katona vonásain semmi reményt nem nyújtott arra, hogy csak kegyetlen tréfát üzött vele. Térdre esett, valósággal összegörnyedt és töredezett hangokon nyöszörgé:

- Hogyan, ó perzsa király? Ugyan miért? Te kegyelem pyramisa! Te irgalmasság kolosszusa! Ugyan miért? Én szerencsétlen, félig éhenvesző aggastyán vagyok! Szolgálatokat tettem neked... és így jutalmazol?

- Éppen úgy, amint te a keresztényeket jutalmaztad, - viszonzá Vinicius. És a dispensatort hívta.

De Chilon földre veté magát és Vinicius lábait görcsösen átkarolva kiáltá, miközben halálos sáppadtság borítá arcát:

- Uram! Uram!... Öreg ember vagyok! Ötven ütést, ne háromszázat! Ötven is elég! Vagy százat, ne háromszázat!... Irgalom! Irgalom!

Vinicius elrugta őt lábával és kiadta parancsait. A legközelebbi pillanatban megjelent a dispensator és Chilon megragadták és a fogságba hurcolták.

- Krisztus szerelmére! - kiáltá a görög még az ajtóban is.

Vinicius egyedül maradt. Mintegy újra föléledt és mindenekelőtt gondolatait akarta össze-szedni. Most föllélegzett, mert a győzelem, melyet önmaga fölött aratott, derült bizalommal

töltötte el. Azt hitte, jelentékeny lépéssel közelebb jutott Ligiához és jutalmat várt énjének leküzdéseért. Az első pillanatban esze ágában se volt, hogy Chilonon igaztalanságot követett el, amennyiben ugyanazon tettekért fenyítette meg, amelyekért azelőtt megjutalmazta. Ha ilyen gondolata támad, azt mondta volna, egész jogosult volt azon parancsa, hogy egy semmirekellőt megbüntessenek. De most csak Ligiára gondolt és úgy tetszett, mintha azt mondaná neki: «A jóért nem akarok neked rosszal fizetni és ha egykor meghallod, mint bántam azzal, aki reá akart beszélni, hogy ismét kezet emeljek ellened, hálás leszel irántam». Itt gondolatmenete hirtelen megakadt, mert azt kérdezte, vajjon helyesli-e majd Ligia az ő eljárását Chilon iránt. Hiszen a vallás, amelyet követett, azt parancsolta, hogy minden bántalmat meg kell bocsátani, hiszen a keresztények is megbocsátottak a nyomorultnak, habár jogosultak voltak arra, hogy bosszút álljanak rajta. Csak most hallotta lelke legmélyén e kiáltást: «Krisztus szerelmére!» Eszébe jutott, hogy ilyen kiáltás menté ki Chilon a ligiai kezéből és elhatározta, hogy a görögnek elengedi a büntetés hátralevő részét.

Ezzel a szándékkal éppen a dispensatort akarta behivatni, mikor az eléje lépett és mondá:

- Uram, az öreg ember elájult, talán meg is halt. Tovább is fenyíttessem-e?
- Iparkodjál őt föléleszteni és hozd ide!

Chilon olyan volt, mint a halál és a vér a lábairól az atrium mozaik-padlójára folyt. De eszméletlen volt és térdre rogyva kiáltá, miközben kezét Vinicius felé nyújtá:

- Köszönöm, uram! Te nagy és irgalmas vagy!
- Kutya! - kiáltá Vinicius - tudd meg, hogy csak Krisztus szerelmére bocsátok meg neked, akinek köszönöm magam is életemet.
- Uram! Neki és neked fogok szolgálni...
- Hallgass és figyelj reám. Állj föl. Velem jössz és megmutatod azt a házat, ahol Ligia lakik.

Chilon fölugrott, de alig állt lábán, mikor még sáppadtabb lett és gyöngye hangon mondá:

- Uram, valóban éhes vagyok... Megyek uram, hiszen menni akarok! De nincs hozzá erőm... Adasd ide kutyád tájából a maradékot, akkor tüstént megyek!...

Vinicius ételt adatott, egy aranyat és egy köpönyeget ajándékozott neki. De az éhségtől és ütésektől elgyöngült Chilon még akkor se birta használni tagjait, mikor már evett, habár haja a fején égnek meredt attól való félelmében, hogy Vinicius gyengeségét ellenszegülésnek tarthatja és még egyszer megkorbácsoltatja.

- Engedd, hogy a bor kissé fölmelegítsen és elmegyek Nagy-Görögországig - mondá fogvacogva.

Egy idő múlva ismét erőhöz jutott és együtt elhagyták a házat.

Hosszú útat kellett megtenniök, mivel Linus, mint a legtöbb keresztény, a Tiberen túl lakott, nem messze Miriamtól. Végre Chilon egy kis, kőfallal kerített, repkénynyel egészen befuttatott házat mutatott Viniciusnak, miközben mondá:

- Itt van, uram!
- Jó! - viszonzá Vinicius - most menj a dolgodra, de előbb figyelj reám: El kell feledned, hogy nekem szolgáltál, el kell feledned, hol lakik Miriam, Péter és Glaucus! Ezt a házat és az összes keresztényeket el kell feledned. Minden hónapban eljöhetsz hozzám és Demasszal, szabadosommal két aranyat fizettetsz magadnak. De ha a keresztényeket továbbra is szemmel tartod, halálra veretlek.

Chilon meghajtá magát és mondá:

- Mindent elfelejtek, amint parancsoltad.

De mikor Vinicius az utca egyik kanyarulatánál eltűnt, ökölbe szorítá kezét és fenyegetőleg megrázta:

- Atéra és a fúriákra! Semmit se felejték el!

Aztán ismét kimerülten földre rogyott.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Vinicius egyenest abba a házba ment, ahol Miriam tartózkodott. A kapu előtt Nazariussal találkozott, aki láttára zavarba jött. De Vinicius barátságosan köszönté őt és a lakásba vezetteté magát. Itt találta Miriamon kívül Pétert, Glaucust, Crispust és tarsosi Pált is, aki kevéssel előbb tért vissza Fregallaeból. A fiatal tribún beléptekor minden arcon csodálkozás tükröződött, ő pedig mondá:

- Krisztus nevében köszöntlek titeket, akit tiszteltek.

- Legyen neve áldott mindörökké, - felelék.

- Meggyőződtem erényetekről és jóságtokról, azért mint jó barát jövök hozzátok.

- Légy üdvöz mint jóbarát, - viszonzá Péter. - Űlj közibünk, uram, és mint vendég végy részt lakománkon.

- Részt akarok venni lakomátokban, de előbb hallgassatok meg, Péter, és te is, tarsosi Pál, hogy lássátok, jóindulattal vagyok irántatok. Tudom, hol van Ligia, éppen most álltam Linus háza előtt, itt a közelben. Jogom van hozzá, mivel a császár nekem ígérte. Birtokaimon a városban csaknem ötszáz rabszolgám van, s így körülvehetnem menedékhelyét és könnyű szerrel elvitethetném őt, és még se tettem meg, és nem is teszem!

- Az Úr áldása nyugszik rajtad, és megtisztítja szívedet, - mondá Péter.

- Köszönöm, de figyeljetek rám tovább. Nem tettem azt, pedig szomorúan élek és a vágy sorvaszt. Mielőtt titeket ismertelek, kétségtelenül elraboltam volna és házamban tartottam volna őt, de erényetek és vallástok, habár nem vagyok annak követője, megváltoztatta lelke-met, úgy hogy többé nem fogok erőszakot alkalmazni. Hogy miképp történt ez, magam se tudom! De hozzátok fordulok, mivel Ligiánál ti vagytok az atya és anya képviselői, és kérlek: Adjátok őt nekem feleségül. Esküszöm nektek, hogy nem tiltom meg neki Krisztus tiszteletét, igen, hogy magam is oktatást akarok venni az ő tanításából.

Fölemelt fővel, határozott hangon beszélt, de nagyon meg volt indulva és egész testében reszketett. Mélységes hallgatás következett, de mintha valami kedvezőtlen válasznak akarná elejét venni, sietve folytatá:

- Tudom, mily nagyok az akadályok, melyek bennünket elválasztanak, de Ligiát jobban szeretem, mint életemet, és habár még nem vagyok keresztény, nem vagyok sem a ti ellenségeitek, se Krisztus ellensége. Igaz akarok lenni veletek szemben, hogy bizhassatok bennem. E pillanatban reám nézve életemről van szó, és mégis nyíltan beszélek. Mások talán azt mondanák: «Kereszteljétek meg!» - én ellenben azt mondom: «Világosítsatok fel!» Hiszem, hogy Krisztus halottaiból föltámadott, mivel ezt oly emberek mondják, akik az igazságot szeretik és halála után látták őt. Hiszem, mivel magam láttam, hogy tanítástok erényességet, igazságosságot és könyörületességet hoz létre, nem pedig azokat a bűnöket, amelyekről titeket vádolnak. Pontosán ugyan eddig még nem ismerkedtem meg vallástokkal. Csak keveset hallottam tőletek. Egyet-mást műveitekből következtettem, csak keveset vettem ki a Ligiával és veletek való beszélgetésekből. És mégis, ismétlem, én is megváltoztam némileg e vallás által. Valamikor vasmarokkal tartottam fönnt a rendet házamban - most erre nem vagyok képes többé. Nem ismertem irgalmat, most részvétet érzek embereim iránt. Az előtt örömmel adtam át magamat az élvezeteknek, minap pedig megszöktem az ünnepségről, mivel az undor, a visszatetszés elfojtá lélegzetemet. Az előtt egy ember túlhatalmát jogosultnak tartottam, most sajnálom azt. Tudjátok meg, hogy nem ismerem többé magamat. Utálom az ünnepségeket, a tivornyákat, az

énekeket, a citera hangjait, és a virágfüzérek, utálom a császár udvarát és ezt az egész bűnös világot. És ha meggondolom, hogy Ligia oly tiszta, mint a hó, csak annál jobban szeretem őt, és ha meggondolom, hogy ő a ti vallástok által lett azzá, a mi, szeretem ezt a vallást is, és részesévé óhajtanék lenni. De mivel még nem fogom föl tanítástokat, mert nem tudom, vajjon birom-e követni, sem azt, vajjon természetemnek megfelelő-e, gyötrelmem és bizonytalanság közt élek, mintha a sötétségben botorkálnék.

Itt mintegy fájdalmasan összehúzódtak szemöldökei, és sötét pír tünt föl orcáin, de mindig hevesebben és fokozódó megindulással beszélt tovább:

- Látjátok, szerelem és bizonytalanság gyötör. Azt mondták nekem, a ti tanítástok nem nagy jelentőséget tulajdonít az életnek, az emberi örömeknek, az emberi boldogságnak, nincs tekintettel sem a törvényekre, sem a polgári rendre, sem a római uralomra. Igaz-e ez? Azt mondták nekem, ti örültek vagytok, most magyarázzátok meg, mit tudtok nyújtani a világnak? Bűn-e szeretni? Bűn-e, örömindeni az életnek? Bűn-e, a boldogságot kívánni? Ellenségei vagytok-e az életnek? A kereszténynek szegénynek és nyomorultnak kell-e lennie? Le kell-e mondanom Ligiáról? Mit parancsol a ti tanítástok? Tetteitek és szavaitok oly tisztáknak látszanak előttem, mint a víz, de mi van e víz fenekén elrejtve? Látjátok, őszinte vagyok. Világosítátok meg a sötétséget, mely engem környékez! Mert azt is mondták nekem: Görögország adott nekünk bölcseséget és szépséget, Róma világhatalmat teremtett, de mit tudnak a keresztények nyújtani? Nos, mondjátok ki, mit tudtok nekünk nyújtani? Ha fény és világosság rejtőzik ajtóitok mögött, nyissátok ki nekem!

- Mi a szeretetet hozzuk! - mondá Péter.

És tarsosi Pál hozzátette:

- Szóljak bár emberek és angyalok nyelvén, ha szeretetem nincs, olyanná lettem, mint a zengő réz vagy pengő cimbalom...

De az öreg apostol szíve mély szánalmat érzett a meggyötört lélek iránt, mely mint egy rab madár levegőre és napra vágyakodott, azért Vinicius fölé terjeszté kezét és mondá:

- Aki zörget, annak nyitnak, és az Úr kegyelme rajtad, azért megáldalak téged, lelkedet és szerelmedet az emberiség Megváltójának nevében.

Mikor Vinicius, ki maga is nagy lelkesedéssel beszélt, ezt az áldást hallotta, az apostol felé sietett, és most valami rendkívüli dolog történt. A quirisek büszke ivadéka, ki eddig egyetlen idegent se tartott egyenjogúnak, megragadta az öreg galileainak kezét és hálával telten ajkaihoz szorította.

És Péter örült rajta, mert látta, hogy a mag termékeny talajra esett, és nem hiában vetette ki hálóját.

A többi jelenlevők pedig, kik nem kevésbé örültek az isteni apostol iránti tisztelet eme félreismerhetetlen jelének, mintegy egy szájból kiálták: «Dicsőség mennyben az Istennek!»

Vinicius sugárzó arccal emelkedett föl és mondá:

- Látom, hogy a boldogság nálatok honol, mert már most is boldognak érzem magamat és meg vagyok győződve, hogy lassankint egyéb dolgokban is hozzátok közeledem. De hozzá akarom még tenni, hogy ez nem történhetik Rómában. A császár Antiumba utazik, és parancsot kaptam, hogy őt elkísérjem. Tudjátok, hogy az engedetlenség a halált jelentené. De ha kegyelmet találtam szemetek előtt, jöjjetek velem, hogy oktathassatok tanításotokban. Ott kevesebb veszély fenyeget titeket, mint magamat, mert a néparadatban magánál a császár udvaránál is hirdethetitek tanítástokat. Hiszen azt mondják, Acte keresztény, és a praetoriánusok közt is

vannak keresztények; én magam láttam a nomentani kapunál zsoldosokat, kik előtted letérdeltek, Péter. Antiumban villám van, ott összegyűlhetünk és csaknem Nero szeme láttára figyelhetünk tanításaitokra. Glaucus azt mondta nekem, hogy ti egy lélek kedvéért készek volnátok elmenni a világ végére, tegyétek meg tehát most érettem is azt, amit azokért tettetek, akiknek kedvéért Judaeából jövétek, - tegyétek meg és ne hagyjatok el engem!

Mikor ezt hallották, a jelenlevők tanácskozni kezdtek; mert magasröptű lelkesedés tölté el őket tanításuk győzelmének és annak a jelentőségnek gondolatára, melyet egy augustiánusnak megtérése, aki a legrégibb római családok egyikéből származott, a pogány világra gyakorolna. Tényleg készek voltak egy emberi lélek kedvéért a világ végére vándorolni, és Mesterök halála óta nem is tettek egyebet. Azért elutasító válasz eszökbe se jutott. Péter jelenleg az egész községnek pásztora volt és nem hagyhatta el a várost, ellenben tarsosi Pál, aki kevéssel előbb volt Ariciában és Fregallaeban, és ismét hosszú útra készült a Keletre, hogy az egyházakat meglátogassa és a hitsorsosokban új buzgalmat és új szellemet ébresszen, késznek nyilatkozott arra, hogy a fiatal tribúnt Antiumba elkísérje, mert ott könnyen találhatott a görög vizekre induló hajót.

Habár Vinicius bensőleg sajnálta, hogy Péter, akinek annyit köszönt, nem kísérhette el őt, mégis a legnyájasabban fejezte ki háláját, és aztán még egy utolsó kéréssel fordult az öreg apostolhoz.

- Mivel tudom, hol tartózkodik Ligia, - mondá, - hozzá mehettem és megkérdezhettem volna, vajjon feleségem akar-e lenni, mihelyt a keresztény tanítás beférközött szivembe, de kérlek, ó apostol, engedd meg, hogy lássam őt, vagy te vezess hozzá. Nem tudom, meddig kell Antiumban tartózkodnom, gondold meg azt is, hogy a császár környezetében senki se biztos, vajjon megéri-e a következő napot. Petronius már mondta, hogy engem ott veszély fenyeget. Engedd meg tehát, hogy lássam Ligiát, engedd meg, hogy szemem gyönyörködjék rajta, engedd meg, hogy megkérdézzem tőle, vajjon elfeledte-e azt a rosszat, amelyet vele tettem, és jóval akar-e nekem megfizetni.

Péter barátságosan mosolygott és mondá:

- Ki tudna tőled ilyen jogosult kérelmet megtagadni, fiam?

Vinicius ismét az apostol kezére hajolt, ez azonban a fiatal rómainak fejét kezei közé fogta és megjegyzé: - Ne félj a császártól, mert én azt mondom neked, hogy egy hajad szálát se fogja meggömbíteni fejedem.

Aztán elküldé Miriamot Ligiáért, miközben az előbbinek azt ajánlotta, hogy meg ne mondja, ki van náluk, s ily módon fokozzák a leány örömét.

Nem kellett messzire mennie, és a szobában egybegyűltek csakhamar ismét megpillantották Miriamot a kertecske mirtusz bokrai közt. Ligiát kézen vezette.

Vinicius eléje akart sietni, de a kedvesnek megpillantásakor boldogságának tudata csaknem minden erejét elrabolta, és lélegzetvesztve, dobogó szívvel, lábán alig állva, mozdulatlan maradt. Hiszen százszorta jobban izgatott volt, mint akkor, midőn a párthusok nyilait először hallotta feje fölött süvíteni.

A fiatal leány mit se sejtve lépett be, de az ifjú láttára szintén mintegy megbénulni látszott. Először élénk pirosság futá be arcát, hogy aztán annál nagyobb halványságnak adjon helyet; bámuló és egyúttal rémült szemmel nézett a jelenlevőkre.

De csak barátságos, jóakarató pillantásokkal találkozott, az apostol feléje közeledett és kérdé:

- Szereted-e még őt, Ligia?

Ekkor ajkai reszkettek, mint a gyermekéi, aki közel van a síráshoz, mert bűnösnek érzi magát és mégis tudja, hogy hibáját be kell vallania.

- Felelj! - mondá Péter.

És alázatosan, reszkető hangon suttogá, az apostol lábaihoz omolva:

- Igen, szeretem őt!...

A legközelebbi pillanatban Vinicius mellette térdelt. Péter áldólag reájuk tette kezét és mondá:

- Szeressétek egymást az Úrban és az ő dicsőségére, mert szerelmetekben nincs semmi álnokság.

MÁSODIK KÖTET.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Ligiával a kertben sétálva, Vinicius beszédes szavakkal ecsetelte neki mindazt, amit kevésbé előbb megvallott az apostoloknak - beszélt neki lelki küzdelmeiről, a változásról, amely vele történt, a mérhetetlen vágyódásról ő utánna, mióta Miriam házát elhagyta. Hasztalanul igyekezett őt feledni, mondá neki, éjjel-nappal reája gondolt. A kis puszpáng-keresztet, melyet emlékül hagyott hátra számára, larariumába vitte, és önkéntelenül isteni tiszteletet tanúsít iránta. Az első pillanattól fogva, mikor őt Aulus házában meglátta, szerette őt, de ez a szerelem minden nap nőtt, vágya minden órával fokozódott. Másoknak a párkák szabták meg életöknek végét, de ő meg volt győződve, hogy az ő végét szerelmi fájdalom, kielégítetlen vágy idézi elő. Csak szerelemből cselekedett rosszul. Mindig, egyre forrón szerette őt - Aulus házában, a Palatinuson, azokban az órákban, melyekben az Ostrianumban Péter szavaira figyelt, abban a pillanatban, mikor Crotonnal jött, hogy elrabolja őt, azokban a napokban, mikor Ligia őt ápolta, abban az időben, mikor elszökött előle. Chilon az ő második menedékhelyét is kifürkészte és azt tanácsolta neki, hogy kerítse őt hatalmába; de ő megfenyítetté Chilont, elment az apostolokhoz és felvilágosítást kért tőlük.

- Legyen áldott az a pillanat, - folytatá emelt hangon, - amelyben ez a gondolatom támadt, mert most velem vagy és nem menekülsz el többé előlem, mint ahogyan Miriam házából elszöktél!

- Nem előled szöktem meg! - viszonzá Ligia.

- Hát akkor miért menekültél el?

Kék szemét reá emelte s mélyen elpirulva viszonzá:

- Tudod...

Vinicius a túláradó boldogságban egy ideig elnémult, de aztán újfent beszélni kezdett. Elmondta Ligiának, miképp nyílt meg lassankint szeme és belátta, hogy ő egészen más, mint a többi, összes római nők, hogy közülök egyedül ő hasonlít Pomponiához. Csak nehezen sikerült Ligiával megértetnie, mi indítá meg őt, előtte kifejténie, hogy ő győzte meg arról, miképp a világon még más szépség is van, mint a testi, mert van lelki szépség is. Elragadtatással telve figyelt Ligia az ő szavaira, mikor kijelenté neki, hogy éppen azért, mivel elmenekült előle, még bensőbben szereti őt és szent lesz tűzhelyénél is. Kezét megfogva, bensőséggel nézett szemébe, mintha nem is tudná kifejezni, mily boldogságot nyújt neki és mintha meg akarna róla bizonyosodni, hogy megtalálta őt, hogy közelében van és mindig csak nevét ismételteté: «Ó Ligia, Ligia!»

És újra föl- és alá járkáltak a kertben és Ligia megvallá neki, hogy már Aulus házában szerette őt, igen, ha a Palatinusról újra visszavitte volna őt oda, már akkor biztosítja őt szerelméről, már akkor leküzdi ellene táplált elkeseredését.

- Esküszöm neked - veté most közbe Vinicius - nem én jöttem arra a gondolatra, hogy Aulus házából kiragadjalak. Majd meghallod egyszer Petroniustól, miképp beszéltem neki irántad való szerelmemről, azon kívánságomról, hogy feleségemmé tegyelek. «Hadd kenje meg ajtófélfámat farkas-zsírral, hadd üljön le tűzhelyemnél!» mondtam neki. De ő kinevetett, ő birta a császárt arra a gondolatra, hogy téged, mint kezest elvegyenek Aulustól és az én házamba vigyenek. Fájdalmamban gyakran megátkoztam őt, de most hálát adok a sorsnak, hogy így intézkedett, mivel különben a keresztények közé kerültem volna-e, különben megértettek volna-e?

- Ó Marcus, hidd el - veté közbe Ligia - maga Krisztus vezetett téged erre az útra.

Vinicius meglepődve veté hátra fejét, azután pedig mondá:

- Az igaz. Milyen csodálatosan történt minden. Téged kerestelek és a keresztényekre találtam. Az Ostriumban csodálattal telve figyeltem az apostol szavaira, mert ilyen szavakat még nem hallottam az előtt soha. Imádkoztál ott érettem is?

- Tudod, Marcus; imádkoztam éretted!

Éppen a repkénynyel sűrűn befuttatott kerti házikó mellett lépdelték el és ahhoz a helyhez közeledtek, ahol Ursus, miután Crotont megölte, Viniciusra rohant.

- Itt - jegyzé meg a fiatal katona - elvesztem volna nálad nélkül.

- Feledd el azt az iszonyúságot! - viszonzá Ligia - és bocsáss meg Ursusnak!

- Hát azt hiszed, boszút állok rajta azért, hogy téged védelmezett? Ha rabszolgám volna, szabadságot ajándékoznék neki.

- Aulus és Pomponia réges-régen fölszabadították volna őt, ha rabszolga volna.

- Emlékszel-e még, hogy azt mondtam neked, térj vissza Aulushoz és Pomponiához? - kérde most Vinicius. - De te azt felelted, a császár meghallhatná és kegyetlen boszút állhatna mind a kettőn. Lásd, nem sokára oly gyakran láthatod ezeket, akik oly drágák neked, amint akarod és anélkül, hogy veszélyeztetnéd őket.

- Mely okból, Marcus?

- Azt mondom, nem sokára, mert azt hiszem, hogy megláthatod őket, mielőtt feleségem lesz. Igen, Ligia! Ha a császár meghallaná vagy kérdezné, mi történt azzal a kezessel, akit nekem küldött, azt felelem akkor neki: «Ő az én feleségem, az én akaratommal jár Aulushoz és Pomponiához». A császár nem sokáig marad Antiumban, hiszen Achájába szándékozott utazni. De ha tovább maradna is, mint hiszem, nem kell őt minden nap látnom. Mielőtt tarsosi Pál szent tanítástokban részesített, megkeresztelkedem, visszatérek ide, iparkodom Aulust és Pomponiát, akik akkor bizonyosan ismét Rómában lesznek, magam számára megnyerni és téged - mivel így minden akadály el van az útból hárítva - tűzhelyemhez vezetlek. Ó carissima, carissima! - És mintha az eget szerelmének tanújául akarná hívni, kezét fölemelte, miközben Ligia boldogan kiáltá: «Ahol te Gajus vagy, ott én Gaja vagyok.»

- Ligia, Ligia! - kiáltá ismét Vinicius - még egy asszonyt se tiszteltek úgy férje házában, mint ahogy téged fognak tisztelni házamban.

Most hallgatagon lépdelték egy darabig. Átszellemült vonásaikon visszatükröződött az a boldogság, mely keblöket dagasztá; az istenekhez hasonlóan lépkedtek s oly szépek voltak, mint a virágok, melyek kikeletkor a földből hajtanak.

Végre a ciprusz alatt, közetlenül a ház előtt, megálltak. Ligia a fiatal katona mellére támaszkodott, aki most reszkető hangon kérte:

- Parancsold meg Ursusnak, hogy menjen Aulus házába és hozza el apró holmijaidat, gyermekkori játékszereidet és vigye hozzám.

De Ligia, kinek arca piros lett, mint a rózsza, halk hangon felelé:

- Ah, Marcus, az a szokás ellen lenne!

- Azt jól tudom. Rendszerint a pronuba⁵² viszi mindezeket a holmikat a menyasszony mögött; de tedd meg kedvemért, Ligia, küldd Ursust Aulus házába. Mindent szeretnék magammal vinni antiumi villámba és ha látom őket, reád fogok gondolni. - Itt összetette kezét és úgy ismételte, mint egy gyermek, aki valamit kér: «Pomponia már néhány nap múlva visszatér; tedd meg a kedvemért, diva; tedd meg, carissima!»

- E fölött döntsön Pomponia! - mondá Ligia.

És újfent elnémultak mind a ketten; úgy tetszett, mintha a szerencse, a boldogság megfosztotta volna őket nyelvöktől. Ligia ott állt a cipruszhoz támaszkodva s a fa árnyékában fehér virághoz hasonlított halvány arca, szemét lesüté, melle gyorsan pihegett. Vinicius csodálkozó pillantással nézett reá. Mély csend uralkodott köröskörül. A fiatalok szíve majdnem hallhatólag dobogott és szótlán elragadtatásukban úgy tetszett, hogy a cipruszok, mirtuszbokrok és a kerti ház repkénye közt a szerelem paradicsomában jártak.

Ekkor Miriam megjelent az ajtóban és fölszólítá őket, hogy jöjjenek be a közös lakomára. És leültek az apostolokkal, kik örvendező pillantással néztek reájuk, mint ifjabb nemzedékre, melynek föladata volt, hogy az új tanítás magvát a jövőben elhintse. Péter megtörte a kenyeret és megáldá; valamennyi jelenvoltnak arcán mély béke honolt, a boldogság lehellelte látszott az egész helyen kiöntve.

- Mondd csak - fordult végre Pál Viniciushoz - az élet és a boldogság ellenségének tartasz-e még bennünket?

A fiatal katona pedig gyorsan felelé:

- Belátom tévedésemet. Még soha se voltam eddig oly boldog, mint most közöttetek.

⁵² Az a matróna, aki az arát kíséri és őt a házasság kötelességeire oktatja.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Mikor Vinicius e nap estéjén a Fórumon át haza ment, a Vicus Tuscusban Petronius aranyozott gyaloghintóját pillantotta meg, melyet nyolc bithyniai vitt. Egy kézmozdulattal azt parancsolta az utóbbiaknak, hogy álljanak meg, gyorsan odaközelgett és benézett a függönyökön.

- Legyen kellemes, szerencsés álmod! - kiáltá erre nevetve, mikor az alvó Petroniust megpillantotta.

- Ah, te vagy! - mondá Petronius fölébredve. - Igen, elszunnyadtam, mivel az éjjelt a Palatinuson töltöttem. Különféle könyveket készülek vásárolni Antiumba. Mi ujság?

- Tehát a különféle könyves boltokat akarod fölkeresni?

- Igen, nem szeretem könyvtáramat rendtelenségbe hozni, azért az utazásra mindig külön könyveket szerzek. Valószínűleg valami új jelent meg Musoniustól vagy Senecától. Persiust is keresem és Vergil Eklogáinak bizonyos kiadását, mely nincs meg nekem. Ó mily fáradt vagyok és mennyire fáj a kezem a sok könyvforgatástól. Mert, ha az ember egyszer a könyves boltban van, önkénytelenül megnézi ezt is, azt is. Voltam Avirus könyves boltjában, Atractuséban az Argiletumnál és a Sosiusokéban a Vicus Sandalariusban. Kastorra! Legjobban szeretnék megint mindjárt aludni.

- Mivel a Palatinuson voltál, azt is megmondhatod, mi új dolog történt ott. Tudod-e mit? Küldd gyaloghintódat a könyvekkel haza és jöjj velem. Akkor aztán beszélünk Antiumról és még sok másról.

- Jó - viszonzá Petronius, a gyaloghintóból kiszállva. - Egyébiránt csak tudod már, hogy holnapután Antiumba utazunk.

- Honnét tudnám?

- Hát milyen világban élsz? Nos, akkor én vagyok az első, aki ezt a hirt tudtadra adja. Igen, holnapután reggel készen kell lenned. A borsó faolajban nem használt semmit, a nyakkendő nem használt semmit, a rőt szakáll rekedt. Azért az utazás elhalasztására gondolni se lehet. Átkozza Rómát, átkozza a római levegőt, bármikor kész lenne ezt a világon uralkodó várost a földdel egyenlővé tenni, vagy tűz által elpusztítani, most csak a tengerre vágyakozik. A szagokat, melyeket a szél a szűk utcákból felé hord, nem állhatja ki. Azt állítja, hogy ez által korai sírba siet. Ma minden templomban áldozatokat mutatnak be, mert a császár azt akarja, hogy hangját visszakapja és vissza is kell kapnia. És jaj Rómának, jaj a senátusnak, ha ezek az áldozatok tüstént nem használnak.

- Az achajai utazás akkor csakugyan teljesen céltalan lenne.

- Hát a mi isteni császáruknak csak ez az egyetlen tehetsége van? - veté közbe Petronius mosolyogva. - Nem léphet-e föl az olymposi játékoknál mint költő, Trója égésével, mint kocsihajtó, mint zenész, mint athléta, sőt mint táncos is és nem nyerheti-e el a győzőknek szánt összes koszorúkat? Egyébiránt tudod-e, miért lett rekedt ez a majom? A táncban versenyezni akart a mi Párisunkkal és a táncban Leda kalandját adta nekünk elő. Ennek folytán meghűlt, pedig rettentően megizzadt. Olyan vizes és síkos volt, mint egy angolna, mely éppen most kerül ki a vízből. Folytonosan változtatta az álarcot, úgy forgott, mint az orsó és úgy lóbálta a karját ide-oda, mint egy részeg hajós. Azt mondom, igazi undor fogott el, mikor arra a nagy hasra, azokra a vékony lábszárakra néztem. Paris két hétig tanította őt; de ő nyilvánosan akar ebben a pantomimusban föllépni - először Antiumban, aztán Rómában.

- Már az is sok botrányt okozott, hogy nyilvánosan énekelt, de hogy egy római császár mint mimus akar föllépni, az képzelhetetlen. Ezt még Róma se fogja eltűrni!

- Kedvesem, Róma mindent eltűr és a senátus hála köszönetet küld a haza atyjának. - És egy pillanat múlva hozzá tette: - A nép pedig még büszke lesz rá, hogy a császár az ő mulattatására adja magát.

- Petronius, mondd meg magad, vajon valaki jobban lealacsonyíthatja-e magát.

Petronius vállat vont.

- Te magányosan élsz házadban, csak Ligiára, a keresztényekre gondolsz s így nem tudod, mi történt ez előtt két nappal. Nero nyilvánosan házasságra lépett Pythagorasszal és ő ez alkalommal mint menyasszony lépett föl. Nem hiszed, hogy ez minden mértéket túlhalad, hogy ez a legnagyobb örültség? Elhiszed; de azért mégis megjelentek az erre fölszólított flamenek és a szertartásnak megadták a kellő szentesítést. Én mind ennél jelen voltam és sokat elbirok. De megvallom, nekem úgy tetszett, mintha az isteneknek, ha vannak, a mennydörgős mennykövel kellene közéjük csapniok. Azonban Nero nem hisz az istenekben és igaza van.

- Így az ő személyében a legfőbb papot, istent és az istentagadót látjuk egyesítve! - kiáltá Vinicius.

- Az igaz! - viszonzá Petronius nevetve. - De most nem jutott eszembe és ilyesmit még a világ se hallott soha. Nyilatkozatodhoz még csak azt kellene hozzá tenni - mondá aztán rövid szünet múlva - hogy ez a legfőbb pap, aki nem hisz az istenekben és ez az isten, aki kigúnyolja őket, mint istentagadó fél tőlük.

- A Vesta-templomában történt esemény ennek a legjobb bizonyítéka.

- Miféle világ ez!

- Igen, miféle világ ez és miféle császár ez! De hiszen így nem tarthat soká.

Időközben Vinicius házához érkeztek és miután ez parancsot adott, hogy vacsorát készítsenek, ismét Petroniushoz fordult és mondá:

- Igen, kedvesem, életünkben tökéletes változásnak kell beállania.

- Mi nem tehetünk semmit - viszonzá Petronius; - amíg Nero uralkodik, az emberek pillangókhöz hasonlítanak. Ha kegyének napja reájok sugárzik, vidáman röpködnek tova, de az első hideg szélroham ellenállhatatlanul a halálba kergeti őket. Maja fiára, már nem egyszer kérdeztem magamban, miféle csoda folytán érhetette el Lucius Saturninus a kilencvenhárom éves kort és miképp élhette túl Tiberiust, Caligulát, Claudius. De hagyjuk ezt. Megengeded-e, hogy Eunicét gyaloghintóddal elhozassam? Most már nem óhajtok többé aludni, együtt akarunk vigan lenni. Parancsold meg a citerásoknak, hogy jelenjenek meg a vacsoránál. Később aztán Antiumról beszélünk. Ez kivált miattad szükséges.

Vinicius tüstént parancsot adott, hogy hozzák el Eunicét, de aztán kijelenté, nem látja be annak szükségességét, hogy az Antiumban való tartózkodást még sokáig fontolóra vegyék.

- Mindezek azok törjék a fejüket - mondá végre - akik csak akkor vélnek élni, ha a császár kegyében sütkérezhetnek; a Palatinus távolról se jelenti a világot és kivált azokra nézve nem, akiknek szivők, akiknek lelkek más dolgokon csüng.

Mindezt Vinicius oly vidám hangon, oly boldogságtól sugárzó arccal mondá, hogy Petronius csodálkozva nézett reá és kérdé:

- Mi történt veled? Hiszen ma olyan vagy, mint abban a korban, mikor az arany bullát a nyakadban viselted.

- Végtelenül boldog vagyok - felelé Vinicius - és azért hívtalak meg, hogy ezt megmondjam neked.

- Mi történt?

- Olyan valami történt, amiről az egész római császári birodalomért se mondanék le.

Igy szólván, leült, fejét tenyerébe hajtá és kérde:

- Emlékszel-e még arra a napra, mikor együtt voltunk Aulus Plautius házában, arra a napra, amelyen először pillantottad meg azt az isteni leányt és a hajnalpirhoz, a tavaszhoz hasonlítottad? Emlékszel-e még erre a hasonlíthatatlan lényre, erre a Psychére, erre a pompás leányra, aki szépségre nézve felülmulja istennőinket?

Petronius oly csodálkozva nézett Viniciusra, mintha attól tartana, hogy fiatal rokona nincs egészen eszén.

- Kiről beszélsz? - kérde végre. - Hiszen csak nem teszed föl, hogy többé nem emlékszem Ligiára?

De Vinicius kiáltá:

- Bennem Ligia vőlegényét látod!

- Micsoda, te...?

Vinicius azonban nem engedé Petroniust szóhoz jutni, hanem fölugrott és kiáltá, hogy jöjjön be a dispensator:

- Gyűjtsd össze rabszolgáimat, ide előmbé - parancsolá aztán neki - egyetlen egy se hiányozzék. Gyorsan!

- Te Ligiát eljegyezted? - ragadta meg most Petronius újra a szót.

De ámulatának nem birt további szavakat kölcsönözni, mivel a nagy atrium Vinicius házában csakhamar méhkasoz hasonlított. Pihegő öregek, erős férfiak, nők, fiúk és leányok siettek elő. Minden pillanatban ismét új csapat érkezett; a folyosókon mindenféle nyelven kiáltások hangzottak. Végre mindnyájan sorokba helyezkedtek az oszlopok között és a falak hosszában. Vinicius, aki az impluviumba lépett, Demas szabadoshoz fordult és mondá:

- Mindazoknak, kik húsz esztendő óta házamban szolgálnak, meg kell a praetornál jelenniök, aki tudtokra fogja adni szabadságukat. Azok, kik nem oly régóta szolgálnak házamban, három aranyat kapnak és egy hétig kétszeres adagot. Küldj izenetet minden ergastulumba, hogy a büntetések el vannak engedve s az emberek a bilincsektől szabaduljanak és hogy elegendő táplálékot kell nekik adniok. Tudjátok meg mindnyájan, hogy a boldogság napja virradt föl számomra és csak vidám arcokat akarok látni házamban.

Rövid ideig mély hallgatás uralkodott, az egybegyültek azt vélték, nem hihetnek saját fülüknek. De hirtelen fölnyujták kezöket és egy szájjal kiálták:

- A...a! uram! a...a...a!

Vinicius egy kézmozdulattal elbocsátá őket. Jóllehet legjobban szerettek volna lábához borulni és neki köszönetet mondani, oly gyorsan elsiettek, amint csak lehet; de az egész ház visszhangzott örömkáltásaiktól.

- Holnap - fordult most Vinicius Petroniushoz - ismét összehivatom mindnyájukat a kertbe és megparancsolom mindegyiknek, hogy egy jelet rajzoljanak a homokba. Ligia szabadon akarja azokat bocsátani, akik a hal jelét rajzolják.

- A hal jelét! Ah, igen, emlékszem, hogy Chilon azt mondá, ez az ismertető jel a keresztények között - veté közbe Petronius egykedvű hangon, akit semmi sem ejtett sokáig bámulatba. - Aztán pedig kezet nyújtott Viniciusnak és hozzá tette:

- A boldogságot mindenki ott találja, ahol látni véli. Hintsen virágokat Flora számos éven át ösvényedre. Mindazt kívánom neked, amit magadnak kívánsz.

- Köszönöm. Szinte attól tartottam, hogy nem értesz meg, pedig még se cselekedhettem volna másként.

- Én? Ne értenék meg téged? Az nem áll. Ellenkezőleg azt mondom, helyesen cselekszel.

- Ha, te kiszámíthatatlan! - viszonzá Vinicius vidáman - elfelejtetted, mit mondtál egykor, midőn Pomponia Graecina házát elhagytuk?

- Nem! - mondá Petronius nyugodt hangon - de véleményem azóta megváltozott. Kedvesem - folytatá aztán rövid hallgatás után - Rómában semmi sem állandó, miért ne változtathatnám meg tehát én is véleményemet? Volt idő, mikor Nero közel volt ahhoz, hogy Actét nőül vegye és az ő kedvéért bizonyynal minden teketória nélkül megállapították volna királyi nemzetségből való származását. És az olyan baj lett volna? Ő tiszteletreméltó feleséget, mi pedig tiszteletreméltó Augustát kaptunk volna. Proteusra s az ő kopár parti helyeire mondom, annyiszor fogom változtatni nézetemet, ahányszor célszerűnek, tanácsosnak tartom. És ami Ligiát illeti, az ő királyi származását sokkal hamarabb ki lehet mutatni, mint Actéét. De Antiumban légy résen, mert Poppaea boszúvágyó asszony.

- Nem gondolok reá. Antiumban nem görbítik meg a hajam szálát se fejemen.

- Ha azt hiszed, hogy másodszor is ámulatba ejtesz, csalódsz. Ki biztosított erről téged?

- Péter apostol biztosított.

- Ah, Péter apostol! Ő ellene minő bizonyítékokat lehetne fölhozni? De engedd meg, hogy bizonyos óvintézkedéseket tegyek arra az esetre is, ha Péter apostol nem bizonyulna hamis prófétának. Mert föltéve, hogy Péter apostol csalódott, bizonyynal elvesztené bizalmadat, melynek Péter apostol jövőben is biztosan örvideni szeretne.

- Tégy, amint tetszik, de én hiszek neki. És ha azt gondolod, hogy gúnyos szavaiddal elidegeníthetsz tőle, csalódsz.

- Még csak egy kérdést! Már keresztény lettél?

- Eddig még nem. De tarsosi Pál el fog kísérni utamra, hogy a keresztény tanításra oktasson és később fölveszem a keresztiséget. Hidd el, állításod, hogy a keresztények minden életörömnek ellenségei, nem bizonyul valónak.

- Annál jobb reád és Ligiára nézve! - viszonzá Petronius. Aztán néhány perc múlva, mintegy magával beszélve, vállat vonva hozzátette:

- Különös, mily gyorsan tudnak ezek az emberek híveket szerezni és mily gyorsan terjed ez a felekezet.

- Igen - felelte Vinicius oly melegséggel, mintha már meg volna keresztelve. - Ezer és ezer keresztény van Rómában, egyáltalán Itáliában, Görögországban és Ázsiában. Keresztények vannak a légiókban és a praetoriánusok közt, sőt a császár palotájában is vannak keresztények.

Rabszolgák és polgárok, szegények és gazdagok, plebejusok és patriciusok vallják a keresztény hitet. Hát nem tudod, hogy a Corneliusok keresztények, hogy Pomponia Graecina keresztény, hogy Octavia a keresztény tanítás követője volt, hogy Acte is azt vallja? Hallod-e, ez a tanítás meg fogja hódítani az egész világot és egyedül neki fog sikerülni az, hogy változást hozzon létre. Nem, ne vondd megvetőleg válladat, mert ki tudhatja, vajjon egy év alatt, vajjon a legközelebbi időben nem veszed-e föl örvendező szívvel a keresztséget.

- Én? - veté közbe Petronius. - Nem, Leto fiára, azt nem éred meg soha. Még ha a keresztény tanítás az istenek és emberek minden bölcsességét magában foglalná is, nem keresztelkedném meg... Mily terheket vállalnék ezzel magamra és én nem szeretem megerőltetni magamat, mily lemondásra kellene törekednem és nem szeretek az életben valamiről lemondani. A te természetednél, mely mint a tűzön forró víz, mindig háborgásban van, mindig készen kell lennünk valami rendkívüliére. De nekem megvannak gemmáim, kameáim, műtárgyaim és Eunicém. Az Olympusban nem hiszek, de én a földön akarom azt magamnak megteremteni és addig akarok örülni az életnek, míg az isteni íjásznak nyila el nem talál, vagy míg a császár parancsára föl nem kell vágnom ereimet. Én épp úgy szeretem az ibolyaillatot, mint a kényelmes trikliniumot, sőt szeretem isteneinket is... ők kedvesek nekem - mint szónoki alakzatok és mindenek fölött szeretem Achaját, ahová most fogok menni kövér, vékonylábú, hasonlíthatatlan, isteni császárukkal, ezzel az Augustusszal, ezzel a Periodonicezzel,⁵³ ezzel a herkulési Neróval!

A hang, melyen mindezt mondta, világosan azt mutatta, hogy a pusztá föltevés is, miképp a galileai halász tanítására térhet, a legnagyobb mértékben mulattatja őt és félhangosan kezdé énekelni:

«Mirtusz lombja közé fonom be szablyám,
Úgy, mint Hármódiosz s Arisztogeitón».⁵⁴

De hirtelen elhallgatott, mivel jelentették neki, hogy Eunice megérkezett. Erre mindjárt föltálaták a vacsorát, mialatt citerások játszották darabjaikat; aztán Vinicius Chilonról beszélt és arról, hogy miképp ébreszté ez benne azt a gondolatot, hogy az apostolokhoz forduljon - oly gondolat, mely tulajdonképp abban a pillanatban támadt benne, mikor Chilon a vesszőcsapásokat kapta.

- Mivel az eredmény jó volt, a gondolatot is jónak kell neveznünk - jegyzé meg Petronius álmos hangon, kezével homlokát végig simítva. - Ami azonban Chilont illeti, én őt aranyat adattam volna neki, te pedig azt parancsoltad, hogy vesszőzzék meg őt és ez talán még célszerűbb volt. Ki tudhatja, vajjon a közel jövőben nem hajlonganak-e előtte senátorok, mint ahogyan most a mi lovagias dratvahúzó Vatiniusunk előtt hajlonganak. Jó éjszakát.

És a koszorút letéve, Eunicével fölkészült, hogy haza térjenek. Miután elmentek, Vinicius a könyvtárba ment és ezt írta Ligiának:

«Ó istennő! Ha kinyitod sugárzó szemedet, ez a levél reggeli üdvözlét vigyen neked tőlem, azért írok ma, habár holnap látni foglak. Holnapután a császár Antiumba utazik és nekem, eheu, kísérnem kell őt. Hallottad már, hogy nem szabad magamat kizárnom. Az engedetlenségért életemmel lakolnék - és a halál most gyűlöletes volna reám nézve. De ha azt akarod, hogy maradjak, írd csak egy szót és teljesítem kívánságodat. Petronius majd meg tud védeni. Ma, a boldogság e napján, minden rabszolgámat megjutalmazom. Azokat, kik már húsz év óta szolgálnak házamban, holnap a praetorhoz küldöm és szabadságot ajándékozok nekik; neked,

⁵³ Így hívták a görögök a győzőt, ki a versenyek egész sorában diadalt aratott.

⁵⁴ Kallimachosz költeménye. Ford. Arany János.

kedvesem, ezért meg kell dicsérned engem, mert mindezt a szent tanításra való megemlékezés-
sel teszem, amelyet követsz, mindezt a te kedvedért teszem. Holnap azt mondom nekik, hogy
hálájuk téged illet, hogy a te nevedet magasztalják. Én magam a szerelem békójában vagyok, te
bilincselteél magadhoz, nem kívánom többé szabadságomat. De átkozom Antiumot, a rőt-
szakállúnak utazása legyen átkozott! Ugyan nem vagyok olyan bölcs, mint Petronius, de ennek
örvendek és boldognak érzem magamat. Különben nem kellene-e nekem is Achajába mennem?
A reád való édes emlékezés bizonyynyal enyhületet ad a válás fájdalmaiért. És hidd el, ahányszor
csak megszabadulhatok, annyiszor pattanok lovamra és ide vágtatok Rómába, hogy szemem
gyönyörködjék látásodban, hogy fülem élvezze hangodat. Ha pedig nem szabadulhatok,
ízenetet küldök neked egy rabszolgától, aki aztán hírt hozzon felőled. Eközben üdvözöllek,
istennőm és ölelem lábaidat. Ó, ne haragudjál, hogy istennőnek nevezlek. Ha megtiltod,
engedelmeskedem, de ma még meg kell engedned. Üdvözleteimet küldöm neked jövőző
házadból - üdvözöllek teljes lelkemből.»

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Rómában köztudomású volt, hogy a császár utazása közben látni akarja Ostiát, vagy inkább a legnagyobb hajót a világon, mely egy rakomány gabonával Alexandriából oda érkezett és aztán Ostiából a Via Littoralison Antiumba akar menni. A szükséges intézkedéseket már több nap óta megtették. Azért már az utazásra kitűzött nap kora reggelén nagy embertömeg gyűlt egybe a Porta Ostiensisnél, benszülött és kóbor csöcselék, hogy örvendjen a pompának, melyet a császár utazásain ki szokott fejteni és amelyet a római nép soha se győzött eléggé megbámulni. Az utazás Antiumba se hosszú, sem az út oda fárasztó nem volt.

Magában a helységben, hol a legpompásabb paloták és villák emelkedtek, nemcsak kapni lehetett mindent, ami a kényelemre szolgált, hanem a legfényűzőbb igényeket is ki lehetett elégíteni. De azért a császár mégis mindazt magával szokta vinni, ami neki éppen tetszett, akár hangszerekről, akár házi eszközökről vagy szobrokról, mozaikokról volt szó, igen, ettől a szokástól még akkor se tért el, ha csak rövid pihenőt szándékozott tartani. Így hát minden utazásakor a szolgák egész légiója követte őt, teljesen eltekintve a praetoriánusok csapataitól és az augustianusok nagy számától, akiknek mindegyike szintén egész rabszolga-kiséretet vitt magával.

Még mielőtt pitymallott, campaniai, napbarnította pásztorok, lábukon kecskebőr bocskorral, ötszáz kanca szamarat hajtottak ki a kapukon, hogy lehetségessé váljék Poppaeának megérkezése után való reggel az általa megszokott samártej-fürdőt venni. A sokaság nevetve, csodálkozva nézte a fülesek porfelhőt verő falkáját és örömmel hallotta az ostorok durrogását, a pásztorok szilaj kiabálását. Alig vonultak el a kanca szamarak, egy csapat fiatal rabszolga jelent meg, akik az utat gondosan föltisztították és virágokkal és fenyőlevelekkel behintették. Az emberek bizonyos büszkeséggel súgták egymásnak, hogy az út egész Antiumig virágokkal lesz behintve, melyeket részint a körüllevő magánkertekből hoztak, részint drága pénzen a Porta Mugionisnál levő kereskedőktől vásároltak. Minél jobban közeledtek a déli órák, annál nagyobb volt a nézők tolongása. Egész családok jöttek ki és hogy ne unatkozzanak, élelmi szereiket kiterítették a kövekre, melyek az új Ceres-templomnak voltak szánva és szabad ég alatt költék el edelöket. Itt-ott csoportok képződtek olyanok körül, akik már utazni voltak s így nagy garral beszéltek. Nagy érdeklődéssel hallgatták őket, amint a császár mostani utazásáról, annak jövő útjairól vagy általában az utazásokról szóltak. Hajósok és kiszolgált zsoldosok csodadolgokat mondtak oly országokról, amelyekről utazásaik és hadjárataik alkalmával hallottak és amelyekben eddigelé még egyetlen római se fordult meg. A kis polgárok, akik nem jutottak tovább a Via Appiánál, bámulattal figyelték azokra az elbeszélésekre, melyek az Indiában és Arábiában levő csodákról, a Britanniát körülvevő archipelagusról s a benne levő kicsiny, szellemektől lakott szigetről, melyen Briareus az alvó Saturnust fogva tartotta, a hyperboraeusi mezőkről, a megmervült tengerekről, a hullámok sistergéséről és zúgásáról szóltak, mikor a leáldozó nap az óceán hullámaiba merül. Ilyen és hasonló beszédek és mondák könnyen hitre találtak a csöcseléknél, hiszen olyan emberek is hitték, mint Plinius és Tacitus. Behatóan megbeszélték azt a hajót is, melyet a császár meg akart tekinteni, oly hajó, mely nemcsak két esztendőre elegendő gabonát hozott, hanem amelyen még négyszáz utas, ugyanannyi zsoldos és nagyszámú vadállat volt a nyáron tartandó játékok számára. Ez a hír a császárra nézve kedvező hangulatot keltett, mert azt gondolták, a császár Róma népességének úgy élmezéséről, mint mulattatásáról gondoskodik. Így arra készültek, hogy őt a legmelegebben üdvözlik.

Eközben egy szakasz numidiai lovas mutatkozott, mely a praetoriánus zsoldosokhoz tartozott. Sárga ruhát, vörös övet viseltek és nagy arany fülbevalóik sajátos fényt vetettek a fekete

arcokra. Bambuszládsáik hegyei lángocskák gyanánt csillogtak a napon. Miután elvonultak, élénk mozgás támadt a tömeg között. Mindenki a kapu felé nyomult, hogy még egyszer láthassák őket, de tüstént egy szakasz praetoriánus sietett elő gyalog, kik a kapu mindkét felén fölálltak és az átjárást senkinek sem engedték meg. Most számtalan kocsi következett, megrakva bíbor, piros és violaszínű sátorokkal, hófehér arany fonalakkal átszőtt bisszusz-sátorokkal, keleti szőnyegekkel, citrusból való asztalokkal, mozaiktáblákkal, konyhaedényekkel, kalitkákkal, telve a keletről, északról és nyugatról való madarakkal, melyeknek veleje és nyelve a császár asztalára volt szánva, boros korsókkal, gyümölcsös kosarakkal. De mindazokat a tárgyakat, melyeket törekeny voltuknál fogva kocsikon nem lehetett szállítani, rabszolgák cipelték. Száz meg száz ember vonult el, kik mindenféle műtárgyakat, korinthusi ércből való szobrokat vittek - némelyek etruszk, mások görög vázákkal; ismét mások arany- vagy ezüst eszközökkel, vagy alexandriai üveg-edényekkel vonultak tova. E rabszolgák, őrizetét lovon és gyalog apró praetoriánus szakaszok képezték s a rabszolgákra számos fölvigyázó ügyelt föl. Az utóbbiak mindegyike korbácsot tartott kezében, melynek végén a durrantó helyett egy darabka ólom vagy vas volt erősítve. Mindezen férfiak hosszú menete, kik végtelen komolysággal és a legnagyobb vigyázattal vitték a legkülönbélebb tárgyakat, ünnepies körmenet benyomását kelté és ez a benyomás még fokozódott, mikor a császárnak, az egész udvarnak hangszereit hozták. Mi minden volt itt látható! A hárfa, a görög lant, a zsidók és egiptomiak lantja, a lyra, a phorminx, a citera, csigaalakulag hajlított kürtök, harsonák és cimbalmok. Mikor a roppant számú arany- és bronz hangszereket látták, melyek drága köveikkel és gyöngyeikkel a napban ragyogtak, azt hitték, Apolló vagy Bacchus van úton az egész világ körül. Alig mentek el a rabszolgák a hangszerekkel, pompás hintók jöttek az akrobaták, táncosok és táncosnők festői csoportjaival, kezökben thyrsusbottal, aztán a rabszolgák következtek, akiket fényűzés kedvéért az útra vittek, mivel semmi szolgálatot nem kellett tenniök, nevezetesen nagyszámú fiúk és kis leányok Görögországból és Kis-Ázsiából, az utóbbiak hosszú hajjal, vagy aranyhálókban rendezett fürtökkel, de mindnyájan oly csodaszépek, mint az amorettek. Most ebből a szépségből természetesen nem sok volt látható, mivel arcukon vastag festékréteg volt a gyöngé bőr védelmére a Campania szelei ellen.

És ismét a praetoriánusok egy szakasza jelent meg: óriási, szakállas sygambriaiak kék szemmel és vörös szőke hajjal. Zászlótartók, úgynevezett imaginariusok, a római sassal, fölírtos táblákkal, a germán és római istenek képeivel és a császár egész alakú és mellszobraival lépdeltek előttük. E zsoldosok napbarnított tagjai hatalmasan kandikáltak ki a bőr és páncél alól és valóban alkalmasoknak látszottak arra, hogy e védőcsapatnak rendelt nehéz fegyverzetet hordják. A föld megrendült egyenletes lépteik alatt. Erejük teljes tudatában a császárral szemben is megvetéssel néztek az utcai csöcselékre, anélkül, hogy többé arra gondolnának, miképp bilincsekben hozták őket Rómába. De számuk aránytalanul csekély volt, mivel a praetoriánusok zöme a táborban maradt a rend föntartása és a város oltalma végett. Alig tűntek el a sygambriaiak a szemhatárról, mikor Nero oroszlánjait és tigriseit hozták, hogy mindenkor képes legyen Dionysust utánozni és őket kocsijába fogatni. A legvadabb állatokat, melyek virágokkal úgy körül voltak fonva, hogy virágfüzéreknek látszottak, hindúk és arabok acél láncokon vezették. A gyakorlott állatszeliidítőktől megfélemezett bestiák zöldes szemökkel álmosan néztek a sokaságra, de néha mégis fölemelték hatalmas fejüket és fújva szimatoltak orrukkal, miközben érdes nyelvüket hatalmas torkukban folytonosan ide s tova mozgatták.

Most jöttek az elefántcsonttal kirakott és gyöngyökkel diszített császári kocsik, aranyból és bíborból, a legdrágább ékességek fényében ragyogva. Utánuk ismét a praetoriánusok egy kis

szakasza következett római fegyverzetben, kik itáliai önkéntesekből⁵⁵ állottak; erre a személyes szolgálatra kiválasztott rabszolgák és fiúk vonultak el, és végre a sokaságnak a távolból hangzó kiáltásai a császár közeledtét jelezték.

A nézők közt volt Péter apostol is, ki életében egyszer látni akarta a császárt. Ligia, kinek arca sűrű fátyollal volt takarva, és Ursus, a fiatal leányra nézve a legjobb oltalom ebben a féktelen, zabolátlan népsokaságban, vele voltak. A ligiai anélkül, hogy sokáig gondolkoznék, fogta a kövek egyikét, melyek a templom építésénél voltak fölhasználandók, és az apostolhoz vitte, hogy az reá állhasson és mindent jobban láthasson. Az emberek ugyan duzzogtak, mivel Ursus kiméletlenül nyitott köztük utat; de mivel minden erőlködés nélkül vitte oda a követ, melyet különben a legerősebb négy férfi is alig birt volna fölemelni, a fölháborodást mély csodálkozás váltotta föl, és köröskörül fölhangzott a kiáltás: «Macte!» Most közeledett a császár. Olyan hintóban ült, mely nyitott sátor alakú volt, úgy, hogy a sokaság láthatta őt. A fogatot hat fehér, aranypatkós idumaeai csödör képezte. A hintó igen nagy volt; több személy helyet talált volna benne kényelmesen. De Nero, attól a kívánságtól vezérelve, hogy a tömeg figyelmét semmi se vonja el róla, egészen egyedül kocsizott a városon keresztül. Csak két torzalakú törpe kuporgott lábánál. Fehér tunikát és amethisztszínű tógát viselt, mely kékes fényt vetett arcára. Fejét babérkoszorú ékesíté. Nápolyi utazása óta észrevehetőleg erősebb volt, arca szélesebb és teltebb lón. A kövér, kettős toka folytán a száj és orr közötti tér, mely mindig rövid volt, úgy látszott, hogy sokkal kisebb lett. Otromba nyaka körül, mint rendesen, selyem kendőt csavart, melyet fehér, kövér, a vörös szőröcskékkal mintegy vérfoltokkal borított kezével hébe-hóba megigazított. Eddigélé még soha sem engedte meg az epilátoroknak, hogy e szőröcskéket kitépják, mivel azt mondták neki, ez által újjreszketés állhat be, és képtelenné válik a lant pengetésére. Szertelen hiúság, kimerültség és unalom keveréke látszott, mint mindig, arcán, ezen az arcon, mely félelmetkeltő, és egyúttal nevetséges benyomást gyakorolt. Menet közben fejét szakadatlanul mindkét oldalra fordította, szemét néha behunyta, és aztán ismét arra a módra figyelt, amelyen a sokaság őt üdvözölte. Valódi tetszésviharban részesült. Folyton ezek a kiáltások hangzottak: «Légy üdvöz, isteni császár, imperátor, légy üdvöz! Légy üdvöz, te hasonlíthatatlan, Apolló fia, nem, Apolló maga!» Nero mosolygott, mikor ezeket a kiáltásokat hallotta, de hirtelen mintegy felhő vonult arcára. A római nép mindig hajlandó volt a csufolódásra, és ebben nem ismert kiméletet; még a nagy triumphátorokkal, a nagy emberekkel szemben is, kiket szeretett és tisztelt, kemény kritikát gyakorolt. Köztudomásu volt, hogy Julius Caesar bevonulásakor Rómában ez a kiáltás hangzott: «Polgárok, vigyázzatok feleségekre, a kopaszfejű csaló jön.» De a betegesen hiú Nero nem birt elviselni semmiféle gáncsot, és a tetszéskiáltások közt mégis világosan hallhatóak voltak e szavak: «Ahenobarbus, Ahenobarbus, mit csináltál vörös szakálladdal? Attól féltél, hogy Róma lángba borulhat tőle?» Mivel azonban Nero már régóta nem viselt többé szakállt - egy arany tokban a kapitóliumi Jupiternek szentelte - ezek a kiáltások nem valami nagyon bosszantották. Ekkor egyszeriben néhány, kőrakások és templomkiszögellések mögé rejtőzött személy ezt kiáltozta: «Anyagyilkos! Nero! Orestes! Alcmaeon!» míg mások ezt kiálták: «Hol van Octavia? Add vissza a bíbort!» És Poppaeát, kit közetlenül a császár mögött gyaloghintóban vittek, ezzel a kiáltással fogadták: «Flava coma»,⁵⁶ mi a közönséges utcai rimák elnevezése. A császár finom fülét e kiáltások egyike se kerülte ki. Lassan szeméhez emelé a csiszolt smaragdot, és a kiáltozókat kereste, hogy azoknak külsejét emlékezetébe vesse. Eközben tekintetét önkéntelenül az apostolra

⁵⁵ Itália lakosait Augustus a katonai szolgálattól fölszabadította, ennek következtében az úgynevezett itáliai cohorsok, melyek főleg Ázsiában állomásoztak, önkéntesekből álltak, a praetoriánus őrseget, amennyiben nem külföldiekből volt, szintén önkéntesek képezték.

⁵⁶ Aranyhajú.

szögezte, aki még mindig kimagasodva állt a sokaság között. E két férfi néhány pillanatig farkas szemet nézett egymással, de e fényes kíséret, e roppant tömeg közt senkinek se tűnt föl, hogy ebben a pillanatban két világhatalom találkozott egymással, a pompakedvelő, erőszakos császár, kinek, mint egy véres álomnak kellett eltűnnie, és a feltűnés nélküli ruhákba öltözött, egyszerű aggastyán, aki tanításával örök időkre birtokába vette a várost, az egész földet.

Közetlenül a császár hintója mögött nyolc afrikai vitte a díszes gyaloghintót, melyben a nép előtt gyűlöletes Poppaea ült. Neróhoz hasonlóan, amethisztzínű ruhákba volt öltözve. Egykedvűen és mégis olykor gondolatokba merülten nézdegélve, vastag festékréteggel fődött, mozdulatlan arcával úgy festett, mint egy szép, de vészthozó istennő, kit körmenetben visznek. Mögötte ismét a szolgálókból és szolgálókból álló egész udvari cselédség következett, azután meg egy sor kocsi a mindennapi használatra szolgáló mindenféle holmikkal, diszítványokkal és drága piperével. A nap már magasan állt az égen, mikor az augustiánusok végtelennek látszó sorban elvonultak s oly pompát és fényt fejtettek ki, hogy kocsijaikkal és gyaloghintóikkal csillogó kigyóhoz hasonlítottak. A tunya, a sokaságtól viharosan üdvözölt Petronius szép női rabszolgájával együtt gyaloghintóban vitette magát. Tigellinus poniktól húzott hintóban ment. Az apró lovacskákat piros és fehér tollak díszítették. Üléséből folyton-folyvást fölemelkedett, hogy előre nyújtott nyakkal a császárt nézze, mert azt remélte, Nero egy jeladással magához fogja hívni kocsijába. A sokaság különös ujjongással köszönté Piso Licinianust, míg Vitelliust kacagással, Vatiniust fütyöléssel fogadta. Licinius és Lecanius konzulok iránt a nép teljesen egykedvűleg viselkedett, Tullius Senecio felé pedig, kit anélkül, hogy tudnák, miért, nagyon kedveltek, és Vestinius felé tetszésnyilvánítások hangzottak. A kíséret csaknem végtelen volt. Úgy tetszett, mintha minden, ami Rómában gazdag, fényes és valami jelentőséggel bíró volt, Antiumba akarna kivándorolni. Nero soha sem utazott másképp mint ezer hintóval, és kísérete majdnem mindig oly számos volt, mint egy légio⁵⁷ zsoldos. Most Domitius Afer és az öreg Lucius Saturnius tűnt föl; aztán fiai kíséretében Vespasian jött, aki a judaeai hadjárat vezérének volt kiszemelve, amelyből azért volt visszatérendő, hogy császárrá kiáltásák ki. Őt követték a fiatal Nerva, Lucanus, Annius Gallus, Quintianus és egy sereg nő, kik gazdagságuk, szépségük, fényűzésük és bűneik miatt voltak híresek és hirhedtek. De nem csupán az ismert személyiségek bilincseltek le a nézők figyelmét, hanem a lovak és azoknak szerszámai, és a világ minden részéből összeszedett cselédségnek különös ruházata. A pompa és gazdagság e szertelenségénél az ember nem tudta, merre irányozza tekintetét. A szem és az érzékek kápráztak az arany ragyogásától, a bíbor- és violaszínek csillogásától, a drágakövek villogásától, a brokát, a gyöngyök és az elefántcsont fényétől. Még a nap is elhalványulni látszott ettől a pompától. A nézgelődő sokaság közt bizonyynyal sokan voltak üres gyomorral és éhségtől beesett szemmel. Csodálni lehetett-e tehát, ha ez a látvány a gyöngyélet utáni vágyat és az irigységet felkeltette? És a nézők legnagyobb része fölemelkedve érzé magát Róma hatalmának, nagyságának gondolatára, melynek a világ hódolt, amely előtt a világ meghajolt. De ki merte volna azt gondolni, hogy ez a hatalom nem él túl minden időt, minden nemzetet, és hogy a földön egy még győzelmesebb hatalom fog vele szembeszállani?

A kíséret legutolsói közt volt Vinicius. Az apostolnak és Ligiának váratlan láttára kiugrott a kocsiból és mind a kettőt boldogságtól sugárzó arccal, de oly embernek izgatott hangjával üdvözölte, akinek kevés veszteni való ideje van.

- Tehát eljöttél, ó Ligia! - fordult aztán a fiatal leányhoz. - Hogyan köszönjem ezt meg neked! Jó előjelnek tekintem jöttödet. Most még egyszer köszönhetlek, mielőtt elválunk, de nem sokára válok el. Gondoskodom róla, hogy az egész úton mindig friss lovakat kaphassak, és

⁵⁷ Egy légio a császárok korában 12.000 emberből állt.

minden szabad napon eljövök, míg ki nem eszközlöm, hogy állandóan visszatérhessek hozzád. Élj boldogul!

- Élj boldogul, Marcus! - viszonzá Ligia; aztán halkabban hozzátette: - Krisztus örködjék fölötted és tegye hajlandóvá Pál szavaira szívedet.

Vinicius, boldognak érezvén magát, hogy Ligia azon szándékára célzott, mikép kereszténynyé legyen, válaszolá:

- Ocelle mi! Menjenek szavaid teljesedésbe. Pál jobbnak látja, hogy embereimmel utazzék, de mindig velem lesz, ő lesz társam, tanítóm. Takard ki arcodat, gyönyörűségem, hogy szemem gyönyörködhessék vonásaidon, mielőtt válnom kell. Miért rejtet el őket ez alá a fátyol alá?

A fátyolt fölemelve, és csodálatos szemével Viniciusra mosolyogva, csaknem enyelgő hangon kérde:

- Hát olyan nagy baj az?

- Szemem látni vágyik téged - felelé Vinicius, a fiatal leányt elragadtatással szemlélve - bár még a halálban is csak rajtad nyugodnának. Ursus - fordult most ehhez - Ursus, úgy őrizd őt, mint a két szemed világát, és tudd meg, hogy ő nemcsak a te dominád, hanem az - enyém is.

Így szólván, kezét a körülállók nagy bámulatára ajkához emelte, akik nem tudták megmagyarázni, miért tanúsít az előkelő augusztianusok egyike ily nagy tiszteletet egy rabszolga módon öltözött leány iránt.

- Élj boldogul!

Vinicius most gyorsan bucsút vett, mivel a császár kísérete már jóval előbbre haladt. Péter apostol megáldá őt a kereszt jelével, Ursus pedig dicsérte és magasztalta a fiatal katonát, mert nagyon boldog volt amiatt, hogy kedves úrnője derűlten és vidáman nézett reá.

A császári kíséret mindinkább eltűnt a nézők szeme elől. Végre aranyosan csillogó porfelhő teljesen eltakarta. Az apostol, Ligia és Ursus még sokáig, sokáig néztek a távolba, míg végre Demas molnár jelent meg, akinél a ligiai éjjelenként dolgozott. Miután az apostolnak kezet csókolt, felszólítá mind a háromat, hogy térjenek be az ő lakására és vegyenek ott frissítőt magukhoz. Bizonyosan megéheztek, mondá Demas, mivel a nap legnagyobb részét a kapunál töltötték el, és az emporium, amelynek közelében lakik, nincs nagyon messzire.

Örömet engedtek a meghívásnak és elegendő pihenés és felfrissülés után, csak este felé indultak haza. Abban a szándékban, hogy a Tiberen az Aemilius-hídon mennek át, a Clivus Publicuson keresztül, az Aventinuson levő Merkur- és Diana-templom közt haladtak. Erről a magaslatról elmélázva nézett az apostol a rengeteg, a világon uralkodó városnak a közelben levő és a távolban eltűnő összes épületeire, melynek az Isten ígését kellett hirdetnie. A legkülönbözőbb országokban tett vándorlásai közben mindig tudatára jött annak, hogy mindenütt Róma és az ő légiói uralkodtak, de az óriási, a császár személyében megtestesült hatalomról csak most szerzett valódi fogalmat. Minő benyomást szerzett minderről! Ez a mérhetetlen, hírvágyó, kapzsi, féktelen, csontig-velőig megromlott és mégis mindig a hatalom gyarapítására törekvő város, ez a császár, ki sem a testvérgyilkosságtól, sem az anyagyilkosságtól, se hitvesének meggyilkoltatásától nem borzadt vissza s akit véres kísértetek csoportja követett, mely számra nézve nem csekélyebb, mint az egész udvari népség, ez a kéjvadász és bolond, aki mégis harminc légió fölött és ezekkel az egész világ fölött uralkodott, ezek az aranyban és bíborban pompázó udvari emberek, akik soha se tudták, mit hoz a legközelebbi nap és akik mégis büszkébben vonultak ki, mint sok király... az apostolnak mindez a bűnnel és gonzsággal teli pokol birodalma gyanánt tűnt föl. És egyszerű elméjével nem tudta fölfogni, hogy az

Úr a sátánnak olyan hatalmat adott, hogy megengedte neki, miképp a földet bilincsekbe verje, eltiporja, meggázolja, belőle véres könnyeket sajtoljon, alapjaiban forgószerű gyanánt megrázódtsa, viharoként megrendítse, láng gyanánt fölperzselje. Az apostol megindult szívvel fordult a Mesterhez és gondolatban így szólt hozzá: Ó uram, mit csináljak ebben a városban, amelybe küldöttél? Ez uralkodik a tengerek és országok fölött, a mezei és vízi vadak fölött; ő parancsol a királyságok és paloták fölött, harminc légió kész az ő védelmére, én pedig, ó Uram, egyszerű halász vagyok! Mit csináljak, miképp küzdjek a romlottság ellen?

És ősz, reszkető fejét ég felé emelé és telve szomorúsággal, telve aggodalommal imádkozott és szíve mélyéből az isteni Mesterhez kiáltott.

Ligia félbeszakítja őt imádságában.

- Az egész város mintegy tűzbe van borulva - mondá.

A nap ezen a napon csakugyan csodálatosan áldozott le. Óriási korongja részben a Janiculus mögé süllyedt, a széles égboltozat vörös fényben ragyogott. Az Aventinusról köröskörül messze lehetett látni. A nézőktől jobbra voltak a Circus maximus messzenyúló falai, mely fölött a Palatinus palotái látszottak föltornyosulni; előttük a Forum Boarium és a Velabrum, a Capitolinus teteje a Jupiter templomával. És mindezeket a falakat, oszlopokat, a hegytetőt a templommal aranyos és bíborfény öntötte el. A folyónak látható kanyarulatai vérvörösre voltak festve és mikor a nap lassan és méltósággal leáldozott a halom mögött, a belőle szétáradó sugarak vörösebbek és egyre vörösebbek lőnek; úgy tetszett, mintha tűzvész terjedne egyre jobban és végre elborítaná a hét halmot és azok környékét.

- Az egész város tűztengerhez hasonlít! - jegyzé meg újra Ligia hosszabb hallgatás után.

Ekkor Péter kezét védőleg szeme elé tartotta és mondá:

- Isten haragja van rajta.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Vinicius Ligiához:

«Phlegon rabszolga, akitől ezt a levelet küldöm neked, keresztény; azért a szabadságot a te kezedből fogja megkapni, édesem. Ő házunk régi szolgája, így nyíltan írhatok neked, anélkül, hogy félnem kellene, miképp a levél más kezekbe kerülhetne, mint a tiedbe. Laurentumból írok, ahol a hőség miatt pihenőt tartottunk. Hiszen itt van az a pompás villa, amelyet Poppaea Othótól kapott ajándékba és amelyről nem mondott le, jóllehet elvált férjétől... Ha az itt tartózkodó összes nőt összehasonlítom veled, úgy tetszik, hogy azokból a kövekből, melyeket Deukalion háta mögé hajigált, nagyon különböző embereknek kellett származniuk. Te pedig, ó Ligia, kristályból származtál. Teljes lelkemből szeretlek és csodállak! Semmi másról nem szeretnék beszélni, csak rólad és csak nehezen tudok neked utazásomról és arról beszélni, ami a császár udvarában történt. Nero itt Poppaeának a vendége; fényes fogadtatást rendezett számára. Az augustiánusok közül csak keveset hívott meg, de mi, Petronius és én, meghívást kaptunk. A lakoma után aranycsónakokon a tengerre hajóztunk. Mozdulatlan volt, mintha aludnék és oly kék, mint a te szemed, te isteni. Magunk eveztünk. Az Augustának nyilván hízelt, hogy oly férfiak hajtották a csónakját, akik konzuli méltóságot viseltek, vagy konzul fiai voltak. A császár bíbortógában a kormányrúdnál ülén, himnuszt énekelt a tenger dicsőítésére. Előtte való este költötte és Diodorusszal együtt zenésítette meg. Indiai rabszolgák, kik bennünket más csónakokban követtek és tengeri kagylókon tudtak játszani, az éneket kísérték, míg körülöttünk Amphitrite birodalmából számtalan delfin merült föl, mintha a zene csalta volna őket oda. És tudod-e, mit csináltam? Reád gondoltam és utánnad vágyakoztam. Legjobban szerettem volna ezt a mozdulatlan kék tengert az aranycsónakokkal, a delfinekkal és a zenével együtt megfogni és lábaidhoz tenni. Akarsz-e velem a tengerparton, valamely helyen, Rómától távol élni, én Augustám? Birtokom van Sziciliában egy mandula-erdővel és a mandulafáknak rózsaszínű viráguk van kikeletkor és az erdő lehúzódik egész a tengerig, úgy, hogy a fák ágai a vizet érintik. Ott akarlak téged szeretni és azt a tanítást magasztalni, melyet Pál hirdet, mert most már tudom, hogy ez a tanítás nem ellensége a szerelemnek és a boldogságnak. Mondd meg, vajjon akarod-e?... De hiszen a választ nem hallhatom kedves ajkaidról s így tudnodra akarom adni, mi történt tovább a csónakban. A partot csakhamar messze elhagytuk. A távolban egy vitorla bukkant föl és azonnal szóváltás keletkezett arról, vajjon ez egyszerű halászbárka, vagy nagy hajó-e Ostiából. Én födöztem föl legelőbb, mi volt. Az Augusta pedig kijelenté, hogy szemem előtt mi sem maradhat elrejtve és fátyolát hirtelen arcára húzva, kérde tőlem, vajjon így megismerném-e őt. Petronius ugyan tüstént azt felelte helyettem, hogy a felhő mögött még a napot se lehet megismerni, de Poppaea mintegy tréfából, azt mondta, hogy az olyan éles szemet, mint az enyém, csupán a szerelem teheti vakká és miután több augustiánus nőt megnevezett, iparkodott kifürkészni, melyiket szeretem. Nyugodtan feleltem kérdéseire. Ekkor a te nevedet ejté ki, ismét levette a fátyolt arcáról és haragos szemmel nézett reám. És Petronius ismét segítségemre jött. Hálával vettem észre, hogy ebben a pillanatban megfordítá a csónakot, mi által a közfigyelmet rólam elterelte. És ez jó volt. Mert ha barátságtalan vagy gúnyos szavakat kellett volna rólad hallanom, vége lett volna önuralmamnak. Evezőmmel zúztam volna össze ennek az elvetemült, hirhedt asszonynak a fejét. Emlékszel-e, mit beszéltem neked utazásom előestéjén Linus házában? Az Agrippa taván történt eseményről beszéltem neked. Petronius aggódik miattam. Folyton arra kényszerít, ne sértsem meg az Augustát hiúságában. De Petronius nem ért engem, nem tudja, hogy a szépség, a szerelem, hogy az élet összes örömei semmik nálad nélkül. Poppea pedig undort gerjeszt, utálatot gerjeszt bennem. Egész lényemet megváltoztattad és oly nagyon hatottál rám, hogy

nem szeretném tovább folytatni korábbi életemet. De ne aggódjál miattam, nem fog történni semmi bajom. Poppaea nem szeret engem, ő egyáltalán nem képes valakit szeretni. Utánnam való vágyódása csupán a császár iránti bosszúságából származik, aki ugyan még teljesen az ő befolyása alatt áll, sőt még szereti őt, de aki azért még se rejtegeti előtte szemérmertlenségeinek, bűneinek egyikét sem. Légy gond nélkül, ó kedvesem, nem fog történni semmi bajom. Halld, Péter azt mondá, nem kell a császártól tartanom, mert nem görbül meg a hajam szála se a fejemen. És én hiszek neki. Egy benső hang azt súgja, hogy minden szava teljesülésbe megy. Ő megáldotta szerelmünket, mit tehet tehát nekünk a császár, mit tehetnek a Hades összes hatalmai, mit tehet a sors? A föld semmiféle hatalma se választhat el bennünket, ó Ligia. Ha mindezt meggondolom, oly boldognak érzem magamat, mintha a mennyországban volnék, ahol béke és boldogság uralkodik. Ha mint keresztény sértve érzed magad amiatt, amit a mennyországról, a sorsról mondtam, bocsáss meg, mert nem szándékosan vétkeztem. Ugyan még nem vettem föl a keresztséget, de szívem üres csészéhez hasonlít, melyet tarsosi Pál a szent tanítással igyekszik megtölteni, amelynek híve vagy s amelyet annál nagyobbra becsülök, mivel te vallod azt. Igen, istennőm, szívemet megtisztítottam mindattól, ami eddig beszennyezte és mint a szomjazó, aki vízért eped, úgy epedek utánnad, te gyönyörűségem! Engedd, hogy kegyelmet találjak szemed előtt! Antiumban éjjel-nappal Pál szavaira fogok figyelni. Milyen befolyása van már is embereimre! Reggeltől késő estig körülfogják őt, csodatevőnek, természetfölötti lénynek tekintik. Tegnap örömtől ragyogott arca és mikor kérdeztem, mi teszi oly boldoggá, azt felelé: «Vetek». Petronius tudja, hogy Pál embereim közt van és beszélni akar vele. Seneca, ki Galliótól hallott az utóbbi felől, szintén kifejezte ezt a kívánságot. Már halványulnak a csillagok, ó Ligia, csak Lucifer van még teljes fényben az égen. A tengert nem sokára pirosasra festik a kelő nap sugarai. Körülöttem minden alszik. Én azonban forró szerelemmel reád gondolok. A hajnal pirosítani kezd. Köszöntöm őt és köszöntelek téged, sponsa mea!»

TIZENHATODIK FEJEZET.

Vinicius Ligiához:

«Voltál-e már, kedvesem, Aulusszal és Pomponiával Antiumban? Ha nem, akkor boldog leszek, hogy ezt a helyet megmutatom neked. Laurentumtól idáig az egész úton egyik villa emelkedik a másik mellett a tenger partján. És maga Antium a villák és csarnokok végtelen sorából áll, melyeknek oszlopai derült időben a vízben tükröződnek. Nekem is van itt egy birtokom a tenger mellett, a villa mögött olajfa kerttel és cipruszerdővel és ha eszembe jut, hogy egykor mindez a tied lesz, a márvány fehérebbnek, az erdő árnyékosabbnak és a tenger kékebbnek tetszik, mint egyébkor. Ó Ligia, mily szép az élet, mily édes a szerelem! Az öreg Menikles, aki a villa felügyeletével van megbízva, a mirtuszbokrok közé egész iriszcsoportokat ültetett és mikor pillantásom rájuk esett, Aulus és Pomponia házára gondoltam, eszembe jutott a kert, amelyben melletted ültem. A kék liliomok eszedbe juttatják gyermekkori hazádat is és már ezért is megszereted Antiumot és villámat.

Megérkezésünk után azonnal étkeztünk és sokáig együtt voltam Pállal. Először rólad beszélünk és aztán a szent tanításban oktatott. Ligia, azt mondom, ha úgy tudnék is írni, mint Petronius, még akkor se tudnám neked kifejezni, mi indította meg lelkemet és elmémet. Soha sem álmodtam volna, hogy annyi boldogság, annyi szép és fölemelő lehet a világon. És mily kevés embernek van sejtelve erről. De hiszen erről nem sokára beszélek veled, mert az első szabad pillanatot arra használok, hogy hozzád, Rómába menjek.

Csak azt az egyet mondd meg: Létezhetnek-e a földön egyidejűleg oly férfiak, mint Péter apostol, tarsosi Pál és a császár? Halld, miért kértem ezt! Miután Pál szavaira figyeltem, az estét Nerónál kellett töltenem és mi minden jutott itt fülembe! A császár fölolvasta költeményét, «Trója pusztulását» és aztán folyton azon panaszkodott, hogy még soha se látott égő várost. Kijelenté, hogy irigylit Priamost, mert tanúja volt Trója pusztulásának és égésének. Erre Tigellinus megjegyzé:

- Csak egy szavadra van szükség, ó isteni, és mielőtt megvirrad, Antiumot lángokban látod elenyészni!

De a császár bolondnak mondta őt. «Hol örvendjek akkor a friss tengeri levegőnek - kérdé - és hol ápoljam hangomat, melyet az istenek adtak és amelyet, mint mindig mondják, az emberiség számára kell megőriznem? Hát nem Róma az, mely nekem árt, nem a Subura és az Esquilinus kigőzölgése, nem azok rossz levegője-e azok, amik rekedtté tesznek? Róma palotái nem nyujtanának-e százszorta tragikusabb és nagyobb szerű látványt, mint Antium?» És a jelenlevők mindnyájan helyeselték és arról beszéltek, mily csodálatos képet nyujtana olyan város, mint Róma, oly város, mely az egész világon uralkodik és most egyszerre hamurakássá változik. A császár pedig kijelenté, hogy költeménye akkor még Hómér énekeit is fölülmulná és részletes leírást adott arról, miképp akarja a várost ismét fölépíteni. «Jövő nemzedékek bámulják majd művemet - mondá - melynek fölül kell mulnia mindent, amit eddig emberi kezek alkottak!»

- Tedd meg, tedd meg, császár! - kiáltá a bortól ittas társaság.

- Ahhoz odaadóbb és hivebb barátokkal kellene bírnom! - viszonzá a császár.

Megvallom, eleintén mindez nagyon nyugtalanított, mivel Rómában vagy, Carissima. Most nevetek aggodalmamon és azt gondolom, ilyen örületes féktelenséget a császár és barátjai egyéb zabolátlan bolondságaik ellenére se fognak megengedni. De én szeretlek, Ligia, és mindig újfent elfog az aggodalom miattad. Mennyire óhajtottam, bár ne volna Linus háza abban

a szűk utcában a Tiberen túl és bár ne lagnál ezek közt az emberek közt, akikre ilyen esetekben a legkevésbé vannak tekintettel. Ó Ligia, még a paloták a Palatinuson se látszanak méltóknak arra, hogy téged befogadjanak, sejtet-e tehát, mennyire fáj nekem, hogy minden kényelmet nélkülözned kell, amelyhez ifjúságodtól fogva hozzászoktál. Kövesd tanácsomat, Ligiám, térj vissza Aulus házába. Mindent éretten megfontoltam. Ha a császár Rómában volna, a hír a rabszolgák révén hamar a császári palotába hatolna és ama lépés vészhozó lehetne reád nézve. De Nero még sokáig Antiumban marad és ha később Rómába megy, a rabszolgák már nem beszélnek többé rólad. Linus és Ursus menjenek veled. Azonkívül azt a reményt táplálom, hogy te, istennőm, mielőtt a császár ismét visszatér a Palatinusra, saját házában fogsz lakni a Carinaeban. Legyen áldott az a nap, az az óra, az a pillanat, amelyben átléped küszöbömet; és ha Krisztus, akinek szent tanítása egyre jobban föltárul előttem, arra bir, legyen az ő neve is áldott. Akkor majd neki szolgálok, akkor életemet és véretem áldozom érte. Nem, rosszul fejezem ki magamat! Neki szolgálunk, ameddig életünk fonala terjed. Szeretlek és teljes lelkemből üdvözöllek.»

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Ursus, egy kötélre erősített két amphorával egy ciszternából vizet merített és félhangosan különös ligiai dalt énekelt. Eközben szemét Ligiáról és Viniciusról le nem véve, elragadtatással nézte őket, kik Linus kertjében a cipruszok közt két fehér szoborhoz hasonlítottak. Semmi fuvalom nem lengeté ruhájokat. Az esti ég mintegy aranyosra festve terült a föld fölé; végtelen béke uralkodott s a két fiatal egymás kezét fogva, lassan sétált föl és alá a kertben.

- Nem fenyeget veszély, Marcus, mivel Antiumot a császár tudta nélkül elhagytad? - kérde Ligia.

- Nem, édesem - viszonzá Vinicius. - Nero tudtul adta, hogy két napra bezárkózik Terpnosszal, hogy új költeményeit megzenésítse. Ezt gyakran teszi és ilyenkor semmi másra nem gondol, csak költeményeire. És, ó Ligia, mit nekem a császár, ha nálad lehetek, ha szemedbe nézhetek? Nem birtam tovább uralkodni vágyamon, mely elfogott, utoljára már az álom is került. Nagyon gyakran, mikor a fáradság erőt vett rajtam és kissé elszunnyadtam, hirtelen újra fölugrottam attól az aggasztó érzéstől, hogy téged veszély fenyeget; néha azt álmodtam, hogy a lovakat, melyek Rómától Antiumig az egész úton készen állnak számomra, ellopták - azokat a lovakat, amelyekkel ezt az utat gyorsabban megtehetem, mint a császárnak bármely lovas küldötte. Nem, látnom kellett téged, nem élhettem tovább nálad nélkül. Forrón, bensőleg szeretlek, te egyetlenem, te drágám!

- Sejtettem, hogy eljössz. Ursus kétszer sietett kérésemre a Carinaeba és házában felőled kérdezősködött. Linus végre kinevetett és Ursus követte példáját.

És Ligia ruházata igazolta, hogy várta kedvesét. A közönséges sötét ruha helyett fehér stólat viselt, amelynek lágy ráncaiból a fiatal leány fejcskéje úgy emelkedett ki, mint a kökörccsin a hóval, borított földből.

Vinicius bensőséggel csókolta meg a kedvesnek kezét, aztán, szorosan egymáshoz simulva, a vadszöllők közt egy kőpadra ültek és hallgatagon nézték a lassankint elhalványuló esti pírt; a körülöttük levő nyugalom és béke Ligiára és Viniciusra is varázst gyakorolt.

- Mily nyugalom van itt és milyen szép is a világ! - mondá végre Vinicius halk hangon. - Mily fölséges este! Nem mondhatom, kedvesem, mily boldognak érzem magamat. Ligia, mondd csak, mi van velem. Soha se gondoltam, hogy ily módon szerethetek. Eddig a szenvedélyt és kívánságot tartottam szerelemnek; most érzem először életemben, hogy van önzetlen szerelem, hogy szívem vérét áldoznám éretted. Minden vágyam hallgat, mérhetetlen boldogság tölti el szívemet és elmém oly nyugodt, mintha a nyugasztaló álom vagy a halál borult volna reám. Elöttem mindez olyan új, nem ismerem többé magamat. Semmi fuvalom nem mozgatja a fák levelét és a természet békéjét közli velem is. Igen, van egy boldogság, amelyről eddig sejtelmem se volt. Most értem Graecina Pomponia derült nyugodtságát és a tiedet is. Krisztus adja azt azoknak, akik ő benne hisznek.

- Kedves Marcusom! - kezdé Ligia, miközben fejcskéjét annak vállára hajtotta. De nem birt tovább beszélni. Az öröm és hála annyira meghatották, hogy hangja többé nem engedelmeskedett, hogy szeme könnybe lábadt.

Vinicius pedig gyöngéden átölelte és miközben magához vonta őt, mondá:

- Ó Ligia, legyen áldott az a pillanat, amelyben először hallottam az ő nevét.

- Szeretlek, Marcus! - sűgá most Ligia kedvesének.

És ismét hallgatagon ültek egymás mellett, hiszen alig találtak szavakat túláradó érzelmeiknek. Lassankint az utolsó vörös fény is elhalványult a cipruszokon és a hold sarlója veté ezüstös fényét a kertre.

Végre Vinicius ismét megszakítja a hallgatást.

- Ligia - mondá - tudom, mit szeretnél tőlem kérdezni. Alig láttalak, alig csókoltam meg édes kezedet, azt a kérdést olvastam szemedben, vajjon vallásod követője lettem-e, vajjon fölvettem-e a szent keresztséget. Nem, még nem vagyok megkeresztelve és halld, miért, édes virágom. Pál a következő szavakat mondá nekem: «Ugyan én győztelek meg arról, hogy Isten a világra jött és kereszthalált szenvedett megmentéseért; de Péter terjeszté ki kezét először fölötted és megáldott téged, azért ő hintse meg fejedet a szent keresztség vizével!» Én is azt a forró kívánságot táplálom, hogy ti, te és Pomponia, legyetek jelen kereszttelésemen. Ezek az okok, hogy miért nem vettem még föl a keresztséget, habár hiszek az Üdvözítőben és az ő tanításában. Pál meggyőzött, megtérített. És hogyan lehetett volna másképp? Hogyan kételkedhettem volna tovább, hogy Krisztus a világra jött, mikor ezt Péter mondja, ki tanítványa volt, mikor Pál mondja, akinek az Üdvözítő megjelent? Hogyan kételkedhettem volna Krisztus istenségében, mikor halottaiból föltámadott? Másoknak megjelent a városban, a tengeren és a hegy tetején; és azoknak szájából, akik őt látták, nem jön hazugság. Erre a meggyőződésre már az Ostrianumban jutottam, mikor az apostol szavaira figyeltem. Már akkor tudtam, hogy a világon bármely embert hamarabb lehetne hazugsággal vádolni, mint Pétert, aki azt mondá: «Én saját szememmel láttam őt!» Igen, Ligia, eleinte féltem tanítástoktól, hiszen azt hittem, hogy elválaszt tőled, hiszen azt hittem, hogy mindennel ellenséges lábon áll, ami bölcs, jó és szép. Milyen más véleménynyel vagyok most! És milyen embernek kellene lennem, ha nem üdvözném örömmel, hogy a világon az igazság győzedelmeskedik a hamisságon, hogy a szeretet győz a gyűlölség fölött, az erény a gonosz tett fölött, a hűség a hűtlenség fölött, az irgalom a bosszú fölött. Milyen embernek kellene annak lennie, aki nem remélne és kívánná hasonlót? És a ti hitetek mindezt tanítja; hogy igazságosság uralkodjék a világon, erre nézve már sokat tettek, de a ti tanítástok a jog iránti érzéket minden emberi szívbe plántálja és megtisztítja azt minden hibától, mint a te szivedet és Pomponiáét és hűvé és megbízhatóvá teszi, mint a te szivedet és Pomponiáét. Vaknak kellene lennem, ha ezt nem látnám. És Krisztus nem ígért-e örök életet és oly mérhetetlen boldogságot, aminőt csupán Isten mindenhatósága adhat? Mit lehetne még kívánni többet? Föltéve, hogy megkérdezném Senecát, miért dicséri az erényt, mikor a rosszaság boldogabbá tesz, nem tudna kielégítő feleletet adni. Én pedig most tudom, miért kell erényesnek lennem, tudom, hogy aki Krisztusban hisz, annak erényre kell törekednie, tudom, hogy ha a halálban bezárom szememet, örök élet és boldogság vár reám, tudom, hogy téged, kedves, a túlvilágon ismét föltalállak. Ne becsüljem-e nagyra ezt a tanítást, mely az igazságot hirdeti, mely a halálnak elveszi fullánkját? Ki nem becsüli többre a jót a rossznál? Azt hittem, a ti tanítástok nem engedi a boldogság érvényesülését; de Pál bebizonyítja az ellenkezőt. Csak nehezen fogadtam el tanítástokat, de most érzem, hogy minden igaz, amit Pál mondott, mert még soha sem éreztem magamat oly boldognak, mint most. Ha erőszakkal vittelek volna házamba, soha, de soha nem érzek ilyen boldogságot. Most önként mondád: «Szeretlek» és az előtt a világ minden hatalma nem birt volna téged arra, hogy e szavakat kimondd. Ó Ligia, a szellem és a szív el van telve ennek a tanításnak isteni voltával és nem tudnék senkit, aki kivonhatná magát befolyása alól.

Ligia meghatottan figyelt a kedvesnek szavaira, miközben nagy, kék szemeit, melyek a hold ezüstös fényében földöntúli módon ragyogtak, folyton reá szegezte.

- Ó Marcus - mondá végre és még szorosabban simult melléhez - mily igazán beszélsz!

Mind a ketten végtelen boldogok valának ebben a pillanatban. Világosan érezték, hogy nem csupán szerelmök, hanem egy fensőbb hatalom is fölbonthatatlan kötelékkel fűzte őket együvé, hogy ők egymáséi, akármi történjék is, hogy szerelmök túléli a halált is. Boldog nyugalom tölté be szívéket és Viniciusnak úgy tetszett, hogy nagy, forró szerelmével mindent átölel, Ligiát, a kertet a holdsütötte cipruszokkal és maga körül az egész világot. Hosszabb hallgatás után Vinicius ismét halk, gyöngéd hangon kezdé:

- Te leszel lelkem lelke, te leszel nekem a legdrágább a világon. Szívünk együtt fog dobogni, együtt akarunk Krisztushoz imádkozni. Ó Ligia, mi lehet szebb, mint Istent együtt magasztalni, mint közös élet után azzal a gondolattal meghalni, hogy a túlvilágon találkozunk. Most bámulok azon, hogy ezt nem foghattam föl mindjárt. Hidd el, most tudom, hogy ez a tanítás az egész világon el fog terjedni. Két-háromszáz év alatt minden nép meghajol előtte.

Jupitert elfelejtik, csak keresztény imaházak fognak fönnállni, melyekben az emberek egyetlen Istenöket, Krisztusukat tisztelik. Ki ne kívánná, hogy mások is részesei legyenek a saját boldogságának? Ah, egy párbeszédet hallottam Pál és Petronius között és tudod-e, mit mondott Petronius utoljára? Mindez nagyon szép és jó, de nem nekem való! Más választ nem birt adni.

- Ismételd nekem Pál szavait - kérte Ligia.

- Egy este, házamban volt. Petronius szokott módján csevegett és tréfált. Ekkor Pál hozzáfordult és mondá: «Hogyan tagadhatod, ó bölcs Petronius, hogy Krisztus élt és halottaiból föltámadott? Te akkortájt még meg se születél, de Péter és János látták őt és én is láttam őt, mikor Damaszkuszba mentem. Ha bölcseségeddel be tudod bizonyítani, hogy mi hazugok vagyunk, értéktelen lesz tanúbizonyosságunk!» Erre Petronius azt felelte, hogy az távol van tőle, ő tudja, hogy nagyon sok valószínűtlen dolog történt, amelyért hitelreméltó személyek kezeskedtek. «De - folytatá - nagyon jól lehet egy új isten föllépésében hinni, anélkül, hogy az ember annak tanítása iránt lelkesülne. Én mindent elutasítok magamtól, ami életemet megronthatná, ami a szépség törvényeibe ütközik. Bármint legyen is a dolog, hogy isteneink igazak-e, vagy sem, a mi életünk ment a gondtól, gazdag a szépségben és vidámságban!» De most Pál ismét megragadta a szót és mondá: «Külső tekintetekből veted meg a szeretet, az igazságosság és irgalom vallását, de gondold meg, ó Petronius, vajjon ment-e életedek a gondtól? Lásd, se te, sem a leggazdagabb vagy leghatalmasabb nem tudja köztetek, mikor éjjel lehunyja szemét, vajjon másnap reggel a fölébredéskor nem találja-e ott halálos ítéletét! És mondd, nem volnátok-e mindnyájan boldogabbak, ha a császár azt a vallást követné, mely szeretetre és igazságosságra tanít? Te nem akarod életörömeid egyikét se nélkülözni, de nem alakulna-e akkor életed még boldogabban, még gazdagabban a szépségben? Ti oly sok csodálatos templomot és szobrot emeltetek gonosz, bosszúszomjas, házasságtörő istenségeiteknek, miért ne tennétek ezt továbbat is a szeretet és irgalom egyetlen egy Istenének a tiszteletére? Te örvensz sorsodnak, mivel hatalmas vagy és gazdagságban élsz. De te is lehetnél szegény és elnyomott, habár gazdag házból származol és akkor nem lenne-e szerencse reád nézve, ha a nép a keresztény tanítást követné? Nem teszik-e ki nálatok még gazdag szülők is gyermekeiket, hogy a nevelés fáradságát elkerüljék? Honnét származna különben az a számos alumnus? És tegyük föl, hogy te ezekhez az alumnusokhoz tartoznál? Én pedig azt mondom neked, hogy oly szülőknél, akik a keresztény hitet vallják, ilyen eljárás szinte lehetetlen. Bizonyynyal azt is kívánod, hogy az asszony, akit élettársadul fogsz választani, tartsa meg a hűséget irántad haláláig. Nos, csak nézz körül és aztán valld meg, vajjon látsz-e egyebet, mint szégyenletes, gyalázatos viszonyokat, mint hűtlen házasság életet? Bámulatot kelt nálatok minden asszony, akit «univirának» nevezhettek. Én pedig azt mondom neked, az a nő, akinek szívét a keresztény hit tanításai töltik be, soha, de soha nem szegi meg a hűséget férje iránt, valamint

keresztény házas emberek se csalják meg soha feleségeiket. Ti pedig semmiért se kezeskedhettek magatok körül, se felsőbbseégeitekért, sem atyáitokért, se nőitekért, se gyermekeitekért, se szolgálitokért. Az egész világ reszket előttek, nektek pedig saját rabszolgáitok előtt kell reszketnetek, mivel tudjátok, hogy önkényes uralmatok ellen bármely órában lázadás törhet ki és hogy akkor olyan harc keletkezik, mely borzasztóbb, mint aminő valaha volt. Te ugyan gazdag vagy, de tudod-e, vajjon holnap nem veszik-e el minden birtokodat; ugyan fiatal vagy, de tudod-e, vajjon nem kell-e már holnap meghalnod? Te szeretsz, de folyton árulás fenyeget, te örömsz villáidnak, műremekeidnek, de mindig abban a veszélyben forogsz, hogy a Pandataria sivatagába száműznek; neked csaknem ezer rabszolgád van, de mielőtt észreveszed magadat, véredet fogják követelni. És ily föltételek mellett hogyan tudsz boldogan, nyugodtan és elégedetten élni? Én pedig a szeretetet hirdetem, oly tanítást hirdetek, mely az uralkodóknak népeik iránti szeretetet, az uraknak rabszolgáik iránti szeretetet parancsol, oly tanítást, mely a rabszolgáknak kötelességökké teszi, hogy készségesen engedelmeskedjenek és mely mindenkitől igazságérzetet és könyörületet kíván, mely mindenkinek oly boldogságot ígér, mely örök és végtelen, mint a tenger. Tehát azt állítod-e tovább is, ó Petronius, hogy a keresztény hit veszélyeztet minden életörömet? Hidd el, százszorta boldogabb lennél, életed sokkal biztosabb lenne, ha ez a szent tanítás a világon elterjedne, mint ahogyan Róma hatalma az egész világon elterjedt!»

Így beszélt tarsosi Pál, ó Ligia, de Petronius viszonzá: «Ez nem nekem való» és fáradságát hozván föl okul, eltávozott, miután még kijelenté: «Eunicét többre becsülöm tanításodnál, ó kis zsidó. De a szószéken nem szeretnék ellenfeled lenni!» Én magam azonban, ó Ligia, egész lelkemmel Pál ajkain csüggttem és mikor nőinkről beszélt, lélekben magasztaltam a szent tanítást, mely által olyan lettél, mint a mezőn tavasszal felnövő lilium. És eszembe jutott: itt van Poppaea, ki Nero kedvéért mindkét férjét elárulta, itt van Calvia Crispinilla, itt van Nigidia és valamennyien egyformák, csak Pomponia képez kivételt köztük. Kíméletlenül szegik meg azok a hűséget, semmi eskű se szent előttük, de Pomponia és az enyém megtartják a hűséget, nem szegik meg fogadalmaikat és megőrzik a tüzet a tűzhelyen, bízhatom bennök, habár mindazok megcsaltak, akikben hittem. És gondolatban így szóltam hozzád: «Hogyan mondjak neked köszönetet, te kedves? Tisztelni és szeretni akarlak téged!» Lélekben mindig közlemben vagy, igen, hidd el, csak örömeid rajta, hogy a császári palotából megszöktél előlem. Egyáltalán micsoda most nekem a császár palotája, mi nekem minden pompa és dicsőség? Csak utánad vágyódom, te egyetlen, te forrón szeretett! Csak egy szót szólj és elhagyjuk Rómát és otthont alapítunk a messze távolban.

Ligia anélkül, hogy fejét Vinicius válláról fölemelné, elmélázva nézett a cipruszok ezüstbe burkolt tetejére, miközben viszonzá:

- Marcus, te Sziciliáról írtál nekem, ahova Aulus és Pomponia is vissza akarnak vonulni és...
- Igen, Ligiám - szakítá őt félbe Vinicius - és birtokaink egymás tőzsomszédságában vannak. Szicilia csodálatos ország, a levegő ott sokkal enyhébb, mint Rómában és az éjszakák kéjeseek, illattal telvék. Vidám, örökké derült élet várakozik reánk.

És jövődő tervekbe merülve, folytatá:

- Ott csakhamar elfeledjük a gondokat, melyek bennünket kínoznak. Olajfa ligetekben sétálunk és árnyékukban pihenünk. Ó, Ligia! Lehet-e valami szebbet kívánni, mint szerelemmel és békével teli életet élni, mint a tengert együtt nézni, az égre együtt föltekinteni, a jóságos Istent együtt dicsérni, együtt azt tenni, ami jó és helyes.

Így szólván, Vinicius még közelebb vonta magához kedvesét és kezén a hold sápadt fényében a lovagi aranygyűrű csillogott. Semmi nesz se szakította meg az éj csöndjét. Ebben a szegény munkásoktól lakott városrészben már minden aludt.

- Megengeded-e, hogy lássam Pomponiát? - kérde Ligia.

- Bizonyynyal, kedvesem. Meghívjuk őt és Aulust házukba és ha akarod, Péter apostol is lakjék nálunk. Az öregség és fáradalmak megtörték őt. Pál is hozzánk jó; igen, ő megtérítheti Aulus Plautiust; és mint a zsoldosok gyarmatokat alapítanak távoli országokban, úgy képezünk mi is keresztény gyarmatot.

Ligia megfogta Vinicius kezét és ajkához igyekezett emelni; de ő nem engedte meg, hanem mintegy a boldogságtól ittasan, suttogá:

- Nem, Ligia, nem! Az én kötelességem téged tisztelni, téged csodálni. Engedd, hogy én csókoljam meg kezedet.

- Marcus, teljes szívemből szeretlek!

Ekkor ajkát Ligia kis kezére nyomta, mely fehér volt, mint a jázmin és mindkettőnek úgy tetszett, mintha az éjszaka csöndjében hallanák szívök dobogását. Semmi fuvalom nem mozdult. A cipruszok mozdulatlan, sötét árnyékoknak látszottak.

Ekkor az éjjeli csöndet hirtelen tompa, mennydörgésszerű zaj szakította meg, mely a föld alól látszott fölhatolni. Ligia termete megrázkódott. Vinicius fölugrott és mondá:

- Az oroszlánok ordítanak a vivariumokban.⁵⁸

És úgy is volt. Csakhamar haragos mennydörgés gyanánt hangzott a város minden oldalán a vadállatok ordítása, melyek közül egyik a másiknak felelni látszott. Róma arénáiban gyakran több ezer oroszlán volt és éjjel igen sokszor ketrecek rostélyaiba verték hatalmas fejöket, hogy hangos panaszaikkal kifejezést adjanak a sivatag, a szabadság utáni vágyakozásuknak. De az oroszlánok ordítása oly iszonyatosan, oly rémületet gerjesztőleg hatott az éjszaka csöndjében, hogy Ligiát, ki fényes, jövőre álmokban ringatózott, félelem és aggodalom tölté el.

Ekkor Vinicius karjaiba vonta őt és suttogá:

- Ne félj, egyetlen kedvesem. A harcjátékok nem sokára megkezdődnek, azért van minden vivarium zsúfolva.

Most lassú léptekkel mind a ketten visszatértek Linus házába; de az oroszlánok ordítása egyre hangosabb és hangosabb lett.

⁵⁸ Vivarium = élő vadállatok ketrece.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

Eközben Petronius Antiumban naponként új diadalokat aratott az augustiánusok fölött, akik őt a császár kegyéből ki akarták szorítani. Tigellinus csaknem minden befolyását elveszté. Rómában, hol gyakran veszélyeseknek látszó embereket kellett eltenni láb alól, őket meg kellett fosztani javaiktól, hol politikai ügyeket kellett szabályozni, látványosságokat rendezni, amelyek úgy pompájuk, mint ízléstelenségük által bámulatot gerjesztettek, vagy ahol a császár iszonyatos kívánságait kellett kielégíteni, ott Tigellinus természetesen helyén volt, ott nélkülözhetetlen vala. De Antiumban, az ő csodálatos, a kék tengerben visszatükröződő palotáival, úgy élt a császár, mint egy görög. Reggeltől estig költemények olvasásával foglalkoztak, melyeknek alakját és tartalmát élénk fejtegetés alá vették, elragadtatással csodáltak meg minden szép kifejezést; gyönyörködtek a zenében, színi előadásokban, szóval: mindenben, amit a görög szellem az élet szépítésére alkotott. Ily föltételek mellett a szellemes, beszédes, finom érzékű és szabadelvű Petroniusnak felsőbbiséget kellett kivívnia Tigellinus és a többi augustiánusok fölött, akiket műveltségre nézve messze fölülmult. A császár állandóan fölkereste Petronius társaságát, figyelembe vette véleményét, tanácsot kért tőle, ha verset írt vagy költeményeit megzenésítette és bensőbb barátságot mutatott iránta, mint előbb bármikor. Maguk az udvari emberek se kételkedtek többé, hogy ez a barátság maradandó lesz és hogy Petronius fényes diadalt aratott ellenfelei fölött. Ennek folytán azok is az ő kegyéért versenyeztek, akik eddigelé a túlfinom epikureustól távol tartották magukat. Nem egy boldognak érzé magát bensejében, hogy most ismét oly ember kezében volt a hatalom, aki meg tudta ítélni az embereket, aki ugyan kétkedő mosolylyal fogadta eddigi ellenségeinek hizelgéseit, de aki, akár renyhéségből, akár magasabb műveltsége folytán se bosszúszomjas nem volt, sem a mások kárára és hátrányára nem zsákmányolta ki hatalmát. Elég gyakran kínálkozott alkalma arra, hogy Tigellinust tönkre tegye; de ő jobbnak látta őt kinevetni és hiányos műveltségét, közönséges érzületét kellő világításba helyezni; a római senátus föllélegzett, mert hat hét óta nem hirdettek ki halálos ítéletet. Úgy Antiumban, mint Rómában csodadolgokat beszéltek a császárnak és kegyeltjének valósággal raffinált életmódjáról; de mindenki örömmel üdvözölte, hogy a császár megfinomult és nem durvult el, mint ez történni szokott, mihelyt Tigellinus kerekedett fölül. Az utóbbi maga is elveszté fejét és habozott, vajjon ne térjen-e ki a győző elől, hiszen Nero ismételten kijelenté, hogy egész Rómában, egész udvarában csak két hellén, két szellem van, kik képesek egymást megérteni: ő és Petronius.

Petronius bámulatos ügyessége minden emberben azt az erős meggyőződést kelté, hogy befolyása túl fogja élni a többi udvari embereket. A császár nem nélkülözhetette őt - hát kivel beszéljen költeményeiről, énekéről, nyilvános föllépéséről, ha nem Petroniusszal; kinek szeméből olvassa ki az ítéletet alkotásai felől, ha nem Petroniuséból? És ez az ő szokott lomhaságával még se látszott súlyt vetni befolyásos helyzetére. Mindig egyformán lomhának, restnek, szellemesnek, elmésnek és kétkedőnek, szóval: oly embernek mutatkozott, aki önmagával, a császárral, az egész világgal játékot űz. Néha oly kritikát gyakorolt a császárral szemben, hogy mindenki azt hitte, túl ment a mértéken és vesztét okozta magának; de a kellő pillanatban mindig úgy a maga javára tudta fordítani a dolgot, hogy mindenkiben az a meggyőződés vert gyökeret, miképp minden eshetőség fölött diadalmaskodni fog. Nero, mintegy nyolc nappal Viniciusnak Rómából való visszatérése után néhány kiválasztottnak körében «Trója égése» című költeményéből olvasott föl egyet-mást. Tetszészvihar tört ki, mikor befejezte, de Petronius, akire a császár kérdőleg nézett, kijelenté:

- Rossz versek, csak azt érdemlik, hogy tűzbe vessék őket.

A jelenlevőknek úgy tetszett, hogy a szívök verése is elakadt ijedtségben. Nero gyermekkorától nem hallott többé ilyesmit. Csak Tigellinus arca ragyogott az örömtől. De Vinicius, aki sáppadt lett, mint a halál, nem gondolt mást, mint hogy Petroniusnak ittasnak kell lennie, habár ilyen állapotban még soha se látta őt.

Nero pedig legédesebb hangján kérde, melyből mégis kirítt a sértett hiuság:

- Mi kivetnivalót találsz rajtuk?

Petronius hozzá sietett.

- Ne higgy ezeknek, - kiáltá, a jelenlevőkre mutatva - nem értenek hozzá semmit. Azt kérde, mi kifogásolni valót találok verseiden? Ha meg akarod hallani az igazat, kész vagyok neked megmondani. Verseid elég jók volnának egy Virgilnek, egy Ovidiusnak, sőt egy Hómérnak is; de neked nem elég jók. Ily módon nem szabad írnod. A tűzvész, melyet leírsz, nagyon bágyadt, a lángok csak gyöngé lángocskák. Ne hallgass Lucanus hizelgéseire. Ha ő írta volna e verseket, mint tehetséget magasztalnám őt; de nálad más mértéket alkalmazok. És tudod-e, miért? Mivel szellemre nézve valamennyit fölülmulod. Az istenek egész különös tehetségeket adtak neked, tehát valami különös kell alkotnod. De te nagyon rest vagy. Ebéd után alszol, ahelyett, hogy verseid egyenletlenségét kiküszöböljéd. Ha akarnád, olyan művet alkothatsz, amilyen eddig még nem volt soha. Azért nyíltan mondom: Írj jobban!

Petronius mindezt egész fesztelen és mégis kifogásoló hangon mondá; a császár pedig lelkes, könnytől nedves szemmel nézett rá.

- Az istenek nemcsak néhány tehetséget adtak nekem, - mondá - hanem valami még becsesebbel ajándékoztak meg; hiszen olyan hű barátot, olyan finom műértő férfiút adtak, aki az igazságot soha se titkolja el előttem.

E szavaknál kinyújtá kövér, vörös szőröcskével borított kezét, hogy egy Delphiből rabolt arany kandelábernál a verseket elégesse.

Petronius azonban karjába rohant és ez által meggátolta, hogy a láng a papírust meggyujtsa.

- Nem, nem! - kiáltá. - Habár a versek rosszak, azért mégis az emberiség tulajdonát képezik. Engedd át nekem!

- Akkor engedd meg, hogy oly tokban nyujtsák át neked, mely az én tervem szerint fog készülni, - viszonzá Nero, Petroniust megölelve. - Igen, igazad van; - tévé hozzá rövid hallgatás után - költeményem: «Trója égése» nagyon bágyadt, a tűzvész nincs elég megkapólag ecsetelve. De azt hittem, eleget tettem, ha Hómért utánozom. Nagyon félénk vagyok, kicsinylem erőmet és ez akadályoz alkotásaimban. Te fölnyitottad szemeimet. De tudod-e, miért van az úgy, amint mondod? Halld! Ha a szobrász egy isten szobrát akarja alkotni, mintát keres; ez mindig hiányzott nekem. Még soha se láttam égő várost, azért nem természetű költeményem.

- Az embernek éppen azért nagy művésznak kell lennie, hogy azt létesítse.

Nero gondolkozóba esett.

- Felelj még egy kérdésre, Petronius, - kezdé ismét rövid hallgatás után - sajnálod-e Trója égését?

- Vajjon sajnálom-e?... Venus sántító férjére, a legkevesbbé sem. És megmondom, miért! Nos, Trója soha sem égett volna le, ha az emberek nem kapnak Prometheustól tüzet, ha a görögök nem üzennek hadat Priamosnak. De ha nem volna tűz, Aeschylus nem írja meg Prometheusát és mi nem örvidenénk Hómér Iliásának, ha nincs trójai háború. De hát nem értékesebb-e a

Prometheus és az Iliás, mint az a nyomorúságos, szegény város, amelyben jelenleg valamely kiváló prokurátor ülne és téged a város törvényszékének pöreiből untatna?

- Ez már okos beszéd - veté közbe Nero. - A költészet és művészet emelése végett semmi áldozat se súlyos. Boldogoknak kell magasztalnunk az achajabelieket, hiszen náluk találta Hómér a tárgyat Iliása számára, boldognak kell magasztalnunk Priamust, aki szülővárosának pusztulását láthatta! Én pedig égő várost soha se láttam.

E szavakra mély csend következett, melyet végre Tigellinus szakított meg.

- Gyakran mondtam már neked, ó császár - mondá - hogy csak parancsolnod kell és fölgyujtom Antiumot. És halld! Ha sajnálnád ezeket a villákat és palotákat, parancsolt meg, hogy égessük el a hajókat Ostiában, vagy adj engedelnyt arra, hogy az albai hegyeken egy favárost építsek, melybe aztán magad vethetsz üszköt. Közöld velem elhatározásodat.

De Nero megvető pillantással mérte őt végig és kiáltá:

- Mit, égő fakunyhókat nézzek? Úgy látszik, meghibbant az eszed, ó Tigellinus! De azt is látom, mily kevésre becsülöd tehetségemet és «Troicá»-mat,⁵⁹ mivel azt hiszed, hogy annak minden áldozat nagy.

Tigellinus a legnagyobb zavarba jött, míg Nero, nyilván attól az óhajtástól vezérelve, hogy a beszéd tárgyát megváltoztassa, rövid szünet után újra kezdé:

- A nyár nem sokára itt van... Ó, mily rettentő levegőnek kell most Rómában lennie! És a harcjátékokra mégis oda kell visszatérnünk.

- Engedd meg, ó császár - kérte most Tigellinus - hogy még egy pillanatig nálad maradjak, ha az augustiánusokat elbocsátottad.

Mikor erre Vinicius egy óra múlva Petroniusszal a császári villát elhagyta, mondá:

- Milyen gondban voltam miattad. Ittasnak tartottalak és azt hittem, menthetetlenül veszve vagy. Ugyan gondold meg, hogy folytonosan a halállal játszol.

- Ez az én arénám - felelé Petronius gondtalanul - és az az érzés, hogy abban én vagyok a legjobb gladiátor, örömet okoz nekem. Hiszen te magad is meggyőződted, hogyan áll minden. Befolyásom most nagyobb, mint valaha. A császár verseit bizonyynyal oly tokban fogja átadni, mely, mibe fogadjunk, nagyon értékes és nagyon ízléstelen lesz. És tudod-e, mit csinállok vele? Odaajándékozom orvosomnak, hogy abban tartsa hashajtó szereit. Mindazt, amit ma a császárnak mondtam, egész különös okból tettem. Azt mondom, hogy Tigellinus korábban vagy később engem fog utánozni és már most elképzelem, mi történik akkor. Ha Tigellinus elmés akar lenni, akkor bizonyynyal úgy viselkedik, mint egy pyrenaei medve, mely a kötélben próbál táncolni. Úgy kacagok majd, mint Demokritos. Ha akarnám, most talán tönkre tehetném Tigellinust, a praetoriánusok praefektusa lehetnék és Ahenobarbust teljesen hatalmamba keríthetném. De erre lusta vagyok. Jelenlegi életemet többre becsülöm mindennél és inkább elviselem a császár verseit, mint bármely fáradságot.

- Mily ügyes vagy te! Még az ócsárlást is dicséretre tudod változtatni! De a versek tényleg oly rosszak? Nem merek magamnak ítéletet tulajdonítani.

- A versek nem rosszabbak, mint sok más. Lucanusnak ugyan a kis ujjában több tehetség van, de a rőtszakáll nem tehetségtelen. És azonkívül mindenk fölött szereti a zenét és költészetet. Ma vagy holnap befejezi Aphrodite tiszteletére írt himnuszát és két nap múlva szűk körben

⁵⁹ Nerónak Trója égését tárgyaló költeményei.

meghalljuk. Én, te, Tullius Senecio és a fiatal Nerva vannak erre kiszemelve. Régebben mondtam már egyszer neked, hogy Nero versei evés után ugyanazt a szolgálatot teszik nálam, mint Vitelliusnál a flamingótoll, de ezt most túlzásnak tekintem. Igen, a szavak, melyeket Hekuba szájába ad, gyakran meghatóak. Néha részvétet gerjesztenek bennem. Polluxra! mily csodálatos keverék! Maga Caligula se tett ilyen hallatlan dolgokat, pedig annak nem volt ki mind a négy kereke.

- Ki tudja, mennyire megy még a rötszakáll örültségében! - jegyzé meg Vinicius.

- Azt senki se tudhatja. Olyan dolgok történhetnek, melyek oly iszonyatosak, hogy még a jövő századokban is fölborzad az emberek haja szála, ha reájuk gondolnak. De éppen ez az, ami engemet vonz, mert ha néha unatkozom is, mint Jupiter Ammon a sivatagban, mégis erősen meg vagyok győződve, hogy más császár alatt még jobban unatkoznom. Pál, a te kis zsidó, nagyon beszédes, azt megengedem; és ha mindnyájan úgy síkra szállnak a keresztény vallásért, mint ő, akkor isteneinknek ugyan csak sarokra kell állniok, hogy egészen ki ne szorítsák őket. Természetesen mindnyájan biztosabban éreznék magukat, ha maga a császár is keresztény volna, de lásd, a te tarsosi prófétád elfelejt egyet, ha engemet meg akar győzni tanításáról. Éppen ez a bizonytalanság némi ingerrel bír reám nézve. Aki a kockajátékot nem kísérti meg, nem is teszi ki magát veszteségnek, de azért mégis a legtöbb ember gyönyörködik a kockajátékban. Ismerek olyan lovag- és senátorfiakat, kik önkényt gladiátorok lettek. Te azt állítod, az életemmel játszom és igazad van, de azért játszom vele, mivel nekem úgy tetszik; de ezek a keresztény tanítások egy nap mulva úgy untatnának, mint most Seneca hosszadalmas beszédei untatnak. Pál tehát hiába vesztegeti reám ékesszólását. Föl kellene fognia, hogy olyan ember, mint én, soha se lehet tanításának követője. Nálad ez egészen más. A te hajlamodnál fogva neked vagy gyűlölnöd kell a keresztényeket, vagy kereszténynyé kell lenned. Tanításuknak igazságát elismerem, de csak ásítva hallhatom hirdetését. Örültek gyanánt sietünk a mélység felé, a jövő fenyegetőleg áll előttünk, körülöttünk a halál mindent elragad... azt is megengedem. De mi tudunk meghalni; és eközben éppen nem tápláljuk azt a kívánságot, hogy az élet megtörjön bennünket és a halálra gondoljunk, mielőtt utolér minket.

- Sajnálak, Petronius.

- Miért akarsz engem jobban sajnálni, mint magamat sajnálom? Az előtt nagyon boldognak érzed magadat közöttünk és mikor Armeniában voltál, Rómába vágyakoztál.

- Most is Rómába kíváncszom.

- Az igaz, de csak azért, mivel egy keresztény vesztaszűzet szeretsz, aki a Tiber külvárosban lakik. Hiszen ez nem lep meg és nem is korhollak miatta. De mondd, miért vagy oly szomorú, habár ez az új hit hiú boldogságot ígér, habár szerelmed többé nem reménytelen? Pomponia Graecina is mindig komoly és mélázó és mióta keresztény akarsz lenni, egészen elfelejtetted a nevetést. Hogyan adhatok tehát hitelt szavaidnak, hogy a keresztény tanítás az embernek vidám derűtséget ad? Szomorúbban tértél vissza Rómából, mint valaha. Bacchus szőke fürtjeire, azt mondom, ha a keresztények ily módon szeretnek, akkor soha se veszem őket példaképül.

- Ez itt éppen nem jó tekintetbe - viszonzá Vinicius. - Esküszöm, ha nem is Bacchus fürtjeire, de atyám lelkére, hogy még soha nem éreztem oly boldogságot, mint aminő most lelkesít. De a vágy Ligia után nem engedi, hogy víg legyek és mindig attól félek, veszély fenyegetheti őt. Hogy honnét jöhet ez a veszély, miféle természetű lehet, azzal nem lehetek tisztában, de úgy sejtem, mint a hogyan a közelgő vihart sejtjük.

- Két vagy három nap múlva határozatlan szabadságot igyekszem kieszközölni számodra. Úgy látszik, Poppaea nyugodtabb lett irántad és amennyire meg tudom ítélni, az ő részéről se téged, se Ligiát nem fenyegeti veszély.

- De ma azt kérdezte tőlem, miért voltam Rómában. Pedig titokban tartottam oda való lovaglásomat.

- Talán parancsot adott, hogy kémleljenek ki mindent, amit cselekszel. Pedig minden esetre engemet is számításba kell vennie.

- Pál azt mondá nekem - veté közbe Vinicius rövid gondolkodás után - hogy Isten néha jelt ad ugyan nekünk, de azért nem szabad hinnünk az előjelekben. Azért igyekszem aggodalmamon uralkodni. De hasztalan. Ha elbeszélem, mi történt, talán fölbátorodom. Halld tehát! Ligia és én ilyen nyájas este, mint a mai, egymás mellett ültünk és jövőendő tervelgetésekbe merültünk. Nem tudom kimondani, mily boldogok, mily üdvözültek voltunk. Hirtelen oroszlánok ordítása hallatszott. Ez természetesen valami mindennapi Rómában, de azóta nincs többé nyugtom. Az a gondolat üldöz, hogy ebben az ordításban fenyegetés volt, valamely szerencsétlenségnek a hirdetése. Nem egy könnyen aggódó, de a vadállatok ordítása akkor éjjel folytonosan fülemben hangzik. Oly hirtelen és oly váratlanul jött, úgy tetszett, mintha Ligiát valami iszonyútól, ettől az oroszlántól kellene megvédenem. A legborzasztóbb kínokat szenvedem. Szerezz engedélyt arra, hogy Antiumot elhagyhassam, különben elmegyek anélkül, hogy meg volna engedve. Nem maradhatok, ismétlem, nem lehet.

Petronius nevetésre fakadt.

- Hallottad-e valaha, hogy a konzulok fiait vagy feleségeit az arénában az oroszlánok elé vetették? - kérdé. - Bármely más halál bizonyosabb, mint ez. Azonkívül ki tudja, vajjon oroszlánok voltak-e? A német bölények ordítása az oroszlánokéval vetekszik. Én magam sem a jelekkel nem törődöm, se sorsommal nem gondolok. Az utolsó éjjel szokatlanul meleg volt. Én egyik hullócsillagot láttam a másik után. Igen sok ember rossz előjelnek tekinti ezt, de én azt gondoltam: ha e szüntelenül hulló csillagok közt van az enyém is, legalább nem lesz hiányom a társaságban. De ha Krisztus halottaiból föltámadott - tevé hozzá rövid hallgatás után - talán megvéd mindkettőtöket a haláltól.

- Talán - viszonzá Vinicius eltűnődve s a csillagokkal behintett égre nézett.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET.

Nero «Cypros úrnőjének» tiszteletére himnuszt játszott és énekelt, melyet ő maga költött és megzenésített. E napon szokatlanul jó hangja volt s annak élénk tudata folytán, hogy nagy hatást tett a jelenlevőkre, fölülmulta önmagát, sőt szinte lelkesítette őt. Az izgalomtól sáppadtan, talán életében először, visszautasított minden dicséretet, mikor bevégezte azt. Lesütött fejjel, kezében a citerával, hosszabb ideig ült, aztán hirtelen fölemelkedett, a selyem kendőt a nyaka köré csavarta és mondá:

- Fáradt vagyok és friss levegőt kell szívnom. Aközben hangoljátok a hangszereket. Ti ketten elkísérték - fordult erre Petroniushoz és Viniciushoz, akik a terem egyik sarkában ültek. - Te, Vinicius, nyujtsd karodat, mivel nincs erőm, Petronius pedig a zenéről beszéljen.

Most mind a hárman az alabastrommal kirakott és sáfránnyal behintett terrasra mentek.

- Itt legalább könnyebben lehet lélegzeni - mondá Nero. - Nagyon meg vagyok hatva és rendülve. Hallottátok énekemet és most tudom, hogy azzal bárhol nyilvánosan fölléphetek, igen, olyan diadalt érek meg, aminőt még egyetlen római sem ünnepelt eddig soha.

- Fölléphetsz Rómában, Achajában, ahol akarsz. Teljes szivemből és teljes lelkemből csodállak, ó isteni - jegyzé meg Petronius.

- Azt tudom. Te sokkal kényelmesebb vagy, hogysem hizelgésre adnád magadat és oly igaz vagy, mint Tullius Senecio, de te értelmesebb vagy. Mondd csak, mit gondolsz játékomról, egyáltalán a zenéről?

- Mikor költeményeidre figyelek, mikor a cirkuszban látom, hogy a quadrigát hajtod, mikor egy szép szobrot, templomot vagy festményt csodálok, érzem, hogy kellőképp megértem, hogy lelkesülésem méltatni tudja azt, ami elém tárul. De mikor zene, kivált pedig a te zenéd csendül fülembé, úgy tetszik, mintha mindig új szépségek, új bájosságok tárulnának föl előttem. Ugyan iparkodom fölfogni, magamba befogadni, de mielőtt ez sikerülne, szüntelenül új benyomások rohannak reám, mint a tenger hullámai, melyek örökké jönnek-mennek. Azért azt mondom, hogy a zene a tengerhez hasonlít. Mi a parton állunk és a távolba nézünk, de a túlsó partot nem láthatjuk.

- Ah, mily pompás műértő vagy! - kiáltá Nero.

Most egy darabig hallgatagon jártak föl és alá, csak a sáfrány ropogott lábaik alatt. Végre ismét Nero ragadta meg a szót.

- Legbensőbb gondolataimnak adtál kifejezést - mondá. - Ujfent belátom, hogy egész Rómában te vagy az egyetlen ember, aki engem megérteni képes. Ítéleted a zene felől megegyezik az enyémmel. Ha játszom és éneklek, fölséges képek tárulnak lelki szemem elé és oly dolgokat látok, amelyeknek létezéséről eddig sejtelmem se volt. Én vagyok a császár, az egész világ engem ural, hatalmam korlátatlan. De a zene új birodalmakat tár föl, új magasságokba visz, a hullámzó tengerre ragad, olyan gyönyört nyújt, aminőt eddig nem ismertem. Ezeknek az érzelmeknek nem bírok szavakkal kifejezést adni, nem tudom megérteni... csak érzem őket. Akkor az istenek közelemben vannak, azt hiszem, az Olympot látom. Enyhe, tiszta levegő fuvall körülöttem és mintegy ködfátyollal borítva, valami mondhatatlan tárul föl szemem előtt, ami azonban oly fényes és ragyogó, mint a nap sugarai... az egész sphaeros zeng körülöttem és azt mondom (itt reszketett Nero hangja a fölindulástól), azt mondom neked, hogy én, a császár és isten, oly kicsinynek és mulandónak érzem magamat, mint a por. Érted-e ezt?

- Értem. A valódi művészek a művészettel szemben kicsinyeknek érzik magukat...

- A mai éjjel komolyságra hangol, azért engedek neked, mint jóbarátnak, egy pillantást bensőmbé. Halld, mit mondok... Hiszed-e, hogy vak vagyok, hogy elmémtől meg vagyok fosztva? Nagyon jól tudom, mit kell a római nép felől tartanom, tudom, hogy a falakra gyalázkodásokat firkál ellenem, tudom, hogy anyagyilkosnak, hitvesgyilkosnak nevez, hogy zsarnoknak, szörnyetegnek tart. És mindezt abból az okból teszi, mivel Tigellinus néhány halálos ítéletre bírta ellenségeim ellen. Ne mondj ellent, szörnyetegnek tartanak, tudom és nem szűnnek meg mindent, amit cselekszem, a legrikítóbb színekben ecsetelni. Gyakran kérdeztem már magamtól, vajon csakugyan oly kegyetlen vagyok-e, mivel szakadatlanul a legnagyobb kegyetlenségekről vádolnak. Senki sem érti meg, hogy az nem bizonyíték egy ember kegyetlenségére nézve, ha kegyetlen tetteket megenged. Ah, egy ember se hiszi el, magad se hiszed, kedvesem, amit most megvallok neked. Mikor a zene csodálatos hangjai fülem körül hizelegnek, olyan lágy és szelíd leszek, mint egy gyermek a bölcsőben. A csillagokra esküszöm, melyek fölöttünk ragyognak, hogy igazat beszélek. Az emberek nem sejtik, milyen jóságos szívem van, mily kincseket rejt magában, ha a zene fölemeli és lelkesíti.

Petronius egy pillanatig se kételkedett, hogy Nero igazat mond ebben a pillanatban és hogy a zene nemesebb érzelmeket ébreszt lelkében, mely rendesen a legvastagabb önzéssel, a legbűnösebb ösztönökkel volt eltelve, azért élénken felel:

- Az embereknek oly alaposan kellene téged ismerniök, mint én ismerlek, ó császár. De Róma soha se tudott téged méltatni.

A császár súlyosan Vinicius karjára nehézkedett, mintha a szenvedett méltatlanság súlya a földre nyomná őt és felel:

- Tigellinus beszélte, hogy a senátusban azt suttogják, Diodorus és Terpnos jobban játszanak a citerán, mint én. Még ezt a dicsőséget is kisebbiteni akarják. De te igazmondó vagy, szólj tehát, vajon jobban játszanak-e nálamnál, vagy oly jól játszanak-e, mint én.

- Sem az egyik, sem a másik nem áll. A te citerázásod gyöngédebb és mégis erővel teljesebb, mint az övék. Te művész vagy, azok csak ügyes mesteremberek. Aki előbb őket hallja, annál inkább becsül téged azért, ami vagy.

- Ha így van a dolog, akkor bátran tovább élhetnek. Bizonyynyal soha sem álmodják, milyen szolgálatot tettél nekik ebben a pillanatban. És utóvégre, ha kettőjüket elítélem is; másokat kellett volna helyükbe tennem.

- És aztán gondold meg a mende-mondát a nép között. A zene ellensége gyanánt tüntettek volna föl, mint olyan uralkodót, aki a művészetet számúzi birodalmából. Ne öld meg a művészetet a művészet kedvéért, ó isteni!

- Milyen más vagy te, mint Tigellinus - ragadá meg Nero ismét a szót. - Igen, te tudod, hogy én mindenek előtt művész vagyok. És mivel a zene oly mezőkre visz, amelyekről sejtelmem se volt, mivel oly régiókba emel, amelyek idegenek valának előttem, mivel soha nem ismert, boldog érzelmet ébreszt bennem, nem tudom magamat a hétköznapiasságba beletalálni. A zene arra tanít, hogy van valami rendkívüli, csodálatos és minden hatalom alkalmazásával, melyet az istenek adtak, azt keresem. Néha úgy tetszik, hogy ezeket az olympusi magaslatokat meg kell másznom s olyan tettet kell véghez vinnem, aminőt előttem még egy ember se vitt véghez, hogy a jóban vagy rosszban az emberiség határát át kell lépnem. A nép, jól tudom, örültnek tart. De nem vagyok örült, hanem csak keresek és nem találhatok semmit. És ha örülség fog el, ez csak türelmetlenségből, csalódásból van a miatt, hogy mindig hasztalanul keresek és keresek! Nem jutok végcélhoz, érted-e? Vágyva-vágyom az emberiség határai közül kijutni, mert csak akkor mulhatom felül nagyságra a többi összes művészeket.

Itt Nero hangját suttogásra változtatta, hogy Vinicius ne hallhassa őt és ajkát Petronius füléhez tartva, suttogá:

- Tudod-e, miért mondtam ki anyámra és hitvesemre a halálos ítéletet? Egy ismeretlen hatalomnak akartam oly nagy áldozatot hozni, aminőt eddig még egy ember se hozott. Azt hittem, hogy akkor megnyilatkozik a csodálatos, akkor olyas valami tárul föl szemem előtt, aminőt eddig még senki se látott. Még a legborzasztóbbat is szívesen vettem volna, csak valami fölfoghatatlannak, képzelhetetlennek kellett volna lennie. De az általam hozott áldozat nem volt elég; hogy az üdvözültek mezejére hatoljak, még nagyobb áldozatokra van szükség, hadd teljesüljön be hát a sors.

- Mit szándékozol tenni?

- Az korábban ki fog derülni, mintsem gondolod. De légy biztosítva, hogy két természet lakik keblemben. Az egyiket a nép ismeri, a másikat, a művészt egyedül csak te ismered. És ha dühöngök, mint a halál, őrvöngök, mint Bacchus, ez csak azért van, mivel az élet sekélysege, nyomorult volta undorral tölt el, mivel azt a legyőzhetetlen kedvet érzem magamban, hogy magam körül mindent elpusztítsak, habár tüzzel-vassal kell is megtörténnie... Ó, mily üres lesz ez a világ, ha többé nem járok rajta! Egy embernek sincs sejtelve arról, még te se sejtet, mily művész vagyok! Azért is szenvedek végtelenül és lelkem néha oly komor, mint az a ciprusz, mely ott áll előttünk. Súlyos teher nehezedik az oly emberre, kiben a legfőbb hatalom és a legnagyobb tehetség egyesül.

- Teljes szivemből veled érzek, ó császár! A föld és a tenger bámulnak, és Vinicius lelke mélyéből istenít téged.

- Ő is mindig kedves volt nekem - kiáltá Nero - habár Marsnak szolgál és nem a Múzsáknak.

- Jelenleg mindenkinek fölött Aphroditének szolgál - veté közbe Petronius, akinek hirtelen az a gondolata támadt, hogy a császár lágy hangulatát Vinicius javára kihasználja. - Igen - folytatá - olyan szerelmes, mint Troilus és Cressida. Engedd meg neki, hogy visszatérjen Rómába, mivel különben még meghal epekedésében és vágyódásában. Te bizonyynyal nem tudod, hogy az a ligiai kezes, akit neki ajándékoztál, ismét megkerült és hogy Vinicius azt Rómából való elutazásakor bizonyos Linus oltalma alá helyezte? Nem beszéltem neked róla, mivel nem akartalak háborgatni. Te akkoriban himnuszaidat zenésítetted meg és az fontosabb volt mindennél. Egyébiránt ő királyleány, tehát Vinicius nem ereszkedik le hozzá, aki igazi katona: sóhajtozik, epekedik, panaszkodik, de azért császárájának engedélyét várja.

- A császár nem választ katonáinak feleséget. Miért van engedélyemre szüksége?

- Hiszen mondtam már, ó császár, hogy ő istenít téged.

- Annál inkább bízhat engedélyemben. Szép leány, de Augusta Poppaea panaszkodott reá és azt állítja, hogy gyermekünket a Palatinus kertjeiben megbabonázta...

- Én pedig bebizonyítám Tigellinusnak, hogy az istenek nem lehetnek semmi babonázásnak alávetve. Emlékszel-e, ó isteni, milyen zavarba jött erre és te azt kiáltottad: habet!

- Emlékszem. Amint Petronius mondja - fordult erre Nero kérdőleg Viniciushoz - nagyon szereted őt?

- Szeretem, ó uram! - felelé Vinicius.

- Akkor azt parancsolom neked, hogy holnap menj Rómába, vedd őt feleségül és ne jelenjél meg szemem előtt, ujjadon a jegygyűrű nélkül.

- Köszönöm, ó uram, teljes szivemből és teljes lelkemből.

- Ó mégis mily boldogító, az embereket boldogokká tenni - kiáltá most Nero. - Egész életemben nem szeretnék mást cselekedni.

- Engedj még egy kegyet, isteni! - veté közbe újra Petronius. - Közöld az Augustával akaratomat. Vinicius soha se merne oly nővel házasságra lépni, aki az Augusta neheztelését vonta magára. Te azonban, ó uram, egy szóval eloszlathatod előítéletét. Jelentsd csak ki, hogy a házasság a te parancsodra történik.

- Bizd reám - kiáltá Nero. - Tőletek, tőled és Viniciustól, semmit se tagadhatok meg.

Igy szólván, ismét a villa felé fordult és a kettő, a kivívott győzelem miatt rendkívül boldogan követte őt. Viniciusnak a legnagyobb önuralmat kellett gyakorolnia, hogy Petronius keblére ne boruljon, azt hitte, most minden veszély, minden akadály el van hárítva.

A villa atriumában a fiatal Nerva és Tullius Senecio igyekeztek az Augustát mulattatni, míg Terpnos és Diodorus a hangszereket hangolták. Nero azonnal leült egy békateknővel kirakott székre és a mellette álló görög fiúnak halkán parancsot adott. A fiú távozott, de tüstént egy arany ládikával tért vissza. Nero kinyitotta és csodálatos opálokból álló nyakéket vett ki belőle, miközben megjegyzé:

- Ezek a drága ékszerek illenek a mai fölséges estéhez.

- Színjátékukban a hajnalpírhoz hasonlítanak - mondá Poppaea abban a biztos föltevésben, hogy a nyakék neki van szánva.

A császár egy pillanatig hanyagul újjai közt leereszté, aztán mondá:

- Vinicius, ezt a nyakéket add át nevemben a fiatal ligiai királyleánynak, akinek, kívánságom szerint, feleséggé kell lennie.

Poppaeának haragos és egyúttal álmélkodó pillantása Neróról Viniciusra irányult és végre fürkészőleg Petroniuson állapodott meg. De ez, hanyagul székének karjára hajolva, kezével halkán egy hárfa húrjait pengette.

Miután Vinicius a császár pompás ajándékát megköszönte, Petroniushoz közeledett és mondá:

- Hogyan mondjak neked köszönetet azért, amit ma érettem tettél?

- Áldozzál Euterpének egy pár hattyút, dicsérd a császár énekét és neved ki minden rossz előjelet - viszonzá Petronius. - Mostantól fogva az oroszlánok ordítása épp oly kevésbé fogja álmodat háborgatni, mint a ligiai liliom álmát; arról biztos vagyok.

- Igazad van! - kiáltá Vinicius. - Most nyugodt vagyok és nem félek semmitől.

- Legyen kegyes Fortuna irántad! De most vigyázz! A császár ismét a lanthoz nyúl. Tehát fojtsd vissza lélegzetedet, figyelj és engedj szabad folyást könnyeidnek.

Nero a lantot tényleg ismét kezében tartotta, szemét fölfelé irányozta. A teremben mély csend uralkodott, a hallgatók mintegy megkövülve ültek. Csak Terpnos és Diodorus mozgatta nyugtalanul fejét ide-oda, akiknek a császárt kellett kísérniök s e közben le nem vették szemöket Nero ajkairól, hogy az első hangnál rázendítsék játékkukat.

Ekkor az előcsarnokból hirtelen hangos láрма hallatszott. A függönyt elrántották és Phaon, a császár szabadosa rohant a terembe. Őt követte Lecanius konzul.

A császár összeráncolta szemöldökét.

- Bocsáss meg, isteni császár! - kiáltá Phaon pihegő hangon. - Róma ég, a város legnagyobb része már lángokban van...

E hírre az összes jelenlevők fölugráltak ülésükről, Nero pedig eldobta lantját és fölkiáltott:

- Ó ti istenek!... Égő várost fogok látni és befejezem költeményemet.

Aztán a konzulhoz fordult és kérde:

- Megláthatom a tüzet, ha tüstént elindulok?

- Ó uram! - viszonzá a konzul, akinek arca sáppadt volt, mint a halál - ó uram, az egész város egy lángtenger. Az emberek megfulladnak a füstben és örültekként a lángokba rohannak... Róma elveszett, ó uram!

Egy pillanatig ijesztő hallgatás uralkodott, de aztán Vinicius ebben a kiáltásban tört ki:

- Vae misero mihi!...

És a fiatal katona, tógáját ledobva, tunicában kirohant a palotából.

Nero pedig fölfelé nyujtá kezét és emelt hangon mondá:

- Jaj neked, Priamus szent városa.

HUSZADIK FEJEZET.

Vinicius alig vett annyi időt, hogy néhány rabszolgának megparancsolja; kövessék őt. Késedelem nélkül lovára pattant és éjszakának ivadán keresztülvágtatott Antium néptelen utcáin, Laurentum irányában. Alig tudta a rettentő hírt fölfogni, úgy tetszett, mintha meg kellene örülnie. Néha magának se tudott számot adni arról, tulajdonképp mi történt, csak az a bizonytalan érzet vett rajta erőt, hogy a szerencsétlenség ott ül vele a lovon és folytonosan azt súgja fülébe: «Róma lángokban áll» és őt és lovát korbácsolja, hogy mindkettőt a lángtengerbe kergesse. Födetlen fejét mélyen a ló nyakára hajtva, vágtatott tova, csak tunicába öltözve, se jobbra, se balra nem pillantva, taláломra, tekintet nélkül bármely akadályra, meg nem gondolván azt, hogy valamiben szétzúzhatja fejét. Az éjszaka csöndjében, a most csillagos ég alatt és a hold sugaraitól megvilágítva, ló és lovas olyan hatást gyakoroltak, mint egy álomkép. Az idumaeai csödör leeresztett füllel és előre nyújtott nyakkal nyílként rohant tova a mozdulatlan cipruszok és az azok közül kivillanó fehér villák mellett. A köveken fölhangzó patkócsattogás itt-ott fölébreszté a kutyákat, melyek fölemelt orral, ugatásukkal és aztán vonításukkal üldözték kezdetben a különös jelenséget.

A rabszolgák, akik Viniciust követték, de akiknek sokkal gyatrább lovaik voltak, csakhamar elmaradtak tőle. Ő pedig mint a szélvész lovagolt az alvó Laurentumon keresztül és aztán Ardea felé fordult, hol, valamint Ariciában, Bovillaeiben és Ustrinum közelében Antiumba érkezése óta mindig friss lovak álltak készen számára, hogy az Antium és Róma közötti utat a képzelhető legrövidebb idő alatt megtehesse. Így lovát a végső erőfeszítésig meghajtotta. Ardea mögött az ég északkeleten mintegy rózsás fényvel volt előntve. Ez a hajnalpír lehetett, mert az idő már előre haladt és a napnak nem sokára föl kellett kelnie. Vinicius nem fojthatta el a düh és kétségbeesés kiáltását, mikor hirtelen arról győződött meg, hogy ez a tűzvésznek visszfénye. Lecanius szavaira gondolt: «Az egész város egy lángtenger» és egy rövid pillanatban közel érzé magát az örülethez. Teljesen elveszté a reményt, hogy Ligiát megmentheti vagy Rómát elérheti, mielőtt a város hamuvá nem változott. Gondolatai most gyorsabbak voltak, mint a ló futása, úgy siettek előtte, mint komor, vészhirdető madársereg. Ugyan nem tudta, mely városrészben tört ki a tűz, de azt gondolta, hogy a Tiberen túli negyed lehetett először a lángok martaléka zsúfolt házaival, fa tárházaival és színeivel, melyekben a rabszolgavásárokat tartották. Rómában elég gyakran fordultak elő tűzvészek s ily alkalmakkor aztán elég gyakran mindenféle rablások és erőszakoskodások történtek azokban a városrészekben, melyekben a szegényebb, félbarbár népség lakott; mi történhetik tehát most a Tiberen túl, ahol a világ minden részéből való csöcselék volt együtt? Itt hirtelen Ursus jutott a fiatal ember eszébe emberfölötti erejével, de mit tehetett egy ember, ha titán is, a tűz pusztító hatalma ellen? A rabszolgák lázadásától való félelem már esztendőik sora óta lidércnyomásként nehezedett egész Rómára. Beszélték, hogy csaknem százezer ily ember Spartacus koráról álmodik és csak kedvező pillanatra várnak, hogy fegyvereiket elnyomóik és a város ellen emeljék. És most ez a pillanat elérkezett! Talán gyilkosság és agyonverés dühöngött a tűzzel egyidejűleg. Sőt az is lehetséges volt, hogy a praetoriánusok a városra vetették magukat és ott a császár parancsára öldököltek. E gondolatnál a borzalomtól fölállt Vinicius fejének a haja szála is. Megemlékezett az égő városokról folytatott beszélgetésekről, melyeket a császári udvarban egy idő óta előszeretettel üztek; megemlékezett Nero panaszáról, hogy kénytelen egy égő várost leírni, anélkül, hogy valaha nagy tűzvészt látott volna; megemlékezett a császár megvető válaszáról, mikor Tigellinus Antiumnak, vagy egy mesterséges favárosnak fölgyújtására ajánlkozott, megemlékezett Rómáról és a Subura rossz szagú utcáiról tett nyilatkozatairól. Igen! a császár parancsolta meg a város fölgyújtását. Egyedül ő volt képes ilyen parancsot adni és csak egy

Tigellinus volt képes ily parancs végrehajtására vállalkozni. És ha Nero parancsolta Róma fölgyújtását, ki állhatna jót érte, hogy nem gyilkoltatta-e le a lakosságot is. A szörnyeteg képes volt ilyen tetre. Tűzvész, a rabszolgák lázadása és valóságos vérfürdő! Mily fölszabadulása a pusztító elemeknek, az emberi örültségnek! Mily rettentő chaosz! És Ligia annak kellő közepén volt! Vinicius sóhajtása összevegyült lovának fújásával, mely az Aricia felé folyton emelkedő utat követve, megfeszíté végső erejét. Ki fogja őt az égő városból kivezetni, ki fogja őt a veszélyből kimenteni? Vinicius messze előre hajolva, ujjával hajába kapott és közel volt ahhoz, hogy fájdalmában a ló nyakába harapjon. Ebben a pillanatban egy lovas, ki szintén szélvész gyanánt, de az ellenkező irányban, Antium felé száguldott, kiáltá: «Róma elveszett!» és lovát még nagyobb sietségre sarkalta. Vinicius még csak e szavakat hallotta: «Ti istenek!» a többi elnyomta a lovak patkócsattogása. De ez a fölkiáltás: «Ti istenek!» eszméletre hozta őt.

Vinicius hirtelen fölemelte fejét és karját a csillagos égre emelve, bensőleg imádkozni kezdett: «Nem hozzátok kiáltok, akiknek templomai lángokban állanak, de Hozzád!... Hiszen Te magad is szenvedtél! Egyedül Te vagy irgalmas! Egyedül Te fogod föl az emberi fájdalmaikat! Te azért jöttél a világra, hogy az embereket könyörületre tanítsd, most tehát mutasd meg azt. Ha az vagy, akinek dicsőségét Péter és Pál hirdetik, mentsd meg számomra Ligiát. Vedd karjaidra és vidd ki a lángok közül. Hatalmadban áll ezt megcselekedni. Add nekem őt és én véretem, életemet neked szentelem. És ha ezt nem akarod érettem megtenni, tedd meg ő érette. Ő szeret Téged, bizalommal van irántad! Életet és boldogságot ígérsz nekünk a halál után, a boldogságnak se lesz vége a halál után, de ő még nem akar meghalni. Hagyd élni őt Vedd őt karjaidra és vidd el őt, el Rómából. Te megteheted ezt, ha csak akarod...»

Elhallgatott, mert érezte, hogy imádsága végre fenyegetéssé válhat, félt az istenséget abban a pillanatban megsérteni, mikor leginkább szüksége volt kegyelmére és irgalmára. Már ez a gondolat is megrémíté őt és hogy ezt a veszélyt elkerülje, ismét meghajtotta lovát, kivált mivel Aricia fehér falai, mely a Rómába vivő út közepén feküdt, a holdfényben világítva előtte emelkedtek. Egy idő múlva mintegy röpülve sietett el a Merkur-templom mellett, mely egy pagonyban a város előtt állt. Itt már nyilván tudtak a katasztrófáról, mivel a szenthely előtt szokatlan mozgalom nyilvánult. A lépcsőkön és az oszlopok közt Vinicius embercsoportokat látott, akik, kezökben fáklyákkal, az istenség oltalma alá helyezték magukat. Az út se volt oly üres és szabad, mint Ardeánál. Mellékúton ugyan sokan a berekbe siettek, de az országúton csoportok állottak, melyek a továvágató lovas előtt gyorsan szétrebbentek. A városból hangok zűrzavara hallatszott, Vinicius szélvész gyanánt száguldott Aricián keresztül s útközben néhány embert kíméletlenül eltaposott. Körülötte most ezek a kiáltások hallatszottak:

- Róma ég! Róma lángokban áll! Az istenek óvják Rómát!

A ló megbotlott, de egy erős kéz féken ragadta s megállt a korcsma előtt, hol egy másikat tartottak készen Vinicius számára. Néhány rabszolgája a vendégfogadó előtt állt, mintha éppen urok megérkezését várták volna és versenyezve iparkodtak egymást megelőzni, hogy friss lovat hozzanak neki. Vinicius azonban, ki éppen tíz lovas praetoriánusból álló szakaszt pillantott meg, akik bizonyynyal új hírt vittek Rómából Antiumba, hozzájuk sietett és kérdé:

- Melyik városrészben tört ki a tűz?

- Ki vagy te? - kérdé a decurio.

- Vinicius, katonai tribún és augusztianus. Felelj fejjesztés terhe alatt.

- A tűz a Circus Maximusnál a boltokban tört ki. Mikor bennünket kiküldtek, a város közepe már lángokban állt.

- És mi van a Tiberen túl?

- A tűz még nem ért oda, de föltartóztathatatlan erővel mindig új városrészekre terjed. Az emberek elpusztulnak a forróságtól és füsttől és minden mentés lehetetlen.

E pillanatban előhozták a friss lovat. Vinicius fölpattant és elvágtatott. Most Albanum felé lovagolt, Alba-Longát és annak pompás tavát jobb felől hagyván háta mögött. Az országút a hegy lábánál huzódott, mely a szemhatárt és a másik oldalon fekvő Albanumot egészen eltakarta. De Vinicius tudta, hogy a tetőről nemcsak Bovillaet és Ustrinumot, ahol ismét friss lovak álltak készen számára, hanem Rómát is megláthatja. Mert Albanumon túl, az appiai út két oldalán a sík, lapályos Campagna terült el, amelyen vízvezetékek ívei emelkedtek ugyan, de a kilátást semmi nem akadályozta.

- A tetőről meglátom a lángokat - gondolta Vinicius.

És lovát újra meghajtotta.

Mielőtt elérte a magaslatot, a szél égésszagot és füstöt fújt arcába. Együttal a magaslat csúcsa aranszínűvé kezdett válni.

- A tűz! - gondolta Vinicius.

Az éjszaka rég elmúlt, a nap már pitymallott és az összes közeli magaslatokon aranyos, rózsás fény mutatkozott, mely úgy a tűzvészről, mint a hajnalpírtól származhatott. Mikor Vinicius a tetőre ért, rettentő látvány tárult eléje.

Az egész rónaságot füst borította, mely mintegy óriási, a földet sűrűn borító felhőt képezett, melyben a város, a vízvezetékek, a villák és fák eltűntek; a szürke, roppant rónán túl a házak a halmokon lángokban álltak.

De semmi tűzoszlop nem csapott föl, mint egy egyedül álló, nagy, égő épületnél, inkább hosszú, a hajnalpírhoz hasonló csík volt.

E csík fölött sötét füstfal állt, mely némely helyeken egész fekete volt, másokon rózsaszínűre vagy vérpirosra volt festve, megsűrűsödött, széteszlott, vagy mint egy kígyó összehúzódott és ismét kinyújtózott. A rettentő fal néha még a tüzes csíkot is befödni látszott, mely aztán keskeny szalaghoz hasonlított, mely a füstfelhők közt átszillogott és az alsó felhőcskéket lángtengerré változtatta. A szemhatárt a füst és lángok teljesen eltakarták s oly módon határolták, mint mikor néha erdő zárja el. A sabinumi hegyekből mi sem volt látható.

Az első pillantásra úgy tetszett Viniciusnak, hogy nem csupán a város, hanem az egész világ ég és hogy ebből a füst- és lángtengerből egyetlen élő lény se menekülhet meg.

A szél egyre hevesebben fújt a tűzfészek felől, átható égésszagot és füstöt hozva magával, mely lassankint minden közelebb fekvőt eltakart. Most egészen kivirradt és a nap megvilágítja az albanumi tavat környező hegytetőket. De a sugarak csak halványan ragyogtak a reggeli ködön át. Míg Vinicius Albanum felé lelovagolt, a füst egyre sűrűbb, egyre áthatolhatatlanabb lett. Az egész városka elmerülni látszott benne. A megrémült lakosok az úton álltak és el se lehetett gondolni, minő lehet Rómában, mikor már itt is nehezen lehetett lélegzeni.

Ismét kétségbeesés fogta el Viniciust és a borzalomtól égne állt minden haja szála. De amennyire lehetett, megnyugtatón iparkodott magát. «Lehetetlen - gondolá - hogy a tűz egy városnak minden sarkában kitörjön. A szél észak felől fúj és a füstöt csak ebbe az irányba hozza, de a másik oldalon abból bizonynyal mit se lehet érezni. A Tiberen túl fekvő városrész talán még sértetlen és ez esetben Ursus a Janiculus-kapun át elmenekülhet Ligiával, hogy magát és őt megmentse. Épp oly lehetetlen, hogy az egész lakosság megsemmisüljön és a világon uralkodó város lakosaival együtt eltűnjék a föld színéről. Még a meghódított városokban is, hol gyilkolás és tűz dühög, mindig életben marad bizonyos számú ember, miért

kell tehát föltenni, hogy Ligiának el kell pusztulnia? Nem az az Isten örködik-e fölötte, aki még a halál borzalmai fölött is diadalmaskodott?»

E gondolattól eltelve, ismét imádkozni kezdett, miközben szokása szerint mindenféle képzelhető fogadalmakat tett Krisztusnak, áldozatokat és ajándékokat ígért neki. Miután Albanumon keresztül lovagolt, hol sok ember a tetőkön és fákon ült, hogy a tűzvészt lássa, némileg megnyugodott és ismét lecsillapult vére. Azt gondolta magában, hogy Ligiát nemcsak Ursus és Linus, hanem Péter apostol is védi. Már erre a gondolatra is új bátorság szállt szívébe. Reá nézve Péter megfoghatatlan, csaknem természetfölötti lény volt. A hatalmas benyomás, melyet az már az Ostriában reá gyakorolt, megmaradt, úgy, hogy Antiumból azt írta Ligiának, miképp ez öreg embernek minden szava igaz, vagy igazsággá kell lennie. Mivel pedig Péter megáldotta szerelmét és Ligiát feleségül ígérte neki, lehetetlen volt a lángok között elpusztulnia. Semmi szikra nem gyújthatta meg ruháját, habár a város lángokban áll. Az álmatlan éj, az örületes lovaglás és az elme hánykódásainak befolyása következtében csodálatos rajongás vett erőt a fiatal emberen, amelyben minden lehetségesnek tűnt föl neki: Péter apostol keresztet vetett a lángokra s azok egy szavára szétváltak s az apostol és Ligia sértetlenül mentek át köztük. Hiszen Péter előre látta a jövő dolgokat, kétségtelenül előre látta a tűzvészt is és bajosan mulasztá el a keresztényeket figyelmeztetni és Ligiát, akit úgy szeretett, mint tulajdon gyermekét, azokkal együtt a városból kivezetni. És mindig erősebb reménység költözött Vinicius szívébe. Azt gondolta, hogy ha a városból kimenekültek, talán Bovillaeben találja, vagy az országúton találkozik vele. A kedves leány alakja minden pillanatban fölbukkanhatott a füstből, mely mindig sűrűbben és sűrűbben szétterjedt az egész Campagna fölött.

Ez annál valószínűbbnek tűnt föl előtte, mivel útközben mindig több emberrel találkozott, akik a várost elhagyták és az albanumi hegyek közé akartak menni; a tűzből megmenekültek és most a füst közül is kijutni óhajtottak. Még mielőtt Ustrinumot elérte, meg kellett lassítania lovának futását. A gyalogosokon kívül, hátukon batyukkal, fölmálházott lovakat, öszvéreket, kocsikat is látott, melyek házi eszközökkel voltak megrakva és végre gyaloghintókat is, melyekben a jobbmódú lakókat rabszolgáik vitték. Ustrinum úgy zsúfolva volt a Rómából menekülőkkal, hogy nehéz volt a sokaság közt utat törnie. A piactéren, a templom oszlopai közt és az utcákon a menekültek csapatai tolongtak, itt-ott sátorokat ütöttek, melyekben egész családok védelmet találhattak. Mások szabad ég alatt tanyáztak, miközben hangosan panaszkodtak, az istenekhez fohászkodtak vagy sorsukat átkozták. Az általános rémületben bajos volt valamit megtudni. Az emberek, akikhez Vinicius felvilágosításért fordult, vagy nem feleltek semmit, vagy mint örültek, zavarodott pillantással néztek reá, miközben szüntelenül ismételték, hogy a város és az egész világ elpusztul. Rómából minden pillanatban új csapatok, férfiak, nők és gyermekek jöttek, kik a zavart még növelték és a jajkiáltásokba hangosan belevegyültek. Néhányan, kik a tolongásban elvesztették egymást, kétségbeesve keresték hozzátartozóikat, mások meg a fekvőhelyért verekedtek egymással. Félvad pásztorok a Campagnából a városkába vonultak, részint mivel újságokat akartak hallani, részint mivel az általános zavarból hasznot akartak húzni és idegen jószágot elidegeníteni. Egész sereg mindenféle nemzetiségű gladiátor és rabszolga a város házait és villáit kezdé fosztogatni és a zsoldosokkal harcoltak, akik a lakosok védelmére odasiettek.

Csak Junius senátortól hallott részletesebb hírt a tűzvész felől, akit Vinicius egy fogadó előtt egy csapat bataviai rabszolgától környezve pillantott meg. A tűz tényleg a Circus Maximusnál, a Palatinus és a Mons Caelius közt tört ki, hihetetlen gyorsasággal elterjedt és a város egész közepét pusztította.

- Az egész cirkusz a körülötte levő boltokkal és házakkal leégett - mondá Junius - az Aventinus és a Caelius lángokban állanak. Miután a lángok a Palatinust körülvették, egész a Carinaeig hatoltak.

E szavaknál a senátor, kinek a Carinaeban pompás «insulája» volt műkincsekkel, melyeken nagy szeretettel csüggött, egy marék port vett föl és fejére hinté, miközben hangosan nyögött.

Vinicius megrázta karjánál fogva.

- Az én házam is a Carinaeban van - mondá - de ha minden elpusztul, pusztuljon el az is.

Aztán hirtelen eszébe jutott, hogy Ligia az ő tanácsára talán Aulushoz ment és kérdé:

- És a Vicus Patricius?

- Lángokban áll! - viszonzá Junius.

- Hogyan állunk a Tiberen túl?

Junius csodálkozva nézett reá.

- Mi gondunk arra! - mondá, mindkét kezét fájó halántékához szorítva.

- Ez az egy városrész többet ér nekem, mint egész Róma! - kiáltá Vinicius türelmetlenül.

- Oda csak a Via Portuensis-en jutsz, mert az Aventinusnál a forrás megfojtana... A Tiberen túl?... Nem tudom. A tűz még nem ért oda, de azt, hogy most, ebben a pillanatban hol dühög, csak az istenek tudják!

Itt Junius egy pillanatig elgondolkozott, aztán halk hangon hozzátette:

- Tudom, nem árulsz el, azért nyíltan megmondom, hogy ez nem közönséges tűzvész. Hiszen nem engedték meg, hogy a cirkuszt megmentsek. Mikor a házak égni kezdtek, ezer hang kiáltá: «Halál azokra, akik oltani igyekeznek!...» Magam hallottam ezt. A városban bizonyos emberek nyargalásztak szanaszét és égő fáklyákat hajigáltak az épületekbe... Ismét mások felzúdulnak a nép közül és azt kiabálják, a várost felgyújtották. Többet nem mondhatok. Jaj a városnak! Jaj mindnyájunknak és nekem. Ami ott történik, azt az emberi nyelv ki nem fejezheti. Az emberek elpusztulnak a lángokban, vagy egymást öldökszik a tolongásban... ez Róma vége!

És ismét kiáltá:

- Jaj! Jaj a városnak és mindnyájunknak!

Vinicius lovára pattant és tovább hajtotta, az appiai út mentén. De az emberek és kocsik áradata ellen, melyek a városból jöttek, nagyon nehéz volt küzdeni.

A város, lobogó tüztől körülvéve, most oly világosan állt Vinicius előtt, hogy szinte megmarkolhatta volna. A tűz rettentő hőséget árasztott és az emberek összes panaszkiáltásai nem voltak képesek a lángok sistergését és pattogását elfojtani.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET

Minél közelebb ment Vinicius a város falaihoz, annál jobban kitűnt, hogy könnyebb volt Rómát elérni, mint a középpontra jutni. A nagy tolongás miatt az egész appiai úton alig lehetett átvergődni. A házak, mezők, temetők, kertek, templomok mindkét felől tanyázó helyekké alakultak át. A Porta Appia tözsomszedságában álló Mars-templomnál a csöcselék a kapukat letépte, hogy benne az éjszakára menedékhelyet csináljon magának. A temetőkben a nagyobb síremlékeket elfoglalták, veszekedtek bennök, még vérontásra is került a dolog. A zűrzavar Ustrinumban némi képet nyújtott arról, aminek Róma falai közt le kellett játszódnia. A rend fölbomlott, nem törődtek többé a joggal és törvénnyel s családi kötelékek fölbomlani látszóttak, az állás különbsége mind megszűnt. Láthatók voltak rabszolgák, kik botokkal ütlegelték a polgárokat, vad kiáltozás közt, csapatonként kószáltak a gladiátorok, kik az emporiumon rabolt bortól megittasultak és az embereket rugdalásokkal szétkergették. Az eladásra szánt barbárok közül igen sokan elsöktek a városi színekből. Reájuk nézve a tűzvészszel és a város megsemmisülésével a rabszolgaság vége és a bosszú órája is elérkezett. Míg tehát az állandó lakók, kik a tűzben egész vagyonukat elvesztették, kétségbeesve kezöket az istenekhez emelték és hozzájuk megmenekülésért foháskodtak, ama barbárok örömvöltéssel osztak szét a tömegben, az emberek testéről leszaggatták a ruhát és fiatal asszonyokat raboltak el. Hozzájuk csatlakoztak más rabszolgák, akik már régóta Rómában voltak, szegények és nyomorultak, akik az ágyékuk körül levő gyapjú övön kívül testökön semmit se hordoztak, rettenetes alakok, kik különben csak a szeg-zúgos utcácskákban mutatkoztak, nappal pedig csaknem soha se voltak a nagyobb utcákon láthatók és akikről nem lehetett igazában tudni, miből éltek. Ezek a vad, szabadon bocsátott ázsiaiak, afrikaiak, görögök, thrákok, germánok és britanniaiak, a világ minden nyelvén lármáztak és kiabáltak, örülteként dühöngtek és örvöngtek abban a véleményben, hogy elérkezett a pillanat, amelyben szabad a szenvedés és fáradsalmak esztendőiért maguknak kárpótlást szerezniök. Ez üzelmek közepett a nap és a lángok fényében a praetoriánusok sisakjai ragyogtak, akiknek oltalma alá helyezkedtek a védtelen lakosok s akiknek a lázongó néppel sok helyen kézi tusát kellett folytatniok. Vinicius már sok meghódított várost látott, de szemei még soha se pillantottak ilyen látványra, amelyben kétségbeesés, könnyek, fájdalom, panaszok, szilaj öröm, örület, düh és féktelenség ily chaotikus módon találkoztak. E hullámozó, félrevezetett embercsapatok fölött pedig a tűz-oszlopok emelkedtek, a lángok a világon uralkodó város halmái körül lobogtak, miközben iszonyú hőséget terjesztettek és mindent füsttel borítottak, úgy, hogy a kék ég többé nem volt látható.

A fiatal tribún a legnagyobb erőfeszítések közt, minden pillanatban életét kockáztatva, végre elérte az appiai kaput, de már itt észrevette, hogy a Porta Capenán nem juthat a városba, nem csupán a tolongás, hanem a rettentő hőség miatt is, mely a kapun belül az egész légkört eltölté. Azonkívül még nem volt meg a híd a Porta Trigeminánál a Bona Dea templomával szemközt, hogy tehát az ember a Tiberen átkeljen, a Pons Subliciusig kellett hatolnia, vagyis oly városrészen keresztül, mely már lángtengerben állt, hogy az Aventinust megkerülje. Ez pedig lehetetlenség volt. Vinicius belátta, hogy tanácsos Ustrinum irányában visszakerülni, hogy az appiai úton nem szabad tovább haladnia, hogy a város alatt kell a folyón átmennie, hogy a Via Portuensist elérje, mely egyenest céljához vezetett. De az appiai úton egyre növekvő zűrzavarban nem volt könnyű ezt a szándékát kivinni. Szükséges lett volna karddal utat nyitni magának. Viniciusnál azonban nem voltak fegyverek, mert Antiumban haladék nélkül útnak indult, mikor a tűzvész híre hozzá érkezett. De Mercurius kútjánál egy centuriót pillantott meg, aki ismerőse volt és néhány praetoriánus élén a szenthely bejáratát őrizte. Ennek megparan-

csolta Vinicius, hogy kísérje el őt. Mikor a centurio a tribúnt és augustiánust megismerte, nem mert a parancsnak ellenszegülni.

Vinicius maga vette át a zsoldosok vezetését és egy pillanatra figyelmen kívül hagyván Pálnak tanításait a felebaráti szeretetről, a sokaságot oly gyorsasággal taszigálta és tolt el magától, mely sokakra nézve, kik nem térhettek ki elég jókor, végzetessé vált. Hangos átkozódások hangzottak föl és kőzápor követte őket, de ő nem törődött vele, hiszen minden gondolata és törekvése csak arra irányult, hogy szabad tért nyerjen. De azért mégis csak a legnagyobb erőfeszítéssel juthatott előre. Az emberek, kik itt tanyáztak, nem akartak helyet adni és hangosan szidták a császárt és a praetoriánusokat. A csöcselék némely helyen fenyegető állást foglalt, Vinicius oly hangokat hallott, melyek nyíltan Nerót vádolták a gyujtogatással. Őt és Poppaeát halállal fenyegették. A kiáltások: «Bohóc! Színész! Anyagyilkos!» köröskörül hallhatók voltak. Néhányan azt kiálták, hogy vigyék őt a Tiberisbe, mások azt vélték, hogy Róma már elég türelmet tanusított. Világos volt, hogy ezek a fenyegetések végre nyílt lázadásra fajulhatnak és komoly összeütközésekre kell a dolognak kerülnie, ha a nép alkalmas vezérre talált. A tömeg dühe és kétségbeesése időközben a praetoriánusok ellen fordult, akik éppen azért csak nehezen jutottak át a tolongáson, mivel az utat egymásra halmozott tárgyak egész rakásai, melyeket nagy sebtében az égő városból hordtak ki, élelmiszeres ládák és hordók, mindenféle értékes tárgyak, bútorok, eszközök, bölcsők, ágyak, kocsik és saroglyák zárták el.

Itt-ott kézi tusára került a dolog, de a praetoriánusok könnyű szerrel győztek a védtelen sokaság fölött. Miután nagy ügygyel-bajjal átment a Via Latinán, Numitián, Ardeán, Lavinián és Ostián és villák, kertek, temetők és templomok mellett elhaladt, Vinicius végre elérte a Vicus Alexandrit, ahol átment a Tiberen. Itt a tolongás nem volt oly nagy és a füst kevésbé volt érezhető. A menekülőktől, akikben itt se volt hiány, megtudta Vinicius, hogy a Tiberkülvárosban csak néhány kis utca égett, de hogy a tűz hatalmának bizonyosan semmi sem állhat ellent, mivel bizonyos emberek szándékosan okozták azt és minden mentési kísérletet megghusítottak, amennyiben kijelentették, hogy parancsra történik. A fiatal tribún most már a legcsekélyebb kétséget se táplálta többé arra nézve, hogy a császár tényleg parancsot adott Róma fölgujtására és az általános bosszúkiáltás most természetesnek és igazságosnak látszott előtte. Mi rosszabbat tehetett volna Mithridates vagy Róma legelkeseredettebb ellenségeinek valamelyike? Ez több volt a soknál. Az örültség meghaladt minden képzeletet és az emberi életet semmire se látszott becsülni.

Vinicius azt hitte, hogy most ütött Nero órája és a város romlásának e szörnyeteg, e gonosztevő bolond vesztét kell maga után vonnia. Ha akadt valami ember, akinek elég bátorsága volt arra, hogy a kétségbeesett népnek élére álljon, a fordulat néhány óra múlva bekövetkezhetik. Vakmerő bosszúgondolatok fordultak meg Vinicius elméjében. Mit, hátha ő csapna most föl vezetőnek? Nemzetsége, mely a konzulok egész sorával dicsekedhetett, egész Rómában ismeretes volt. És a tömegnek csak névre volt szüksége. Egykor, midőn Pedanius Secundus praefektus négyszáz rabszolgáját halálra ítélték, csaknem lázadásra és polgárháborúra került a dolog; mi történhetnék ma, e rettentő katasztrófa láttára, mely csaknem fölülmult mindent, ami a századok folyamán Rómára zúdult. Aki a quiriseket fegyverre szólítja, gondolá Vinicius, az Nerót kétségtelenül megbuktatja és aztán maga ölti föl a bíbort. És miért ne valósítsa meg ő ezt a tervet? Hiszen ő erélyesebb, tetterősebb, fiatalabb volt, mint a többi augustiánusok. Nero ugyan harminc légió fölött rendelkezett, melyek a birodalom határain álltak, de nem lehetett-e föltételezni, hogy ezek a légiók Róma égésének, a templomok égésének hírére vezéreikkel együtt föllázadnak? És Vinicius ebben az esetben kivívhatná a császári méltóságot. Hiszen az augustiánusok közt azt suttogták, hogy valami jós Othónak ígérte meg a bíbort. És ő csekélyebb Othónál? Talán Krisztus mellette lesz az ő isteni hatalmával, talán neki köszönhetette ezt a sugallatot? «Ó, bár úgy volna!» kiáltá Vinicius lelke legmélyében. Akkor bosszút állna Nerón

azért a veszedelemért, amelyben Ligia forgott és saját félelme és nyugtalanságáért, akkor elterjesztené Krisztus tanítását az Eufráttól Britannia ködös partjaiig, Ligiát bíborral ékesítené föl és az egész világ uralkodónőjévé emelné.

De gondolatmenete, mely izzó folyam gyanánt elragadta őt, itt hirtelen megakadt. Mindenek előtt szükséges volt Ligiát megmenteni. Most közelben látta a tűzvészt és új félelem ragadta meg e láng- és füsttengerrel, e borzasztó valósággal szemben és az az erős bizalma, hogy Péter apostol megmenthetné Ligiát, teljesen eltűnt. Ismét a legnagyobb kétségbeesés fogta el és csak akkor nyugodott meg némileg, mikor a Via Portuensishez ért, mert a kapunál azt ismételték neki, amit előbb a menekülők mondtak, hogy e városrész legnagyobb része még nem lett a lángok martaléka, habár a tűz sok helyen átcsapott a folyón.

De a Tiber-külvárost is füst borította és a menekülők csapatai annál nehezebbé tették a további előnyomulást, mivel az embereknek több idejük volt s így holmijaikat biztonságba akarták helyezni. Sőt a fő-utca, a kikötő-utca is sok helyen egészen el volt zárva és a «Naumachia Augustánál» egész rakás holmik valának fölhalmazva. A keskeny utcácskák, ahol a sűrű füst összegyülemlett, csaknem járhatatlanok voltak, a lakosok ezrével menekültek. Vinicius számos megrendítő jelenetet látott. Néha két emberáradat, mely ellenkező irányból jött, egy szűk átjárónál összeütközött, kölcsönösen taszigálták, tolták egymást és végre életükért harcoltak. Mindnyájan egymást ütlegettek, lábbal taposta egyik a másikat. A zürzavarban a családok elszakadtak egymástól, az anyák kétségbeesve kiabáltak gyermekeik után. Vinicius haja égnek meredt arra a gondolatra, hogy minek kellett a tűz közelében lejárni. A lárma és tombolás közt csak nehezen lehetett tudakozódást szerezni és a válaszok alig voltak érthetők. Néha új füstfelhők hömpölyögtek a folyón keresztül, fekete füsttömegek, melyek oly nehezek voltak, hogy a föld színén huzódtak tova és a házakat, az embereket, szóval: köröskörül mindent az éj sötétségével borítottak be. De a szél ismét eloszlatta őket és most Vinicius tovább hatolhatott amaz utca felé, ahol Linus háza állott. A juliusi nap forrósága, melyet az égő városrészekből áramló hőség még fokozott, lassankint elviselhetetlenné lőn. A füst a szembe ment, a lélegzet elakadt a mellben. Még azok a lakók is, kik azt a reményt táplálták, hogy a tűz nem fog a folyón átlépni s eddig lakásaikban maradtak, elhagyták most azokat és a kavargás minden pillanatban nagyobb lett. A praetoriánusok, kik Viniciust kísérték, elmaradtak. A tolongásban valaki kalapáccsal megsebesíté a fiatal tribún lovát s az fölveté véres fejét, ágaskodott és megtagadta az engedelmességet lovasának. Ezt pompás tunicájáról augustiánusnak ismerték föl s azonnal fölhangzottak köröskörül a kiáltások: «Halál Neróra és gyújtogatóira!» Vinicius egy pillanatig rettentő veszélyben forgott, már száz kéz nyult utána, de megbokrosodott lova elvágtatott vele s patkóival mindent széttiport maga előtt. Egyúttal új, fekete füstfelhők hömpölyögtek át, melyek az utcákat sötétségbe borították. Mikor a fiatal patricius látta, hogy lovon nem juthat tovább, leugrott és gyalog folytatta útját, miközben a falakhoz lapulva ment. Csak néha várt, hogy a menekülőket maga mellett elbocsássa. De bensejében azt gondolta, hogy fáradozásai hasztalanok. Ligia talán nem volt többé a városban, vagy talán éppen ebben a pillanatban futással menekült. És könnyebb lett volna egy tűt a tengerparton megtalálni, mint ebben a zürzavarban, ebben a chaosban a fiatal leányt. Azért mégis, még tulajdon életének kockáztatásával is elő akart nyomulni Linus házáig. Néha megállt és szemét dörzsölte. Tunicája szegését letépve, szája és orra elé tartotta és tovább futott. Minél jobban közeledett a folyóhoz, a hőség annál rettentőbbé vált. Mivel Vinicius tudta, hogy a tűz a Circus Maximusban támadt, eleinte azt hitte, hogy a forróság az ottani tűzfészekből, a Forum Boariumból és Velabrumból jő, melyeket, mivel a közelben voltak, a lángoknak szintén meg kellett támadniuk. De a hőség végre elviselhetetlenné vált. Egy törődött aggastyán, mankójával, az utolsó menekülő, akit Vinicius észrevett, odakiáltá neki:

- Ne közeledjél Cestius hídjához! Az egész sziget lángban áll.

Valóban lehetetlen volt magát tovább csalódásban ringatnia. Egy kanyarulatnál, mely a Vici Judaeorum felé vitt, ahol Linus háza állott, a fiatal tribún lángokat látott kicsapni a füstfelhők-ből. Nemcsak a sziget állt tűzben, hanem a Tiber-külváros, vagy legalább amaz utcácskának másik vége, hol Ligia lakott.

Viniciusnak eközben eszébe jutott, hogy Linus háza kertben állott, mely mögött egy keskeny, műveletlen mező a Tiberig húzódott. E gondolatra új bátorságot merített. Ama szabad helynél talán megtörhetett a lángok hatalma. Reménnyel telve, tovább rohant, habár minden fuvalom nemcsak sűrű füstöt, hanem szikrazáport vitt magával, mely az utcácska másik végén új lángokat gerjesztett s így elvághatta visszatérését.

Végre a füstön át megpillantotta Linus kertjében a cipruszokat. A műveletlen mezőn túl levő házak már úgy égtek, mint a farakások, csak Linus kis «insulája» volt még sértetlen. Vinicius hálával telten pillantott az égre és a ház felé rohant, habár a levegő izzó parázs gyanánt lengte őt körül. A kapu csak be volt támasztva, belökte és berohant.

A kertecskében egyetlen élő lény se volt és a ház is egész üresnek látszott.

- Talán a füsttől és hőségtől elájultak - gondolá Vinicius és kiáltozá - Ligia! Ligia!

Mély csend következett. Mi sem volt hallható, csak a lángok pattogása a távolban.

- Ligia!

Hirtelen az a borzasztó hang hatott fülébe, melyet már egyszer ebben a kertecskében hallott. Nyilván a közeli szigeten, az Aesculapius templomától nem messze fekvő vivarium gyuladt ki, úgy, hogy a vadállatok, kivált az oroszlánok, félelmükben ordítást hallattak. Vinicius tetőtől talpig megborzadt. Most már másodszor hallatszottak e borzasztó hangok abban a pillanatban, mikor egész valója a Ligiára való gondolattal volt eltelve, mint valami vészjelzés, mint a komor jövőnek sajátságos jóslata.

De csak egy rövid pillanatra vett erőt rajta ez a rettentő érzés, aztán a lángok pattogása, mely még iszonyúbb volt, mint a vad állatok üvöltése, arra figyelmezteté őt, hogy rázza le magáról e bénító gondolatokat.

Ligia nem felelt kiáltására, de talán ájultan, vagy a füsttől elkábulva a veszélyeztetett épületben találhatja őt. Így hát tovább rohant. A kis atrium üres és füsttel teli volt. Kezével az ajtót tapogatva, mely a cubiculumokhoz vezetett, egy lámpácska lobogó fényét és közelebb menve, a larariumot vette észre, melyben a lares helyett egy kereszt volt. E kereszt alatt állt a lámpácska. A fiatal katechumen agyában villámgyorsan az a gondolat villant meg, hogy ezt a világot a kereszt küldi neki, melynek segítségével talán megtalálhatja Ligiát. Így a lámpácskát fölkapta és tovább ment. Egy hálósobához érván, a függönyt félre húzta és a világot magasan tartva, szétnézett.

De itt se volt senki látható. Vinicius meg volt győződve, hogy Ligia cubiculumában volt, mert a falon néhány ruha lóggott a szögeken, az ágyon pedig egy testhez álló ruha hevert, aminőt a nők viseltek. Vinicius fölkapta, ajakához szorította és karjára vetve, tovább rohant. A ház kicsiny volt, úgy hogy minden szobát, sőt a pincét is hamarosan átkutatta. De sehol nem talált egy élő lelket sem. Ligia, Linus és Ursus e városrész többi lakóival kétségtelenül a futásban kerestek menedéket.

- A városkapukon túl, a sokaság közt kell őket keresnem - gondolá Vinicius.

Nem csodálkozott azon, hogy nem találta őt a Via Portuensisen, mert a Tiber-külvárost az ellenkező oldalon, a vatikáni halom irányában hagyhatta el. Minden esetre biztosságban és a tűz veszélyei ellen védve voltak. Mintha kő esett volna le Vinicius szívéről. Tudta ugyan, mily

rettentő veszélyekkel kellett a menekülésnek járnia, de az Ursus emberfölötti erejére való gondolat megnyugtatta őt.

- Most menekülnöm kell - gondoló magában. - Domitián kertjein át Agrippina kertjeibe juthatok. Ott fogom találni őt. Ott a füst nem oly iszonyú, mivel a szél a szabin hegyek felől fúj!

Most legfőbb ideje volt, hogy saját menekülésére gondoljon, mert a sziget felől a tűz egyre közelebb jött és csaknem az egész utcácskát sűrű füstfelhők tölték meg s a lámpácskát, mely a fiatal embernek a házban világítóul szolgált, a léghuzam eloltotta. Ismét az utcára rohanva, Vinicius most a legnagyobb sietséggel a Via Portuensis felé, tehát ugyanazon irányban szaladt, amelyből jött. A tűz izzó fuvalommal üldözni látszott őt, miközben majd fekete füstbe burkolta, majd szikrákkal árasztá el, melyek hajára, nyakára és ruhájára hullottak. Tunicája néhány helyen égni kezdett, de ő nem törődött vele és tovább sietett attól való félelmében, hogy megfulladhat a füstben. Az égszag egyre áthatóbb lőn, Vinicius ínye és torka ki volt száradva. A vér fejébe tolult úgy, hogy néha körülötte minden mintegy parázsba merültnék látszott. Aztán azt gondolta magában:

- A tűz elevenen fog engem megemészteni! Sokkal jobb volna, lefeküdni a földre és meghalni!

Egyre bágyadtabbnak érezte magát. Fejéről, hátáról és vállairól csurgott az izzadság és ez az izzadság forró víz gyanánt égette őt. Ha nem Ligia neve lett volna az, melyet gondolatban szakadatlanul kiejtett, ha nem az ő ruhája az, amelyet szája körül csavart, mi se tarthatta volna őt fönn. Néhány pillanat múlva már az utcácskát se tudta többé megkülönböztetni, amelyben volt. Lassankint elveszté tiszta öntudatát, csak arra az egyre gondolt, hogy menekülnie kell, mivel a sík mezőn Ligia várja őt, akit Péter apostol feleségül ígért neki. És hirtelen, különös módon az a meggyőződés támadt benne, mely már a halál előtti lázas álomhoz, látomáshoz hasonlított, az a meggyőződés, hogy a kedvest viszontlátja, vele házasságra lép s aztán rögtön meghal.

Eközben mint valami ittas, az utca egyik feléről a másikra tántorogva, tovább ment. Egyszerre változás állt be a tűzfészekben. Ott is lángtenger tört ki, ahol eddig csak pislogott. Forró szélroham kergette szét a füstöt, mely az utcácskában fölgyülemlett és milliónyi szikrát vitt magával, úgy, hogy Vinicius mintegy tüzes felhőben lépdelt tova. Annál jobban láthatta, mi volt előtte és éppen abban a pillanatban látta meg az utcácska végét, mikor közel volt az összerekedéshez.

Ez a látvány új erőt adott neki. Egy sarkon befordulva, oly utcában volt, mely a Via Portuensishez és a Codeta-mezőre vitt. A szikraeső megszűnt. Azt gondolta magában, ha a kikötő utcájába érhet, meg van mentve, még ha ott ájultan rogynék is össze.

Az utca végén valami felhőhöz hasonlót vett észre, mi a kijárást akadályozni látszott.

- Ha ez füst - gondoló - akkor lehetetlen áthatolnom.

Végső erejének megfeszítésével sietett tovább. Útközben ledobta tunicáját, mely most úgy égette őt, mint valami nessus ruha. És csak Ligia «capitium»-át csavarván feje és szája körül, mezitelen futott tovább. Közelebb menván, észrevette, hogy az, amit füstnek tartott, csak porfelhők voltak, melyekből emberi hangok hatottak ki, hangos kiáltás hallatszott.

- A csőcselék a lakásokat fosztogatja! - gondoló.

Mégis abba az irányba ment, amelyből a hangok jöttek. Mégis csak emberek voltak ott, akik segítségére lehettek. Ettől a reménységtől lelkesítve, teljes erejéből segítségért kiáltott, mielőtt elérte azt. De ezzel végső ereje is kimerült. Szeme előtt elfeketült minden, lélegzete elakadt, tagjai fölmondták a szolgálatot, földre rogyott.

De meghallották vagy inkább meglátták őt. Két munkás vizes vödrökkel jött segítségére. Vinicius, akit csak a kimerültség terített földre, aki azonban mégis eszméletnél volt, mindkét kezével az egyik edény után kapott és félig üríté azt.

- Köszönöm - mondá. - Segítetek fölkelni, egyedül is tovább mehetek.

Az egyik munkás vizet öntött fejére, aztán mind a ketten fölemelték őt a földről és társaikhoz vitték, akik körülvették és aggódva kérdezték, vajon súlyosan megsérült-e.

Részvétük bámulatot keltett Viniciusban.

- Kik vagytok? - kérdé.

- Házakat rombolunk le, hogy a tűz el ne érhesse a kikötő utcáját - viszonzá az egyik munkás.

- Ti segítségemre jöttetek, mikor földre rogytam. Köszönöm.

- Nem szabad a segélynyújtást megtagadnunk! - mondá néhány hang.

Vinicius, ki kora reggeltől fogva csupán vad, harcoló és fosztogató csapatokat látott maga körül, csak most vette szemügyre azokat az embereket, akik körülvették őt és mondá:

- Fizessen meg... Krisztus nektek.

- Legyen áldott az ő neve! - kiáltá a hangok egész kara.

- Linus? Linus? - dadogá Vinicius kérdő hangon.

De nem szólhatott tovább és nem is hallott feleletet, mert az izgalom és a megelőző erőfeszítések folytán elájult.

A Codeta-mezőn, egy kertben, számos férfitől és nőtől körülvéve tért ismét eszméletre és az első szavak, melyeket ismét kiejtett, ezek voltak:

- Hol van Linus?

Nem kapott azonnal feleletet, de akkor egy hang, mely Vinicius előtt ismerős volt, hirtelen mondá:

- A nomentanumi kapun az Ostrianumba ment... Már két nappal előbb... Béke legyen veled, ó Perzsia királya!

Vinicius fölemelkedett és Chilont látta maga előtt. A görög pedig folytatá:

- A te házad, ó uram, bizonynyal szintén tönkre ment, mert a Carinae lángokban áll; de te mindig oly gazdag léssz, mint Midás. Ah, mily szerencsétlenség! A keresztények, ó Serapis fia, réges régen megjövendölték, hogy a várost tűz pusztítja el... De Linus Jupiter leányával az Ostrianumba ment... Ó, mily szerencsétlenség érte ezt a várost!...

Új gyöngeségi roham jött Viniciusra.

- Láttad őket? - kérdé.

- Láttam őket, uram!... Krisztusnak és valamennyi istennek legyen hála, hogy jótéteményeidet jó hírrel szolgálhatom meg. De mindent megfizetek neked, Osiris, az égő Rómára esküszöm!

Az este beállt, de a kertben oly világos volt, mint nappal, mert a tűzvész még fokozódott. Úgy tetszett, mintha nem egyes negyedek állnának lángokban, hanem az egész óriási város, teljes kiterjedésében. Az ég, ameddig a szem látott, vörösre volt festve és vérvörös éjszaka ereszkedett le a római világra.

HARMADIK KÖNYV.

ELSŐ FEJEZET.

Ameddig az emberi szem látott, az ég a lángoló város fénye folytán mintegy parázsba volt merítve. A hold nagy és teljes tányérral kelt föl a hegyek mögött és a tüztől elborítva, izzó réz színét vette föl. Csodálkozva látszott a világon uralkodó város pusztulására pillantani. A pirosra festett égbolton vöröses csillagok ragyogtak, de a közönséges éjszakákkal ellentétben a föld most világosabb volt, mint az ég. Mint egy óriási máglya, Róma bevilágítá az egész Campagnát. A vérvörös fénynél távoli hegyek, városok, villák, templomok és emlékek voltak láthatók, a körülfekvő halmoktól a város felé huzódó vízvezetékeken emberek csoportjai tűntek föl, akik vagy oda menekültek, vagy a tűzvészt akarták látni.

Eközben a rettentő elem mindig további városrészeket támadt meg. Többé nem lehetett kételkedni, hogy a tüzet gonosz kezek okozták, mivel oly helyeken is, melyek a tűzfészekről távol voltak, mindig új tüzek keletkeztek. A halmokról tűztenger áradt le a völgyekbe, melyek öt-hatemeletes házakkal sűrűn be voltak építve s amelyekben mindenféle bódék, boltok voltak hordozható fa-amphitheatrumok mellett, amelyeket alkalmi színjátékok végett emeltek. Fa-, olajbogyó-, gabona-, dió-, fenyőtoboz-tárházak, amelyeknek magvával a szegényebb osztály táplálkozott, továbbá ruhatárak voltak ott, mely ruhákat néha a császár kegyelméből a szűk utcákban hévizáló nép közt osztottak ki. Itt, hol gyúlékony anyagok bőségesen voltak, a tűz majd itt, majd ott lobogott föl és örületes gyorsasággal terjedt el az egész utcán. Az emberek, kik a városon kívül tanyáztak, és azok, kik a vízvezetékekre mentek föl, a lángok színéről fölismerhették, mi égett éppen akkor. Az izzó mélységből a hatalmas légáramlat hébe-hóba ezernyi, sőt milliónyi égő dió- és mandulahéjat ragadott magával, melyek hirtelen a magasba röppentek, mint fényes pillangók számtalan csapatai, hogy aztán hangos roppanással megrepedjenek vagy a szélről tovaúzva, más városrészekbe, a vízvezetékekre és a körüllevő mezőkre hulljanak. A mentésre minden remény hasztalannak látszott, a zűrzavar minden pillanattal fokozódott, mivel egyrészt a városi lakosság az összes kapukon kimenekült, másrészt a tűzvész ezreket csalt oda a környékből, így a kisvárosok lakóit, a Campagnából földműveseket és félvad pásztorokat, kiket a fosztogatás reménye vonzott oda. Ez a kiáltás, «Róma elpusztul», folyton a sokaság ajkain volt, a város pusztulása egyúttal minden rend végét, minden kötelék fölbomlását magával látszott hozni, melyek eddig a lakosságot egy egészszé egyesítették. A csöcselék, mely legtöbbször rabszolgákból és a környékbeli emberekből verődött össze, mit se törődött Róma uralmával, a város pusztulása csak bilincseitől szabadíthatta meg, azért itt-ott fenyegető magatartást tanúsított. Mindig több erőszakoskodást, rablást és fosztogatást követtek el. Úgy tetszett, mintha a figyelmet egyedül a pusztulásnak szánt város látása bilincselné le és hogy még most visszatartja a vérfürdő kitörését, melynek mulhatatlanul meg kell kezdődnie, mihelyt a város teljesen hamurakássá változott.

Százezer rabszolga, kik feledték, hogy Rómának templomain, falain kívül még számtalan légioi is vannak a világ minden részében, csak a jelszóra és a vezérre látszott várni. Spartacus nevét emlegették, de Spartacus nem élt többé. A polgárok összegyülekeztek és fölfegyverkeztek, amennyire csak tudtak. Valamennyi kapunál a legkalandosabb híreket terjesztették. Néhányan azt állították, hogy Jupiter parancsára Vulcán semmisíti meg tűzzel a várost, mely a földből tör ki. Azok az emberek, kik ilyen meggyőződésben voltak, nem vettek semmi fáradságot, hogy valamit megmentsenek, csak a templomokat ostromolták és az istenekhez irgalomért esedeztek. De a leggyakrabban azt mondták, a császár gyújtatta föl Rómát, hogy a Suburából fölszálló szagok többé ne háborgassák őt és hogy oly várost építsen, mely Neronia nevet fog viselni. Az embereket igazi düh fogta el erre a gondolatra és ha, mint Vinicius vélte, akad egy vezér, aki a gyűlölet e kitöréseit hasznára fordítja, Nero végórájának ütnie kellett volna.

Azt is beszéltek, a császár megőrült és a praetoriánusoknak és gladiátoroknak megparancsolta, hogy rohanjanak a népre és okozzanak általános vérfürdőt. Sokan az istenekre esküdtek, hogy a rötszakáll parancsára az összes vivariumokból szabadon bocsátották a vadállatokat. Az utcákon égő sörényű oroszlánokat, örvongóvá vált elefántokat és bölényeket láttak, melyek az embereket csapatostól eltapodták. Sőt ebben egy szemernyi igazság is volt, mert néhány helyen a mindinkább közeledő lángok láttára az elefántok szétzúzták a vivariumokat és szilaj félelmükben az ellenkező oldalra rohantak, miközben forgósél gyanánt mindent megsemmisítettek maguk előtt. A tűzben elveszett személyek számát tízezerre becsülték. Tényleg igen számosan elpusztultak. Néhányan, kik minden vagyonukat és igen sokan, kik legdrágább hozzátartozóikat elvesztették, kétségbeesésből a lángok közé rohantak. Mások a füstben fulladtak meg. A város középpontján, egyfelől a Kapitólium és másfelől a Quirinál Viminál és az Esquilinus közt, valamint a Palatinus és a Caelius-domb közt, hol az utcák a legszűkebbek voltak, a tűz egyszerre oly sok helyen támadt, hogy az emberek egész csapatai, kik az egyik oldalról az ellenkező irányba menekültek, mit se sejtve, a lángok új falára bukkantak és borzasztó halálukat lelték.

Az ijedségben, a zűrzavarban és rémületben utoljára nem tudták, hová meneküljenek. Az utcák mindenféle, fölhalmozott tárgyak folytán csaknem megközelíthetetlenek, sőt számos helyen elzárva voltak. Az embereket, kik a tereken és abban a városrészben, hol később az amphitheatrum Flavium épült, Tellus temploma közelében, a Porticus Liviaenél és Juno Lucina magasabban fekvő templománál, a Clivus Virbius és a régi esquilini kapu között kerestek menedéket, lángtenger vette körül és elpusztultak a hőségben. Oly helyeken, ahová a lángok nem értek, később száz meg száz megszenesedett holttestet találtak, habár a szerencsétlenek közül sokan itt-ott lapos köveket szaggattak le és azok alatt, a hőség elleni oltalmul, félig a földbe ásták magukat. A város középpontján lakó családok közül csaknem egyetlen egy se menekülhetett meg teljes számmal, azért mindenütt, ameddig a falak terjedtek, minden kapunál és minden úton kétségbeesett nők panaszkijáltásai hallatszottak, akik hasztalan kiáltoztak drága elveszettjeik után.

És míg némelyek isteneikhez fohászkodtak irgalomért, mások e borzasztó katasztrófa miatt szidalmazták őket. Voltak öreg emberek, kik Jupiter Liberator templomától visszatérve, kezöket fölemelték és kiáltozták: «Ha liberátor vagy, mentsd meg oltáraidat és a várost!» Az általános düh főleg a régi római istenek ellen irányult, kik a lakosság fölfogása szerint kötelesek voltak gondosabban ügyelni a városra, mint a többiek. Tehetetleneknek bizonyultak, azért kigúnyolták őket. De az is megesett, hogy számos egiptomi papot, kik a Via Asinarián Isis szobrával jelentek meg, melyet a Porta Caelimortana melletti templomból mentettek meg, a csöcselék megtámadott. Ez a tömeg aztán magát fogta be a kocsiba, elhúzta az appiai kapuig és a szobrot Mars templomában állították föl, miután ez istennek papjait, akik ellenszegülni mertek, legyőzték. Más helyeken Serapist, Baált vagy Jehovát hívták segítségül, akiknek követői a Subura és a Tiber-külváros utcáskáiból kitódultak és a falakon túl levő mezőket lármával és kiabálással töltötték be. Valami diadalhoz hasonló hangzott ki kiáltozásaikból és míg a polgárok közül néhányan részt vettek a karban és «a világ urát» magasztalták, a többiek fölháborodtak az öröm eme nyilvánulásai miatt és erőszakkal igyekeztek azt elfojtani. Itt-ott énekek hangzottak, melyeket életök delén álló férfiak, aggastyánok, nők és gyermekek énekeltek, különös, ünnepies dallamok, melyek értelmét nem vették ki jól, melyekben azonban e szavak: «Ime a bíró jó a harag s az enyészet e napján» gyakran ismétlődtek. Így vette körül az égő várost az izgatott, nyugtalan népsokaság, mint a vihartól hanykódó tenger hullámai.

De sem a kétségbeesés kifakadásai, sem a káromlások, sem az ünnepies énekek nem voltak képesek a pusztulást meggátolni. Oly föltartóztathatatlanak, oly teljesnek, oly kérlelhetetlennek látszott, mint maga a végzet. Pompejus amphitheatrumánál meggyúladtak a kender- és

kötéltárházak, melyekből igen sokat használtak a cirkuszban, az arénánál és mindenféle gépezetknél, melyeket a nyilvános játékoknál alkalmaztak. Egyúttal a szomszédos épületek is lobbot vetettek, amelyekben kátrányos hordók voltak, melyek a kötelek kenésére voltak szánva.

Néhány óra alatt ezt az egész városrészt, amelynek közelében a Mars-mező terült, a rikító, sárga lángok úgy megvilágították, hogy a borzalomtól félig eszméletlen nézőknek úgy tetszett, mintha az általános pusztulásban a napnak és éjnek szabályos egymásra következése is megszűnt volna. Aztán vérvörös fény vont be mindent, úgy, hogy a többi színek teljesen elhalványultak. A lángtengerből óriási tűzoszlopok lövelltek az izzó égre és fönn a magasban mint tüzes kévek fuvódtak szét; a szél pedig magával vitte, arany fonalakká és apró szikrákká változtatta és a Campagna fölött az albai hegyekig vitte őket. Az éjszaka egyre világosabb lett, maga a levegő is nemcsak fénynyel, hanem lánggal telinek látszott. A Tiber mint lobogó tűz folyt tova. A szerencsétlen város a borzalom helyévé változott. A tűzvész egyre tovább terjedt, rohammal vette be a magaslatokat, átvonult a rónákon, elpusztította a völgyeket, dühöngött, sistergett és pattogott az összeomló romok fölött.

MÁSODIK FEJEZET.

Macrimus takács, akinek házába vitték Viniciust, gondoskodott róla és ruhát és ennivalót adott neki. Mikor a fiatal tribún ismét teljesen megerősödött, kijelenté, hogy azonnal, még ma éjjel újra folytatni akarja kutatásait és megkeresi Linust. Macrimus, aki keresztény volt, megerősíté Chilon állítását, hogy Linus Kelemennel, a legöregebb pappal az Ostrianumba ment, hol Péter az új vallás hitvallóinak egész seregét meg akarta keresztelni. Ebben a városrészben a keresztények azt is tudták, hogy Linus két nappal ez előtt bizonyos Gaiusra bízta házának őrizetét. Ez Viniciusra nézve bizonyítékul szolgált arra, hogy se Ligia, sem Ursus nem maradtak a házban és hogy ezeknek szintén az Ostrianumba kellett menniök.

Ez a gondolat nagy könnyebbülést szerzett neki. Linus öreg ember volt, akinek nehezebbre esett, hogy a Tiber-külvárosból naponkint a távoleső nomentanumi kapuhoz és vissza menjen; tehát minden valószínűség szerint két nap óta valamely hitsorsosnál lakott a falakon kívül és Ligia, valamint Ursus bizonynyal nála voltak. Ily módon bizonyosan megmenekültek a tűzvész elől, mely az Esquilinuson túli vidéket megkimélte. Vinicius mindebben Krisztus rendelkezését látta, akinek oltalmát magán is érezte. Szíve nagyobb tisztelettel tölt el, mint valaha és lelke mélyében megfogadta, hogy a kegyelem e kézzelfogható nyilvánulásáért egész életét neki szenteli.

És most annál jobban sietett, hogy az Ostrianumba jusson. Meg kellett találnia Ligiát, meg kellett találnia Linust és Pétert, magával akarta vinni őket, messze a távolba, talán jószágainak egyikére, talán Sziciliába. Róma égett, talán néhány nap múlva az egész város hamurakássá változott. Miért maradjon tehát itt és miért nézze a pusztulást, a zabolátlan tömeg örült üzelmeit? Ott, az ő birtokán, egy sereg engedelmes rabszolgától környezve, békésen élhettek a falusi csöndben, Krisztus oltalma alatt, Péter áldó kezétől őrizve. Ah, ha csak most meg tudná őt találni!

De ez nem volt könnyű dolog. Viniciusnak eszébe jutott, mennyi nehézségbe került, hogy a Via Appiáról a Tiber-külvárosba jusson, mily sokáig kellett ide s tova bolyongania, hogy a Via Portuensist elérje. Azért elhatározta, hogy a várost ezúttal az ellenkező oldalon kerüli meg. A Via Triumphalisról a folyó mentén az Aemilius-hídig juthatott, onnét a Marsmezőt és a Pinciust oldalt hagyva, Pompejus, Lucullus és Sallustius kertjei mellett a Via Nomentanáig nyomulhatott. Ez volt a legrövidebb út, de úgy Macrimus, mint Chilon lebeszélék Viniciust, hogy ezt válaszsza: a tűz ezt a városrészt ugyan még nem érte el, de az összes tereket és utcákat kétségtelenül elzárták az embertömeg és annak holmijai. Chilon azt tanácsolta neki, hogy az ager Vaticanuson át a Porta Flaminiáig menjen, ott a folyón átkeljen és aztán a falakon kívül, Acilius kertjein túl a Porta Salariáig haladjon. Vinicius rövid habozás után elhatározta e tanács követését. Macrimusnak háza miatt otthon kellett maradnia, de két öszvérről gondoskodott, melyeket Ligia a továbbutazásnál használhatott. Egy rabszolgát is akart Vinicius mellé adni, de a fiatal tribún visszautasítá ezt az ajánlatot, mert föltette, hogy bizonyosan ismét találkozik egy szakasz praetoriánussal, akiknek segítségére számíthatott.

Rövid idő múlva a Pagus Janiculensisen át elindult Chilonnal a Via Triumphalis felé. A köztereken itt is mindenféle eszközök föl voltak halmozva, de mindkettőjüknek csak kevés fáradságukba került az átjutás, mivel a legtöbb lakó a kikötő utcáján a tenger felé menekült. A Porta Septimianán kívül egy ideig a folyó és Domitián pompás kertjei közt lovagoltak, melyeknek hatalmas ciprusait a tűzvész a leáldozó nap fényéhez hasonlóan vörösesen világította meg. Az út egyre szabadabb lőn, csak néha kellett az odasiető falusi nép áradata ellen küzdeniök. Vinicius úgy meghajtotta öszvérét, amint csak lehetett, míg Chilon, ki mindjárt mögötte lovagolt, az egész úton magával beszélgetett:

- Most a tűz mögöttünk van és kellően melegíti hátunkat. Ez az út még soha se volt éjjel ilyen világos. Ó Zeus, ha nem küldesz erre a tűzre valóságos záporosőt, az annak a jele, hogy nem szereted a rómaiakat. Ezt a tüzet el nem oltja emberi hatalom! Ilyen város, melynek Görögország és az egész világ szolgált! És ma az első görög, aki erre jár, megpörkölteti babját a város hamujában! Egy kis rakás hamu, akár egy pásztor tüzetől, akár egy elégett városból maradt, csak egy kis rakás hamu marad, melyet a szél korábban vagy később elhord.

Így szólván, néha a tűz felé fordult és félig gonosz, félig örvendező arckifejezéssel szemlélte a lángokat.

- Tönkre megy! Tönkre megy ez a város! Nem sokára nyoma se marad meg! - folytatá aztán. - A világ hová küldi most gabonáját, olajbogyóját és pénzét? Ki fogja jövőre az emberek pénzét és könnyeit kipréselni? A márvány nem ég el a lángokban, de darabokra mállik... a Kapitólium rommá válik és a Palatin romhalmazzá lesz. Ó Zeus! Róma pásztorhoz hasonlított, a többi nemzetek olyanok, mint a juhok. Ha a pásztor éhes volt, levágta egyik juhát, megette a húst és neked, ó istenek atyja, áldozatul adta a bőrt. Ki fogja most, ó felhőkön uralkodó, levágni a juhokat és kinek kezébe teszed a pásztor ostorát? Mert Róma lángokban áll, az oly bizonyos, mintha te gyújtottad volna föl villámsugaraddal.

- Siess - mondá Vinicius - miért vesztegelsz itt olyan sokáig?

- Róma fölött sírok, uram - felelé Chilon. - Jupiter városa fölött!

Egy darabig hallgatagon tovább lovagoltak és csak a lángok pattogására és a madarak szárnycsattogására ügyeltek. Töméredek galamb, melyeknek fészkeik a villákban és a Campagna kis városaiban voltak, valamint mindenféle más madarak, melyek a tengerpartról és a körüllevő magaslatokról jöttek és a tűz világát nyilván napfénynek tartották, csapatonként vakon a lángok közé repültek.

Először Vinicius szakította meg a hallgatást.

- Hol voltál, mikor a tűz támadt?

- Euricius barátomhoz szándékoztam menni, akinek boltja volt a Circus Maximusnál, uram és éppen Krisztus tanításán elmélkedtem, mikor azt kiálták: tűz! Az emberek a cirkusz megmentésére gondolva, vagy talán kíváncsiságból, összegyűltek körülötte, de mikor a lángok az egész cirkuszt megtámadták és más helyeken is kitörtek, mindenkinek a saját biztonságára kellett gondolnia.

- Láttad-e, hogy némely ember égő fáklyákat dobált a házakba?

- Mit nem láttam én, ó Aeneas unokája? Láttam, amint emberek kardjaikkal utat vágtak a tömegben keresztül, valóságos csatákat láttam; láttam, amint az emberek johát a kövezeten széttaposták. Ah uram, ha ennek szemtanúja lettél volna, azt hiszed, barbárok hódították meg a várost és vérfürdőt készítettek. Az emberek, akik ezt látták, azt kiabálták, eljött a világ vége. Sokan teljesen fejüket vesztették, nem gondoltak a menekülésre és türelmesen vártak, míg a lángok beléjük nem kaptak. Mások megőrültek, ismét mások üvöltöttek a kétségbeesés miatt. De olyanokat is láttam, akik örömben üvöltöttek, mivel, ó uram, nagyon rossz emberek vannak a világon, akik szelid uralmatok és igazságos törvényeitek jótéteményeit nem tudják becsülni, melyeknek erejénél fogva mindent elvesztek azoktól, amijök van és a magatokévá teszték. Ezek az emberek éppen nem képesek az istenek akarataiban megnyugodni.

Vinicius sokkal jobban el volt foglalva saját gondolataival, hogysem észre vette volna azt a gúnyt, mely Chilon szavaiban nyilvánult. Hideg borzongás szaladt végig rajta arra a pusztá gondolatra is, hogy Ligia ebben az örületes zürzavarban oly utcán lehet, ahol emberi johra

tapodtak. Habár most már bizonynyal tízszer kérdezősködött mindarról, amit Chilon tudhatott, ismét hozzá fordult:

- Tehát a tulajdon szemeddel láttad őt az Ostrianumban?

- Ott láttam őt, ó Venus fia! Láttam a leányt, a jó Ligiát, láttam a szent Linust és Péter apostolt!

- A tűz kitörése előtt?

- A kitörés előtt, ó Mitras!

De Vinicius lelkében némi kétségek támadtak arra nézve, vajjon Chilon igazat beszél-e; öszvérét meghajtva, rosszaló pillantást vetett az öreg görögre és kérde:

- Hát mit csináltál ott?

Chilon zavarba jött. Ugyan neki is úgy tetszett, mint sok másnak, hogy Róma megsemmisülésével a római uralomnak vége is elérkezett; de most egyedül volt Viniciusszal és eszébe jutott, hogy ez a legiszonyúbb fenyegetések közt megtiltotta neki, hogy a keresztények, kivált Linus és Ligia után leselkedjék.

- Uram - mondá - miért nem hiszed, hogy szeretem ezeket az embereket? Tényleg úgy van. Az Ostrianumban voltam, mert magam is félig keresztény vagyok. Pyrrho arra tanított, hogy az erényt többre becsüljem, mint a bölcséletet, azért mindig szorosabban csatlakozom ezekhez az erényes emberekhez. És azonkívül, ó uram, szegény vagyok. Mikor te, ó Jupiter fia, Antiumban időztél, gyakran éhesen ültem könyveim mellett és sokszor az Ostrianumba mentem, mert, habár a keresztények maguk is szegények, több alamizsnát osztanak ki, mint Róma többi lakosai együttvéve.

Ez okok Viniciusnak elegendőknek látszottak s azért kevésbbé szigorú hangon kérde:

- És nem tudod, hol lakott Linus ez alatt az egész idő alatt?

- Egyszer rettentően megbüntettél kíváncsiságom miatt, uram - viszonzá a görög.

Vinicius elhallgatott és tovább lovagoltak.

- Ó uram - kezdé Chilon ismét egy idő múlva - te nem találtad volna meg a leányt nálam nélkül és nem felejtkezel meg a sajnálatraméltó bölcsről, ha most megtaláljuk őt?

- Egy házat kapsz a szőlővel együtt Ameriolánál - viszonzá Vinicius.

- Hála neked, ó Herkules! A szőlővel együtt!... Hála neked! Ó igen! A szőlővel együtt!

Most a vatikáni halom mellett haladtak el, melyet a lángok vörösen megvilágítottak, a Naumachián túl jobbra fordultak, hogy a vatikáni területet mögöttük hagyva, elérjék a folyót, azon átmenjenek és a Porta Flaminiahoz érjenek. Chilon hirtelen megállítá öszvérét és mondá:

- Uram, jó gondolatod támadt.

- Beszélj! - felelé Vinicius.

- A Mons Janiculus és a Mons Vaticanus közt, Agrippina kertjein túl földalatti folyosók vannak, ahonnan követ és homokot szedtek Nero cirkuszának építéséhez. Most figyelj reám, uram! Az utóbbi időben a zsidók, akik, mint tudod, roppant sokan vannak a Tiber-külvárosban, kegyetlen módon üldözni kezdték a keresztényeket. Tudod, hogy ott már az isteni Claudius korában voltak ilyen zendülések, hogy a császár kénytelen volt a zsidókat Rómából száműzni. Most, mikor visszatértek és az Augusta oltalma alatt egész biztosan érzik magukat, még megvetőbben bánnak a keresztényekkel. Én tudom azt. Magam is láttam. Ugyan még nincs rendelet

kibocsátva a keresztények ellen, de a zsidók bevádolják őket a város praefektusánál s azt állítják, hogy a keresztények gyermekeket gyilkolnak, egy szamarat tisztelnek és olyan hitet prédikálnak, mely a senátustól nincs elismerve, azonkívül ők maguk is gyakran megtámadják azokat az embereket és oly dühvel támadnak reájuk imaházaikban, hogy a keresztényeknek el kell rejtőzködniök előlük.

- Mit akarsz ezzel mondani? - kérdé Vinicius.

- Ezzel azt akarom mondani, ó uram, hogy a Tiber-külvárosban zsinagógák vannak és hogy mindenkinek szabad azokat látogatni; a keresztényeknek pedig, ha az üldözéseket ki akarják kerülni, imádságaikat titokban kell végezniök, csúf színekben a városon kívül vagy a homokbányákban kell összegyülekezniök. Azok, kik a Tiberen túl laknak, most éppen azt a helyet választották ki, mely a cirkusz és a különféle lakások építése folytán a folyó hosszában keletkezett. Most, mivel a város tönkre megy, Krisztus követői kétségtelenül imádságba vannak merülve. Bizonynyal számtalanokat találunk a földalatti folyosókban, azért azt tanácslom, uram, hogy hatoljunk be oda.

- Hiszen azt mondtad, Linus az Ostriumba ment? - kiáltá Vinicius türelmetlenül.

- Te házat ígértél nekem szállóval együtt Ameriolánál - viszonzá Chilon - azért akarom a leányt minden helyen keresni, ahol lehetséges fölhalálni. A tűzvész kitörése után haza térhettek... Lehet, hogy kerülőt tettek a város körül, mint most mi teszünk. Linusnak háza van, talán ennek a háznak a közelében akart lenni, hogy lássa, vajjon a lángok belekaptak-e ebbe a városrészbe is. Ha csakugyan visszatértek, akkor imádságban találjuk őket valamelyik földalatti folyosóban. Persephonéra esküszöm, uram, és a legrosszabb esetben legalább hírt hallunk róluk.

- Igazad van, kísérv el! - mondá a fiatal tribún.

Chilon késedelem nélkül balra, a halom felé fordult. A hegy lejtője rövid időre eltakarta előlük a lángokat, úgy, hogy a körüllevő magaslatokat világos fény árasztotta el, a két férfi pedig sötét árnyékban volt. A cirkusz mellett elhaladván, ismét balra fordultak és egy mély útba jutottak, hol teljesen sötét volt. Ennek a bejáratánál Vinicius egész sor lobogó lámpát vett észre.

- Itt vannak! - mondá Chilon. - És ma többen lesznek, mint valaha, mert a többi imaház leégett, vagy egészen teli van füsttel, mint az egész Tiber-külváros.

- Valóban! Éneket hallok - mondá Vinicius.

A mély útból ünnepies ének hangzott föl és egyik lámpa tünt el benne a másik után. Más mély útból mindig új alakok jöttek oda, úgy, hogy Vinicius és Chilon hamarosan egész sereg ember közt voltak.

Chilon lassan lecsúszott öszvéréről és egy ifjúnak intve, ki a közelben volt, mondá:

- Én Krisztus papja és püspök vagyok. Fogjad öszvéreinket, akkor áldásomban részesülsz és bűneid meg lesznek bocsátva.

Anélkül, hogy a feleletet bevárná, a kantárszárakat a kezébe nyomta, ő maga pedig Viniciusszal az előre igyekvő sokasághoz csatlakozott.

A mély útba léptek és a lámpák bágyadt világánál lassan előre haladtak a sötét folyosón, míg egy tágas üregbe nem értek, melynek falai látható jeleit mutatták annak, hogy kevés idővel ez előtt homokot és követ vittek belőle.

Itt világosabb volt, mint a mély útban, mivel a lámpákon kívül szurokserpenyők és fáklyák is égtek. Fényöknél Vinicius egész csapat térdeplőt vett észre, kik kezeiket fölnyujtották. Ligiát, Péter apostolt és Linust hasztalan kereste szemével, de eközben föltűnt neki, hogy az összes

jelenlevők arcán ünnepies, meghatott kifejezés volt. Némely arcvonáson várakozás vagy félelem, másokon remény tükröződött. A fény visszaverődött fölfelé irányzott szemökben, halvány homlokukról verejték folyt. Néhányan himnuszt énekeltek, ismét mások lázasan, szüntelenül Jézus nevét mondták, sokan mellöket verték. Félreismerhetetlen volt, hogy mindnyájan valami rendkívülit, csodálatost vártak.

Eközben az ének elhallgatott és a gyülekezet fölött magasan, egy fülkében, mely egy roppant kő eltávolítása folytán keletkezett, Vinicius Crispusnak jól ismert alakját pillantá meg, akinek halvány arcán a világról lemondó aszkéta kifejezése látszott. Minden szem reá irányult, mintha minden jelenlevő a vigasz és remény szavait várná tőle. Miután az ájtatos sokaságot megáldotta, izgatott, bosszús hangon kezdett beszélni, mely majdnem sikoltás gyanánt hangzott.

- Bánjátok meg bűneiteket, mivel az ítélet órája elérkezett. Lássátok, az Úr pusztító lángokat dobott az új Babylonba, a bűn és a zabolátlanság városába. A bosszú és megtorlás órája elérkezett. Az Úr megigérte eljövetelét és nem sokára meglátjátok őt. De nem úgy fog jönni, mint a Báránka, mely vérét adta bűneitekért, hanem mint rettentő bíró, ki igazságosságában a bűnösöket és hitetleneket a mélységbe fogja taszítani. Jaj a világnak, jaj a bűnösöknek! Számukra nem lesz semmi irgalom!... Látlak téged, Krisztus! Csillageső hull a földre, a nap elsötétül, a föld megnyitja torkát és a halottak föltámadnak, te pedig a harsonák hangjánál, mennydörgés és villámlás közt angyalok seregei között jársz! Látlak, hallak téged, ó Krisztus!

Itt elhallgatott és tekintetét fölemelve, a messze távolban valami iszonyatost látszott nézni. Ebben a pillanatban tompa dőrej hatott be fölülről, mely többször ismétlődött. Az égő városban egész házsorok romjai recsegve omlottak össze. A keresztények legnagyobb része ezt a dőrejt annak jeléül vette, hogy a rettentő óra elérkezett; a Krisztus közeli visszatérésében és a világ végében való hit általánosan el volt köztük terjedve, most pedig a város pusztulása teljesen megerősíté benne őket.

Félelem és rettegés fogta el a gyülekezetet. Számos hang kiáltozó: «Ez az ítélet napja! Most elérkezett!» Néhányan tenyerökbe rejték arcukat, mert azt hitték, a föld megrendül alapjaiban, a pokol megnyílik és vadállatokat bocsát ki a bűnösök ellen. Mások ismét azt kiáltozák: «Krisztus irgalmazz! Üdvözítő, légy irgalmas!»

Sokan megvallották bűneiket is és igen számosan egymás karjaiba dőltek, mert majdnem mindenki arra vágyott, hogy az utolsó pillanatban egy szerető szív közelében legyen.

Néhányan pedig olyanok voltak, mintha számukra nézve nem volna világ; megdicsőült mosoly, de semmi félelem nem tükröződött arcukon. Köröskörül éles hangok emelkedtek, néhányan vallásos lelkesültségükben érthetetlen nyelven, érthetetlen hangokat dadogtak. Egy sötét zúgból e szavak harsogtak: «Ébredj föl, aki szunnyadsz!» De Crispus figyelmeztetése: «Vigyázzatok! Vigyázzatok!» túlharsogott mindent.

Néha mégis mély hallgatás következett be; mintha mindnyájan visszatartanák lélegzetüket és arra várnának, ami jönni fog. És a távolból ismét hallották a romokba szerteomló városrészeknek mennydörgésszerű zaját, mire megint panaszok, hangos, buzgó imádságok és ez a kiáltás hangzottak: «Üdvözítő, irgalmazz!» Crispus is újra megragadta a szót és kiáltá:

«Mondjatok le a földi javakról, mert hamarosan nem lesz szilárd talaj lábaitok alatt! Mondjatok le a földi szerelemről, mert az Úr elkárhoztatja azokat, kik a hitvest vagy gyermeket jobban szeretik, mint őt. Jaj annak, aki a teremtményt jobban szereti, mint a Teremtőt. Jaj a gazdagnak! Jaj a tobzódónak! Jaj a zabolátlannak! Jaj a férfinak, a nőnek és gyermeknek!...»

Egy roppanás, mely sokkal hevesebb volt az előbbinél, hirtelen újra megrázkódtatá a kőbányát. Mindnyájan földre rogytak, miközben kitárt karjaikkal keresztalakot képeztek. Mély csend

következett, csak a meggyorsult lélegzés, rémült suttogás volt hallható s ez a kiáltás: «Jézus! Jézus! Jézus!» és a gyermekek sirása. De ebben a pillanatban a kétségbeesettek feje fölött egy megnyugtató hang hallatszott, mely így szólt:

- Békeség veletek!

Péter apostol volt, aki kevéssel előbb lépett az üregbe. E hang megcsendülésére minden szívből eltűnt a félelem, mint az oly nyáj féelme, amelynek közepett a pásztor megjelen. A térdelők fölemelkedtek, néhányan, kik közelében voltak, lekuporodtak lábaihoz, mintha nála oltalmat keresnének. Ő pedig kiterjeszté fölöttük kezét és mondá:

- Miért szomorkodtok a ti szivetekben? Ki tudja megmondani közületek, mi történik vele, mielőtt eljön az óra? Az Úr tőzzel büntette Babylont, de ő irgalmasságot gyakorol veletek, kik a keresztségtől megtisztultatok, kiket a Bárányka vére megváltott s ajkatokon az ő nevével fogtok meghalni. Békeség veletek!

Crispus fenyegető és kérlelhetetlen szavai után az összes jelenvoltak szívére balzsamként hatottak e szavak. Az Istentől való rettegés helyett az Isten iránti bizalom költözött a szivekbe. Az aggódók ismét megtalálták azt a Krisztust, akit már az apostol elbeszélései folytán megszerettek, de ő nem volt részvétlen bíró, hanem szelid, türelmes bárány, akinek irgalma százszorta nagyobb vala, mint az emberek bűnös volta. A megkönnyebbülés érzete fogta el az egybegyűlteket, új bátorság és az apostol iránti hála tölté el szivöket. Többfelől fölhangzott a kiáltás: «A te juhaid vagyunk, vezess bennünket a legelőre!» Akik pedig közelebb voltak hozzá, mondák: «Ne hagyj el bennünket a szükség órájában». És lábaihoz térdeltek. Mikor Vinicius ezt látta, odalépett, megragadta az apostol köpönyegének szélét, lehajtá fejét és mondá:

- Segíts rajtam, uram! Kerestem őt a tűz füstgomolyában, a sokaság zűrzavarában és sehol se találhattam meg őt, de azt hiszem, hogy te visszaadhatod őt nekem.

Péter a fejére tette kezét.

- Légy erős bizodalommal - mondá - és kövess engem.

HARMADIK FEJEZET.

A tűz a városban még mindig dühögött. A Circus Maximus romokba dőlt, ama városrészekben, melyek először fogtak tüzet, egész utcák és utcácskák omoltak össze. Minden újabb összeomlásnál hatalmas tűzoszlopok csaptak föl az égig. A szél megfordult és most teljes erővel a tenger felől fújt, valódi tűzáradatot és hamuesőt hajtva a Caelius, Esquilinus és Viminalis felé. Most végre mentési kísérleteket is tettek. Tigellinus parancsára, ki Antiumból harmadnap ide sietett, az Esquilinson a házakat rombolni kezdték, hogy a tűz továbbterjedését meggátolják. Ezek ugyan hiábavaló mentési kísérletek voltak arra, hogy azt, ami a városból megmaradt, megóvják, de annak megmentésére, ami már égett, egyáltalán többé gondolni se lehetett. Most a katasztrófa további következményeinek is gátat kellett emelni. Rómával mérhetetlen kincsek mentek tönkre, a lakosság vagyona és jószága elpusztult, úgy, hogy már most bizonynyal százezer vagyontalan tanyázott a falakon kívül. Ezek az emberek már másodnap éhséget szenvedtek, mivel a városban fölhalmozott élelmiszer-készletek elégték, az általános zűrzavarban, minden rend fölbomlásánál pedig senki se gondolt arra, hogy új élelmi szereket szerezzen be. Csak Tigellinus megérkezése után mentek a szükséges parancsok Ostiába, de időközben a nép egyre fenyegetőbb magatartást tanúsított.

Az Aqua Appiánál levő házat, melyben Tigellinus ez idő alatt lakott, asszonysereg vette körül, mely reggeltől késő éjjelig szüntelenül azt kiáltozta: «Adj nekünk kenyeret és hajlékot!» A praetoriánusok hiában igyekeztek némi rendet helyreállítani. Itt-ott nyílt, fegyveres ellenállásra találtak; számos helyen védtelen csapatok az égő városra mutattak és kiálták: «E lángok láttára öljetek meg bennünket!» Elátkozták a császárt, az augustiánusokat, a praetoriánus zsoldosokat és a lázadás minden pillanattal aképp növekedett, hogy Tigellinus, mikor éjjel a város körül tanyázó csapatok számtalan őrtüzeit látta, azt gondolta magában, hogy ezek egy ellenséges tábor őrtüzei. Parancsára annyi lisztet és kenyeret szereztek Ostiából és az összes, körüllevő városokból és falvakból, amennyi csak kapható volt, de mikor az első küldemény éjjel az emporiumhoz érkezett, a nép az Aventinus felől szétrombolta a főkaput, néhány pillanat alatt minden készletet magához ragadott és ez által roppant zűrzavart idézett elő. A tüzek világánál oly hevesen küzdtek a kenyérért, hogy annak nagy részét a földre gázolták és széttaposták. A rakodóhelytől Drusus és Germanicus diadalívéig az egész vonalat fehérre festé a szétszaggatott zsákokból kihulló liszt és a zendülés csak akkor csillapult le, mikor a zsoldosok köröskörül minden épületet megszálltak és a sokaságot fegyverek segítségével szétkergették.

A galloknak Brennus alatti betörése óta többé soha se jött ily katasztrófa Rómára. Összehasonlításokat tettek az akkori idő tűzvészével. De akkor legalább megmentették a Kapitóliumot, míg most száz meg száz lángtól volt körülveve. A márvány ugyan sértetlen maradt, de éjjel, mikor a szél a lángokat széthajtotta, a fölséges Jupiter-templom egész oszlopsorai láthatók voltak, melyek vörös fénytől borítva, messze világítottak. Azonkívül Brennus idejében Rómának egyetértő, jól fegyelmezett lakossága volt, mely híven ragaszkodott a városhoz és oltáraihoz, most ellenben a falakon kívül dühögő, martalóc bandák kóboroltak, melyek mindenféle nyelven beszéltek, főként rabszolgákból és szabadosokból verődtek össze, és a szűkségtől hajtva készek voltak a hatóság ellen föllázadni. De a tűzvész roppant kiterjedése, mely minden szívet borzalommal töltött el, a népet némileg ismét lefegyverezte. A tűzvész folytán éhínség és betegségek támadhattak, mert hogy a szerencsétlenség teljes legyen, rettentő hőség köszöntött be. A lángoktól és a naptól áthevült levegőt alig lehetett belélegzeni. Az éj nem hozott enyhületet, sőt valódi pokollá lett. Nappal szomorú, megrendítő látvány tárult a szem elé. A roppant főváros a középpontban haragvó, dühögő vulkánná látszott változni, köröskörül pedig, az albai hegyekig beláthatatlan tábor huzódott, melyet bódék, sátorok, kunyhók,

kocsik, talyigák, gyaloghintók és mindenféle eszközök képeztek, miközben itt-ott egy-egy tűz égett, oly tábor, mely fölött füst és porfelhők huzódtak, melyet a napsugarak megvilágítottak s melyek a tűz visszfénytől sötét színűeknek látszottak. Hangok zavara hangzott ki belőle, férfiak, nők, gyermekek kiabáltak össze-vissza, fenyegetések, gyűlölködő szavak és rémült kiáltások voltak hallhatók. A quirisek közt görögök, továbbá hosszúhajú, világos szemű északi férfiak, afrikaiak és ázsiaiak, a polgárok közt rabszolgák, szabadosok, gladiátorok, kereskedők, falusiak és zsoldosok voltak láthatók, igazi emberáradat, mely körülözönlé a tűzszigetet.

Ezt az áradatot a legkülönbélebb hírek hozták hullámszerűen, mint ahogy a szél a hullámokat mozgatja. Az egyik hír kedvezőleg hangzott, a másik kedvezőtlenül. Roppant gabona- és ruhakészletekről beszéltek, melyek az emporiumba érkeznek s melyeket ingyen fognak kiosztani. Arról is beszéltek, hogy az ázsiai és afrikai tartományokat a császár parancsára megrabolták kincseiktől és az így szerzett kincseket úgy osztják föl a lakosság között, hogy mindenki házat építhet magának. De egyúttal azt is beszéltek, hogy a vízvezetékekben a vizet megmérgezték, Nero a várost teljesen meg akarja semmisíteni, a lakosokat az utolsó emberig ki akarja irtani, Görögországba vagy Egiptomba megy s onnét kormányozza a világot. Minden hír villámgyorsasággal elterjedt, mindegyik hitelre talált a népnél és az örömmel, haragnak, rémületnek vagy dühnek kitörését okozta. Végre bizonyos láz vett erőt e hajléktalanokon, a keresztények hite, hogy a világ vége közel van, azoknál is mindinkább elterjedt, akik híven ragaszkodtak az istenekhez. Sok emberen bizonyos merevség vett erőt, néhányan megőrültek. A tűzvészről vörösesen megvilágított felhőkben az isteneket látták, kik a pusztulást nézték és a szerencsétlenek, kezöket fölemelve, irgalomért esedeztek vagy átkozódásokra fakadtak ellenük.

Időközben a zsoldosok, a lakosok egy részétől támogatva, folytatták az Esquilinuson, a Caeliuson és a Tiber-külvárosban a veszélyeztetett házak lerombolását, mi által e negyednek jelentékeny részét megmentették. De magában a városban mérhetetlen kincsek égtek el, melyek az évszázadok folyamán dicsőséges győzelmek következtében szaporodtak föl, megbecsülhetetlen műrekek, pompás templomok és a római multnak, a római hírnévnek legnagyobb szerű emlékei mentek tönkre. Már most előrelátható volt, hogy az egész városból alig lehet néhány, a legszélső végeken levő részeket megtartani és hogy aztán százezernyi embert meg kell fosztani hajlékától. Az a hír is elterjedt, hogy a zsoldosok nem azért rombolták le a házakat, mivel a tüzet akarták korlátozni, hanem mivel a várost a föld színével egyenlővé kellett tenniök. Tigellinus minden levélben kényszeríté a császárt, hogy jöjjön és jelenlétével nyugtassa meg a kétségbeesett népet. De Nero csak akkor kelt útra, mikor a lángok a «domus transitoriába» kaptak, akkor aztán sietett, hogy el ne mulassza azt a pillanatot, mikor a tűzvész legfelsőbb fokát érte el.

NEGYPEDIK FEJEZET.

A tűz ez alatt elérte a Via Nomentanát, a megváltozott szélirány folytán a Via Lata és a Tiber felé fordult, a Kapitóliumot körülvette, a Forum Boarium felé terjedt és mindent, ami előbb megkimélve maradt, megsemmisítve, ismét a Palatinhoz közeledett. Miután Tigellinus a praetoriánusok minden erejét megfeszíté, hirmondókat küldött hirmondókra az odasiető császárhoz azzal a jelentéssel, hogy a látvány nagyszerűségéből mit se fog elmulasztani, mivel a tűzvész még inkább elharapódzott. De Nero kívánsága az volt, hogy éjjel érjen céljához, hogy annál jobban gyönyörködhessék az égő város látásában. Azért Aqua Albana tájékán pihenőt tartott és sátorába rendelte Aliturus tragikust, akitől a taglejtésekről és arcjátékról mindenféle utasításokat adatott magának, sőt a hatásos gestusokat be is tanulta. Eközben heves vitatkozást kezdett arra nézve, vajjon e szavaknál: «Ó szent hely, mely az Idánál tovább tartani látszott», mindkét karját fölemelje-e, vagy vajjon megfelelőbb-e, egyik kezébe a phorminxot venni és csak a másikat fölemelni. Ez a kérdés most fontosabbnak tetszett neki, mint bármi más. Mikor aztán alkonyat tájban elindult, Petroniustól kért tanácsot, vajjon ne szőjjön-e a katasztrófának szánt versekbe néhány szitkozódást az istenek ellen és vajjon, művészi szempontból tekintve, nem kell-e önkénytelenül ilyen szitkozódásoknak fakadniok egy férfi ajakán, elpusztult szülővárosának láttára.

Csak éjjel tájban közeledett Róma falaihoz nagyszámú udvarával, mely az udvari emberek, senátorok, lovagok, szabadosok, rabszolgák, nők és gyermekek egész seregéből állott. Tizenhatezer praetoriánusnak kellett, kik az út hosszában csatarendben voltak fölállítva, bevonulása közben a nyugalomról és biztosságról gondoskodnia s egyúttal az izgatott népet kellő távolban tartania. Ez a nép szitkozódott, kiabált és fütyült a menet megpillantásakor, de megtámadni nem merte. Sok helyen még a csőcselék tetszéskiáltásai is hallhatók voltak, melynek nem volt semmije, tehát a tűzvésznél nem is veszített semmit és most a gabona s olajbogyó, ruhák és pénz bőségesebb kiosztását remélte, mint rendszeren.

Végre kürt- és trombitaharsogás multa felül a kiabálást és a fütyöket, mely Tigellinus parancsára hangzott föl. A Porta Ostiensishez érkezvén, Nero megparancsolta, hogy egy pillanatra megálljanak és kiáltá:

- Hajléktalan uralkodója egy hajléktalan népnek! Hová hajthatod nyugalomra boldogtalan fejed? - aztán, mikor a Clivus Delphinihez ért, az egyenest erre a célra készült lépcsőkön fölment az appiai vízvezetékre, ahová az augustiánusok és egész énekkar követte őt, mely citerákat, lantokat és más hangszereket vitt.

És mindnyájan visszafojták lélegzetüket abban a reményben, hogy mond néhány jelentős szavat, melyeket saját biztosságuk végett emlékezetükbe akartak vésni. De ő hallgatagon, ünnepies tartással állt ott, bíborköpenybe öltözve, fején arany babérkoszorúval és a pusztító lángok közé nézett. Mikor Terpnos az arany lantot odanyújtá neki, szemét a tűztől pirosló égre emelte, mintha onnét valami sugallatot kellene kapnia.

A nép újjal mutatott a véres fénytől környezett alakra. A távolban tűzkévék löveltek magasra, az ősidők legrégibb, legszentebb emlékei álltak lángokban. Herkules temploma, melyet Evander emelt, valamint Jupiter Stator temploma a lángok martaléka voltak s ezekkel együtt Lunának Servius Tulliustól épített temploma, Numa Pompilius háza és Vesta szenthelye a római nép penatesével. Néha-néha a Kapitólium is láthatóvá lön a tűz között, Róma nagy multja az enyészetnek volt szentelve, Róma szíven volt találva, ő pedig, a császár, ott állt a lanttal kezében, egy színésznek szinpadi arc kifejezésével, anélkül, hogy egy gondolatot vesztette volna elpusztult szülővárosára, egyedül taglejtéseivel, arcjátékával s ama pathetikus szavakkal

foglalkozva, melyekkel legjobban kifejezhetné a katasztrófa erejét és a legnagyobb csodálatot, a legnagyobb tetszést arathatná.

Gyűlölte ezt a várost, gyűlölte a lakosokat, csak énekei, költeményei feküdtek szívében és így lelke legmélyén örült, hogy saját szemével láthatja azt a tragédiát, amelyet ő maga ecsetelt. Mit kívánhatott még többet? Róma, a világon uralkodó Róma a lángok martaléka volt és ő itt állt a vízvezetéken, az arany lanttal kezében, bíborba öltözve, messze láthatóan, mint magasztos, csodált költő. De ott lenn, a sötétségben a nép zúgott. Bár kifejezést adna fölháborodásának! Évszázadok mulhattak, évezredek tűnhettek tova, de minden időnek magasztalnia kellett a költőt, aki ilyen éjjel megénekelte Trója égését. Mi volt Hómér ő hozzá képest, mi maga Apolló az ő kivájt phorminxával?

E gondolatától eltelve, a húrokba kapott és Priamus szavaira fakadt:

- Ó atyáim menedéke, ó drága bölcső!

Hangja a szabadban, a lángok pattogásánál és az ezrekre menő sokaság zúgása mellett gyöngén és bizonytalanul csengett, a lant hangjai olyanok voltak, mint a bogarak zümmögése. De a vízvezetéken egybegyűlt méltóságok, a senátorok és augusiánusok lehajták fejüket és szótlan elragadtatással figyeltek. Sokáig énekelt és dallama egyre panaszosabb lön. Néha, mikor elhallgatott, hogy lélegzetet vegyen, az énekesek kara ismétlé az utolsó verseket, aztán Nero az Aliturustól eltanult taglejtéssel leereszté a syrmát válláról, a húrokat pengette és tovább énekelt. Miután a már korábban költött énekeket előadta, rögtönözni kezdett, miközben a nagyszerű látvány, mely előtte föltárult, mindenféle hasonlatokra szolgáltatott alkalmat. Arca lassankint átváltozott. Ugyan a legkevésbé se volt megrendülve atyái városának pusztulása miatt, de úgy megittasult saját szavaitól, hogy hatalmas meghatottság vett rajta erőt. A lant zörögve esett a földre és ő syrmájába burkolózva, mintegy kővé meredve állt, mint ama niobida-szobrok egyike, melyek a Palatinus udvarát ékesítették.

Rövid hallgatás következett, aztán tetszészvihar tört ki. De a távolban felelet gyanánt fölhangzott a csöcselék üvöltése. Mert a nép közt most senki se kételkedett többé, hogy a császár gyújtatta föl a várost, hogy e látványból ihletet merítsen énekeihez. Mikor Nero a százezrek e fölkiáltását meghallotta, az augusiánusokhoz fordult oly ember lemondó mosolyával, akin nagy méltatlanság esik meg és mondá:

- Így tudnak a quirisek engem és a költészetet megbecsülni.

- A gazemberek! - kiálta föl Vatinius. - Uram, parancsold meg a praetoriánusoknak, hogy menjenek nekik!

Nero Tigellinushoz fordult:

- Számíthatok-e a zsoldosok hűségére?

- Igen, isteni! - felelé a praefektus.

De Petronius vállat vont.

- Bízzál a hivekben, de ne a hivek bizonyos számában - viszonzá. - Maradj itt, ahol vagy, mert itt a legbiztosabb; a népet meg kell nyugtatni.

Seneca és Licinius konzul ebben a nézetben osztoztak, de a nép izgalma eközben mindig fokozódott. Az emberek kövekkel, sátorkarókkal, kocsirudakkal és mindenféle vas szerszámokkal fegyverkeztek föl. A cohorsok vezetői közül néhányan lelkendezve azzal a jelentéssel jöttek, hogy a tömegtől szorongatott praetoriánusok csak a legnagyobb fáradsággal bírják helyöket

megállani és mivel nem érkezett hozzájuk parancs a támadásra, most nem tudják, mitévők legyenek.

- Ó ti istenek! - kiálta Nero - milyen éjszaka. Egyfelől a pusztító tűz, másfelől a viharos tengerként dühöngő nép! És ismét találó kifejezéseket keresett, hogy a fenyegető veszélyeket ecsetelje, de mikor körülnézett és csak rémülettől sápadt arcokat látott maga körül, elnémult és aggódó félelem lepte meg őt is, mint a többiek.

- Adjátok ide sötét, csuklyás köpönyegemet! - kiáltá. - Hát nem lehet a harcot elkerülni?

- Ó uram! - viszonzá Tigellinus bizonytalan hangon - megtettem, ami tehetségemben állott, de a helyzet mindig fenyegetőbb lesz. Beszélj te a néphez, ó uram és nyugtasd meg ígéretekkkel.

- Mit, én, a császár, beszéljek a csöcseléknek? Ezt másnak kell tennie nevemben. Ki akar erre a föladatra vállalkozni?

- Én! - felelé Petronius nyugodtan.

- Eredj, barátom! Te az élet minden helyzetében hűnek bizonyulsz. Eredj és ne fukarkodjál az ígéretekkkel.

Petronius gondtalan, gúnyos arckifejezéssel fordult a kísérethez.

- Az itt jelenlevő senátorok - kiáltá - és azokon kívül Piso, Nerva és Senecio kövessenek.

Erre lassan lement a vízvezetékről, míg a tőle fölszólítottak ugyan kissé habozva, de mégis bizonyos önbizalommal követték, melyet utánozhatatlan nyugalma ébresztett bennök. Leérkezvén, Petronius megállt, egy fehér lovat vezettetett elő és az őt kísérők élén a praetoriánusok sűrű sorai közt a fenyegető, üvöltő néptömeg felé lovagolt. Minden fegyver helyett, mint közönségesen, csak elefántcsont botocskáját tartotta kezében.

Mikor egész közel jutott a sokasághoz, lovát közéjük hajtotta. A lángok fényénél az őrjöngő tömeg eltorzult, izzadságtól csepegő arcai láthatókká lőnek körülötte. A dühöngők vadul néző szemekkel és sáppadt ajakkal fakadtak átkozódásokra, kezöket ökölbe szorították vagy mindenféle fegyvereket forgattak a levegőben. Dühöngő örültek csapata látszott körülvenni őt és kíséretét, fejek tengere hullámozott körülötte, fülébe egyre fenyegetőbb kiáltások hangzottak; mindig éktelenebb láрма támadt. Rudakkal és kardokkal fenyegették Petronius fejét, néhányan kinyújták kezöket, hogy a ló kantárszárát megragadják, hogy őt magát a lóról lerántsák, de ő hideg, egykedvű, sőt megvető arccal lovagolt tovább. Hébe-hóba a legrakoncátlanabbak fejére ütött pálcikájával, mintha csak közönséges tolongásban akarna utat nyitni magának. Ez a biztosság, ez a bámulatos nyugalom nem is téveszté a tomboló sokaságra hatását. Végre fölismerték őt és számos hang kiáltozá:

- Petronius! Arbiter elegantiarum! Petronius!

És csakhamar «Petronius!» hangzott mindenfelől. E név kiejtésére a csöcselék fenyegető magatartása mindinkább eltűnt. Az előkelő patrícus, aki soha se kereste a nép kegyét, mégis annak kedveltje volt. Emberszerető, bőkezű férfiúnak tartották őt, akinek kedveltségét a népnél még az is fokozta, hogy Pedanius Secundus rabszolgái érdekében közbenjárt és megmenté őket a haláltól. Kivált a rabszolgák csüngtek tehát rajta azzal a határtalan szeretettel, aminőt az elnyomottak és szerencsétlenek szoktak mindazok iránt tanusítani, akik bármi módon részvétet mutatnak irántuk. De mind emellett a tömeg kíváncsisága is fölébredt, ugyan mit fog a császár küldötte nekik mondani, mert senki se kételkedett rajta, hogy őt a császár küldte.

Petronius pedig levetette fehér, skarlátvörös szegélylyel diszített tógáját és feje fölött megcsóválta annak jeléül, hogy beszélni akar.

- Csend! Csend! - kiálták mindenfelől.

Néhány pillanat múlva teljes csend állt be. Petronius fölemelkedett a kengyelben és nyugodt messze érthető hangon kezdé:

- Polgárok! Polgárok! Aki szavaimat hallhatja közületek, közölje azokat a távolabb állókkal, ti pedig gondolatok arra, hogy emberek gyanánt és ne az arénában levő vadállatok gyanánt viseljétek magatokat.

- Halljuk! Halljuk!

- Halljátok tehát, mit akarok mondani. A város újra föl lesz építve. Lucullus, Maecenas, a császár és Agrippina kertjei mostantól fogva nyitva lesznek számotokra. Holnap hozzáfognak a gabona, bor és olajbogyó kiosztásához és mindenki annyit kap közületek, hogy a jóllakásnál is többet ehetik. Azonkívül a császár olyan játékokat rendeztet számotokra, aminők eddig még nem voltak a világon és e játékok alatt lakomákban részesülhettek, ajándékoknak örvendhettek. A tűzvész után gazdagabbak lesztek, mint az előtt valaha!

Alig beszélt, zúgás támadt, mely mindig tovább terjedt, mint a hullám, melyet kődobás okoz. A közelebb állók közölték szavait a messzebb állókkal.

Egyes kiáltások hallatszottak, melyek részint helyeslőleg, részint rosszalólag hangzanak és végre ebben a messze hallatszó fölkiáltásban egyesültek:

- Panem et circenses!!!

Petronius ismét magára veté tógáját, aztán, fehér ruháiban márványszoborhoz hasonlítva, mozdulatlanul ült lován és egykedvűleg nézett a lármázó sokaságra. De a csöcselék egyre zajosabban kiabált és tombolt, úgy, hogy végre a lángok pattogása többé nem hallatszott. Ekkor a császár küldötte újra csendet parancsolt és kiáltá:

- Igérek nektek panem et circenses, de most kiáltsatok a császárra «éljent», aki titeket táplál és ruház és aztán feküdjete le, gézengúz népség, mert a nap már pitymallani kezd.

Így szólván, megfordítá lovát, pálcikájával megkocogtatta azok fejét, akik útjában állottak és a praetoriánusok sorai közé visszalovagolt. Csakhamar újra elérte a vízvezetékét. Nero és kísérete nagy izgalomban voltak. Nem értették a «panem et circenses» kiáltást, hanem a düh új kitörésének tartották; mindenki azt hitte tehát, hogy Petronius elveszett. Most a császár halálsáppadt arccal sietett eléje a lépcsők felé és kérdé:

- Mi történt? Mit szándékoznak cselekedni? Kitört-e már a harc?

Petronius nagyot lélegzett és viszonzá:

- Polluxra: hogy izzadnak és mily rossz szagot árasztanak! Adjatok gyorsan epilimmát,⁶⁰ mert különben elájulok. Olajat, gabonát, a kertek akadálytalan használatát és játékokat ígértem nektek - fordult erre egyenest Neróhoz. - Most újfent istenítetek téged és tiszteletedre rekedtekké kiabálják magukat. Istenek, mily rossz szagúak is ezek a plebejusok!

- A praetoriánusok már készen állottak - veté itt közbe Tigellinus - és ha nem nyugtatod meg a népet, a kiabálókat örökre elnémítottuk volna. Sajnálni kell, ó császár, hogy nem engedted meg nekem az erőszak alkalmazását.

⁶⁰ Silány fajtájú kenet.

Petronius gúnyos pillantással mérte végig a beszélőt, vállat vont és mondá:

- Sajnálkozásod korai, holnap talán mégis igénybe veheted segítségöket.

- Nem, nem! - kiáltá a császár. - Azonnal megparancsolom a kertek megnyitását és a gabona kiosztását. Hálám tiéd, Petronius. Akaratom az, hogy játékok rendeztessenek és az éneket, melyet ma hallottatok tőlem, nyilvánosan fogom előadni.

E szavaknál kezét Petronius vállára tette, egy pillanatig hallgatásba merült s aztán hirtelen nyugodtabb hangon kérde:

- Valld meg őszintén, milyen benyomást gyakoroltam reád, mikor énekeltem?

- Méltó voltál ilyen látványhoz és a látvány méltó volt hozzád! - felelé Petronius. - De élvezzük még tovább ezt a látványt - tevé hozzá, miközben a tűzre mutatott - és vegyünk búcsút a régi Rómától.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az apostol szavai visszhangra találtak a keresztények szívében. Ugyan a világ vége közelnek látszott előttük, de most mégis azt hitték, hogy az ítélet napja még nem érkezett el. Nero uralmát, gondolták magukban, az Antikrisztus ez uralmát előbb meg kell dönteni, a császárt, akinek gonosztettei bosszúért kiáltottak, előbb Isten büntetésének kell elérnie. Megszilárdítva és megerősítve a föld alatt tartott imaóra után elszéledtek. Néhányan jelenlegi menedék-helyökre, sőt némelyek a Tiber-külvárosba tértek vissza, mivel az a hír terjedt el, hogy az ott több helyen gyújtott tüzet, melynek már egyes épületek is áldozatul estek, a megváltozott szélirány áthajtotta a folyón, mielőtt nagyobb kiterjedést nyert.

Az apostol is útnak indult Vinicius és Chilon kíséretében. A fiatal tribún nem merte Pétert háborgatni, aki még mindig imádságba volt merülve, így tehát hallgatagon lépdelt tovább s alig tudta belső fölindulását eltitkolni, sőt néha-néha, mintegy lázban, megborzongott. Folytonosan emberek közeledtek hozzájuk, hogy az apostol kezét, köpönyegének szélét megcsókolják, az anyák gyermekeiket eléje tartották, sokan a sötét, szűk átjáróban letérdeltek és a lámpát föltartva, áldást kértek tőle, mások, himnuszokat énekelve, kíséroidikül szegődtek. Csak mikor a szabadba értek és az égő várost ismét látták, akkor állt meg az apostol, háromszor áldást mondott reájuk és mondá Viniciusnak:

- Ne félj semmit. A sirásó kunyhója nincs messze innét. Ott találjuk Linust, Ligiát és az ő hű szolgáját. Krisztus, aki neked szánta, megoltalmazta őt.

Vinicius hirtelen megtántorodott. Csak ügygyel-bajjal tartotta fenn magát, amennyiben az úton egy kőhöz támaszkodott. A lovaglás Antiumból, a város falai előtti élmények, Ligia keresése az égő épületek közt, az álmatlanság és a rettentő izgalom teljesen kimeríték erejét. Az a hír, hogy Ligia közelében van, hogy most csakhamar meglátja azt a lényt, aki neki legdrágább volt a világon, mélyen megrendíté őt s úgy tetszett neki, mintha a föld rengene lábai alatt. Letérdelt az apostol előtt és átkarolta térdeit, mert képtelen volt egy szót is kiejteni.

- Krisztus a ti oltalmazótok - mondá most az apostol. - Őt illeti a hála, nem engem!

- Mily derék Isten! - hallatszék Chilon hangja. - De mondjátok, mit csináljak az öszvérekkel, melyek innét nem messze állanak?

- Emelkedjél föl és kövess engem! - ragadá meg Péter a szót s a fiatal katonát fölemelte.

Vinicius fölállt. A lángok fényénél láthatók voltak a könnyek, melyek arcán lepereregtek. Arca halálsáppadt volt, ajkai mintegy imádságban mozogtak.

- Követlek! - mondá.

Ekkor Chilon újra kezdé:

- Ó uram, mit csináljak az öszvérekkel, melyek reánk várnak? Talán ez a derék próféta jobb szeretne lovagolni, mint gyalogolni.

Vinicius késett a válaszzsal. De mikor Péter ismétlé, hogy a sirásó kunyhója egészen közel van, megparancsolá Chilonnak, hogy az állatokat vigye vissza Macrimushoz.

- Bocsáss meg, ó uram - veté közbe a görög egyszeriben - ha említést teszek az ameriolai házról. Ily rettentő tűzvész láttára az ember könnyen megfeledez az ilyen jelentéktelen dolgokról.

- Megkapod.

- Ó te Numa Pompilius unokája, azon nem kételkedtem soha és mivel ez a nemes apostol most hallotta ígéretedet, nem akarnálak még a szőlőre is emlékeztetni, melylyel kecsgettél. Pax vobiscum. Majd megtalálalak, ó uram! Pax vobiscum!

- Béke legyen veled! -, felelék az apostol és Vinicius, kik most jobbra, a halmok felé kanyarodtak. Az úton azt mondá Vinicius az apostolnak:

- Ó uram, moss engem tisztára a keresztség vizével, hogy igazán Krisztus hitvallójának nevezhessem magamat, mert lelkem teljes erejéből szeretem őt. Moss azonnal tisztára, mivel szívem kész és vágyódik utánna. És amit parancsolsz, azt akarom tenni, jelentsd ki tehát akaratodat.

- Szeresd az embereket, mint testvéreidet - viszonzá az apostol - mert csak a szeretet által szolgálhatsz neki.

- Igen, azt érzem, azt értem. Gyermekkoromban a római istenekben hittem, de nem tudtam őket szeretni, őt pedig oly határtalanul szeretem, hogy örömet odaadnám érte életemet. Igen, szeretem Őt - ismétlé lelkesülten, az égre tekintve - mert egyedül Ő jó és irgalmas; pusztuljon bár el ez a város, az egész világ, egyedül Ő érte teszek bizonyosságot, egyedül hozzá akarok ragaszkodni.

- És Ő megáld téged és házat - tevé hozzá az apostol.

Eközben egy második mély útba kanyarodtak, amelynek végén bágyadt világosság lőn látható. Péter reá mutatott és mondá:

- Ott a sírásó háza, akinél menedéket találtunk, mikor a beteg Linusszal az Ostrianumból visszatértünk és többé nem mehettünk át a Tiberen.

Erre csakhamar elérték céljukat. A kunyhó tulajdonképp nem volt más, mint egy üreg, mely az út egyik kanyarulatánál volt és melyet kifelé nádból és sárból készült fal zárt el. Az ajtón ablak gyanánt szolgáló kivágáson át be lehetett látni. A helyiséget a pislogó tűz csak nagyjából világította meg. Hirtelen egy hatalmas óriási alak lépett az érkezők elé ezzel a kérdéssel:

- Kik vagytok?

- Krisztus szolgálói - felelé Péter. - Béke legyen veled, Ursus.

Ursus térdet hajtott az apostol előtt és Viniciust megismervén, megragadta kezét és ajkához emelte.

- Te is jössz, ó uram - kiáltá aztán. - Legyen áldott a Báránka neve, azért az örömért, melyet Callinának fogsz szerezni.

Igy szólván, kinyitá az ajtót és beereszté mindkettőt. A beteg Linus sáppadtan és lefogyva egy csomó szalmán feküdt. Ligia a tűz mellett ült; kezében apró, zsinegre fűzött halakat tartott, melyek nyilván vacsorára voltak szánva.

Azzal foglalkozott, hogy a halakat a zsinegről leoldja és meg levén győződve, hogy ismét Ursus lépett be, még a szemét sem emelte föl. De Vinicius gyorsan hozzá közeledett, néven szólítá és feléje tárta karjait. Ligia fölugrott. Örömsugár ragyogott föl arcán és anélkül, hogy egy szót szólana, mint a gyermek, ki a félelem és nélkülözés napjai után ismét megtalálta apját és anyját, keblére borult.

És Vinicius átölelte és oly elragadtatással szorítá őt magához, mintha nem akarná elhinni azt a csodát, hogy megmenekült. Aztán kezébe vette fejcskáját, megcsókolá homlokát és szemét, megcsókolá kezét, meghajtá magát előtte és így hozta tudomására szeretetét, tiszteletét. Nagy boldogság, határtalan gyönyör tölté el őt.

Erre lelkes szavakkal ecsetelé előtté Antiumból való lovaglását, miképp kereste őt először a város falai előtt és aztán a füst és gőz közepett Linus házában, elbeszélte a szenvedéseket és fáradságokat, melyeket elviselt, mielőtt az apostoltól megtudta menedékhelyét.

- De most - folytatá - megtaláltalak és nem eresztelek többé a tűz, a tomboló tömeg közé. Gyilkolás és öldöklés uralkodik a városban, a rabszolgák fölzendültek és mindenütt fosztogatnak. Csak az Isten tudja, mi lesz Róma sorsa. De én megmentelek téged és mindnyájukat. Ó Ligiám, menjünk Antiumba; ott hajóra szállunk és Sziciliába megyünk. Az én földem a ti földetek, az én házam a ti házatok. Figyelj reám, Ligia! Sziciliában találkozunk Aulusszal és Pomponiával. Te visszatérsz Pomponiához és később az ő kezéből veszek át. Te pedig, ó carissima, ne tarts többé tőlem. A keresztség vize ugyan még nem mosott tisztára, de kérdezd meg Pétert, vajjon nem éppen most mondtam-e, hogy igazán vallom Krisztust, vajjon nem kértem-e őt, hogy kereszteljen meg, ha ebben a kunyhóban kell is megtörténnie. Bizzál tehát bennem, bizzatok bennem mindnyájan.

Örömtől ragyogó arccal figyelt Ligia e szavakra. Az összes jelenlevőknek már sokat kellett szenvedniök a zsidók üldözése miatt, most pedig a tűzvész és az általa keletkező zavarok miatt a legnagyobb veszélyeknek voltak kitéve; folytonosan félelem és gondban éltek. A sziciliai utazás azonban mindeme fáradságoknak véget vet, új, boldog kor virrad életükre. Ha Vinicius csupán Ligiát akarta volna megmenteni, nem hallgat szavaira, mert csak erőszakkal távozott volna Péter apostoltól és Linustól. De hiszen Vinicius azt mondá: «Jertek velem, az én földem a ti földetek, az én házam a ti házatok.»

Igy Ligia Vinicius kezére hajolt, készségének jeléül megcsókolta azt és mondá:

- A te tűzhelyed az én tűzhelyem is.

Önkénytelenül ejté ki e szavakat, melyek római szokás szerint a házasságkötésnél voltak használatosak és mélyen elpirulva, magát elszégyelve és telve aggodalommal, hogy Vinicius félreértheti szavait, most lehajtott fővel állt a tűznél. De a férfi arcán csak határtalan szerelem és csodálat tükröződött. Rögtön Péterhez fordult és mondá:

- Róma a császár parancsára lángokban áll. Antiumban panaszkodott, hogy még soha se látott égő várost. Gondold meg, még mi történhetik, ha ilyen gonosztettől nem riadt vissza. Ki tudja, nem vonatja-e össze zsoldosait, hogy vérfürdőt rendezzen, ki tudja, kit küld számkivetésbe, ki tudja, vajjon a tűzvész után nem tör-e ki a polgárháború, vajjon nem uralkodnak-e gyilkolás és öldöklés, éhínség a városban? Tehát gondoskodnotok kell biztosságtokról, nekünk gondolnunk kell Ligia biztosságára. Ha a vihar elmúlt, térjetek vissza, hogy a magot tovább elvesseék.

Még be se fejezte szavait Vinicius, mikor mintegy aggodalmainak megerősítésül, kívülről, az «ager Vaticanus» irányából hirtelen vad kiáltások, iszonyatos lármák hallatszottak. Erre tüstént a kunyhó tulajdonosa rohant be és lélekszakadva jelenté, miközben az ajtót gyorsan bezárta maga után:

- Ott, Nero cirkuszánál az emberek ölik egymást. A rabszolgák és gladiátorok agyonverik a polgárokat.

- Halljátok-e? - kiáltá Vinicius.

- A mérték csordultig telt - ragadá meg a szót az apostol - és a veszély úgy rohan, mint a végtelen tenger. Vidd magaddal a leányt - tette aztán hozzá, Ligiára mutatva. - Isten neked szánta őt. Mentsd meg őt és a beteg Linus és Ursus is menjenek veled.

De ekkor Vinicius, ki az apostolt szenvedélyes természetének minden erejével szerette, azt kiáltá:

- Mester, halljad eskümet. Soha nem hagylak itt téged, soha nem engedlek a pusztulásnak.
- Az Úr áldjon meg irántam való gondoskodásodért - veté most közbe az apostol - de nem hallottad-e, hogy Krisztus a tengeren háromszor mondá nekem: «Legeltesd nyájamat!»

Vinicius elnémult.

- Ha te - folytató az apostol - akire senki se bízta azt, hogy felőlem gondoskodjál, kijelented: nem engedsz át a pusztulásnak, hogyan hiheted rólam, hogy a zürzavar napjaiban távozom nyájamtól? Mikor ott a tengeren vihar támadt és mi mélyen megrémültünk szívünkben, Ő nem hagyott el minket; miért ne kövessem tehát én, a szolga, a Mester példáját?

Ekkor Linus fölemelé halvány arcát és kérdé:

- Miért ne kövessem példádat, ó az Úrnak helytartója?

Vinicius pedig végig simítá homlokát, mintha magával és gondolataival harcolna, aztán megragadá Ligia kezét és a római katonát jellemző erélyes hangon mondá:

- Halljátok, ó Péter, ó Linus és te is, ó Ligia, hallgass meg! Úgy beszéltem, amint emberi eszem sugallta, ti pedig nem gondoltok a benneteket fenyegető veszélyre, ti csak az Üdvözítő parancsaira gondoltok. Igen, ezt nem értettem és tévedtem, mivel a kötelék még nincs egészen levéve szememről és néha korábbi természetem kerekedik még fölül. Mivel pedig szeretem Krisztust és neki akarok szolgálni, letérdelek előttetek és esküszöm, hogy teljesítem a szeretet parancsait, hogy a veszély óráiban nem hagyom el testvéreimet!

A legnagyobb lelkesültséggel borult térdre és fölemelt kézzel, égre emelt szemmel kiáltá:

- Értem-e most tanításodat, ó Krisztus? Szabad-e szolgádnak neveznem magamat?

Keze reszketett, szemében könnyek ragyogtak, egész termete remegett az izgalomtól. Péter apostol pedig fogott egy vízzel telt agyagamphorát, a fiatal rómaihoz közeledett és ünnepies hangon mondá:

- Akkor tehát megkeresztellek az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében!

Vallásos elragadtatás vett most erőt az összes jelenlevőkön. Úgy tetszett nekik, mintha az ég megnyílnék fölöttük, angyali kar hangzanék, fönna a végtelen magasságban a kereszt ragyogna és sebhelyekkel borított kezek áldólag terjeszkednének föléjük.

Kívülről pedig még mindig a harcolók vad ordítóása és a lángok pattogása volt hallható.

HATODIK FEJEZET.

A nép számára mindenütt tanyázó helyeket készítettek, úgy a császár pompás kertjeiben, mint Domitían és Agrippina kertjeiben, a Mars-mezőn, Pompejus, Sallustius és Maecenas kertjeiben. Még az oszlopcsarnokok, a labdázásra szánt épületek, a pompás nyári lakok és színek, melyekben egyébkor a vadállatok voltak, se maradtak megkímélve. A pávák, flamingók, hattyúk, struccok, gazellák, az áfrikai antilopok, a szarvasok és az őzek, melyek a kertek díszéül szolgáltak, a csőcselék kése alatt hullottak el. Ostiából oly tömérdek élelmiszert hoztak, hogy a tutajokon és a különböző járóműveken, mint valami hídon, a Tiber egyik partjáról a másikra lehetett menni. Az emberek a gabonát hallatlan olcsó áron, három sestertiusért kapták, a szegényeknek ingyen osztogatták. Mérhetetlenek valának a bor-, olajbogyó- és gesztenyekészletek; a hegyekről naponként ökröket és juhokat hajtottak le. A szegény nép, mely, mielőtt a tűzvész kitört, a Subúra utcácskáiban rejtőzködött s mely rendes időkben gyakran éhen veszett, most pompás életet élt. Az éhínségnek most természetesen elejét vették, de a szörnyetteket, rablást és fosztogatást csak nehezen tudták megakadályozni. A gonosztevők egyrészt nomád életükkel, másrészt azon csodálat folytán, melylyel a császárnak adóztak, a határtalan tetszenyilvánítással, melyben őt minden alkalommal részesítették, kikerülték a büntetést. A hatóság a viszonyok nyomása folytán csak nehezen tarthatta fenn tekintélyét, azonkívül hiányzott a fegyveres hatalom, hogy a kihágásokat megakadályozza és így a városban, hol a nép söpredéke legénykedett, minden képzeletet fölülmuló szörnyettek történtek. Egy éjjel se mult el, hogy harcok ne lettek volna, gyilkosságokat ne követtek volna el, nőket és gyermekeket el ne raboltak volna. A Porta Mungionisnál, mely a Campagnából érkező nyájak gyűjtőhelye volt, folytonosan verekedések támadtak, melyekben száz meg száz ember pusztult el. A Tiber partján minden nap a vízbefultak új tetemei hevertek. Senki se takarította el őket és mivel a tűz folytán fokozódott hőségben hamar enyészetnek indultak, valósággal megfertőztették a levegőt. Minden tanyázó helyen betegségek törtek ki és a félénkebbek pusztító ragályos betegségeket jövendöltek.

A tűz pedig a városban mindig tovább terjedt. Csak a hatodik napon akadtak meg a lángok az Esquilinus kopár terén, hol roppant sok épületet leromboltak. De a még égő házak oly nagy világosságot terjesztettek, hogy az emberek nem akartak hinni a katasztrófa végében. És ime, a hetedik éjjel a tűz új erővel tört ki Tigellinus épületeiben, de pitymallatkor ismét elaludt, mivel nem talált többé táplálékot. De az égő házak most hol itt, hol ott összeomlottak és a romok közül magas tűzoszlopok és igazi szikraeső emelkedtek föl. Azonban a tűzfészkek parazsa lassankint kialudt, még csak komor romok emelkedtek. Az égen a véres fény is eltűnt a nap nyugta után; mikor az éj beállt, a romhalmazok közül még csak egyes kékes lángnyelvek csaptak föl és hébe-hóba fakó fényt árasztottak a szomorú, sivár helyre.

Róma tizennégy régiójából csak négy maradt meg, a Tiberen túli régiót szintén beleszámítva. A többieket a lángok mind fölemésztették. Mikor végre a romhalmazok hamuvá váltak, a Tibertől az Esquilinusig többé mit se lehetett látni, mint egy szürke, komor, kopár lapályt, amelyből a kémények sorai mint a temetőhelyek oszlopai vagy emlékei emelkedtek ki. E kémények közt, mihelyt virradt, szomorú alakok jártak-keltek, kik részint értékes tárgyakat, részint kedves hozzátartozóik csontjait keresték. Éjjel pedig kutyák vonítottak a hamun és a korábbi lakóhelyek dűledékein.

Azonban a császár minden nagylelkűségével és bőkezűségével, melyet a nép iránt tanúsított, nem volt képes a károlásokat és a forrongást megakadályozni. Csak a gonosztevők és hazátlan koldusok közt uralkodott megelégedés, akik kedvökre ehettek, ihattak és rabolhattak. Mit használt azoknak az embereknek, kik legközelebbi hozzátartozóikat, kik minden jó-

szágukat és vagyonukat elvesztették, a kertek megnyitása, a gabona kiosztása, az ajándékok és játékok megígérése? Az őket ért szerencsétlenség sokkal nagyobb, szinte fölfoghatatlan volt. Igen sokan, kik szívők minden idegével csüngtek még szülővárosukon, a legnagyobb mértékben fölháborodtak arra a hírre, hogy a régi «Róma» névnek el kell tűnnie a földről és hogy a császár a tönkrement város hamujából új, «Neropolis» nevű várost akar létrehozni. A gyűlölet és lázadás napról-napra nőtt; ezt már az augustiánusok hizelgése, Tigellinus hazudozásai se birták többé elpalástolni. Nerót, ki sokkal inkább kereste a nép kegyét, mint bármely elődje, félelem és rettegés fogta el. Rémmel gondolta magában, hogy a csendes küzdelemben, melyet a patriciusokkal és senátussal életre és halálra folytatott, a szükséges támogatás hiányában lesz. De idővel az augustiánusok is aggódni kezdtek, mert bármely nap kitörhetett a lázadás. Sőt Tigellinus arra gondolt, hogy Kisázsia több légio visszahívását eszközli ki. Vatinius pedig, aki még akkor is nevetni szokott, mikor arcücsapást kapott, tökéletesen elveszté jókedvét, míg Vitellius étvágytalanságban szenvedett.

Így egymás között arról tanácskoztak, miképp kell szembeszállni a veszéllyel, mert kétséget se szenvedett, hogy a császár elleni lázadás esetén talán Petroniuson kívül egyetlen egy augustiánus se kerül el a halált. Az ő befolyásuknak tulajdonították Nero örült tetteit, az ő besúgásaiknak az általa végbevitt gonosz tetteket. Az augustiánusok elleni gyűlölet még fölülmulta a Nero elleni gyűlöletet is. A legtöbben éjjel-nappal azon tűnődtek, miképp háríthatják el magukról a felelősséget a város leégéseért. De ha a gyanútól meg akarták magukat tisztítani, mindenek előtt arról kellett gondoskodniuk, hogy Nerót minden vádtól fölmentsék, mert bizonyos volt, hogy különben senki se hisz az ő ártatlanságukban. Tigellinus tehát e célból nemcsak Domitius Aferrel, hanem még Senecával is tanácskozott, habár az utóbbit gyűlölte, míg Poppaea, ki jól tudta, hogy Nero bukása az ő romlását is jelenti és akiről általán azt beszéltek, hogy néhány év előtt Jehova vallására tért, az ő bizalmasaitól és a zsidók papjaitól kért tanácsot. Nero a legörületesebb és egyúttal legborzasztóbb eszközöket gondolta ki, egyik pillanatban nem ismert magára a félelemtől és rémülettől, míg a legközelebbi pillanatban, mint valami gyermek, az elragadtatás mámorában volt és folytonosan, mindenért panaszkodott.

Végre Tiberius palotájában, melyet a tűz megkimélt, hosszú, de eredménytelen tanácskozást tartottak. Petronius itt abban a nézetben volt, hogy legjobb lesz a zürzavar elől kitérni és Görögországba, Egiptomba és Kisázsia utazást tenni. Hiszen ez az utazás már réges-rég tervben volt, mondá, tehát nem látja be, miért halaszszák el, mikor a veszély Rómában folytonosan növekszik.

A császár örömmel üdvözlé ezt az indítványt, de Seneca rövid gondolkodás után megjegyzé:

- Az elutazásnak mi se lesz útjában, de a visszatérés nehézségekbe ütközhetnék.
- Heraklesre! - felelé Petronius - az ázsiai légiók élén fogunk visszatérni.
- Azt teszem! - kiáltá Nero.

De Tigellinus ellentmondott az indítványnak. Ha ő, az eszmékben szegény, jött volna erre a gondolatra, azt mint egyedül üdvöst magasztalja, de most mindenek előtt Petronius hírnevét akarta kisebbiteni, mert a kritikus helyzetben ismét ő adta a legjobb tanácsot.

- Hallgass meg, ó isteni! - veté közbe - a tanács veszedelmes. Mielőtt elérted Ostiát, a polgárháború kitört. Ki tudja, vajon nem szándékozik-e az isteni Augustus élő ivadékainak egyike magát császárrá kikiáltatni! És mit tegyünk, ha a légiók az ő pártjára állanak?

- Majd gondoskodunk róla - ragadá meg most Nero a szót - hogy Augustusnak ne legyenek többé ivadékai. Nem sokan vannak életben, hogy megszabaduljak tőlük, azért nem is lesz nehéz.

- Ez ugyan könnyen kivihető, de nemcsak ezekről van szó. Mintegy két nappal ez előtt azt hallottam embereimtől, a nép közt az a szóbeszéd, hogy olyan embernek kell császárrá lennie, mint Thrasea.

Nero ajakába harapott, aztán körülnézett és mondá:

- Telhetetlenek és hálátlanok! Elég gabonájuk van, elég faszenük van, hogy kenyeret süssenek, hát mit akarnak még többet?

- Bosszút akarnak! - kiáltá Tigellinus.

Mély hallgatás következett. A császár aztán fölemelkedett és nagy hangosan szavalta:

- «A szívek bosszúért kiáltanak és a bosszú áldozatot kíván». Adjátok ide a táblácskát és az íróvesszőt, hogy e szavakat fölírjam! - kiáltá erre ragyogó ábrázattal, mindenről megfeledkezve maga körül. - Lucanus soha se lett volna hasonlóra képes. És észrevettétek-e, hogy erre egy másodperc elég volt nekem?

- Ó, hasonlíthatatlan! - mondá néhány hang.

- Igen - mondá ismét Nero, miután a verset fölírta - a bosszú áldozatot kíván. Mi lenne - tevé hozzá, a jelenlevőkre pillantva - ha azt a hírt terjesztenénk, hogy Vatinius adta a parancsot a város fölgyújtására, mi lenne, ha őt kiszolgáltatnánk a csöcseléknek?

- Ó isteni, hát ki vagyok én? - kiáltá Vatinius.

- Igazad van! Itt kiváló embernek kell az áldozatnak lennie. Talán Vitelliusnak?

Vitellius sáppadt lett, mint a halál, de mégis nevetésre fakadt.

- Az én kövérségem - veté közbe - legfőlebb új táplálékot adhatna a tűznek.

Nero tényleg más valakire gondolt, aki a nép dühének áldozatul essék.

- Tigellinus - kezdé azért újra, rövid szünet után - hiszen te gyújtattad föl Rómát!

Borzalom fogta el a jelenlevőket. Mindenki érezte, hogy a császár nem tréfált többé, hogy végzetes pillanat előtt vannak.

Tigellinus arcvonásai úgy eltorzultak, hogy olyan kutyára emlékeztetett, mely harapni készül.

- A te kívánságodra gyújtattam föl Rómát - mondá.

A kettő úgy nézett egymásra, mint két démon. Olyan mély csönd támadt, hogy az atriumban a legyek zümmögését is meghallották.

- Tigellinus - kezdé Nero néhány perc múlva újfent. - Szeretsz-e engem?

- Te tudod, ó uram!

- Áldozd föl magad érettem.

- Ó isteni császár - veté most közbe Tigellinus - miért akarod nekem nyújtani az édes kelyhet, melyet még nem szeretnék ajkamhoz emelni? A nép zúg és lázong, a praetoriánusokat is lázadásra akarod kényszeríteni?

E szavakat nem volt nehéz megérteni. Tigellinus a praetoriánusok praefektusa volt, kétségtelenül fenyegetni akart. Maga Nero is fölfogta ezt és elsáppadt.

Ebben a pillanatban Epaphroditus, a császár szabadosa jelent meg azzal a jelentéssel, hogy az isteni Augusta magához hivatja Tigellinust; emberek vannak nála, kiket a praefektusnak meg kell hallgatnia.

Tigellinus meghajtá magát a császár előtt és oly embernek nyugodt, megvető arckifejezésével távozott, aki azt akarja mondani: «Most kimutattam a fogam fehérét, most tudod, mit várhatsz tőlem». Mivel eléggé ismerte Nero gyávaságát, most meg volt győződve, hogy a világnak ez uralkodója nem mer majd kezet emelni ellene.

Nero jó darabig hallgatagon ült, de mikor észrevette, hogy a jelenlevők nyilatkozatot várnak tőle, e szavakra fakadt:

- Kigyót tápláltam keblemen.

Petronius önkénytelenül vállat vont, mintha azt akarná mondani, az ilyen kigyónak nem lehet nehéz a fejét széttiporni és Nero, akinek ez a mozdulat föltűnt, kiáltá:

- Mit akarsz mondani? Beszélj, hadd halljam nézetedet! Egyedül benned bizom, mert több eszed van, mint a többinek valamennyinek és szeretsz engem!

Petroniusnak már ajakán lebegtek e szavak:

«Nevezd ki a praetoriánusok praefektusának, akkor Tigellinust kiszolgáltatom a népnek és egy nap alatt ismét helyreállítom a nyugalmat a városban.» De a veleszületett restség diadal-maskodott. A praefektusi méltóság, jól tudta, terhes kötelezettségekkel jár. De miért rakjon vállaira ilyen terhet? kérde magában. Nem volt-e kíváncsiabb reá nézve, hogy fölséges könyvtárában üljön és mindenféle költeményekbe elmélyedjen, nem volt-e örömdetesebb reá nézve, hogy műtárgyait és szobraikat szemlélje? Így csak azt mondá:

- Én az achajai utazást tanácsolom!

- Ah, megcsaltad várakozásaimat. A senátus gyűlöl engem. Ki áll jól érte, hogy nem szít lázadást ellenem és nem kiált ki mást császárnak, mihelyt hátat fordítok Rómának? A nép ugyan eddig hűnek mutatkozott, de mostantól fogva előreláthatólag a senátussal tart... A Hadesre! Ha ennek a senátusnak és ennek a népnek egy feje volna, hát...

- Engedd közbevetnem, ó isteni - szakítá meg őt mosolyogva Petronius - hogy ha Rómát meg akarod menteni, legalább néhány rómainak életben kell hagynod.

- Mi nekem Róma, mik nekem a rómaiak? - panaszkodék most Nero. - Itt csak árulók vesznek körül. Mindenki cserben hagy! Ti is árulást terveztek ellenem. Tudom, tudom!... Nem sejtitek, miképp fog itélni egy későbbi század arról, ha olyan művészt elhagytok, mint én vagyok. Ah - folytatá, homlokára ütve - e nyomasztó gondok közt magam is elfelejtem, ki vagyok. Petronius - fordult aztán hirtelen, sugárzó arccal hozzá - a nép ugyan zúg, de ha fogom lantomat, ha a Mars-mezőre megyek, ha ott a népnek eléneklem azt az éneket, melyet a tűzvész alatt énekeltem, nem hiszed, hogy ezeket az embereket úgy meghatom, mint egykor Orpheus a vadállatokat meghatotta?

De Tullius Senecio nem engedte szóhoz jutni Petroniust. Türelmetlen lévén amiatt, hogy itt oly soká föltartóztatták, haladéktalanul azt felelé:

- Kétségtelenül, ó császár, ha megengedik, hogy reákezzd.

- Menjünk Hellasba! - kiáltá Nero felháborodással.

De ebben a pillanatban megjelent Poppaea és Tigellinus követte őt. A jelenlevők tekintete bámulva irányult az utóbbira, mert mint egy győző, ki büszkén vonul a Kapitóliumra, úgy lépett a császár elé.

- Hallgass meg, ó császár! - kezdé kissé gúnyos, de hangos és érthető szóval - hallgass meg, mert mondhatom, hogy megtaláltam azt, amit kerestünk. A nép bosszút követel. A népnek áldozat kell! Jó! Nem egy áldozatot, nem, száz, sőt ezernyi áldozatot kapjon. Tudod-e volta-

képp, ó uram, ki volt Krisztus, akit Pontius Pilátus keresztre feszített? Tudod-e, kik ezek a keresztények? Nem beszéltem-e már szörnyetteikről, gyalázatos szertartásaikról, jövődöléseikről, hogy a világ végét tűz fogja előidézni? A nép reájuk gyanakszik és gyűlöli őket. Senki nem látta még őket valaha; templomban isteneinket gonosz lelkeknek tartják; a stádiumba nem mennek, mivel utálják a versenyjátékokat. Soha nem fejezte ki tetszését neked egy keresztény, soha se tisztelt téged egy keresztény isten gyanánt. Minden keresztény ellensége az emberiségnek, ellenséges indulattal viseltetnek a város iránt, te irántad. A nép ellened zúg, pedig te, ó császár, épp oly kevésbé adtál parancsot nekem a város fölgyújtására, mint ahogyan nem hajtottam végre azt. A nép vért, versenyjátékokat kíván, elégítsd ki e kívánságokat. A nép reád gyanakszik, tereld gyanuját más irányba.

Nero eleinte meglepődve figyelt Tigellinus szavaira, de beszéde folyamán a császárnak, e tökéletes színésznek arcán fölváltva harag, gond, helyeslés és fölháborodás tükröződött. Hirtelen fölemelkedett és a bokájáig lebegő tógát levetvén, fölemelte kezeit és néhány percig hallgatásba merült. Aztán egy tragikus hangján rákezde:

- Ó Zeus, Apollo, Hera, Athéne, Persephone és ti összes, halhatatlan istenek, miért nem siettetek segítségünkre? Mit vétett ez a szerencsétlen város, hogy azok a gonosztevők üszköt vethettek beléje?

- Az emberiség ellenségei azok és a te ellenségeid - veté itt közbe Poppaea.

- Gyakorolj igazságot! - kiálták a többiek. - Büntesd meg a gyújtogatókat! Maguk az istenek is bosszúért kiáltanak.

Nero mintegy megtörve foglalt ismét helyet, fejét mellére horgászta és olyan kifejezéssel bámult maga elé, mintha azokat az alávalóságokat, melyek fülébe jutottak, föl nem foghatná. De aztán legott megrázta ökölbe szorított kezét és kiáltá:

- Minő büntetés, minő kínzás elég nagy ily gonosz tettekért? De az istenek majd fölvilágosítanak és a Tartarus hatalmainak segítségével olyan látványt nyujtok szegény népemnek, hogy még késő évek múlva is hálával gondolnak vissza reá.

E szavak roppant megrémítették Petroniust, arca rögtön elkomorodott. Aggodalommal telve gondolt arra a veszélyre, mely Viniciust és Ligiát fenyegette, e két fiatal embert, akik iránt szeretettel viseltetett, aggodalommal telve színezte ki azt a sorsot, mely a keresztényekre várakozott, akiknek hitét ugyan nem fogadta el, de akiknek ártatlanságáról mégis erősen meg volt győződve. Most, gondolta magában, kétségtelenül ama véres orgiák egyike veszi kezdetét, mely őt, az esztétikailag művelt embert, undorral tölté el. De arra eltökélte magát, hogy Viniciust és ő érette Ligiát meg kell mentenie. Ez az elhatározás leküzdött minden aggodalmat, habár Petronius nagyon jól tudta, hogy veszélyesebb játékba fog, mint valaha egész életében.

Azon a nyílt, gondtalan hangon, melyet mindig használni szokott, ha a császárnak vagy az augustiánusoknak valamely művészietlen eszméjét bírálhatta vagy nevetségessé tette, kezdé:

- Az áldozatok tehát meg vannak találva. Biz az nagyon szép! Most már elküldhetitek őket az arénába, vagy felöltöztethetitek a kínzó tunicába. Az is jó! De halljátok, mit mondok! Az uralom kezetekben van, a praetoriánusok és ezzel a hatalom a tietek, legalább legyetek tehát akkor igazak, mikor senki se hall benneteket! Csaljátok meg a népet, de ne ámítsátok magatokat: szolgáltatassátok ki a keresztényeket a csöcselékeknek, kínozzátok meg őket valami módon, de birjatok bátorsággal bevallani, hogy nem ők azok, akik az égő fáklyákat a városba dobálták... Ah, ti engem arbiter elegantiarumnak neveztek, kijelenteni tehát, hogy az ilyen alávaló komédiákat utálok. Mindez a Porta Asinariánál levő színházi bódékat juttatja eszembe, melyekben a színészek, hogy a jelenlevő csöcseléket mulattassák, isteneket és királyokat adnak

elő és aztán a játék befejezése után savanyú borral öblítik le a vörös-hagymájukat vagy nyugodtan türik el a korbácsütéseket. De nektek nem szükséges isteneket és királyokat játszani, hiszen valósággal azok vagytok, azért azt mondom nektek, ezzel is számoljatok. Te pedig, ó császár, már gyakran céloztál a jövő századok ítéletére, gondold meg tehát, hogy fölötted is ítéletet fognak mondani. Az isteni Clióra, így fog az hangzani: «Nero, a világ uralkodója, Nero, az isten, fölgyújtatta Rómát, mert oly hatalmas volt a földön, mint Zeus az Olympon. Nero, a költő, annyira szerette a költészetet, hogy fölládozta érte szülővárosát! A világ fönnállása óta még senki se tett ehhez hasonlót, még senki se mert ehhez hasonlót.» A kilenc Libethrides nevében kényszerítelek, le ne mondj erről a hírnévről, hogy dicséreted még a későbbi századok énekeiben is megzendüljön. Mi volna akkor Priamus, mi Agamemnon és Achilles, mik volnának akkor maguk az istenek hozzád képest? Most nem arról van szó, vajjon jó tett volt-e Rómát fölgyújtani, minden esetre nagyszerű, rendkívüli gondolat volt. Hidd el, a nép nem emel kezet reád! Minden más állítás valótlan. Mutasd meg bátorságodat, óvakodjál oly tettektől, melyek méltatlanok hozzád, mert különben azt mondják a későbbi időkben: «Nero fölgyújtatta Rómát, de félénk volt ez a császár, félénk volt ez a költő, mert félelemből tagadta nagy tettét és ártatlanokat tett felelősekké miatta.»

Petronius szavai, mint rendesen, nagy hatással voltak Neróra, de Petronius nagyon jól tudta, hogy vakmerő játékával talán megmentheti a keresztényeket, de magát előreláthatólag a pusztulásnak teszi ki. De azért egy pillanatig se késlekedett elhatározásával, hiszen egyrésről Viniciusról volt szó, akit szeretett és másrészt ingerelte őt az a vakmerőség, amelyre vállalkozott.

- A kocka el van vetve - gondolta magában - most hadd lássuk, mennyire mulja felül ennél a majomnál a saját életéért való félelem a dicsőségvágyat.

Hogy a félelem fog diadalmaskodni, azon egy pillanatig se kételkedett. Baljóslatú csend következett be. Poppaea és vele az összes jelenlevők le nem vették szemüket Neróról, aki, mint mindig tenni szokta, mikor nem tudta, mitévő legyen, ajkát csaknem orráig fölhúzta és arcán kedvetlenség és bosszúság tükröződött.

- Ó uram! - szakítá meg végre Tigellinus, a fölháborodás hangján a hallgatást - ó uram, engedd meg, hogy távozzam. Fülelem nem képes meghallgatni, hogy téged, császáromat, költőmet gyávasággal vádolnak, hogy téged gyújtogatónak, komédiásnak neveznek.

- Elvesztettem a játékot - gondolá Petronius, miközben Tigellinushoz fordult és őt néhány pillanatig oly tekintettel mérte végig, amelyben egy előkelő, túlfinomult természet megvetése nyilvánult egy alávaló ellen.

- Tigellinus - ragadá meg aztán a szót - reád gondoltam, mikor komédiákról beszéltem és ebben a pillanatban ismét előadsz egyet.

- Azt azért hiszed, mivel gyalázkodásaidat nem akarom meghallgatni.

- Azt azért gondolom, mivel határtalan szeretetet színlelsz a császár iránt, míg néhány pillanattal előbb oly módon fenyegetted őt a praetoriánusokkal, amelyet mi épp oly jól meg tudunk érteni, mint ő maga.

Tigellinus soha se gondolta, hogy Petronius ily merész játékot fog űzni; azért anélkül, hogy a válasza szót találja, rémülten nézett reá. Egyébiránt ez volt az utolsó győzelem, melyet az arbiter elegantiarum vetélytársa fölött aratott, mert most így szólt Poppaea:

- Uram, mint tűrheted, hogy ilyen gondolat támad egy halandó fejében, hogy valaki ennek a gondolatnak kifejezést mer adni jelenlétben.

- Büntesd meg a szemtelent! - kiáltá Vitellius.

Nero arca elsötétült. Rövidlátó, üveges szemét Petroniusra irányzá és mondá:

- Így jutalmazod meg a barátságot, melyet irántad tanúsítottam?

- Ha hibáztam, bizonyítsd be! - viszonzá Petronius. - De tudd meg, hogy a szeretet sugallta e szavakat.

- Büntesd meg a szemtelent! - kiáltá most számos hang. Az atriumban halk zúgás volt hallható. A jelenlevők egymás után visszahuzódtak Petroniustól. Maga Tullius Senecio, állandó társa a császár udvaránál és a fiatal Nerva is, aki mindig a legnagyobb barátságot tanúsítá iránta, cserben hagyták őt. Rövid idő múlva Petronius mindenkitől elhagyatva látta magát. Tógájának ráncait nyugodtan igazgatva, ajkán mosolylyal állt ott és a császár nyilatkozatára várt.

- Azt akarjátok, hogy megbüntessem őt - kezdé Nero - de ő társam és barátom. Habár szívem legmélyén sebzett meg, mégis hadd tapasztalja, hogy e szív barátai részére nem ismer mást, mint... bocsánatot.

- Elvesztettem a játékot, veszttem bizonyos! - gondolá Petronius.

A császár pedig fölemelkedett s ezzel a tanácskozás véget ért.

HETEDIK FEJEZET.

Petronius haza tért, de Nero Tigellinusszal Poppaea atriumába ment, hol azok az emberek vártak reá, akikkel a praefektus már beszélt. Két rabbi volt a Tiber-külvárosból. Hosszú ruhájukban, fejükön mitrával ünnepies benyomást gyakoroltak. Egy fiatal irnok, a segédjük és Chilon Chilonides is velük volt. A császár láttára a papok elsápadtak az izgalomtól, fölnyújták karjukat és majdnem a földig meghajták magukat.

- Légy üdvöz, uralkodók uralkodója és királyok királya - mondá az idősebbik - légy üdvöz, leghatalmasabb a földön, te az emberiség oltalmazója, légy üdvöz, ó császár, te oroslán a halandók között, akinek uralma hasonlít a ragyogó napfényhez, a Libanon cédrusaihoz, az éltető forráshoz, a magas pálmához, a jerichói balzsamhoz.

- Tehát vonakodtok engem istennek nevezni? - kérde a császár.

A papok izgalma fokozódott s az öregebb újra kezdé:

- Szavaid, ó uram, oly édesek, mint a szőlő a tőkén és kedvesek, mint az érett füge, mert Jehova jóságos szívet adott neked! Cajus császár, a te atyád előde, szigorú uralkodó volt, de azért küldötteink soha se tették azt, hogy őt istennek nevezzék, mert inkább halált szenvedtek volna, mintsem a törvény ellen vétkezzenek.

- Nem parancsolta meg Caligula, hogy oroslánok elé vessék őket?

- Nem, ó uram; Cajus császár félt Jehova haragjától - felelé az öregebb pap gyorsan, mialatt mind a ketten fölegyenesedtek és nagyobb bátorsággal a császár szeme közé néztek, mivel ismét bátorságot merítettek és Jehova hatalmában bíztak.

- Ti vádoljátok azzal a keresztényeket, hogy ők okozták Róma égését? - kérde most Nero.

- Mi terheljük őket, ó uram, ezzel a bünténnyel: ők a törvénynek és az emberiségnek ellenségei, ők Rómának ellenségei, ők a te ellenségeid. Már régóta azzal fenyegetőznek, hogy a várost, az egész világot tűzzel semmisítik meg! A többit mind ettől az embertől fogod meghallani, akinek ajkait még soha se szennyezé be hazugság, mivel anyjának ereiben a választott nép vére folyik.

- Ki vagy te? - fordult most Nero Chilonhoz.

- A te bámulód, ó Osiris és azonkívül szegény stoikus.

- Gyűlölöm a stoikusokat - viszonzá Nero - gyűlölöm Thraseát, gyűlölöm Musoniust és Cornutust. Beszédük módját éppúgy utálom, mint önkényes szegénységüket és tisztátlanságukat.

- Ó uram, Senecának, a te tanítódnak ezer asztala van citrusból. Ha úgy kívánod, kész vagyok kétszer annyit elfogadni. Én szükségből vagyok stoikus. Parancsold meg, ó ragyogó, hogy fonjam körül magamat rózsafüzérekkel s tegyek magam elé egy kancsó bort és kész vagyok anakreoni dalokat énekelni oly módon, hogy minden epikureust elhomályosítok.

- Mondd, meggátol-e vallásod abban, hogy engemet istennek nevezz?

- Ó halhatatlan! Én mindenek előtt benned hiszek! De a keresztények káromlók és azért gyűlölöm őket.

- Mit tudsz a keresztényekről?

- Megengeded-e, hogy szemem könnyeket hullasson, ó isteni?

- Nem, - felelé Nero - az untat engem.

- Ebben igazad van, mert a szemnek, mely téged láthat, nem szabadna könnyet hullatnia. Ó uram, védj meg ellenségeimtől.

- Beszélj a keresztényekről - szólt közbe Poppaea türelmetlenül.

- Engedelmeskedem parancsodnak, ó Isis - viszonzá Chilon. - Ifjúságomtól fogva a bölcsületnek szentelem magamat és az igazságot kutattam. Kutattam a régi, isteni bölcsesknél, kutattam az athénei iskolában és a Serapeionban Alexandriában. És mikor a keresztényekről hallottam, azt gondoltam, hogy most egy új iskola keletkezik, amelyben egy szemernyi igazságot fogok találni és szerencsétlenségemre összeköttetésbe léptem velök. Az első keresztény, akit a balsors közelembe hozott, Glaucus orvos volt Nápolyban. Tőle tudtam meg, hogy ők bizonyos Chrestost tisztelnek, aki azt hirdette nekik, hogy ő minden népet és minden várost elpusztít a földön, a keresztényeket pedig megkíméli, ha segítségére akarnak lenni, hogy megsemmisítsék Deukalion gyermekeit. Ez okból gyűlölik, ó úrnőm, a keresztények az egész emberiséget, ez okból mérgezik meg a kútakat, ezért szórnak átkokat gyülekezeteikben nemcsak Rómára, hanem minden templomra, melyekben isteneinket tisztelik. Chrestost ugyan megfeszítették, de előbb fölszólítja a keresztényeket, hogy Rómát tűzzel pusztítsák el és azt ígérte nekik, hogy a tett végrehajtása után ismét megjelenik a világon és nekik adja az uralmat az egész föld fölött.

- A nép most megérti, miért kellett Rómának elpusztulnia, - magyarázá Tigellinus.

- A legnagyobb rész érti már, ó uram - folytatá Chilon - mert bejártam a kerteket, a Campus Martiust és elterjeszttem tudásomat. De ha mégis végig akartok hallgatni, tudjátok meg bosszúm okait is. Glaucus orvos eleinte elitkolta előttem, hogy a keresztény tanítás gyűlöletet szít az emberek ellen, sőt ellenkezőleg: azt állítja, hogy Krisztus jó Isten, hitők a szereteten alapszik. Érzelmes szívem nem zárkózhatott el e tanítás elől. Így tehát iparkodtam Glaucust szeretni, megajándékoztam őt bizalmammal, minden darabka kenyeret, minden pénzemet megosztottam vele és tudod-e, ó úrnőm, miképp jutalmazott meg? A Nápolyból Rómába vezető úton kést döfött testembe és nőmet, a szép, ifjú Berenicét egy rabszolgakereskedőnek adta el. Ha Sophokles ismerné történetemet - de nem, mit mondok? Sophoklesnél kiválóbb hallott engem!

- Szegény ember! - jegyzé meg Poppaea.

- Aki Aphrodite arcát láthatta, az nem szegény, ó úrnőm és szemem ebben a pillanatban rajta csüng. Vigasztalásomat akkoriban a bölcsületben kerestem. Mikor visszatértem Rómába, fölkerestem a keresztények véneit, hogy panaszt emeljek Glaucus ellen. Reméltem, arra fogják őt kényszeríteni, hogy adja vissza feleségemet. Az összes vénekkel megismerkedtem, közöttük egy Pál nevűvel is, aki sokáig fogoly volt ebben a városban, de akit aztán ismét szabadon bocsátottak, nemcsak Zebedaeus fiával ismerkedtem meg, hanem Linusszal és Klétával és sok mással is. Tudom, hol laktak a tűzvész előtt, tudom hol gyűlnek össze, meg tudok neked jelölni egy földalatti helyet a vatikáni halomban és egy temetkező helyet a nomentanumi kapun kívül, ahol szemérmetlen szertartásaikat végzik. Láttam Péter apostolt is, tanúja voltam annak, mint ölt le Glaucus gyermekeit, hogy az apostol azok vérével a jelenlevőket meghinthesse és láttam Ligiát, Pomponia Graecina gyámleányát és hallottam, mint dicsekedett Ligia azzal, hogy ő ugyan nem hozhat gyermekvért, de halált hozott egy gyermekre, mert ő babonázta meg a kis Augustát, a te leányodat, ó Osiris, a te leányodat, ó Isis!

- Hallod-e, ó császár? - kiáltá Poppaea.

- Ugyan el tudom feledni és meg tudom bocsátani a velem elkövetett méltatlanságot - folytatá Chilon - de mikor a nektek okozott fájdalomra emlékeztettek, a kést a leány szívébe akartam döfni. De ah, a nemes Vinicius, aki őt szereti, meggátolt benne!

- Vinicius? Hát nem szökött meg tőle?

- Ugyan megszökött, de ismét megtalálta őt, hiszen nem élhet nélküle. Hitvány bérért segítettem neki kutatásaiban és megjelöltem neki azt a házat a Tiber-külvárosban, ahol a keresztények közt élt. Crotonnak, a te bajvivódnak kíséretében mentünk oda, akit a nemes Vinicius oltalmunk végett fölfogadott. De Ursus, Ligia rabszolgája megfojtá Crotont. Ó uram, ennek a rabszolgának hihetetlen ereje van; amint más a mákszárat letöri, úgy töri az össze a bölény gerincét, azért becsülték őt Aulus és Pomponia annyira!

- Herkulesre! - mondá Nero - egy halandó, aki megfojtá Crotont, szobrot érdemel a Fórumon. De te rosszul értesültél, öreg, vagy tévedsz. Vinicius szúrta le Crotont.

- Így hazudnak az emberek az isteneknek. Ó uram, saját fülemmel hallottam, amint Croton bordái Ursus kezei alatt ropogtak, saját szememmel láttam, amint Ursus Viniciusra veté magát és azt is megölte volna, ha Ligia nincs. Vinicius erre hosszú ideig betegen feküdt, de a keresztények ápolták őt, mivel azt remélték, hogy Ligia iránti szerelméből a kereszténységre tér. És tényleg kereszténynyé lett.

- Vinicius?

- Igen.

- És talán Petronius is? - kérdé Tigellinus hirtelen.

Chilon meggörbült, kezét dörzsölte és mondá:

- Csodálom éleslátásodat, ó uram! Ó, az meglehet, nagyon meglehet.

- Most értem, miért kelt oly hévvel a keresztények pártjára.

De Nero hangosan elneveté magát.

- Petronius keresztény! - veté közbe - Petronius minden pompának, minden életörömmek ellensége! Ugyan ne legyetek bolondok, ne kívánjátok tőlem, hogy hitelt adjak nektek, mert ebből egy szót se hiszek.

- De a nemes Vinicius kereszténynyé lett, ó uram! Esküszöm arra a fényre, mely belőled árad ki, hogy igazat beszélek, hogy nincs gyűlöletesebb előttem, mint a hazugság. Pomponia keresztény, a kis Aulus, Ligia és Vinicius keresztények. Hű szolgálatokat tettem Viniciusnak, ő pedig Glaucus orvos tanácsára hálából korbácsütéseket adatott nekem, habár öreg vagyok és beteg és éhes voltam. Ekkor megesküdtem a Hadesre, hogy ezt nem bocsátom meg neki. Ó uram, büntesd meg őket az ellenem elkövetett igaztalanságért és én kiszolgáltatom neked Péter apostolt és Linust és Kletát és Glaucust és Crispust, akik a legfőbbek a keresztények között és Ligiát és Ursust. Száz, sőt ezernyi keresztényt tudok neked megjelölni, ha úgy kívánod, megmutathatom imaházaikat, temetkező helyeiket, összes börtöneiket nem lesznek elegendők befogadásukra! Nélkülem nem találhatjátok meg őket. Inségemben eddig a bölcsletben kerestem vigaszt, de mostantól fogva abban a kegyben akarok sütkérezni, mely reám sugárzik. Öreg vagyok, de azért még nem ismerem az életet, most akarom élvezni!

- Te stoikus akarsz lenni és tele tálakra vágyakozol! - veté közbe Nero.

- Aki neked szolgálatokat tesz, annak maguktól is megtelnek.

- Nem csalódom, ó bölcselkedő!

Poppaea azonban nem felejté el céljai követni.

- Ó uram! - kiáltá tehát - bosszuld meg gyermekünket!

- Siessetek - sürgeté Chilon - siessetek, különben Vinicius új buvóhelyet keres Ligiának. Megmutatom nektek azt a házat, melyben a tűzvész óta tartózkodik.

- Indulj azonnal útnak - mondá Tigellinus - tíz embert adok veled.

- Ó uram! Te nem láttad Crotont Ursus kezében; még ha ötven embert akarnál is velem adni, a házat csak messziről mutatnám meg nekik. Ah, ha Viniciust nem fogják el, veszve vagyok.

- Nem volna-e tanácsos, ó isteni - kérdé most Tigellinus, Neróra nézve - Petroniust és Viniciust egyszerre és azonnal eltenni láb alól?

- Nem - viszonzá a császár rövid gondolkodás után - most még nem. A nép nem ad nekünk hitelt, ha azt mondjuk, Petronius, Vinicius vagy Pomponia Graecina gyújtották föl Rómát. Az ő házaik sokkal szebbek arra... Ez a három később kerül sorra. Most más áldozatokra van szükség.

- Adj zsoldosokat oltalmul, ó uram! - kérte Chilon.

- Arról Tigellinusnak kell gondoskodnia.

- Jer - veté most közbe a praefektus - egyelőre nálam lakhatol.

Chilon ragyogott az örömtől.

- Mind, mind kiszolgáltatom nektek! Csak siessetek, siessetek! - kiáltá rekedt hangon.

NYOLCADIK FEJEZET.

Petronius eközben gyaloghintójában haza vitette magát. A tűz a Carinae-ban megkímélte az ő «insuláját», mivel háromfelől kertek, elől pedig a Caecilius Forum oltalmazták. Ezért a többi augustiánusok boldognak mondták őt, hiszen a legtöbbet a tűz megfosztotta pompás berendezésü, számtalan remekművet magukban rejtő házaiktól. Már régóta azt szokták róla mondani, hogy ő Fortunának elsőszülött fia és a folyton növekvő barátság, melyet Nero idő folytán iránta tanúsított, ez elnevezés helyességét megerősíteni látszott.

Nos, Fortuna elsőszülöttje most elmélkedhetett ez anyának állhatatlanságán vagy annak Kronosszal való hasonlatosságán, ki fölfalta saját gyermekeit.

- Ha házam a lángok martaléka lett volna - gondolá magában - és azzal elpusztulnak gemmáim, etruszk vázám, alexandriai üvegeim és korinthusi bronceim, talán nem haragudnék Nero többé reám. Polluxra! Nem szabad reá gondolnom, hogy tőlem függött, miképp a praetoriánusok praefektusa legyek. Akkor Tigellinust gyújtogatásról vádoltam volna, felöltöttem a kínzó tunicába, kiszolgáltatam a népnek, a keresztényeket megvédem és újra fölépítem Rómát. Ki tudja, nem derült volna-e akkor boldogabb korszak a nemesen gondolkozó emberekre. Már Vinicius iránti tekintetből el kellett volna fogadnom azt a hivatalt. Ő lett volna helyettesem, ha az elvállalt kötelességek nagyon nyomnak és Nero ennek nem mert volna ellenszegülni. Vinicius akkor az összes praetoriánusokat, sőt a császárt is megkeresztelhette volna s az a legkevésbé se lett volna kellemetlen reám nézve. Ellenkezőleg: mennyire örültem volna annak a látványnak, hogy Nerót jámbornak, Nerót erényesnek és irgalmasnak látom.

És a nála szokásos gondtalansággal hangos nevetésre fakadt. De aztán gondolatait mindjárt valami egészen más vette igénybe. Úgy tetszett neki, ismét Antiumban van és tarsosi Pál így szól hozzá: «Ti minden életöröm ellenségének neveztek bennünket, de mondd, Petronius, vajjon nem lenne-e biztosabb és veszélynélkülibb életetek, ha Nero keresztény volna?»

- Kastorra! - gondolta aztán önkénytelenül tovább - ha itt seregestől mészárolják is a keresztényeket, Pál mindig új követőkre talál, mert ha a világ fönnállása nem a gyalázatos tettektől függ, igaza van... De ki mondhat erről ítéletet? Én magam nem keveset tanultam, de egyet elfelejtettem megtanulni: nem tudok gazember lenni. Így nem marad más hátra számomra, mint ereimet fölmetszenem... De bármint legyen is a dolog, egyszer így kellett volna végződnie, hiszen egyszer egyik vagy a másik módon végének kell lennie. Csak Eunicét és murrha-vázámat fájjalom, de Eunice szabad és vázámat nem hagyom hátra. Ahenobarbus semmi esetre se kapja meg. Szintén fájjalom, hogy Viniciustól megválok. Ugyan az utóbbi időben kevésbé unatkoztam, de azért minden pillanatban kész vagyok. A világ ugyan sok szépet nyújt, de az emberek legnagyobb részt oly rosszak, hogy a bucsú az élettől nem lehet nehéz. Aki élni tud, annak tudnia kell meghalni is. Habár az augustiánusokhoz tartozom is, mégis szabadabb ember voltam, mintsem álmodták.

- Bizonyynal azt hiszik - folytatá magában gondolatait, miközben vállat vont - hogy ebben a pillanatban térdeim reszketnek, hogy félelmemben égnek áll a fejemen a hajam szála. Én pedig haza térek, megfürdök ibolyavízben és megkenetem magamat, aztán, némi falatozás után, Eunicével örvendek Anthemiosnak Apollóhoz intézett himnusza eléneklésének. Miért gondoljunk a halálra, mondám már gyakran magamban, mikor ő nálunk nélkül is reánk gondol. Milyen csodálatos lenne, ha csakugyan volnának elyseumi mezők, melyeken az árnyak járnak-kelnek... Akkor Eunice nem sokára hozzám jönne és együtt járkálnánk az asphodelos-réten. Bizonyynal jobb társakat is találnék ott, mint itt!... Bolondok, komédiások vannak itt, nem látok mást körülöttem, mint közönséges sokaságot, műveltség nélkül, ízlés nélkül! Nem volna elég tíz

«arbiter elegantiarum» se, hogy ezekből a Trimalchionokból tisztességes embereket csináljanak. Persephonéra! Torkig vagyok velök!

Bámulva érezte, mily úr választá el őt ezektől az emberektől. Ugyan már réges-régen tudta, mit tartson felőlük, de még soha se tűntek föl előtte ily megvetendőknak, ily aljasoknak. Valóban, torkig volt velök.

Most saját helyzetéről kezdett gondolkozni. Hála éleselméjűségének, tudta, hogy e pillanatban nem fenyegeti semmi veszély. Hiszen Nero a döntő pillanatban azzal tetszelgett magának, hogy barátságról és bocsánatról beszélt és e szépen hangzó szavak egyidőre megkötötték kezét.

- A császárnak most új ürügyet kell kieszelnie, hogy elpusztítson - gondolá Petronius - de oly hamar nem találhat. Most mindenek előtt a keresztényeket viteti az arénába, reám csak később gondol. Minek aggódnám tehát már most, vagy miért változtatnám meg életemet? Viniciust sokkal jobban fenyegeti a veszély, mint engem!

Most már csak Viniciusra gondolt, akinek megmentése mindennél inkább szívéen feküdt. A rabszolgák gyorsan vitték gyaloghintóját a Carinaeban, a romok, az egyenként álló kémények és hamurakások közt, de még nagyobb sietést parancsolt nekik, hogy hamarosan beszélhessen Viniciusszal, akinek «insulája» a lángok martaléka lett s aki ezért nála lakott. A fiatal tribún szerencsére otthon volt.

- Ma láttad-e már Ligiát? - kérde Petronius késedelem nélkül.

- Éppen tőle térek vissza.

- Halld, mit mondok és ne vesztegesd az időt kérdésekkel. A császárnál bevégzett dolog, hogy a keresztényeket teszik felelősekké Róma égéseért. Üldözés és szenvedések fenyegetik őket. A leskelődések minden percben megkezdődhetnek. Azonnal menekülj Ligiával túl az Alpokon vagy Afrikába. Siess, mivel a Palatinusról hamarabb eléri a Tiber-külvárost, mint innen.

Vinicius sokkal inkább katona volt, hogysem idejét haszontalan kérdésekkel vesztegesse. Petronius szavaira félelem nélkül, összevont szemöldökkel és elszánt arccal figyelt. E természetnek első gerjedelme fenyegető veszélyben kézzelfoghatólag az a vágy volt, hogy harcoljon, hogy védje magát.

- Megyék! - monda.

- Még egy szót! Vigy egy «capsa» aranyat, vigy fegyvereket és egy csapat keresztényt magaddal védelmül a szükség esetére.

Vinicius már az atrium kijáratánál volt.

- Küldj tudósítást egy rabszolgától! - kiáltá utánna Petronius.

Egyedül maradván, az atriumot díszítő oszlopok közt járt ide s tova s átgondolta az élményeket. Tudta, hogy Ligia és Linus a tűz után ismét az utóbbinak házába mentek, melyet, mint a Tiber-külváros legnagyobb részét, a tűz megkimélt. Ennek a körülménynek káros következményei lehettek, mivel az ide s tova bolyongó tömegben nehéz lett volna őket megtalálni. Petronius egyébiránt azt remélte, hogy a Palatinuson nem tudják tartózkodó helyöket és hogy Vinicius megelőzi a praetoriánusokat. Azonkívül azt is hitte, hogy Tigellinus egy csapásra annyi keresztényt kíván elfogni, amennyit csak lehet s így hálóját egész Rómára kiterjeszti. E célra pedig a praetoriánusokat apró szakaszokban kellett kiküldenie.

- De mit akar tíz ember? - gondolta magában. - Az a ligiai óriás összetöri csontjaikat és Vinicius az ő csapatával segítségére siet.

Ez a gondolat megnyugtatta őt. A fegyveres ellenállást a praetoriánusok ellen a császár elleni lázadásnak tekintették ugyan és súlyosan büntették; s azt is jól tudta Petronius, hogy ha Vinicius megmenekül a császár bosszúja elől, ezért neki kell lakolnia, de ezzel nem törődött. Sőt ellenkezőleg: örömet szerzett neki az a gondolat, hogy Nero és Tigellinus terveit meghiusítja és erősen föltette magában, hogy e cél elérésére se pénzt, sem embereket nem kimél. Mivel pedig rabszolgáinak legnagyobb részét tarsosi Pál Antiumban megtérítette, Petronius a keresztények védelmében föltétlenül számíthatott azok készségére és önfeláldozására.

Egy órával később, mikor Petronius Eunicével éppen az asztalnál ült és a hárfa hangjaira figyelt, melyekhez Anthemios a himnuszt Apollóhoz énekelte, egy rabszolga, az atrium felügyelője jelent meg.

- Ó uram! - kiáltá ijedtségtől reszkető hangon - a kapu előtt egy centurio áll egy szakasz praetoriánussal és a császár parancsára veled kíván beszélni.

Az ének és a hárfazengés hirtelen elnémult. Az összes jelenlevők roppant nyugtalanok lettek. A császár csaknem soha se küldött üzenetet barátainak a praetoriánusokkal, azért megjelenésük ebben az időben semmi jót se jelentett. Egyedül Petronius őrzé meg egykedvűségét és oly ember hangján mondá, akit a folytonos látogatás kifárasztott:

- Csak békében hagynának. Hadd lépjen be - fordult erre az atrium felügyelőjéhez.

A rabszolga eltűnt a függöny mögött; erre mindjárt nehéz léptek hallatszottak és belépett a Petronius előtt ismeretes Aper centurio, teljes fegyverzetben, fején vas sisakkal.

- Nemes uram - ragadá meg a szót - a császár üzenetét hozom neked.

Petronius hanyagul nyujtá ki fehér kezét, fogta a táblácskát, gyorsan átfutotta és aztán nyugodtan Eunicének adta.

- A császár ma este «Trója égése» című költeményének egy új énekét olvassa föl - jegyzé meg - s fölszólít, hogy jöjjenek el.

- Nekem csak azt a parancsot adták, hogy adjam át a táblácskát! - jelenté ki most a centurio.

- Igen. Nincs is szükség válaszra. De, centurio, nem akarsz kissé nálunk időzni és egy pohár bort üríteni?

- Köszönöm, ó nemes uram. Egy pohár bort szívesen ürítek egészségedre, de nem maradhatok, mivel szolgálatban vagyok.

- Miért adták neked az üzenetet és miért nem küldték rabszolgával?!

- Azt nem tudom, ó uram, de hihetőleg azért, mivel más ügyben is ebbe a városrészbe küldtek.

- Tudom! - kiáltá Petronius. - A keresztényekről van szó.

- Igen, uram.

- Már régóta megkezdődött az üldözés?

- Már délelőtt több csapatot küldtek a Tiber-külvárosba.

Így szólván, a centurio egy kevés bort Mars tiszteletére kiöntött a serlegből, aztán pedig kiüríté és kiáltá:

- Teljesítsék az istenek mindazt, ó uram, amit magadnak kívánsz.

- Tartsd meg a serleget - mondá Petronius - miközben jelt adott Anthemiosnak, hogy fejezze be a himnuszt Apollóhoz, úgy, hogy újfent ének és hárfapengés hallatszott. Ő pedig eltűnődött

és azt gondolta magában: - A rótszakáll velem és Viniciusszal játékot kezd űzni. Egyébiránt belátok tervébe. Azért küldé az izenetet a centuriótól, hogy reám ijeszsen. Bizonyosan kikérdezik, mint fogadtam őt. Nem, nem, ne örülj túlságos nagyon, te gonosz, kegyetlen zsarnok. Tudom, hogy nem bocsátasz meg semmi sérelmet, tudom, hogy nem kerülöm el vesztemet, de mégis csalódol, ha azt reméled, hogy engemet rimázkodni látsz magad előtt, ha azt hiszed, hogy megijesztesz és megalázol.

Az étkezés után és mikor a szokásos mozgást megtette, rendbe hozatta haját és ruháit ráncokba rakatta, hogy aztán egy óra múlva ő, ki oly szép volt, mint egy isten, a Palatinusra vitesse magát. Már késő este volt, meleg, enyhe levegő uralkodott; a hold oly fényesen sütött, hogy a «campadariuskok», kik a gyaloghintó előtt mentek, a fáklyákat eloltották. Az utcákon és a romok közt egész csapat részeg kóborolt. Mindnyájan repkénnyel és folyondárral voltak díszítve, kezökben mirtusz- és babérgallyakat hordtak, melyeket a császár kertjeiből szereztek. A gabona bősége és a harci játékokra való kilátás a népet valódi mámorba ejtette. Itt-ott énekek hangzottak az éj és a szerelem dicséretére, itt-ott a holdfényben táncoltak. A rabszolgáknak ismételtlen kellett ezt a kiáltást hallatniuk: «Helyet a nemes Petronius gyaloghintójának!» A sokaság pedig mindig türelmesen visszavonult, miközben a nép kedveltjének tiszteletére éljenzések hallatszottak.

Petronius még váltig azt a reményt táplálta, hogy Vinicius megelőzte a praetoriánusokat és elmenekült Ligiával, vagy hogy a fiatal katona legalább megmenté szerelmesét. De eközben kínosan érzé a bizonytalanságot, mert attól tartott, hogy különböző kérdéseket intéznek majd hozzá, amelyekre felelni nehezebbre esett volna.

Tiberius palotája elé érve, Petronius kiszállt a gyaloghintóból és az átriumba lépett, melyben már számos augustiánus volt egybegyűlve. Habár meghívót kapott, még azok is kitértek előle, akik előtte való napon a legjobb barátai voltak. De ő oly gondtalanul, mivel se törődve és önérzetesen lépdelt el köztük, mintha mindenkinek az ő kegyéért kellene esengenie.

De a császár nem is ügyelt reá, sőt köszöntését se viszonzta, mert úgy tett, mintha valami beszélgetés teljesen elfoglalná őt. Csak Tigellinus közeledett hozzá és mondá:

- Légy üdvöz, arbiter elegantiarum. Még mindig azt állítod, hogy a keresztények ártatlanok Róma égésében?

Petronius vállat vont, aztán a kérdezőnek, mint valami szabadosnak a hátára ütött és viszonzá:

- Te épp oly jól tudod véleményemet erre nézve, mint magam.

- Nem merek veled mérkőzni a bölcsességben.

- Abban igazad van; mert ha mérkőzhetnél is velem, nem kiáltanál úgy, mint egy páva, mikor a császár költeményének egy új énekét olvassa föl, hanem minden esetre ostoba ítéletet mondanál.

Tigellinus ajkába harapott. Nem nagyon örült a császár ama szándékának, hogy új éneket olvas föl, mert a költészet terén Petronius mindig leverte őt. És Nero, míg fölolvass, tényleg szokása szerint mindig újra Petroniusra nézett, hogy kitalálja, mit árul el arca. Az utóbbinak egész magaviselete azt bizonyítá, hogy mily figyelmesen hallgat oda. Majd összehúzta szemöldökét, majd lehajtá fejét helyeslése jeléül, néha dicsért vagy kifogásolt egy-egy verset, néha a költemény bizonyos helyeinek ismételt áttekintését tanácsolta. A császár ismét újra érezte, hogy a többieket mind önzés vezette, mikor verseit oly túlságosan magasztalták; csak Petronius becsülte a költészetet önmagáért, az bizonyos volt, csak ő birt érzékkel iránta és csak oly verseket dicsért meg, amelyek megérdemelték. Azért lassankint újra behatóan kezdett vele értekezni és mikor Petronius valamely kifejezés helyességét kétségbe vonta, azt mondá Nero:

- Az utolsó énekből meg fogod látni, miért használtam azt.

- Ah! - gondola Petronius - tehát az utolsó ének befejezéséig életben maradok.

Sokan pedig, akik a császár szavait hallották, azt gondolták magukban: «Jaj nekem! Petronius ismét időt nyert. Lehet, hogy újfent megnyeri a császár kegyét és megbuktatja Tigellinust» s így ismét egyik a másik után közeledett hozzá. De az est vége kevésbé kedvezően alakult Petroniusra nézve, mert mikor a császártól elbucsúzott, ez hirtelenül, hunyorgó szemmel és félig barátságos, félig gonosz arckifejezéssel kérde tőle:

- Miért nem jött el Vinicius?

Ha Petronius bizonyos lett volna arról, hogy Vinicius Ligiával már a városon kívül van, bizonynyal azt feleli neki: «Mivel engedélyeddel megnősült és most útra készül.» De Nero különös mosolyát észrevevén, csak azt felelte: - Nyilván nem volt otthon, mikor meghívásod megérkezett, ó isteni!

- Mondd meg neki, hogy örülök, ha látom - ragadta meg Nero újra a szót - és mondd meg neki azt is, hogy ne hiányozzék a játékoknál, melyekben a keresztények fognak föllépni.

E szavak nagy nyugtalanságba ejtették Petroniust. Ligiáért aggódott. Gyaloghintójába ülven, megparancsolta, hogy a leggyorsabban vigyék haza. De ezt nem volt könnyű megtenni. Tiberius háza előtt sűrű, lármázó, ittas sokaság állott, mely már nem énekelt és táncolt többé, mint előbb, de amelynek izgatottsága egyre fokozódott. Petronius eleinte nem érthette meg a mindenfelől hangzó kiáltásokat, de lassankint egyre hangosabbak lőnek és végre ebben a vad üvöltésben nyertek kifejezést: «Az oroszlánok elé a keresztényekkel!»

Csak nehezen birtak az udvari emberek pompás gyaloghintóinak helyet csinálni a tomboló csöcselék között. A sötét, leégett utcákból mindig újabb csapatok jöttek elő és a vad ordítózásba elegyedtek. Szájról-szájra villámgyorsan elterjedt a hír, hogy a gyujtogatók közül igen sokat már elfogtak és rövid idő múlva a szűk és széles utcákon, a Palatinus romjai között, a dombokon és a kertekben, szóval: egész Rómában ez az örült üvöltés hangzott: «Az oroszlánok elé a keresztényekkel!»

- Marhacsorda! - mormogá Petronius megvetőleg. - Ez a nép méltó a császárhoz. - És önkénytelenül gyökeret vert benne az a gondolat, hogy oly világnak, mely erőszakosságokra s oly kegyetlenségekre támaszkodik, melyektől még a barbárok is visszarettennek, hogy oly világnak, mely büntetteivel és örült kicsapongásaival dicsekszik, tönkre kell mennie. Róma uralkodott a világon, de ő képezte a világ rákfénjét is. Holttetem-szag áradt ki belőle. Rothadás semmisíté meg az életet, a halál árnyéka lebegett minden fölött. Már gyakran volt szó arról az augustiánusok között, de még soha oly világosan nem ismerte föl Petronius, hogy a babérral diszített kocsi, amelyen Róma, mint triumphator haladt s melyet bilincsekbe vert nemzetek csapatai követtek, föltartóztathatatlanul közeledett a mélység felé: az élet ebben a világon uralkodó városban most úgy tűnt föl neki, mint egy örületes tánc, mint egy orgia, a vég kimaradhatatlan volt.

Most megértette, mit akartak a keresztények: az életet új alapon akarták kezdeni; de kételkedett sikerökben. Azt gondolta, hogy rövid idő múlva minden nyomuk el fog tűnni. És mi lenne ennek a következménye? Az örületes tánc Nero alatt csak egyszerűen tovább folya és ha Nero bevégezte, más, talán még rosszabb lépne helyére, mert az ilyen nép és ilyen patriciusok nem érdemelnek jobb uralkodót. Új és még vadabb és szilajabb orgiákat tartának.

De semmi orgia se tarthat örökké, kimerültségnek, álomnak és nyugalomnak kell reája következnie.

Mindeme gondolatok súlyosan Petroniusra nehezedtek. Bágyadtan és fáradtan kérde, vajjon érdemes-e élni, hogy az egész világot romokba dőlni lássa körülötte? Hiszen a halál génusza nem kevésbé volt szép, mint az álom génusza és az is szárnyakat hordott vállain.

Alig álltak meg a gyaloghintó hordozói Petronius háza előtt, mikor az éber kapus már ki is nyitotta a kaput.

- Visszatért-e a nemes Vinicius? - kérde tőle Petronius azonnal.

- Néhány pillanattal ez előtt, ó uram! - viszonzá a rabszolga.

- Akkor nem menthette őt meg többé! - gondola Petronius és a tógát ledobva, az atriumba sietett. Ott ült Vinicius, egészen megtörve, fejét tenyerébe hajtva. A léptek zajára fölpillantott. Arca mintegy meg volt kövülve, csak a szeme csillogott lázasan.

- Későn érkeztl? - kérde Petronius.

- Igen. Már délelőtt elfogták őt.

- Láttad-e őt? - kezdé Petronius újra rövid hallgatás után.

- Igen.

- Hol van?

- A mamertini börtönben.

Petronius megrendült és rémülten nézett Viniciusra. Az utóbbi tüstént megértette őt.

- Nem - mondá - nem a Tullianumba,⁶¹ hanem a középső börtönbe vetették. Azonkívül megvesztegettem az őrt, aki átengedte neki fülkéjét. Ursus most küszöbén fekszik és örködik fölötte.

- Miért nem védte meg őt?

- Ötven praetoriánussal nem mérkőzhetett meg és Linus is megtiltotta neki.

- Hogy van Linus?

- Linus haldoklott, azért nem fogták őt el.

- Mit akarsz csinálni?

- Őt megmenteni vagy vele halni. Én is hiszek Krisztusban.

Vinicius látszólag teljesen nyugodt volt, de hangja oly kétségbeesetten hangzott, hogy Petronius szíve görcsösen összerándult fiatal jóbarátjáért való fájdalomában.

- Veled érezek - mondá - de hogyan gondolod őt megmenteni?

- Az összes öröket megvesztegettem nagy összeggel, először, hogy a szökésnél segítségökre számíthassak és másodszor, hogy Ligiát a bántalmaktól megóvjam.

- Mikor hiszed, hogy a szökés lehetséges lesz?

- Az örök félnek a felelősségtől és Ligiát csak akkor akarják nekem kiszolgáltatni, mikor a börtönök úgy zsúfolva lesznek, hogy a foglyok számát többé nem lehet pontosan megállapítani. De mikor lesz az? Mentsd meg őt te és vele engemet is! Te a császár barátja vagy. Ő maga szánta nekem Ligiát feleségül. Fordulj hozzá és ments meg!

⁶¹ A börtönnek földalatti része, melynek csak egy nyílása volt a mennyezeten; ott halt éhen Jugurtha.

Petronius minden válasz helyett egy rabszolgát hitt és megparancsolta neki, hogy hozzon két sötét köpönyeget és két kardot. Csak akkor fordult Viniciushoz és mondá:

- Útközben majd közlöm veled nézetemet. Vedd a köpönyeget és a kardot, a börtönbe megyek veled. Igérj az öröknek százezer sestertiust, igen, adj nekik kétszer annyit, ajándékozd nekik az ötszörösét, ha Ligiát tüstént szabadon bocsátják. Különben késő lehet!

- Menjünk azonnal! - kiáltá Vinicius.

Néhány pillanattal később mind a ketten az utcán voltak.

- És most halld, mit akarok mondani - ragadá meg a szót Petronius. - Én azon iparkodtam, hogy időt ne veszítsünk. Kegyvesztetté lettem. Saját életem veszélyben van, a császárnál többé nem vihetek ki semmit. Igen, ami még rosszabb, az a meggyőződésem, hogy minden közbenjárásomra az ellen cselekednék. Hát azt hiszed, azt tanácsolnám, hogy menekülj Ligiával, ha nem így állana a dolog? A te szavaid ma nagyobb súlylyal bírnának a császár előtt, mint az enyéme. Ha ti megszöktök, rajtam tölti ki haragját. De erre nem szabad tekintettel lenned. Szabadítsd ki Ligiát a tömlöcből és szökjél meg vele. Nincs más hátra számodra. Ha nem sikerül, még mindig van idő arra, hogy más eszközökre gondoljunk. Gondold meg, hogy Ligia nemcsak vallása miatt van börtönben, hanem mivel Poppaea mindkettőtök iránt ellenséges indulattal viseltetik. Emlékszel-e reá, miképp utasítád vissza az Augustát? Ezt soha se fogja elfeledni. De egész gyűlöletét Ligiára, ennek ártatlan okára árasztotta. A leány kezdettől fogva szálka volt szemében és már réges-régen arról vádolta, hogy ő okozta a kis Augusta halálát. Bizonyos, hogy mindebben Poppaea keze van a játékban. Különben miképp lehetne megmagyarázni, hogy Ligiát azonnal börtönbe vetették? Ki fürkészte ki Linus házát? Azt mondom, hogy már jó régen megfigyelték Ligiát. Jól tudom, hogy megsebzem lelkedet, hogy minden reménytől megfosztalak, de nem szabad téged kimélnem, mert ha nem szabadítod meg rögtön Ligiát, mind a ketten veszve vagytok.

- Úgy van, igazad van! - mormogá Vinicius.

A késő idő miatt az utcák csaknem üresek voltak. De a kettőnek beszélgetését egy gladiátor zavarta meg, ki kapatosan Petroniusnak tántorodott, undorító lélegzetét reá lehelte, kezét vállára tette és rekedt hangon kiáltá:

- Az oroslánok elé a keresztényekkel!

- Mirmillo⁶² - mondá Petronius nyugodt hangon - hallgass tanácsomra, eredj dolgodra!

De az ittas ember nem ereszté el őt, hanem szorosan megfogta karját és kijelenté:

- Kitöröm a nyakadat, ha nem kiáltod velem együtt: «Az oroslánok elé a keresztényekkel!»

Most már elfogyott Petronius türelme. Mióta a Palatinust elhagyta, ez a kiáltás lidércnyomás gyanánt követte őt és folyton fülében csengett.

- Barátom! - kiáltá tehát - te borszagú vagy és elállod útam.

És anélkül, hogy sokáig gondolkodnék, az ember mellébe döfte kardját. Aztán karon fogta Viniciust és oly nyugodt hangon mondá, mintha semmi se történt volna:

- A császár ma azt parancsolta, közöljem veled, hogy ne hiányozzál a játékoknál, melyekben a keresztények fognak föllépni. Érted-e, mit jelent ez? Gyönyörködni akar fájdalmadban, az kétséget se szenved. Talán ez is az oka annak, miért nem vagyunk még mind a ketten be-

⁶² A gladiátorok egy neme.

börtönözve. Ha nem szabadíthatod meg Ligiát tüstént, akkor... nem tudom... akkor talán Acte tehetne valamit értetted, bár alig remélhető. Talán Tigellinust is meg lehetne nyerni szicíliai birtokaiddal. Érdemes volna megpróbálni.

- Örömet neki adok mindent, amim van - mondá Vinicius gyorsan.

A Carinaeból a Fórumig nem kellett hosszú utat tenniök s így hamar elérték céljukat. Az éj már vége felé járt, úgy, hogy a mamertini börtön falai világosan láthatók voltak. De Petronius mégis hirtelen megállt és kiáltá:

- A praetoriánusok! Későn jövünk!

Tényleg a zsoldosok kettős sora fogta körül a börtönt. Sisakjaik és kardjaik ragyogtak a hasadó hajnal fényében.

Vinicius halálsáppadt lett.

- Menjünk tovább - sürgeté.

Néhány másodperc múlva a zsoldosok sorai előtt állottak.

Petronius rendkívüli emlékezőtehetséggel lévén megáldva, nemcsak a praetoriánusok összes tisztjeit ismerte, hanem csaknem minden praetoriánus zsoldost is, csakhamar fölismerte a cohors parancsnokát is és intett neki.

- Mit jelent ez, Noger? - kérdé aztán. - Azért vagytok ide rendelve, hogy a börtönt őrizzétek?

- Kitaláltad, nemes Petronius. A praefektus attól tart, hogy a gyújtogatókat különben kiszabadíthatnák.

- Senkit se szabad beeresztenetek? - kérdé Vinicius.

- Ellenkezőleg: a foglyoknak szabad barátaikkal beszélniök, mert az által még több keresztény kerül kezünkbe.

- Akkor bocsáss be - jegyzé meg Vinicius és Petronius kezét megszorítva, mondá neki: Iparkodjál Actével beszélni, később eljövök, hogy meghalljam válaszát.

- Elvárlak! - viszonzá Petronius.

Ebben a pillanatban ünnepies ének hangzott a börtönből. Az eleinte halkan kezdett himnusz mindig hangosabb és hangosabb lett. Férfi-, női- és gyermekhangok összhangzatos karban egyesültek. A kora reggeli órában az ének úgy hangzott, mint a hárfazengés. De nem fájdalmat és kétségbeesést fejeztek ki e hangok, nem, ujjongás és diadal hangzott ki belőlök. A zsoldosok álmélkodva figyeltek. Az égboltozaton pedig föltűnt a hajnalpír első, aranyos sugara.

KILENCEDIK FEJEZET

Ez a kiáltás: «Az oroszlánok elé a keresztényekkel!» végre a város minden részében felhangzott, mivel kezdetben senki se kételkedett rajta, hogy a keresztények voltak okai az égésnek, vagyis inkább egy ember sem akart rajta kételkedni, mivel megbüntetésök fényes látványosságot ígért a népnek. De lassankint az a vélemény kerekedett felül, hogy a rettentő katasztrófa azért vett oly kiterjedést, mivel az istenek haragját vonták magukra. Azért minden templomban engesztelő áldozatokat mutattak be. A sybillai könyvek jóslatai folytán a senátus nyilvános imádságokat és nagy ünnepségeket rendelt Vulkán, Ceres és Proserpina tiszteletére, a matrónák Junónak áldozatokat mutattak be. Egész csapat matróna vonult ki a tenger partjára, hogy vizet hozzon és azzal a szobrot meghintse. Férjes asszonyok az éj istennőinek és őreinek lakomákat készítettek, szóval: egész Róma meg akart tisztulni bűneitől és áldozatokat mutatott be, hogy a halhatatlanokat kiengesztelje. Eközben pedig a romok közt új utcák keletkeztek, itt-ott már pompás házak, paloták és templomok alapjai emelkedtek, de a legnagyobb sietséggel rengeteg faamphitheatrumokat építettek, amelyekben a keresztényeket akarták a halálnak átadni. A Tiberius palotájában tartott tanácskozás után azonnal parancsot adtak ki a prokonzuloknak, hogy vadállatok beszerzéséről gondoskodjanak. Tigellinus nemcsak a vivariumokat ürítetté ki az összes itáliai városokban, még a legkisebbeket se véve ki, hanem egész Afrikában nagy hajtásokat rendelt el, melyekben az egész lakosságnak részt kellett vennie. Elefántokat és tigriseket szereztek Ázsiából, krokodilusokat és vizilovakat a Nilusból, az oroszlánok az Atlasból jöttek, a farkasok és medvék a Pyrenaeusokból, vad kutyák Hiberniából, molossusi kutyák Epirusból, bivalyok és dühös, óriási bölények Germániából. A foglyok rengeteg nagy száma folytán a harcjátékok azt ígérték, hogy nagyszerűsége minden eddigit fölülmulnak. A császár a tűzvész emlékezetét vérbe akarta fojtani és Rómát meg akarta ittasítani, azért még soha nem helyeztek hatalmasabb vérfürdőt kilátásba.

A csöcselék nagy buzgalommal támogatta a vigiliákat és praetoriánusokat a keresztények üldözésében. Megtalálásuk nem volt nehéz, mert a keresztények egész csapatai a többi lakosság közt a kertekben tanyáztak és nyíltan megvallottak hitüket. Ha körülfogták őket, letérdeltek, himnuszokat énekeltek és ellenkezés nélkül elvitették magukat. Ez a türelmes megadás csak még inkább fokozta a csöcselék haragját, amelynek oka felől senki se volt tisztában, de mégis mindenki a gonosztevők konoksága bizonyítékának tekintette. Ádáz düh fogta el az üldözőket. Az őrzőngő sokaság gyakran elvette a praetoriánusoktól a keresztényeket és kézzel szétmarcangolta őket. Ezer meg ezer ember szaladgált éjjel-nappal az elpusztult utcákon. A romok között, a kéményekben és a pincékben keresték áldozataikat. A börtönök előtt a tömeg tűz mellett táncolt teli boros hordók körül és igazi bacchanáliákat tartott, az ittasok vad ordítóása gyakran késő éjjelig az egész városban visszhangzott. A börtönök zsúfolva voltak, a csöcselék és a praetoriánusok naponta új áldozatokat szolgáltatottak be. Minden részvét kihalt. Úgy tetszett, hogy az emberek elfelejtették a beszédet és örületes kicsapongásaik közben még csak erre a kiáltásra emlékeztek: «Az oroszlánok elé a keresztényekkel!» Eközben nappal fojtó hőség uralkodott, az éjjelek pedig alig hoztak hűsítést, maga a levegő is terhes volt a vérrrel és az iszonyatos gonosztettek gőzével.

És e minden mértéket túlhaladó kegyetlenségeket az egyik részről még inkább fölülmulta a minden mértéket túlhaladó vágy a vértanúság után a másik részről. Krisztus hitvallói nemcsak készségesen mentek a halálba, hanem még keresték is azt, míg a vének szigorú parancsa attól vissza nem tartá őket. E vének intézkedése folytán ezentúl már csak a városon kívül, a földalatti folyosókban a Via Appián és keresztény patriciusok szőlőiben, szóval oly helyeken gyülekeztek egybe, amelyeken eddigelé nem kutatták a keresztényeket. A Palatinuson nagyon

is jól tudták, hogy Flavus, Domitilla, Pomponia Graecina, Cornelius Pudens és Vinicius a keresztény tanítást követték, de azért bebörtönözésüket és megbüntetésüket későbbi időre tartogatták, mivel a császár mindenk előtt a népet akarta a maga részére megnyerni, és bizonynyal nehéz lett volna a csőcselékkel elhitetni, hogy a gyújtogatókat a patricius családokban kell keresni. De az a nézet is nagyon el volt terjedve, hogy Acte eszközölte ki a nevezettek megmentését. De ez a vélemény tévedésen alapult. Petronius ugyan Viniciusnak adott ígéretéhez képest legott Actéhoz sietett, hogy segítségét Ligia részére megnyerje, de Acte csak könnyeket tudott hullatni, mivel teljes elzárkozottságban élt és csupán azért túrték meg, mert Poppaea és a császár elől rejtekben tartózkodott.

De azért Acte Ligiát fölkereste a börtönben, ruhákat és élelmi szereket vitt neki és így eljövete-lével annál inkább megvédte őt az örök durvaságától, mivel azok már meg voltak vesztegetve.

Petronius azonban, aki azt gondolta, hogy Ligia előreláthatólag nem került volna a börtönbe, ha ő nem hozatja el Aulus házából és aki a küzdelmet Tigellinusszal meg akarta nyerni, mit se hagyott meg kísértés nélkül, sem időt, se pénzt nem kímélt, hogy célját és Ligia megmentését elérje. Néhány nap alatt elment nemcsak Senecához, Domitius Aferhez és Crispinillához, akiknek révén Poppaeára remélt hatni, hanem Terpnoshoz, Diodorushoz, a szép Pythagorashoz és végre Aliturushoz és Párishoz, akikről a császár mit se szokott megtagadni.

De mindezek a fáradozások eredménytelenek voltak. Seneca, aki soha se tudta, mit hoz számára a következő nap, kifejtette Petroniusnak, hogy ha a keresztények nem volnának is okai a tűzvésznek, kiűzetésük a város jóléte érdekében mégis tanácsos, szóval a rettentő vérfürdőt a fönnálló viszonyokkal igazolta. Terpnos és Diodorus a pénzt ugyan elfogadták, de egyetlen egy lépést se tettek. Csak Aliturus, ki kezdetben ellenséges indulattal viseltetett a keresztények iránt, érzett most részvétet irántuk és kegyelmet mert kérni a császártól a bebörtönözött leány részére. De egyebet nem ért el, mint hogy Nero azt válaszolta:

- Kicsinyesebb gondolkodásúnak tartasz Brutusnál, aki még saját fiát se kímélte, mihelyt Róma jólétéről volt szó!

- Mivel Nero Brutushoz hasonlítá magát - kiáltá Petronius, akivel ezt a választ közölték - többé nem lehetséges a megmentés.

Eközben a Viniciusért való aggodalom folyton gyötörte őt, mert attól tartott, hogy a fiatal tribún öngyilkos lesz. «Most még az a remény tartja őt fönn - gondolá magában - hogy Ligiát láthatja, Ligiát megmentheti, de Kastorra, az első csalódás arra bírja őt, hogy kardjába dőljön.»

Petronius, sokkal nagyobb érzéssel birt arra nézve, hogy valaki ily módon keresse a halált, mintsem, mint Vinicius, szerelemtől és fájdalomtól elsorvadjon. A fiatal tribún nem is gondolt másra és nem tűnődött egyében, mint hogy miképp menthetné meg Ligiát. Büszkeségét legyőz-vén, odasietett az összes augustiánusokhoz és pártfogásra kérte őket. Tigellinusnak Vitellius útján értésére adta, hogy kész sziciliai birtokait neki átengedni és minden további kívánságát kielégíti, de Tigellinus nem akart az Augusta ellen cselekedni és visszautasítá az ajánlatot. Végre Vinicius azon gondolkozott, vajjon ne boruljon-e a császár lábaihoz és ne kérjen-e tőle kegyelmet, de előre tudta, hogy ez is sikertelen lesz s egyébiránt erről a szándékról Petronius is lebeszélte.

- Mit tehetnél - kérde az utóbbi fiatal barátjától - ha Nero elutasítana, ha kérelmedre valami tréfával, szemérmetlen fenyegetéssel felelne?

Vinicius arca eltorzult a dühtől és kétségbeeséstől, miközben összeszorított fogai közül félhangos átkokat hallatott.

- Igen - folytatá Petronius - azért beszéllek le. Ha megfeledeznél magadról, minden veszve volna.

A fiatal tribún erővel iparkodott nyugalmit visszanyerni, aztán kezével végig simítá homlokát, melyen nagy verejtékcseppek voltak és kijelenté:

- Nem, nem, annyira nem megy a dolog. Keresztény vagyok!

- Azért mégis elragadna a harag, mint éppen most történt. Jogod van ahhoz, hogy magadat tönkre tedd, de Ligiát nem.

Petronius szavai nem voltak egészen őszinték, mivel Vinicius sorsát sokkal jobban szíven viselte, mint Ligiát. De nagyon jól tudta, hogy egyedül a kedves iránti tekintet volt az, ami Viniciust valami meggondolatlan lépéstől visszatarthatta. Egyébiránt tanácsával fején találta a szöveget, mivel a Palatinuson, ahol biztosra vették Vinicius eljövételét, örültek neki, hogy kérelmét elutasíthatják.

Vinicius úgy szenvedett, mint ember még az előtt soha. Attól a pillanattól fogva, mikor Ligiát börtönbe vetették, mikor a jövődő vértanúság dicsfénye körülragyogta őt, nemcsak szenvedélyesebben szerette, mint az előtt, hanem földöntúli lény gyanánt tisztelte őt. A vér elhűlt ereiben arra a gondolatra, hogy elveszíti a kedvest, hogy halált, hogy talán kínzatosokat kell elszenvednie. Néha úgy tetszett neki, hogy feje ég, mint a tűz és koponyája szét akar repedni. Nem tudta ezeket az eseményeket megérteni, meg nem foghatta, miért hagyta el az irgalmas, az isteni Krisztus követőit a szükségben, miért nem nyelte el a föld a Palatinus füsttől fekete falait és velök Nerot, az augustiánusokat, a praetoriánusok táborát és ezt az egész gonosztevő világot. És ha azt gondolta, hogy ez még megtörténik, úgy tetszett neki, mintha mindaz, amit szemével látott, ami lelke legmélyét meghatotta, ami szívet megrendíté, csak rémületet keltő álom volna. De a vadállatok ordítása mindig visszarántá őt a valóságba, a fejszék csapása az arénák építésénél meggyőzte őt a valóságról, a tomboló csöcselék és a zsúfolt börtönök beszédes képet nyújtottak a valóságról. Ebben a zűrzavarban ő maga is megzavarodott, megzavarodott krisztusi hitében és bánatos keserűség vett erőt szíven.

TIZEDIK FEJEZET.

Ligia megmentésére minden kísérlet meghiúsult. Vinicius annyira lealázta magát, hogy a császár és Poppaea szabadosaihoz és rabszolgáihoz is elment pártfogásért. Nagy összeg pénz-
zel vásárolta meg mindig hiábavalóknak bizonyult ígéreteiket, gazdag ajándékokkal jutalmazta a legcsekélyebb szolgálatot. Fölkereste Rufius Crispinust, az Augusta első férjét és egy levelet adott neki, melyben Rufiusnak, első házasságából való fiának egy villát ajándékozott Antiumban. De mit ért el vele? Csak a császár haragját ingerelte föl, aki gyűlölte mostoha fiát. Külön küldöttel levelet küldött Othóhoz, Poppaea második férjéhez Spanyolországba, semmi áldozat nem volt neki sok, egész vagyonát és jószágát, sőt magát is erre a célra szentelte. Minden hiába volt. Csakhamar az a meggyőződés vert benne gyökeret, hogy ő csak játékszerűl szolgált ez emberek kezében és okosabban tett volna, ha nem mutatja, mennyire szíven viselte Ligia megszabadítását.

Petronius is ebben a nézetben osztozott. Eközben egyik nap mult a másik után. Az amphitheatrum építése be volt fejezve. Már kiosztották a jegyeket a délelőtti játékokra. Ezek a reggeli játékok az áldozatok nagy száma mellett napokig, hetekig, sőt hónapokig is eltart-
hattak. Nem tudták többé, hol helyezték el a keresztényeket. Minden börtön zsúfolva volt, mindegyikben lázas járvány dúlt. A tömeges sirok, melyekbe a rabszolgákat közösen szokták temetni, alig tudták a holttesteket befogadni s lassankint attól tartottak, hogy a betegség elterjed az egész városban s így mindenk előtt azt beszélték, hogy sietni kell a játékokkal.

Ez a hír eljutott Viniciushoz is és minden reménytől megfosztotta. Nem maradt többé ideje, hogy további lépéseket tegyen, a játékoknak meg kellett kezdődniök! Ezen vagy azon a napon valamelyik cirkusz «cuniculum»-ába⁶³ vihették Ligiát, ahonnét az út csak az arénába nyílt. Mivel Vinicius nem tudta, hová vezetik Ligiát a véletlen vagy a hatalom birtokosainak parancsa folytán, elment minden cirkuszba, megvesztegette a vadállatok ápolóit, megvásárolta az öröket és olyan terveknek igyekezett őket megnyerni, amelyek kivihetetlenek voltak. Mindig csügge-
tegebb lett és végre azt gondolta, hogy számára nem marad más tennivaló, mint arról gondoskodni, hogy Ligiának ne kelljen nagyon sokat szenvednie halálos útján; de ez a meggyőződés kétségbe ejtette őt.

A kedvest nem birta és nem akarta túlélni; erősen el volt tökéelve, hogy vele hal. De eközben folyton attól tartott, hogy a reá zúduló gondok és gyötrelmek hamarabb elragadják őt. Petronius és vele együtt többi barátjai is abban a fájdalmas nézetben voltak, hogy Vinicius a legrövidebb idő alatt az árnyékok honába költözik. Arca sárgás színű lett és a larariumban fölállított viasz álarcokhoz hasonlított: a kérdező kifejezés soha se tünt el vonásaiból, mintha nem tudná megérteni, mi történt és mi fog még történni. Ha valaki hozzá szólt, gépiesen föl-
emelte kezét, halántékához szorította és csodálkozó, kerekre nyílt szemmel nézett a beszélőre. Az éjszakákat Ursusszal együtt rendszerint Ligia börtönének ajtaja előtt töltötte. Mihelyt azonban elküldte, hogy magát kipihenje, visszatért Petronius házába és reggelig az atriumban tartózkodott. A rabszolgák gyakran ott találták őt fölemelt kezekkel vagy arccal földre hajolva, térdein fekve. Így imádkozott Krisztushoz, mert Krisztus volt utolsó reménysége. Bármilyen fogott is, minden kudarcot vallott. Még csak csoda menthette meg Ligiát. És így homlokát a kőkockákra sebesre verte és csodáért könnyörgött.

⁶³ Földalatti folyosó.

De mit használt az ő könyörgése Péteréhez képest? kérdé magában. Péter pedig neki ígérte Ligiát, Péter keresztelé meg őt. Péter csodákat tehetett. Így tehát elhatározta, hogy Pétert fölkeresi.

Egy este megvalósítja ezt a szándékot. A néhány keresztény aki még szabad volt, kölcsönösen eltitkolta az apostol tartózkodó helyét, mert egyik testvér félt a másiktól, hogy gyöngének bizonyulhat és szándékosan vagy önkénytelenül árulóvá lehet. Vinicius a reázúduló események következtében a keresztelése és a keresztények üldözésének kezdete közé eső időben még csak egyszer látta Pétert és így teljesen elveszté szeme elől; de mivel azt gondolta, hogy az a sirásó, akinek házában megkeresztelkedett, bizonyosan tudja, hol tartózkodik az apostol, azonnal hozzá ment. Tőle csakugyan megtudta, hogy a Porta Salarián kívül, a Cornelius Pudenshez tartozó szőlőhegyen lesz a keresztények gyülekezete, amelyen az apostol is megjelenik. A sirásó ajánlkozott, hogy oda kíséri őt. Mikor a sötétség beállt, már a bozóttal benőtt mély útban voltak, mely a kopáron és elhagyatva fekvő szőlőhegyre vitt. A keresztények egy színben gyülekeztek össze, melyben különben a bort sajtolták. Az imádkozók mormogása észrevehetőleg kihallatszott belőle. Vinicius beléptekor a néhány lámpától gyéren megvilágított helyen térdelő csoportokat pillantott meg, kik litániához hasonlót mondtak. Férfi- és női hangok kara mindig újra ismétlé e szavakat: «Krisztus, kegyelmezz!» Bánatos fájdalom, mély szenvedés csendült ki e hangokból.

Vinicius hamar fölfedezte Péter apostolt. Ez ájtatosságba merülten, egy fakeszt előtt térdelt, mely a szín falára volt erősítve. Ha a fiatal patricius engedett volna első ösztönzésének, a gyülekezeten át utat törve, ezzel a kérelemmel rogyik az apostol lábaihoz: «Segíts rajtunk!» De lehet, hogy a pillanat ünnepiessége, lehet, hogy a gyöngeség erőt vett rajta, a bejáratnál térdre rogyott és kezét az ég felé emelvén, panaszkodva hallata ő is ezt a kiáltást: «Krisztus, kegyelmezz!» Ah, saját fájdalmától lesujtva, nem törődött azzal, ami körülötte történt. Nem egyedül ő kiáltott az Üdvözítőhöz, nem egyedül ő panaszkodott és jajgatott. Egyetlen egy emberi lélek se volt a gyülekezetben, amelynek ne kellett volna egy drága lényt megsiratnia. A keresztény tanítás legbuzgóbb, legbátrabb hitvallói börtönben voltak, minden pillanat új hírt hozott a gyalázkodásokról és kínokról, melyeket azoknak el kellett viselniök, minden pillanattal fokozódott a kis csapat szüksége és veszedelme, melyet a poroszlók még nem kerítettek kézre; lehetett-e tehát csodálni, ha ezek az emberek hitökben meginogtak és kétségbeesve kérdezték: «Hol van Krisztus? Miért kell mindeme szenvedéseket eltűrnünk, ha Isten mindenható?» De azért mégis irgalomért esedeztek hozzá, mert szívekben még mindig azt a reményt táplálták hogy az Úr eljő, megsemmisíti Nero hatalmát és ő fog uralkodni a világon. Térdeikre borulva, szemöket égre emelve, buzgón imádkoztak hozzá és mindig erre a kiáltásra fakadtak: «Krisztus, kegyelmezz!» Mint az előtt a sirásó kunyhójában, úgy most is valódi elragadtatás vett erőt Viniciuson, mely lassanként az egész gyülekezetre átment. Ezek az üldözöttek szívek legmélyéből fohászkodtak irgalomért; fölnyújták karjukat, szemök izzott. Úgy tetszett nekik, mintha az ég megnyílnék, a földnek alapjában meg kellene rendülnie, azt hitték, hogy Őt teljes dicsőségében, a csillagok fölött trónolva látják. És Ő, az irgalmas és mégis oly rettenetes, azt gondolták, a hívőket magához emeli, az üldözőket pedig a mélységbe taszítja.

A fiatal katona mindkét kezével befödte arcát és a földre borult. Hirtelen csönd állott be. A jelenlevők, telve aggódó félelemmel, alig mertek lélegzeni. Viniciusnak is úgy tetszett, hogy valami különös fog történni, hogy csoda történik. Erősen meg volt győződve, hogy csak föl kell emelkednie s föl kell néznie, hogy lássa azt a fényt, amelyet még egyetlen halandó se látott, hogy hallja azt a hangot, mely minden szívet megrendít.

De az uralkodó csöndet csupán az asszonyok zokogása szakította meg.

Vinicius fölállt és zavart tekintettel nézett körül. Nem kápráztatá el mennyei fény. Csak a lámpák fakó világa és a holdsugár, mely a tető egyik nyílásán behatolt, árasztott ezüstös fényt a színben. Az egybegyültek némán feküdtek térdükön a kereszt előtt, csak itt-ott szakadt föl egy sóhajtas keblükből vagy kívülről hallatszott az őrtállónak óvatosságra figyelmeztető füttye. Végre Péter fölemelkedett térdeiről, az ájtatos csapathoz fordult és mondá:

- Fiaim, nyissátok meg sziveteket az Üdvözítőnek és ajánljátok föl neki könnyeiteket.

Másodpercig tartó hallgatás követte e szavakat.

De hirtelen fölhangzott egy fájdalmas női hang:

- Özveggy vagyok! Egyetlen fiamat, egyetlen támaszomat elveszítettem. Add vissza őt, ó Uram!

Ismét csönd következett be. Péter ott állt a térdelők előtt, a gondoktól meghajolva, öregén és gyöngén, mint a gyámoltalan erőtlenség megtestesült képe.

Ekkor másik panaszkodó hang szólalt meg:

- A poroszlók meggyalázták leányomat és Krisztus nem akadályozta meg őket!

Egy harmadik így szólt:

- Csak én maradtam meg gyermekeimnek. De ki ad nekik ételt és italt, ha engem is elvesznek tőlük?

És a negyedik:

- Linust, akit eleinte megkíméltek, most gyötrik és kínozzák, ó Uram!

És az ötödik:

- Ha hazatérünk, a praetoriánusok elfognak bennünket - de hová rejtőzzünk előlük?

- Jaj nekünk! Ki oltalmaz bennünket?

Igy szállt az égre panasz panasz után, az öreg halász pedig lehunyta szemét és ősz fejét rázta mindezen emberi nyomoruság hallatára. És ismét mély csönd állt be és ismét fölhangzott odakünn az őrtállónak halk füttye.

A fiatal patriciust ismét elfogta az az érzet, hogy az apostol lábaihoz kell borulnia és menekvésért hozzá kell fohászkodnia. Ekkor egyszerre úgy tetszett neki, mintha mélység nyílnék meg előtte, mely őt minden lépésnél elnyeléssel fenyegeti. Hátha az apostol bevallaná tehetetlenségét és megvallaná, hogy a római császár hatalmasabb a názárethi Krisztusnál? E gondolatra minden haja szála fölborzadt a fején, hiszen azt gondolta, hogy akkor minden reményt föl kell adnia, akkor nemcsak ő maga, hanem Ligia is tönkre megy, akkor vége Krisztus iránti tiszteletének, benne való hitének és oly végtelen éjszaka borul mindnyájukra, mint a mérhetetlen tenger.

De ekkor Péter eleintén oly halk hangon kezdett beszélni, hogy alig lehetett megérteni.

- Gyermekeim - mondá - a Golgothán láttam, mikor az Üdvözítőt a keresztre szögezték. Hallottam a kopácsolást és szemem tanúja volt annak, mint húzták föl a keresztet, hogy mindnyájan, kik körülállták, láthatták az ember fiának halálát.

- Láttam, mint nyitották meg oldalát és mint halt meg. És mikor a vesztőhelyet elhagytam, fájdalmamban így kiáltottam föl, mint most ti kiáltotok: «Jaj, jaj, ó Uram, te mindenható Isten vagy, miért engedted ezt meg? Miért haltál meg kereszthalállal, miért szomorítsz meg oly

nagyon bennünket, minket, kik azt reméltük, hogy eljön a te országod?» De Ő, a mi Urunk és Istenünk, harmadnapon föltámadt halottaiból és közöttünk járt, míg teljes dicsőségben országába nem ment. És mi, bevallván bátortalanságunkat, megerősödtünk a hitben s ettől fogva az ő magvát vetettük.

Hirtelen abba az irányba fordulva, amelyből az első panasz hangzék, az apostol most messze hallható hangon folytatá:

- Miért panaszkodtok? Az Úr kint és gyötrelmet szenvedett és ti azt akarjátok, hogy Ő oltalmazzon azok ellen? Ti kicsinyhitűek, elfeledtétek az Ő tanítását? Hát nem ígért Ő nektek mást, mint a földi életet? Ő közétek jött és mondá: «Kövessetek engem útaimon», Ő magához emelt titeket, ti pedig ehhez a világhoz ragaszkodtok és kiáltjátok: «Uram, ments meg bennünket!» Én az Úr előtt csak por vagyok, de elöttetek mint apostol és Isten helytartója állok és így Krisztus nevében azt mondom: nem a halál int nektek, hanem az élet, nem kín és gyötrelme vár rátok, hanem gyönyör és öröm, nem jajgattok és panaszkodtok majd, hanem dicsőítő énekek ömlenek ajkaitokról, nem a szolgaság, nem, az örök boldogság elé mentek. Én, Isten apostola, így szólok tehát hozzád, te gyászoló özvegy: Fiad nem halott, ő az örök boldogság részese lesz és vele ismét nem sokára egyesülsz. Neked pedig, te sajnálatraméltó apa, akinek leányát a poroszlók meggyalázták, azt ígérem, hogy ismét megtalálod őt, tisztábban, mint a hebroni liliumok! Nektek pedig, ti anyák, kiket elszakítanak gyermekeitektől, nektek, kik atyátokat siratjátok, nektek, kik jajgattok, nektek, kiktől a halál a legkedvesebbet szakította el, nektek, a megtörteknek, szerencsétleneknek, csüggetegeknek, nektek, kiknek meg kell halnotok, mindnyájatoknak kijelentem Krisztus nevében, hogy mintegy álomból boldog létre fogtok fölvirradni, hogy éj és sötétség helyett Isten dicsősége fog benneteket körülragyogni. Krisztus nevében kényszerítelek titeket, tépjétek le a köteléket szemetekről, legyetek erősek a hitben.

Igy szólván, mintegy parancsolólag fölemelé kezét és mindazokra, kik hozzá közel voltak, új bátorság és új erő szállt, mert többé nem egy megtört, fáradt aggastyán állt előttük, hanem egy hatalmas uralkodó, aki fogva tartá lelkeket és őket a mélységből, a porból magához emelte.

- Amen! - kiáltá néhány hang.

Az apostol szeméből pedig a lelkesedés sugara tört elő és egészen kiegyenesedve, magasztos fölségben állt ott. És az előtte térdelők meghajták fejüket előtte és miután az «Ámen» elhangzott, így folytatá:

- Akik könnyek közt vetnek, öröm közt aratnak. Miért engeditek, hogy a gonosz rátok támadjon? Az egész földön, Rómában, a város falain, megtaláljátok az Urat, mert bennetek van. A köveket könnyeitekkel áztatjátok, a homok véretektől piroslik, a sírok holttetemeitekkel telik meg, én pedig azt mondom, ti fogtok diadalmaskodni. Isten haragja zúdul erre a büszke, bűnös, hirhedt városra, lesujtja azt és ti vagytok az ő légiói. És amint Ő kint és gyötrelmet szenvedett, hogy a világért megbünhődjön, úgy vegyétek ti is magatokra a hazugság és igazságtalanság e várának bűneit! Ezt hirdeti Ő nektek az én számmal!

És kitárta karjait és szemét az ég felé emelte. De a szívverés megállt azok keblében, akik körülötte voltak, mivel érezték, hogy az apostol olyasmit látott, amit különben más halandó nem láthat meg.

Az apostol arcán magasztos fény ragyogott, néhány percig a legnagyobb elragadtatás közt látszott a szavakat keresni, azután pedig fölkiáltott:

- Te nálam vagy, ó Uram, te mutatod meg utaidat. Világosíts meg engem, ó Krisztus! Nem Jeruzsálemben, nem, a sátán e székhelyén akarod megalapítani országodat! Mindeme könnyek-

ből, mindeme kiontott vérből építéd föl egyházadat! Itt, hol most még Nero uralkodik, fog állani örökös országod. Ó Uram, Uram! Te azt parancsolod e csüggetegeknél, hogy csontjaikkal vessék meg a szent Cijón alapját és engem teszesz pásztorukká és a föld minden népeinek pásztorává. Te árasztod a gyöngékre erődnek forrását hogy megerősödjének és én legeltessem mostantól fogva nyájadat, míg az idő be nem telik. Légy áldott, ó Uram, aki győzelemre segítsz bennünket. Hozanna! Hozanna!

A hitben újra megerősödve, még a legcsüggetegbek is fölemelkedtek és néhányan azt kiálták «Hozanna», mások azt kiálták «pro Christo!» És ismét csönd következett be. A színbe pedig most már a fölvirradó nyári reggelnek sugárzó fénye hatolt be és megvilágítja az egybegyűlteknél átszellemült arcát.

Péter buzgón imádkozott. Aztán pedig a községhez fordult és mondá:

- Így tehát az Úr elfojtott bennetek minden kétséget s így diadalt arattok az ő nevében.

De habár tudta, hogy győzelemnek mentek, habár tudta, hogy könnyeiket és véröket nem hiába fogják ontani, hangja mégis reszketett a megindulástól, mikor keresztet vetett reájuk és mondá:

- Így hát megáldalak, gyermekeim, kik a kínokba, a halálba, az örök életbe mentek!

A hívők serege sírva vette őt körül.

- Készek vagyunk - kiálták. - Te pedig, mi pásztorunk, légy résen, mert te vagy a helytartó és Krisztus nevében uralkodol a földön.

Igy szólván, megragadták köpönyegét. És ő minden egyesnek a fejére tette a kezét és egyiket a másik után megáldotta, mint az atya, ki messze útra küldi gyermekeit.

Most mindnyájan gyorsan elhagyták a színt és siettek lakásaikba visszatérni. A börtön és az aréna többé nem volt félelmetes előttük. Gondolataik nem a földéi voltak többé, lélekben már a fényes magasságokban járkáltak. Mintegy álomban lépdeltek tova, lelkesedéssel arra vágyván, hogy erejüket és a hitben való erősségüket a vadállatok erejével és kegyetlenségével összemérjék.

Az apostolt azonban Nereus, Pudens szolgája, egy titkos ösvényen a szőlőn át lakásába vezette. Vinicius mindkettőt követte. Éppen mikor Péter a kunyhó küszöbére lépett, a tribún az apostol lábaihoz veté magát.

- Mit kívánsz, fiam? - kérde Péter, a fiatal katonát megismerve.

Az apostolnak a színben hallott szavai után Vinicius nem mert hozzá kérelmet intézni, de mindkét kezével átkarolta lábát és homlokát nyögve térdéhez szorította.

- Értelek - ragadá meg most a szót az apostol. - Elragadták tőled a leányt, akit szeretsz. Imádkozzál Ligiaért.

- Ó Uram - kiálta föl Vinicius - ó uram, én csak szegény féreg vagyok, te pedig tulajdon szemeddel láttad Krisztust, kérj te tőle irgalmat, te imádkozzál érte.

A fájdalomtól és bánattól egész alakja reszketett, homlokával kétségbeesetten verte a földet vagy aggodalmasan az apostolra nézett, akitől egyedül remélte még Ligia megmenekülését.

Péter mélyen megindult. Élénken emlékezett arra a pillanatra, mikor Ligia, Crispus szavaitól lesujtva, hasonlóképp lábaihoz borult. És most fölemelé a fiatal tribúnt és megvigasztalta őt, amint a fiatal leányt fölemelte és megvigasztalta.

- Fiam - mondá - imádkozom érte, de ne feledd, amit ama kicsinyhitűeknek mondtam: az Úr maga is kereszthalált szenvedett és a földi életre másik, örök élet következik.

- Figyeltem szavaidra, hallottam őket - hebegé Vinicius, levegő után kapkodva - de látod, hogy hiába küzdök magammal. Ha vérnek kell folynia, folyjék az enyém. Én katona vagyok. Kétszeresen, háromszorosan akarom mindama kínokat elviselni, amelyeket neki kell elszenvednie, csak te kérd Krisztust, hogy kimélje meg őt. Hiszen ő még gyermek, ó uram és Ő hatalmasabb, mint a császár, azt hiszem, sokkal hatalmasabb! Hiszen te is szeretted őt, megáldottál minket. Ő még ártatlan gyermek!

És ismét az apostol lábaihoz veté magát és újfent kiáltá:

- Te tulajdon szemeddel láttad Krisztust, te imádkozzál érte, téged meghallgat.

Erre Péter lehúnyta szemét s forrón és buzgóan imádkozott. Köröskörül minden tiszta napfényben ragyogott. Vinicius le nem vette szemét az apostol ajkairól, akinek szájából életre és halálra szóló ítéletet várt. Mély csend uralkodott. Csak a fürjek verése hallatszott a szőlő-hegyeken és a távolból a Via Salaria melletti taposómalmok tompa zöreje hatott hozzájuk.

- Vinicius, hiszel-e? - kérde végre az apostol.

- Ó uram, itt feküdném-e lábaidnál, ha nem hinnék? - viszonzá Vinicius.

- Akkor légy kitartó, mert a hit még hegyeket is át tud helyezni. És ha a leányt már a hóhér pallosa alatt, vagy az oroszlán torkában látnád, Krisztus mégis megszabadíthatja őt. Légy hívő és imádkozzál hozzá, és én veled akarok imádkozni.

És ég felé tekintvén, Péter hangosan mondá:

- Ó Krisztus, nagy a te irgalmad! Tekints e bánatos szívre és vigasztald meg azt! Ó Krisztus, nagy a te irgalmad! Irányozd a szelet juhod gyapjúja felé! Ó irgalommal teljes Krisztus, ki az Atyát arra kérted, hogy távoztassa el tőled a keserű poharat, távolítsd el most szolgádnak szájától is! Amen.

És Vinicius ég felé emelte kezét és dadogá:

- Ó Krisztus, tied vagyok! Végy engem ő helyette.

Keleten pedig már eltűnt a hajnalpir.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Vinicius az apostolt elhagyván, azonnal a börtön felé vette útját. Új reménység támadt szívében. Ugyan még nagyon nyomasztólag hatott reá a kétségbeesés és a bánat, de ez érzelmeiken iparkodott uralkodni. Nem mert remélni, nem mert kételkedni. «Isten helytartójának imádsága nem maradhat eredménytelen», gondolta magában. «Még akkor is hinni fogok az Üdvözítő kegyelmében, ha Ligiát az oroszlán torkában pillantom meg.» Most minden gondolata imádság volt; csodálatos nyugalom, olyan erő szállt reá, aminőt az előtt soha sem érzett. Úgy tetszett neki, mintha minden veszélynek el kellene mulnia. Mindig, de mindig maga elé képzelte az apostolnak imádságban átszellemült arcát és mindig azt gondolta, hogy Krisztus meg fogja hallgatni első tanítványának, nyája pásztorának imádságát és irgalmasságot gyakorol. És szárnyas léptekkel sietett a börtön felé, mint valami örvendetes hírnek hirdetője.

De itt váratlan akadály merült föl ellene.

A praetoriánusok, kik a mamertini börtön felett őrködtek, mindnyájan ismerték őt és soha se tiltották meg neki a börtönbe való belépést. Most azonban egy centurio közeledett hozzá és megjegyzé:

- Megbocsáss, nemes tribún, ma azt a szigorú parancsot kaptuk, hogy senkit sem ereszszünk be.

- Parancsot? - ismétlé Vinicius elsáppadva.

- Igen, ó uram, a császár parancsát - viszonzá a centurio szánakozó pillantással. - A börtönben láz uralkodik. Nyilván attól tartanak tehát, hogy a látogatók megfertőztethetnék magukat s a ragályt a városban tovább terjesztenék.

- De te azt mondtad, a parancs csak mára szól?

- Dél felé fölváltják a mostani őrséget.

Vinicius kezével homlokát végig simítva, levette a «pileolust», mely egyszeriben ólomként nehezedett reá. Ekkor a centurio hozzá közeledett és halkán odasúgta:

- Légy nyugodt, ó uram; az őr és Ursus vigyáznak reá.

Igy szólván, hosszú, gall kardjával villámgyorsan a hal jegyét vont a kőkockára.

Vinicius fürkésző pillantást vetett a zsoldosra.

- De te a praetoriánusokhoz tartozol?

- Azért mégis nem sokára ott leszek! - mondá a zsoldos a börtönre mutatva.

- Én is tisztelem Krisztust.

- Legyen az ő neve áldott! Tudom, ó uram. A börtönbe való bemenetelt nem engedhetem meg, de írd levelet, azt átadom majd az őrnek.

- Köszönöm, testvér.

A zsoldos kezét megszorítva, elment s a pileolus, úgy tetszett, könnyebbé lett. A reggeli nap bearanyozá a börtön falait és tiszta fénye Vinicius szívét is vidámabbra látszott hangolni. A Kapitólium és Jupiter Stator temploma fölött rózsaszínű felhőcskék emelkedtek föl. A fiatal tribún önkénytelenül megállt. Ama keresztény zsoldos új bizonyítékául szolgált az Üdvözítő mindenhatóságának és égre emelt tekintettel mondá:

- Ma ugyan nem láttam őt, ó Uram, de bizom kegyelmedben és irgalmasságodban.

Otthon Petronius várta őt, aki, mint rendesen, az éjt nappallá téve, csak nem rég tért vissza és most a lefekvés előtt fürdőt vett és megkeneté magát.

- Ujságot kell jelentenem neked - kiáltá az érkező elé. - Ma Tullius Seneciónál voltam, akinél a császár és az Augusta látogatást tettek. Nem tudom, miért jutott Poppaeának eszébe, hogy a kis Rufiust magával vigye - talán azt remélte, hogy annak szépsége meglágyítja a császár szívét. Mint annak idejében Vespasián, a gyermek, a fáradtságtól kimerülve elaludt. Ahenobarbus pedig, ezt észrevevén, egy nehéz serleget hajított mostoha fiához. A gyermek veszélyes sebet kapott, Poppaea elájult, miközben mindnyájan hallották, amint Nero azt dörögte: «Ezt a fajzatot gyűlölöm». És ezek a szavak nem jelentenek mást, mint a halált.

- Az Isten büntetése utolérte Poppaeát - veté közbe Vinicius. - De miért közlöd mindezt velem?

- Mivel az Augusta veszélyes ellenségeitek. De most őt magát is súlyos bántalom érte. Talán most megfedkeznek bosszújáról és szelidebb érzelmekre hangolható. Még ma este hozzá akarok menni és érvényesítem befolyásomat.

- Köszönöm ezt a hírt.

- Most pedig hallgass reám, Vinicius! Végy fürdőt és térj nyugalomra. Hiszen ajkaid szederjesek és árnyék gyanánt jársz-kelsz.

- Előbb felelj még egy kérdésre. Az első játékokra már meg van-e az idő állapítva?

- Tíz nap múlva meg kell kezdődniük, de a mamertini börtön foglyai csak később kerülnek sorra. Minél több időnk marad, annál jobb. Még nincs minden veszve.

Petronius maga se hitte azt, amit mondott, hiszen nagyon jól tudta, hogy mióta a császár Aliturus kérelmét azzal a szépen hangzó frázissal utasította el, amelyben magát Brutushoz hasonlította, többé nem lehetett Ligia megmentésére gondolni. Szándékosan ébresztett új reménységet Vinicius szívében, attól akarta őt megóvni, hogy öngyilkossá ne legyen, mivel végtelenül szerette őt és mivel azt kívánta, hogy Vinicius teljes szépségében váljék meg az élettől, ne pedig álmatlanságtól és bánattól eltorzított arccal.

- Még ma beszélek az Augustával - ragadá meg ismét a szót rövid hallgatás után - és így akarok szólni hozzá: «Mentsd meg te Ligiát Vinicius számára, én megmentem a kis Rufiust számodra!» Ez erős szándékom. Ahenobarbusnál gyakran elég egy, a kellő pillanatban mondott szó, hogy valaki ezt vagy azt megmentse vagy tönkre tegye. A legrosszabb esetben időt nyerünk.

- Hogyan mondjak neked köszönetet? - kiáltá Vinicius.

- A legjobban azzal, hogy táplálékot veszel magadhoz és lefekszel aludni. Athénére! Odysseus még a legnagyobb veszélyek közt se feledkezett meg az ételről és alvásról. Az egész éjszakát bizonynyal a börtönben töltötted?

- Nem - viszonzá a kérdező. - A börtönbe készültem, de parancsot adtak, hogy senkit se bocsássanak be. Iparkodjál megtudni, Petronius, vajjon a parancs csak mára, vagy a játékok napjáig érvényes-e?

- Ezt még ma este megtudakolom és holnap reggel meghallod, miért és mennyi időre adták ki ezt a parancsot. De most lefekszem. Még ha Helios emiatti bánatában a kimmeri mezőkre menne is, az se tartana vissza. Kövesd példámat.

De alig váltak el egymástól, Vinicius a könyvtárba ment, hogy Ligiának írjon. A levéllel maga indult el a keresztény centurióhoz. Ez, ígéretéhez képest azonnal a börtönbe vitte a levelet, rövid idő múlva visszatért, átadta a fiatal tribúnnak Ligia üdvözléseit és késznek nyilatkozott arra, hogy a választ még a nap folyamán kezéhez juttatja.

Vinicius nem határozhatta el magát arra, hogy haza térjen, hanem leült egy kőre, hogy Ligia sorait oly gyorsan megkapja, amint csak lehet. A nap már magasan állt az égen. Mint rendesen, nagy embertömeg tódult a Vicus Argentariusból a Fórumra. Az árusok áruikat kínálták, a jövőmondók a járó-kelőknek följánlották szolgálataikat. Számos polgár méltóságos léptekkel a rostra felé tartott, hogy valamely szónokot meghallgassanak, vagy újdonságokat halljanak. A növekvő hőségben számos hévizáló a templomok oszlopcsarnokaiban keresett oltalmat, amelyekből újra meg újra nagy zajjal egész csapat galambok röptek ki, melyeknek fehér tolla a vakító napfényben ragyogóan csillogott.

A káprázató fény, a lármás sürgés-forgás, a roppant hőség és az iszonyú fáradtság nem téveszték el hatásukat Viniciusra. Szeme egyre nehezebb lőn és végre a morát játszó fiúk egyhangú kiáltásai és a zsoldosok kimért léptei mindig jobban elszenderítették. Néhányszor ugyan még fölegyenesedett és kerekre nyílt szemmel a börtönre nézett, de végre egy háta mögött levő kőhöz támaszkodott, sóhajtott mint egy gyermek, aki kifáradt a sírásban és mély álomba merült.

Mindenféle álmok jöttek reá. Úgy tetszett neki, mintha karjain vinné Ligiát éjjel, egy előtte ismeretlen szőlőhegyen keresztül, előttük pedig Pomponia Graecina menne és lámpával mutatná az utat. De mégis azt hitte, hogy folyton hangot hall, mely Petroniuséhoz hasonlít, mely azt kiáltá neki: «Jöjj vissza!» De ő nem ügyelt a kiáltásra, hanem Pomponiát követte egy kunyhóig. És a kunyhó küszöbén Péter állt és e szavakkal mutatá meg neki Ligiát: «Az arénából jövünk, ó uram, de nem bírjuk a leányt fölkelteni, ébreszd föl te» s ekkor az apostol azt felelé: «Maga Krisztus fogja őt fölkelteni».

De egyszerre úgy rémlett, mintha többé nem Péter, hanem Nero állna előtte Poppaeával. Az Augusta karján tartotta a kis Rufiust, akinek fejcskéjéről Petronius a vért lemosta. Tigellinus pedig hamut hintett a legritkább ételekkel megrakott asztalokra, amelyeknél nagyszámú augusztianusok voltak, míg Vitellius minden fogást elköltött. Ő maga, Vinicius, Ligia mellett pihent. De az asztalok közt oroszán járkáltak hosszú, vértől csepegő sörényekkel. Ligia esengve kérte, hogy védje meg őt a vadállatok ellen, de oly rettenetes gyöngeség fogta el, hogy mozdulni se tudott. Ez a bágyadtság egyre nyomasztóbb lett, tekintetét köd látszott befátyolozni, mely sötétség környékezte őt és álmotlanul aludt tovább.

Az izzó napsugarak, a körülötte növekvő zaj és a hirtelen fölhangzó éles kiáltások azonban csakhamar följeszték szendregéséből. Vinicius megdörzsölte szemét. Az egész utca tele volt emberekkel. Két futó sárga tunicában, kiáltásokkal és hosszú nádpálcájával szétkergeté a tömeget, hogy helyet csináljanak egy gyaloghintónak, melyet négy feltűnően erős egiptomi rabszolga vitt.

A gyaloghintóban egy fehér ruhás férfi ült. Arcvonásait nem lehetett megkülönböztetni, mivel szeméhez közel papirusztekercset tartott, amelyet szorgalmasan olvasni látszott.

- Adjatok helyet a nemes augusztianusnak! - kiálták a futók szakadatlanul.

De oly tolongás volt, hogy az egiptomiaknak egy pillanatra meg kellett állniuk. Ekkor az augusztianus türelmetlenül letette kezéből a papirusztekercset, kihajolt a gyaloghintóból és kiáltá:

- Kergessétek szét a semmiháziakat! Gyorsan! Előre!

Azonban hirtelen ismét gyorsan visszahúzta a fejét és a papirusztekercset arca elé tartotta. Tekintete Viniciusra esett.

Ez pedig homlokához kapott. Nem tudta, vajjon ébren van-e, vagy álmodik.

A gyaloghintóban Chilon ült.

Mivel a futók időközben helyet csináltak, a gyaloghintó hordozói éppen újra el akartak indulni, mikor a fiatal tribún, aki most egy perc alatt sok mindennel tisztába jött, ami előbb egész érthetetlen maradt előtte, a gyaloghintóhoz közeledett.

- Légy üdvöz, ó Chilon! - mondá.

- Fiatal ember - felelé a görög büszke, dölyfös hangon, miközben hasztalan iparkodott a legnagyobb elfogulatlanságot színlelni - fiatal ember, légy üdvöz, de ne tartóztass föl tovább, a nemes Tigellinus vár reám!

Ekkor Vinicius megmarkolta a gyaloghintót, Chilonhoz hajolt, keményen szemébe nézett és fojtott hangon mondá:

- Te árultad el Ligiát!

- Ó, Memnon kolosszusa! - kiáltá Chilon megrémülve.

De csakhamar újra megnyugodott. Vinicius tekintetében nem volt fenyegetés és azonkívül azt gondolta, mit tehetne neki? Ő, Chilon, Tigellinusnak oltalma alatt állt, sőt maga a császár védelmet ígért neki, erős rabszolgák vették őt körül, kik minden pillanatban készek voltak intésének engedelmeskedni, Vinicius pedig fegyvertelen volt és a gond és bánat megtörte őt.

Hetykén irányzá vörös szegélyű szemét Viniciusra és suttogva viszonzá:

- És te megkorbácsoltattál, mikor közel voltam az éhhalálhoz.

Egy percnyi hallgatás következett be. Ekkor Vinicius ismét halkán mondá:

- Nagyon megbántottalak, ó Chilon!

A görög egészen kiegyenesedett, ujjával pattantott, mi Rómában a megvetés és kicsinylés jele volt és érthető hangon mondá:

- Barátom, ha kérvényt akarsz általam benyújtatni, jöjj holnap jókor az Esquilinuson levő házamba. Vendégeimet és klienseimet a fürdő után szoktam fogadni.

E szavak után kezével intett a rabszolgáknak, az egiptomiak fölvtették a gyaloghintót, a futók sárga tunicájukban botjukat forgatták és hangosan kiálták:

- Adjatok helyet a nemes Chilon Chilonides gyaloghintájának! Helyet! Helyet!

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Ligia egy hosszú, de hirtelenében írt levélben örökre búcsút vett Viniciustól. Tudta, hogy a börtönbe való bemenetel többé senkinek se volt megengedve, tudta, hogy Viniciust csak az arénában fogja viszontlátni. Így hát arra kérte őt, tudakolja meg, mikor kerülnek sorra a mamertini börtön foglyai s aztán jelenjék meg a játékokon, mivel legalább még egyszer szeretné őt látni az életben. Soraiból a legcsekélyebb félelem se szólt. Ligia azt írta, hogy nemcsak ő, hanem a többiek is mind az arénába kíváncsiak, óhajtják a fogságból való kiszabadulást és annak a reménységnek adott kifejezést, hogy ott még egyszer látja Pomponiát és Aulust is. Minden sora a legnagyobb rajongásról tanuskodott, minden szava azt mutatta, hogy ő is, mint az összes foglyok, a világtól elszakadtnak érzi magát, de egyúttal azt is, hogy rendíthetetlen hittel tartotta azt, miképp a síron túl mindaz, amit neki ígértek, teljesedésbe megy.

- Habár Krisztus - így folytatá levelében - engem ebben, vagy a túlvilági életben szabadít meg bilincseimtől, a tied vagyok. Az apostol szája által neked ígért.

Viniciust arra is kényszeríté, hogy ne adja magát túlságosan a bánatnak, ne engedje magát a fájdalomtól legyőzetni, mert az ő halála nem jelent válást. Egy gyermek bizalmával jelenté ki kedvesének, hogy az arénában való kínzások után azonnal megmondja az Üdvözítőnek, hogy jegyese Marcus, Rómában maradt és ő szívének minden idegével utánna vágyódik. Krisztus pedig, azt reméli, engedélyt ad lelkének, hogy egy pillanatra visszatérjen hozzá és akkor megmondhatja neki, hogy ő az örök boldogságnak részesévé lett, többé nem gondol a kiállott szenvedésre és a legnagyobb boldogságot élvezi. Csak egy kérése mondott ellent minden földitől való teljes elszakadásának - arra kérte Viniciust, hogy holttetemét hozassa el a spoliariumból⁶⁴ és mint hitvesét abban a sírban temettesse el, mely az ő végső nyugalóhelyéül is fog szolgálni.

A fiatal tribún bánatos szívvel olvasta ezt a levelet, de mindig újfent azzal a reménységgel kecsegteté magát, hogy Ligiát nem marcangolhatják szét a vadállatok, Krisztusnak meg kell rajta könyörölnie. Haza térvén, azonnal azt írta neki, hogy ő minden áldott nap ott lesz a Tullianum előtt és vár, míg Krisztus annak falait le nem dönti és az ő szabadságát vissza nem adja. Csak maradjon erős, mert Krisztus még a cirkuszban is egyesítheti vele. A nagy apostol mindkettőjükért könyörög, azért a szabadulás órája közel van.

E sorokat a megtért centuriónak kellett volna átadnia Ligia részére. De mikor Vinicius másnap a börtön elé ment, amaz tüstént hozzá közeledett és mondá:

- Hallgass meg, ó uram! Krisztus, aki téged megvilágosított, kegyelmet tanúsított irántad. A múlt éjjel megjelentek a császárnak és praefektusnak a szabadosai, hogy a keresztények közül a legszebb leányokat kiválogassák. A te jegyessed felől is kérdezősködtek. De a mi Urunk, Istenünk lázat bocsátott reá, amelyben a Tullianumban sok fogoly meghal és így megkimélték őt. Tegnap este eszméletlen volt és legyen áldott az Üdvözítő neve, mert a betegség, mely megóvta a szégyentől, most a haláltól is megmentheti őt.

Viniciusnak a zsoldos vállára kellett támaszkodnia, hogy föntartsa magát, ez pedig folytatá:

⁶⁴ Ide vitték a megölt gladiátorokat.

- Légy hálás az Úr kegyelméért. Linust kínpadra vonták és meggyötörték, de mikor látták, hogy közel volt a halálhoz, szabadon bocsáták őt. Talán most már neked is visszaadják a leányt és Krisztus visszaadja egészségét.

A fiatal tribún lehorgasztott fővel figyelt a zsoldos szavaira, aztán pedig fölegyenesedett és szilárd hangon mondá:

- Igazat beszélsz, centurio. Krisztus megóvta őt a gyalázattól, Ő megmenti a haláltól is.

Vinicius estig ott üldögélt a börtön falai előtt és miután Petronius házába visszatért, több emberét azzal a parancscsal küldte el, hogy Linust a városon kívül fekvő villának egyikébe vigyék. Aztán elbeszélte minden élményét Petroniusnak. Ez rögtön elhatározta, hogy további lépéseket tesz. Egyszer már volt az Augustánál, most másodszor fölkereste őt. A kis Rufius ágyánál találta őt. A súlyos megsebesülés következtében a gyermek heves lázban volt. A kétségbeesett anya mit se hagyott megkísérletlenül, hogy őt megmentse, habár szíve legmélyén azt gondolta, hogy kis fiára akkor talán rövid idő múlva még rettentőbb halál várakozik.

Poppaea, saját fájdalmával eltelve, eleintén se Viniciusról, se Ligiáról nem akart hallani, de Petronius értette a módját, hogy őt kedvezőleg hangolja.

- Te egy új, ismeretlen istenséget sértettél meg - fejtegeté utoljára előtte. - Amint mindnyájan beszélnek, te, ó Augusta, a zsidók Jehovájához imádkozol, a keresztények pedig azt állítják, Chrestos az ő fia. Gondold meg tehát, vajjon nem ingerelted-e föl az atya haragját, vajjon nem az ő bosszúja sujtott-e. Ki tudja, vajjon nem attól függ-e a kis Rufius élete, hogy miképp cselekszel?

- Mit akarsz, hogy cselekedjem? - kérde Poppaea megrémülve.

- Iparkodjál a haragvó istenséget kibékíteni.

- Miképp?

- Ligia megbetegedett. Bird reá a császárt vagy Tigellinust, hogy a leányt adják ki Viniciusnak.

- Hát azt hiszed, hogy ez hatalmamban van? - kérde Poppaea kétségbeesve.

- Akkor tégy más lépést. Ha Ligia meggyógyul, az arénában meg kell halnia. Menj tehát Vesta templomába, szólítsd föl a virgo magnát, hogy legyen a Tullianumnál abban a pillanatban, mikor a foglyokat halálra viszik és parancsolja meg a leány szabadonbocsátását. A legfőbb vesztaszűz nem tagadja meg ezt a kérést tőled.

- És ha Ligia meghalna a lázban?

- A keresztények azt mondják, Krisztus ugyan szigorú, de egyúttal igazságos bíró. Talán már jó szándékkal is kiengesztelheted őt.

- Adjon valami jelet, hogy Rufius életben marad.

Petronius vállat vont.

- Nem mint az ő küldöttje jövök, ó isteni, csak így szólok hozzád: iparkodjál valamennyi istent, a rómaiakat és az idegeneket hajlandókká tenni.

- Követem tanácsodat! - kiáltá Poppaea megtört hangon.

Petronius megkönnyebbülten lélegzett föl.

Így legalább mégis elértem valamit - gondolá és haza térvén, így szólt Viniciushoz:

- Imádkozzál Istenedhez, hogy gyógyítsa meg Ligiát, mert ha a láz nem ragadja el, a legfőbb vestaszűztől nyeri vissza szabadságát. Az Augusta maga megy a templomba, hogy ezt a kérelmet előadja.

- Krisztus szabadítja meg Ligiát! - viszonzá Vinicius lázasan ragyogó szemmel.

Poppaea, ki a kis Rufius megmentése végett a világ összes isteneinek hekatombákat áldozott volna, még akkor este a Fórumon át Vesta templomába ment. A beteg gyermeket pedig saját dajkájára, a hú Silviára bízta.

A Palatinuson eközben már kibocsátották a gyermek ellen az ítéletet. Alig tűnt el tehát a császári gyaloghintó Poppaeával a nagy kapu előtt, a császár két szabadosa az ő beteg fiának hálósobájába ment. Egyikök Silviára veté magát, a másik a szfinksz bronz szobrát fölkapva, egy csapásra leütötte az öreget.

Erre mind a ketten a kis Rufiushoz közeledtek. A heves lázban levő, s ennek folytán csaknem eszméletlen fiú, aki nem értette, mi történt körülötte, reájuk mosolygott és csodaszép szemeit észrevehetőleg megerőltette, hogy a férfiakat fölismerje. Ezek pedig a dajkáról letépett övet a gyermek nyaka köré csavarták és azzal megfojtották. A gyermek még egyszer hívta anyját, aztán megtört szemmel hátra hanyatlott.

A gyilkosok a holttestet lepelbe takarták, a számukra készen álló lovakon Ostiába vágattak s ott a holttestet a tengerbe vetették.

Poppaea nem sokáig maradt oda, mivel a virgo magna nem volt a templomban, hanem több más vesztaszűzzel Vatiniusnál időzött.

Gyorsan visszatért gyermekéhez. De mikor tekintete kedveltjének üres fekvőhelyére esett, ájultan földre rogyott és miután ismét visszanyerte eszméletét, a palota éjjel-nappal visszhangzott vad sikoltozásaitól.

A császár pedig harmadnap megparancsolta neki, hogy egy ünnepségen jelenjék meg. És ő fölvette amethistszinű tunicáját, földiszította aranszőke haját és némán, megkövült arccal, csodaszépen és mégis oly baljóslatúlag vett részt az ünnepségben, mint a halál angyala.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Mielőtt a Flaviusok a Kolosseumot építették, az amphitheatrumok Rómában fából készültek. Azért a tűzvész alkalmával mind a lángok martalékai lettek. A császár parancsára újonnan keletkezett amphitheatrumok közt, melyeknek építéséhez mindjárt a rettentő katasztrófa után tengeren és a Tiberen roppant, az Atlas lejtőin vágott fatörzseket szállítottak, különösen egy vált ki rengeteg nagyságával. Hiszen a játékoknak fényre és az áldozatok számára nézve, minden eddigit fölül kellett mulniok. Nemcsak a nézők, hanem a vadállatok számára is roppant helyiségeket készítettek. Ezer meg ezer kézműves dolgozott éjjel-nappal az óriási építmény berendezésén és díszítésén. A nép csodadolgokat beszélt a benne uralkodó pompáról. A mellvédők pompáztak a brontól, borostyántól, elefántcsonttól, gyöngyháztól és békateknőtől. Csatornák segítségével, melyek az ülések alatt tovább folytak, a hegyekből jéghideg vizet vezettek ide, mi még a legnagyobb forróságban is kellemes légmérsékletet idézett elő. Óriási, bíborvörös «velarium» nyújtott oltalmat a napsugarak ellen. Az ülésorok közt füstölő serpenyők álltak, hogy a legfinomabb arabiai illatokat árasztják szét, az ülésorok fölött oly készülékek voltak elhelyezve, melyek a nézőket folytonosan verbena- és sáfrányillattal permegették. Severus és Celer, ismert építőmesterek, minden erejük megfeszítésével vezették az építkezést és sikerült is nekik oly amphitheatrumot emelni, mely minden korábbit nemcsak pompára nézve fölülmúlt, hanem mely a kíváncsiaknak eddig soha el nem ért számát képes volt befogadni.

Mikor tehát elérkezett az a nap, amelyen a ludi matutini megkezdődtek, már napvirradta előtt roppant néptömeg várt a bejáratok megnyitására és elragadtatással hallgatta az oroszánok ordítását, a párducok rekedt morgását és a kutyák vonítását. Az állatokat két nap óta nem etették; de véres húsdarabokat tartottak eléjük, hogy dühöket és éhségöket fokozzák. Azért az ordítás és a vonítás néha oly iszonyatos volt, hogy a cirkusz előtt az emberek saját szavukat sem értették többé, hogy a kevésbbé bátrak elsáppadtak félelmökben. Ekkor a cirkuszban napvirradatkor hirtelen egy himnuszhangos, de békés dallama hangzott föl. A népet bámulat fogta el, s így szólt egyik a másikhoz:

- Ezek a keresztények, a keresztények.

És tényleg az éjjel meglehetősen sok keresztényt vittek az amphitheatrumba, de nem egy börtönből vették őket, mint eleintén tervezték, hanem mindegyik tömlőből bizonyos számot vettek. A nép nagyon jól tudta, hogy a játékok hetekig, sőt hónapokig is eltarthatnak. De a cirkusz előtt ácsorgó tömeg azon is kételkedett, hogy mindazok a keresztények, akik az első játékokra voltak szána, egy napon halált szenvedhetnek. A reggeli himnusz zengéséből számtalan éneklő férfiúra, nőre és gyermekre lehetett következtetni és a nézők közt a tapasztaltabbak azt állították, hogy a vadállatok, melyeknek lassankint ki kellett fáradniok és jóllakniok, estig még akkor se téphették szét az összes áldozatokat, ha egyszerre száz meg száz embert dobának eléjük. Mások azt is kijelentették, hogy az arénában az áldozatok túlságosan nagy száma csökkent az érdeklődést és így sokkal kevésbbé mulattató látványt nyújt, mintsem kíváncsi volna. Egyébiránt minél inkább közeledett az a pillanat, melyben a vomitoriumokat kinyitják, a népsokaság annál élénkebb és pajkosabb lett. A jövő játékok egyes részleteit élénk beszélgetésekben tárgyalták. Pártok képződtek, melyek közül az egyik az oroszánoknak, a másik a tigriseknek tulajdonított nagyobb ügyességet áldozataik szétmarcangolásában. Fogadásokat tettek az állatokra és a gladiátorokra, akiknek az arénában a keresztények előtt kellett föllépniök, amennyiben a várakozók egy része a samnitek, másik része a gallok, a mirmillók, thraxok vagy a hálövetők mellett foglalt állást.

Az amphitheatrum előtt nem sokára a gladiátorok nagyobb vagy kisebb csapatai jelentek meg a lanisták vezetése alatt. Hogy nagyon korán el ne fáradjanak, fegyvertelenül tartották bevonulásukat. Némelyek zöld csokrokat tartottak kezökben, néhányan virágokkal díszíték föl magukat, de mindnyájan ifjak, szépek voltak és az élet virágjában állottak. A körülállók sok gladiátort személyesen ismertek; azért folyton ily kiáltások hallatszottak: «Légy üdvöz, Furnius, légy üdvöz Leo, légy üdvöz Maximus, légy üdvöz Diomedes»! A fiatal leányok tüzes pillantásokkal fejezték ki csodálkozásukat, míg a gladiátorok tettetett egykedvűséggel kezükkel csókokat hánytak a legszebbek felé, vagy tréfálkozva kiálták egyiknek-másiknak: «Ölelj meg még egyszer, mielőtt a halál átölel». Aztán eltűntek a bejárat kapuja mögött, hogy sokan közülök többé ki ne jöjjenek. De a kíváncsi tömeg figyelmét most az ostorokkal fölfegyverzett mastigophori vonták magukra, kiknek az volt a föladatuk, hogy a küzdőket ostorozásokkal ismét egymásnak hajtsák. Ezek után a kocsik hosszú sora, melyekbe öszvérek voltak fogva, a spoliarium elé hajtott s a rajtok fölhalmozott fakoporsók, mint a halálra szánt keresztények nagy számának új bizonyítékai a népnél valóságos ujjongást idéztek elő. Aztán egy csapat férfi lépdelt, kiknek kötelességük volt a sebesültek megölése és akik úgy voltak öltözve, hogy mindegyikük Charonhoz vagy Merkurhoz hasonlított. Utánuk azok az emberek következtek, akiknek a rend föntartásáról és a cirkuszban a helyek kijelöléséről kellett gondoskodniuk, továbbá a rabszolgák, kiknek a frissítőket kellett körülhordozniuk, végre pedig a praetoriánusok jöttek, akiknek oltalma nélkül a császár soha nem kereste föl az amphitheatrumot.

Mikor végre a vomitoriumokat kinyitották, a nép szinte berohant a cirkuszba. De a kíváncsiak tömege oly nagy volt, hogy a tolongás órákig tartott és csak ily rengeteg épület volt képes ezt a tömeget befogadni. Az embereket szimatoló vadállatok ordítása mindig hangosabb lett, a nézők pedig a helyek elfoglalásakor oly mennydörgésszerű zajt okoztak, mint a vihar közeledtekor a tenger hullámai.

Most közelgett a városi praefektus is a vigiliák között és utánna következtek hosszú, szakadatlan sorban a senátorok, konzulok, praetorok, aedilisek, hatóságok, palotai tisztviselők, a praetoriánusok vezetőinek, a patriciusoknak gyaloghintói, valamint a kiváló nők lektikái. Néhány gyaloghintó előtt liktorok lépdeltek, a bárdos vesszőnyalábokat vive, mások előtt egész sereg rabszolga. A napban fényesen ragyogtak a gyaloghintók aranyozásai, a fehér és színes szövetek, a tollak, függők, ékszerek, a bárdok acéla. A cirkuszból már kihallatszottak a fölkiáltások, melyekkel a nép a kedvelt és kiváló személyiségeket üdvözölte, de a praetoriánusok apró csapatai is még mindig érkeztek.

Csak hosszú idő múlva érkeztek meg a különféle templomok papjai és utánuk a vesztaszüzek, akiknek gyaloghintói előtt szintén liktorok lépdeltek. A játék megkezdésével most már még csak a császárra vártak. De Nero, aki nem akarta a népet türelmetlenné tenni, sőt pontosságával meg akarta nyerni, kellő időben érkezett meg az Augustával, az augustiánusoktól körülvéve.

Petronius Viniciust az ő gyaloghintójában hozta magával. Az utóbbi ugyan azt hitte, hogy Ligia még mindig beteg, sőt eszméletlen, de mivel nem tudott bejutni a börtönbe, minthogy a korábbi öröket ujjakkal pótolták, akiknek sem az őrséggel nem volt szabad beszélniük, se valakinek felvilágosítást adniuk, nem tudta, vajjon Ligiát nem jelölték-e ki arra, hogy az arénában az első játékoknál megjelenjen. Miért is ne dobnának egyszer egy beteg, eszméletlen leányt az oroszlanok elé? De mivel a keresztényeket vadállatok bőrébe varrva, nagy csapatokban akarták az arénába küldeni, a nézők közül bizonynyal senki se tudta számukat megállapítani vagy az egyeseket megismerni. Azért a fiatal tribún az amphitheatrumban az öröket és az összes szolgálatban levőket megvesztegette és a vadállatok ápolóival megalkudott arra nézve, hogy

Ligiát éjjelig valamely sötét zugban elrejtsek s aztán az ő megbizottjának kiszolgáltassák. - Ez aztán a fiatal leánynyal tüstént az albai hegyek közé menekülhetett. Petronius is be volt avatva a titokba. Azt tanácsolta Viniciusnak, hogy vele lépjen be az amphitheatrumba, hogy aztán később a nézők közt észrevétlenül eltűnjék és a földalatti helyiségekbe siessen. Ott aztán, hogy minden tévedésnek elejét vegye, Ligiát ő maga mutathatja meg az öröknek.

Vinicius e terv szerint cselekedett is, az örök azonnal egy kis kaput nyitottak ki neki, melyen ők maguk is ki-, bejártak s egyikök, Syrus, teketória nélkül a keresztényekhez vezette őt. De az úton így szólt:

- Kétkedem, ó uram, vajjon megtalálod-e azt, akit keresel. A keresztényeket folyton egy Ligia nevű leány felől kérdeztük, de semmi választ se kaptunk. De talán a bizalom hiánya miatt se feleltek nekünk.

- Sokan vannak itt? - kérde Vinicius.

- Oly sokan, hogy nagy részükre csak holnap kerül a sor.

- Vannak-e köztük betegek?

- Egyet se láttam, aki nem birt volna a lábán járni.

E szavaknál ismét egy ajtót nyitott ki és egy roppant nagy, de alacsony és csaknem sötét helyiségbe léptek, melyet a rácsos nyílások, melyek az arénára nyíló ajtókon voltak, csak gyéren világítottak meg. Vinicius eleinte mit se tudott megkülönböztetni. Csak halk zúgást hallott maga körül és a népnek az amphitheatrumban fölhangzó kiáltásait. Csak akkor vett észre egész csapat, farkasokhoz és medvékhez hasonlító különös lényeket, mikor szeme hozzá szokott a sötétséghez. Ezek a keresztények voltak, kiknek, vadállatok bőrébe varrva, az arénában kellett megjelenniök. Néhányan közülök egymás mellett állottak, mások térdenállva imádkoztak. A nőket a hosszú, a bőrre hulló hajról lehetett megismerni. Némelyikök szintén bőrbe burkolt gyermekeket tartott karjain. De a férfiak és nők bőreiből átszellemült arcok és lelkesedéstől ragyogó pillantások látszottak ki. E szenvedők legnagyobb részét kézzelfoghatólag oly gondolat lelkesíté, mely őket minden földi fölé emelte, mely szenvedéseik elviselésére bátorságot és állhatatosságot ébresztett bennök. A fiatal katona minden kérdezősködése Ligia felől eredménytelen maradt. A kérdezettek közül néhányan úgy néztek reá, mintha álomból ébredtek volna föl, néhányan reá mosolyogtak, miközben egyik újjakat ajakukra tették, vagy a rácsos nyílásokra mutattak, melyeken át gyér világosság hatolt be. De most itt-ott hangos gyermek sírás hallatszott; a vadállatok ordítása, a kutya vonítása, a nép lármája aggasztá a kisdedeket, de talán tulajdon, vadállatokhoz hasonlító szüleiktől is féltek. Vinicius, Syrus mellett lépkedve, fürkészőleg nézett minden arcba, csak keresett, csak keresett, de mindig újra fölegyenesedett, mikor az ájultaknak testében megbotlott, akik a romlott levegő, a forróság és zsúfoltság miatt elaléltek s akiket aztán a mérhetetlen, a cirkuszhoz hasonló tér valamely zugába vittek.

Hirtelen megállt. Úgy tetszett neki, mintha az ajtó irányából ismerős hangot hallana. Kis ideig figyelt, aztán az egybegyültek közt gyorsan átfurakodott, hogy közelebb jusson a beszélőhöz. A világosság éppen arcvonásaira esett. Egy farkas bőrből Crispus sovány, komor arca nézett ki.

- Bánjátok meg bűneiteket - kiáltá - mert közel van órátok. De azok, akik azt hiszik, hogy a halállal megvezeklenek bűneikért, új bünt követnek el és az örök tűzbe taszítják őket. Életetekben elkövetett minden bűnökkel az Úr szenvedését fokoztátok; hogyan meritek hát azt hinni, hogy a szenvedésekkel, melyek reátok várnak, mindent kiengesztelhettek? Az igazak és a bűnösök ma egyenlő halállal halnak meg, de az Úr majd megtalálja az ő híveit. Jaj nektek,

mert habár az oroszánok karmai darabokra szaggatják testeteket, azzal se bűnötök nincs leróva, sem Istennel való számadástok nincs kiegyenlítve. Az Úr irgalmasnak mutatkozott, mikor a keresztre feszítetté magát, de ezentúl már csak bíró lesz, aki minden bűnt megbüntet és megbosszul. Aki tehát azt hitte közületek, hogy szenvedései folytán megbocsáttatnak bűnei, az Istent káromolta, annak Isten nem lesz segítője, többé nem találtok kegyelmet és irgalmat, Isten haragja van rajtatok. Nem sokára a szigorú bíró elé hívnak benneteket, aki előtt az erényesek is alig állhatnak meg. Bánjátok meg bűneiteket, mert a pokol torka nyitva van. Jaj nektek, ti férfiak és ti asszonyok, jaj nektek, ti atyák, ti anyák, ti gyermekek!

És csontos kezét kinyújtva, megrázta a térdelők feje fölött. Még a halál láttára is, amelybe e szerencsétlenek mentek, kérlelhetetlennek és szigorúnak mutatta magát. Alig fejezte be szavait, sok hang kiáltá: «Megbánjuk bűneinket!» De aztán ismét csend következett be és nem volt más hallható, csak a gyermekek sirása és az imádkozók kezének tompa mellverése. Vinicius ereiben a vér akadózni kezdett. Minden reménységét az Üdvözítő irgalmába helyezte. Most azt hallotta, hogy eljött a bosszú napja és még az arénában való halál se szolgálhat vezeklésül. Ugyan az a vigasztaló gondolata támadt, hogy Péter másképp beszélt volna az elítéltekhez, de Crispus szavai, a komor helyiség a rácsos nyílásokkal, melyek az arénára néztek, a kínos halálra készen álló áldozatok csoportja, mindez rémülettel és kinnal tölté el lelkét, mindez százszorta borzasztóbbnak tetszett neki, mint a legvéresebb ütközet, amelyben harcolt. A romlott levegő és a hőség majdnem megakaszták lélegzetét. Hideg verejték lepte el homlokát. Az az aggasztó félelem fogta el, hogy ő is az elájulás és földre rogyás veszedelmében forog, mint azok a szerencsétlenek, akiknek testében megbotlott és mikor most azt is elgondolta magában, hogy az aréna ajtai bármely pillanatban megnyílhatnak, hangosan hívta Ligiát és Ursust, azt remélvén, hogy ha nem is tőlök, de más valakitől mégis választ kap.

Nem is csalódott. Néhány másodperc múlva egy medvebőrbe burkolt férfi meghúzta tógáját, és mondá:

- Ó uram, azok, akiket te hívsz, ott maradtak a börtönben. Engem hoztak ki utoljára, és láttam, hogy ő betegen fekszik.

- Ki vagy te? - kérde Vinicius.

- Az a sírásó, akinek kunyhójában az apostol téged megkeresztelt, ó uram. Három nap előtt elfogtak és ma meg kell halnom.

A megkönnyebbülés érzete szállt Viniciusra. Ugyan azzal az óhajtással jött ide, hogy megtalálja Ligiát, de most hálát adott az Istennek, hogy nem volt az áldozatok közt, sőt ezt jó jelnek magyarázta. A sírásó azonban újfent meghúzta tógáját és mondá:

- Emlékszel-e, ó uram, hogy téged Cornelius szőlőjébe vezettelek, mikor az apostol a színben a szent tanítást hirdette?

- Emlékszem - viszonzá Vinicius.

- Még egyszer beszéltem az apostollal, mielőtt bebörtönöztek. És ő megáldott és azt mondá, elmegy az amphitheatrumba, hogy megáldja a haldoklókat. Ha tehát halálom óráján reá pillanthatnék, ha ő keresztet vetne reám, könnyebb lenne a meghalás. Ha tudod, hol van ő, mondd meg nekem.

- Rabszolgának öltözve, Petronius emberei közé elegyedett - felelé a fiatal tribún halk hangon.

- Hogy hol van azoknak a helyök, nem tudom, de mihelyt visszatérek a cirkuszba, körülnézek. Nézz reám, mikor az arénába lépsz és én fölemelkedem és fejem fordításával megjelölöm az ő helyeiket. Az apostolt könnyen megtalálod közöttük.

- Köszönöm, ó uram! Béke legyen veled!

- Legyen az Üdvözítő irgalmas irántad!

- Amen!

Vinicius most elhagyá a cuniculumot. Gyorsan ismét az amphitheatrumba ment, ahol helyét Petronius mellett, a többi augustiánusok közt elfoglalta.

- Megtaláltad-e őt? - kérde Petronius.

- Nem, a börtönben maradt.

- Halld, mi jutott eszembe, de eközben nézz Nigidiára, hogy azt a látszatot keltsük, mintha róla beszélénk. Tigellinus és Chilon megfigyelnek bennünket. Halld tehát! Mit szólsz hozzá, ha Ligiát az éjjel koporsóba fektetted és mint holttestet a börtönből kihoznád? Gondold meg a dolgot!

- Igen! - kezdé Vinicius, de Tullius Senecio félbeszakítá őt, aki, mindkettőhöz odahajolva, ezt kérdezte:

- Tudjátok-e, vajon kapnak-e fegyvereket a keresztények?

- Nem, nem tudjuk! - viszonzá Petronius.

- Szeretném, ha fegyvereket kapnának - jegyzé meg Tullius - mert az aréna különben hamar vágóhídhöz fog hasonlítani. De mily fölséges amphitheatrum!

A látvány valóban pompás volt. Az alsó üléseken a vakító fehér tógák úgy csillogtak, mint a hó. Az aranytól ragyogó pódiumon a császár ült gyémántokkal diszített nyakravalóval, fején arany koszorúval, mellette a szép, de komoran néző Augusta. Mindkét felől a vesztaszűzek sorakoztak melléjük, aztán a magas méltóságok viselői, a senátorok prémes tunicában, a hadvezérek ragyogó fegyverdíszben, egy szóval: minden, amit Róma hatalomra, fényre és gazdagságra nézve fölmutathatott. A felsőbb ülésorokban a lovagoknak adtak helyet, a legfelsőbb sorokban pedig, melyek a népnek voltak szánva, a fejek valóságos tengere hullámlott, melyek fölött oszloptól-oszlopig rózsák és liliomokból, őszi kökörcsinéből, repkény és szőlőből való füzérek húzódtak.

A néptömeg közt hangosan társalogtak, egyik a másiknak kiabált, énekeltek, nevetgéltek valami élcen, mely szájról-szájra járt és néha türelmetlenül dobogtak lábukkal, hogy a játék kezdetét siettesék. A dobogás végre mennydörgésszerű, tartós zajjá fajult, úgy, hogy a városi praefektus, aki tekintélyes, fényes kísérettel már több ízben körüllovagolta az arénát, egy kendőt lobogtatott s ezzel ezernyi torokból valóságos tetszésvihart idézett elő.

A játékok rendszeren vadállatok vadászatával kezdődtek, melynél a dél és észak különféle barbárjai szoktak kitűnni, de ezúttal az andabatak⁶⁵ nyitották meg azokat. Egész csapat lepte el közülök egyszerre az arénát. Kardjukkal a levegőbe vagdalkoztak, míg a mastigophorusok azon iparkodtak, hogy hosszú nyársakkal egymásnak kergessék őket. A válogatott nézőknél ez a látványosság csak egykedvűséget és megvetést szült, de a csöcselék jól mulatott a gladiátorok ügyetlen mozdulatain és hangos nevetésre fakadt, mikor vállukkal összeütköztek és ily kiáltásokkal igyekeztek őket félrevezetni: «Kissé jobbra!» «Kissé balra!» «Egyenes irányban!» De mivel lassankint többen összekerültek, a küzdelem véressé kezdett válni. A bátrabb harcosok eldobták pajzsukat, balkezüket kölcsönösen megfogták, hogy együtt maradjanak és jobbjukkal életre, halálra harcoltak. Az, aki elesett, kezét magasra emelte, annak jeléül,

⁶⁵ Oly gladiátorok, kik bekötött vagy a sisakkal eltakart szemmel harcoltak.

hogyan kegyelmet kér. De a játék kezdetén a nézők rendszerint a sebesültek halálát kívánták, kivált ha azok arca el volt takarva és így fölismerhetetlennek valának. A harcolók száma gyorsan fogyott. Utoljára még csak ketten maradtak, akiket úgy kergettek egymásnak, hogy összeütközvén, a homokra zuhantak és egymást agyonszúrtak. Míg most mindenfelől ez a kiáltás hallatszott: «Peractum est»,⁶⁶ a szolgák a holttesteket kivitték az arénából, a fiúk pedig elgereblyezték a véres nyomokat és a homokra sáfrányszirmokat hintettek.

De nem csupán a nagy tömeg, hanem mindenki kivétel nélkül érdeklődéssel várt arra a játékra, melynek most kellett kezdődnie. A fiatal patriciusok az ilyen versenykor gyakran fogadtak egymással, mi által egész vagyoniukat és jószágukat elvesztették. Így most is táblácskák jártak kézről-kézre, melyeken a legkedveltebb gladiátorok nevei és a sestertiusok összegei voltak följegyezve, amelyekben kiki az ő kegyeltjére fogadott. A legtöbb tételt a «spectati»-ra⁶⁷ merték, de az előkelőbb osztályokban az új, eddig ismeretlen gladiátorokra is fogadtak, mert abban reménykedtek, hogy győzelem esetén nagy összegeket nyernek. Maga a császár is fogadott és az ő példáját követték a papok, a vesztaszűzek, a szenátorok, a lovagok és az egész nép. A plebejusok közül sokan, akiknek nem volt pénzük, saját szabadságukat tették zálogba. A roppant embertömeg dobogó szívvel, a legnagyobb izgalommal várt a gladiátorok megjelenésére és igen sokan mindenféle fogadalmakat tettek az isteneknek, hogy oltalmukat az ő kedveltjük számára nyerjék meg.

Halálos csend állt be a nézők közt, mikor a trombiták harsogása fölhangzott. Ezernyi szem irányult egy nagy, vasreteszszel bezárt kapura, melyhez egy férfi közeledett Charon alakjában és arra három hatalmas pörölycsapást mért mintegy azt jelezvén, hogy mindazok, kik mögötte tartózkodtak, a halál fiai. Erre hirtelen megnyílt mind a két kapuszárny, mely a sötét boltozatot elzárta, melyből most a gladiátorok a világos arénába léptek. Csapatonkint, mindig huszonöt ember jelent meg együtt. Először jöttek a thraxok és a mirmillók, aztán a samniték és gallok, mindnyájan nehéz fegyverzetben és végre a retiariusok,⁶⁸ egyik kezükben a hálót, a másikban a háromágú szigonyt tartva. Eleintén egyes helyeslő kiáltások voltak hallhatók, de lassankint tartós tetszésvihar tört ki. Bárhová tekintett a szem, mindenütt izgatott embereket látott, akik tapsoltak és hangosan kiabáltak. A gladiátorok egyenletes, rugalmas léptekkel kerültk meg az arénát. Fegyvereik és pompás fegyverzeteik fényesen ragyogtak. Büszke, előkelő nyugalommal álltak meg a császár emelvénye előtt. A kürtész a tetszésvihart elnémította. A bajvívók jobb kezüket fölemelték, szemüket a császárra irányozták és vontatott hangon mondták, vagyis inkább énekelték:

Ave, Caesar, imperator!

Morituri te salutant!

(Légy üdvöz, császár, imperátor!

A haldoklók köszöntnek téged!)

Aztán gyorsan szétváltak, hogy az arénában számukra kijelölt helyeket elfoglalják. Rendelet folytán csapatonkint kellett egymás ellen küzdeniök, de a leghíresebb vívók engedélyt kaptak arra, hogy páros viadalban mutassák meg bátorságukat, erejüket, kitartásukat. Azért a gallok közül Lanio lépett elő, aki az amphitheatrum állandó látogatói előtt «mészáros» név alatt és mint sok játék győztese volt ismeretes. Fején nagy, nehéz sisakkal, mellén és hátán hatalmas vérttel, a fényesen díszített arénában erős bikához hasonlított. A nem kevésbé híres hálövető, Calendio lépett föl mint ellenfele.

⁶⁶ Vége van.

⁶⁷ Gladiátorok, kik az arénában már gyakran harcoltak és győztesek voltak.

⁶⁸ Hálövetők.

A nézők közt most fogadások történtek.

- Ötszáz sestertiust a gallra!

- Ötszázat Calendióra!

- Herkulesre! Ezret!

- Kétezret!

A gall közben az aréna közepéig lépdelt. Most azonban előre nyújtott karddal és lehajtott fővel visszahúzódott, ellenfelét a sisakrostélyon át figyelmesen szemmel tartva. A könnyűlábú, rendkívül szép termetű retiarius, aki egy ágyéka körüli övön kívül teljesen mezítelen volt, folytonosan nehézkes ellenfele körül ugrált, a hálót kecsesen forgatva, a háromágú szigonyt fölemelve vagy leeresztve és a hálövetőknél szokásos énekekre gyujtva:

Non te peto, piscem peto,
Quid me fugis, Galle?
(Nem te rád, a halra célzok,
Ó gall, mit futsz tőlem?)

De a gall nem futott. Csak még néhány lépést hátrált, aztán megállt s alig észrevehető mozdulattal mindig úgy fordult, hogy ellenfelét folytonosan szemmel tartotta. Egész megjelenése, de kivált formátlan, nagy feje ijesztő benyomást keltett. A nézők azonnal fölfogták, hogy ez a páncélos gladiátor azon volt, hogy a harcot egyetlen egy dőfessel eldöntse. Eközben a hálövető majd felé ugrott, majd vissza, háromágú szigonyával oly gyors mozdulatokat tevé, hogy a szem alig követhette. Csak a néha fölhangzó pendülés bizonyítja, hogy a szigony hegyei a pajzsot találták, de Lanio nem hátrált és nem tántorodott el, mi világos bizonyítéka volt roppant erejének. Egész figyelme nem a háromágú szigonyra, hanem a hálóra irányult, mely mint vészjósló madár folyton feje fölött lebegett. A nézők alig mertek lélegzeni, oly érdeklődéssel kísérték a gladiátorok mesteri küzdelmét. Ekkor úgy látszott, hogy hirtelen elérkezett a gall számára az alkalmas pillanat és gyors szúrást intézett ellenfelére. De ez villámgyorsan elosont a kard alatt, aztán fölegyenesedett és kidobta a hálót. A gall pedig, lassan visszatérve előbbi helyére, pajzsával fölfogta a hálót. Aztán mind a ketten elváltak egymástól. Az amphitheatrum ezerhangú «Macte»-kiáltástól visszhangzott, az alsó ülésorokban új fogadások történtek. Sőt a császár figyelmét is felköltötték, aki eddig nem is ügyelt a küzdelemre, hanem Rubriával társalgott.

És a gladiátorok újra harcolni kezdtek és mozdulataik oly egyenletesek és szépek voltak, hogy úgy tetszett, mintha nem életre-halálra küzdenének, hanem csak ügyességüket akarnák megmutatni. Lanio ismét kétszer kitért a háló elől, aztán az aréna végére húzódott. De mindazok, kik ellene fogadtak, nem hagytak neki békét és kiálták: «Támadj, támadj!» Lanio engedelmeskedett és Calendióra rohant. A hálövető karjából hirtelen vérsugár lövelt ki. A gall most minden erejét megfeszíté. Gyorsan előre ugrott, hogy megtegye a végső csapást. De Calendio, ki szándékosan képtelennek tetette magát a hálövetésre, ebben a pillanatban ügyesen félre ugrott, a háromágú szigonyt ellenfelének lába közé dőfte s elejté őt.

Hasztalan igyekezett Lanio ismét fölemelkedni. Egy másodperc alatt körülvette őt a vészhozó háló, melynek szemeibe minden mozdulattal még inkább belegabalyodott, míg Calendio a háromágú szigonynyal újra meg újra beléje szúrt. De még egyszer föltápáskodott, karjára támaszkodott és ide-oda hempergett, hogy a hálóból kiszabaduljon. Már késő volt. Kiesett a kard erőtlenné vált kezéből, megfogta fejét és hanyatt esett a földre. Calendio pedig, a háromágú szigonyt két kézre fogva és hegyeit legyőzött ellenfelének torkára téve, a császár emelvényé felé fordult.

Az egész cirkusz a tömeg tapsviharától és viharos kiáltásaitól rengett. Azok, kik a hálövetőre fogadtak, Calendiót ebben a pillanatban többre tartották Nerónál, de egyúttal gyűlöletük is megenyhült Lanio ellen, aki élete árán tölté meg erszényeiket, azért, az adott jelekből következtetve, a nézők ítélete megoszlott. Az emberek egyik fele a felső ülésorokban a legyőzöttnek halálára, a másik fele megkegyelmezésére szavazott.

Calendio pedig, csak a császárra és a vestaszűzekre nézve, azok elhatározására várakozott.

Lanio szerencsétlenségére Nero neheztelt reá, mivel a tűzvész kitörése előtt egy játék alkalmával a gallra fogadott és ez által nagy összeget veszített, melyet Licinus nyert meg. Így kezét az emelvény fölé nyújtá és hüvelykujjával a földre mutatott.

A vesztaszűzek azonnal követték példáját. Erre Calendio a legyőzöttnek a mellére térdelt, annak fegyverzetét kissé félre tolta, övéből rövid kést húzott elő és a háromszögletű pengét markolatig az ellenfél torkába döfte.

- Peractum est! - hangzott ismét az amphitheatrumban.

Lanio még néhányszor kapálódzott, mint a leszúrt bika, lábával a homokot rugdalta, kinyújtózkodott s aztán mozdulatlanul fekvé maradt.

Halála kétségtelen volt. A Merkur alakjában levő férfiak közül senki se tartotta szükségesnek a tüzes vassal megpróbálni, vajjon él-e még. Gyorsan elvitték és további párosviadalokat vívtak. Aztán a különböző csapatok küzdöttek egymással. A tömeg szenvedélyesen vett részt bennök, le nem vette róluk szemét. Üvöltöttek, fütyöltek, tapsoltak, nevettek és a gladiátorokat ösztönözték. Az utóbbiak vadállati dühvel harcoltak, ember ember ellen. A testek szinte meggörbültek a halálos ölelésben s a csontok ropogtak, egyik kardszúrás követte a másikat, a halvány ajkokról a vér a homokra ömlött. Az újoncokat lassankint oly félelem fogta el, hogy az emberi gombolyagból ki akartak válni és menekülni. De a mastigophorusok oly korbácsokkal kergették vissza a harcba, melyeknek végére ólom volt erősítve. A homokon nagy vértócsák képződtek. Az arénában sorban heverték a fegyverzettel ellátott holttestek. De e tetemek közepett az élők tovább harcoltak, megbotlottak a vértekben és pajzsokban, a fegyverekben véresre hasították föl lábukat és végre szintén földre rogytak.

Utoljára a gladiátorok legnagyobb része halálra sebesülten a földön hevert, csak néhány sebesült térdelt az aréna közepén és kegyelemért esdekelve, reszketve nyújták kezüket a nézők felé. A győzőknek koszorúkkal és olajfa ágakkal való megjutalmazása után szünet következett, melyet azonban a mindenható császár parancsára valóságos ünnepi lakomára használtak.

A nyomószivattyúk sáfrány- és ibolyavízből finom esőt árasztottak a nézőkre, illatszereket égettek a füstölő serpenyőkben, frissítő italokat, hús-eledeleket, édes süteményt, bort, olajbogyót és más gyümölcsöt hordtak körül. A nép élvezett, fecsegett és a császárt «éljenezte», hogy őt még nagyobb bőkezűsége sarkalja. Miután az éhséget és szomjúságot lecsillapították, száz meg száz rabszolga számtalan kosárban mindenféle ajándékokat hozott, melyekből amorettek alakjában levő fiúk az ajándékokat kiszedték és a nézők közé dobálták. De abban a pillanatban, mikor a sorsjegyeket osztogatták, igazi harc keletkezett. Az emberek birkóztak, egymást földhöz vágták, lábbal tapodták, segítségért kiabáltak, a padokra ugráltak, fojtogatták egymást abban a reménységben, hogy szerencsés nyereménnyel birtokába jutnak egy háznak kerttel, egy rabszolgának, egy pompás ruhának, vagy valamely vadállatnak, melyet később az amphitheatrumnak eladhatnak. Hogy ennek az éktelen zűrzavarnak véget vessenek, a praetoriánusoknak kellett közbe lépniök, az ajándékok kiosztása után pedig sokakat törött karral vagy lábbal, sőt némelyeket teljesen összetaposott testtel vittek ki a cirkuszból.

A sorsjegyekért való veszekedésben a vagyonosabbak természetesen nem vettek részt. Az augustiánusok Chilon látásán mulattak és gúnyolódtak annak hiábavaló igyekevényén, hogy a véres küzdelmet oly nyugalommal nézze, mint a többiek valamennyien. Hiába ráncolta össze szemöldökét a félelemtől kínzott görög, véresre harapta ajkait, kezét úgy ökölbe szorította, hogy körmei kezébe nyomultak, görög természete és személyes gyávasága képtelenné tette őt arra, hogy ily látványt elviseljen. Halálsáppadt arccal, egész testében remegve, szederjes ajakkal, vacogó fogakkal és kidülledt szemmel ült az augustiánusok között és csak a viadalok vége felé lett kissé bátrabb.

De mikor most mindenfelől kicsúfolták, dühös harag fogta el őt. Egész éleselméjűségének fölhasználásával, kétségbeesetten védekezett.

- Hah, görög - kezdé Vatinius, szakállát meghúzva - a szétzúzott koponya látása nyilván felülmúlja erődet.

- Az én apám nem volt varga, azért nem értek hozzá, hogy megfoltozzam! - viszonzá Chilon, két megmaradt fekete fogát vicsorgatva.

- Macte! habet! - kiálták többen, míg mások tovább gúnyolódtak.

- Nem ő az oka - mondá Senecio hirtelen - hiszen szív helyett egy darab sajt van a mellében.

- Te se vagy oka - sietett Chilon a válaszzal - hogy fej helyett üres koponyád van.

- Talán még gladiátor leszel valamikor! Mint hálövető csodálatosan festenél az arénában.

- Ha téged hálóval megfognálak, csak egy kiállhatatlan fajankót fognék meg.

- Mi lesz még a keresztényekkel! - jegyzé meg most Festus Liguriából. - Nem szeretnél kutya lenni, hogy marhatnád őket?

Ilyen módon folyt még jó darabig a kötekedés. A görög általános kacagás közt a legügye-
sebben védte magát, a császár tapsolt neki és folyton azt kiáltá: «macte» és új piszkálódó
beszédre sarkalta őket. Végre Petronius közeledett a göröghöz, könnyedén megérinté vállát
elefántcsont pálcikájával és nyugodtan és hidegen mondá:

- Érted magad, ó bölcselkedő, de egy tévedésért nagyon meg kell lakolnod. Az istenek
zsebmetszőt akartak belőled csinálni és te démon lettél. Hamar lejárod magadat.

Chilon vörös karikás szemével merően a beszélőre nézett és hasztalan igyekezett találó feleletet
lelni. Csak egy percig tartó hallgatás után viszonzá észrevehető megerőltetéssel:

- Csalódol, tartani fogom magamat.

Ekkor hangos trombitaszó hallatszott annak jeléül, hogy a szünetnek vége van. A sokaság a
folyosókból, melyekben az emberek társalogtak és az üléstől elzsibbadt tagjaikat kinyújtóz-
tatták, visszasietett a padokra. Az általános mozgás, valamint a korábbi győzelmek miatt
mindig újra támadó vitatkozás folytán nagy zűrzavar keletkezett. De miután a senátorok és
patriciusok helyöket elfoglalták, a nyugalom néhány perc múlva az amphitheatrumban ismét
helyre állt. Erre a kiomlott vértől itt-ott összeállt homokot az arénában számos szolga
gondosan elegyengette.

Most a keresztényeknek kellett sorra kerülniök, új látvány, melyre a nép nagy kíváncsisággal
várt. Mindenki azt kérdezte, ugyan miképp fog az lefolyni. Rendkívüli jeleneteket vártak s a
nézők közt roppant ellenséges hangulat uralkodott. Mi mindent nem követtek el ezek az
emberek, akikre most váraoztak! Ők tették tönkre Rómát legpompásabb műemlékeivel, kis
gyermekek vérért itták, a kútakat megmérgezték, az egész emberiséget elátkozták, a leggyalá-
zatosabb bűntényeket követték el. Ezekért még a legkegyetlenebb kínzások se voltak

elegendők és a nép égett a türelmetlenségtől, hogy megbizonyosodják, vajon a keresztényekre szabott büntetések megfelelnek-e gyalázatos tetteiknek. Az izgatott tömeg nyugtalansága és fölháborodása szemmel láthatólag fokozódott.

A nap már magasan állt az égen és a velariumon átható sugarai vöröses fénnyel tölték be az amphitheatrumot. A homok izzani látszott. Az aréna fölött, valamint a nézőtér fölött vészjósló valami lebegett. A levegő halállal és borzalommal terhesnek látszott. Ez a nyomasztó légkör lassankint hatással volt a fecsegő tömegre is, úgy, hogy fokozatosan elnémult. Minden arcon gyűlölet és ellenszenv látszott.

A praefektus ismét jelt adott. A Charonnak öltözött öreg, aki már a gladiátorokat is a halálba hívta pörölycsapásaival, ismét átlépdelt az arénán és háromszor a kapura ütött. Tompa zúgás hangzott az arénában:

- A keresztények, a keresztények!

A vasrácsok csikorogtak, a sötét boltozatból kihallatszott a mastigophorok szokásos kiáltása: «Ki az arénába!» és a tágas tér gyorsan benépesült számtalan teremtéssel, kik bőreikben erdei manókhoz hasonlítottak. Mindnyájan gyorsan, lázasan az aréna közepére szaladtak. Ott térdre estek és kezöket fölemelték. A nép ezt kegyelemkérésnek tartotta. Ily gyávaság miatt magán kívül volt dühében. A nézők dobogtak, fütyöltek, üres boros kancsókat és lerágott csontokat vagdaltak a szerencsétlenekhez és kiálták: «A vadállatokat, a vadállatokat!»... De ekkor valami váratlan történt! A térdeplők hangos énekbe fogtak és először hangzott föl a római cirkuszban ez a himnusz: «Christus regnat!»

A népet ámulat fogta el. Az elítéltek rendületlenül tovább énekeltek. Halvány arcukból, a velarium felé irányzott tekintetükből tiszta lelkesedés ragyogott. Ez a csapat nem kegyelmet kért, számukra nem létezett cirkusz, nem léteztek szemlélők, se senátus, se császár. «Christus regnat!» hangzott hangosabban és hangosabban és a legalsó ülésektől a legfelsőbbekig ez a kérdés terjedt el a nézők közt: «Mi történt, ki ez a Krisztus, aki e halálra szántaknak szívében uralkodik?» Eközben egy második rácsot nyitottak ki és egész falka dühösen csaholó kutya ugrott az arénába: fakó, óriási molosszusi kutyák a Peloponnesusból, csíkos bőrű ebek a Pyrenaeusokból, farkasokhoz hasonló juhászkutyák Hiberniából, mind szándékosan kiéheztetve, beesett horpaszszal és vérben forgó szemekkel. Az egész amphitheatrum visszhangzott vonításuktól és üvöltésüktől. A keresztények éneke elhallgatott. Mozdulatlanul, mintegy megkövülve térdeltek, miközben karban búsán ismétlék: «pro Christo, pro Christo!» A kutyák érezték ugyan, hogy a vadállatok bőrei alatt emberek rejtőznek, de mivel egész mozdulatlanul maradtak, a kutyák nem mertek tüstént rájuk rohanni. Néhány a mellvédőhöz lapult, mintha a nézők közé akarna szaladni, mások oly örületesen szaladgáltak köröskörül, mintha valami láthatatlan vadra uszítanák őket. A nép dühbe jött. Valódi vihar tört ki. A nézők közül néhányan úgy ordítottak, mint a vadállatok, mások a legkülönbélebb nyelveken a kutyáknak kiabáltak és a keresztényekre uszították, mások ugatásukat utánozták. A féktelen láрма a cirkuszban mindinkább fokozódott. Végre a fölizgatott falka a keresztényekre rohant, de épp oly gyorsan visszahúzódott, hogy aztán szimatolva újfent előre rohanjon. Most egy molosszusi kutya egy előtte térdelő asszony vállába harapott és azt földre rántotta, amivel a vérfürdő kezdetét vette. A kutyák most áldozataikra rontottak. A nézőtéren levő tombolást és lármát hirtelen csönd váltotta föl, a tömeg feszült figyelemmel kísérte az arénában történeteket. Az ebek mindig dühösebben üvöltöttek és vonítottak, mindig panaszosabban hangoztatták férfiák és nők ezt a kiáltást: «pro Christo! pro Christo!» Formátlan tömegbe gabalyodva, hemperegtek kutyák és emberek az arénában. A vér patakonként folyt. A kutyák az emberi tagokért marakodtak. Itt-ott még láthatók voltak egyes térdelő alakok, de csakhamar ezek is rettentően meg voltak csonkítva.

Vinicius a keresztényeknek az arénában való megjelenésekor fölemelkedett és úgy állt, hogy ígéretéhez képest a sírásónak megjelölte azt az irányt, amelyben az apostol Petronius emberei közt ült. Csak jóval később ült ismét helyére a fiatal tribún és halászáppadt arccal és rémült szemmel figyelt a rettentő látványra. Nem tudott uralkodni azon a félelmen, hogy a sírásó tévedt és Ligia a vértanúk közt van. De mikor e kiáltás: «pro Christo!» mindig újra felhangzott, mikor látta, hogy a sok áldozat, a kín és gyötrelem ellenére még a halálban is hű maradt hitéhez és Istenéhez, oly érzelem lopódzott szívébe, mely a félelmen és aggodalmon is diadalmaskodott. Ha maga Krisztus halált szenvedett - kérde magában - ha ezrek tönkre mennek az ő nevéért, ha vérpatakok omlanak miatta, mit akar az egyes ember, szabad-e egyedül a maga számára kegyelmet remélnie? És ez a gondolat egyre hatalmasabbá vált benne az arénai vérfürdő láttára, a haldoklók nyögéseire és fohászkodásaira és a mindent átható vérszagra. De azért mégis egyre azt ismételte lázas ajakkal: «Ó Krisztus, ó Krisztus, hiszen a te apostolod imádkozott érte!» Egyszerre azonban minden összefolyt a szeme előtt, úgy tetszett neki, hogy a vér egyre magasabbra emelkedik az arénában és lassankint elárasztja nemcsak a cirkuszt, hanem egész Rómát is. Végre azt se tudta többé, hol van, nem hallotta sem a kutyák vonítását, sem a csöcselék tombolását, sem az augustiánusok kiáltását:

- Chilon elájult!

- Chilon elájult! - ismétlé Petronius, Chilon felé fordulva.

A görög mint valami holttestem, nyitott szájjal, tényleg hanyatt esett helyére. De ebben a pillanatban új, bőrökebe varrt áldozatokat hajtottak az arénába. Ezek is tüstént letérdeltek, mint az előbbieik. A falka azonban csaknem valamennyit érintetlen hagyta. Csak néhány eb rohant a hozzájuk legközelebb térdelőkre, a többiek lefeküdtek, vértől csepegő nyelvvel nyalogatták magukat és nagyokat nyújtózkodtak.

De az izgatott, vértől ittas, szinte őrzöngő nézők most rekedt hangon kiabálták:

- Az oroszlánokat, az oroszlánokat! Ki az oroszlánokat!...

Az oroszlánokat ugyan csak a következő napon akarták az arénába eresztetni, de az amphitheatrumban a nép uralkodott. Még a császárnak is meg kellett akarata előtt hajolnia. Csak az örült, kívánságaiban kiszámíthatatlan Caligula merte néha megtenni, hogy a nép akaratának ellenszegüljön, sőt parancsot adott, hogy bottal vágjanak a sokaság közé, de azért legtöbbször neki is alkalmazkodnia kellett. Nero pedig ilyen alkalmakkor mindig engedékeny volt, mivel mindenek előtt a nép kedvét kereste. Miért mutatkozott volna tehát most hozzáférhetetlennek, mikor arról volt szó, hogy a tűzvész következtében háborgó népet lecsillapítsa és a keresztényeket elpusztítsa, kiket gyujtogatónak bélyegeztek.

Megadta tehát a jelt, hogy nyissák ki a cuniculumot s azonnal csend lett, olyan csend, hogy az ajtó nyikorgása is meghallatszott, amely mögött az oroszlánok voltak. Mihelyt a kutyák meglátták őket, sűrű csoportokban, nyöszörögve az aréna másik végébe húzódtak. Az oroszlánok pedig, fakósárga állatok, hosszú, bozontos sörénnyel, lassan, egymás után az arénába cammogtak. Még a császár is minden figyelmét reájuk fordítá és a smaragdot folytonosan szemén tartotta. Az augustiánusok tapsoltak, míg a nép az állatokat újjain számolta és éberen megfigyelte, mily hatást idéz elő a keresztényeknél közeledésük, akik még mindig a homokon térdeltek és a sokak előtt megfoghatatlan, de mindenkit fölháborító szavakat kiálták:

- Pro Christo, pro Christo!

De bár az oroszlánok éhesek voltak, nem rohantak tüstént a keresztényekre. Az arénában levő vörös fénytől elkápráztatva, szemüket hunyorgatták, nagyokat nyújtózkodtak és torkukat ásítózva úgy kitátották, mintha a nézőknek akarták volna megmutatni iszonyatos fogait. De

csakhamar nyugtalankodni kezdtek. A vérszag, a szanaszét heverő, szétmarcangolt emberi testek hatottak reájuk. Sörényük fölborzadt, orrlikaikat szimatolva fölfújták. Ekkor az egyik oroszlán egyszeriben egy asszony holttestének rohant, akinek arca teljesen szét volt marcangolva, első talpát testére tette és érdes nyelvével az aludt vért nyalta, a másik pedig egy férfiúhoz közeledett, ki bőrökbe burkolt gyermeket tartott karján. A kis teremtés reszketve, kiabálva és sírva kapaszkodott apja nyakába, ez azonban le akarta venni kezecskéjét, hogy őt más, a közelben térdelőnek átadja s ez által legalább a rögtöni haláltól megmentse. A sírás és kiabálás azonban fölingerlé az oroszlánokat. Fenyegető ordítást hallatva, a vadállat talpának egy ütésével megölte a gyermeket, az apa feje után kapott és egy másodperc alatt összemorzsolta azt.

Eközben a többi oroszlánok is megvadultak és a térdelő keresztény csapatra rohantak. Néhány asszony ugyan fölsivalkodott ijedtében, de a nézők legnagyobb része egy pillanatig örülten tapsolt, azután pedig szinte visszafojtá lélegzetét, hogy a legcsekélyebb esemény se kerülje el az arénában figyelmét. Itt az áldozatok feje tűnt el az oroszlánok torkában, amott a vértanúk csontjai ropogtak az éles fogak között. Néhány oroszlán az áldozatok oldalát vagy derekát kapta meg és örült ugrásokkal szökelltek velök az arénán át, mintha valamely rejtett zugot akarnának keresni, hogy háborítatlanul ehessenek. Mások egymással marakodtak, mert hangos ordítással zsákmányukat iparkodtak elrabolni. A nézők fölálltak helyeikről. Sokan elhagyták helyöket és az alsó folyosókra siettek. Ott mindent jobban láthattak. Ennek borzasztó tolongás lett a következménye. Úgy tetszett, mintha a valósággal megháborodott nép a keresztényekre akarna rohanni, mint az oroszlánok. A tapsviharok, az oroszlánok ordítása, a molosszusi kutya vonítása folytán néha fülhasogató láрма uralkodott, de néha csak jajgatások és panaszos hangok voltak hallhatók. A császár le nem vette smaragdját szeméről. Azonban Petronius arcán undor és megvetés tükröződött. Chilont már jóval előbb kivitték a cirkusból.

De a cuniculumokból új áldozatokat hajtottak az arénába.

Jó fönn, a nézőtérben Péter apostol állt és reájuk nézett. Senki sem ügyelt reá, mivel minden szem az arénára volt irányozva. És amint Cornelius szöllőjében megáldá azokat, akikre biztos bebörtönzés várakozott, úgy adta most a kereszt jelét azokra, kik a vadállatok fogai közt lelték halálukat. Áldást mondott az általuk kiontott vérré, a kínok és gyötrelmek közt szétmarcangolt, formátlan tömeggé vált testükre, a vértől ázott küzdőtérrel szabaduló lelkökre. A haldoklók közül sokan felnéztek reá és örömsugár dicsőíté meg a fájdalomtól eltorzult arcvonásokat. A kereszt jele alatt lehelték ki lelköket. De az apostol szíve elszorult és halkán így imádkozott:

- Ó Uram, legyen meg a te akaratod! A te dicsőségedre, tanításodnak bizonyságául mennek juhaim a halálba. Te azt parancsoltad, hogy legeltessem őket; a te kezeidbe adom őket vissza. Számláld meg fejöket, ó Uram! vedd őket magadhoz, gyógyítsd meg sebeiket, enyhítsd fájdalmaikat, add nekik a kiállott kínszenvedések után az örök boldogságot.

És ő nem fáradt ki. Szakadatlanul keresztet vetett a haldoklókra és ezt oly atya szeretetével tette, ki gyermekeit az Üdvözítőhöz vezeti. A császár hirtelen kissé előre hajolt és akár örültségből, akár abból a kívánságból, hogy a rómaiaknak eddig még nem létezett látványosságot nyújtson, néhány szót súgott a városi praefektusnak. Az utóbbi tüstént elhagyta az emelvényt és a cuniculumba sietett. És bámulat fogta el még a sokaságot is, mikor a rács ismét megnyílt és az arénába hajtottak mindenféle vadállatot: euphratesi tigriseket, numidiai párducokat, medvéket, farkasokat, hiénákat és sakálokat. Az aréna mindezen tarka csíkos, barnavörös és fakósárga állatokkal csakhamar hullámozó tengerhez hasonlított. A chaoszban a szem mit se tudott többé megkülönböztetni, mint a sűrűn egymásra tolazkodó állati testek hátgerincét. Ez nem játék volt többé, hanem véres orgia, rettentő álom, egy féktelen képzelet

torzszülötte. Minden mértéket felülmult. Az ordítás, üvöltés és vonítás közt a nézőtérről a nők átható, görcsös nevetése hallatszott, akiknek fogytán volt erejük. A sokaságot borzalom fogta el. A legtöbb néző arcán aggódó félelem tükröződött. Mindenfelől azt kiabálták:

- Elég, elég!

De sokkal könnyebb volt az állatokat az arénába hajtani, mint őket onnan ismét visszakergetni. Azonban a császár itt is föltalálta magát. Olyan eszközt használt, mely egyúttal a nép mulattatására is szolgált. Az ülésorokat átszelő keresztfolyosókon csapatonként magas termetű numidiaiak jelentek meg, tollakkal és függőkkel ékesítve, íjjal kezükben. Az íjászokat hangos tetszéskiáltásokkal üdvözölték. Haladéktalanul a rácshoz lépdeltek, megfeszíték az íjakat és nyilaikkal a vadállatok csoportja közé lövöldöztek. Ez az új látványosság általános elragadtatást okozott. A numidiaiaknak mintegy fekete márványból faragott alakjai az íjak megfeszítésénél igen jól érvényesültek. Nyíl repült nyíl után az arénába. A nyilak süvítése és zúgása a vadállatok üvöltésével és a nézők tetszéskiáltásaival olvadt egybe. A farkasok, medvék, párducok és a még eddig életben maradt emberek egymás mellett rogytak a földre. Itt-ott egy oroszlán, melynek oldalába egy nyíl hegye hatolt, egészen kitért szájjal oly dühösen forgott ide s tova, mintha az íjászokra akarna rohanni, más vadállatok nyöszörögtek fájdalmukban. Némely állatok szakadatlanul ide s tova szaladgáltak, vagy fejökkel a rácsozatnak rohantak. A nyilak pedig folytonosan süvöltöttek és süvöltöttek, míg végre minden élő halálra volt találva.

De csakhamar száz meg száz rabszolga jött elő ásókkal, lapátokkal, seprőkkel, talyicskákkal, kosarakkal és homokos zsákokkal. Mindnyájan lázas tevékenységet fejtettek ki. Eltakarították a holt embereket és állatokat, megtisztították a küzdőteret a vértől, elegyengették és friss homokot szórtak reá. Alig fejezték ezt be, mikor bájos amorettek ugráltak be, kik liliom- és rózsaszirmokat és a legkülönbébb virágokat hintettek szét. A füstölő-serpenyőket újra megtöltötték, a velariumot pedig levették, mivel a nap leáldozóban volt.

A tömeg csodálkozva nézte ezt, álmélkodva kérde egyik a másiktól, vajjon miféle új látványosságot nyujtanak nekik.

És olyan látványosság várakozott rájuk, aminőt az előtt még soha nem szemléltek. A császár kevéssel előbb leszállt az emelvényről és most bíbor-köpenyben, fején aranykoszorúval, megjelent az arénában. Tizenkét énekes követte őt, kezükben citerával. Ő maga ezüst lantot vitt. Ünnepies léptekkel ment a középre, számtalanszor meghajtá magát a nézők előtt és aztán, mintegy sugallatra várva, tekintetét égre emelve, elmélázva megállt.

Aztán a húrokba kapott és eképp kezdett énekelni:

«Ó Leto ragyogó fia,
Te Chios, Tenedos és Chryse ura,
Te vagy, kinek oltalma alatt
Egykor Ilion, a szent város áll?
Az argosiak dühének adtad
S megengeded, hogy a szent oltárt,
Melyen neked lobog a láng, a
Trójaiaknak vére hintse;
Messzetaláló Isten,
Ó te, ki az ezüst íjt hordod,
Hozzád száll az anyák panassza
Szivök mélyéből s hozzád csengnek
Irgalomért gyermekeiknek,
A kő is megindul a jajgatásra.»

Az ének lassankint fájdalmas, bánatos elégiában hangzott el. Mély csend uralkodott a cirkuszban. Rövid szünet mulva a császár, maga is láthatólag meghatva, újra énekelni kezdett:

«Máskor vigasz volt mennyei lantod is
Minden hozzád panaszkodónak,
S kiknek szeme könnyeket hullata.
Most minden arcot könnyű áztat,
Mint a virágokat a harmat,
S komoran zeng a panaszos ének.
Ma senki sem kél föl a porból,
Hamuból és a láng tüzéből,
Mely pusztulást, enyészetet hoz,
Ó Phoebos, hol marad segélyed?»

Nero hangja reszketett, szeme könnybe lábadt. Könnyek csillogtak a vesztaszűzek szemében. Még néhány percig tartott a csend, aztán zúgó tetszésvihar tört ki. Kívülről pedig a vomitoriumokon át folyton behallatszott a kocsik keréknyikorgása, melyeken a keresztényeknek véres maradványait, férfiak, nők és gyermekek szétmarcangolt testrészeit a «puticuli»-ba⁶⁹ vitték.

Péter apostol pedig mind a két kezével megfogta ősz fejét és suttogá:

- Ó Uram, ó Uram! Kire bízta a világ fölötti uralmat és miért akarod ezen a helyen fölláltani országodat?

⁶⁹ A szegények temetője az Esquilinuson.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

A leáldozó nap vörös fénnyel árasztott szét. A harcjátékok véget értek és az amphitheatrumból kiözönlött a nézők sokasága. Csak az augustiánusok maradtak vissza még a cirkuszban, mivel a néptömeg tolongásától féltek. Üléseiket elhagyva, mindnyájan az emelvény köré csoportosultak, melyen a császár ismét megjelent, hogy ünnepeltesse magát. Habár a nézők az ének befejeztekor nem fukarkodtak tetszésnyilvánításaikkal, Nero, ki fanatikus lelkesedést remélt, nagyon csalódottnak érezte magát. Hiába hangzottak most fülébe mindenfelől a dicséretes, hiába csókolgatták a vestaszűzek az ő «isten» kezét, hiába hajta meg magát Rubria oly mélyen, hogy vörös haja a császár melléhez ért, Nero nem volt megelégedve és ezt nem tudta elpalástolni. Az is sajátos módon hatott rá, hogy Petronius állhatatosan hallgatott. Néhány hízelgő, találó szó az ő szájából könnyebbülésére szolgált volna ebben a pillanatban. Képtelen lévén magán tovább uralkodni, magához inté őt és odakiáltá a közelgőknek:

- Beszélj!...

Petronius azonban fagyosan viszonzá:

- Hallgatók, mert hiába keresek szavakat. Fölülmultad magadat.

- Én is azt hiszem. De a nép...

- Hogyan várhatsz érzéket szatócsoktól a költészet iránt?

- Tehát te is észrevetted, hogy nem mondtak oly köszönetet, mint ahogyan megérdemlettem!

- A pillanat rosszul volt választva!

- Miért?

- Ha az emberek vérszagtól ittasak, nem képesek nyugodtan énekekre figyelni.

- Ah, ezek a keresztények! - kiáltá Nero, kezét ökölbe szorítva. - Rómát fölgyújtották és most még dicsőségemet is kisebbitik. Minő új büntetést eszelhetek ki számukra?

Petronius elszámította magát. Szavai éppen az ellenkezőjét idézték elő annak, amit elérni szándékozott. Hogy tehát a császár gondolatait más irányba terelje, hozzá hajolt és halkán odasúgta:

- Éneked csodálatos szép. De engedj meg egy észrevételt. A harmadik versszak negyedik sorában a versmérték kívánnivalót hagy maga után.

Nero összerezzen. Sötét pír borítja el arcát, mintha valami gonosz tetten érték volna és szintén suttogva viszonzá:

- Tudom!... Mi se kerüli el figyelmedet! Majd kijavítom a hibát. Rajtad kívül csak nem tűnt föl senkinek. De az összes istenekre mondom, ne beszélj róla, ha... életed kedves!

Petronius összehúzta szemöldökét.

- Kimondhatod reám a halálos ítéletet, ha terhedre vagyok! - veté közbe útott, türelmetlen hangon, merően a császár szemébe nézve. - De nem tudsz engem megfélemlíteni és az istenek legjobban tudják, vajjon félek-e tőlük.

- Ne haragudjál! - sietett Nero most válaszolni. - Tudod, mily nagy szeretettel viseltetem irántad.

- Rossz jel! - gondolta Petronius.

- Ma este egy ünnepségre akartalak meghívni! - folytatá a császár - de most jobbnak látom, hogy az egész világtól elzárkózzam s a harmadik versszak egyenetlenségét kicsiszoljam. Lehet, hogy rajtad kívül Seneca és Secundus Corinas is észrevették a hibát. De ettől a kettőtől hamarosan meg tudok szabadulni.

Így szólván, magához hivatta Senecát és azt az elhatározását közlé vele, hogy őt Acratusszal és Secundus Corinasszal az itáliai, valamint a többi tartományokba küldi. Ott, mint mondá, a városokban, a falvakban, a szenthelyeken, szóval: minden helyen, ahol lehetséges és minden eszköz fölhasználásával, iparkodjanak pénzt szerezni; de Seneca, aki nem akarta magát ily rabló- és fosztogatóhadjáratra, a templomok meggyalázására fölhasználtatni, visszautasítá a császár kívánságát.

- Falura kell mennem, ó uram! - kiáltá. - Ott akarom bevárni végemet, mivel öreg vagyok és idegeim elernyedtek.

Az ibériai Seneca ugyan sokkal erősebb idegekkel birt, mint Chilon, de egészsége különben rossz lábon látszott állani, mert olyan volt, mint az árnyék és haja teljesen megfehéredett.

Nero elgondolkozva nézett reá. Az a gondolat merült föl nyilván lelkében, hogy nem soká kell halálára várakoznia s így azt mondá:

- Az utazás veszélyének nem akarlak kitenni, ha beteg vagy, de ama vonzalomnál fogva, melylyel irántad viseltetem, szeretnélek közelemben tudni. Azért nem mehetsz falura, nem, itt maradsz házádban és nem hagyod el azt. De Acratust és Corinast nem küldhetem ki egy harmadik nélkül - tévé hozzá nevetve. - Ez annyi lenne, mint a farkast pásztorrá tenni. Ugyan kit is küldhetnék velök?

- Engem, ó uram! - kiáltá Domitius Afer.

- Nem, te megszegyenítenéd Merkurt tolvajlásaiddal és a világ minden kincséért se szeretném annak haragját Rómára zúdítani. Az ilyen hivatalra olyan stoikus alkalmas, mint Seneca, vagy mint új barátom, Chilon bölcsele.

E szavaknál fürkészőleg körülnézett és aztán hirtelen kérdé:

- Mi történt Chilonnal?

A görög, aki a friss levegőn hamar magához tért és már a császár éneke előtt visszatért az amphitheatrumba, odasietett és kijelenté:

- Itt vagyok, ó ragyogó sarjadéka a napnak és a holdnak. Beteg voltam, de énekedre ismét meggyógyultam.

- Téged Achajába küldelek - jegyzé meg Nero. - Te bizonyosan egész pontosan tudod, mily kincsek rejlenek minden templomban.

- Tedd meg, ó Zeus és az istenek oly ajándékokkal fognak téged elárasztani, mint még az előtt senkit sem!

- Szeretném ugyan megtenni, de nem akarlak és nem tudlak megfosztani a további játékok élvezetétől.

- Ó Baál! - kiáltá Chilon.

Az augusiánusok afölötti nagy örömükben, hogy Nero jó kedve visszatért, nevetve veték közbe:

- Ó uram, engedd meg e bátor görögnek a további játékok megtekintését.

- Ó uram, szabadíts meg e kapitóliumi gágogó ludak látásától, akiknek agyvelejök oly kicsiny, hogy együttvéve alig töltenének meg egy dióhéjat! - védekezék Chilon. - Ó Apolló elsőszülöttje, egy himnuszt akarok költeni görög nyelven a te tiszteletedre s azért néhány napot a múzsák templomában szeretnék tölteni és az isteneket arra kérni, hogy adjanak ihletet.

- Azt nem engedem meg - kiáltá Nero - te csak a további játékok elől akarsz kitérni. Arról szó se lehet.

- Esküszöm, ó uram, hogy himnuszt akarok költeni számodra.

- Akkor írd éjjel. Fohászkodjál Dianához, hogy ihlessen meg; hiszen ő Apolló testvére.

Chilon, haragos pillantást vetvén a körülállókra, kik ismét hangos nevetésre fakadtak, lehorgasztá fejét.

- Elhiszitek-e - fordult most a császár Senecióhoz és Suillius Nerolinushoz - hogy a mai játékban az arra szánt keresztényeknek csak a fele kerülhetett sorra?

Erre az öreg Aquilus Regulus, aki a harcjátékokra vonatkozó minden kérdésben nagyon jártas volt, rövid gondolkodás után kijelenté:

- Oly látványosságok, melyekben az emberek sine armis et sine arte⁷⁰ lépnek föl, rendszerint nagyon sokáig tartanak és kevés érdekest nyújtanak.

- Megparancsolom, hogy a keresztényeket mostantól fogva fegyverekkel lássák el! - jegyzé meg Nero.

Ekkor a babonás Vestinius egyszerre fölijedt elmélázásából és titokzatos hangon kérdé:

- Észrevettétek-e, hogy mindnyájan fölfelé néztek és azután fájdalom nélkül elhunytak? Bizonyos vagyok, hogy valami kinyilatkoztatá magát nekik!

Eközben önkénytelenül fölnézett és szemét az éjszakai égre szögezé, mely mint csillagos «velarium» terült az amphitheatrum fölé. A többiek azonban kicsúfolták őt és tréfás beszédekkel folytattak arról, ugyan mi nyilatkoztatta ki magát a keresztényeknek haláluk órájában. A császár most jelt adott a fáklyásoknak az indulásra és vele együtt a vestaszűzek, senátorok, a különféle méltóságok viselői és az augustiánusok is elhagyták az amphitheatrumot.

Az éjszaka világos és meleg volt. A cirkusz előtt nagy embertömeg hullámozott föl és alá és a császárra várt. Megjelenésekor hallatszottak ugyan egyes tetszéskiáltások, de ismét gyorsan elhallgattak, a nép egyáltalán egykedvűleg, csaknem visszautasítólag viselkedett. Még mindig folytonosan hangzott a kocsik kerekeinek nyikorgása, amelyeken a keresztények véres maradványait a «spoliariumból» elvitték.

Petronius és Vinicius majdnem egész útjokon hallgatásba merültek. Csak mikor villájának közelébe értek, kérdé Petronius:

- Megfontoltad-e, amit neked mondtam?

- Igen! - felelé Vinicius.

- Tudod-e, hogy ez az egész dolog most már reám nézve is a legnagyobb jelentőséggel bír? A leányt meg kell menteni, akármit tegyen Nero, akármit tegyen Tigellinus ellene. Harcot vívunk, amelyből mint győztes óhajtok kikerülni, játékot játszunk, melyet még életem árán is meg akarok nyerni. A mai nap még megerősített szándékaimban.

⁷⁰ Fegyverek nélkül és vívómesterség nélkül.

- Jutalmazzon meg Krisztus.

- Legyünk résen!

Eközben elérték a villát és kiszálltak a gyaloghintóból. Ekkor egy sötét alak közeledett hozzájuk és kérde:

- Itt van-e a nemes Vinicius?

- Itt vagyok! - viszonzá a fiatal tribún. - Mi a kívánságod?

- Nazarius vagyok, Miriam fia és a börtönből jövök, hogy hírt hozzak neked Ligiáról.

Vinicius megragadta az ifjú karját, a fáklyafénynél szemébe nézett és kérdezni akart valamit. De egy hangot se tudott kiejteni.

Azonban Nazarius kitalált mindent és gyorsan kijelenté:

- Még életben van. Ursus küld engem. Azt izeni, hogy a lázban folyton imádkozik és téged hív.

- Dicsértessék Krisztus, aki megmentheti őt számomra.

Késedelem nélkül a könyvtárba vezette a küldöttet, ahová Petronius néhány perc múlva követte őket, hogy a további jelentést meghallja.

- A betegség megvédte őt a gyalázattól - kezdé újra Nazarius - mert a poroszlók ez által tartózkodtak tőle. Ursus és Glaucus orvos éjjel-nappal ápolják őt.

- Még ugyanazon őrei vannak? - kérde Vinicius.

- Igen, uram! Sőt azok szobájában van. A földalatti börtönökben csaknem minden fogoly meghalt a lázban vagy tönkre ment a megfertőztetett levegőtől.

- Hát te ki vagy? - veté itt közbe Petronius.

- A nemes Vinicius ismer. Egy özvegy fia vagyok, akinél Ligia lakott.

- Keresztény vagy?

Nazarius kérdőleg Viniciusra nézett és mikor látta, hogy az imádságba volt merülve, határozottan felelé:

- Keresztény vagyok, ó uram!

- Hát akkor hogyan lehetséges, hogy szabadon ki- s bejárj?

- Beszegődtem tetemhordozónak. Ily módon hasznukra lehetek atyámfiainak és hírt vihetek nekik a városból.

- Melyik országból származol, Nazarius? - kérde most Petronius, az ifjúnak feltünően szép arcvonásait, kék szemét és fürtös, fekete haját figyelmesen szemügyre véve.

- Galileából vagyok, ó uram!

- Szeretné-e, hogy Ligia megszabaduljon?

Nazarius mintegy átszellemülve pillantott föl.

- Örömet odaadnám életemet az övéért! - mondá.

- Beszéld reá az öröket, hogy Ligiát tegyék koporsóba, mintha meghalt volna - ragadá meg most Vinicius hirtelen a szót, aki imádságát bevégezte. - Könnyen találsz férfiakat, akik segítségedre lesznek, hogy éjjel elvigyék őt. Meghitt emberek váraкоznak reátok a «szagos

barlangok» közelében. Ezeknek a férfiaknak aztán átadod a koporsót, az öröknek pedig annyi pénzt ígérhetsz nevemben, amennyi csak köpönyegökbe fér.

Az ifjú arca örömtől ragyogott és kezét ég felé nyujtva, kiáltá:

- Gyógyítsa meg Krisztus, mert megmentjük őt!

- Biztos vagy-e az örök készségről? - kérde Petronius.

- Az örök, ó uram, beleegyeznek mindenbe, mihelyt tudják, hogy biztosan elkerülik a büntetést.

- Kétségkívül! - kiáltá Vinicius. - Mivel segédkezni akartak Ligia szökésében, bizonyosan elősegítik új tervünket is.

- De azt az embert is figyelembe kell venni - jegyzé meg most Nazarius - aki minden testet, mielőtt elvinnék, tüzes vassal sütöget, hogy lássa, vajjon valóban halott-e. Néhány sester-tiusszal rá lehet venni, hogy az állítólagos halott arca helyett a koporsót érintse meg. Sőt egy arany is elég arra.

- Ígérj neki egy teli zacskó aranyat - sietett Petronius kijelenteni. - De bízol-e hozzá, hogy olyan segítőket találj, akikben meg lehet bízni?

- Találhatok olyan embereket, akik pénzért eladnák feleségüket és gyermeköket is.

- Hol találhatsz ilyeneket?

- Magában a börtönben vagy a városban, a megvesztegetett örök senkinek se tagadják meg a bemenetelt, aki velem jó.

- Ha így áll a dolog, vigy engem, mint szolgádat magaddal! - kiáltá Vinicius.

De Petronius komolyan ellenállt ennek a szándéknak.

- Gondold meg - mondá Viniciusnak - hogy a praetoriánusok előtt álöltözeted ellenére is könnyen föltünhetnél és akkor minden veszve lenne. Neked tehát nem szabad sem a börtönbe, sem a «puticulihoz» menned. Mindenkit, de kivált a császárt és Tigellinust abban a hitben kell tartanunk, hogy Ligia meghalt, mert különben új üldözést rendelnek el. Minden gyanút csak azzal háríthatunk el, hogy Rómában maradunk, míg Ligiát az albanumi hegyekbe vagy még messzebb, Sziciliába nem viszik. Nyolc vagy tizennégy nap múlva aztán hirtelen megbetegedhetel, Nero orvosától tanácsot kérsz és vele a hegyek közé küldeted magadat. Ott aztán találkoztok és később...

Itt egy pillanatig elhallgatott, jelentős kézmozdulatot tett s folytatá:

- Nos, később ismét más idők jöhetnek.

- Krisztus könyörüljön rajta! - kiáltá Vinicius. - Te Sziciliáról beszélsz, de ő beteg, közel van a halálhoz.

- Hiszen akkor eleintén a közelben maradhat. Nála mindenek előtt arról van szó, hogy kiszabaduljon a börtönből. Más levegőben majd meggyógyul. Nincs-e a hegyek közt valami szolgád, aki iránt föltétlen bizalommal viseltetel?

- De igen, de igen - viszonzá Vinicius élénken. - Egyik birtokomon Corioli mellett mint intéző él egy meghitt emberem, aki mint gyermeket karjain hordozott.

- Akkor rendeld írásban ide magadhoz holnapra - ragadá meg a szót Petronius, a fiatal tribúnnak a szükséges táblácskát odanyujtva. - Azonnal egy küldöttet menesztjek hozzá.

E szavak után behívta az atrium felügyelőjét és megfelelő parancsokat adott neki és már néhány perc múlva Corioli irányában vágatott egy lovas rabszolga a sötét éjszakában.

- Sokkal nyugodtabb volna a szívem - jegyzé meg Vinicius rövid hallgatás után - ha Ursus elkísérné őt.

- Ó uram - veté most közbe Nazarius - Ursusnak emberfölötti ereje van, ő könnyű szerrel legyőz minden akadályt és utánna megy. Egy ablak nyílik egy meredek, magas sziklára, amelyen nem áll ő. Majd kötelet viszek Ursusnak, amelylyel majd csak tud magán segíteni.

- Herkulesre! - kiáltá Petronius - Ursusról csak nem kell gondoskodnod. A börtönt semmi esetre se szabad Ligiával egyidejűleg elhagynia, nem, legalább néhány nappal tovább ott kell maradnia, különben nyomai után mehetnének és kifürkészhetnék tartózkodási helyöket. Herkulesre, a romlásba akarod-e magadat és őt is dönteni? A ligiainak meg se szabad emlégetek Coriolit és ha megteszitek, én mosom a kezemet.

Vinicius, valamint Nazarius elismerték e szavak helyességét s azért minden további kifogást abba hagytak. Az utóbbi most azzal az ígérettel vett búcsút, hogy másnap reggel pitymallatkor ismét jelentkezik.

Az örökkel, azt remélte, még az éj folyamán mindent megbeszélhet, de előbb anyjához akart sietni, aki ebben a borzasztó időben mindig félt és aggódott miatta. Rövid megfontolás után erős elhatározás érlelődött meg benne. Minek neki egy idegen a városból? Egy tetemhordozónak kellett szándékában segítségére lennie, akit megvesztegetéssel megnyert. Mielőtt azonban távozott, félre hívta Viniciust és odasúgta neki:

- Senkinek se szabad tervemről valamit megtudni, még anyámnak se. Csak Péter apostolt akarom beavatni a titokba. Ő megígérte, hogy az amphitheatrumból hozzánk jő.

- Azt nyíltan megmondhatod - veté közbe Vinicius. - Péter apostol Petronius embereivel volt a cirkuszban. De maradj még egy pillanatig, majd elkísérlek.

Miután egy rabszolga-köponyeget hozott neki, mindketten útnak indultak.

Petronius fájdalmasan fölsóhajtott:

- Eleinte azt kívántam - gondolá - bár Ligia meghalna a lázban, mert ez kevésbé borzasztó lett volna Viniciusra nézve. De most arany triposzt áldoznék Aeskulápnak, hogy ismét meggyógyuljon. Ha nem hal meg a lázban, úgy elragadom tőletek, mint ahogy a zsákmányt az oroszlán torkából kiragadják és aztán valahányszor viszontlátlak benneteket, azt mondom magamban: «Ezek azok a balgák, akik Cajus Petroniustól rászédették magukat.»

Megkönnyebbült szívvel ment a trikliniumba, hol Eunicével vacsorához ült. A lektor az alatt Theokritos idylljeit olvasta föl nekik. Odakünn azonban heves szélrohamok támadtak, melyek a Soracte felől sötét felhőket hajtottak erre. Hirtelen vihar tört ki és megzavarta a nyári éj csöndjét. Néha-néha mennydörgés harsogott a hét halom fölött. De ők ketten a trikliniumban egymás mellett heverve, a költő bukolikai énekeire figyeltek, aki kellemesen hangzó, dóriai tájszólásban éneklie meg a pásztorok szerelmét.

Mielőtt azonban vidám kedvvel pihenni tértek volna, Vinicius visszatért. Petronius hallotta jöttét és eléje sietett.

- Nos? - kérdé - elértetek-e valamit? Volt-e Nazarius a börtönben?

- Igen! - viszonzá a fiatal tribún, esőtől nedves haját rendbe hozva. - Nazarius mindent megbeszélte az örökkel és láttam Pétert, aki azt parancsolta, hogy imádkozzam és legyek állhatatos a hitben.

- Akkor hát reméljük, hogy minden jóra fordul. Ha így áll a dolog, akkor már holnap éjjel kihozhatjuk őt a börtönből.

- Intézőmnek néhány emberével már virradatkor itt kell lennie.

- Én is azt hiszem. Az út rövid, de most eredj nyugodni.

Azonban Vinicius cubiculumában térdre esett és buzgón imádkozni kezdett.

Napvirradta előtt Niger intéző megérkezett Corioliból. Vinicius parancsa szerint a britt rab-szolgák közül kiválasztott négy megbízható embert hozott magával. Ezeket azonban az öszvérekkel és a gyaloghintóval előrelátólag a Subúrában egy fogadóban hagyta. Mikor fiatal gazdája üdvözölte őt, Niger szemmel láthatólag megindult, megcsókolta kezét és szemét és mondá:

- Drága uram, beteg vagy-e, vagy nagy fájdalom bánt-e? Olyan halvány vagy és úgy megváltoztál, hogy alig ismertem többé reád.

Válasz helyett Vinicius a belső csarnokba vezette őt. Ott közölte vele a titkot. Niger feszült figyelemmel hallgatta őt és megbámult arcán mély izgatottság tükröződött.

- Ő tehát keresztény? - kérde végre, oly meglepődve pillantván Viniciusra, hogy ez, az intéző bámulatát helyesen ítélvén meg, gyorsan viszonzá:

- Én is keresztény vagyok!

Az intéző szeméből könnyek hullottak. Fölemelte kezét és kiáltá:

- Hála neked, ó Krisztus, hogy levetted a köteléket annak a szemérről, aki kedvesebb előttem, mint minden e világon.

Aztán átfogta Vinicius fejét és homlokon csókolta őt.

Néhány perccel később megjelent Petronius, kit Nazarius követett.

- Jó hírek! - kiáltá az előbbi már messziről.

A hírek, melyeket Nazarius hozott, tényleg igen kedvezően hangzottak. Glaucus kijelenté, hogy Ligia fölgyógyul, habár oly lázba esett, amelyben minden áldott nap százan meg százan mentek tönkre a Tullianumban és a többi börtönökben. Az öröket és a segédet, akinek tiszte volt a holtakat tüzes vassal sütögetni, minden nehézség nélkül megnyerte, Altys, a tetem-hordozó csak a további parancsokra várt.

- Lyukakat fúrunk a koporsóba, hogy a beteg lélegzeni tudjon - mondá Nazarius. - Csak abból származhatik reánk nézve veszedelem, hogy nyög vagy beszél, mikor a praetoriánusok mellett elhaladunk. De ezt alig lehet föltenni, mert Ligia nagyon gyöngé és többnyire behunyt szemmel fekszik. Azonkívül Glaucus altatót akar neki adni, melyet azokból az orvosszerekből főzött, melyeket a városból kellett neki hoznom. A koporsó födelét nem szögezzük le, hogy könnyen levehessétek és a beteget a lektikába tehessétek. A koporsóba aztán egy zsák homokot teszünk. Azt tartsátok számunkra készen.

Vinicius halászáppadt arccal és nagyon előrehajolva állt ott, mintha csak minden szót le akarna olvasni a beszélő ajakáról.

- Sok halottat kell kivinni a börtönből? - kérde Petronius.

- Az elmúlt éjjel mintegy huszan haltak meg és mielőtt az est beállt, e szám bizonynyal megkétszereződik - viszonzá Nazarius. - Előreláthatólag egész csapat tetemhordozóhoz kell csatlakoznunk, de majd azon mesterkedünk, hogy utolsók legyünk. Az út első kanyarulatánál

társam majd sántítani kezd, úgy hogy gyanú keltése nélkül jóval hátramaradhatunk a többiek mögött. Ti pedig Libitina kis templománál vártok reánk. Csak Isten őrizzen bennünket a koromsötét éjszakában.

- Lesznek-e fáklyák nálatok? - kérde Vinicius.

- A fáklyások mindig a menet élén haladnak. A holtakat ugyan rendszerint kevéssel éjjél előtt hordjuk ki, de azért mégis tanácsos, hogy ti a sötétség beálltával menjetek Libitina templomához.

- Tegnap ugyan azt állítottam - fordult most Petronius a nehezen lélegző Viniciushoz - hogy legjobb lenne, ha mind a ketten itthon maradnánk, de most belátom, hogy nem volnék rá képes. Ha szökésről volna szó, a legnagyobb óvatosságot kellene szem előtt tartani. De mivel Ligiát mint halottat hozzák ki a börtönből, semmi gyanú se támadhat.

- Nem, nem! - kiáltá Vinicius - engem nem tartóztat vissza semmi, én magam veszem őt ki a koporsóból.

- És ha egyszer házamban van Coriolinál, akkor már majd meg tudom őt védelmezni - veté közbe Niger, aki aztán elbucsúzott és embereihez ment a fogadóba. Nazarius szintén távozott, egy zacskó aranyat vivén tunicája alatt a börtönbe. Most nehéz órák következtek Viniciusra, aki folyton félelem és reménység közt ingadozott. Petronius bátorságot igyekezett beléje önteni.

- A vállalkozásnak sikerülnie kell - mondá. - A tervet nem lehetne jobban kieszelni. Azt tanácsolom, tétesd magad betegnek és ölts sötét tógát magadra, de az amphitheatrumban mutatnod kell magadat. Hadd lássanak az emberek. A terv sikerül, nem szenvedhet hajótörést. Még csak egyet. Biztos vagy-e intéződ felől is?

- Ő keresztény! - veté közbe Vinicius.

Petronius csodálkozva nézett reá, vállat vont és mintegy magában mondá:

- Polluxra! Hogy terjeszkedik ez a tanítás! Hogy foglyul ejti a lelkeket! Ha a legtöbb embernek ilyen kínokat kellene elszenvednie, a római, görög és egiptomi istenek áldozatai nagyon megcsappannának. Csodálatos, milyen befolyást gyakorol a keresztény tanítás az elmékre. Polluxra! Ha azt gondolnám, hogy a világon valami a mi isteneinktől függ, mindegyiküknek hat fehér bikát áldoznék. Sőt a kapitóliumi Jupiternek tizenkettőt. Ne takarékoskodjál tehát a fogadalmakkal, melyeket Krisztusodnak teszesz.

- Lelkemet ajánlottam föl neki! - mondá Vinicius.

Erre elváltak. Petronius visszatért cubiculumába, míg Vinicius előbb a börtönhöz ment és onnét a vatikáni halom lejtőjére - a sírásónak ama kunyhójába sietett, amelyben az apostol őt megkeresztelte. Úgy tetszett neki, hogy Krisztus ebből a kunyhóból hamarább meghallgatja őt, mint ha más helyről imádkoznák hozzá. Alig érkezett meg, azonnal térdre hullott és irgalomért esedezett az Üdvözítőhöz. Annyira elmélyedt imádságába, hogy maga körül mindenről megfeledkezett, hogy még csak arra gondolt, miképp Krisztusnak elpanaszolja minden bánatát, fájdalmait.

Csak késő délután, trombitaharsogások adták vissza őt a valóságnak, melyek Nero cirkuszából hallatszottak. A kunyhóból gyorsan kisetvén, körülnézett, mintha éppen álomból ébredt volna föl. Nagy forróság lett. Mély csend uralkodott. Csak néha hallatszottak trombitaharsogások vagy a tücskök éles cirpelései. A város fölött tiszta volt az égboltozat, de a sabinumi hegység fölött, a távol szemhatáron fekete felhők húzódtak össze.

A fiatal tribún hazatért. Az atriumban Petronius várt reá.

- A Palatinuson voltam! - kiáltá az érkező elé. - Szándékosan mutattam ott magamat, sőt kockajátékot is játszottam és megígértem Aniciusnak, hogy éjfél után megjelenünk azon a lakomán, melyet ma este az ő házában rendez. Legalább néhány órát aludnom kellene, mondtam. Tényleg el is akarok látogatni az ünnepségre és nézetem szerint te is jól tennéd, ha példámat követnéd.

- Érkezett-e valami hír Nigertől vagy Nazariustól? - kérde Vinicius.

- Nem. Éjfél előtt aligha látjuk őket. Észrevetted-e, hogy vihar van kitörőfélben?

- Igen.

- Holnap roppant sok keresztényt feszítenek keresztre a cirkuszban. De azt hiszem, az eső meghúsítja ezt a tervet. Őt azonban nem fogod a kereszten látni - tevé hozzá néhány perc múlva miközben fiatal rokonához közeledett és kezét vállára tette. - Corioliban ismét találkoztok! Kastorra, valamennyi gemmáért nem mondok le arról a pillanatról, amelyben a gyötrelemtől és szükségből megszabadíthatjuk őt s az este már közeledik...

És tényleg úgy is volt. A sötétség sokkal korábban leereszkedett a városra, mint egyébkor; a szemhatáron fölgyülemlett fekete felhők mindig tovább terjeszkedtek.

Az éj beálltával rövid megszakításokkal szinte szakadt az eső és a napközben izzó forróságúvá vált kőkockákról csakhamar nyirkos köd szállt föl.

- Sietnünk kell - jelenté ki Vinicius kis idő múlva. - A halottakat a zivatar miatt előreláthatólag korábban kiviszik a börtönből, mint rendesen.

- Kész vagyok! - viszonzá Petronius. - Menjünk!

Csuklyával ellátott gall köpönyegükbe burkolózva, a kertajtón keresztül léptek az utcára. Petronius a rövid római késsel, a «sicával» fegyverkezett föl, amely nélkül soha se szokott éjjeli barangolásokra indulni.

A város szinte ki volt halva. Néha-néha egy-egy vakító villám cikázott át a felhőkön és megvilágítja az ujonnan épült vagy épülőfélben levő házak falait, valamint az utak nedves kőkockáit. Miután Petronius és Vinicius meglehetősen hosszú utat tettek meg, végre egy villám fényénél megpillantották azt a halmot, amelyen Libitina kis temploma emelkedett és amelynek tövében egy csapat öszvér és ló állt készen.

- Niger! - monda Vinicius halkan.

- Itt vagyok, uram! - felelé egy hang a sötétből.

- Kész-e minden?

- Minden rendben van, uram! A sötétség beállta óta itt vagyunk. De állj ez alá a töltés alá, különben egészen átázol. Milyen zivatar! Nézetem szerint mindjárt jégzápor jó.

Niger jóslata teljesült. Alig fejezte be szavait, először apróbb, azután mindig nagyobb jég-szemek hullottak és a jégzápor következtében hirtelen hideg lett. A töltés megvédvén őket a szélről és nedvességtől, halkan beszélgettek egymással.

- Ha valaki most fölfedezne is bennünket - monda Niger - nem gyanakodnék reánk. Azt gondolnák, olyan emberek vagyunk, akik oltalmat kerestünk a vihar elől. De attól tartok, hogy reggelig várnak a holttestek elszállításával.

- A jégzápor nem sokáig fog tartani! - kiáltá Petronius. - A legrosszabb esetben a reggeli szürkületig várakoznunk kell.

Most egy darabig szótlanul álltak egymás mellett és feszülten figyeltek, vajjon nem hallatszanak-e léptek. A jég már nem esett, de újfent heves vihar támadt. A szél a szagos barlangok felől a rothadó tetemek iszonytató szagát hozta feléjük, melyek nem voltak elég mélyen elásva.

Niger hirtelen fölkiáltott:

- A ködön át fénysugár látszik, fáklyáknak kell lenniök. Gondoskodjatok róla - fordult erre embereihez - hogy az öszvérek ne nyugtalankodjanak.

- Jönnék! - veté közbe Petronius.

A világosság egyre nagyobb lett. A fáklyások már néhány perc múlva tisztán fölismerhetők voltak.

Niger keresztet vetett magára és halkán imádkozott. A komor menet egyre közelebb és közelebb jött. A Libitina templomával átellenben megállt, a várakozók alig mertek lélegzeni, de nem tudták megmagyarázni, mit jelent ez. Azonban az emberek nyilván csak a szagos barlangok kigőzölgése ellen akartak védekezni, mert kendőkkel eltakarták arcukat és szájukat, aztán ismét fölvették a szent Mihály lovait és tovább lépdeltek. Csak két halottvivő maradt hátra egy koporsóval. Vinicius feléjük sietett. Petronius, Niger és két britt rabszolga a gyaloghintóval követték őt. De mielőtt a helyszínére értek volna, fölhangzott Nazariusnak bánatos hangja:

- Uram! - kiáltá - Ursusszal együtt az esquilinusi börtönbe vitték át őt. Más holttestet viszünk! Már éjfél előtt elvitték őt.

Petronius komoran és lesujtva tért haza. Nem is kísértette meg, hogy Viniciust megvigasztalja. Nagyon is jól tudta, hogy Ligia megszabadítása az esquilinusi börtönből teljes lehetetlen és egy pillanatig se kételkedett rajta, miképp csak azért vitték el őt a Tullianumból, hogy a lázban meg ne haljon és így megszabaduljon az arénában való haláltól. Csak ebből az okból fordítottak reá nagyobb gondot, mint a többire valamennyire. Mély részvét tölté el szívét a két szerelmes iránt. De egyúttal nem tudta feledni azt a vereséget sem, amelyet szenvedett; életében először nem került ki győztesen a harcból.

- Ugy látszik, Fortuna nem kegyes többé irántam - gondolá magában - de az istenek tévednek, ha azt hiszik, hogy el tudok viselni olyan életet, mint például az ittenit.

- Mi lelt? - kérde aztán Viniciushoz fordulva és fürkészőleg reá pillantva. - Hiszen lázad van.

A fiatal tribún pedig egy beteg gyermek fáradt, elhaló hangján felelé:

- Erősen hiszek benne! Ő visszaadhatja őt nekem.

A vihar eközben alább hagyott. Az ég békés nyugalommal borult a város fölé.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

A játékokat három napos eső, Rómában nyáron ritka jelenség, és jégzáporok szakították meg, melyek a dolgok minden természetes rendjének ellenére éjjel-nappal estek. A népet félelem és rettegés fogta el. Rossz szüretet jósoltak és mikor a villám egyszer déltájban Ceres bronz szobrába ütött a Kapitóliumon, áldozatokat rendeltek el Jupiter Salvator templomában. Ceres papjai azt a hírt terjesztették, hogy a város azért vonta magára az istenek haragját, mivel nem járnak el szigorúan a keresztények ellen és a nép azt követelte, hogy folytassák a játékokat és ne legyenek tekintettel az időjárásra. Egész Rómát valódi mámor ragadta el, mikor végre közhirrre tették, hogy a megszakított «ludi» újra kezdődnek.

Eközben ismét szép idő lett. Pitymallattól fogva éjjelig ezer meg ezer ember tölté meg az amphitheatrumot. A császár szintén jókor jött a vestaszűzekkel és az udvarral. A látványosság-nak a keresztények egymás közötti harcával kellett kezdődnie. Gladiátoroknak öltöztették és mindenféle fegyverekkel ellátták őket, melyek a hivatásos bajvívóknál a támadásnál és védelemnél voltak használatosak. De a kísérlet csalódással járt. A keresztények földre dobták hálójukat, nyársaikat, lándsáikat, kardjaikat, megölelték és kölcsönösen bátorították egymást, hogy a kínokat és a halált türelmesen elviseljék. A nézők szívét harag és fölháborodás fogta el. Némelyek gyöngeséggel és gyávasággal vádolták őket, mások azt állították, hogy a keresztények csak a nép iránti gyűlöletből nem akarnak harcolni, mivel sajnálják tőlük azt az örömet, melyet a vitézség látása szerez. Végre a császár parancsára valódi gladiátorokat küldtek ki ellenük, kik a térdelő, védtelen áldozatokat rövid idő alatt leszurkálták.

A holttestek eltakarítása után a harcjátékok helyett számos mythologiai kép következett - a császár saját kezdeményezésére. Látták Herkulest, aki Oeta hegyén elevenen elégett. Vinicius remegett arra a gondolatra, hogy Ursus lehet Herkules szerepére kiszemelve, de Ligia hű szolgálja nyilván még nem került sorra, mivel egy más, Vinicius előtt teljesen ismeretlen keresztény égett el a máglyán. Másképp járt Chilon, aki a császártól kényszerítve, jelen volt az előadáson. A második kép előadói ismereteseek voltak előtte. Daedalus⁷¹ és Icarus halálát adták elő. Mint Daedalus Euricius jelent meg az az aggastyán, aki egykor Chilont a keresztények ismertetőjéről fölvilágosította, mint Icarus, Euricius fia, Quartus. Mindkettőt művésziesen készített gép segítségével fölemelték s aztán a rettentő magasból hirtelen levetették az arénába. A fiatal Quartus a császár emelvényéhez oly közel zuhant le, hogy vérével nemcsak a pompásan díszített mellvédőt, hanem az arra terített bíbort is befecskendezte. Chilon nem látta a zuhanást, mivel behunyta szemét, csak a test tompa odavágódását hallotta és mikor aztán a vért közvetlen maga előtt látta, másodízben közel volt az ájuláshoz.

A képek gyorsan változtak. A város történetéből is adtak elő képeket. Látták Mucius Scaevolát, akinek keze egy izzó szénrel teli triposzra volt erősítve, aki azonban, mint az igazi Scaevola, fölfelé irányzott tekintettel, halvány ajkait halk imában mozgatva, a fájdalom hangjának nyilvánítása nélkül állt ott. Miután a kegyelemdőfést megkapta és a holttestet a spoliariumba vitték, a szokásos déli szünet következett. A császár a vestaszűzekkel és az augustiánusokkal elhagyta az amphitheatrumot és egy óriási, egyenest erre a célra emelt sátorba ment, hol pompás «prandium» volt számára és vendégei számára elkészítve. A nézők legnagyobb része követte példáját, amennyiben kiözönlöttek a szabadba, festői csoportokban összegyülekeztek a sátor előtt, hogy a hosszú üléstől megmerevült tagjaikat kinyújtóztassák és élvezzék azokat az

⁷¹ Daedalus, aki más hagyomány szerint képes volt Krétából Sziciliába repülni, az amphitheatrumban hasonlóan halt meg, mint Icarus.

ételeket, melyeket a császár rabszolgák által adatott nekik. A legkiváncsiabbak pedig elhagyták üléseiket és lementek az arénába, ott megtapogatták a vértől ragadós homokot, miközben mint szakértők vagy mint ujoncok az elmúlt és jövődjő játékokról beszélgettek. Egyébiránt a legbeszédesebbek is hamarosan eltávoztak, hogy a lakomát el ne mulasztják. Néhány ember nem kíváncsiságból, hanem a sajnálatraméltó áldozatok iránti mély részvétből maradt még ott.

Az arénát időközben elegyengették és hosszú sorokban gödröket kezdtek ásni, melyek az egész félkörben egyik végétől a másikig húzódtak, úgy, hogy az utolsó sor csak néhány lépésnyi távolságra volt a császár emelvényétől. Zúgás, kiabálás, taps hallatszott be kívülről, de itt lázas sietséggel új kínzásokhoz tettek előkészületeket. Aztán megnyiták a cuniculumok és minden folyosóból keresztény csapatokat kergettek ki az arénába, félmeztelen alakokat, melyek vállukon kereszteteket hordoztak. Az egész aréna csakhamar megtelt. Voltak aggastyánok, kik a teher alatt betántorogtak, teljes életerőben levő férfiak, kibontott hajú nők, ifjak és egész apró gyermekek. Mint maguk az áldozatok, úgy a legtöbb kereszt virágokkal volt koszorúzva. A cirkusz szolgálai botjaikkal verték a szerencsétleneket s ezzel arra kényszerítették őket, hogy keresztjeiket a meghatározott helyeken letegyék és ott sorokban fölálljanak. Ily módon kellett az embereknek elpusztulniuk, akik a játékok első napján nem szolgáltak a kutyáknak és vadállatoknak eddelül. Számtalan rabszolga ragadta meg az áldozatokat, arccal fölfelé, a fára fektették őket és kezöket gyorsan a keresztgerendákhoz szögelték, hogy a nép az amphitheatrumba való visszatérésekor a kereszteteket már fölállítva találja. Most hangos kalapácsütés hangzott köröskörül, fölhatott a legfelsőbb sorokig, kihallatszott a szabadba, a sátorba, melyben a császár a vestaszűzeket és kíséretét megvendégelte. Ott borozgatott Nero, tréfálgozott Chilonnal, forró szavakat suttogott a vestaszűzek fülébe, az arénában pedig tovább folyt a munka, a szögek a keresztények kezébe és lábába hatoltak, a lapátok zörögtek, míg a gödröket betömték, melyekben a keresztet álltak. Amaz áldozatok közt, kik csak később kerültek sorra, volt Crispus is. Egy véletlen folytán az oroszánok megkimélték, azért a keresztre szánták őt. Ő pedig, ki mindig kész volt a halálra, örült arra a gondolatra, hogy utolsó órája közeledik. Más színben volt, mint különben, teste lefogyott, csak egy repkényfüzér csavarodott ágyéka körül, fején rózsakoszorút viselt. De szeméből még mindig ugyanaz az erély villogott, arcán még mindig ugyanaz a szigorú kifejezés tükröződött, mint különben. Érzülete se változott meg, mert amint a cuniculumban Isten haragjával fenyegette a vadállatok bőrébe varrt hitsorsosait, úgy kelt ki ellenük most is, ahelyett, hogy vigasztalta volna őket.

- Adjatok hálát az Üdvözítőnek - kiáltá Crispus - hogy ugyanazon halált engedi meg nektek, amelylyel ő halt meg. Ezért talán megbocsátja bűneiteknek egy részét; de azért reszketsetek, mert igazságosságnak kell lennie és a bűnösöket nem várja olyan jutalom, mint az igazakat.

Hangos kalapácsütés kísérte szavait. Az áldozatok kezét és lábát a keresztre szögelték. Mindig több kereszt emelkedett az arénában, ő pedig ama testvéreihez fordult, akik saját keresztjőknél álltak és folytatá:

- Nyitva látom az eget, de látom a tátongó mélységet is. Nem tudom, miképp adhatok számot az Úrnak életemről, habár hittem benne és a rosszat gyűlöltem. Nem félek a haláltól, de a föltámadástól; nem félek a kínzásoktól, de Isten ítéletétől, mert közelg a kárhozat napja.

Ebben a pillanatban a legközelebbi sorokból egy hang szólalt meg, mely nyugodt, ünnepies hangon ezt mondá:

- Nem a kárhozat napja, hanem az irgalom napja, a megváltás és boldogság napja közeleg, mert azt mondom nektek, Krisztus maga köré fog gyűjteni titeket, megvigasztal és jobbjára ültet benneteket. Vigasztalódjatok, mert az ég megnyílik előttetek!

Mindenkinek szeme fölfelé irányult, sőt a kínozottak, kik már a kereszteken függtek, szintén fölemelték sáppadt arcukat és a beszélő oldala felé fordultak.

Ő pedig az arénát környező korlátig előre ment és keresztet vetett reájuk.

Crispus már kinyújtá karját ellene, hogy nyugalomra intse, de mikor a férfi arcába nézett, ismét leereszté kezét, térdre esett és suttogá:

- Pál apostol!

A cirkusz szolgáinak nagy csodálkozására most mindazok letérdeltek, kik még nem voltak a keresztfára szögezve. Tarsosi Pál pedig Crispushoz fordult és mondá:

- Crispus, ne ácsánkodjál ellenők, mert még ma veled lesznek a paradicsomban. Te azt hiszed, hogy ők elkárhoznak? De ki az, aki elkárhoztatja őket? Azt hiszed, hogy Isten kárhoztatja el őket, ki Fiát adá érettük? Vagy Krisztus kárhoztatja el őket, aki az ő bűneikért halt meg, amint most ők az ő nevéért halnak meg? És hogyan kárhoztathatna el valakit az, akinek szeretete mindenható? Ki fog panaszkodni az Úr választottai miatt? Ki mondja arról a vérről, melyet itt ontanak, hogy átkozott?

- Mindig gyűlöltem a rosszat! - viszonzá Crispus.

- Krisztus azt parancsolta, jobban szeressük az embereket, mint a rosszat gyűlöljük, mert az ő tanítása a szeretet és nem a gyűlölet.

- Halálom órájában vétkeztem! - kiáltá Crispus. És mellét verte.

A nézőtér egyik felügyelője az apostolhoz közeledett és kérdé:

- Ki vagy te, hogy beszélni mersz az elítéltekhez?

- Római polgár! - felelé Pál nyugodtan. Aztán Crispushoz fordulva, mondá: - Légy nyugodt, mert ez a kegyelem napja és halj meg békén, Istennek szolgája!

Ebben a pillanatban két szerecsen lépett Crispushoz, hogy őt a keresztre fektessék, ő pedig még egyszer körülnézett és kiáltá:

- Atyámfiái, imádkozzatok érettem!

A szigorú kifejezés eltűnt arcáról, édes béke tükröződött a különben oly merev vonásokon. Ő maga terjeszté ki karjait, hogy a munkát megkönnyítse és égre tekintvén, buzgóan imádkozni kezdett. Nem látszott érezni semmit, mert mikor a szögek kezein áthatoltak, teste nem vonaglott és arcán a fájdalom semmi kifejezése nem mutatkozott, imádkozott, mikor átszúrták lábait, imádkozott, mikor fölállították a keresztet és a földet körülötte elegyengették. Csak akkor húzta össze kissé az aggastyán szemöldökét, mintha haragudnék amiatt, hogy a pogányok megzavarják halálának édes békéjét, mikor a sokaság hangos kiabálással és nevetéssel ismét az amphitheatrumba tódult.

Eközben minden keresztet fölállítottak, úgy, hogy az aréna erdőhöz hasonlított, melyben haldokló emberek függtek. Ragyogó napsugár sütött a keresztekre és a vértanúk fejére. Az aréna mély árnyékban fekvő talaján a sugarak imbolygó szövedéket képeztek, melyből a sárga homok kicsillámlott. Olyan látvány volt ez, melyben a nézők minden élvezete abban állt, hogy szemtanúi az áldozatok lassú halálának. Eddig még soha nem láttak ily nagyszámú keresztet az amphitheatrumban. A szolgák csak ügygyel-bajjal birtak átvergődni. Crispust, mint a község egyik vénjét, egy roppant folyondárral befönt keresztre feszítették, éppen a császár emelvényével átellenben. Az áldozatok közül még egy se szenvedett ki, de néhányan elájultak. Senki se kiáltozott vagy kért kegyelmet. Számosan, fejüket vállukra vagy mellükre hajtva, úgy függtek ott, mintha álom nyomta volna el őket, számosan gondolatokba látszottak merülve,

számosan az égre néztek és még mozgatták ajkaikat. De ez a sok kereszt a megkínzott testekkel, ezek a hallgató áldozatok rendkívüli hatást idéztek elő. A nép, mely a lakomától jóllakva és jókedvre hangolva, hangos kiabálással tért vissza a cirkuszba, lassankint elhallgatott. Még a közönséges fogadásokba se bocsátkoztak, hogy ki fog legelőbb meghalni, amit mindig megtettek, ha kevesebb számú elitelt volt az arénában. A császár pedig unatkozni látszott, mert elfordult és nyakkendőjét lassú mozdulattal helyreigazította, míg arca álmos kifejezést mutatott.

Ebben a pillanatban Crispus, akinek szeme, mint valami ájulté vagy halotté, csukva volt, most fölnyitá szempilláját és Neróra nézett. Eközben arca ismét oly szigorú kifejezést öltött s szemében oly tűz szikrázott, hogy az augustiánusok egymás közt suttogni kezdtek s újjokkal reá mutattak. Végre a császár figyelmét is fölkel tették, mert a smaragdot nehézkesen szeméhez emelte.

Mély csend következett. A nézők szeme Crispusra irányult, ki jobb kezét mozgatta, mintha le akarná tépni a fáról. Melle fölemelkedett, bordái kidudorodtak és ezt kiáltá:

- Jaj neked! - anyagyilkos!

Az augustiánusok alig mertek lélegzeni, mikor ezt a halálos sértést a világ uralkodójának arcába vágta ezerek jelenlétében. Chilon mintegy megdermedve ült. A császár összereszt és a smaragdot kiejté kezéből. A nép is visszafojtá lélegzetét és egyre hatalmasabban hangzott Crispus szava a tág térben.

- Jaj neked, feleségednek és testvérednek gyilkosa, jaj neked, Antikrisztus! Mélység nyílik előtted, a halál kinyújtja kezét utánnad, sírod már kész. Jaj neked, eleven holttetem, félelem és rettegés közt fogsz meghalni, és kárhozott vagy örökre!...

Rettentő volt látni azon igyekvését, hogy kezét a keresztről leszakítsa. Hiszen hosszan kinyújtóztatott teste élő csontvázhhoz hasonlított. És fehér fejét oly kérlelhetetlenül rázta Nero felé, mint a végzet s e mozdulattal a rózsaszirmait, melyek halántékát koszorúzták, szerte-szét szórta.

- Jaj neked, gyilkos, mértéked betelt, órád elérkezett!

Még egy utolsó erőfeszítést tett és egy pillanatra úgy tetszett, mintha kezét a keresztről leszakítaná és fenyegetőleg a császárra emelné, de sovány karja hirtelen megmerevült, teste megtört, fejét lehajtá mellére és meghalt.

És lassankint a többi kereszték vértanúira is leereszkedett az örök álom.

TIZENHATODIK FEJEZET.

Uram - mondá Chilon - a tenger most oly síma, mint a faolaj és a hullámok aludni látszanak... Utazzunk Achájába! Ott Apolló dicsősége integet feléd, ott nagy diadalok várnak reád. Koszorúkat adnak neked, isteníteni fognak és az istenek mint hozzájuk hasonlót fogadnak, itt pedig, ó uram!...

Elhallgatott, mert alsó ajka oly hevesen kezdett reszketni, hogy még csak érthetetlen hangokat tudott adni.

- Utazunk, mihelyt a játékok véget értek - viszonzá Nero. - A keresztényeket már is sokan «innoxia corpora»⁷² névvel illetik; ha távoznám, mindenki ezt mondaná. Ugyan mit félsz, te korhadt gomba?

E szavaknál összeráncolta homlokát, de mégis kérdőleg nézett Chilonra, mintha felvilágosítást várna tőle, mert hidegvérűsége színlelt volt. A haldokló Crispus szavai megrémítették Nerót és a palotába visszatérvén, nem tudott aludni a dühtől és szégyentől, valamint a félelemtől.

A babonás Vestinius feszült figyelemmel kísérte ezt a beszélgetést. Most óvatosan körülnézett és titokzatos hangon mondá:

- Figyelj ennek az aggastyánnak a szavaira, uram. A keresztények hitében valami csodálatos van. Istenségük könnyű halált enged nekik, de talán valami bosszúálló istenség.

- Nem én vagyok az, aki ezeket a játékokat rendezi, hanem Tigellinus - viszonzá Nero gyorsan.

- Igen, én vagyok - jegyzé meg Tigellinus, aki meghallotta a császár válaszát. - Igen, én vagyok, de keveset törődöm valamennyi keresztény istennel. Vestinius fölfuvalkodott fickó, telve előítéletekkel és ez a vitéz görög meghal félelmében már egy kotlós tyúk láttára is, mely fölborzolt tollal csibéit védi.

- Egész helyes! - mondá Nero. - De mostantól fogva adj parancsot, hogy a keresztények száját betömjék vagy kivágják nyelvöket.

- A tűz majd elhallgattatja őket, ó isteni!

- Jaj nekem! - nyögé Chilon.

A császár, akibe kegyeltjének hetyke öntudata új bátorságot öntött, nevetni kezdett és az öreg görögre mutatva, mondá:

- Nézzetek ide! Így fest Achillesnek egy utóda!

Chilon tényleg szánalmas képet nyújtott. Fején a néhány hajszál egészen fehér lett, arca folyton nyugtalan, aggodalmas, nyomott ábrázatot mutatott. Sokszor elkábultnak, sőt eszméletlennek látszott. Gyakran nem is felelt a hozzá intézett kérdésekre, olykor pedig haragosan fölfortyant, úgy, hogy az augusztínusok nem merték őt ingerelni.

De most közel volt a kétségbeeséshez.

- Csináljatok velem, amit akartok, de a játékokra nem megyek többé! - kiáltá, kezeit tördelve.

⁷² Sérthetetlen testek.

Nero egy ideig reá nézett s aztán Tigellinushoz fordulva, mondá:

- Gondoskodjál róla, hogy ez a stoikus a kertekben közelemben maradjon. Látni akarom, milyen hatást gyakorolnak reá fáklyáink.

Chilon megrémült a császár fenyegető hangján.

- Uram - hebegé - szemeim nem fognak látni semmit, mert éjjel vak vagyok.

És a császár borzasztó nevetéssel felelé:

- Az éjszaka olyan világos lesz, mint a nappal.

Aztán a többi augustiánusokhoz fordult, akikkel a versenyfuttatásokról kezdett beszélni, melyeket a játékok befejezése után akart rendezni.

Petronius a göröghöz közeledett és karját megérintve, odasúgta neki:

- Nem megmondtam, hogy nem bírod kiállani?

Chilon csak azt felelte:

- Majd leiszom magamat!...

Kezét egy crater⁷³ után nyujtá, de nem birta ajkaihoz emelni. Vestinius elvette tőle az edényt, kissé közelebb ment hozzá és rémült, feszült hangon kérdé:

- A furiák üldöznek téged?

Az öreg ember, tátott szájjal és hunyorgó szemmel nézett reá, mintha nem értette volna meg őt.

- Hát a furiák üldöznek téged? - ismétlé Vestinius.

- Nem - viszonzá Chilon - de éj van körülöttem.

- Hogyan? Éjszaka? Az istenek irgalmazzanak neked! Hogyan? Éjszaka?

- Igen, rettentő, áthatolhatatlan éjszaka és valami körülöttem lappang és nekem jó. De hogy mi az, nem tudom és majd meghalok a félelemtől.

- Hogy vannak varázslók, arról mindig bizonyos voltam. Vannak rossz álmaid is?

- Nem, mert az álom kerül. Nem gondoltam, hogy így fogják őket büntetni.

- Sajnálod őket?

- Miért ontotok annyi vért? Hallottad-e, mit mondott a keresztrefeszített? Jaj nekünk!

- Hallottam! - felelé Vestinius halkán. - De hiszen gyujtogatók!

- Az nem igaz!

- És az emberi nem ellenségei.

- Az nem igaz!

- Megmérgezik a kútakat.

- Az nem igaz!

- Meggyilkolják a gyermekeket.

⁷³ Nagy, mély edény, melyben a régiek a bort vízzel keverték.

- Az nem igaz!

- Hogyan? - kiáltá Vestinius a legnagyobb ámulattal. - Hiszen te magad mondtad és te szolgáltattad őket Tigellinus kezébe.

- Azért van most éjszaka körülöttem és a halál közeledik hozzám... Néha úgy tetszik, hogy már meghaltam és ti szintén.

- Nem! Ők azok, akik meghalnak, mi még életben maradunk. De mondd csak, mi erősíti és vigasztalja őket halálukban?

- Krisztust látják!

- És az az ő Istenök? Hatalmas Isten-e?

Felelet helyett azt kérde Chilon:

- Miféle fáklyák azok, amelyeknek a kertekben világítaniok kell? Nem hallottad, mit mondott a császár?

- Jól hallottam és tudom is, mit jelent. Az olyan fáklyáknak a nevök «sarmenticii» és «semarii». A keresztényeket felöltöztetik a kátránnyal itatott kínzó tunikába, karókhöz kötik és meggyújtják őket. Iszonyatos büntetés. Bár ne állna bosszút Istenök emiatt a városon.

- Inkább ezt nézem meg, mert ennél legalább vér nem folyik. Parancsold meg egy rabszolgának, hogy a cratert tegye ajkamhoz. Szeretnék inni, de kiönteném a bort, mert kezem reszket az aggkor gyöngeségétől.

Eközben az augustiánusok is sokat beszéltek a keresztényekről. Az idős Domitius Afer gúnyolódott rajtuk.

- Oly sokan vannak - mondá - hogy mi se volna könnyebb, mint polgárháborút támasztaniok és emlékeztek reá, hogy egyszer attól tartottak, hogy védhetnék magukat. És most úgy vágatják le magukat, mint a juhok.

- Próbálják meg és válaszszanak maguknak más halálnemet! - mondá Tigellinus.

Erre Petronius azt mondá:

- Tévedtek! Ők mégis föl vannak fegyverkezve!

- Ugyan miképp?

- Ők erősek hitük folytán.

- Ez új módja a védekezésnek.

- Bizonyynyal. De még se mondhatjátok, hogy mint közönséges gonosztevők hálnak meg. Nem! Aki halálukat szemléli, azokat tartja gonosztevőknek, akik őket elítélték - vagyis minket és az egész római népet.

- Üres szavak! - kiáltá Tigellinus.

- Hic abdera!⁷⁴ - felelé Petronius.

A többiek pedig, megjegyzésének helyessége által némileg találva, csodálkozva néztek egymásra és mondták:

- Valóban, haláluk módjában van valami rejtelmes, sajátságos.

⁷⁴ Közmondásos kifejezés. Annyit jelent: «Bolond lyukból bolond szél fúj».

- Higyjétek el, ők Istenöket látják! - kiáltá Vestinius félvállról.

Az augustiánusok közül néhányan most Chilonhoz fordultak:

- Hah, öreg, te olyan jól ismered őket, mondd meg, mit látnak?

A görög tunicájára hányta a bort és felelé:

- Lélekben a föltámadást látják!

E szavaknál oly hevesen reszketett, hogy a közelében ülők hangos kacagásra fakadtak.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Vinicius egy idő óta többé nem töltötte otthon az éjeleket. Petronius azt gondolta, talán valami új terve van és most teljes erővel Ligiának az esquilinusi börtönből való kiszabadításán fáradozik, de nem akart e felől kérdezősködni, attól való félelmében, hogy a megkezdett munkát veszélyezteti. Ez a túlfinomult kételkedő bizonyos tekintetben babonás lett. Megszűnt csillagban bízni, mint eddig, mivel nem sikerült a leányt a mamertini börtönből megszabadítania.

Azonkívül most nem várt kedvező eredményt a fiatal ember fáradozásaitól. Az esquilinusi börtön, melyet nagy hirtelen a tűzvész alkalmával lebontott házak pincéiből készítettek, nem volt ugyan olyan borzalomkeltő, mint a régi Tullianum a Kapitóliumon, de százszor jobban őrizték. Petronius nagyon is jól tudta, miképp Ligiát azért vitték oda, hogy őt most megoltalmazák a haláltól és később az aréna gyötrelmeinek adják át.

Azért nem kételkedett rajta, hogy éppen ez okból úgy vigyáznak reá, mint a kincsre.

- A császár és Tigellinus - gondolta magában - nyilván egész különös látványosságban szántak neki szerepet, mely még borzasztóbb lesz, mint a többiek összesen, és Vinicius inkább Ligia romlását, mint menekülését segíti elő.

Vinicius szintén föladta a reménységet, hogy megszabadítja őt. Azt gondolta magában, egyedül Krisztus vezetheti ki őt a börtönből. A fiatal katona egyetlen gondolata és igyekeve most arra irányult, hogy őt még lássa a börtönben.

Az a gondolat, hogy Nazarius mint tetemhordozó bejutott a mamertini börtönbe, egy idő óta nem hagyta őt nyugodni s elhatározta, hogy ő is hasonló úton jár el.

Miután a «szagos barlangok» felvigyázóját rengeteg összeggel megvesztegette, ez végre szolgálai közé fogadta, kiket minden éjjel a börtönökbe küldött, hogy a holttesteket elszállítsák. Hogy Viniciust fölismerhetik, alig lehetett föltenni. A sötétség, a börtön rossz megvilágítása és álöltözete biztosan megvédték attól. Kinek is juthatott volna eszébe, hogy egy patricius, a konzulok hosszú sorának ivadéka e szolgák, e halottvivők közt van, kik ki voltak téve a börtönök és a «szagos barlangok» rossz gőzének, hogy oly munkára vállalkozik, amelyre az embereket különben csak a rabszolgaság vagy a végső szükség kényszerítette.

És örvendetes izgalom vett rajta erőt, mikor a várva-várt este elérkezett. Felövezé ágyékát, terpentembe mártott ruhát borított fejére és sok mással az esquilinusi börtönbe ment.

A praetoriánus örök nem okoztak semmi nehézséget, mert mindnyájan el voltak látva a szükséges «tesserá»-val, melyeket a centurio egy lámpa világánál megvizsgált. Néhány perc múlva megnyíltak a nagy vaskapuk előttük és beléptek.

Vinicius tág, boltozott pincét pillantott meg, amelyből más helyiségek sorába jutottak. Néhány lámpa bágyadt fénye világítja meg az emberekkel zsúfolt helyiségeket. E szegény teremtések közül néhányan a fal mellett végig nyújtózva, mintegy álomba merülten vagy holtan feküdtek. Mások nagy, a középen álló vizes edényeket fogtak körül, amelyekből oly mohón ittak, mint az oly emberek, akiket láz sorvaszt, mások ismét a földön ültek, könyököket térdükre támasztották, arcukat tenyerükbe rejtették, itt-ott alvó gyermekeket láttak, kik anyjuk keblére simultak. Köröskörül hangos nyögés, a betegek gyorsított lélegzete, heves sírás, imádságok suttogása, félhangosan énekelt himnuszok és közben a fölvigyázók káromkodásai voltak hallhatók. A levegő e boltozatokban az élők és holtak kigőzölgésétől meg volt fertőztetve. E komor helyiségekben ide s tova sötét alakok térferegtek s ha a lobogó világokhoz közelebb ment valaki, halvány, éhes embereket látott kihamvadt vagy lázasan csillogó szemmel, szederjes ajkakkal,

verejtékező homlokkal és összecsapzott hajjal. A betegek némelyike hangosan félrebeszél, mások vízárt kiabáltak, mások azt kérték, hogy vessenek véget szenvedéseiknek. És ez a börtön kevésbé borzasztó volt, mint a régi Tullianum. Vinicius a rettentő látványtól való iszonyatában alig birt lábán állani és a lélegzet elakadt mellében. Arra a gondolatra, hogy Ligia e nyomorúság közepett van, még a haja szála is égnek meredt s csak nehezen fojtá el a kétségbeesés fölkiáltását. Az amphitheatrum, a vadállatok fogai, a kereszthalál, minden jobb volt, mint ez az iszonyatos, a holttestek kigőzölgésével teli börtön, amelyben esdeklő emberi hangok minden sarokból azt kiálták:

- Vigyetek halálra bennünket!

Vinicius kezébe nyomta ujjának körmeit, mert hirtelen gyöngeséget érzett és attól tartott, hogy elveszti eszméletét. Minden, amit eddig átélt, minden szerelme, minden fájdalma háttérbe szorult a halál utáni egyetlen heves vágy előtt.

E pillanatban töszomszédságában megcsendült a «szagos barlangok» fölvigyázójának hangja:

- Mennyi halottatok van ma?

- Körülbelül egy tucat - viszonzá a börtönőr - de mielőtt beköszönt a reggel, még több lesz, mert ott a falak mellett már néhányan halálos tusában fekszenek.

És panaszkodni kezdett azon, hogy sok asszony elrejté holt gyermekét, hogy addig tartsa magánál, amíg csak lehet és ne kelljen odaadni a «szagos barlangok» számára.

- Csak a szag folytán találjuk meg a holttesteket, mely a levegőt, mely már elég romlott, még inkább megfertőzteti. Inkább rabszolga szeretnék lenni az ergastulumban - mondá - mint ezeket az elevenen rothadó kutyákat őrizni.

A barlangok fölvigyázója vigasztalta őt, amennyiben azt állította, hogy az ő szolgálata se könnyebb. Időközben Vinicius ismét beleélte magát a valóságba. Körülnézett a börtönben, de hasztalan kereste Ligiát tekintetével és önkénytelenül azt kérde magától, vajjon még életben van-e. A különböző pincéket frissen ásott folyosók kötötték össze egymással, de a sírásó szolgálai csak azokba a helyiségekbe léptek, amelyekből holttesteket kellett eltávolítani. Azért a fiatal tribúnt hirtelen félelem szállotta meg, hogy minden fáradozás, melyet kifejtett, hiábavaló volt.

Munkaadója szerencséjére segítségére jött.

- A holttesteket azonnal el kell vinni - mondá - a fertőzés leggyorsabban a holttestek által terjed s végre még ti is meghaltok a foglyokkal.

- Csak tizen vagyunk az összes pincék számára - viszonzá az őr - és nekünk is csak aludnunk kell.

- Itt hagyom négy emberemet nektek. Ők éjjel körüljárhatják a pincéket és megláthatják, ki halt meg időközben.

- Akkor holnap együtt iszunk, ha ezt megteszed. Parancs érkezett, hogy a holtak nyakát át kell szűrni. Biztosra akarnak menni és aztán tüstént a «puticuli»-ba kell őket vetni.

- Jó, de igazad van, holnap együtt iszunk - viszonzá a fölügyelő. Aztán kiválasztott négy embert, akik közt volt Vinicius is s a többieket magával vitte, mert azoknak kellett a holttesteket a «Szent Mihály lovára» tenniök.

Vinicius föllélegzett. Most legalább bizonyos volt, hogy megtalálja Ligiát.

Figyelmesen körülnézett az első boltozatban. Benézett a legsötétebb zugokba, melyeket alig világított meg fénysugár, szemügyre vette a falak mellett kinyújtózott alvókat, akik csak durva lepedőkkel voltak betakarva, megnézte a súlyos betegeket, kik a többiektől elkülönítve, egy sarokban feküdtek. De Ligiát nem találta. A második és harmadik boltozatban tett kutatásai is eredménytelenül maradtak.

Eközben késő lett és a holttesteket kihordták. A boltozatok összekötő folyosóin beosztott örök egymás után elaludtak, a sirástól kifáradt gyermekek hallgattak, a földalatti helyiségekben többé mi se volt hallható, mint hörgés, nehéz lélegzés és itt-ott imádság susogása.

Vinicius fáklyájával a negyedik helyiségbe ment, mely jóval kisebb volt, mint a többiek, a világot magasra tárta és körülnézett. És hirtelen megrendült, mert úgy tetszett neki, hogy a falban levő rácsos nyílás előtt Ursus óriási termetét látja.

Miután a fáklyát gyorsan eloltotta, hozzá közeledett és kérde:

- Ursus, itt vagy?
- Ki vagy te? - felelé az óriás, hozzá fordulva.
- Hát nem ismersz? - jegyzé meg a fiatal tribún.
- Hogy lehetne téged megismerni, mikor a fáklyát eloltottad?

De Vinicius ebben a pillanatban megpillantá a kedvest, aki egy köpönyegen, a fal tövében feküdt. Egy szót se szólt tovább és melléje térdelt.

Most megismerte őt Ursus.

- Dicsértessék a Krisztus! - mondá halkán. - De föl ne költsd őt, uram!

Vinicius folytonosan őt nézte könnyes szemével. A sötétség ellenére láthatta márvány-halványosságú arcát, lesóványodott karjait. Szíve örvendett látásán, de egyúttal heves fájdalom fogta el, mely szíve gyökeréig megrázkodtatá. Szánalma, tisztelete úgy erőt vett rajta, hogy arcára borult és ajkait ama köpönyeg szegélyéhez szorította, mely Ligiának fekvőhelyül szolgált.

Ursus egy darabig hallgatagon szemlélte őt, aztán megérinté tunicáját.

- Uram - mondá - hogyan jutottál ide... és azért jöttél-e, hogy őt megmentesd?

Vinicius fölemelkedett. Hatalmasan küzdött megindultsága ellen.

- Jelöld meg az eszközöket és módokat - viszonzá.
- Azt hittem, te magad eszelte ki azokat, uram. Egy mód már eszembe jutott...

Itt a rácsos nyílásra irányzá szemét, de aztán tüstént hozzátette:

- Igen... de odakünn zsoldosok állanak.
- Mintegy száz praetoriánus - felelé Vinicius.
- Akkor nem juthatunk át?
- Nem!

A ligiai homlokát dörzsölte és másodszor kérde:

- Hogyan jutottál ide?
- A gödrök föl vigyázójától tesserám van.

Vinicius elhallgatott, mintha hirtelen egy gondolat villant volna meg benne.

- Az Üdvözítő véérére! - kezdé újra sürgölődve - itt maradok. Ő elviheti tesserámat, fejét egy kendővel beburkolhatja, vállára köpönyeget vethet és ily módon elhagyhatja a börtönt. A rabszolgák között, akik a holttesteket hordják ki, van néhány surbankó fickó, azért a praetorianusok nem veszik észre Ligiát és ha egyszer Petronius házába ért, meg van mentve.

De a ligiai mellére horgasztá fejét és mondá:

- Ő nem fog beleegyezni, mert szeret téged, azonkívül beteg és így képtelen egyedül menekülni.

Egy idő múlva hozzátette:

- Ki szabadíthatja meg őt a börtönből, ha ti nem tehetitek, te uram és a nemes Petronius?

- Egyedül Krisztus szabadíthatja meg őt!

Mindketten elhallgattak. A ligiai pedig az ő egyszerű eszével azt gondolta:

- Hiszen Krisztus megmenthetne mindenkit, de mivel nem teszi, a kínzás és halál órája közel van.

Ő maga nyugodtan beletörődött volna sorsába, de sajnálta ezt a gyermeket, akit egykor karjain hordozott és életénél is jobban szeretett.

Vinicius újra Ligia mellé térdelt, a falban levő rácsos nyíláson át besütöttek a hold sugarai és jobban megvilágíták a beteget, mint az egyetlen lámpa, mely még a bejárat fölött lobogott.

Ligia kinyitá szemét és láztól forró kezét Vinicius karjára téve, mondá:

- Látlak... tudtam, hogy eljössz.

Vinicius megfogta kezét, homlokához, szívéhez szorította, aztán a fekvőhelyről kissé fölemelte kedvesét és hévvel keblére szorította.

- Nálad vagyok! - mondá. - Krisztus oltalmazzon és szabadítson meg, ó kedvesem!

Többet nem tudott mondani, mert szíve vérezett és mindent elkövetett, hogy nyugalma megőrizze.

- Beteg vagyok, Marcus - kezdé ismét Ligia - és meg kell halnom vagy itt a fogságban, vagy az arénában... az volt folytonos imádságom... hogy halálom előtt még egyszer lássalak... te eljöttél... Krisztus meghallgatott!

Vinicius képtelen lévén egy szót is kiejteni, csak még jobban szívéhez szorította őt, Ligia pedig folytatá:

- Már a másik börtön ablakán keresztül láttalak és azt is tudtam, hogy forrón vágyakoztál hozzám jutni. Az Üdvözítő most egy pillanatra visszaadta öntudatomat, hogy bucsút vehessünk egymástól. Most ő hozzá megyek, Marcus, de szeretlek és mindig szeretni foglak téged.

Vinicius erőt vett magán, el akarta nyomni fájdalmát, úgy, hogy nyugodtan csengő hangon mondhatta:

- Nem, kedvesem, nem halsz meg. Az apostol azt parancsolta, legyek erős a hitben és megígérte, hogy imádkozik éretted. Ő jól ismeri Krisztust, Krisztus szereti őt és mit se tagad meg tőle. Ha meg kellene halnod, nem parancsolta volna nekem Péter, hogy bízzam az Üdvözítőben, pedig azt mondá: «Légy nyugodt!» Nem, Ligia! Krisztus irgalommal lesz irántam. Ő nem

akarja halálodat. Ő nem fogja azt megengedni. Az Üdvözítő nevére esküszöm, hogy Péter imádkozik érte.

Rövid hallgatás következett. A bejárat fölött függő lámpa kialudt, de a hold fényesen besütött a rácsos nyíláson. A pince tulsó felén egy sarokból gyermeksírás hallatszott át. De csakhamar ismét minden elcsendesült. Kívülről behallatszott a praetoriánusok hangja, akik a bevégzett körjárat után a fal tövében duodecim scripta⁷⁵ nevű játékkal mulattak.

- Ó Marcus - mondá Ligia - maga Krisztus így kiáltott föl Atyjához: «Vedd el tőlem e keserű poharat!» és mégis ki kellett ürítenie. Krisztus maga a kereszten halt meg, és most ezek hálnak meg az ő nevéért. Tehát miért mentene meg egyedül engem? Hát ki vagyok én, Marcus? Hallottam, mikor Péter azt mondta, ő is mint vértanu hal meg és mi vagyok én hozzá képest? Mikor a praetoriánusok hozzánk jöttek, féltem a haláltól és a kínzástól, de most már többé nem félek. Lásd, milyen borzasztó ez a börtön, de én a mennyégbe megyek. Gondold csak meg, itt a császár, ott pedig az Üdvözítő és ő jóságos és irgalmas. És ott nincs halál. Te szeretsz engem, gondold meg tehát, mily boldog leszek. Ó drága Marcus, gondold meg, hogy egykor te is egyesülsz velem.

Itt elhallgatott és levegő után kapkodott. Egy idő múlva Ligia ajkához emelte Vinicius kezét.

- Marcus!

- Kedvesem!

- Ne sírj miattam és ne feledd, hogy ott egyesülsz velem. Rövid volt életem, de Isten nekem ajándékozta lelkedet; azért azt akarom mondani Krisztusnak, hogy ha meghalok is és szemtanuja léssz halálomnak, habár búban és szenvedésben maradsz hátra, még se lázadsz föl soha akarata ellen és mindig szereted őt. Szeretni fogod-e őt és türelemmel viseled-e el halálomat? Akkor ő örökre egyesít bennünket. Szeretlek téged és mindig nálad akarok lenni.

Ismét nehezen lélegzett és alig hallható hangon tette hozzá:

- Igérd meg ezt, Marcus.

Vinicius reszketve ölelte meg őt.

- A te szentelt fejedre! - mondá - Megigérem neked!

A hold bágyadt fényt vetett a beteg arcára, mely most ragyogott. Még egyszer ajkához szorította Vinicius kezét, miközben suttogá:

- Feleséged vagyok!...

Künn a szabadban a játéknál összegyűlt praetoriánusok zajos veszekedést támasztottak, de Vinicius és Ligia feledték a börtönt, félelmüket és szükségüket, az egész világot, mert égi béke költözött lelkükbe és halkan imádkozni kezdtek.

⁷⁵ Tizenkétvonalas játék. Egy deszkán játszották azt, mely mindkét oldalán tizenkét vonallal mezőkre volt osztva.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

Három napig, vagy inkább három éjjel mi se háborítá meg Ligia nyugalját. Mikor a szükséges munkát a börtönben elvégezték, mikor a holtakat az élőkől, a súlyos betegeket a könnyű betegektől különválasztották és a kifáradt örök a folyosókban lefeküdtek aludni, Vinicius abba a helyiségbe ment, ahol Ligia volt és nála maradt, míg a hajnalpír be nem hatolt a rácsos ablakon. Akkor a leányka Vinicius mellére támasztá fejcskáját és halkan szerelmükről és a halál utáni egyesülésökről beszélgettek. Gondolataikban és beszédeikben, sőt kívánságaikban és reménységeikben is öntudatlanul elszakadtak az élettől és elvesztettek minden érzéket a valóság iránt. Olyan emberekhez hasonlítottak, akiket egy hajóban a földtől eltaszítottak, többé nem látják a partot és lassankint elmerülnek a végtelenségben. Fokonként mind a ketten test nélküli lényekké, lelkekké váltak, kik kölcsönös szerelmükben, az Üdvözítő iránti szeretetükben találkoztak és készek voltak a földi életből kiszabadulni. Ugyan Vinicius szíve néha még fájdalmasan összehúzódott, néha új reménysugár is fölillant előtte, mikor a keresztrefeszítettnek irgalmára gondolt, de mindinkább elfordult minden földitől és a halálra való gondolatoknak adta át magát. Reggel, mikor kijött a börtönből, mintegy álomban nézett a világba, a városra, ismerőseire és arra, ami a napi élettel járt. Minden idegennek, mintegy a távolba veszőnek, hivságosnak és mulandónak tetszett neki. Sőt a kínzások se töltötték el többé félelemmel, mert azt hitte, hogy a teljes önzetlenség, a tökéletes megfeledezés önmagáról minden szenvedésen átsegíti. Mindkettőnek úgy tetszett, mintha már az örökkévalóságba mentek volna. Beszéltek szerelmükről és arról, hogy miképp akarták egymást szeretni s egymással élni, de közben csak a túlvilágra gondoltak és ha földi dolgokkal foglalkoztak, úgy tettek, mint az olyan emberek, akik hosszú útra indulnak és a készülletekről beszélnek. Körülöttük mély csend uralkodott; két szoborhoz hasonlítottak, melyek magányosan és elfeledve állnak a sivatagban. Egyetlen kívánságuk most abban állt, hogy Krisztus el ne válaszssa őket és mivel minden pillanat megerősíté őket bizalmukban, hitükben, úgy szerették őt, mint egy közbenjárót, ki végtelen boldogságra, végtelen örömekbe vezetni őket. Még a földön tartózkodtak, de a föld pora lehullott róluk. Lelkük oly szűzi és tiszta volt, mint a fényes könnyek. A halál borzalmai közt, a nyomorúság és szükség közt, e nyomorult börtönben mindkettőnek megnyílt az ég, mert a kedves megfogta Vinicius kezét és mint egy megváltott, mint egy szent az örök élet forrásához vezette őt.

Petronius elbámult, mikor látta, hogy Vinicius arcán mindig több nyugalom, sőt sajátos vidámság mutatkozott, melyet eddig még nem vett észre. Néha az a gondolata támadt, hogy Vinicius valami eszközt talált ki Ligia megmentésére és bántotta őt, hogy fiatal rokona nem avatta őt a titokba.

De nem tartóztathatá magát, hogy ne mondja neki:

- Te megváltozottnak látszol, miért nem tárod föl előttem bensődet, mikor segíthetek és segíteni akarok neked. Új intézkedéseket tettél?

- Igen - felelé Vinicius - de többé nem segíthetsz nekem. Halála után megvallom, hogy keresztény vagyok és követem őt.

- Tehát nincs többé reményed?

- Reménységem nagyobb, mint valaha. Krisztus egyesít vele és többé soha nem választanak el tőle.

Petronius ide s tova járkált az atriumban. Csalódás és türelmetlenség tükröződött arcán.

- Ahhoz nincs szükséged Üdvöztetőkre - mondá. - Thanatosunk⁷⁶ hasonló szolgálatot tehet neked.

Vinicius szomorúan mosolygott és viszonzá:

- Nem, édesem, de te nem akarsz megérteni.

- Nem akarlak és nem birlak - viszonzá Petronius. - Hosszú fejtegetésekre nem marad most időnk, de emlékszel-e, mit mondtál, mikor nem sikerült őt a Tullianumból megmentenünk. Elvesztém minden reménységemet, te pedig mikor haza tértünk, kijelentéd: «Erősen hiszek Krisztusban, ő visszaadhatja őt nekem!» Most adja vissza neked, ha hatalmában áll. Ha egy drága csészt a tengerbe dobok, isteneink közül egy se tudja nekem visszaadni és ha a ti Istenetek nem hatalmasabb, nem tudom, miért tiszteljem őt jobban, mint a régi isteneket.

- Ő visszaadja őt nekem! - viszonzá Vinicius.

Petronius vállat vont.

- Tudod-e - kérdé - hogy a keresztényeknek holnap a császár kertjeiben fáklyául kell szolgálniak?

- Holnap? - ismétlé Vinicius.

És a borzasztó valósággal szemben szíve görcsösen vonaglott a félelemtől és rémülettől. Hiszen azt gondolta, hogy talán ezek az utolsó órák, melyeket Ligiával eltölthet. Miután Petroniust elhagyta, gyorsan a barlangok felvigyázójához sietett, hogy tesseraját átvegye.

De itt nagy csalódás várt rá, mert a fővigyázó nem akart neki igazolványt adni.

- Bocsáss meg, uram - mondá. - Megtettem érted mindent, amit tehettem, de életemet nem tehetem kockára. A keresztényeket ma éjjel a császár kertjeibe viszik, a börtön hemzsegni fog a zsoldosoktól és főlebbvalóimtól. Ha fölsimernek téged, veszve vagyok gyermekeimmel együtt.

Vinicius belátta, hogy hasztalan lenne őt tovább sarkalni, de azzal a reménységgel kecsegteté magát, hogy a zsoldosok, kik már oly gyakran látták őt, talán tessera nélkül is megengedik neki a bemenetelt.

Az éj beálltával tehát egy zsákvászonból való tunicát vetett magára, beburkolta fejét kendővel és a börtön kapujához ment.

De aznap az igazolványokat még szorgosabban megvizsgálták, mint különben és ami még rosszabb volt, Scevinus centurio, egy szigorú, testtel-lélekkel a császárnak hódoló zsoldos, fölsimerte Viniciust. De e vaspáncélos mellben nyilván még pislogott a részvét egy szikrája az emberi szenvedés iránt, mert ahelyett, hogy a dárdával pajzsára ütött s ezzel riadót vert volna, félre hívta Viniciust s azt mondá neki:

- Térj vissza házádba, uram. Ismerlek, de hallgatni fogok, mivel nem akarlak tönkre tenni. Nem engedhetem meg a belépést, eredj haza és az istenek adjanak békét.

- Ugyan nem engedheted meg a bemenetelt - viszonzá Vinicius - de legalább engedd meg, hogy itt maradjak és lássam azokat, akiket elvisznek.

- Azt nem tiltják utasításaim - viszonzá Scevinus.

Vinicius a kapu előtt állva maradt és várt, míg az elítélteket kivezették. Éjfél tájban kitarult a börtön kapuja és a foglyok, férfiak, nők és gyermekek egész sora jelent meg, kiket fegyveres

⁷⁶ A halál génusza.

praetoriánusok fogtak körül. Fényes, holdas éj volt, úgy, hogy nemcsak a szerencsétlenek alakjait, hanem arcvonásait is tisztán meg lehetett különböztetni. Párosan lépdelt tova a hosszú, komor menet és a mély csöndet a praetoriánusok kezében levő fegyverek csörgése szakította meg. Oly sokat vittek el mellette, hogy azt lehetett volna gondolni, senki se maradt a börtönben.

A sor végén Vinicius egész tisztán látta Glaucus orvost, de se Ligia, sem Ursus nem volt az elítéltek között.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET.

A szürkület órája még be sem állott, mikor már nagy embertömeg árasztá el a császár kertjeit. Ezek a legnagyobb részt ittas emberek, kik ünneplő ruháikban és virágokkal koszorúzva, ujjongva, énekelve jöttek, roppant kíváncsiak voltak arra, hogy az új, nagyszerű látványosságot szemléljék. Ezek a kiáltások: «Semaxii! Sarmenticii!» hangzottak a Via Tectán, az Aemilius-hidon és a Tiberen túl, a Via Triumphalison, Nero cirkusza körül és tovább a vatikáni halomig. Ugyan már korábban is láttak Rómában karókhoz kötözött embereket, kiket elevenen elégettek, de még soha se láttak az előtt ily rengeteg sok áldozatot. A császár és Tigellinus, kik a keresztényekkel végezni és ezzel a börtönökből elterjedő járválynak is véget akartak vetni, megparancsolták, hogy a földalatti börtönöket ürítsék ki, úgy, hogy csak kevés, a játékok végére szánt elítélt maradt hátra. A tömeg el is némult ámulatában, mikor a kert kapuin belül ért. Minden fő- és mellék fasorban, melyek sűrű fák közt és rétek, tavak, halas tavak és virágágyak mellett húzódtak, szurokkal bekent karók állottak, melyekre a keresztényeket kötözték. A magasabban fekvő helyeken, messze láthatólag, egész sor oszlopokat és testeket lehetett észrevenni, melyeket virágok, mirtusz és repkény takartak, egész sor oszlopokat, melyek majd fölfelé, majd lefelé és oly messzire húzódtak, hogy a legközelebbiek, mint árbócok, a távolabbiak mint színes, a földbe erősített thyrusbotok vagy nyársak tűntek föl a szemnek. A nagy szám még a nézők várakozását is fölülhaladta. Azt lehetett volna gondolni, hogy egész népet kötöztek a karókhoz a rómaiak és a császár mulattatására. Sok ember megállt egyes oszlopoknál, ha valamely alak, vagy az áldozat kora vagy neme felkelté figyelmüket, szemügyre vették az arcot, a virágkoszorút, a repkényfüzéreket, aztán tovább és tovább mentek, csodálkozva kérdezvén magukban: Ezek tényleg csupa bűnösök? Lehetséges-e, hogy ezek az apró gyermekek, akik alig tudnak járni, Rómát felgyújtották? És a csodálkozás lassankint nyugtalanságba, bizonyos izgatottságba ment át.

Eközben este lett és az égen az első csillagok ragyogtak. Ekkor minden elítélthez egy rabszolga lépett égő fáklyával kezében és mikor a kert minden részében trombitaszó adott jelt a látványosságot megkezdésére, mindnyájan egy csapásra meggyújtották az oszlopokat.

A virágfüzerek alá rejtett, szurokkal itatott szalma tüstént hatalmas lángokra lobbant, melyek minden pillanatban tovább terjedtek, elperzselték a repkényfüzéreket és az áldozatok lábait körülnyaldosva, magasra csaptak. A nép elnémult, mikor a kertekben egyetlen iszonyatos panasz, egy jajkiáltás hangzott föl. Néhány áldozat a csillagos égre emelte fejét és himnuszt kezdett énekelni Krisztus tiszteletére. A nép figyelt. De még a legkeményebb szíveket is iszonyat fogta el, mikor a gyermekek az alacsony oszlopokon szívszaggató hangokon kiáltozák: «Anyám, anyám!» Borzalom járta át még az ittas nézőket is az ártatlan kisdedeknek a fájdalomtól eltorzult arcai láttára, kiket a füst fojtogatni kezdett. A lángok föllobogtak, mindig új rózsa- és repkénykoszorúkat perzseltek el. A fő- és mellék fasorok meg voltak világítva, a facsoportok, a gyepek és virágágyak is meg voltak világítva, a víz a halas tavakban és a tavakban vöröses fényt öltött, a fák rezgő levelei vöröseknek látszottak és minden oly világos volt, mint nappal. Mikor az elégett testek szaga a kerteket betöltötte, a rabszolgák füstölő serpenyőket hoztak és az oszlopok között külön készített myrrhát és aloét szórtak reájuk. Itt-ott fölkiáltás hangzott a tömegben - vajjon részvétből vagy ittas örömtől-e, nem lehetett megkülönböztetni - és a fölkiáltások minden pillanatban szaporodtak a növekvő tűzzel, mely az oszlopokat körülvette, míg az áldozatok mellét nyaldosta, tüzes lehelletével a hajat fejükön megperzselte, megfeketült arcukat félig eltakarta és végre még magasabbra csapott, mintha annak a hatalomnak győzelmét és diadalát akarná mutatni, mely a tüzet gerjesztette.

A látványosság kezdetén a császár négy fehér lótól húzott pompás quadrigán jelent meg a nép között. Kocsihajtó ruhát viselt a «zöldek» színével, amely párthoz tartozott egész udvarával együtt. Utánna más kocsik következtek, telve pompás ruhájú senátorokkal, papokkal, ittas bacchansokkal, kik szőlőlevelekkel díszített, teli korsókat tartottak kezökben és szilaj kurjongatásokat hallattak. Ez a fényes menet «evoé»-kiáltások közt haladt a kert fő fasorain át, a füst és az emberi fáklyák között. A császár, ki Tigellinuson kívül Chilont is kocsijába rendelte, akinek iszonyatában gyönyörködni akart, maga hajtá a lovakat és lépésben haladva, az égő testekre pillantott és a sokaság kiáltásaira figyelt. Amint ott állt a magas, aranyozott quadrigán, körülvéve az embersokaságtól, mely meghajtá magát előtte, amint ott állt a tűz fényében, a triumphator arany koszorújával fején, fölülmulta egész környezetét, az udvari embereket és a népet; óriáshoz hasonlított, akiben emberfölötti erők székelnek. Karjait széttárván, hogy a gyeplőket tartsa, a tömeget mintegy megáldani látszott. Szemével hunyorgatva, mosolyogva nézett körül, úgy ragyogott, mint a nap, vagy mint egy rettentő, de fölséges és hatalmas istenség.

Néha megállt, hogy egy fiatal leányt jobban megnézzon, akin a lángok fölcsapkodtak, vagy egy gyermek görcsösen eltorzult arcát, aztán tovább hajtott, a szilaj, tomboló embertömegtől kísérve. Néha üdvözetül meghajtá magát, aztán hátra dőlt, meghúzta az arany gyeplőket és Tigellinusszal beszélt.

A nagy szökőkútnál, hol a főutak keresztezték egymást, elhagyta a quadrigát és miután kísérőinek intett, a sokaság közé keveredett.

Tapsok és hangos kiáltások üdvözltek őt. A bacchansok, nimfák, senátorok, augusztinusok és zsoldosok rögtön örületes táncban körülvették őt, ő pedig, egyik felől Tigellinusszal, másfelől Chilonnal megkerülte a szökőkútát, amelynél több élő fáklya égett és mindegyiknél megállt, miközben megjegyzéseket tett az áldozatokra, vagy gúnyt űzött az öreg görögből, akinek arcán határtalan kétségbeesés tükröződött.

Végre megállt egy magas, mirtuszszal díszített és szőlőlevelekkel befuttatott oszlop előtt. A vörös, fölcsapó lángok csak az áldozat térdeit érték el, de az arc eleintén nem volt fölismerhető, mivel füstbe volt burkolva. Mikor egy idő múlva a könnyed fuvalom a füstöt elhajtotta, egy aggastyán arca lőn látható szürke, mellig leérő szakállal. E látványra Chilon, mint megsebzett kígyó vonaglott és ajkairól oly kiáltás hangzott, mely inkább varjúkárogáshoz, mint emberi hanghoz hasonlított.

- Glaucus! Glaucus! - kiáltá.

Tényleg Glaucus volt, aki az égő oszlopról lenézett reá. Még élt, arca a fájdalomtól el volt torzulva, de lehajtá fejét, mintha utoljára akarná látni hóhérját, azt az embert, aki őt elárulta, nejétől, gyermekeitől megrabolta, ellene gyilkossági merényletet követett el és aki őt, miután mindezt Krisztus nevében megbocsátotta neki, a poroszlók kezébe szolgáltatta. Még nem volt ember, akin más ily rettentő, ily véres méltatlanságot követett volna el. És most a lángok az áldozat körül lobogtak, míg a hóhér sértetlenül előtte állt. A vértanú szeme merően a görög arcára volt szögezve. Néha a füst eltakarta, de ha a szél elfújta, Chilon ismét magára irányozva látta a merev tekintetet. Összeszedte magát és menekülni akart, de nem volt hozzá ereje. Úgy tetszett neki, hogy lába oly nehéz, mint az ólom és egy láthatatlan kéz emberfölötti hatalommal fogja őt. Mintegy megdermedve, csak azt érezte, hogy a mérték most betelt, hogy valami sajátságos történik vele, hogy elég szenvedést és gyötrelmet látott és hogy minden eltűnik körülötte - a császár, az udvari emberek, a népsokaság. Úgy tetszett neki, hogy mérhetetlen, iszonyatos ür körbezi őt, amelyben mi sem látható, mint a vértanú szemei, melyek a bírói szék elé idézték őt. És az mindig mélyebbre hajtá fejét és folytonosan őt nézte. A jelenlevők

kitalálták, hogy e kettő közt valami rendkívüli dolog történik és a mosoly elhalt minden ajkon. Chilon arkifejezése szinte iszonyatkeltő volt, mert a félelem és gyötrellem úgy eltorzította, mintha az ő teste lett volna a lángok martaléka. Hirtelen megtántorodott és karjait fölfelé nyújtva, iszonyatos, szívszaggató hangon kiáltá:

- Glaucus! Krisztus nevében! Bocsáss meg nekem!

Köröskörül csend lett. A jelenlevők megborzongtak és minden szem önkénytelenül fölfelé irányult.

A vértanú feje lassan megmozdult és mint valami nyögés, halkan hangzott:

- Megbocsátok neked!

Chilon arcra veté magát és hangosan üvöltve, mint egy vadállat, mindkét kezével a földbe kapott és azzal hinté be fejét.

Eközben a lángok fölcsaptak, égették a vértanú mellét és arcát, megsemmisíték fején a mirtusz-koszorút és meggyújták az oszlopon lobogó szalagokat, mely most föllobbant és fényes világosságot terjesztett messzire.

Mikor Chilon rövid idő múlva ismét fölemelkedett a földről, arca úgy megváltozott, hogy az augusiánusok más embert véltek látni maguk előtt. Szeméből szokatlan fény sugárzott, vonásain bizonyos elragadtatás tükröződött és a még kevéssel előbb oly gyöngy, bágyadt görög most oly paphoz hasonlított, ki, istenségétől megvilágosítva, új tanítást akar hirdetni.

- Mi történik vele? - Megörült! - mondá több hang.

Ő pedig a körülállókhoz fordult és jobb kezét kinyújtva, átható hangon kiáltá, úgy hogy nemcsak az augusiánusok hallották őt, hanem az egész nép is megérthette:

- Rómaiak! halálomra esküszöm, hogy itt ártatlanokat végeznek ki. Ott áll a gyújtogató!

És közben Neróra mutatott.

Mély csend következett. Az udvari emberek mintegy megdermedtek. Chilon pedig még mindig ott állt kinyújtott karral és újjával a császárra mutatott. Hirtelenül leírhatatlan tombolás támadt. A tömeg, mint a vihartól korbácsolt hullám, az öreg felé rohant, hogy jobban lássa őt. Itt-ott ez a kiáltás hallatszott: «Fogjátok meg őt!» És: «Jaj nekünk!» ez hangzott köröskörül. Pisszegés, füty hallatszott.

- Ahenobarbus! Anyagyilkos! Gyújtogató! - kiáltá a nép. A forrongás minden pillanatban nőttön-nőtt. A bacchansok, hangosan sikoltozva, a kocsikra menekültek. Néhány oszlop, szikraesőt szórva szét, ledőlt és még inkább növelte a zűrzavart. A vakon előre rohanó ember-tömeg magával ragadta Chilont, a kert belsejébe.

Eközben az oszlopok csaknem teljesen leégtek mindenütt, egy részök keresztben hevert az utakon, a fasorokat füsttel, szikraesővel és az égett fa és elégett emberi testek szagával töltve meg. Távol és közel nem volt semmi világosság látható. Csaknem teljes sötétség uralkodott a kertekben. A tömeg nyugtalanul, komoran és megzavarodva tolongott a kapukhoz. A történeteknek híre szájról-szájra kelt, a tényeket lassankint elferdítették, másképp adták vissza, mint valósággal voltak. Némelyek azt mondták, a császár elájult, némelyek, hogy bevallotta, miképp ő a gyújtogató, sokan azt állították, hogy súlyosan megbetegedett és ismét mások, hogy félholtan, kocsin vitték el őt. Itt-ott a keresztények javára hangok voltak hallhatók.

- Ha nem ők gyújtották föl Rómát, miért ontottak annyi vért, miért kellett annyi kint elszenvedniök? Nem bosszúlják-e meg az istenek az ártatlanok halálát és aztán milyen «piaculával»⁷⁷ lehet a haragvókat kiengesztelni?

Mindig gyakrabban így jelezték a keresztényeket: «innoxia corpora».⁷⁸ Az asszonyok hangosan siratták a gyermekeket, kiket a vadállatok elé dobtak, a szegény kicsinyeket, kiket keresztre feszítettek vagy e szerencsétlen kertekben elégették. A részvét nyilatkozatain kívül lassankint hangos átkozódások hangzottak a császár és Tigellinus ellen. De voltak emberek is, akik, magukat erőnek erejével mérsékelve, azt kérdezték maguktól és másoktól:

- Miféle istenség az, ki oly erőt ad, hogy a kínokat és halált türelmesen elviseljék?

És gondolatokba mélyedve, haza tértek.

Chilon eközben a kertekben bolyongott anélkül, hogy tudná, merre forduljon. Csak most érezte ismét, hogy ő gyöngé, megtört aggastyán volt. Néha egy megszenesedett emberi testben botlott meg, néha egy oszlopnak ment, amelyből szikraeső hullott, néha meg leült és merev, üres pillantással nézett körül. A hold kisütött a fák között és sáppadt fényét elárasztá a fasorokra, a megfeketült oszlopokra és a félig elégett, a fölismerhetetlenségig eltorzult áldozatokra. De az öreg görög azt hitte, hogy a hold tányérjában Glaucus arcát látja, akinek tekintetétől még mindig üldözve vélte magát és fölkereste a sötétséget. De hamarosan ismét előjött és mintegy ismeretlen hatalomtól űzve, önkénytelenül a szökőkút felé irányzá lépteit, hol a vértanú kilehelte lelkét. Ekkor egy kéz érinté meg karját. Az aggastyán megfordult és mikor egy idegent látott maga előtt, ijedten fölkiáltott:

- Ki van itt? Ki vagy te?

- Tarsosi Pál, az apostol.

- Én kárhozott vagyok örökre... Mit akarsz?

És az apostol viszonzá:

- Az örök üdvösségre akarlak vezérelni!

Chilon egy fatörzshöz támaszkodott. Térdei reszkettek, karjai lankadtan lógtak le testén.

- Számomra nincs többé üdvösség és megváltás - mondá tompán.

- Nem hallottad, hogy Isten a bűnbánó latornak a kereszten bocsátott meg? - kérdé Pál.

- Tudod-e, mit csináltam?

- Láttam fájdalmadat és hallottam, miképp tettél bizonyosságot az igazságról.

- Ó uram!...

- És ha Krisztus egyik szolgálója kínos halála órájában megbocsátott neked, hogy ne bocsátana meg neked Krisztus?

Chilon kétségbeesetten szorítá halántékára két kezét.

- Bocsánat! Van-e számomra bocsánat?

- A mi Istenünk az irgalom Istene - felelé az apostol.

⁷⁷ Engesztelő áldozatok.

⁷⁸ Sérthetetlen testek.

- Vajjon irgalmas lesz-e irántam is? - ismétlé Chilon szakadatlanul és hangosan nyögött, mint az olyan ember, akinek nincs ereje arra, hogy fájdalmát és gyötrelmét tovább elviselje. - Pál azonban így szólt:

- Támaszkodjál reám és jöjj velem!

És karját megfogva, az egymást keresztező fasorokon át vezette őt, a szökőkút csobogásától kísérve, mely az éjjeli csöndben a vértanúk holttestei fölött sírni látszott.

- A mi Istenünk az irgalom Istene - ragadá meg a szót újra az apostol. - Ha a tenger partján állnál és köveket dobálnál bele, kitölthetnéd-e azzal mélységét? Azt mondom neked, Krisztus irgalma olyan mint a tenger, az emberek vétke és bűne úgy elmerül benne, mint a kövek a mélységben. És azt mondom neked, az ő irgalma olyan, mint az ég, mely a hegyek, országok és tengerek fölé borul, mert ott van mindenütt, nincsenek határai, nincs vége. Te sokat szenvedtél Glaucus oszlopa előtt és Krisztus is látta szenvedéseidet. Anélkül, hogy félnél attól, ami holnap érhet téged, kijelentéd: Ez a gyujtogató! És Krisztus megemlékezik szavaidról, mert a gonosz és a hazugság eltűntek szivedből, csak mérhetetlen fájdalom maradt benne... Kövess engem és halld, amit neked hirdetek: Lásd, én is gyűlöltem őt és üldöztem választottjait. Nem kerestem őt és nem hittem benne, míg ki nem nyilatkoztatta nekem magát, míg engem is meg nem hívott. Ő a szeretet, az irgalom. Most félelemmel és szükséggel látogatott meg téged, hogy magához hívjon. Te gyűlölted őt, ő pedig szeretett téged. Te a kínoknak adtad követőit, ő pedig meg akar bocsátani és az üdvösségre akar vezetni téged.

Iszonyú zokogás szakadt föl a sajnálatraméltó ember kebléből, oly zokogás, mely szíve mélyéig megrendíteni látszott őt és ő meghajolt az apostol erős akarata előtt, aki úgy vezette őt, mint a zsoldos a foglyot vezeti.

Egy idő múlva az apostol újra kezdé:

- Kövess engem, hozzá vezetlek téged. Mi más okból jöttem volna hozzád? Ő parancsolta nekem, hogy emberi lelkeket nyerjek meg a szeretet nevében és az ő szolgálatára szenteltem magamat. Te azt véled, átkozott vagy és én azt mondom, higgy ő benne és a megváltás várakozik reád. Te azt hiszed, ő gyűlöl téged és én ismétlem, hogy ő szeret téged. Nézz reám! Mikor még nem hittem benne, szívem teli volt vétkekkel és most az ő szeretete pótolja atyámat, anyámat, a hatalmat és gazdagságot. Egyedül ő rajta nyugszik minden üdvösség, egyedül ő ismeri szenvedésedet, látja szükségedet, elveszi aggodalmadat és fölemel magához téged!

Igy szólván, Chilon a szökőkúthoz vezette, melynek ezüst sugara a holdfényben ragyogott. Köröskörül mély csend uralkodott, mert itt a rabszolgák már eltakarították a megszenesedett oszlopokat és a vértanúk holttesteit.

Chilon nyögve borult térdre és arcát tenyerébe rejtve, egy ideig mozdulatlanul maradt. Pál pedig a csillagok felé fordítá arcát és hangosan imádkozott:

- Uram, tekints erre a szerencsétlenre, az ő szenvedésére, könnyeire, fájdalmára. Irgalom ura, ki bűneinkért ontád ki véredet, bocsáss meg neki kínszenvedésedért, halálodért és föltámadásodért. Aztán elhallgatott, de halkán imádkozva, még sokáig a csillagokra nézett. Ekkor lábainál ez a fölkiáltás hallatszott, mely inkább nyögéshez hasonlított:

- Krisztus! Krisztus! Bocsáss meg nekem!...

Pál a szökőkúthoz lépett, tenyerével vizet merített és aztán visszatért a térdeplőhöz.

- Chilon! - mondá - én megkeresztellek téged az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében. Amen! Chilon fölemelte fejét, kitérte karját és ebben a helyzetben maradt mozdulatlanul. A hold teljes fénye fehér hajára és halvány, mozdulatlan, mintegy megdermedt arcvonásaira

sütött. Perc mult perc után; Domitiánus kertjeinek nagy madárkalitkáiban a kakasok kukorikolni kezdtek és ő még mindig mozdulatlanul, térden állt, mint valami kőszobor.

Végre megemberelte magát, fölállt és az apostolhoz fordulva, kérdé:

- Mit tegyek halálom előtt, uram?

Pál föltrezzent ama végtelen hatalomról való elmélkedéseiből, melynek még olyan ember sem állhatott ellent, mint ez a görög, és felelé:

- Bizzál az Úrban és tégy bizonyosságot az igazságról!

Együtt hagyták el a kertet. A kapuban az apostol még egyszer megáldá az aggastyánt, aztán elváltak. Chilon maga sürgette azt. Hiszen azt gondolta magában, hogy a történetek után a császár és Tigellinus bosszújától kell tartania.

És nem csalódott. Lakása praetoriánusoktól volt körülvéve, kik őt elfogták és Scevinus vezetése alatt a Palatinusra vitték.

Nero aludni tért, de Tigellinus várta a szerencsétlen görögöt és hidegvérű, de vészjósló arccal fogadta.

- Felségsértést követtél el - mondá - és büntetésed nem marad el. De ha holnap az amphitheatrumban kijelented, hogy ittas és örült voltál és a keresztények a gyújtogatók, büntetéseden enyhítenek és a megvesszőzéssel és számkivetéssel megszabadulsz.

- Azt nem tehetem, uram - felelé Chilon halkán.

Tigellinus lassan hozzá ment és épp oly halk, de borzasztó hangon kérdé:

- Hogyan, mit nem tehetsz, te görög kutya? Hát nem voltál ittas és nem fogod föl, mi vár rád? Nézz oda!

E szavaknál az atrium egyik félhomályos sarkába mutatott, hol egy hosszú fapad mellett négy thrák rabszolga állt, kezökben kötelekkel és harapófogókkal.

De Chilon viszonzá:

- Nem tehetem, uram!

Igazi düh fogta el Tigellinust, de még uralkodott magán.

- Láttad-e - kérdé - hogyan kell meghalniok a keresztényeknek? Hasonló halált akarsz-e szenvedni?

Az öreg ember fölemelte sáppadt arcát, egy darabig halkán mozgató ajkait, aztán mondá:

- Én Krisztusban hiszek!

Tigellinus álmélkodva nézett reá.

- Valóban megőrültél, te kutya!

A visszafojtott düh hirtelen kitört és minden korlátot ledöntött. Chilonra ugorva, mindkét kezével megragadta szakállát, az aggastyánt földre teperte, lábával tapodta és folyton kiáltozá, miközben hab jött ki száján:

- Visszavonod! Vissza kell vonnod!

- Nem tehetem! - viszonzá Chilon, aki képtelen volt fölkelni.

- Akkor kínozzátok meg!

E parancsra a thrákok megragadták az öreg embert, a padra fektették, odakötözték és a fogókkal sovány karjait összeszorították. És míg őt megkötözték, alázatosan csókolgatta kezöket, aztán behúnyta szemét és arca olyan lett, mint a halotté.

Még élt, mert mikor Tigellinus föléje hajolt és ismét kérde:

- Vissza akarod-e vonni? Halvány ajkai kissé mozogtak és alig hallható suttogással mondá:

- Nem... tehetem!

Tigellinus megparancsolá a szolgáknak, hogy szüneteljenek. Arcát eltorzítá a harag, tanács-talanul járkált ide s tova az atriumban. Végre nyilván új gondolata támadt, mert a thrákokhoz fordult és mondá:

- Tépjétek ki a nyelvét!

HUSZADIK FEJEZET.

Az amphitheatrumokban az «Aureolus» című drámát gyakran két, teljesen elkülönített színpadon adták. De a császár kertjeiben történt esemény után ettől a szokástól eltértek, mert a keresztrefeszített rabszolga halálát, akit a drámában egy medve tép szét, valamennyi nézőnek látnia kellett. Máskor egy bőrbe varrt színész ábrázolta a medvét, de ezúttal egészen természetű előadást akartak adni. Ez Tigellinus új ötlete volt. Nero kezdetben vonakodott a játékon jelen lenni, de kegyeltje rábeszélő tehetségének sikerült őt az ellenkezőre hangolni. Tigellinus előadta, hogy a történetek után kötelessége magát a nép előtt mutatni s egyúttal kezeskedett arról, hogy a keresztrefeszített nem fogja őt gyalázni, mint Crispus. A nép kissé betelt a vérontással, azért sorsjegyek és ajándékok kiosztását, valamint esti lakomát ígértek neki, mert a játéknak este, a fényesen kivilágított amphitheatrumban kellett lefolynia.

Az amphitheatrum már a szürkület beálltával megtelt. Az augustiánusok, Tigellinusszal élükön, mind megjelentek, nemcsak a látványosság kedvéért, hanem azért is, hogy kimutassák a császár iránt változatlan hűségüket és Chilon iránti fölháborodásukat, akiről most egész Róma beszélt.

Megsúgták egymásnak, hogy a császár roppant dühösen tért vissza a kertekből, az álom kerülte őt, félelem töltötte el, különös látomásai voltak és másnap azt a szándékot fejezte ki, hogy Achajába utazik. Mások ismét tagadták ezt és azt állították, hogy most annál kérlelhetlenebbül lép föl a keresztények ellen. De nem hiányoztak olyan aggódó lelkek sem, akik azt jövendőlték, hogy a Chilontól a császár szemébe vágott vádak a legrosszabb következményeket vonhatják maguk után. És voltak sokan, kik merő emberiességből arra kérték Tigellinust, hogy álljon el a további üldözésektől.

- Lássátok, hová juttok - mondá Barea Soranus - a nép bosszúját akartátok magatokról elhárítani és azt a hitet akartátok benne kelteni, hogy a bűnösök elveszik igazságos büntetésüket és éppen az ellenkezőt érték el.

- Csakugyan úgy van! - jegyzé meg Antistius Verus. - Most azt súgja egyik a másiknak, hogy a keresztények ártatlanok. Ha ezzel bölcseségeket akarjátok megmutatni, igaza volt Chilonnak, mikor azt mondta, hogy agyvelőtök elérne egy dióhéjban is.

Tigellinus azonban hozzá fordult és mondá:

- Az emberek azt is suttojják egymásnak, hogy Servilia leányod, Barea Soranus, és a te feleséged, Antistius, keresztény rabszolgáikat elrejtették, hogy őket megvédjék a császár haragja ellen.

- Az nem igaz! - kiáltá Barea ijedten.

- Az elvált asszonyok tönkre akarják tenni feleségemet, akinek erényére irigykednek! - mondá Verus, nem kevésbé megrémülve.

A többi augustiánus eközben Chilonról beszélt.

- Mi a kő ütött hozzá? - mondá Eprius Marcellus - hiszen ő maga szolgáltatta a keresztényeket Tigellinus kezébe és koldusból gazdag emberré lett. Nyugodtan élhette volna le napjait, biztos lehetett volna az ünnepies temetésről és szép síremlékről, de nem! Hirtelen eszébe jut, hogy mindent kockára tegyen és magát is tönkre tegye. Valóban meg kellett örülnie.

- Nem örült, hanem kereszténynyé lett - viszonzá Tigellinus.

- Lehetetlen! - mondá Vitellius.

- Nem megmondtam-e már réges-régen? - veté közbe Vestinius. - A keresztényeket megölhetitek, ha akarjátok, de Istenségök ellen nem harcolhattok. Az hozzáférhetetlen. Hát nem látjátok, mi történik? Én nem gyújtottam föl Rómát és ha a császár megengedné, mégis azonnal hekatombát áldoznék föl istenségüknek. És a többieknek is mindazt kellene cselekedniök, mert ismétlem: ő hozzáférhetetlen. Jól jegyezzétek meg szavaimat.

- És én más valamit mondtam nektek - mondá Petronius. - Tigellinus ugyan nevetett, mikor azt állítottam, hogy a keresztények fegyverekkel vannak ellátva, de most még tovább megyek és kijelentem: az ő fegyvereik győzedelmeseek!

- Hogyan? Mit gondolsz? - kérdé néhány hang.

- Polluxra! Ha egy Chilon nem állhat nekik ellent, akkor ki fog nekik ellenállani! Ha be nem látjátok, hogy minden látványosság után igen sokan a kereszténységre térnek, rosszul ismeritek a rómaiakat, akkor elmehettek rézműveseknek vagy az emberek szakállát nyírhatjátok s az által minden esetre jobban megtudjátok, mit gondol a nép és mi történik a városban.

- Tiszta igazságot beszél! Diana szent ruhájára mondom! - kiáltá föl Vestinius.

Barea pedig Petroniushoz fordult:

- Mi a te végső következtetésed?

- Én ott végzem, ahol ti elkezdtétek: elég a vérontásból!

Tigellinus gúnyosan reá nézett és mondá:

- Ezzel nem értek egyet teljesen.

- Azt képzelhetem. És tudom, hogy ha saját fejednek nincs elég esze, van még egy második fejed a botodon⁷⁹ - viszonzá Petronius.

A társalgást Nero belépése szakítá meg, ki Pythagorasszal jelent meg. Erre mindjárt megkezdődött az előadás, mely eleintén csekély figyelmet keltett, mivel elméjében mindenki Chilonnal foglalkozott. A vérontáshoz és kínzásokhoz szokott nézők unatkoztak, pisszegtek, oly nyilatkozatokat hallattak, melyek kevésbé hízeltőleg hangzottak a császárra és viharosan követelték a jelenetet a medvével, mely egyedül kelté föl érdeklődésüket. Ha nem lett volna reményük az ajándékok kiosztására és az elítéltnék látására, a látványosság nem lett volna képes őket tovább lebilincselni.

Végre elérkezett a réges-régen várt pillanat. A cirkusz két szolgája először egy keresztet hozott be, mely oly alacsony volt, hogy a medve, ha hátsó lábaira állt, elérhette a vértanú mellét, aztán bevezették, vagy inkább bevonszolták Chilont. Bokáit a lábán eltörték s támogatás nélkül nem tudott járni. Lefektették és oly gyorsan a keresztre szögezték, hogy a kíváncsi augusztianusok alig láthatták őt és csak a kereszt fölállítása után fordult minden szem feléje.

De az aggastyánban a régi Chilon alig volt ismét fölismerhető. A Tigellinustól reá szabott kínzás óta minden vércsepp eltűnt arcából, csak szakállán látszottak vörös foltok - a nyomok, melyeket nyelvének kiszakítása hagyott hátra. Az átlátszó bőr alól a csontok egészen kiálltak, esztendőkké öregebbnek és teljesen fölsozlottnak látszott. De míg szemei az előtt nyugtalan, álnok pillantással birtak, míg az előtt leskelődő arcán mindig bizonyos félelem és nyugtalanság volt látható, most oly nyugalom tükröződött arcán, mely különben csak az alvók vagy halottak tulajdona szokott lenni. Talán a keresztén függő latorra való emlékezés, akinek Krisztus megbocsátott, öntött beléje bátorságot és bizalmat, talán lelke mélyéből föl is kiáltott az irgalmas

⁷⁹ Lengyel szójáték.

Istenhez: «Ó Uram, úgy martam, mint egy mérges kígyó, de egész életemben nyomorult voltam, éhséget szenvedtem és lábbal tapostak, megfenyítették és gyönyörködtek kínomon. Uram, szegény és nagyon szerencsétlen voltam és most megkínóztak és keresztre feszítettek. Te pedig, ó Irgalmas, nem taszítasz el a halál órájában!» És béke vonult törődött szívébe. Senki se nevetett, mert ez a keresztfeszített oly nyugalmat tanúsított, oly öregnek, oly gyöngének és gyámoltalannak látszott és alázatosságával oly részvétet keltett, hogy mindenki önkénytelenül azt kérdezte:

- Hogyan lehet olyan embereket kínozni és keresztre feszíteni, akik már életük végére jutottak?

A nép közt egy hang se volt hallható. Csak az augustiánusok közt hallatszott Vestinius hangja:

- Lássátok, hogyan halnak meg a keresztények? - suttogá majd jobbra, majd balra fordulva, ijedt, aggodalmas hangon.

És habár az összes augustiánusok a medvére vártak, néhányan titokban mégis a látványosság végét kívánták.

Végre a medve az arénába cammogott, fejét lehorgasztá, nyugtalanul ide s tova forgatta s úgy nézett fölfelé, mintha valamin gondolkodnék vagy valamit keresne. Miután a keresztet és rajta a testet megpillantotta, hozzá közeledett és hátsó lábaira állott. De egy idő múlva a kereszt tövében leereszkedett első lábaira és dörögni kezdett.

Úgy tetszett, mintha az állat szívében valami részvétféle támadna a nyomorult, sajnálatraméltó ember iránt.

A szolgák hangos kiabálással iparkodtak az állatot Chilonra uszítani, de a nép hallgatott. A vértanú ebben a pillanatban fölemelé fejét és körülnézett. Az amphitheatrum legfelső sorainak egyikén megakadt szeme, mély lélegzet dagasztá mellét és a nézők ámulva és csodálkozva hirtelen változást vettek észre arcán. Mosoly játszadozott ajkai körül, homlokát sugárkorona látszék övezni és égre irányzott szeméből lassan két nagy könnycsepp gördült le arcán.

És így halt meg.

És fönn, a velarium alatt, messze hallható férfihang szólalt meg:

- Béke a vértanúkkal!

Az amphitheatrumban tompa hallgatás uralkodott.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

A császár kertjeiben lefolyt látványosság folytán a börtönök nagyon kiürültek. Ugyan ismét új áldozatokat fogtak el, akik abban a gyanúban állottak, hogy a keleti babona követői, de mindig kevesebben és kevesebben voltak, alig elegendők arra, hogy az előadásokat folytathassák. A vértől jóllakott nép mindig nagyobb fáradságot és nagyobb nyugtalanságot tanúsított az elítéltek bámulatos magaviselete következtében. Mint a babonás Vestiniust, úgy sok mást is félelem fogott el. Az emberek nagyon különös dolgokat beszéltek a keresztény istenség bosszúszomjáról. A járvány, mely a börtönökből elterjedt a városba, az általános aggodalmat még inkább fokozta. Látták a számos temetést és azt suttogták egymásnak, hogy sok piaculára van szükség az ismeretlen Isten megengesztelése végett. Jupiter és Libitina templomaiban áldozatokat mutattak be. De Tigellinusnak és cinkosainak fáradozásai ellenére mindig hangosabb lett az a vélemény, hogy a várost a császár parancsára gyújtották föl és hogy ártatlanok voltak azok, akik vértanúhalált szenvedtek.

De Nero és Tigellinus éppen azért nem hagytak föl az üldözéssel. Hogy a népet megnyugtassák, ismét gabona, bor és olajbogyó kiosztását rendelték el, azonkívül rendeleteket bocsátottak ki, melyek a házak újjáépítését megkönnyítették, a tulajdonosoknak minden képzelhető kedvezményeket adtak, határozatokat tettek közzé az utcák szélességéről és a fölhasználandó anyagról, hogy jövőre a tűzvész veszélyének útját állják. A császár maga is jelen volt a senátus ülésein és az «atyákkal» a nép és a város jólétéről tanácskozott, de az elítéltekre nem sugárzott semmi kegyelem. A világ urának az volt a főgondja, hogy a néppel elhitesse, miképp ily kérlelhetetlen büntetések csak bűnösöket sujthatnak. A senátusban egyetlen hang se hallatszott a keresztények javára, mivel senki sem akarta a császárt megsérteni, de oly férfiak, kik messzebb láttak a jövőbe, azt állították, hogy a római uralom az új vallással szemben nem tarthatja fenn magát.

De most mégis egészen másképp bántak a foglyokkal. A haldoklókat és a halottakat kiadták rokonaiknak, mert a római jog szerint a halottakat nem volt szabad megsérteni. Viniciusra nézve bizonyos vigaszt nyújtott az a gondolat, hogy ha Ligia meghalna, családi sírjába temeteti és mellette nyugodhatik. Azt a reményt, hogy őt megmentve lássa, már réges-régen feladta és ő maga, ki már félig megvált az élettől, aki teljesen elmélyedt hitébe, még csak a túlvilágon való örökös egyesülésről álmodozott. Hite valósággal rendíthetetlen volt s így a túlvilági élet sokkal igazabbnak, sokkal valóbbnak tetszett neki, mint az a tünékeny, üres lét, melyben eddig élt. Túláradó, jámbor lelkesültség tölté el szívét. Még életében csaknem testnélküli lénynyé vált, mely teljes szabadulásra vágyakozva, ezt egy másik, szeretett léleknek is kívánta. Elképzelte, hogy ő és Ligia akkor egymás kezét fogva mehetnek a mennyországba, hol Krisztus megáldja őket és fényes lakást ad nekik, mely oly békés és végtelen, mint a hajnal pírja. Csak arra kérte Krisztust, hogy Ligiát az aréna kínjaitól kimélje meg és vegye magához a börtönből, mert azt a bizonyosságot érezte, hogy akkor ő is vele együtt hal meg. Ha a sok kiontott vérré gondolt, azt hitte, nem is szabad magát azzal a reménységgel kecsegtetnie, hogy egyedül Ligia marad megkimélve. Pétertől és Páltól hallotta, hogy nekik, az apostoloknak is mint vértanúknak kell meghalniuk. Chilon látása a keresztfán meggyőzte őt arról, hogy a halál, még a vértanúé is, édes lehet, azért a halált kívánta, magának és kedvesének kívánta, mint óhajtott célt, mely szomorú, nehéz sorsukat jobba fogja tenni.

Néha már előre érezte a túlvilági életet. Az a szomorúság, mely lelkeket eltölté, mindinkább elveszté a keserű fullánkot és lassankint Isten akaratában való földöntúli, nyugodt megadássá változott. Vinicius, ki eddig fáradsággal küzdött az ár ellen, aki eddig kínozte és gyötörte, most a hullámokra bízta magát, mivel azt hitte, hogy ily módon békéhez jut. Hiszen tudta, hogy Ligia is előkészült a halálra, hogy mindketten ugyanazon úton jártak az őket elválasztó börtön-falak dacára és mosolygott erre a boldogságot ígérő gondolatra.

Tényleg annyira egyetértettek, mintha hosszú idő óta naponként közölték volna egymással gondolataikat. Ligiának se volt más óhajta, más reménye többé, mint a túlvilági élet reménye. A halál most nemcsak a rettentő börtönből, a császár és Tigellinus kezéből való szabadulásnak, nemcsak megváltásnak, hanem Viniciusszal való egyesülése eszközének tetszett neki és ily bizonyosság láttára minden más elveszté jelentőségét. Reájuk nézve a halál után kezdődött a boldogság, sőt a földi boldogság. Azért úgy várakozott reá, mint a menyasszony az esküvő napjára várakozik. És a hitnek az a végtelen ereje, mely Krisztus első hitvallóinak ezreit az élettől elválasztotta és a sír fölé emelte, Ursust is magával ragadta. Sokáig nem békült ki azzal a gondolattal, hogy Ligiának meg kell halnia; de most, mikor naponként a börtönbe hatolt annak a híre, ami az amphitheatrumban és a császár kertjeiben történt, mikor a halál látszott minden keresztény elkerülhetetlen sorsának, de egyúttal üdvének is, nem merte többé arra kérni az Üdvözítőt, hogy Ligiát foszsa meg ettől a boldogságtól vagy számos évig fogja el tőle azt. Azonkívül azt gondolta egyszerű észjárásával, hogy a ligiai hadvezér leányának több mennyei örömben kell részesülnie, mint az alacsony származásúak egész csapatainak, akikhez ő maga is tartozott és az örökkévalóságban a Báránkához közelebb kell ülnie, mint másoknak. Ugyan hallotta, hogy Isten előtt minden ember egyenlő, de lelke mélyén azt a meggyőződést táplálta, hogy egy hadvezér és még hozzá egy ligiai hadvezér leányának nem szabad oly mértékkel mérni, mint akármelyik női rabszolganak. Azt is remélte, hogy Krisztus megengedi neki, miképp magát továbbra is Ligia szolgálatára szentelje. Magának csak azt kívánta titokban, hogy mint a Báránka, a keresztén haljon meg. De ez oly nagy szerencsének látszott előtte, hogy alig merte az Üdvözítőt ily halálért kérni, habár tudta, hogy Rómában a legrosszabb gonosztevőket is keresztre feszítették. Azt hitte, arra ítélik őt, hogy a vadállatok fogaitól haljon meg és ez volt egyetlen gondja. Erdők közepett növekedvén föl és vadászathoz és küzdelemhez lévén szokva, hála emberfölötti erejének, még mielőtt férfiúvá fejlődött, már ismeretes volt a ligiaiak között. Mikor aztán később Rómában le kellett mondania kedvelt foglalkozásáról, a vadászatról, gyakran elment a vivariumokba, hogy legalább az ismeretes és ismeretlen állatok látásán gyönyörködjek. Ilyenkor mindig ellenállhatatlan kedve támadt, hogy erejét rajtok kipróbálja, de most attól tartott, hogy ha az arénában szembeállítják velök, oly gondolatai támadhatnak, melyek méltatlanok egy Istenben megnyugvó keresztényhez. De mindezt az Üdvözítő gondjára bízta, amennyiben vigasztalóbb gondolatokat forgatott elméjében. Mivel azt hallotta, hogy a Báránka harcban áll a pokoli hatalmakkal és a rossz szellemekkel, amelyekhez a keresztény hit az összes pogány istenségeket is számította, azt gondolta magában, hogy e harcban sokat használhat a Báránkának és jobban szolgálhat neki, mint mások, mivel arra számított, hogy az ő lelke erősebb, mint a többi vértanuké. Eközben sokat és buzgón imádkozott, szolgálatokat tett fogolytársainak, segített a fölgyázóknak és vigasztalta királyleányát, aki néha azon panaszkodott, hogy rövid életében nem volt megengedve annyi jót tenni, mint a híres Thabitának, akiről neki az előtti Péter apostol beszélt.

Utoljára még az örök is megszerették őt szelidsége miatt, akiket a fogoly óriásnak ereje eleintén félelemmel töltött el, mivel se bilincs, se börtönrács nem nyújtott volna nekik oltalmat. Álmélkodtak vidámságán és többször kérdezték annak okát s ő akkor oly bizalommal beszélt arról az életről, mely a halál után vár reá, hogy csodálkozva figyeltek reá, először vevén észre, hogy a boldogság még egy földalatti börtönbe is behatolt, amelynek mélységébe egyetlen nap-sugár se juthatott. És mikor a Báránkában való hitére akarta őket téríteni, bizonyynyal sokan mondták, hogy az ő szolgálatuk egy rabszolga szolgálata s az ő életük egy sajnálatraméltó ember élete és sokan gondolkozni kezdtek szomorú sorsukról, szűk, korlátolt létükről. A halál félelembe ejté őket, a halállal mindennek vége volt reájuk nézve, míg az az óriás és a fiatal leány, aki szende virághoz hasonlított és most nyomorult szalmán a börtönben feküdt, örömmel várta azt, mintha a boldogság kapuit nyitná meg számukra.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.

Egy este Petroniust meglátogatta Scevinus senátor, aki hosszabban időzött nála. A társalgást mindig újra a rossz időkre irányította és mindig a császárról kezdett beszélni. Eközben oly leplezetlenül fejezte ki magát, hogy Petronius, habár jóbarátok voltak, rendkívül óvatos lett. Scevinus keservesen panaszkodott a világ romlottságán, amelyben éltek s amelynek még a tűzvésznel is borzasztóbb katasztrófa által való pusztulását jövendölte. Elmondta, hogy maguk az augustiánusok is bosszúsak, Fenius Rufus, a praetoriánusok másodpraefektusa csak kellestlenül alkalmazkodik Tigellinus szégyenletes parancsaihoz és Seneca egész családja roppant bosszús a császárnak öreg tanítója és Lucanus ellen tanúsított magatartása miatt. Végre még megemlíti a nép elégtelenségét, valamint a praetoriánusok forrongását, akik, mint állítá, mind Fenius Rufus parancsnoksága alatt állottak.

- Mily okból beszélsz minderről? - kérde Petronius.

- A császár iránti aggodalomból - magyarázá Scevinus. - Van egy távoli rokonom a praetoriánusok közt, akit szintén Scevinusnak hívnak. Általa mindig megtudom, mi történik a táborban. Az elégedetlenek száma folyton növekszik. Látnod, Caligula is őrült volt és mi történt? Föllépett Cassius Chaerea. Ugyan iszonyatos tettet vitt véghez és e miatt senki se fogja őt dicsérni közülünk. És mégis szörnyetegtől szabadítá meg a világot.

- Beszéded értelme - viszonzá Petronius - bizonyosan ez: ugyan éppenséggel nem akarom Chaereát dicsérni, de ő olyan kiváló ember volt, hogy szinte kívánnánk, bár sok, hozzá hasonlót adnának nekünk az istenek.

Scevinus nem adott egyenes választ, hanem egészen közetlenül Pisót kezdte dicsérni, magasztalá annak családját, nemeslelkűségét, jó házaseletét, nyugalmát és meggondoltságát s végre azon csodálatos adományt, hogy az embereket megnyeri magának.

- A császár gyermektelen - folytatá - és mindenki Pisóban látja utódját. Azért ki ne segítene örömet neki, hogy bizonyos hatalomra jusson? Fenius Rufus épp úgy ragaszkodik hozzá, mint Anneus családja; Plautius Lateranus és Tullius Senecio pedig a tűzbe mennének érte és Natalis, Subrius Flavius, Sulpicius Afer, Afranius Quintianus, sőt maga Vestinius teljesen az ő emberei.

- Az utóbbi nem nagy haszonnal jár Pisóra nézve - jegyzé meg Petronius - hiszen még a maga árnyékától is fél.

- Vestinius az álmoktól és a szellemektől fél - felelé Scevinus - de különben igen okos ember, aki még egyszer teljes joggal konzúl lesz. Legbensőbb meggyőződése szerint ellene van a keresztények üldözésének. Ezt ne vedd tőle rossz néven, hiszen neked is érdekedben áll, hogy ezt az őrült eljárást beszüntessék.

- Nekem nem, hanem Viniciusnak - veté közbe Petronius. - Vinicius kedvéért szeretnék egy fiatal keresztény nőt megmenteni. De ez nem fog nekem sikerülni, mert Ahenobarbusnál kegyvesztetté lettem.

- Te kegyvesztett? Nem vetted észre, hogy a császár ismét feléd fordítja kegyét és társaságot keresi? És megmondom, miért. Az achajai utazásra készül. Ott akarja görög nyelven elénekelni énekeit. Lelkének minden idegével vágyódik erre az utazásra és mégis reszket a görögök gúnyolódó kedvének gondolatára. Fényes diadalt remél, de mégis a vereségtől fél. A jó tanács sokat ér neki, de senki sem adhat neki jobb tanácsot, mint te. Ez az oka, miért sugárzik ismét reád kegye.

- Lucanus nagyon jól pótolhatna engem.

- A rőtszakáll gyűlöli Lucanust, a költő halála nála már rég bevégzett dolog. Még csak ürügyet keres, mint ezt mindig tenni szokta; Lucanus nagyon jól tudja, hogy sietnie kell.

- Kastorra! - kiáltá Petronius - az meglehet. De most még más eszközt is tudok, hogy a császár kegyét magamnak biztosítsam.

- Add tudtomra!

- Ismétlem a rőtszakállúnak, amit éppen most mondtál nekem.

- Nem mondtam neked semmit! - kiáltá Scevinus rémulten.

Petronius nyugodtan a senátor vállára tette kezét.

- A császár örült tetteiről beszéltél - mondá. - Pisót mint valószínű utódját jelölted meg és azt mondtad: Lucanus nagyon jól tudja, hogy sietnie kell! Hát mit akartál ezzel, carissime?

Scevinus elsápadt. Fürkészőleg nézett Petronius szeme közé.

- Te nem teszed, nem mondod el szavaimat a császárnak.

- Cypris csípőjére! Milyen jól ismersz! Nem, igazad van, nem ismételk abból semmit, amit nekem mondtál. Nem hallottam semmit, nem akarok semmit hallani... Értesz-e? Az élet oly rövid, hogy nem érdemes valami tervet megvalósítani. De egyre kérlek. Keresd föl Tigellinust és maradj nála oly sokáig, mint ameddig nálam maradtál.

- Miért?

- Hogy ha Tigellinus nekem azt mondaná: «Scevinus nálad volt,» azt felelhessem neki: «Igen, azon a napon nálad is volt».

Mikor Scevinus e szavakat hallotta, eltörte a kezében hordott elefántcsont pálcikát és mondá:

- E pálcikával távozzon tőlem minden baj. Tüstént fölkeresem Tigellinust és aztán elmegyek Nerva lakomájára. Csak te is ott leszel? Minden esetre a viszontlátásra holnapután az amphitheatrumban. Most kerülnek sorra az utolsó keresztények. A viszontlátásra!

- Holnapután! - dörögte Petronius, miután Scevinus tőle távozott. - Nem szabad semmi időt sem elvesztegetni. Ezek szerint Ahenobarbusnak szüksége van reám Achájában. Tehát velem is számolnia kell. Megpróbálom az utolsó eszközt.

Nerva lakomáján Petronius a császár határozott kívánságára tényleg vele szemben kapott helyet. Nero Achájáról akart vele beszélni és tanácskozni, mely városokban remélhetne legnagyobb eredményt föllépésével. Tulajdonképp legtöbb súlyt vetett az athéneieknek tetszésére, akiktől leginkább tartott. A többi augustianusok mind nagy érdeklődéssel figyeltek beszélgetésükre, mert azt remélték, hogy megjegyzi Petronius nyilatkozatait s alkalom adtán aztán ismét fölhasználhatják azokat.

- Nekem úgy tetszik, mintha eddig még nem éltem volna! - kiáltá Nero - úgy tetszik, mintha Görögországban újjászületném!

- Új dicsőségre, a halhatatlanságra! - viszonzá Petronius.

- Remélem, hogy ez megvalósul, remélem, hogy Apolló nem lesz féltékeny. Ha aztán diadallal visszatérek, olyan hekatombát áldozok neki, aminőt eddig még egy istennek sem áldoztak.

Most Scevinus Horác szavait kezdé mondani:

«Sic te diva potens Cypri
sic fratres Helenae lucida sidera
ventorumque regat Pater».⁸⁰

- A hajó Neapolnál készen áll! - kiáltá a császár. - Legjobban szeretnék mindjárt holnap elutazni.

Ekkor Petronius hirtelen fölélt, keményen Nero szemébe nézett és határozott hangon mondá:

- Engedd meg, ó isteni, hogy előbb egy menyegzőt ünnepeljek, amelyre mindenek előtt téged szeretnék meghívni.

- Menyegzői ünnepségre? Hogy-hogy? - kérde Nero.

- Igen, Vinicius menyegzőjére kezeseddel, a ligiai királyleánnyal. Ugyan még most a börtönben van, az igaz, de először mint kezeset nem szabad fogva tartani és másodszor te magad adtál Viniciusnak engedélyt arra, hogy őt nőül vehesse. Mivel pedig a te nyilatkozataid oly rendíthetetlenek, mint Zeuséi, parancsot fogsz adni, hogy őt szabadon bocsássák és egyesülhessen kedvesével.

A hidegvérű önbizalom, amelylyel Petronius föllépett, megrémíté Nerót, aki mindig megszeppent, ha valaki ily módon lépett föl ellene.

- Ezt mind tudom - viszonzá szemét lesütve. - Épp úgy gondoltam reá, mint arra az óriásra, aki Crotont megölte.

- Ha így áll a dolog, akkor mind a ketten meg vannak mentve! - jelenté ki Petronius a legnagyobb nyugalommal.

De Tigellinus urának segítségére jött.

- A császár akaratával van a leány a börtönben - veté közbe - és te magad éppen most mondád, ó Petronius, hogy az ő nyilatkozatai megdönthetetlenek.

Mivel Vinicius és Ligia szerelmének története az összes jelenlevők előtt ismeretes volt, mindnyájan tudták, miről van szó; azért hallgatagon és kíváncsisággal telve vártak reá, hogy miképp fog végződni a beszélgetés.

- A császár akarata ellenére van a börtönben! - viszonzá Petronius nyomatékkal. - A te hibádból van a börtönben, mivel nem ismered a népjogot. Ó Tigellinus, te ugyan naiv ember vagy, de azért magad is alig hiszed, hogy ő az, aki Rómát fölgújtotta és még ha azt állítanád is, a császár nem adna neked hitelt.

Nero eközben ismét visszanyerte nyugalmát. Rövidlátó szemét összehúzza, leirhatatlan gonosz pillantással nézett maga körül és mondá:

- Petroniusnak igaza van.

Tigellinus meglepődve nézett a császárra.

- Petroniusnak igaza van - ismétlé Nero. - Holnap megnyílnak számára a börtön kapui és a menyegzői ünnepségről holnapután az amphitheatrumban akarunk beszélni.

- Ismét elvesztettem a játékot! - gondolta Petronius.

⁸⁰ Úgy hát vezessen Cyprus hatalmas istennője,
S Helena testvérei, a fényes csillagok,
És a szelek atyja.

Többé nem hitt Ligia megmentésében. Oly kevésbé kételkedett az ő halálán, hogy haza érkezvén, egy teljesen megbízható szabadosának tüstént azt a megbízást adta, hogy menjen a spoliariumba és vesztegesse meg a fölvigyázót, hogy a játékok után Ligia holttestét Vinicius számára neki átadja.

HUSZONHARMADIK FEJEZET.

Nero kora előtt az esteli játékok ritkaság számba mentek, de ő nagy előszeretettel viseltetett irántuk s az augustiánusok is rajongtak értük, mivel az arénai harcokat rendesen tivornya követte, mely másnap reggelig szokott tartani. A nép ugyan jóllakott a véres szörnyettek látásával, de mikor hire terjedt, hogy a látványosságok vége közeledik és a megállapított esti játék arra szolgál, hogy az utolsó keresztényeket fölléptessék, roppant embertömeg gyült össze az amphitheatrumban. Az augustiánusok mind egy szálig megjelentek, hiszen tudták, hogy egész különös látvány várakozik reájuk, hiszen tudták, hogy a császár egy igazi tragédiában, Vinicius fájdalmában akar gyönyörködni. Hogy mily büntetést eszeltek ki a fiatal patricius menyasszonya számára, azt Tigellinus szigorú titokban tartotta. De ez csak arra szolgált, hogy az általános érdeklődést fokozza. Néhányan, kik Ligiát már Aulus Plautius házában látták, nem győzték szépségét magasztalni. Mások élénken tárgyalták azt a kérdést, vajjon csakugyan megjelenik-e az arénában, mivel azok közül, kik hallották, mit felelt a császár Petroniusnak Nerva lakomáján, sokan arra magyarázták az ő szavait, hogy Vinicius a császár kezéből kapja meg kedvesét vagy már meg is kapta. Mint kezesnek szabadságában áll, azt állították, bármely istenséget tisztelni s így megbüntetése a népjog megsértését jelenti.

Azért az összes nézők elméjén végtelen feszültség, a legnagyobb izgalom vett erőt. A császár korábban jelent meg, mint egyébkor. Megérkezésekor a nép közt általán azt suttogták tüstént, hogy bizonynyal valami rendkívüli fog történni, mivel nemcsak Tigellinus és Vatinius követték a császárt, hanem Cassius is, egy hatalmas, erős termetű centurio, aki a császárt mindig kísérte, ha védővel akart oldala mellett birni - mint például a Suburában való éjjeli kóborlásai alkalmával. A nézők észre is vették rögtön, hogy az amphitheatrumban egész különös óvintézkedéseket tettek. Megerősítették a praetoriánus őrségeket és a parancsnokságot nem egy centurióra, hanem Subrius Flavius tribúnra bízta, aki, mint mindenki tudta, vakon engedelmeskedett a császárnak. Lehetetlen volt tehát félreismerni, hogy Nero Viniciusnak esetleges kétségbeesett tette ellen akart védekezni és ez a meggyőződés a feszültséget a legfelsőbb fokra emelte.

Mindenkinek szeme kíváncsian a szerencsétlen fiatal tribúnra irányult. Halálsáppadtság borította arcát, nagy verejtékcseppek voltak homlokán. A bizonytalanság, a lelki félelem, a rettegés és remény közötti folytonos hánykódás csontig-velőig megrendítette őt. Petronius nem lelt többé vigasztaló szavakat számára. Mikor Nerva lakomájáról haza mentek, csak azt kérdezte tőle, vajjon elkészült-e a legrosszabbra és vajjon jelen akar-e lenni a játékon. Vinicius mind a két kérdésre «igen»-nel válaszolt, de egész testének reszketése nagyon világosan elárulta, mily jelentést tulajdonított Petronius szavainak. A legutóbbi időben ugyan még csak félig élt, ugyan megbarátkozott tulajdon halálával, sőt kibékült Ligia halálával is, hiszen az élet elvesztése mindkettőjükre nézve viszontlátást, örökre való egyesülést jelentett. De most megtudta, milyen különbség van abban, hogy az ember a távolban az utolsó pillanatokra, a forrón szeretetnek halálára gondol és hogy maga kénytelen tanúja lenni annak, miképp hal vértanuhalált. Mindazt, amit eddig szenvedett, új erővel érezte; újra kétségbeesetten zúdult föl lelke és a korábbi vágy, hogy Ligiát minden áron megmentse, teljes erővel megragadta őt. Kora reggeltől bemenetelt iparkodott kieszközölni a földalatti folyosókba. Meg akart győződni kedvesének ottlétéről, de a praetoriánusok minden bejáratot őriztek és olyan szigorú parancsokat adtak nekik, hogy a zsoldosokat, kik ismerték őt, se kéréssel, se pénzzel nem lehetett megnyerni. Viniciusnak úgy tetszett, hogy nem éri meg a játékot, a bizonytalanság fölemészté erejét. Néha erőszakkal vigasztalta magát azzal a gondolattal, hogy Ligia nincs az amphitheatrumban, félelme alaptalan, vagy azt gondolta, Krisztus ugyan a börtönből magához szólíthatja kedvesét, de soha sem engedi át a cirkuszban való kínzásoknak. Az Üdvözítő akaratában való megnyugvása odavolt.

Mikor hasztalan kísérletei miatt, hogy a földalatti folyosókba juthasson, egészen megtörve visszament helyére az amphitheatrumban és a mindenfelől kíváncsian reá irányzott tekintetek megerősíték őt ama meggyőződésben, hogy leggonoszabb aggodalmai is alaposak, szenvedélyes buzgósággal nemcsak imádkozott Krisztushoz, hanem még perbe is szállt vele. - Meg kell, meg kell őt mentened - ismétlé újra meg újra görcsösen összekulcsolt kezekkel. Soha se hitte volna, hogy ilyen szívszaggató valamit kell megérnie. Ő maga se volt többé tisztában, mi történt bensejében, csak az a homályos érzet volt benne, hogy szeretete Krisztus iránt gyűlöletté, benne való hite hitetlenséggé változik, ha Ligiát szeme láttára a vértanúhalálnak adják. És mindehhez járult még az a félelem, hogy Krisztus elfordulhat tőle, Krisztus, akihez segítségért, irgalomért, csodáért fohászkodott. Nos, most már nem könyörgött többé életéért, hiszen még csak azt kívánta, hogy haljon meg, mielőtt az arénába hozzák őt és fájdalomtól hasogatott szívének mélyéből suttagá:

- Teljesítsd ezt a kérésemet és még bensőbben szeretlek, mint eddig.

De már nem volt ura többé gondolatainak, melyek forgószél gyanánt ragadták őt magukkal. Hirtelen valóságos düh fogta el, a bosszúért való örült vágy elfojtott minden más érzelmet. Csak egész akaraterejének megfeszítésével türtőztette magát, hogy ne rohanjon Neróra s az egész nép előtt meg ne fojtsa őt. Vagy az ilyen tett nem az Üdvözítőnek új megbántása volna-e, nem cselekednék-e ezzel a szent tanítás ellen? azt kérde magától Vinicius. És ismét új reménysugár hatolt szívébe, ha arra gondolt, hogy Krisztus mindenhatósága folytán, hogy az ő irgalma által minden jóra fordulhat. De erre mindjárt ismét borzasztó aggodalom fogta el. Igen, ő, aki egy szavával ezt az egész cirkuszt elpusztíthatta és Ligiát megmenthette volna, lemondott róla, róla, ki rajta csüngött és tiszta lelkének teljes erejéből szerette őt. Ah, szíve görcsösen összehúzódott, ha elképzelte, amint gyöngén, elhagyatva és gyámoltalanul, a durva örök kénye-kedvére bízva, a halálhoz közel ott fekszik a sötét cuniculumban, bizonytalanságban lévén, mily kínzások várnak reá. De oly emberhez hasonlóan, ki a mélység fölött lebegvén, minden bokorba belekapaszkodik, úgy kapaszkodott ő is mindig újra abba a gondolatba, hogy megmentheti Ligiát, ha hisz. Igen, ettől a gondolatától el nem tért. Péter azt mondta neki, hogy a hit a földet is megrendítheti alapjaiban.

Azért össze akarta magát szedni, el akarta nyomni minden kétségét, minden fájdalmát, minden aggodalmát, félelmét és e szóba akarta foglalni reménykedését: «Hiszek». Miért ne történnék valami csoda?

De amint minden túlságosan feszített húrnak utoljára el kell pattannia, úgy tört meg hirtelen fáradtsággal föntartott feszítő ereje. Halálsáppadtság borítá el arcát, tagjai megmerevültek. Azt gondolta, kérését meghallgatták, a halál közeledik hozzá, hiszen Ligiának is meg kell halnia és Krisztus mindkettőjüket magához veszi. Az aréna, a fehér tógák, a számtalan néző, a fáklyák és lámpák sugárzó fénye, minden eltűnt szeme elől.

De ez a gyöngeségi állapot nem tartott sokáig. A fiatal tribún már néhány perc múlva jobban lett, vagy inkább a türelmetlen sokaság dobogása és kiabálása ismét felébreszté őt ájulási rohamából.

- Te beteg vagy, vitesd haza magadat! - kiáltá neki Petronius és fölemelkedett, hogy, nem törődve azzal, mit szól hozzá a császár, Viniciust támogassa és az amphitheatrumból kikísérje. Benső részvét tölté el szívet a sajnálatraméltó ifjú iránt és türhetetlennek, sőt fölháborítóknak tartá a császár viselkedését, ki szakadatlanul és látható megalégedéssel tanulmányozta Vinicius arcának minden mozdulatát, nyilván abból a célból, hogy egykor később egy szerelmesnek fájdalmát pathetikus versekben ecsetelje és azzal hallgatónak tetszését megnyerhesse.

De Vinicius tagadólag rázta fejét. Mit törődött vele, hol éri utól a halál! Az amphitheatrumot hagyja el! Nem, arra képtelen volt. Azonkívül a játék minden percben megkezdődhetett. A városi praefektus tényleg egy vörös kendőt lobogtatott, a császár emelvényével szemközt levő ajtó keresztvása megcsörrent és a sötét boltozatból Ursus lépett ki a fényesen kivilágított arénába.

A ragyogó fényességtől elkáprázva, az óriás néhány pillanatig szemét hunyorgatva megállt, aztán lassan az aréna közepére ment, folytonosan körülnézve, hogy mintegy megbizonyosodjék, mi vár rá. Az összes augustiánusok és a legtöbb néző tudták, hogy ő volt Croton legyőzője, azért általános zúgás keletkezett megjelenésekor. Róma ugyan nem volt szűkében oly gladiátoroknak, kik a közönséges nagyságon túl kimagaslottak, de oly férfi, mint Ursus, még a quirisek szemében is nevezetesség volt. Sőt Cassius, ki a császár emelvényén állt, kicsinynek látszott e ligiaival szemben. A senátorok, vestaszűzek, a császár, az augustiánusok és az egész nép elragadtatott műértő pillantásokkal vették szemügyre hatalmas tagjait, széles, páncél gyanánt domborodó mellét és herkulesi karjait. A zúgás nőttön-nőtt. E tömegre nézve nem lehetett nagyobb élvezet, mint hogy ily erős embernek izomzatát birkózásban megfigyeljék; azért a nézőtér egyre élénkebb lett s egyik azt kérdezte a másiktól, ugyan hol lakik az a nép, mely ily óriási termetű embert tud létre hozni. Ursus azonban a barbárnak alázatos, de egyúttal szomorú arckifejezésével állt az amphitheatrum közepén s inkább kőkolosszushoz, mint emberhez hasonlított. Kék, gyermeketeg szemével majd az üres arénában nézett körül, majd álmélkodva a császárra, a nézőkre, vagy a boltozat rácsára nézett, amelyen át, mint vélte, poroszlóinak kellett jönniök.

Mikor az arénába lépett, szíve dobogott afölötti izgalmaiban, vajjon megvalósul-e reménye, vajjon szabad-e neki is keresztalállal meghalnia. De se kereszt, sem annak fölállítására az előkészület nem volt látható s így egyszerű együgyűségében azt gondolta, hogy erre a kegyelemre bizonynyal érdemetlen és a vadállatoktól kell meghalnia. Fegyvertelenül állt ott, erősen ellevén határozva, hogy békén és türelmesen néz a halál elé, mint a Báránka követőjéhez illett. De azért még egyszer imádkozni akart az Üdvözítőhöz. Letérdelt tehát az arénában és a csillagok felé emelte összetett kezét, melyek a nyitott amphitheatrum fölött az égen ragyogtak.

De ez a magatartás visszatetszett a népnek. Keresztényeket, kik juhok módjára mészároltatták le magukat, már eleget láttak. Ha ez az óriás nem védi magát, a játék elvesztett minden érdekességet. Itt-ott hangos püsszegés hallatszott. Sokan a «mastigophorok» után kiabáltak, akiknek tisztjökben állt a küzdelemben kifáradt gladiátorokat megfenyíteni. De a nézők lassankint ismét lecsendesültek, hiszen senki se tudta, miképp fog még minden kifejlődni, vajjon az óriás nem védi-e magát, ha a halál szemébe kell néznie.

A nép nem sokáig maradt kétségben. Hirtelen harsány trombitaszó hangzott, a császári emelvényen szemközt levő rácsozat megnyílt és az ápolók vad kiáltozásai közt egy rengeteg germániai bölény rohant az arénába. Hatalmas fején egy nőt vitt.

- Ligia, Ligia! - kiálta föl Vinicius.

Aztán halántékához kapott, meggörnyedt, mint az oly ember, kit egy lánssahegy talált és rekedt, fölismerhetetlen csengő hangon ismétlé:

- Hiszek, hiszek! Ó Krisztus, csodát!

Nem is vette észre, hogy Petronius a tógával letakarta fejét, azt hitte, a halál zárta le szemét. Borzasztó üresség érzete fogta el őt. Mit sem akart többé látni, mit sem akart többé hallani. Csak egy gondolatot tudott még gondolni, mintegy örületben mindig azt suttogták reszkető ajkai:

- Hiszek, hiszek! Hiszek!

Az amphitheatrumban hangtalan csend uralkodott. Ekkor az augustiánusok mind egy szálíg fölugráltak ülésükről, mert az arénában valóban valami hihetetlen történt. A ligiai nem térdelt többé alázatosan és megadólag, nem, alig pillantá meg királyi gyermekét a vad bölény szarvain, mintha izzó vassal ösztökélték volna, az őrző állatra rohant.

Az ámulat kiáltása hallatszott köröskörül, aztán ismét síri csend következett. Villámgyorsan eléje állt a dühöngő bikának és szarvainál megragadta azt.

- Nézz oda! - kiálta Petronius, a tógát lekapva Vinicius fejéről.

A fiatal tribún fölemelkedett, fájdalmasan félre húzta halvány arcát és meredt, öntudatlan szemmel az arénába nézett.

Senki se mert lélegzeni. Oly csend volt, hogy a falon a legyet is meghallották volna. A nézők azt vélték, hogy saját szemüknek se hihetnek. Róma fönnállása óta nem láttak ehhez hasonlót.

Ursus a bölényt erősen tartotta szarvainál fogva; a ligiainak lába bokáig a homokba furódott, háta meggörbült, mint a fölajzott íj, feje csaknem eltűnt fölhúzott vállai közt, karjának izmai úgy kidudorodtak, hogy a bőrt kirepedéssel fenyegették, de azért megállásra kényszeríté a szörnyeteget. És ember és állat egy ideig oly teljesen mozdulatlanul állott, hogy a nézőknek úgy tetszett, Herkules vagy Theseus tetteit ábrázoló szoborra, vagy egy kőből faragott csoportra néznek. De a látszólagos nyugalom dacára is látható volt a rettentő erőlködés, melylyel a két ellenséges hatalom szemben állt egymással. A bölény is mélyen befurakodott a homokba és sötét, bozontos teste úgy összehúzódott, hogy óriási golyóhoz hasonlított. Ki fog vesztés lenni, kinek erői fognak előbb megbénulni? Ezek voltak a kérdések, melyek minden ajkon lebegtek, oly kérdések, melyek ebben a pillanatban az ilyen harcokért lelkesülő rómaiakat jobban izgatták, mint tulajdon sorsuk, mint Rómának és világuralmának sorsa. A ligiai most félistenné lön előttük, akinek tisztelettel kell adózniok, akinek szobrokat kell emelniök. Még a császár is fölemelkedett. Ő és Tigellinus gondolták ki ezt a látványosságot, miközben gúnyolódva mondták:

- Hadd lássuk, vajjon Croton legyőzője meg tudja-e ölni a bölényt, amelyet számára kiválasztunk?

Most pedig álmélkodva néztek az arénába, most pedig kételkedtek annak a valóságán, ami szemök előtt lejátszódott. A nézők közül sokan fölemelt kézzel állottak, verejtékcseppek peregtek le a homlokon, mintha ők maguk küzdenének a vadállattal. Az egész cirkuszban nem volt más hallható, mint az égő lámpák sercegése és a fáklyákról lehulló salak zöreje. A szavak elhaltak a nézők ajkain, de szívök a megrepedésig dobogott. Mindenkinek úgy tetszett, hogy a küzdelem egész örökkévalóságig tart.

De ember és állat még mindig, mintegy a földbe gyökerezve, egymással szemben, helyt állott.

Hirtelen tompa, panaszos bőgés hallatszott az arénában, melyre a nézők fölkiáltása következett, aztán újfent mély csönd állt be. A tömeg azt hitte, álmodik. De nem, valóság volt, a bika roppant feje megfordult a barbárnak vasmarkai alatt.

A ligiainak arca, nyaka és karjai bíborvörösek lettek, háta még jobban meghajlott. Kétségen kívül emberfölötti erejének utolsó maradékát fejtette ki; de nagyon sokáig többé nem állhatta ki.

A bölénynek tompa, rekedt és mindig fájdalmasabban hangzó bőgése belevegyült az óriásnak füttyülő lélegzetébe. Az állat feje egyre gyorsabban forgott, hosszú, habbal borított nyelve kidüledt torkából.

Még egy másodperc. A közelben ülő nézők fülébe csontok ropogása hallatszott és a bölény eltört nyakkal, halálküzdőben hempergett a földön.

Az óriás egy szempillantás alatt eloldá a köteleket a bika szarvairól és karjára vette királyi gyermekét. Aztán levegő után kapkodott, halálsáppadtság borította arcát, a haj összecsapzott fején, mellén és karjain csurgott az izzadság. Néhány percig mintegy elkábultan állt ott, aztán fölnyitá szemét és körülnézett.

A tömeg az amphitheatrumban őrzöngött.

Az óriási építmény falai rengtek az ezrekre rugó nézők kiáltásaitól. Ilyen lelkesedés még soha sem uralkodott. Az emberek többé nem maradtak a felső ülősorokban, lenyomultak az alsó folyosókba, mindenki közelről akarta látni Ursust. Mindenfelől kegyelmet kívánó kiáltások hangzottak, melyek egyre sürgetőbbek, egyre szenvedélyesebbek lönek és végre egyetlen vad fölkiáltásban látszottak egyesülni. A ligiait ez a minden erőmutatvány iránt fogékony nép megszerette, ebben a pillanatban ő volt a legkedveltebb személy Rómában.

Ő pedig tüstént megérté, hogy a tömeg az ő védőjévé lön, hogy szabadon bocsátását követelte. De ő nem magára gondolt. Egy darabig mintegy határozatlanul maga elé nézett, aztán a császár emelvényéhez közeledett, fölemelte Ligiát és oly kifejezéssel pillantott körül, mintha azt akarná mondani:

- Könyörüljetek meg rajta! Mentsétek meg királyi gyermekemet! Ő érette tettem ezt.

A nézők eközben épp oly gyorsan fölfogták, mit kért. Az eszméletlen leány láttára, aki olyan volt a ligiainak hatalmas karján, mint egy kis gyermek, mindenkin, a népen, a lovagokon és senátorokon meghatottság vett erőt. Gyöngéd termete, gyámoltalansága, a rettentő veszély, amelyből az óriás megszabadította, Ursus ragaszkodása és a leány szépsége minden szívet megindítottak. Néhányan azt hitték, hogy ő az atya és részvétet kér gyermeke számára. A részvét mint hatalmas láng csapott föl. Az emberek beteltek a vérontással, elég vértanút láttak meghalni. Könnyektől elfojtott hangon kért kegyelmet a tömeg mindkettőjük számára.

Eközben Ursus szakadatlanul körüljárta az arénát, a leánynyal karján és pillantásokkal, mozdulataival irgalomért esedezett. Ekkor Vinicius egyszerre átugrott a mellvédőn, mely az első üléseket az arénától elválasztotta, odarohant a ligiaihoz és tógáját kedvesére dobta.

Aztán mellén kétfelé hasította tunicáját, föltárta a sebhelyeket, melyeket az arméniai háborúban kapott és kezét a nép felé fölnyújtotta.

Most igazi tetszészvihar tört ki. Ilyen lelkesültséget még soha sem értek meg amphitheatrumban. A nép dobogott és kiabált. A sokaság most már nem csupán Ursus mellett tüntetett, hanem pártját fogta a katonának, a fiatal leánynak s a szeretők védőjéül veté föl magát. A nézők ezrei haragos pillantásokat vetettek a császárra, a nézők ezrei rázták felé ökölbe szorított kezöket. De Nero határozatlanul habozott. Ő ugyan éppen nem viseltetett gyűlölettel Vinicius iránt és Ligia halálára nem sok súlyt vetett, de szerette volna látni, miképp szúrja a bika szarvait a leány testébe, miképp szaggatják őt szét a vadállatok. Az ő kegyetlensége, elkorcsosult képzelete, természetellenes vágyai mellett az ilyen látvány végtelen elragadtatást okozott neki. És a nép most ettől az élvezettől meg akarta rabolni őt! Mély fölháborodás, sértett hiuság tükröződött arcán. Hogyan, ő hajoljon meg a népakarat előtt? És mégis, mitévő legyen? A nyílt ellenállásra nagyon gyáva volt. Fürkészőleg pillantott egyik augustiánusról a másikra. De hasztalanul! Egyetlen egy se tartá a föld felé újját az elítélés jeléül, Petronius pedig magasan tartá kezét, miközben kihívólag nézett a császárra és még a babonás, lelkes Vestinius is, ki csak a szellemektől félt, de az emberektől nem, a kegyelem jelét mutatta. Az ő példáját követték nemcsak Scevinus senátor, az öreg Ostorius Scapula, híres hadvezér, Piso, Anstítius Vetus,

Crispinus és Minucius Thermus, hanem valamennyi közt a legtekintélyesebb, a néptől nagyra-
becsült Thrasea is. E látványra Nero megvető ábrázattal vevé le a smaragdot szeméről, míg
Tigellinus, Petronius ellen szándékozván cselekedni, odasúgta neki:

- Maradj erős, ó isteni, a praetoriánusok mellettünk vannak.

Nero most gyorsan ama hely felé fordult, melyet Subrius Flavius, a praetoriánusok komor, de
iránta eddig teljesen hű parancsnoka foglalt el és valami bámulatosat vett észre. Az öreg tribún
ugyan mérgesen nézett, de arcán könnyek peregtek és a kegyelem jeléül magasan tartá kezét.

A nép eközben igazi dühbe jött. Annyira dobogott, hogy sűrű porfelhőket kavart föl és itt-ott
már ily kiáltások hangzottak:

- Ahenobarbus! Anyagyilkos! Gyujtogató!

A császárt rémület fogta el. A cirkuszban a római nép korlátlan uralkodó volt. Korábbi
császárok, kivált Caligula, már megpróbálták, hogy a nép akaratát figyelmen kívül hagyják, de
ennek mindig zavargások voltak a következményei, melyek vérontássá fajultak. Nero azonban
Róma égése óta még jobban hajszolta a nép kegyét, mint különben, amelynek gyűlöletét a
keresztények ellen fölszította. Szüksége volt a népre, mint támasztékra a senátus és a patriciu-
sok ellen, szüksége volt a nép tetszésére, ha mint színész és énekes föl akart lépni. Mit tehetett
mást? Alkalmazkodnia kellett, minden ellenszegülés veszedelmessé válhatott volna. Mily
könnyen elterjedhetett volna a városban a cirkuszban kitört zavargás, mely beláthatatlan követ-
kezményeket vonhat maga után.

Még egyszer végig jártatta tekintetét Stibrius Flaviuson, Scevinus centurión, a zsoldosokon, de
bármerre nézett, csak meghatott, szenvedélyesen fölizgatott arcokat látott. Így hát megadta a
kegyelem jelét.

És újfent dörgő tetszésvihar rendíté meg a mérhetetlen építményt. A nép tudta, hogy védettjei
mentve vannak, mert ettől a pillanattól fogva az ő oltalma alatt álltak és a császárnak se volt
szabad merészelnie, hogy őket bosszújával üldözze.

HUSZONNEGYEDIK FEJEZET.

Ligiát négy bithyniai gondosan Petronius házába vitte. Vinicius és Ursus lépdelték mellette. Oly gyorsan akarták a görög orvos kezére bízni, amint csak lehetett. Szótlanul siettek tova, oly mélyen megrendültek az élményektől, hogy nem találhattak szavakat. A fiatal tribún azt hitte, álmodik. Mindig azt gondolta magában, Ligia meg van mentve, nem kell tovább synylódnie a börtönfalak mögött, nem fenyegeti tovább a halál az arénában; mindig újra kiszínezte, mily boldogság integet mindkettőjük felé, miképp vezeti őt házába, hogy többé soha el ne válják tőle. És úgy tetszett neki, hogy a valóságtól elszakadt s egy új, szebb élet integet feléjük. Hébe-hóba lehajolt a nyitott gyaloghintóhoz és ha aztán kedvesének arcába tekintett, mely a holdtól megvilágítva, mintegy alvónak látszott, fölujjongott bensejében: «Ő az, ő az, Krisztus megmentette őt!» Nagy vigasztalást nyújtott neki az is, hogy hirtelen eszébe jutott egy előtte ismeretlen orvosnak nyilatkozata, ki, midőn ő Ursusszal a spoliariumból kihozta kedvesét, ama megnyugtató szavakkal lépett hozzá, hogy Ligia életben marad, meggyógyul. A reá zúduló érzelmek annyira meghatották őt, hogy Ursusra kellett támaszkodnia, aki, égre irányozta szemét és buzgóan imádkozott.

Megállapodás nélkül haladtak át az utcákon, amelyeknek újonnan emelt épületei a holdfényben ragyogtak; a város mintegy ki volt halva. Csak itt-ott fordítá hasznára egy kis népcsoport a pompás éjszakát és a játékoktól előidézett ünnepi hangulatot. Mindnyájan repkénykoszorut viseltek fejükön s egy flóta hangjainál énekkel és tánccal mulatoztak.

Ursus csak akkor hagyott föl az imádsággal, mikor Petronius házának közelébe érkeztek és oly halk hangon monda, mintha attól tartana, hogy Ligiát fölébreszti:

- Uram, a Megváltó az, aki őt a haláltól megmenté. Mikor a bölény szarvain megpillantottam őt, úgy tetszett, mintha egy hang azt kiáltaná nekem: «Védd meg őt!» és ez a Báránka hangja volt. A börtönben sokat veszíték erőmből, de abban a pillanatban új erőt adott, abban a pillanatban megvilágosítá a kegyetlen népet, úgy, hogy az pártját fogta. Legyen meg akarata most és mindenkoron!

- Legyen áldott az ő neve! - tevé hozzá Vinicius.

Többet nem tudott mondani, mert hirtelen zokogás szakadt melléből és az az élénk vágy ragadta meg, hogy magát a földre vesse és hálát mondjon az Üdvözítőnek irgalmáért s a csodáért, melyet véghez vitt.

Eközben céljukhoz értek. A szolgák, kiket tarsosi Pál Antiumból visszaküldött s egy előre szalasztott rabszolga értesített, a házból kirohantak fogadásukra. Mindnyájan ismerték Vinicius borzasztó élményeit s így nem tudták, hová legyenek örömükben a császár haragjától megmenekült áldozatok láttára s Theokles orvosnak ama kijelentésére, hogy Ligia egészsége nincs komolyan veszélyeztetve és mihelyt a láztól okozott gyöngeség elmúlt, gyorsan meggyógyul.

Öntudata még az éj folyamán visszatért. Mikor a korinthusi lámpától megvilágított, verbénától illatos, pompás cubiculumban fölébredt, nem tudott tisztába jönni azzal, mi történt vele. Emlékezett arra a pillanatra, mikor a megláncolt bölény szarvaira kötözték és mikor most Vinicius arcába nézett, aki föléje hajolt, azt hitte, hogy nincs többé a földön. Kúszált gondolatok jártak keresztül-kasul fáradt fejcskéjében; hiszen oly súlyosan szenvedett, hiszen kínzásokat és gyötrelmeket kellett elviselnie, miért ne jutott volna tehát az örök boldogságba? Minden fájdalma elmúlt - Viniciusra mosolygott és kérdezni iparkodott őt, hol van tulajdonképpen, de csak oly halkan birt suttni, hogy ügygyel-bajjal értette meg nevét.

Vinicius így letérdelt melléje, kezét gyöngéden homlokára tette és mondá:

- Krisztus megmentett téged, visszaadott nekem.

Ligia még egyszer suttogva mozgató ajkait, aztán behunyta szemét, sóhajtás emelkedett kebléből és mély álomba merült. Az orvos ebben bizott. Most, azt állítá, ismét visszanyeri egészségét.

Vinicius imádkozva, tovább térdelt. Mindent elfelejtett maga körül, még csak Ligiára gondolt, az iránta való szerelem egész valóját elfoglalta. Theokles hébe-hóba utánna nézett a betegnek és Eunice aranyhajú fejcskéje ismételen megjelent a függönyök közt. Végre a darvak kiabálása a fölvirradó reggelt jelenté. A fiatal patricius pedig még mindig buzgóan imádkozott Krisztusához, nem hallott semmit, nem látott semmit abból, ami körülötte történt. Szive hálától duzzadt, lélekben átkarolta az Üdvözítő lábait, elragadtatásában az égben hitte magát.

HUSZONÖTÖDIK FEJEZET.

Petronius, miután Ligiát biztosságban tudta, a többi augustiánussal a Palatinusra ment. Nem akarta fölingerelni a császár haragját és azt is hallani kívánta, mit mondanak mindnyájan és vajjon Tigellinus nem sántikál-e ismét rosszban Ligiára nézve. Úgy ő, mint Ursus ugyan a nép oltalma alatt állottak, s a megkegyelmezettek ellen minden föllépés lázadást idézhetett volna elő. De Petronius tudta, hogy a praetoriánusok mindenható praefektusa mily nagyon gyűlölte őt és abból a föltevésből indult ki, hogy Tigellinus, ki mit sem árthatott neki, Viniciuson fogja magát megbosszulni.

Nero nagyon rosszkedvű volt, hiszen a játék egészen másképp végződött, mint tervezve volt. Eleintén egy pillantásra se méltatta Petroniust, ez azonban, megőrizvén hidegvérűségét, az arbiter elegantiarum egész fesztelenségével közeledett hozzá és mondá:

- Halld, ó isteni, mi jutott eszembe! Énekeld meg annak a leánynak a sorsát, akit a világ uralkodójának parancsára a bölény szarvaitól megszabadítottak és kedvesének visszaadtak. A görögök érzékeny emberek és az ilyen ének kétségen kívül lelkesedésre ragadja őket.

Nerónak ingerültsége ellenére kettős okból tetszett ez az ajánlat. Először ösztönzést adott neki egy új költeményre és másodszor alkalmat nyújtott neki arra, hogy magát mint a világ legfönkeltebb uralkodóját ünnepelje. Azért egy darabig elgondolkozva maga elé nézett s aztán mondá:

- Igen! Talán igazad van! De illik-e hozzám, hogy saját dicséretemet zengjem?

- Hát kénytelen vagy-e valami nevet említeni? Rómában mindenki tudja, kit értesz az alatt, Rómából pedig hamar elterjed a hír az egész világban.

- És azt hiszed, hogy a népnek Achájában tetszeni fog?

- Polluxra! Arról meg vagyok győződve! - kiáltá Petronius.

Erre megnyugodva, csakhamar elhagyá a Palatinust. Nézete szerint Tigellinus kezei most meg voltak kötözve. Nero, akinek egész életföladata abban állott, hogy a valót költői céljaira átalakítsa, nem engedett ilyen hálás tárgyat elrontatni. De azért Petronius megmaradt terve mellett, hogy Viniciust eltávolítsa Rómából, mihelyt Ligia állapota megengedi. Mikor tehát másnap találkozott vele, így szólt:

- Vidd Ligiát Sziciliába. Amint a dolgok most alakultak, a császár részéről nincs mitől tartanod, de Tigellinus mindenre képes. Nem irántatok való gyűlöletből, nem, irántam való gyűlöletből még arra is vetemedhetnék, hogy mérget adat be nektek.

De Vinicius mosolyogva nézett reá és felelé:

- A vad bölény szarvaira volt kötözve és Krisztus mégis megmentette őt.

- Akkor tiszteld meg hekatombával! - veté közbe Petronius türelmetlen hangon - de csak nem kívánhatod tőle, hogy másodszor is megmentse őt. Emlékszel-e, miképp fogadta Aeolus Odysseust, mikor visszatért hozzá és ismételtlen kedvező szeleket kért tőle? Az istenek nem szeretik, ha segítségöket nagyon gyakran igénybe veszik.

- Ha Ligia meggyógyult, magam kísérem őt Pomponia Graecinához! - jelenté ki Vinicius.

- Ez annál kíváncsiabb lenne, mivel Pomponia beteg. Anstítus, Aulus rokona közölte velem. Az események föltorlódása közben hamar elfelednek téged s korunkban azokat kell boldo-

goknak mondanunk, akik feledésbe jutnak. Ragyogtassa Fortuna napját télen reátok és nyáron adjon árnyékot nektek.

E szavak után átengedé Viniciust boldogságának és fölkereste Theoklest, hogy Ligia mintléte felől tudakozódjék.

Az orvos nyilatkozata kedvezőleg hangzott. Minden veszély el volt hárítva. Ha a börtönben hagyták volna, a lázbeteg a rossz levegő és a hiányos ápolás folytán elpusztul, de most a leggyöngédebb ápolásban részesült és nemcsak rendelkezésére állt minden, amire szüksége volt, de pompa és bőség vette körül. Az orvos rendeletére már két nap múlva a villa kertjébe vitték. Most egész nap a szabad levegőn volt. Vinicius mindig virágokkal, néha kökörcsinnel, de kivált iriszekkel díszíté gyaloghintóját, hogy kedvesét Aulus házának atriumára emlékeztessék. Nagyon gyakran ültek egymás kezét fogva valamely fa árnyékában és az elszenvedett bajokról, az átélt borzalmakról beszélgettek és ilyenkor Ligia mindig újra hangsúlyozta, Krisztus azért engedte, hogy kedvese oly súlyosan szenvedjen, hogy lelkét megtisztítsa. A korábbi patriciusból, aki nem ismert más törvényt, mint a saját akaratát, egészen más ember is lett. De e visszaemlékezéseknél nem lopódzott szívébe keserűség. Úgy tetszett mindkettőjüknek, hogy évek hosszú sora mult el fejük fölött s a rettentő mult messze van mögöttük. Szívében oly béke honolt, mint előbb soha; új, boldogabb élet virradt rájuk. Mit törődtek ők azzal, ha a császár Rómát, az egész világot rémületbe ejtette - sokkal hatalmasabb védő őrködött felettük. Nero nem tehetett nekik többé semmit, nem látták többé az élet és halál urát benne. Ha most a vivariumokból naplemente előtt hozzájuk hatolt az oroszlánok és más vadállatok ordítása, nem fogta el őket aggasztó félelem, boldogan egymás szemébe néztek és hálával égre emelték tekintetüket. Ligia, ki még nagyon gyöngy volt és egyedül nem birt járni, kedvesétől őrizve, elszunnyadt a csöndes kertben és ha ilyenkor Vinicius az alvóra nézett, önkénytelenül azt gondolta, hogy ez nem az a Ligia többé, aki Aulus házában eléje jött. A fogság, a betegség ártottak szépségének. Akkor, midőn először látta meg Aulus házában és később, midőn Miriam házából el akarta rabolni, fölséges szépségében szende virághoz hasonlított, most pedig lefogyott természetével, sápadt ajkaival, áttetsző arcával, sovány kezével árnyékhoz hasonlított. Sőt szemének mély kéksége is sáppadtabbnak látszott. Az aranyhajú Eunice, ki mindig virágokat és pompás kelméket hozott neki, hogy azokkal lábait betakarja, Cypros istennőjének látszott mellette. Petroniusra nézve Ligia minden báját elvesztette és vállat vonva kérdezte magában, vajjon ez az elyseumi mezőkről való árnyék megérdemli-e mindama szenvedéseket és gyötrelmeket, melyek Viniciusra zúdultak. De a fiatal római a ligiai leányt most még bensőbben szerette, mint az előtt, szerette lelkét és mikor szenderegése közben őrködött fölötté, úgy tetszett neki, hogy legdrágább kincsét őrzi.

HUSZONHATODIK FEJEZET.

Ligia csodálatos megmentésének híre hamar elterjedt a kis keresztény községben, melyet eddig a halál még nem ért utól. A hitsorsosok közül sokan megjelentek, hogy lássák azt a leányt, akin Krisztus kegyelme láthatóvá lett. Először Nazarius és Miriam jött, kiknél Péter apostol elrejtőzködve lakott, utánuk pedig sok más jelent meg. Ezek mindnyájan, valamint Vinicius, Ligia és Petronius keresztény rabszolgái nem szüntek meg Ursusszal elmondadni, miként hallott hirtelen egy szózatot, mely azt parancsolta neki, hogy szálljon szembe a vad bölénnyel. És ha ismét eloszlottak, ez abban az erős reménységben történt, hogy Krisztus nem engedi követőit a földről teljesen kiirtatni, míg ő az ítélet napján meg nem jelent. Ez a reménység új bátorságot adott nekik a kitartásra, mert még mindig sokat szenvedtek az üldöztetés alatt. Mindenkit, akit a közvélemény kereszténynek mondott, a vigiliák minden teketória nélkül vagy a börtönbe vetettek, hogy későbbi játékoknál az arénában megjelenjenek, vagy azonnal elítélték őket. Az áldozatok száma természetesen kisebb lett, mert Krisztus hitvallóinak sorai betegség, az arénában való vértanuhalál folytán megritkultak. A kis csapatból, mely még megmaradt, azonkívül a legtöbben elhagyták Rómát, hogy távolabbi tartományokban jobb időkre várjanak. A néhány hátramaradt pedig gondosan elrejtőzött, úgy hogy csak a városon kívül, a homokbányákban mertek összegyülekezni közös imádságra. Rómában ugyan már réges-régen nem hitték, hogy a keresztények gyújtották föl Rómát, de azért mint az emberiség és az állam ellenségeit mégis száműzték őket s a rendelet ellenük mégis érvényben maradt.

Péter csak hosszabb idő múlva vett bátorságot arra, hogy Petronius házában megjelenjék. Egy este Nazarius az apostol jöttét jelenté. Ligia, ki ismét egyedül birt járni, Viniciusszal eléje sietett és mindketten lábaihoz borultak. Annál nagyobb megindulással köszönté őket, mivel a reá bízott nyájából igen sokan elhaltak, olyan sorsban részesültek, amely miatt gyakran keserű könnyeket hullatott. Mikor tehát Vinicius e szavakat mondá: «Uram, te miattad adá őt vissza nekem az Üdvözítő», azt felelte: «A te hited miatt adta vissza őt neked, azért adta őt vissza, hogy ne némuljon el minden ajk, mely az ő nevét hirdeti». Ah, eközben azokra az ezrekre gondolt, akiket vadállatok téptek szét, ama számtalan keresztre az arénában, amaz égő oszlopokra a szerencsétlen kertekben és mély fájdalom csendült ki hangjából. A két szerelmes észre is vette azonnal, hogy az apostol haja teljesen fehér lett, hogy meghajlott termete, gondtól barázdált arca bizonyosságot tett arról, miképp szenvedett a szegény áldozatokkal, kiket Nero dühe és örült kegyetlensége tönkre tett. De megértették azt is, hogy senkinek se volt szabad magát a kereszthalál alól kivonnia, mivel Krisztus is kínokat és halált vett magára. De azért mégis mély fájdalmat éreztek az évektől, fáradsalmaktól és gondoktól meghajlott apostol láttára és Vinicius, aki Ligiát hamarosan Neapolisba szándékozott vinni, hol Pomponiával találkozni és aztán együtt Sziciliába tovább utazni akartak, kérve-kérte őt, hogy hagyja el Rómát és csatlakozzék hozzájuk. Azonban az apostol a fiatal patricius fejére tette kezét és felelé:

- Szivemben hangzanak még most is az Úr szavai, melyeket a tiberiási tengernél mondott nekem: «Mikor ifjabb voltál, magad övezted föl magadat és jártál, ahová akartál; de midőn megöregszel, kiterjeszted kezeidet és más övez föl téged és oda visz, hová te nem akarod!» Tehát nem szabad elhagyni nyájamat.

És mivel Ligia és Vinicius hallgattak, mivel beszédének értelmét nem tudták megmagyarázni, hozzátette:

- Fáradalmaim végökhöz közelednek. Nyugalom és béke lesz osztályrészem az Úr házában. Gondolatok reám, mivel úgy szeretlek titeket, mint az apa szereti gyermekeit és amit az életben véghez visztek, az Úr dicsőségére vigyétek véghez.

Így szólván, fölemelte reszkető kezét és megáldá őket és a két fiatal ember hozzája símult, mivel úgy tetszett, hogy talán most mondott utoljára áldást reájuk.

De Vinicius még egyszer találkozott vele. Több nap telt el békésen, mikor Petronius vészjósló híreket hozott a Palatinusról. Reájöttek, hogy Nero egyik szabadosa a keresztény tanítást vallja, és Péter és Pál apostol leveleit, Jakab, János és Júdás leveleit találták nála. Tigellinust értesítették Péter apostol római tartózkodásáról, de ő azt hitte, hogy az ősz vezér a keresztény tanítás többi hitvallójával együtt halálát lelte. És most kitünt, hogy nemcsak ő, hanem Pál is még életben volt, hogy mindketten Rómában tartózkodtak. Mindenek előtt azon voltak tehát, hogy őket kézre kerítsék, mert azt hitték, hogy az ő halálukkal legbensőbb gyökerén találják a gyűlölt felekezetet. Sőt Vestinius útján azt a hírt vette Petronius, hogy maga a császár adott parancsot arra, miképp Pétert és Pált három nap alatt elfogják és a mamertini börtönbe vessék, azért egész szakasz praetoriánust küldtek a Tiber-külvárosba, hogy ott minden házat kikutas-sanak.

Vinicius tüstént tudta, mit kell tennie. Figyelmeztetnie kellett az apostolokat. Mikor a szürkület beállt, Ursusszal útnak indult. Gall-köpönyegekbe burkolózva elsiettek. Oly gyorsan akarták elérni Miriamnak a «Janiculus» tövében fekvő házikóját, amint csak lehet. Folytonosan oly házak mellett haladtak el, melyeket zsoldosok állottak körül. A vezetőket Vinicius nem ismerte. Az egész városrész forrongásban volt s a kíváncsiak mindenütt összecsoportosultak. Egyes vezetők a keresztényeket, kik már hatalmukban voltak, Simon, Péter és tarsosi Pál felől akarták kihallgatni.

Ursus és Vinicius, kik jóval megelőzték a zsoldosokat, eközben akadálytalanul elérték Miriam házáat. Ott találták az apostolt, több hitsorsostól környezve. Timotheus, Pál segédje és Linus is köztük voltak.

A közelgő veszély hírére Nazarius egy rejtett folyosón mindnyájukat a kertajtóhoz és innét egy elhagyatott, a Porta Janiculensistől néhány száz lépésnyire fekvő kőbányába vezette. Ursusnak vinnie kellett Linust, aki szegény, megkínzott tagjait még mindig nem használhatta. Miután céljukhoz értek, a Nazarius által meggyújtott fáklya világánál halkán tanácskoztak, hogy miképp lehetne az apostoloknak előttük oly drága életét megmenteni.

- Uram - fordult végre Vinicius Péterhez - uram, vezettesd magadat napvirradtakor Nazariusszal az albai hegyek közé. Ott aztán találkozom veled és onnét Antiumba követsz, hol egy hajó készen áll, mely Neapolisba visz bennünket. Boldognak fogom magamat azon a napon magasztalni, amelyen házam küszöbét átléped; boldognak magasztalom azt az órát, amelyben áldást mondasz tűzhelyemre.

- Rejtőzzél el, ne maradj tovább Rómában, mi pásztorunk! - kiálták némelyek, kik vele voltak.

- Gondold meg, hogy a szent tanítást kell terjesztened, hogy az veled és velünk együtt tönkre ne menjen. Hallgass reánk, kik úgy esedezünk hozzád, mint atyához.

- Hallgass meg bennünket Krisztus nevében! - kérték mások, beléje kapaszkodva.

Péter pedig viszonzá:

- Gyermekeim! Ki mondhatja magáról, mikor határozza meg az Úr életének végét?

De azt nem mondta, hogy Rómában akar maradni, mivel habozóvá lett cselekvésében. Aggodalom és félelem fogta el lelkét. Nyája szétszóródott, műve meg volt semmisítve; községét, mely Róma égése előtt pompás fa gyanánt virágzott, kegyetlen vadállatok porrá változtatták. Csak könnyek, csak a kínzásokra és halálra való emlékezés maradtak meg. A vetés ugyan pompás aratást hozott, de a sátán letaposta. Hol maradtak az angyalok, hogy a szorongatottaknak segítsenek? Nero hírneve elterjedt az egész földön, borzasztóbban, hatalmasabban uralkodott a

tengerek, az összes országok fölött, mint valaha. Az Istentől megvilágosított halász a magányban nagyon gyakran égre emelte kezét és kérde:

- Ó uram, mit cselekedjem, hogyan cselekedjem? Hogyan akarjak harcra kelni, én, gyöngye, öreg ember a gonoszszal, akire az uralmat bíztad a föld fölött, akinek győzelmet adtál?

És az ő szorongó lelke fölkiáltott az Úrhoz és így panaszkodék:

- A juhok, akik fölé mint pásztort helyeztél, a föld színéről ki vannak irtva, községed a szél minden irányában szerte van szórva és szomorúság uralkodik e helyen. Mit parancsolsz, hogy cselekedjem? Tovább maradjak-e még, vagy elvezessem-e a keveseket, kik nyájamból megmaradtak, hogy túl a tengeren, valamely rejtett helyen magasztalják nevedet?

Határozatlanul ingadozott ide s tova. Habár meg volt győződve, hogy a szent tanítás nem mehet tönkre, hogy végre diadalt kell aratnia, néha mégis az a gondolata támadt, hogy csak akkor fog diadalra jutni, mikor az Úr az ítélet napján teljes dicsőségben és hatalmasabban, mint Nero, leszáll a földre.

Néha azt is gondolta, hogy Rómát el kell hagynia, nyájának maradványát el kell vezetnie Galileának árnyékos berkeibe, a tiberiási tenger csöndes partjára, hogy oly békésen legeljen, mint a galambok, vagy mint a juhok, melyek fodormenta és nárdusz közt keresik élelmüket. Ilyenkor a halász szívét béke és nyugalom utáni epedő kívánság, a tenger és Galilea utáni növekvő vágy fogta el és könnyek tolultak az öreg ember szemébe.

De alig fogamzott meg benne ilyen gondolat, félelem és rettegés fogta el. Szabad-e ezt a várost elhagynia, kérde magában, amelyben a föld még nedves volt a vértanúk véréből, amelyben oly sokan még a halálos küzdelemben is bizonyosságot tettek a szent tanítás mellett? Szabad-e a veszély elől menekülnie? És mit felelne, ha az Úr így szólna hozzá: «Azok mind meghaltak a hitért, te pedig elszöktél?»

Egész napokat és egész éjszakákat aggodalom és gond közt töltött el. Mindazok, kiket az oroszlánok széttéptek, kiket a keresztre feszítettek, vagy akiknek a császár kertjeiben az égő oszlopokon rettentő halállal kellett szembe nézniök, a kiállott kínok után szeliden elaludtak az Úrban, ő pedig nem lelt álmot és nagyobb gyötrelmet szenvedett, mint a megkínzott áldozatok bármelyike. Gyakran még akkor is térdelt, mikor a kelő nap sugarai a házak tetőire estek és gyötrött szívének mélyéből kiáltá:

- Ó uram, miért küldtél ide, miért engedted át ezt a helyet vadállatok dühének?

Harminc év óta, a Mester halála óta nem volt se pihenése, se nyugta. A bottal kezében bejárta az egész világot, hogy az «új tanítást» hirdesse. Az utazások, a fáradozások kimeríték erejét és most az a reménysége is megsemmisült, hogy Rómában az általa elszórt vetést learathassa. Ebben a világon uralkodó városban perzselő lehellet semmisíté meg azt a művet, melyet a Mester nevében alkotott és látta, hogy a harcot újra föl kell vennie.

És minő harcot! Egyik felől a császár, a senátus, a nép, a légiók, melyek vasgyűrűt képeztek a világ körül, a számtalan városok és országok, oly küzdő hatalom, aminőt még soha se látott emberi szem és másfelől ő, Péter, öregségtől és bántalmaktól úgy meghajolva, hogy reszkető keze alig bírta tartani a vándorbotot.

Nem kellett-e tehát azt gondolnia, hogy nem mérkőzhetik a római császárral... hogy ezt csak Krisztus teheti meg?

Az apostol fájdalommal telt szívvel gondolt minderre, míg hitsorsosai arra kérték, hogy térjen ki a veszély elől.

- Mentsd meg magad, rabbi! - kérték ezek egyre sürgetőbben - mentsd meg magadat és vezess el minket is, védj meg bennünket a vadállatok erőszakától.

Linus is lehajtá előtte megkínzott fejét és mondá:

- Ó uram, az Üdvözítő azt parancsolta neked, hogy legeltesd az ő juhait. De mily kevesen vannak még itt és holnap talán ez a kevés se lesz többé. Menj tehát oda, ahol megtalálod őket. Az Isten ígéje él úgy Jeruzsálemben, mint Antiochiában, Ephesusban úgy, mint más városokban. Miért akarsz Rómában maradni? Haláloddal a dühöngőnek diadalát akarod fokozni? János életének határát az Úr még nem szabta ki. Pál római polgár és birói ítélet nélkül nem ítélik el. De ha a pokol ellened támad, ellened, tanítónk, vezetőnk ellen, nem kérdeznék-e akkor a kicsinyhitűek: Ki áll Nero fölött? Te vagy a szikla, amelyre Isten egyháza van alapítva. Mi hadd haljunk meg, de te hiusítsd meg az Antikrisztusnak az Úr tanítványai fölötti győzelmét és ne térj ide vissza előbb, míg az Úr meg nem alázta azt, aki ártatlan vért ontott.

- Nézd a mi fájdalmunkat! - kiálták a többiek mindnyájan.

Az apostol sovány arcát könnyek boríták. Rövid gondolkozás után fölemelkedett, kezét kiterjeszté a térdelők fölött és mondá:

- Az Ur neve legyen áldott és legyen meg mindenkor az ő akarata!

HUSZONHETEDIK FEJEZET.

A következő nap fölvirradtakor két sötét alak vándorolt az appiai úton a Campagna felé. - Az egyik közülök Nazarius volt, a másik Péter apostol, ki szenvedő hittestvéreit elhagyta.

A keleti ég fényes, sáfránysárgán szegélyezett zöld színben csillogott. Az árnyékból lassankint kiváltak a fák ezüst leveleikkel, a fehér márványvillák és a vízvezetékek. Az égboltozatot lassankint izzó aranszín vonta be. Keleten egyre rózsaszínűbb lett; az albanumi hegyek liliumfehér fényben ragyogtak, mintha csak fénysugarakból volnának.

És a fény elterjedt a harmatcsöppekkel borított, reszkető falevelekre, a reggeli ködfátyol egyre átlátszóbb lett, a rónaságon mindig távolabb kilátás tárult föl, egyes sírok, egész városkák és facsoportok lőnek láthatók, melyek közt a templomok fehér oszlopai villogtak.

Az appiai út el volt hagyatva. A falusiak, kik zöltséget szoktak a városba vinni, nyilván még a kocsikba se fogták az állatokat. A kőlapok, melyekkel az egész út a hegyekig ki volt rakva, halkan kongtak a gyorsan tovalépdelő vándorok hárszipói alatt.

A nap fényesen és ragyogva hirtelen fölbukkant a hegyek mögül és egyúttal különös jelenség tárult föl az apostol szeme előtt. Úgy tetszett neki, hogy az arany korong nem emelkedik az ég felé, hanem lassan leereszkedik és az út hosszában lebeg.

Péter önkénytelenül megállt és kérde:

- Nem látod-e azt a sugárzó fényt, mely felénk közeledik?

- Semmit se látok! - felelé Nazarius.

Az apostol azonban, szemét kezével beárnyékolva, rövid idő múlva mondá:

- Egy alak lépked felénk, napfénytől körülsugározva!

De semmi lépés nem volt észrevehető. Köröskörül mély csönd uralkodott. Nazarius csak azt látta, amint a fák gallyai mozogtak, mintha valaki rázná őket és hogy a fényes ragyogás mindinkább szétterjed.

Meglepődve és kérdőleg pillantott az apostolra:

- Rabbi, mi ez? - suttogá nyugtalankodva.

A vándorbot kiesett az apostol kezéből. Félig nyitott ajkakkal, tágra nyílt szemekkel meredt maga elé; bámulat, öröm és elragadtatás tükröződött arcán. Hirtelen térdre rogyott, fölfelé nyújtá karjait és melléből ez a fölkiáltás szakadt föl:

- Krisztus! Krisztus!

Aztán arccal a földre borult, mintha meg akarná csókolni a Láthatatlannak lábait és sokáig hallgatásba merült. Csak néhány perc múlva kiáltá zokogva:

- Quo vadis, Domine?⁸¹

Nazarius nem hallott semmi választ, de Péter egy szelid, szomorú hangot hallott, mely azt mondá:

- Mivel elhagyod népemet, Rómába megyek, hogy magamat másodszor megfeszíttessem.

⁸¹ Hová mégy, Uram?

Mozdulatlanul, anélkül, hogy egy szót szólna, az apostol a porban feküdt a földön. Nazarius attól félt, hogy az aggastyán elájult vagy meghalt. Ekkor Péter egyszerre fölemelkedett, reszkető kézzel fogta a vándorbotot és anélkül, hogy egy szót szólna, ismét a héthalmú város felé lépkedett.

És mikor a fiú ezt látta, mint a visszhang ismétlé a kérdést:

- Quo vadis, Domine?

- Rómába! - viszonzá az apostol halkán és visszatértek oda.

Pál, János, Linus és az összes hitsorsosok álmélkodva és rémülettel fogadták Pétert, mert napvirradta előtt, közetlenül eltávozása után a praetoriánusok vették körül Miriam házát és kikutatták. De a hozzá intézett összes kérdésekre az apostol csöndesen, átszellemülve, csak ezt az egy feleletet adta:

- Láttam az Urat!

És még akkor este az Ostrianumba ment, hogy a szent tanítást hirdesse és megkeresztelje azokat, akik az élet forrásában meg akartak tisztulni.

Mostantól fogva naponkint oda ment és naponkint nagyobb csapat követte őt. Úgy tetszett, mintha az egyes vértanuk minden könnyéből új követők támadnának, mintha minden fájdalomkiáltás ezernyi szivben visszhangot talált volna. A császár vérben gázolt, Róma és az egész pogány világ örültként viselkedett. Azok pedig, kik belefáradtak a vérontásba és az örültségekbe, azok, kik elnyomottaknak érezték magukat, azok, akiknek élete a nyomoruság és nélkülözés láncolatát képezte, a szerencsétlenek és szorongatottak oda siettek és hallgatták a hírt arról az Istenről, aki a bűnös emberiségért kereszthalállal halt meg.

Ez az Isten pedig az irgalom Istene volt és ha megtalálták őt, elfordultak ettől a gonosz világtól, a boldogság érzete lopódzott hozzájuk, szivök emberszeretettől duzzadt.

És Péter előtt óráról-órára világosabb lett, hogy sem a császár, sem az ő légiói nem képesek a szent tanítás igazsága ellen harcolni, hogy ezt a tanítást se könnyek, se vér ki nem irthatja a világból, hogy közel van diadalának órája. Most azt is megértette, miért nem engedte őt az Úr a maga útján haladni; a kevélységnek, büntényeknek, féktelenségnek és erőszakosságnak ez a városa volt ama helynek kiszemelve, ahonnét az emberek teste és lelke fölötti világuralom kiinduljon.

HUSZONNYOLCADIK FEJEZET.

Végre ütött a két apostol órája is. De a halász, hogy életét mintegy megkoronázza, megérte azt, hogy a börtönben két lelket megnyert. A két zsoldos, Processus és Martinianus, kik a mamertini börtönben őrködtek fölötte, megkeresztelkedtek. De aztán a kínok és gyötrelmek ideje következett. Nero nem volt Rómában, az ítéletet Helius és Politetes, két szabados hozta, akikre a császár a Róma fölötti uralmat távollétének idejére bízta. Az ősz apostolra a törvényben előírt testi büntetést szabták. A legközelebbi nap folyamán a város falai előtt, a vatikáni domb közelében kellett a kereszthalált elszenvednie. A zsoldosok álmélkodva néztek a népsokaságra, mely már kora reggel összegyülekezett a börtön előtt, mert csodálkoztak azon, hogy egy közönséges embernek, egy idegennek a halála ilyen érdeklődést kelt. Hiszen nem sejtették, mi hozta ide ezt a sokaságot. Nem kíváncsiak voltak ezek, nem, hitsorsosok, kik a nagy apostolt a vesztőhelyre akarták kísélni. A börtön ajtaja késő délután nyílt meg és Péter egy szakasz praetoriánus közt jelent meg. A nap tiszta és fényes volt. De a nap már kissé leáldozóban vala. Élemedett kora miatt nem magának Péternek kellett vinnie a keresztet, mivel azt hitték, hogy arra képtelen lesz és hasonló okból nem tették a furcát⁸² sem a nyakára. Szabadon lépdelt tova, úgy hogy övéi mind láthatták őt. Abban a pillanatban, mikor fehér feje fölbukkant a zsoldosok vas sisakjai közt, a körülállók közül néhányan hangos sírásra fakadtak. De ismét csakhamar elnémultak, mivel az aggastyán arcvonásain oly béke, oly sugárzó öröm tükröződött, hogy egy csapásra világos lőn mindenki előtt, miképp ez nem áldozat, aki a halál elé ment, hanem győző, ki diadalát ünnepelte.

Igen, tényleg úgy volt! A különben alázatos, gondtól meghajolt halász most egészen kiegyenesedve, méltóságosan lépdelt tova. Az őt környező zsoldosokat egyszerre fölülmulni látszék nagyságával. Magasztos fenség áradt el egész valóján, uralkodóhoz hasonlított, kit népe, katonái várnak. Mindenfelől ez a kiáltás hangzott:

- Most megy Péter az Úrhoz!

Senki se gondolt arra, mi vár reá. És ő nyugodtan és ünnepiesen haladt tova, abban a bizonyosságban, hogy a golgothai keresztfeszítés óta ehhez hasonló nem történt, mert ha az Üdvözítő halála a világot engesztelte ki, az ő halála a bűnös várost fogja kiengesztelni.

Sok ember, ki az út mentén állott, csodálkozva nézett az öreg emberre, követői közül pedig néhányan az álmélkodók vállára tették kezöket és szilárd hangon jelenték ki:

- Lássátok, így megy az igaz a halálba, a Krisztus követője, ki szeretetet hirdetett a világnak.

Azok pedig gondolkodóba estek, eltávoztak és azt mondták egymásnak:

- Valóban, ezt ártatlanul viszik halálra!

A menet újonnan épült házak, templomok fehér oszlopai mellett haladt, melyek fölé sötétkék ég borult. Az egész úton szokatlan csönd uralkodott. Csak néha csörrentek meg a zsoldosok fegyverei, vagy az imádkozók mormogása hallatszott. És mikor Péter meghallotta az imádkozó hangokat, arca gyönyörtől sugárzott és örvendezve legelteté szemét követőinek végtelen számán. Igen, befejezte művét, most már tudta, hogy a tanítás, melynek életét szentelte, el fog terjedni, mint egy nagy, hatalmas tenger, hogy hatalmának semmi se fog ellenállni. Ettől a gondolatától lelkesítve, égre emelé szemét és suttogá:

⁸² Villaalakú rúd, melyet az elítéltnak a nyakába tettek, hogy karjait hozzá kötözzék.

- Ó Uram, Te azt parancsoltad, hogy hódítsam meg ezt a világon uralkodó várost és én meghódítottam. Azt parancsoltad, hogy itt helyet szerezzek számodra és én úgy tettem, amint parancsoltad. Most Te uralkodol e városban, ó Uram, én pedig Hozzád megyek, mert nehéz munkát végeztem.

És ha templomok mellett haladt el, kiáltá: - Krisztus tanítása bevonul belétek is - és mikor a körülálló emberekre nézett, mondá: - A ti gyermekeitek Krisztus szolgálói lesznek - hogy aztán egy hódítónak érzelmeivel lépdeljen tova, ki fényesen betölté föladatát. Hogy diadaláról mintegy bizonyóságot tegyenek, a zsoldosok a pons triumphalison át és innét tovább a naumachia és a cirkusz felé vezették őt. A tiber-külvárosi keresztények a menethez csatlakoztak. A praetoriánusok vezetője, aki előtt lassankint világossá lett, hogy főpapot kísér, akit hivei követnek, nyugtalankodva nézett a tömeg folytonos növekedésekor zsoldosainak kis csapatára. De a harag kiáltása nem hallatszott. Mindezeket az embereket áthatni látszott a pillanat jelentősége, ünnepies várakozás tükröződött arcukon. Igen sokan, kiknek eszébe jutott, hogy az Üdvözítő halálakor megrendült a föld és a sírok megnyitak, azt hitték, hogy az apostol halálakor is felejthetetlen csodáknak és jeleknek kell történniök. Mások azonban ismét azt gondolták magukban: «Az Ur talán arra szemelte ki az apostol halála óráját, hogy ígéretéhez képest leszálljon az égből és ítéletet tartson a világ fölött.» És ettől az eszmétől eltelve, az Üdvözítő irgalmába ajánlották magukat.

De a csend egyre tartott köröskörül. A magaslatok a ragyogó napsugarakban melegedni látszottak. A menet a cirkusz és a vatikáni halom közt megállt. A zsoldosok közül néhányan gödröt kezdtek ásni a földbe, mások eközben a keresztet, kalapácsot és szöveget rakták rendbe, a tömeg pedig, nyugodtan és ünnepiesen, mint az előtt, körben letérdepelt.

Az apostol a nap fényétől körülsugározva állt ott. Utoljára legelteté szemét a városon és megnézte a Tibert, amelynek jobbpartján a Campus Martius, Augustus mauzoleuma és Nerónak épülőfélben levő, óriási thermái látszottak, megnézte Pompejus színházát és e mögött, részint teljesen szabadon, részint más épületektől félig eltakarva, a Septa Juliát oszlopcsarnokaival és templomaival. A távolban messzebb épületekkel borított halom emelkedett, amelynek csúcsa a kékes párázatban veszett el - a hatalom és büntény, a rend és örültség fészke, az elnyomónak és egyúttal mindenható világuralkodónak, a legyőzhetetlen védőnek széke.

Péter pedig ott állt egészen kiegyenesedve a zsoldosok között és a győző pillantásaival nézett a városra, örökségére. «Általam lettél szabaddá», gondolta magában. De azok közül, kik körülötte összegyűltek, a zsoldosoktól, kik gödröt ástak a kereszt számára, a hitsorsosokig senki se sejté, hogy közöttük áll az igazi uralkodó, hogy a császárok meghalhatnak, a barbárok, mint a vihar árja, eltűnhetnek, de ez az agastyán örökké megtartja hatalmát.

A nap leáldozás felé hajolt. Az egész nyugati ég sötét paráznsba látszott mártva. A zsoldosok most az apostolhoz közeledtek, hogy őt levetköztessék.

Ekkor az imádságba merült Péter fölemelte jobbját. A poroszlók önkénytelenül meghátráltak, mintha e taglejtéstől megrémültek volna s a hívők visszafojtották lélegzetüket, mert azt gondolták, mondani akar valamit. Mély csend állt be.

Péter pedig kinyújtott kezével keresztjelet csinált és halála órájában áldást adott: «urbi et orbi».⁸³

Ugyanazon a csodaszép napon a zsoldosok másik szakasza tarsosi Pált a Via Ostiensisen Aquae Salviaehez kísérte. Őt is a hivek csapattja követte, kiket ő térített meg. Mihelyt néhányat

⁸³ A városnak és földkerekségnek.

fölismert közülök, megállt és beszélt velök, mivel ellene, a római polgár ellen, az örök nem mertek nagyon szigorúan föllépni. A Porta Tergeminán kívül Plautillával, Flavius Sabinus praefektus leányával találkozott és mikor könnytől áztatott arcát megpillantotta, így szólt:

- Plautilla, te az örök üdvösségnek részese léssz, menj békében. Csak adj egy kendőt, amelylyel szememet eltakarhatom, mikor az Urhoz megyek.

És miután a kendőt átvette, ragyogó arccal lépdelt tovább, mint az olyan munkás, aki jól végzett dolga után haza tér. Mint Péter apostol lelkében, úgy az övében is béke és nyugalom uralkodott.

Elgondolkozva legelteté szemét az előtte elterülő rónától a már parázsba merült albai hegyekig. Reágondolt a kiállt fáradalmakra, utazásaira, amelyekből győzőként került ki, reágondolt az egyházakra, melyeket minden országban, melyeket a tengeren túl alapított és azt mondta magában, hogy munkáját befejezte és most megtalálja a jól kiérdemelt nyugalmat. Igen, a vetésnek, melyet ő hintett el, ki kellett kelnie, semmi szélvész nem pusztíthatta el. Azzal a meggyőződéssel válhatott meg a világtól, hogy jó harcot harcolt.

Az út a vesztőhelyhez hosszú volt. A nap már vége felé járt, a hegyek egyre árnyékszerűbbek lettek, még csak a csúcsokat érinté rózsaszínű fény. A nyájakat haza hajtották. Az út hosszában rabszolgák csapatai mentek, szerszámokkal vállukon. A gyermekek, kik a házak előtt az úton játszottak, kíváncsi pillantásokkal nézték a zsoldosok menetét. Minden, ég és föld, összhangzatot lehelt, ezen az estén csodálatos béke volt a természet fölött. Pál is érezte ezt. Szíve örvendett, mivel ehhez a világ-összhanghoz ő is hozzájárult egy szemernyivel, azzal a szemérről, mely nélkül a föld olyan volna «mint a zengő réz és pengő cimbalom».

Igen, szíve örvendhetett, mert ő a szeretetet hirdette, ő arra tanította az embereket, hogy ha egész vagyonukat odaadnák a szegényeknek, ha minden nyelvet, minden tudományt, minden titkot tudnának, mégis semmik volnának a szeretet nélkül, mely hosszútűrő és barátságos, nem keresi másnak a kárát, mely nem keresi a magáét, mely mindent elvisel, mindent elhisz, mindent remél és mindent eltűr.

Egész életét arra fordította, hogy ezt az igazságot tanítsa. És most azt kérde magától: Mely hatalom ér föl vele, mely hatalom győzheti le azt? Légiói ellenére, a városok, tengerek, országok és nemzetek fölötti uralma ellenére a császárnak se sikerült azt elnyomni. És fölemelt fővel, mint egy hódító lépdelt Pál a vesztőhely felé.

A főutca végre elhagyatottá lett. A menet keletnek fordult és egy keskeny, a célhoz vezető ösvényre kanyarodott. Az esti nap vöröses fényt vetett a körüllevő bokrokra. A centurio a forrásnál megállítá a zsoldosokat. A poroszlók az apostolhoz közeledtek.

Pál fogta Plautilla kendőjét, hogy azzal bekösse szemét. Utoljára irányzá tekintetét az égboltozatra és imádkozott. Igen, órája elérkezett. De úgy tetszett neki, mintha az alkonypír közepén széles utat látna, mely az ég felé vezet. És lélekben ismétlé azokat a szavakat, melyeket bevégzett föladatának, közeli végének érzetében irt: «Jó harcot harcoltam, a futást bevégeztem, a hitet megtartottam».

HUSZONKILENCEDIK FEJEZET.

Rómát örületes mámor fogta el. Úgy tetszett, mintha a félrevezetett város, mely az egész világot leigázta, tönkre akarná magát tenni. Még mielőtt az apostolokat kivégezték, fölfedezték Piso összeesküvését. A legelőkelőbb rómaiaknak ezért fejükkal kellett lakolniuk. Eközben oly kegyetlenül, oly irgalmatlanul jártak el, hogy még azok is, kik eddig Nerót isten gyanánt tisztelték, most vészthozó démonnak tekintették őt. Kimondhatatlan gyász borult az egész városra, rémület és gond lopódzott a házakba, a szivekbe. De a csarnokok virágdíszben pompáztak, mivel a halottakért nem volt szabad fájdalmat mutatni. Fölébredéskor mindenki azt kérdezte, vajjon kire kerül legközelebb a sor. A kísértetek menete, mely a császárt követte, óráról-órára növekedett.

Először Pisót végezték ki. Utánna következtek Seneca és Lucanus, Jennius Rufus és Plautius Lateranus, Flavius Scevius, Afranius Quintianus, Tullius Senecio, Nero minden kicsapongásának féktelen társa, aztán Proculus, Araricus, Tugurinus és Gratus, Silanus, a császáron egykor egész lélekkel csüggő Proximus és Sulpicius Asper. Néhányan saját hitványságuk miatt mentek tönkre, sokan gyávaságuk folytán lelték romlásukat, mások gazdagságuk és bátorságuk áldozatai lőnek. A császár az összeesküvők nagy száma fölötti rémületében a város falait zsoldosokkal rakatta meg, mint valami ostromnál és naponként új halálos ítéleteket bocsátott ki, melyeket valamely centuriónak kellett az illető házba vinnie. Az elítéltek aztán rendszerint még annyira lealázták magukat, hogy hizelgésekkel teli leveleket irtak, megköszönték a császárnak az ítéletet és vagyonuk egy részét reá hagyták, hogy ez által legalább valamit mentsenek meg gyermekeiknek. Nero magaviselete végre azt a benyomást kelté, mintha, minden mértéken túlhaladva, azt akarná látni, mily fokig alázzák le magukat az emberek, meddig alkalmazkodnak még véres uralmához. Az összeesküvők után azok rokonait irtották ki, aztán azok barátait és végre azok ismerőseit. Az égés után újra fölépített pompás házak lakói nem is mentek az utcákra anélkül, hogy a temetések sorával ne találkozzanak. Pompejus Cornelius, Martialis, Flavius Nepos és Statius Domitius azért haltak meg, mivel arról vádolták őket, hogy a császárt nem tisztelik eléggé. Novicius Priscusnak, mint Seneca barátjának kellett halálba mennie. Rufius Crispustól a vizet és tüzet tiltották el, a nagy Thrasea erénye miatt halt meg, igen sokan nemes származásukat életökkel fizették meg, sőt Poppaea is a császár dühkitörésének áldozata lett.

És a senátus mindinkább lealacsonyítja magát a rettenetes uralkodó előtt, tiszteletére templomot építtetett, az ő hangjának kedvéért fogadalmakat tett, megkoszorúzta szobrai és mint istenségnek, papokat rendelt ki neki. A senátorok pedig aggódalmas szívvel mentek a Palatinusra, hogy a «Periodonices» énekét magasztalják és vele szilaj orgiákat ünnepeljenek.

Eközben a vértől és könnyektől ázott talajból egyre gazdagabban kelt ki a Pétertől elhintett vetés.

HARMINCADIK FEJEZET.

Vinicius Petroniusához:

«Itt tudunk mindent, ami Rómában történik és amit nem tudunk, leveleiből tudjuk meg, Carissime. Ha követ dobsz a vízbe, mindig nagyobb és nagyobb gyűrűket képez és így hatolt a Palatinusról az örületes, gonosz üzelem hozzánk. Görögországi útja alatt a császár ide küldé Carinast és az most kifosztotta a városokat és templomokat, hogy az üres kincstárt ismét megtöltse. A nép verejtékéből és könnyeiből építi Nero a «domus aureát»⁸⁴ Rómában. Lehet ugyan, hogy a világ eddig még soha nem látott olyan házat, de az előtt nem is tűrt soha ilyen igazságtalanságokat. Te ismered Carinast, hasonlít Chilonhoz, de ez rossz életét kiengesztelte halálával. A közelünkben fekvő városok eddigelé mentek maradtak a fosztogatóktól, de talán csak azért, mivel nem mutathatnak föl templomokat és kincseket. Te azt kérded tőlem, vajjon nincs-e életünk veszélyeztetve? Szolgáljon feleletül az, hogy el vagyunk felejtve. Ebben a pillanatban - az előcsarnokban irok - áttekintem a csendes öblöt. Ursus egy csónakkal kievezett és éppen most ereszti hálóját a tiszta vízbe. Feleségem szépszinű, piros gyapjút fon mellettem, az árnyékos mandulafás kertből szolgálók éneke hallatszik. Ó mily béke uralkodik körülöttünk, Carissime! A korábbi szenvedések réges-rég feledve vannak. De nem a párkák azok, mint te irod, akik életünk fonalát oly végtelenül szépen fonták, Krisztus, a mi hön szeretett Istenünk, Üdvözítőnk adott nekünk kegyelmet. A fájdalmat és a könnyeket is ismerjük, mivel vallásunk azt tanítja, hogy mások szerencsétlenségét megsirassuk, de e könnyekben vigasztalás van, melytől Te meg vagy fosztva. Tudjuk, hogy egykor mindama kedveseket viszontlátjuk, akik elhunytak, kik a szent tanításért haltak meg. Péter és Pál reánk nézve nem haltak meg, ők tovább élnek örök mennyei fényben. Látjuk őket lélekben és habár szemeink könnyeket hullatnak, szívünk ujjong. Ó kedvesem, mi boldogok vagyunk, mi oly boldogságnak örvendünk, mely el nem rabolható tőlünk, mert a halál, mely reád nézve minden lét végét jelenti, reánk nézve nagyobb békére, bensőbb szeretetre, boldogabb gyönyörűségekre való átmenetet képez.

Szívünkben eltűnt minden harag. A napok, hónapok békésen telnek el. Cselédjeink, rabszolgáink, mint mi, hisznek az Üdvözítőben, hiszik, mint mi, hogy ő szeretetet tanít és így szeretjük egymást. Igen gyakran, mikor a nap leáldozóban van, vagy mikor a hold a vízben tükröződik, Ligia és én, a múlt időkről beszélünk, melyek most álom gyanánt tűnnek föl. És ha meg-gondolom, hogy ez a drága fő, melyre most védőleg terjesztem kezemet, a halálnak, a gyötremnek volt szentelve, teljes lelkemből áldom az Urat. Egyedül ő szabadíthatta meg őt a poroszlók kezéből, egyedül ő menté meg őt s ő adta vissza nekem mindörökre. Ó Petronius, te láttad, mily vigaszt nyújt a szent tanítás a legsúlyosabb szenvedésekben, te láttad, mily erőt és kitartást kölcsönöz, mily türelmesen és bátran mennek követői a halál elé, most jöjj hozzánk és te is győződjél meg róla, mily boldoggá alakul általa a mindennapi élet. Látod, az emberek eddigelé még nem ismertek Istent, akit szerethettek volna s azért nem szerették egymást se, mert a naphoz hasonlóan, melynek fénye reánk sugárzik, a szeretet az, mely boldogságot és áldást hoz nekünk. Egy törvényhozó, egy bölcselő se tanítá ezt az igazságot, se Görögországban, se Rómában nem hittek benne és ha Rómáról beszélek, ezzel az egész világot értem. A stoikusok száraz és hideg tanítása, melyhez sok erényes ember ragaszkodik, megedzi ugyan a szívet, de egykedvűséggel tölti el, ahelyett, hogy megneemesítené. De miért irom neked mindezt? Hiszen messze felülmulsz engem ismeretekben, minden iránt nagyobb érzékkel bírsz,

⁸⁴ Az arany házat.

mint én. Tarsosi Pállal gyakran és sokat beszéltem, tehát meg tudod itélni, vajjon ama hithez képest, melyet ő hirdetett, a bölcselek és szónokok összes tanításai nem üres frázisok, nem hiú szójátékok-e? Emlékszel-e, hogy az apostol azt kérde tőled: «Ha a császár a keresztény tanítást követné, nem éreznéd-e magadat biztosabban, nem örvendhetnél-e jobban birtokodnak, nem lennél-e nyugodtabb arra nézve, amit a következő nap hoz?» Te azt állítottad, hogy tanításunk ellensége az életnek, most tehát halld, mit mondok. Ha e levél elejétől fogva mindig csak ezt a két szót ismételttem volna: «Boldog vagyok!» ez által még mindig nem lenne helyes fogalmad boldogságomról. Erre azt feleled, Ligia adja ezt a boldogságot. Az igaz ugyan, barátom! De ő csak azért adja ezt a boldogságot, mert az ő halhatatlan lelkét szeretem, mert mi Krisztus szeretetében találkozunk és mert az ilyen szerelemnek sem az öregség, sem a válás, sem a halál nem árthat. Mert ha ifjúság és szépség oda vannak, ha az öregség meghajlít bennünket és a halál a küszöbön leskelődik, mégis megmarad szeretetünk, mert lelkünk halhatatlan. Mielőtt szemem megnyílt a világosságnak, bármikor kész lettem volna Ligia kedvéért házamat felgyújtani. És akkor még se szerettem őt. Csak Krisztus tanított meg az igaz szeretetre. Ő minden boldogság és minden béke forrása. Nem egyedül én állítom ezt, ezt a valóság bizonyítja. Hasonlítsd össze élteteket, amelyben soha se tudjátok, mit hozhat nektek a holnap, hasonlítsd össze örömeiteket, ünnepeiteket, orgiákat a keresztények életével és megtalálod a helyes választ. Vagy, ami talán még jobb lenne, jöjj ide hozzánk, virágoktól illatozó hegyeink közé, árnyékot adó olajfaligeteinkbe, repkénynyel borított partunkra. Itt olyan békét fogsz találni, aminőt eddig még soha sem ismertél és olyan szíveket találsz, akik téged híven és igazán szeretnek. Nemes és nagylelkű vagy, boldognak kellene lenned. Gazdag szellemeddel gyorsan fölismered tanításunk igazságát és ha annyira jutottál, meg is fogod szeretni. Ellenséges állást lehet foglalni ellene, mint a császár és Tigellinus, de egyetlen egy ember se maradhat egykedvű iránta. Ő Petroniusom, Ligia és én erősen reméljük, hogy nem sokára látunk téged. Maradj egészséges, légy boldog és jöjj hozzánk.»

Petronius ezt a levelet Cumaeben kapta meg, ahová a többi augustióval a császárt követte. Évek óta tartó küzdelme Tigellinusszal vége felé járt. Petronius nem kételkedett többé, hogy ő lesz a vesztes és azt is tudta, miért. Minél inkább közönséges komédiássá, bohóccá és kocsihajtóvá sülyedt a császár napról-napra, minél inkább átadta magát a szennyes, durva féktelenségnek, annál kényelmetlenebbé vált reá nézve a műértő «arbiter elegantiarum». Ha Petronius hallgatott, Nero ócsárlást látott hallgatásában, ha Petronius dicsérte, ez a dicséret merő gúnynak és csúfolódásnak tetszett előtte. A patricius ragyogó személyisége minden órában sérté az uralkodó önszeretetét és felkelté irigységét, Petronius gazdagsága és pompás remekművei pedig réges-régen szemet szúrtak Nerónak és Tigellinusnak. Csak az achajai utazásra való tekintetből kimélték még meg a korábbi kegyeltet, amelynél az ő izlése, a görög lélek iránti érzéke haszonnal járhatott, de mikor Tigellinus meg tudta győzni a császárt arról, hogy Carinas műérzékre és tudományra nézve még Petroniust is felülmúlja s így Achajában még jobban tud játékokat, ünnepeket és diadalokat rendezni, az utóbbi veszve volt. De nem merték a halálos ítéletet Rómában elküldeni neki. A császár és Tigellinus nagyon jól emlékeztek reá, mily körültekintést és erélyt fejtett ki ez a látszólag oly elpuhult, bujasághoz szokott, csak a művészetnek és ünnepeknek élő római, míg Bithyniában prokonzul, míg Rómában konzul volt. Annál inkább mindenre képesnek tartották őt, mivel nemcsak a nép kedveltje volt, hanem mivel a praetoriánusok is föltétlenül ragaszkodtak hozzá. Nero bizalmasai közül senki se mert valamit kockára tenni, azért tanácsosabbnak tartották a rettegett embert a városból kicsalni és a vidéken elpusztítani.

Ez okból meghívást kapott, hogy a többi augustióval jöjjön Cumaebe és ő, habár tudta, mi várt reá, engedett ennek a fölszólításnak, talán azért, mivel kerülni kívánta a nyílt ellensze-

gülest, mivel a császárnak és az augustiánusoknak gondtalan képet akart mutatni s halála előtt még egy utolsó győzelmet akart Tigellinuson aratni.

De Tigellinus nem nyugodott és nem vesztegelt. A gyűlölt vetélytársat végre Scevinus senátorral, Piso összeesküvésének főbujtogatójával való barátkozásról vádolta. Petroniusnak Rómában maradt embereit elfogták, házát a praetoriánus zsoldosok körülfogták. Ő azonban erre a hírre se csodálkozást, se rémületet nem mutatott, hanem mosolyogva mondá az augustiánusoknak, kiket cumaei pompás villájában fogadott:

- Ahenobarbus gyűlöli, ha őt egyenest kérdőre vonják. Vigyázatok tehát, mily zavarba jön, ha megkérdézem, miért fogatta el «familiámat» Rómában.

Aztán összes látogatóival közölte, hogy «hosszabb utazása előtt» ünnepséget szándékozik rendezni számukra és éppen az előkészületekkel volt elfoglalva, mikor fiatal rokonának levelét megkapta. E levél tartalma rövid ideig gondolkozóvá tette, de csakhamar ismét visszanyerte derült nyugalmát és még aznap este felelt.

«Örvendek boldogságtoknak és csodálom hű szíveteket, Carissime, mert soha sem álmodtam volna, hogy két szerelmes egy harmadik, a távolban levő személyről megemlékezzék. És ti nemcsak megemlékeztek rólam, hanem arra akartok birni, hogy menjek Sziciliába, hogy megoszszátok velem kenyereteket és veletek tiszteljem Krisztustokat, akinek, mint irod, mérhetetlen boldogságtokat köszönitek.

Ha így áll a dolog, tiszteljétek őt, de én azt hiszem, hogy Ligia megmentése Ursusnak és a római népnek is köszönhető. Ha a császár más ember volna, még azt is állítanám, hogy a további üldözést a vele való rokonságod miatt szüntették meg; hiszen Tiberius annak idején egyik unokáját őseid egyikének adta feleségül. De mivel fölteszed, hogy Krisztus vitte végbe megmentését, nem akarok veled ellenkezni. Igen, ne fukarkodjatok az áldozatokkal, amelyeket neki bemutatok. Prometheus is föláldozta magát az emberiségért, de eheu! Prometheus alakja nyilván a költők koholmánya, míg nekem hitelreméltó férfiak azt mondták, hogy ők saját szemükkel látták Krisztust. Abban egyetértek veletek, hogy valamennyi isten előtt őt illeti meg a tisztelet.

Jól emlékszem a tarsosi Páltól hozzám intézett kérdésre. Ha Ahenobarbus Krisztus tanítása szerint élne, most bizonynyal volna arra érkezésem, hogy meglátogassalak Sziciliában benneteket és a fák árnyékában és a szökökútaknál közölhetnénk egymással nézeteinket az istenekről és ama tanításokról, melyeket a görög bölcselek mindenkor hirdettek. De ma rövidre kell szabnom írásomat.

Reám nézve csak két bölcselek létezik. Az egyiket Pyrrhonnak, a másikat Anakreonnak hívják. A többiekről, valamint az összes római és görög stoikusokról könnyű szerrel lemondok. Az igazság, Vinicius, oly magasan trónol, hogy maguk az istenek az Olympos magaslatairól se tudják elérni. Te, Carissime, azt véled, hogy a ti Olympustok még amazt is fölülmulja és azt kiáltod nekem: «Jöjj hozzánk és olyan valami táruul föl szemed előtt, amit az előtt még soha se láttál!» Az meglehet. De én azt mondom neked: «Barátom, arra nem vagyok képes.» És ha ezt a levelet végig olvastad, tudom, hogy megértesz.

Nem, szerencsés férje a hajnalpír királyi leányának, a te hited nem nekem való. Szeressem-e a bithyniaiakat, kik gyaloghintómat viszik, az egiptomiakat, kik fürdőimet fűtik? Szeressem-e a rőt szakállt vagy Tigellinust? A Charisokra esküszöm, hogy nem tudnám őket szeretni, még ha kívánnám is. Rómában legalább százezer ember van, akiknek ferde válluk, görbe lábuk, vagy vékony lábikrájuk, kerek szemük, vagy túlságos nagy fejük van. Talán ezeket is szeressem? Hogyan szerethetem mindezeket az embereket, ha szívemben mit sem érzek irántuk? És ha Istened azt parancsolja, hogy szeressem őket, miért nem teremtette oly szépeknek, mint Niobe

gyermekait, kiket már láttál a Palatinuson? Mert aki a szépet mindenek fölött szereti, az örömet elfordul minden rúttól. Ha nem hisz is valaki isteneinkben, mégis szeretheti őket, mint Phidias, Praxiteles, Skopas és Lysias szerették.

Ha oda akarnálak követni, ahová vezetni szeretnél, nem tehetném és mivel ezt nem is kívánom, erre kettős okból képtelen vagyok. Te azt hiszed, mint tarsosi Pál, hogy a Styxen túl az elyseumi mezőkhöz hasonló berekben látni fogod Krisztustokat. Nos, akkor mondja ő meg neked, vajjon hajlandó lenne-e engemet gemmáimmal, murrha-csészémmel, a Sociusoknál közzétett könyveimmel és Eunicémmel együtt befogadni. Ez a gondolat nevetésre kész. Tarsosi Pál azt mondta, hogy Krisztusért le kell mondani minden virágról, minden pompáról, minden ünnepségről. Ezért ugyan más boldogsággal kecsegtetett, de én azt feleltem neki, hogy nagyon öreg vagyok új boldogságra, szememet mindig rózsákon kell legeltetnem és az ibolyaillat mindig kellemesebb marad előttem, mint piszkos «felebarátaim» szaga a Suburából.

Ezek azok az okok, amiért nem kívánczok arra a boldogságra, melyet te mutatsz. De mindehhez még egy más ok járul. Thanatos hí engem. A te életed napja csak virrad, az enyém leáldozóban van, az esthomály már fejemet környékezi. Más szavakkal, meg kell halnom, Carissime. De nem érdemes ennél sokáig időzni. Így kellett történnie. Tigellinus győzőként került ki a küzdelemből és én vagyok a vesztes. De úgy éltem, amint akartam és úgy halok meg, amint tetszik.

Ne vedd ezt túlságos nagyon a szivedre. Egy isten sem ígért nekem halhatatlanságot; ami reám várakozik, nem ejt ámulatba. Azonkívül tévedsz, ó Vinicius, ha azt hiszed, hogy csak a ti Istenetek tanítja a megnyugvással való halált. Nem! A mi világunk a tietek előtt tudta, hogy ha az utolsó serleg ki van ürítve, eljön a távozásnak, a pihenésnek ideje és vidám szívvel nézünk a halál elé. Plato azt mondja, az erény zene, a bölcsnek élete összhang. Ha ez igaz, akkor úgy halok meg, amint éltem - erényesen.

Örömet ismételttem volna bucsúzásul isteni feleségednek ama szókat, melyekkel egykor Aulus házában üdvözöltem őt. «Sokat láttam már mindenféle országból, de még egyet se láttam, akit hozzád hasonlítottam volna».

Ha Pyrrhon nézete a lélekről nem bizonyul valónak, akkor az enyém a távol tengeren át hozzátok lebeg és egy galamb, vagy mint az egiptomiak hiszik, karvaly alakjában ereszkedik le házatokra.

Ily módon viszontláthatnánk egymást.

Különben váljék Szicilia reátok nézve a Hesperidák kertjeivé, hintsenek a mezők, erdők és források istennői virágokat ösvényetekre és fehér galambok rakják fészkeiket házatok oszlopainak akanthusz-leveleire.»

HARMINCEGYEDIK FEJEZET.

Petronius nem csalódott. Két nappal később az iránta mindig ragaszkodással viseltető fiatal Nerva a császár udvaránál történekekről szóló hírekkel küldé hozzá szabadosát. Petronius tönkretétele elhatározott dolog volt. A szabados azt jelenté, hogy másnap reggel egy centuriót akarnak hozzá küldeni azzal a parancscsal, hogy Cumaeben várja meg a további elhatározásokat, egy második küldött aztán a halálos ítéletet viszi meg neki.

Petronius páratlan nyugalommal fogadta a hírt, aztán mondá:

- Urad számára csészéim egyikét kapod tőlem. Add át neki köszönetemmel együtt azért, hogy lehetővé tette részemre az ítélet megelőzését.

És hirtelen hangos nevetésre fakadt, mint az olyan ember, akinek jó gondolata támadt és már előre örvend kivitelének.

Azonnal elküldé rabszolgáit és a Cumaeben időző összes augustiánusokat és augustiánus nőket lakomára hívatta meg villájába.

Ő maga néhány órát írással töltött könyvtárában, aztán fürdőt vett és miután a «vestiplicák» rendbe hozták ruháit, mint egy isten, szépen és ragyogóan a trikliniumba ment. Ott bírálgó szemmel vizsgálta a tett előkészületeket. A kertekben is körüljárt, hol fiúk és fiatal görög nők rózsakoszorúkat fontak az esteli ünnepségre.

Arcán a legcsekélyebb izgatottság se tükröződött. A cselédek csak azt gondolták, hogy az ünnepség sikerültére különös súlyt akar helyezni, mivel azt parancsolta, hogy mindazokat gazdagon jutalmazza meg, akikkel megelégedik, azoknak pedig könnyű büntetéseket adjanak, akik a reájuk bizott munkát késlekedve vagy nem az ő kívánsága szerint végzik. Végre egy bükk alá ült a kertben és Eunicét hívatta magához.

A leány fehér ruhában, hajában mirtuszgalylyal jelent meg s oly szép volt, mint a Gráciák egyike. Parancsára helyet foglalt mellette, ő pedig szeliden simogatta Eunice halántékát és oly csodálkozó pillantásokkal nézegette őt, mint a műértő néz egy istenszobrot, melyet mesteri kéz alkotott.

- Eunice - kérdé végre - tudod-e, hogy te már jó régen nem vagy többé rabszolga?

A leány tagadólag rázta fejét, miközben tágra nyílt kék szemével reá nézett.

- Én mindig a tied vagyok, ó uram, mindig, mindig! - viszonzá.

- Talán azt se tudod - ragadá meg a szót újra Petronius - hogy ez a villa mindennel, ami benne van, hogy a földek és nyájak, a koszorúkat fonó összes rabszolgák mától fogva a te tulajdonod?

Eunice ijedten meghőkölt és hebegé:

- Miért mondod ezt nekem, ó uram?

De aztán legott ismét közelebb huzódott hozzá és fürkészőleg szemébe nézett. Hirtelen olyan sáppadt lett, mint a halál. Petronius pedig mosolygott és csak ezt az egy szót mondta:

- Igen.

Percig tartó hallgatás következett, csak könnyű fuvalom rezgeté a bükk leveleit. Eunice úgy ült ott, mint egy fehér márványszobor.

- Kedvesem - kezdé végre újra Petronius - kedvesem, szeretnék nyugodtan és vidáman meghalni.

Ekkor a leány szívszaggató mosolylyal nézett reá és suttogá:

- Hallak, ó uram!

A meghívott vendégek, kik már mind voltak Petroniusnál ünnepségeken és teljesen egyetértettek abban, hogy azokhoz képest a császár lakomái unalmasak és barbárok, este számosan megjelentek. Senkinek se jutott eszébe, hogy ez az utolsó «symposion» lehet. Habár Petronius kegyvesztett lőn, a legtöbben mégis azt hitték, hogy a műértő «arbiter» egy okos lépéssel vagy egy merész szóval ismét kegybe tud jutni, mint már oly gyakran történt. A lakomát adónak nyugodtsága és szokásos gondtalan mosolya mindnyájukat megerősíté ebben a véleményben. A szép Eunice is, akire nézve Petronius minden szava orákulumi jóslat, minden kívánsága parancs volt, vidám arcot mutatott, csak szeme ragyogott néha különös, lázas fényben. A triklinium bejáratánál fiúk, kiknek haját aranyhálók tartották össze, rózsakoszorút tettek az érkezők fejére és figyelmeztették őket, hogy régi szokás szerint jobb lábbal lépják át először a küszöböt. Az egész csarnokot ibolyaillat töltötte el. A lámpafényt sokszínű, alexandriai üveg tompította. Görög leányok, kik a vánkosoknál álltak, illatszerekkel kenték meg a vendégek lábait. A falak hosszában álló citerások és énekesek a karmester intésére vártak, hogy hozzáfogjanak.

A fényesen terített asztalokon pompás evőeszközök ragyogtak, de ez a pompa nem volt tolakodó, feltűnő, hanem mérsékelt, jótékony hatású. Vidám fesztelenség uralkodott a csarnokban. A belépő vendégek örömmel érezték, hogy őket itt nem fenyegeti veszély és halál, mint a császár palotájában, ahol mindenkinek életéért kellett reszketnie, aki nem dicsérte eléggé a császár énekét vagy verseit. Mindez, a számtalan lámpának, a repkénynyel körülfont korsóknak, a hóba hűtött bornak és a válogatott fogásoknak látásával egybekötve jókedvre hangolta a vendégeket. Mint egy méhraj zümmögése, mely a virágzó almafa körül röpköd, úgy hangzottak a tréfálkozó szavak, melyek szájról-szájra jártak. Az élénkség egyre fokozódott.

Az összes vendégek néhány csepp bort áldoztak kelyheikből a halhatatlan isteneknek, hogy azok oltalmát, azok kegyét kérjék a lakomát adó számára. Mi volt abban, hogy sokan nem is hittek többé az istenekben, az ősi szokás úgy rendelte azt! Petronius, Eunicére támaszkodva, mindenkivel a legélénkebben társalgott: Rómáról, különböző házassági elválásokról, a szerelemről, szerelmi ügyekről, harcjátékokról, Spiculusról, ki a legújabb időben nagy hírre tett szert az arénában és az Atractusnál és a Sociusoknál ujonnan megjelent könyvekről beszélt.

Beszélgetése hasonlított a napfényhez, mely minden pillanatban új tárgyat világít meg, hasonlított az enyhe nyári szélhez, mely a kerti virágokat könnyedén ide-oda mozgatja. Hosszabb idő múlva jelt adott a karmesternek és a citerások azonnal a húrokba kaptak, tüstént fölhangzott az ifjúi frissességü hangok éneke. Aztán kosi leányok táncot lejtettek, melynek végeztével egiptomi jósok egy kristályedényben megjelenő szivárványszínek mozdulataiból jövőndőt mondtak a vendégeknek.

De mikor a vendégek ebbe a multságba belefáradtak, Petronius kissé fölemelkedett sziriai vánkosán és fesztelen hangon kezdé:

- Bocsássatok meg, ó barátaim, hogy ez ünnepségen azt a kérelmet intézem hozzátok, hogy mindenki fogadja ajándékul tőlem azt a bilikomot, amelyből az istenek tiszteletére és az én jólétemre először bort öntött ki.

Habár Rómában szokásos volt az ajándékok osztogatása ünnepségeken, a vendégek mégis elálmélkodtak ily értékes ajándék fölött, mert a bilikomok, melyek az asztalokat ékesítették,

nagy, művészi becszel birtak és aranytól és drágakövektől ragyogtak. Azért a megajándékozottak közül néhányan hangosan és ujjongva mondtak köszönetet, mások azt állították, hogy maga Zeus az Olympon soha nem tisztelte meg ily módon vendégeit, ismét mások kijelentették, hogy nem fogadhatnak el oly ajándékot, mely minden szokásos mértéket felülmul.

Petronius azonban fölemelte a szivárványszínekben csillogó, értékes murrha-csészét, miközben így szólt:

- Lássátok, ebből a csészből öntöttem bort a cyprosi istennő tiszteletére. Egyetlen emberi száj se érintse többé ezt a csészét, egyetlen kéz se öntsön belőle bort más istenség tiszteletére. Így szólván, összezúzta a főséges edényt a lilomszínű sáfrányvirággal borított padlózatán és mikor köröskörül elképedt arcokba nézett, folytatá:

- Ne csodálkozzatok, barátaim, hanem legyetek jókedvűek. Öregség, erőtlenség és szomorúság az utolsó életévek gonosz társai. De én jó példát akarok nyújtani és bölcs tanácsot akarok adni nektek. Hatalmatokban áll az öregség útjából kitérni, megválhattok a világtól, mielőtt eljön, mint én most teszem.

- Mit akarsz tenni? - kérdeek sokan nyugtalankodva.

- Víg és derült akarok lenni, borral akarom magamat fölfrissíteni, a zenében akarok gyönyörködni, ennek az isteni alaknak szépségét akarom élvezni, akit mellettem láttok és meg akarok halni, fejemen koszorúval. A császártól már elbucúsztam és hallanotok kell, mit írtam neki.

A bíborpárnák alól egy levelet kihúzával, kinyitotta azt és fölolvasta:

«Tudom, ó császár, hogy türelmetlenül várod megérkezésemet, hogy hű baráti szíved éjjelnappal utánnam vágyódik. Ajándékokkal szándékozol elhalmozni, a praetoriánusok praefektusává akarsz kinevezni és Tigellinust azzá teszed, amire az istenek teremtték... az öszvérek fölvigyázójává ama birtokokon, melyek Domitius megmérgezése folytán reád szállottak. Mindezt tudom. De azért mégis meg kell bocsátanod, mert esküszöm a Hadesre, anyád, feleséged, testvéred árnyékára és Seneca árnyékára, hogy nem mehetek. Az élet ugyan drága jó és én, kedvesem, minden szépet élveztem, de azért sok minden is van, amit többé nem tudok elviselni. Azonban ne hidd, hogy ezt a kedvetlenséget a te szörnyetteid idézték elő; nem, mi közöm hozzá, hogy anyádat, feleségedet, testvéredet meggyilkoltattad, hogy Rómát fölgyújtattad és birodalmad minden becsületes emberét az Erebosba küldted? Nem, Kronos ősunokája, ezt ne hidd. A halál minden embernek a sorsa és tőled semmi jót se lehetett várni. De nem akarom, hogy fülemed éneked tovább is megsértse, nem nézhetem tovább játékodat, nem tovább a pyrrhichét,⁸⁵ amelyben sovány Domitius-lábszáradat táncolva forgatod, nem hallgathatom tovább szavalatodat és verseidet, te nyomorúságos külvárosi költő... igen, mindez fölülmulja erőmet és azt a vágyat ébreszti bennem, hogy meghaljak. Róma befogja fülét, mihelyt énekelni kezdesz, az egész világ kinevet téged! Nem akarok tovább pirulni miattad, nem akarok és nem tudok. A Cerberus vonítása, mely énekedhez hasonlít, nem lesz oly kínos reám nézve, mert soha se voltam a Cerberusnak barátja s azért nem kell magamat szégyelnem miatta. Maradj egészséges és ne énekelj többé; gyilkolj annyit, amennyi tetszik, csak verseket ne írsz többé; mérgezz meg számtalan embert, csak ne táncolj többé; gyujts föl annyi várost, amennyi tetszik, csak a lantot ne pengesd többé. Ez az óhajtás és utolsó baráti tanács, melyet neked mint arbiter elegantiarum adok.»

A vendégek megdermedtek a rémülettől, hiszen tudták, hogy a császárra nézve még birodalmának elvesztése se lett volna oly kegyetlen csapás, mint ez a levél. Az ilyen levél szerzőjének

⁸⁵ Fegyvertánc.

meg kell halnia, erre nézve nem lehetett többé semmi kétség. De aggódó félelem fogta el őket azért is, mert ily vakmerő szavakat meghallgattak.

Petronius pedig oly derülten és elfogulatlanul mosolygott, mintha valami ártatlan tréfáról volna szó, aztán körülnézett és mondá:

- Legyetek vígak és ne féljetek. Hát dicsekednetek kell-e azzal, hogy ezt a levelet hallottátok? És kivel szemben dicsekedhetem én ezzel? Legfőlebb Charonnal szemben, mikor sajkáján átvisz.

Így szólván, karját az orvos felé nyújtá, akinek jelt adott. A görög villámgyorsan egy arany köteléket csavart reá és fölívta az eret csuklóján. A vér magasra szökellt. Reáfolyt a bíbor párnákra és Eunicére, ki Petroniushoz hajolva, fejét karjával megtámasztotta.

- Ó uram - suttogá Eunice - azt hitted, hogy egyedül hagylak elköltözni? Még ha az istenek halhatatlanságot adtak volna is, még ha a császár az egész világ fölötti uralmat reám bizná is, követnélek téged.

Ekkor Petronius kissé fölemelkedett, ajkát a leányéra szorította és mondá:

- Jöjj tehát!

És egy idő múlva hozzátette:

- Te igazán és híven szeretted, istennőm!

Eunice pedig most az ő karját is odanyújtá az orvosnak és erre mindjárt az ő vére is folyt és a szeretett férfi vérével keveredett.

Petronius újra intett a karmesternek, úgy, hogy ismét zene és ének hangzott. Az énekben Harmodiust dicsőítették, aztán Anakreon dala hangzott, melyben elpanaszolja, hogy egyszer egy fa alatt a fázó és síró gyermek Aphroditét találta; haladéktalanul pártját fogta, fölmelegítette, szárnyát megszárította és ezért jutalmul a háládatlan kicsike szívét a nyállal átdöfte - és ettől a pillanattól fogva a béke elhagyta őt.

Petronius és Eunice egymásra támaszkodva hallgatták a zenét. Mosolyogva figyeltek, de egyre halványabbak és halványabbak lőnek. Miután az ének be volt fejezve, Petronius parancsot adott, hogy a vendégeket ismét étellel és itallal kínálják meg és élénken társalgott a hozzá legközelebb ülőkkel. Hirtelen arra kérte a görögöt, hogy karját rövid időre kösse el. Az álom erőt vesz rajta, mondá és szeretné még egyszer a «Hypnosnak» átadni magát, mielőtt «Thanatos» az örök álomba sülyesztené őt.

És valóban el is szunnyadt. Mikor ismét fölébredt, Eunice fejcskéje, mint valami fehér virág, a mellén feküdt. Gyöngéden kezébe vette azt és maga mellé, a vánkosra fektette, hogy még egyszer a szende arcra pillanthasson. Erre az orvos újfent megnyitá ereit.

És ismét fölhangzott Anakreon éneke, melyet a citerások oly halkán kísérték, hogy abból egy szó se veszett el. Mikor az utolsó szavak is elhangzottak, Petronius még egyszer vendégeihez fordult és mondá:

- Valljátok meg, barátaim, velünk hal...

Nem volt képes befejezni; végső erejének megfeszítésével átölelte a fehérre lett Eunicét, feje hátra hanyatlott - halott volt.

UTÓSZÓ.

A galliai légiók lázadásának, Vindex vezérok alatt, eleintén kevés jelentőséget tulajdonítottak. Nero csak harmincegyedik esztendejében volt és senki se merte azt remélni, hogy a világ ettől a nehéz lidércnyomástól megszabadulhat. Megemlékeztek róla, hogy már korábbi időkben is lázadások törtek ki a légiók között és leverték azokat anélkül, hogy kormányváltozást vontak volna maguk után. Így Tiberius uralkodása alatt Drusus fojtá el a germániai légiók lázadását és Germanicus ama légiók zendülését, melyek a Rajnán túl állomásoztak.

- Ki kerülhet uralomra Nero után - kérdék az emberek - mikor az isteni Augustus minden ivadéka elpusztult az ő uralkodása alatt?

Mások a császárt, mint Herkulest ábrázoló óriási szoborra néztek és önkénytelenül azt gondolták, hogy a föld semmi hatalma se képes ilyen erőt megtörni. Olyanok is akadtak, akik Achajába való elutazása után az ő visszatérését kívánták, mert Helius és Politetes, akikre Róma és Itália kormányzását bízta, még őt is felülmúlták kegyetlen vérszomjra nézve.

Senkinek az élete és vagyona nem volt biztosságban. A törvények nem nyújtottak többé oltalmat. Nem hittek többé az erényben, az emberi méltóságban, a családi kötelek fölbomlottak és a csüggedt lelkek alig mertek változást remélni. Görögországból a császár hallatlan diadaláról érkezett hír; azt beszélték, hogy ezer koszorút nyert, ezer versenyző fölött aratott diadalt. A világ egyetlen egy véres, bohózos orgiát látszott ünnepelni és egyúttal az a vélemény vert gyökeret, hogy a becsületességnek, minden komoly törekvésnek vége van, hogy az örületes életkedvnek, de egyúttal a féktelen kegyetlenségnek kora közeledik és hogy az élet mostantól kezdve eképp fog lefolyni. Maga a császár, akinek a lázadás új eszközöket adott a rablásokra kezébe, keveset törődött a légiók lázadásával, sőt gyakran örömét fejezte ki miatta. Achaját nem is szándékozott elhagyni és csak akkor indult Nápolyba, mikor Helios azt jelenté neki, hogy visszatérésének hosszabb halogatása bukását vonhatná maga után.

Ott ismét játszani és énekelni kezdett, anélkül, hogy a növekvő veszélyről szóló jelentésekkel törődne. Hiában adta neki elő Tigellinus, hogy a légióknak a korábbi lázadásoknál nem volt vezérük, míg most olyan ember áll élükön, aki az aquitániai királyoktól származik s azonkívül híres, tapasztalt hadvezér.

- Itt - felelé Nero - a görögök figyelnek költeményeimre, a görögök, akik egyedül tudnak figyelni és egyedül méltók énekemre.

Azt monda, hogy első kötelessége művészetére, hírnevére vigyázni. Csak akkor szedte össze magát, mikor az a hír érkezett hozzá, hogy Vindex nyíltan hirdette, miképp ő, a császár, nyomorúságos művész, és Rómába ment, hol a Petroniustól ütött seb, melyet a görögországi tartózkodás némileg behegesztett, most újra vérzett és a senátustól elégtételt akart követelni ezért a hallatlan gyalázatért.

Mikor útközben egy bronc csoportot látott, mely egy római lovagtól ledobott gall harcost ábrázolt, ezt jó jelnek tekintette és ha mostantól fogva Vindexről és a lázadó légiókról említést tett, csak azért történt, hogy őket kigúnyolja. Bevonulása Rómába minden eddigit felülmúlt. Abban a kocsiban ült, melyet egykor Augustus diadalmenete alkalmával használt. A cirkusz egyik boltívét lehordták, hogy helyet csináljanak a menetnek, a senátorok, lovagok és beláthatatlan néptömeg eléje siettek. A falak reszkettek az ilyen kiáltásoktól: «Légy üdvöz, Augustus! Légy üdvöz, Herkules! Légy üdvöz isteni, egyetlen, olymposi, pythiai, halhatatlan!» A neki adott koszorúkat, ama városok neveivel, ahol diadalokat aratott, a táblácskákat ama

mesterek neveivel, akiket legyőzött, utánna vitték. Nero a hódolatoktól mintegy megittasulva, meghatva kérde az őt környező augustianusoktól:

- Micsoda volt Julius Caesar diadala ehhez képest?

Az a gondolat, hogy valamely halandó kezét emel ellene, a félisten ellen, soha se jutott volna eszébe. Tényleg olymposinak és ez által minden veszély ellen védettnek érezte magát.

A nép lelkesültsége és örületes viselkedése még inkább fokozta saját örültségét. Ezen a napon azt lehetett volna fölteni, hogy nemcsak a császár és a város, hanem az egész világ is esztétét vesztette.

A virágok, a számtalan koszorúk alatt, senki se sejté a mélységet, pedig még akkor este tele voltak a templomok oszlopai és falai olyan fölírásokkal, amelyek a császárt leplezetlenül vádolták, bosszúval fenyegették és mint művészt kigúnyolták. Szájról-szájra járt a mondás:

- Addig énekelt, míg a kakasok⁸⁶ föl nem ébredtek.

Nyugtalanító kósza hírek járták be a várost és egyre kalandosabb formát öltöttek. Az augustianusokat rémület és aggodalom fogta el. Bizonytalanok lévén afelől, amit a jövő hoz, a rómaiak nem merték többé kifejezni vágyaikat vagy reményeiket, sőt alig mertek többé érezni és gondolkozni.

Nero pedig élt tovább, mint eddig, a zene és látványosságok teljesen lebilincseltek őt. Főleg néhány újonnan fölalt hangszer, kivált egy új vízi orgona foglalkoztatta őt, melylyel próbákat tartottak a Palatinuson. Csaknem gyermekessé lett, képtelen volt magát valamire elhatározni, valamely tettet végrehajtani s azt hitte, hogy pompás játékok és látványosságok ígéretése által elháríthatja a veszedelmet. Mikor környezetében az udvari emberek észrevették, hogy a helyett, hogy megfelelő rendszabályokhoz nyúlna és maga köré hadsereget gyűjtene, egyedül csak azon gondolkozott, miképp lehetné meg a legtalálhatóbb kifejezést a veszély ecsetelésére, sokan közülük teljesen elvesztették a fejüket. Sokan ellenben azt gondolták, hogy csak el akarja magát kábítani, míg lelkét félelem és rémület töltötte el. Tényleg volt valami lázas egész viselkedésében. Naponkint ezer különféle terv villant meg elméjében. Néha arra határozta magát, hogy szembe száll a veszéllyel, aztán megparancsolta, hogy hangszereit rakják kocsira, a fiatal női rabszolgákat mint amazonokat fegyverezzék föl és a Keleten állomásozó légiókat vonják össze. Néha arról is álmodozott, hogy a galliai légiók lázadásának énekével véget vehetne és már örült magában azon a látványon, melyet nyújtania kellett annak, mikor a zsoldosokat legyőzte művészete. Akkor a harcosok bizonynyal körülfogják őt és az «epinicum»-mal,⁸⁷ melyre ekkor gyújt, arany korszak virrad föl reá és Rómára. Egyszer vér után kiáltozott, máskor meg kijelenté, hogy megelégednék az Egiptom fölötti uralkodással. Azokra a jósokra is gondolt, akik egykor a Jeruzsálem fölötti uralmat ígérték neki. A legnagyobb meghatottság fogta el arra a gondolatra, hogy talán mint vándorló énekesnek kell kenyerét megkeresnie és akkor a városok és országok többé nem mint császárt, a földkerekség urát, hanem mint oly művészt tisztelik, aminőt az emberiség még nem hozott létre soha.

És így küzdött önmagával, tombolt, játszott, énekelt, folyton megváltoztatta terveit, költeményeit, létét, a világot, amelyben élt, képtelen álommá alakította, mely fantasztikus, de egyúttal borzasztó volt, szilaj hajszává, mely üres frázisokból, rossz versekből, panaszokból, könnyekből és véres tettekből állott.

⁸⁶ Latin szójáték. Gallus kakast és galliait is jelent.

⁸⁷ Győzelmi ének.

Eközben a fenyegető felhő Nyugaton nőttön-nőtt és mindig jobban elterjeszkedett. A mérték betelt, az örült komédia vége felé közeledett.

Mikor híre jött, hogy Galba és a spanyolok a lázadókkal egyesültek, Nero örjögött és úgy tombolt, mint egy örült. Egy tivornya alkalmával összezúzta az evőeszközöket, feldönté az asztalt és oly parancsokat adott ki, melyeket se Helius, se Tigellinus nem mertek végrehajtani. A Rómában levő galliaikat megölni, a várost még egyszer fölgyújtani, a vadállatokat szabadon bocsátani és Alexandriai fővárosává tenni, mindez könnyűnek, nagyszerűnek, csodálatraméltónak látszott előtte! De uralkodásának napjai végök felé jártak, még egykori cinkostársai is beszámíthatatlannak tekintették őt.

Eközben Vindex halála és a lázadó légiók egyenetlensége a mértéket ismét Nero javára látszottak billenteni. Már új ünnepségeket, új diadalmeneteket helyeztek kilátásba a rómaiaknak, mikor egy éjjel tájtékos lovon egy hírmondó érkezett a praetoriánusok táborából azzal a hírrel, hogy a városban maguk a zsoldosok tüzték ki a lázadás zászlaját és Galbát kiáltották ki császárrá.

Nero aludt a hírmondó megérkezésekor és mikor fölkel, hasztalan kiáltozott a testőrző után, ki különben szobája ajtajában állott. A palota szinte ki volt halva. Csak a legtávolabbi helyiségekben volt még néhány rabszolga, kik rablással iparkodtak meggazdagodni és elvittek mindent, ami éppen kezök ügyébe esett. Mikor Nerót megpillantották, megrémülve szétrebbentek, ő pedig magányosan bolyongott házában s a félelem és kétségbeesés kiáltásaival tölté be azt.

Végre Phaon, Spirus és Epaphroditos szabadosok jöttek segítségére. Rá akarták beszélni a szökésre, azt állították, hogy egy pillanatot se szabad elvesztenie, de ő még mindig csalóka reményekben ringatta magát. Azt vélte, ha gyászruhába öltöznék és a senátushoz beszédet intézne, képtelen lenne könnyeinek, sürgető előterjesztéseinek ellenállani. Az egész világon senki sem állhatna neki ellent, ha minden ékesszólását, minden művészetét összeszedné. És hogy aztán az egiptomi praefekturát reá ruházzák, arra egész határozottan számított.

A szabadosok hozzá lévén szokva, hogy neki hizelegjenek, nem mertek ellentmondani, de értésére adták, hogy a nép darabokra tépné őt, mielőtt a Fórumot elérte. Azzal is fenyegették, hogy ők is elhagyják, ha azonnal lóra nem ül.

Phaon a nomentanumi kapu előtt levő villájában ajánlott neki menedéket. Néhány perc múlva négy, beburkolt alak vágatott a város legszélső vége felé. Az éj sötétje engedni kezdett a szürkülő reggelnek. Az utcák már nagyon élénkek voltak, ami annak a jele, hogy valami rendkívüli történt. Itt-ott zsoldosok voltak láthatók, kik egyenkint vagy kis szakaszokban a városban járkáltak. A tábortól nem messzire, Nero lova egy, az úton heverő holttesttől hirtelen fölágaskodott. A csuklya lecsúszott fejről, egy zsoldos, ki éppen arra ment, megismerte őt és a váratlan találkozástól megzavarodva, az őt megillető katonai tisztelgésben részesítette. A praetoriánusok táborához érve, hangos, dörgő kiáltásokat hallottak, melyek az új császárnak szóltak, Nero végre megértette, hogy közel van halála órája. Félelem és lelki furdalás gyötörte őt. Azt mondá, mély sötétség terjed előtte és anyja, felesége és testvére mintegy fekete felhőből néznek le reá. De a rettentő pillanat halálos félelme ellenére is bizonyos ingerrel hatott komédiás lelkére. Hatalmas uralkodónak lenni és hirtelen mindent elveszteni, ez egy tragédia tetőpontjának tetszett előtte. És magához híven, végig játszotta szerepét. Lázasan támadt a folytonos idézésre és szenvedélyesen arra vágyott, hogy a jelenlevők jegyezzék föl az utókor számára végső mondásait. Néha azt kiabálta, hogy meg akar halni és Spiculust hívta, aki az összes gladiátorok közt legjobban tudta megadni a halálos döfést. Néha azt is szavalta:

«Anyám, hitvesem, testvérem a halálba hívnak.» De néha-néha mégis fölébredt benne a remény - a gyermekes, hiábavaló remény. Tudta, hogy meg kell halnia és még sem akarta elhinni.

A nomentanumi kaput nyitva találták. Tovább lovagolván, elhaladtak az Ostrianum mellett, hol Péter tanításait hirdette és a szent keresztséget kiszolgáltatta. Napvirradtakor elérték Phaon villáját.

Itt a szabadosok nem titkolták el többé, hogy elérkezett halála órája. Most megparancsolta, hogy ássanak sírt és lefeküdt a földre, hogy róla pontosan mértéket vegyenek. De mikor a földet fölhányták, félelem és borzalom fogta el. Kövér arcát mély sáppadság borítá és nagy verejtékcseppek lepték el homlokát. Most kibuvókat keresett. Reszkető és egyúttal pathetikus hangon kijelenté, hogy a kellő pillanat még nem érkezett el. Aztán újfent szavalni kezdett. Végre azt kérte, hogy égessék el holttestét.

- Ó mily művész vesz el itt! - panaszolta szüntelen, mintha bámulat és csodálkozás töltene el őt.

Időközben Phaon egyik hírmondója azt a hírt hozta, hogy a senátus már kimondta az ítéletet és az anyagyilkost a régi szokás szerint kell megbüntetni.

- Miben áll ez a büntetés? - kérde Nero sáppadt ajakkal.

- A furcát a nyakadba akasztják és halálra korbácsolnak, holttestedet pedig a Tiberbe dobják - viszonzá Epaphroditos szigorú hangon.

Nero széttárta köpönyegét.

- Tehát itt az idő! - monda, az égre pillantva. És újfent ismétlé:

- Mily művész vesz el velem!

Ebben a pillanatban lovak patkócsattogása hallatszott. Néhány zsoldos élén egy centurio vágatott be, aki nyilván azért jött, hogy Ahenobarbust elfogja.

- Siess! - kiálták a szabadosok.

Nero torkára tette a kést, de csak kissé karcolta meg magát és világos volt, hogy soha se lesz bátorsága magát megölni. Ekkor Epaphroditos mintegy véletlenségből meglökte kezét és a kés markolatig behatolt. Nero szeme kidülledt, melynek rettentő, iszonyodó kifejezése volt.

- Az életet hozom neked! - kiáltá a belépő centurio.

- Késő! - monda Nero hörgő hangon.

Aztán hozzá tette:

- Ez a hűség!

A legközelebbi pillanatban reá ereszkedtek a halál árnyékai. Vastag nyakából sötét vérözön folyt a kert virágaira. Lábai mélyen beásódtak a földbe - és vége volt.

Reggel a hú Acte drága kelmébe burkolta a holttestet és fűszerektől illatozó máglyán elégette.

Igy tűnt el Nero, mint a forgószelel, a tűzvész, a háború vagy pusztító döghalál eltűnnek, Péter bazilikája pedig a vatikáni halomról még most is uralkodik a városon és a világon.

És ott, hol egykor a Porta Capena volt, még most is áll egy kis kápolna, mely ezt a félig elmosódott fölírást viseli:

«Quo vadis, Domine?»